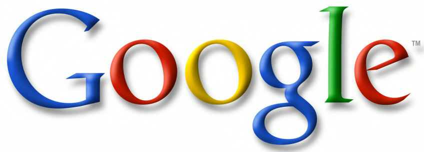
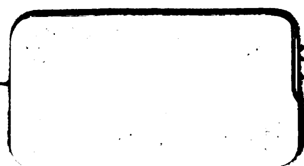

INLEIDING TOT EENE GESCHIEDENIS

DER

NEDERLANDSCHE DIPLOMATIE.

INLEIDING

TOT EENE

GESCHIEDENIS

DER

NEDERLANDSCHE DIPLOMATIE.

DOOR

Mr. G. W. VREEDE,
HOOGLEERAAR TE UTRECHT.

2e deel 1e stuk 1572–1618

TWEEDE GEDEELTE. — EERSTE STUK.

UTRECHT,
J. G. BROESE.
1858.

"My gedenkt, dat, als eens de Heeren Staten van Holland, hoewel hun werks genoeg overschoot, zeer genegen schenen tot scheiden, om eenige Heilige dagen te vieren, de Heer VAN OLDENBARNEVELT zaliger gedachtenis, prijzende hunnen ijver, nochtans om hunne Ed. Groot Mog. tot blijven te bewegen, daarby voegde: *Qui non cessat bene facere, non cessat orare.*" (*Die niet aflaat van weldoen, laat niet af van bidden.*)

HOOFT aan VONDEL, 27 Julij 1646. (*Brieven*, no. 758.)

GEDRUKT BIJ GIESEN & DUMONT TE UTRECHT.

VOORBERIGT.

Noode stel ik den lezer te leur, die door eene voorbarige aankondiging verleid, bij het openen van dit lijvig boekdeel de voltooijing van mijn' arbeid hoopt te vinden. — De rijkdom van zaken, het gewigt der te behandelen stof lieten zulke beknoptheid niet toe. — Moge de grondigheid van het onderzoek vergoeding schenken voor de ijdele verwachting!

Toch is het moeijelijkst gedeelte der gansche taak volbragt. — Ruim twee honderd bladzijden waren gewijd, vooreerst, aan de schets van den werkkring van den Advocaat-Raadpensionaris van Holland en West-Friesland, van PAULUS BUYS *af tot* LAURENS PIETER VAN DE SPIEGEL *ingesloten, — bij de beschouwing van welk ambt, menig punt van vergelijking met de hedendaagsche Ministers van Buitenlandsche Zaken werd aangeroerd; — ten andere, aan de uiteenzetting der handelingen van het twaalfjarig Bewind van* BUYS, *aan de ontvouwing der* Zuid-Nederlandsche *en der* Hollandsche *Politiek, met hare zeer uiteenloopende strekking; aan de beschrijving eindelijk van de Negotiatiën met* ELIZABETH *na den moord van* WILLEM I, *van*

het bedrijf van LEICESTER *en van den mannelijken tegenstand, den Landvoogd door* OLDENBARNEVELT *geboden. — Juist toen werd ik met het keurig geschrift van* Dr. R. FRUIN [1]) *begiftigd, waarin ik mijne eigen stelling terugvond, dat de Republiek der Vereenigde Nederlanden met het jaar* 1588 *een' aanvang neemt. — Naar aanleiding van eene dit gevoelen bevestigende merkwaardige plaats uit de* Verhooren *van den ongelukkigen Advocaat, wien de Heer* FRUIN *eene zoo schoone hulde heeft gebragt, had ik reeds begonnen, van gemeld tijdstip af* [2]), *uit de Staatsbesluiten en de depêches van zijne diplomatische Agenten* [3]), *het persoonlijk aandeel van Hollands Minister aan het bestier der internationale betrekkingen in het licht te stellen. — In dit opzigt heb ik getracht de leemte aan te vullen, welke de scherpzinnige Schrijver betreurt* [4]).

Oordeelt welligt iemand, dat het tijdperk van BUYS *eene zoo groote uitvoerigheid niet behoefde, ik zoude mij verdedigen met te doen opmerken, dat nog in onze dagen practische Staatslieden hebben getoond, de kennis van die in de Archiven bedolven Negotiatiën* [5]) *te waarderen; dat de Britsche Gezant te 's Hage,* Sir EDWARD CROMWELL DISBROWE, *een afschrift van de diplomatische bescheiden betrekkelijk den handel met* ELIZABETH, *heeft verzocht. Ik zoude wijzen op het in* 1852 *door den beroemden Noord-Amerikaanschen Secretaris van Staat voor de Buitenlandsche Zaken,* DANIEL WEBSTER, *met geestdrift herdacht beleg van het heldhaftig* Leiden [6]); *op de bij dezelfde ge-*

---

[1]) *Tien jaren uit den tachtigjarigen oorlog,* 1588—1598, Leiden 1857, bl. 21.

[2]) Zie bl. 241 volgg.

[3]) Verg. de Bijlagen XLV, bl. 167, XLVII, bl. 180.

[4]) FRUIN, bl. 41. »Slaan wij de registers op der resolutiën van de Staten van Holland, nergens vinden wij een blijk van zijn invloed."

[5]) Verg. Bijlagen XXXII—XXXIV, XL enz. bl. 113." — 120, 142 volgg.

[6]) *An Account of the Saint-Nicholas Society Banquet* (May 1852, *New York*) p. 11. »I have not two arms — I cannot say, like the glorious Dutch who defended *Leyden*, that I have one arm to eat and another with which to fight," enz.

legenheid erkentelijk vereerde staatswijsheid van ons voorgeslacht, dat den Grondleggers der onafhankelijkheid in de nieuwe Vereenigde Republiek ten toonbeeld had gestrekt; op den dáár gehuldigden hooghartigen zin dier eenvoudige burgers, die niet slechts het uitheemsche juk hadden afgeschud, maar allengs van de eerste Kroonen van Europa den titel van Hoog Mogende Heeren 1) *hadden afgedwongen.*

— Ik vrees niet dat iemand mij het verwijt zal doen, te lang bij het Ministerie van OLDENBARNEVELT *verwijld te hebben. — Of is het niet, bij het aanschouwen der dikwerf vrijwillige vernedering van de, naar het scheen, magtigste Kabinetten in onzen tijd, een zielverheffend genot het fier en zelfstandig gedrag der jeugdige Nederlandsche Regering gade te slaan, die zich van de banden der onmondigheid had weten los te maken?*

Nagenoeg aan het einde gekomen van het overzigt van OLDENBARNEVELT'S *diplomatische bedrijvigheid, werd ik bij het lezen der Inleiding door den Heer* GROEN VAN PRINSTERER *vóór het onlangs verschenen Tweede Deel der* Archives de la Maison d'Orange Nassau *geplaatst, aangenaam verrast door den in menig opzigt welwillenden toon, dien de talentvolle verdediger van Prins* MAURITS *jegens den grooten Staatsman bezigt, wien hij althans niet van Spaanschgezindheid beticht* 2). *— Hoeveel*

---

1) *An Account* p. 18, 19. »Like the burgher rulers of Holland, the Chiefs of our revolution, plain and untitled at home, claimed to be addressed from abroad as »*High and Mighty, Hoogh Mogende Heeren;*" and to address as equals, as they still do, any friendly Monarch in the style of Dutch Diplomacy, as »*Great and good Friend.*" (Speech van the Hon. GULIAN CROMMELIN VERPLANCK). Medegedeeld door een der feestgenooten, den Heer oud-Inspecteur van Administratie bij de Marine, A. COSIJN.

2) Verg. *Archives*, p. CIX. »Je désire admettre, jusqu'à preuve du contraire, la déclaration solennelle de BARNEVELT au peuple à son heure dernière: ne croyez pas que je sois traître à la patrie," enz.

verdienstelijks in de kenschetsing van 's Lands toestand van 1600—1625, *door den geleerden Uitgever beproefd, ongetwijfeld ligge, den verderfelijken invloed van den beginselloozen* JACOB I [1]) *op de verhouding van* MAURITS *tot* OLDENBARNEVELT, *op den oorsprong der Synode van* Dordrecht, *gaat de Heer* GROEN *met stilzwijgen voorbij. — Hoe dankbaar wij voor de weder in overvloed medegedeelde stukken uit het Vorstelijk Archief behooren te zijn, men heeft reden zich over de schraalheid, zoo niet over het volstrekt gemis der brieven te verwonderen, welke in de treurige jaren* 1617—1619 *tot den Prins door de Mannen gerigt zijn, die in het beramen en volvoeren van den aanslag van* 29 *Augustus* 1618 *met al zijne gevolgen onbetwistbaar eene rol vervulden. — Niet één enkele brief van Koning* JACOB, *den schepper der Synode* [2]), *noch van zijn' Gezant* CARLETON; *geen van* MAURITS *aan een' hunner; niet één van den wraakgierigen oud-Ambassadeur* FRANÇOIS VAN AERSSEN, *vóór den dag waarop* OLDENBARNEVELT, HOGERBEETS *èn* DE GROOT *in den kerker werden geworpen* [3]); *niet één van den sints het ontslag van dien hooggeplaatsten zoon, op den Advocaat verbitterden Griffier der Staten-Generaal,* CORNELIS VAN AERSSEN; *niet één eindelijk van de beleiders der inhechtenisstelling, Gedeputeerden ter Generaliteit. — De Heer* GROEN VAN PRINSTERER *kon voorzeker niet meer schenken dan hij vond; maar heeft hij zelf in het streven naar waarheid, niet nu en dan, zoowel als zijne lezers, zich afgevraagd, welk belang zij, die voorheen een*

---

1) Den 21 Maart 1613 had de Koning erkend: »*l'experience* nous a fait cognoistre, qu'a grand peine telles disputes se terminent par debats des Theologiens; ains *qu'il est plus convenable les assoupir par authorité publique* en faisant defense" enz. Brief aan de Staten van Holland. *Register* 1613, fol. 24.

2) CARLETON 8 Mei 1619. *Lettres* T. III, 81: »Ils n'ont point hésité à dire ouvertement en pleine assemblée, que ce *Synode* qui a, pour ainsi dire, donné une nouvelle vie à cet Etat, est *l'ouvrage* de Votre Majesté."

3) Maar twee, *na* den coup d'Etat. Z. p. 554 suiv. (27 Sept. 9 Oct. 1618). »Vous avez conduit, schrijft VAN AERSSEN aan MAURITS, *nostre oeuvre* à deux doigtz de sa perfection." — Wat haperde er nog aan?

zoo groot aantal bescheiden hebben vernietigd, kunnen gehad hebben, om de waarheid te schuwen? Zijn niet vermoedelijk de sporen van medepligtigheid voorbedachtelijk verduisterd, uit vrees dat de daad in hare naaktheid al te afzigtelijk geweest ware?

Wat hiervan zij, met verwijzing tot hetgeen ik meende in de laatste bladen van dit boek den Heer GROEN *te moeten antwoorden, bepaaldelijk wat het te breed uitgemeten gezag betreft, hetwelk* MAURITS *aan* WILLEM LODEWIJK *zoude hebben toegekend, en voorts met opzigt tot het tegen* OLDENBARNEVELT *geslagen vonnis, — onderwerp ik deze vrucht van naauwgezette nasporing der bronnen aan het welwillend oordeel van deskundigen, in de eerste plaats van hem, wien ik bestreden heb. — Ik eindig met de betuiging van mijn hartelijken dank aan hen, die door het onbekrompen gebruik van stukken uit openbare of bijzondere Verzamelingen, mijn' arbeid hebben bevorderd. Aan het Rijks-Archief, aan dat van Utrecht en Gelderland, ben ik veel verschuldigd; voorts aan de goedheid der* HH. Jhr. Mr. H. J. VAN DER HEIM, RETHAAN MACARÉ *en Ridder* PAUW VAN WIELDRECHT; *aan de* HH. Mrs. L. C. LUZAC, KOENEN, O. VAN REES *en* Dr. SCHOTEL. — *Zal ik mij bij voortduring, in gelijke aanmoediging verheugen?*

UTRECHT, 4 Augustus 1858.

INHOUD.

EERSTE GEDEELTE.

TWEEDE GEDEELTE. — *Eerste Stuk.*

DRUKFEILEN.

Bladz. 340. »Van den Ambassadeur van JACOB I te *Kopenhagen*, SINCLAIR." Lees: Van den Ambassadeur bij JACOB I, uit *Kopenhagen*. Verg. DUDLEY-CARLETON, Lettres II, 212: »le Chevalier ANDRÉ SINCLAIR, gentilhomme Écossois, depuis longtemps au service du Roi de *Dannemarck*," enz. DE REEDTZ, *Répert. histor. et chronol. des Traités conclus par la Couronne de Dannemarc*, p. 82, noemt hem »A. *de* SINCLAR."

Bladz. 401. »Poogen" *lees:* Hoogen.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

DE ADVOCAAT-RAADPENSIONARIS VAN HOLLAND EN WEST-FRIESLAND.

Tot hiertoe heeft men in de schets der collegiale Staatsinrigting van de Nederlandsche Republiek, nergens een eigenlijken Minister van Buitenlandsche Zaken ontwaard. — Men zoekt dien vruchteloos. Zelfs in het bestier der internationale betrekkingen, die bij uitstek eenheid en veerkracht vorderden, merkt men verscheidenheid van inzigten en een' strijd van belangen op, door de beginselen van het Staatsregt der Unie aangekweekt. — Toch overwon eerlang Hollands beslissend overwigt de onnatuurlijke hinderpalen; en schoon de Vereenigde Nederlanden door de Vergadering der Staten-Generaal naar buiten werden vertegenwoordigd, noch de wekelijks afwisselende Voorzitter van Hun Hoog Mogenden, noch hun bestendige Griffier of het uit den boezem der Vergadering gevormd *Besogne*, hield den draad der diplomatische geheimen. — Een allengs opgeklommen en in aanzien boven anderen gestegen Ambtenaar der Edelen en Steden van Holland, hun regtsgeleerde raadsman, de *Advocaat van den Lande*, sedert Raadpensionaris genoemd, was bestemd om niet enkel uit naam van ééne Provincie, maar ten behoeve der gansche Unie, meer dan iemand op het gebied der Diplomatie bedrij-

vig te zijn. — Hij, die voorheen onder de Grafelijke Regering, zoo vaak ten Hove, ook buiten Holland, de vrijheid en regten der ingezetenen had voorgestaan [1]), en nu en dan, ook zendingen had vervuld, vrede of oorlog betreffende, scheen meer dan eenig Minister der opkomende Republiek, door het verleden aangewezen om bij monde of in geschrift de nationale onafhankelijkheid te helpen vestigen, en Nederland in het Staten-stelsel van Europa eene eervolle plaats te verzekeren.

Groot nogtans en treffend is het verschil tusschen den nederigen werkkring van een' AERT en ADRIAAN VAN DER GOES, 's Lands achtbare Advocaten onder KAREL V en PHILIPS II, of van ALVA's moedigen tegenstander VAN DEN EYNDE, in den kerker te Brussel overleden, en het veelomvattend en glansrijk gezag van Hollands eersten Staatsdienaar na de afschudding van het Spaansche juk. — Het verschil is zoo aanmerkelijk, dat het den Raadpensionaris HEINSIUS, te midden der verbazende beslommeringen van den Successie-oorlog, welke den wakkeren Grijsaard niet konden overstelpen, onmiskenbaar voor den geest zweefde, toen hij zich in 1707 tot het te boek stellen der voornaamste *antecedenten* van het gewigtig ambt verledigde [2]). — Vóór hem hadden OLDENBARNEVELT en CATS, de een in de kunstelooze taal van den Staatsman, de ander in dichtmaat [3]), de pligten aan hunne bediening ver-

---

1) GROTIUS, *Annal.* L. IV. »Sed perpetua est dignitas Hollandiae Advocati. Is Principum temporibus vox erat publicae libertatis, utque tunc periculis, ita mutatâ Republicâ auctoritate praecipuus," enz. Verg. wegens de oudste Lands-Advocaten, KLUIT, *Hist. der Hollandsche Staatsregering*, IV, 303; en in 't algemeen over de geschiedenis van het ambt, Mr. J. G. H. VAN TETS, Diss. Hist. Jur. Publ. continens *Historiam muneris Consiliarii Pensionarii Hollandiae* (L. B. 1836).

2) *Korte Chroniek van het Raadpensionaris-Ambt.* (1544—1707), H. S. fol. (*Archief* VAN DER HEIM).

3) CATS, *Twee-en-tachtigjarig Leven:*

»Den Staet gaf my de magt om voor te mogen stellen,
En op den Lantdag selfs de stemmen op te tellen,

bonden, duidelijk, maar niet volledig beschreven. — Immers leeren wij uit hunne voorstelling, wèl het dagelijksch bedrijf van den gewonen tolk en bestuurder der raadplegingen van Hollands Staten kennen; maar op verre na niet, den geheelen omvang van een post, die, naar de klagt van VAN DE SPIEGEL, in zorg en arbeid geen wedergade had; genoegzaam *universeel*, en zich tot alle onderwerpen van het Staatsbestuur, »zoo binnen als buiten 's lands," uitstrekkende [1]. — Waar OLDENBARNEVELT in zijne *Remonstrantie* of Verweerschrift van 20 April 1618, vier maanden vóór zijne hechtenis, de taak van den Lands-Advocaat ontvouwt, gewaagt hij met geen enkel woord van de diplomatische en finantiele beslommeringen. — »Mijne last, dus sprak hij tot de Staten van Holland, is vooral ende principalijck bestaande, in 't voorstaan van Uwe Ho. Mo. ende der Landen hoogheden ende gherechticheden: de convocatie van uwe Ho. Mo. Vergaderinghe te helpen besorghen: alle Propositien in deselve te doen: de remonstrantien ende requesten aan Uwe Ho. Mo. te ontfanghen ende op sijnen tijdt te presenteren; daarop ende op al 't ghene in de Vergaderinge voorkomt, metten Heeren Edelen te consulteren, ende na deliberatie, 't ghene by deselve of eenparich, of by de meeste stemmen goedtghevonden is, voor hare opinie te verklaren, ende met redenen naa gelegentheyt te bevestigen. Daarna de opiniën van de Steden te vraghen, bij de meeste stemmen te concluderen, ende te bevorderen (na vermoghen) dat het gheresolveerde *geëffectueert* werde [2]."

Voor de bijeenroeping derhalve der provinciale dagvaart, voor het beleid der zaken aldaar, voor de uitvoering der

En nadat yeder lidt zijn reden had geuyt,
Ten dienste van het Lant, te maecken het besluyt."

1) *Brieven en Negotiat.* III, 66. (*Resol. van Holland*, 24 Sept. 1794).

2) *Remonstrantie*, in de *Waarachtige Historie van* J. V. OLDENBARNEVELT (uitg. van 1670) bl. 189.

Staatsbesluiten, was de Advocaat onontbeerlijk [1]). — Maar dat het bestuur der buitenlandsche betrekkingen, welverre van tot den eigenlijken kring der bemoeijingen van dien Minister te behooren, daarvan oudtijds met ronde woorden was uitgesloten geweest, herinnerde een schrander Regent omstreeks het einde der Republiek [2]), en kon uit de Instructie van den Raadpensionaris, die gedurende de droevige jaren der wederwerking na OLDENBARNEVELT's ondergang het bewind aanvaardde, gemakkelijk bewezen worden [3]). — En wat het beheer der geldmiddelen aangaat, in het fraai Rapport van 5 Mei 1728, op aandrang van SIMON VAN SLINGELANDT uitgebragt, werd uitdrukkelijk verklaard, dat het *gebruik*, meer dan zeker Artikel van zijne Instructie, den Raadpensionaris »gegeven heeft een soort van *Superintendentie* over de Finantien, schoon te veel geoccupeerd zijnde met de zaken van Staat, om zich van die Superintendentie te acquiteren naar den eisch van 't werk [4])." — Zoo zijn wij dan wel genoodzaakt in een dieper onderzoek te treden van den aard en de grenzen der nu eens besnoeide, dan weder ongemeen uitgebreide bevoegdheid van dien Minister. De ons welwillend verstrekte eigenhandige aanteekeningen van HEINSIUS verspreiden, hier en daar, een nieuw licht; en de wijzigingen, welke het Berigtschrift van den Advocaat-Raadpensionaris in den

---

1) Vreemd is het, dat OLDENBARNEVELT zwijgt van het lastig op schrift brengen, *minuteren* en registreren der Staatsbesluiten. Doch verg. de *Verhooren* (Utrecht 1850) bl. 265, N°. 123.

2) VAN GOENS in het *Politiek Vertoog*, bl. 227, (oude Instructie, Art. 28 en 29). Z. ook KLUIT, *Hist. der Holl. Staatsreger.*, III, 338.

3) Instructie van 25 Julij 1626. »Doch en sal hem niet vervorderen eenige correspondentien te houden, mondelinge of bij geschrift, met Koningen, Princen, Vorsten, Republieken, Steden, Gemeenten, Ambassadeurs, Agenten, nochte anderen, binnen of *buyten den Lande*, van saken die secreet zijn en den staat van den Lande aangaande, ten ware sulks by expresse Resolutie van de Staten worde geordonneert."

4) VAN DE SPIEGEL, *Brieven en Negot.* III, 67.

loop van twee eeuwen achtervolgens heeft ondergaan [1]), toonen inzonderheid de meer of min zelfstandige of ondergeschikte verhouding aan van den Staatsman, die in de Aristocratie het meesterschap kon voeren, of gedrongen zijn den Prins-Stadhouder naar de oogen te zien. In de tweede helft der XVIIIe eeuw, na de verheffing van WILLEM IV tot het Erfstadhouderschap der Unie in de beide lijnen, vrouwelijke zoowel als mannelijke, vond PIETER STEYN zich in eene betrekking geplaatst, die ten opzigte van de fiere Prinses-Gouvernante, ANNA, in hoofsche onderdanigheid ontaardde [2]). Sedert in het jammervol tijdperk der onder den zwakken WILLEM V gerezen beroerten, was het den Patriotten tot ergernis, dat even als de President der Staten-Generaal, zoo ook de Raadpensionaris van Holland de ongevergde gewoonte had, zich iederen morgen, vóór den aanvang der Vergadering, tot den Prins te begeven, om hem op de hoogte te houden van de zaken, die ter beraadslaging moesten gebragt worden; en hetgeen die hoffelijkheid voor de Vertegenwoordigers der Souvereiniteit nog smadelijker deed achten, was, dat de President der week en de Raadpensionaris zich moesten laten aanmelden en in de voorkamer met de hofbedienden wachten, »tot dat Z. Hoogheid tijd had om hun gehoor te geven [3]).” Maar had niet reeds OLDENBARNEVELT zelf getuigd, hoe hij zich beijverd had, MAURITS »te *secunderen*:” hem tot zes-en-dertig malen, somtijds eene geheele maand en langer, somtijds

---

1) D'AVAUX, *Négociat.*, IV, 5 berigt, dat de Amsterdamsche Staatsleden wilden »faire examiner dans l'Assemblée des États de Hollande, quel étoit le pouvoir de leur Gouverneur, quel étoit celui de leur Capitaine Général, et *quel étoit celui du Pensionnaire de Hollande.*”

2) GROEN VAN PRINSTERER, *Handboek* § 609; BAKHUIZEN V. DEN BRINK, *Overzigt v. het Nederl. Rijks-Archief*, bl. 66.

3) *Hist. Verhaal van de omwending in Holland, door een Hollandsch Patriot*, (Parijs, 1788) bl. 87. Verg. ook *de Republikein* (Amsteld. 1795) I^ste Deel, bl. 353.

minder, in de Legers bezoekende [1]); hoe hij vele duizend malen de trappen van 's Vorsten kamer op- en af was gegaan, om tusschen de Staten en Z. Exc. »goede correspondentie en eenicheyt te bewaren [2])?" — En toch hij, die aldus nevens den Veldheer, de krijgszaken behartigde; die aan de listig beraamde en wèlgeslaagde verrassing van *Breda* niet vreemd was gebleven; die met H. H. M. naar Vlaanderen getogen, in angstige onzekerheid den uitslag van het treffen bij *Nieuwpoort* verbeidde, en gedurende den veldtogt met de Vergadering van Holland de vereischte briefwisseling hield [3]), om voor de behoeften van den oorlog en van de Staatsdienst tevens, zorg te dragen; hij die sedert te *Bergen-op-Zoom* met den vijand onderhandelde [4]), en eindelijk te *Antwerpen* het Twaalf-jarig Bestand hielp sluiten, hij was het ook, van wien de Fransche en Engelsche Gezanten, WINWOOD [5]) en DUDLEY-CARLETON, gelijk vroeger BUZANVAL eenstemmig melden, dat zijne ziekte of afwezigheid de voordragt, de behandeling en afdoening van elke, diplomatische of andere aangelegenheid belemmerde.

---

1) *Négociations de* BUZANVAL (Leide 1846) p. 143, 248; »Le Sieur DE BERNEFELD revint hier du camp-avec obtestations et prières de M. le Prince MAURICE," enz.

2) *Remonstrantie*, t. a. p., bl. 212 volg.

3) Instructie en Commissie voor J. DE MYST, in het *Register van Holland en West-Vriesl.*, 30 Junij 1600, fol. 239—241, Art. 5, en mijne uitgave der *Lettres et Négociations de* BUZANVAL (Année 1600) Utrecht 1853, p. 82.

4) Z. bij GACHARD, *Actes des États-Généraux de* 1600. *Introduct.* p. XCIV suiv. en p. 779, (*Négociations avec les Provinces-Unies*). »Le Sr. DE BERNEVELT a, de leur part, dict et respondu en substance ce que s'ensuit," enz. (28 Julij 1600).

5) *Memorials of Affair of State in the reigns of* Q. ELIZABETH *and* K. JAMES I, (London 1725) Vol. III, p. 216; »Qui (Ordines) aegrotante Domino BARNEVELTIO nimis *feriati* sunt," (DICKENSON aan WINWOOD, 11 Sept. 1610) p. 250: WINWOOD aan TRUMBULL te Brussel: »Our great Man, Monsieur BARNEVELT, is not yet delivered from his quartern ague," enz. (11 Januarij 1610

6.) WINWOOD aan SALISBURY, 24 Aug.; 6 Sept. 1609, III, 62, 63.

Zoo onmisbaar bleek, na den val van het Gemeenebest, de voorlichting van den Minister te zijn, welken niet slechts Holland, maar de Republiek thans ontbeerde, dat de Staatshervormers van 1795 zeer spoedig op de aanstelling van een *Raadpensionaris van het Bondgenootschap* aandrongen, die het regt zoude hebben, om over alle voorvallende zaken bij H. Hoog Mog. te praeadviseren, en aldaar ook zoodanige voorstellen te doen, als hij oordeelen zoude voor het Gemeene Land dienstig te wezen. De Provinciën zouden voor het overige, van zijne praeadviezen en voorslagen naar welgevallen gebruik maken. Hij behoorde, zoo dikwijls hij kon, alle Generaliteits-Committés bij te wonen, en aldaar, evenwel niet dan des verzocht, zijn gevoelen over al hetgeen voorkwam, te uiten. *In het bijzonder* zou hij de *Generaliteits-Besognes tot de Buitenlandsche Zaken* ook moeten bijwonen, en daarbij mede eene praeadviserende stem hebben [1]). Eindelijk moest hij bevoegd verklaard worden, om met de uitheemsche Ministers, die te 's Hage hun verblijf hielden, te handelen en met de Gezanten der Republiek buiten 's lands correspondentie te houden. — Gelijk de Staat, zoo zouden de Provinciale Vergaderingen, elk in den hare, een zoodanig Ambtenaar tot de dienst van het Gewest bestemd en beperkt, onder den titel van *Raadsman* van *Gelderland*, *Raadsman* van *Holland*, *Raadsman* van *Zeeland* enz. moeten benoemen, die met den Raadpensionaris van het Bondgenootschap in briefwisseling zouden staan [2]).

In dit mislukt ontwerp van revolutionaire regeerkunde, hetwelk een doorslaand bewijs oplevert van het nut, voorheen ten behoeve der Diplomatie uit de bedrijvigheid van den

---

1) In de *Brieven en Negotiatiën* van V. DE SPIEGEL heet het Geheim Besogne niet zelden het *Buitenlandsch* Besogne. Z. III, 27, 87, I, 102, 269.

2) *De Republikein*, Iste Deel, bl. 280 volg. (N°. 33). — Z. wegens het gemeen overleg tusschen de Raadpensionarissen van Holland en Zeeland, VAN DE SPIEGEL, *Brieven en Negot.* I, 163. (*Resol. van Zeeland*, 28 Febr. 1793).

Eersten Minister van Holland getrokken, merken wij eene poging op om aan de nieuwe orde van zaken een deel van het goede van lang beproefde instellingen te eigenen. — Want veel van hetgeen van ouds in een Stadhouderloos tijdperk, tot de regten en pligten van den Advocaat-Raadpensionaris werd gerekend, moest hier in weinig verschillenden vorm herleven. — Het gemis van het heilzaam *initiatief* [1]), door dien Minister weleer in de veelhoofdige Collegiën geoefend, en hetwelk de logge ligchamen regelmatig had bewogen, scheen alleen daardoor vergoed te kunnen worden.

Een zeer drukkende last, den voormaligen Raadpensionaris opgelegd, was de tegenwoordigheid in de Vergadering van drie Collegien: van Gecommitteerde Raden, van de Staten-Generaal, van die van Holland en West-Friesland. Nog had hij als hun bijzondere Pensionaris, de bijeenkomsten der Edelen niet te verzuimen. — Hoe overal, zonder nadeel van 's Lands dienst, te verschijnen? — De Instructie wilde, dat hij des morgens en des namiddags te bekwamer ure een' aanvang van de Vergadering van Holland zoude maken [2]); trachtende tijdig de Generaliteits-Vergadering bij te wonen om aldaar de zaken der Vereenigde Nederlanden in 't algemeen, en van Holland in 't bijzonder, te helpen bestieren. — Ook moest hij zich bij tijds tot de Gecommitteerde Raden vervoegen, om van hen te vernemen, wat zij noodig achtten ter Vergadering van Holland in overweging te brengen. — Viel er bij H. H. M. iets voor, waarop, zijns inziens, de Staten van Holland behoorden beschreven te worden, zoo

---

1) DE LA BARRE DE BEAUMARCHAIS, *Le Hollandois, ou Lettres sur la Hollande* (Francfort 1738) 2e Partie Lettre 5e p. 20. »C'est à lui à proposer les affaires, il va aux opinions, il forme les conclusions. — Il est l'orateur et l'homme de confiance de l'État." (Des Conseillers-Pensionnaires de Hollande).

2) *Tegenw. Staat van Holland*, I, 146 volgg. Beknopt had reeds PAULUS MERULA (*De Statu Reip. Batavicae Diatriba*) p. 152 sq. de pligten van den *Advocatus Provincialis* beschreven.

moest hij den Gecommitteerde Raden daarvan kennis geven, en hunne bevelen, hetzij tot het beschrijven der Staten op eenige buitengewone punten, of in eenig ander opzigt nakomen. — De Raadpensionaris was geregtigd, de Leden bescheidelijk te vermanen, hunne meening kort en beknopt voor te dragen, en moest zijne voorstellen zoo zoeken te beleiden, dat, in elke zitting, de zaken, in omvraag zijnde, ten besluite konden worden gebragt. — Uitstekend is de lof, dien tijdgenooten als de Amsterdamsche Burgemeester CORN. PIETERSZ. HOOFT en de jongere HUGO DE GROOT, aan het zeldzaam talent van OLDENBARNEVELT ter dagvaart ten toon gespreid, toezwaaijen [1]). — »Ik heb, zeide HOOFT, van stadswege de Vergadering der Heeren Staten, van den jare 1584 tot het jaar 1610 mede altemet bezocht; dan ik heb, naar mijn oordeel, onder geene Vergadering, generaal noch particulier, iemand kunnen toeschrijven zoodanige rijpheid van oordeel, wakkerheid, zorgvuldigheid, eenparigheid van gemoed, en beleid van zaken, als ik meen gezien te hebben bij den Heere VAN OLDENBARNEVELT, Advocaat van den Lande van Holland en West-friesland." — In denzelfden geest luidt de verklaring van den gewezen Pensionaris van Rotterdam en Gecommitteerde Raad. »Zijne manier van handelen in de Staatsvergadering, schrijft DE GROOT [2]), was verwonderlijk, zoo om den eerbied dien hij den Staten bewees, als om zijne bescheidenheid en bedaardheid waarmede hij de verschillende gevoelens aanhoorde, de redenen ter wederzijde wikte en woog en tot eenparigheid bragt, hetgeen hem altoos gelukte, behalve de laatste geschillen over de Godsdienst, door den onafgebroken tegenstand."

---

1) (H. CALKOEN), OLDENBARNEVELD'S *Eer verdedigd*, bl. 30 volg.

2) Verg. *de Verantwoordingh v. de wettelijcke Regiering van Hollant ende West-Vrieslant*, XX Capittel, fol. 278. De taal welke CALKOEN DE GROOT in den mond legt, wijkt niet in den zin, maar in de woorden, eenigermate van het oorspronkelijk oud-Hollandsch af.

Wie ooit in netelige tijden de stelselmatige wederstreving en de felheid van collegialen redetwist of wat men nu parlementaire debatten heet, heeft gadegeslagen, zal misschien eenige gelijkenis bespeuren in de afmattende taak van Hollands Minister en in die, welke de Voorzitter van den Raad van Ministers, met de portefeuille van Buitenlandsche Zaken belast, nu en dan, tegen verbitterde, naauw aanéén gesloten partijen te vervullen heeft. — De ervaring der Constitutionele Monarchie heeft in het voorbeeld van meer dan één Staatsman geleerd, dat hij die vlug en voortvarend, ordelijk en arbeidzaam, de werkzaamheden van het kabinet, hoe groot en afschrikwekkend de stapel ook ware, met ongekrenkte helderheid en blijmoedigheid volbragt, integendeel welhaast bezweek voor het verdriet en de heftigheid van een' strijd, die vrienden in vijanden had verkeerd en factiën, welke elkander haatten, eensklaps bondgenooten geworden, in dezelfde gelederen schaarde. — Kan het derhalve bevreemden, wanneer men leest, dat de hoogbejaarde OLDENBARNEVELT [1]), wiens gezondheid geschokt was, zich herhaaldelijk van den zwaren last der verschijning ter Vergadering althans van de Staten-Generaal, waar zijne wederpartij heerschte, trachtte te doen ontheffen [2])? Verscheiden malen gedurende zijne ruim dertigjarige dienst had hij te vergeefs zijn *afscheid*, zoo als hij het noemde, of zijn ontslag verzocht. Hij erkende in den laatsten tijd niet even rustig en kalm de aanhoudende tegenspraak te hebben kunnen verdragen, maar wat haastig

---

1) HEINSIUS, H. S. 1616 p. 189: »Den Advocaet versoeckt van de Deputatie ter Generaliteit als nu 30 jaren daermede belast geweest synde, en wesende gekomen tot ontrent de 70 jaren, ontslagen te syn." En reeds vroeger HEINSIUS, H. S. 24 Febr. 1604, 1 Maart 1605, 15 Febr. 1606.

2) In het laatste jaar nam hij zelfs de vrijheid, daar zoo min mogelijk tegenwoordig te zijn. *Verhooren van* J. V. OLDENBARNEVELT, bl. 227 N°. 43: »Seyt in de Generaliteit in XII maanden vóór 't arrest op zijn persoon gedaan, maar *tweemaal* geweest te zijn," enz. — In 1616 was namelijk besloten (HEINSIUS): »Wert evenwel gecommitteert, als hy sal mogen vaceren."

gesproken, of ingesteld te hebben: hij ontschuldigde dit gedrag met het gebrek van den ouderdom. — Op eene achten-twintig-jarige ondervinding der Hollandsche dagvaart steunende, mogt een zijner opvolgers, de Pensionaris van Rotterdam Mr. ISAAC VAN HOORNBEEK, met vertrouwen, naar het zich liet aanzien, het laatstelijk door HEINSIUS zoo roemrijk bekleed ambt aanvaarden [1]; toch kon hij den schier bovenmenschelijken last niet torschen; hij overleed aan eene kwijnende ziekte, uitgeput door menigvuldige bezigheden. — Te gedenkwaardiger is daarom de optreding als Raadpensionaris, van twee onvergetelijke Ministers, die nooit te voren ter Vergadering van Holland verschenen waren, en wier loffelijk Bewind onuitwischbare sporen heeft nagelaten; te weten van SLINGELANDT en VAN DE SPIEGEL; deze zelfs, als geboren Zeeuw, vreemd aan het Gewest, hetwelk hij geroepen werd te besturen; waar de wijze van raadplegen en handelen hem onbekend was; waar hij noch vriend, noch maagschap vond; zonder andere aanbeveling, dan het vermoeden van zijne deugd en kennis; gesteld in een' post, die in stille en gelukkige tijden altoos was aangemerkt als de moeijelijkste en zorgelijkste van alle bedieningen; hoeveel te meer in een' tijd als men toen beleefde [2]!

Geen wonder waarlijk, dat aan VAN DE SPIEGEL, aan sommige zijner Voorzaten, zekere ruimte in de betrachting van zoo veelzijdige pligten was vergund geworden. De eedsaflegging had plaats met het voorbehoud: dat hij »zijne Instructie zoo exactelijk zal nakomen, als een eerlijk en getrouw Minister die kan nakomen, en als vorige Raadpensionarissen, welke daarin *de praecieste* zouden mogen geweest zijn, dezelve nagekomen hebben [3]." — Een voorbehoud overigens, dat,

---

1) *Groot Placaatb.* V, 96 (12 Sept. 1720).

2) DE LA BARRE DE BEAUMARCHAIS, t. a. p. »Je ne conçois rien de si pénible que son poste." Z. voorts VAN DE SPIEGEL, *Nadenking* bl. 12, 16.

3) Z. wegens dergelijk beding van V. BLEISWIJK, STUART, *Vaderl. Hist.* II, 509.

hoe natuurlijk bij den aanblik van het onafzienbaar veld van bedrijvigheid en van de daarmede gepaarde rekenschap, teregt is toegeschenen tegen de goede orde van eene wèlingerigte Regering in te loopen, als waarbij de meerdere of mindere graad van inachtneming der Instructie, van de willekeur des Ministers afhankelijk werd gesteld. — Te minder kan het bevreemden, dat van die Staatslieden slechts enkele groote vernuften in alle deelen van het hun opgedragen Bewind evenzeer hebben uitgeblonken, terwijl de meeste zich meer bepaaldelijk hetzij als leiders der Staatscollegiën, hetzij als Financiers of Diplomaten onderscheidden.

Zoo berigt men van den in het vak der geldmiddelen doorkundigen Raadpensionaris STEYN [1]), dat hij in zijne binnen- en buitenlandsche staatkunde vooral door de zucht om zijn ambt te behouden bestierd, veiligheidshalve veel liever een soort van stemopnemer was, dan, volgens roeping en pligt, de toongever ter Vergadering. — En welk het vonnis zij, dat men zich gedrongen ziet over de kuiperijen van VAN BLEISWIJK, voor het Vaderland zoo heilloos, uit te spreken, zijne verdiensten jegens het Finantiewezen van Holland, in de twee eerste tijdperken van zijn Ministerie, door jaarlijksche aflossingen niet weinig ontlast en verbeterd, blijven onbetwistbaar [2]). Daarentegen was het punt der geldmiddelen, de schaduwzijde van de schitterende diplomatische handelingen van GASPAR FAGEL [3]) en van HEINSIUS, van welke de een, met de magt van WILLEM III gesterkt, door zijne vurige en weg-

---

[1]) Over de finantiële verdiensten van dien Staatsman, verg. STUART, *Vaderl. Historie,* II, 503 volgg. (A. 1749—1772).

[2]) Verg. de *Aanspraak van* V. BLEISWIJK, 9 Nov. 1787. *Verz. van stukken in zake van* L. P. V. DE SPIEGEL, bl. 50.

[3]) VAN DE SPIEGEL, *Brieven en Negot.* III, 67 (24 Sept. 1794) herinnert aan de raadplegingen van 1673 over de aanstelling van een Thesaurier-Generaal van Holland, door WILLEM III aanbevolen. — D'AVAUX, *Négociat.* I, 192 (1683): »Le premier (FAGEL) passoit pour un fort mauvais Financier."

slepende welsprekendheid, en niet het minst door zijn sluw beleid en onverzettelijke volharding menigen storm in de Vergadering had weten te bedaren; de ander door zijne veeljarige ondervinding, door zijne gematigdheid en wijze toegeeflijkheid, het onbepaald vertrouwen en de welwillende medewerking der Staatsleden gewonnen hebbende, de hulde en bewondering van het tegen Frankrijk verbonden Europa genoot [1]).

Wat nu het bestuur der Buitenlandsche Zaken en het aandeel van den Raadpensionaris betreft, naar luid van zijne Instructie, had hij met de Ministers der Republiek, buiten 's lands residerende, van tijd tot tijd te corresponderen, om hen bekwaam te maken tot uitwerking der inzigten van de Regering; van welke brieven hij de minuten moest bewaren, om te allen tijde des bij Haar Ed. Groot Mogende vermaand zijnde, daarvan *exhibitie* en *lecture* te kunnen doen. Voorts had hij aan de Ministers van Koningen, Republieken, Prinsen, Potentaten, Staten of Steden, Vrienden of Geallieerden, opening van zaken te geven en wederkeerig van de uitheemsche Gezanten of andere diplomatische Agenten te ontvangen [2]).

Bij dezen tak derhalve van den werkkring van Hollands Minister, is er grond, zijn bedrijf met dat van een tegenwoordig Hoofd van zoodanig Departement te vergelijken. — Maar, hoe en op welke wijze was de Raadsman van een Gewest, de tolk der Unie bij vreemde Kabinetten geworden [3])? Ziedaar

---

1) DUCLOS, *Mém. secrets sur les règnes de* LOUIS XIV *et de* LOUIS XV (Paris, 1791) T. II, 97. »Le célèbre HEINSIUS — le plus terrible ennemi qu'ait eu la France — sacrifia sa république à cette passion. Il lui a été aussi funeste qu'à nous. En l'épuisant d'argent, il l'accabla de dettes, et l'a mise par-là dans la dépendance de l'Angleterre," enz. — Verg. met SLINGELANDT, *Staatk. Geschr.* I, 151 volg. 186. *Resol. van Holland,* 5 Mei 1728, fol. 468.

2) VAN DE SPIEGEL aan HOGGUER te Petersburg, (22 April 1793) I, 262 (in cijfer). »Hetgeen de Engelsche Ambassadeur mij gecommuniceerd heeft, (want *aan den Staat* is nog geen communicatie gedaan"), enz.

3) *Resol. van H. Hoog Mog.*, »om hem Raadpensionaris van Holland te

de vraag, welker beantwoording moeite baart. — Dat hij van wege Holland zitting had in het Geheim Besogne, en bij de Conferentiën met de Gezanten te houden verscheen, lag in den aard der zaak. Maar vanwaar de oorsprong van zijne eens voor altijd door de overige Provinciën erkende bevoegdheid, om ook uit haren naam bij monde of bij geschrift te handelen?

Die volmagt zoude bezwaarlijk vertoond kunnen worden. — En toch weet men, dat OLDENBARNEVELT in het buitenland voor alvermogend gold; men weet, dat de vermaarde Triple Alliantie in allerijl [1]) door JOHAN DE WITT in gemeen overleg met TEMPLE en DOHNA werd geklonken; dat, naar de beschouwing van LODEWIJK XIV en zijne raadslieden, de beslissende invloed van HEINSIUS, door DE TORCY ingeroepen, den Spaanschen Successie-oorlog op de glorierijkste voorwaarden had kunnen eindigen. — Men weet, dat terwijl PATINHO Eerste Minister in Spanje was, en SLINGELANDT in Holland, er tusschen hen een naijver doorstraalde, waar het middenpunt der Negotiatiën in Europa zoude zijn, te *Madrid*, of te *'s Gravenhage* [2]). — Men weet eindelijk, dat nog even vóór de slooping van het Gemeenebest, de Generaal DUMOURIEZ [3]) in regelregte onderhandelingen met VAN DE SPIEGEL het middel hoopte te vinden, om met den vrede, aan Frankrijk het herstel der Monarchie en

---

verzoeken, die Conferentie (met DUMOURIEZ) bij te wonen en voor de belangen van *de Republiek* te zorgen." (*Resol. van Zeeland*, 18 Febr. 1793). VAN DE SPIEGEL, *Brieven en Negot.* I, 103. Verg. nog I, 178 volg.

[1]) DE WITT, *Brieven* IV, 626, (26 Jan. 1668) »dat wy tot een yeders hooghste verwonderinge al op voorleden maendagh, nadat de Heer TEMPLE, vrydags te voren syne eerste conferentie met Commissarissen van H. H. M. gehad hadde, hebben gesloten ende geteeckent de instrumenten hiernevens gevoeght." — SIMONS, JOH. DE WITT *en zijn tijd* III, 17.

[2]) VAN HAREN, *de Geuzen, Ophelder. van den tienden zang.*

[3]) VAN DE SPIEGEL, *Brieven en Negot.* I, 98 volg. »De Heer DUMOURIEZ had zig zelfs geoffereerd, een mondgesprek met den Heer Ambassadeur van Engeland en mij op de Frontieren te houden."

verademing te schenken [1]). — Zoo hoog werd steeds het gezag van den Raadpensionaris gewaardeerd, — wien de Franschen met den titel van *Grand Pensionnaire* [2]) bestempelden.

Doch reeds in den avond van het leven van OLDENBARNEVELT, had men den afgesloofden Staatsman niet eershalve, maar arglistig met den naam van *Groote Pensionaris* in hatelijke pamfletten aangeduid. En, zoo als in de eerste bladzijden van deze Inleiding werd beweerd, de regelmatige, *formele* gang der Diplomatie had zich juist onder het Ministerie van dien Advocaat, met wien zoowel de trotsche ELIZABETH als de ridderlijke HENDRIK IV en de heldhaftige GUSTAAF ADOLF brieven wisselden, allengs verwonderlijk geopenbaard. — Het vertrek van LEICESTER [3]) en de vestiging van den zetel der Staten-Generaal, als aanblijvend Collegie, waren aan de verzekering van Hollands overwigt bevorderlijk geweest, en daardoor aan de verheffing van den schranderen, kloekmoedigen Minister, die de aanslagen van den Engelschen Landvoogd zoo gelukkig had verijdeld.

Evenwel meene men niet, dat in dit bestier der internationale aangelegenheden immer zonder tegenspraak door de Generaliteit zoude berust zijn. — Het tegendeel blijkt uit het regtsgeding van OLDENBARNEVELT, waarvan straks nader, maar nog duidelijker uit dat van BUAT. De Staten van Zeeland vernomen hebbende [4]), dat de Ritmeester zich met de voorken-

---

1) VAN DE SPIEGEL in zijn brief van 1 Maart 1793 droeg zorg, helder te doen uitkomen, dat hij alleen Minister van de Provincie *Holland* was. — Z. voorts de *Mém. du Général* DUMOURIEZ (1794) I, 121 suiv.

2) LA BARRE DE BEAUMARCHAIS, t. a. p. »Je viens au Conseiller Pensionnaire, qu'on nomme ordinairement *Grand Pensionnaire*."

3) OLDENBARNEVELT zelf (*Verhooren*, 26 Nov. 1618, bl. 110) verklaart, dat hij sedert het begin van 1588, »mette Agenten, Gedeputeerden en andere publicque Dienaars in andere Coninckrijcken en Landen bij ordre en last" der Staten-Generaal en van Holland, correspondentie had gehouden. (Z. wijders deze *Inleiding*, 1ste Gedeelte, Bijlage VIII).

4) *Notulen* van 20 September 1666.

nis van JOHAN DE WITT ontschuldigde, en tevens, dat geen der Leden van H. Ho. Mog. iets bewust was van eene magtiging, welke de Raadpensionaris »tot het houden van soodanige correspondentiën" van wege *de Generaliteit* [1]) zoude ontvangen hebben, achtten het meer dan tijd te zijn, nu het wel scheen, dat de Provincie van Holland en West-Friesland alles aan zich wilde trekken, »ende over hare mede-Leden genouchsaem eene *superioriteyt* oefenen," openlijk tegen die aanmatiging protest aan te teekenen. — Zij deden met bijzonderen ernst en nadruk ter Vergadering van de gemeene Bondgenooten voordragen, dat die van Holland zouden nalaten »haer particulierlyck te onderwinden soodanige afsonderlinge directie, correspondentien en Negotiatiën met andere Princen en Potentaten; dat in plaetse van dien, soodanige ordre werde gestelt, dat *alle* de Provinciën dienaengaende mogen gerust zijn, en daerin *egalyck* tot bevorderinge van 't gemeene beste *participeren.*" — Konden de Staten van Holland niet tot hetgeen men van hen verlangde besluiten, die van Zeeland behielden zich dan op hunne beurt, dezelfde bevoegdheid voor, en zouden gelijke afzonderlijke briefwisseling en onderhandeling met vreemde Hoven aanvangen en voortzetten [2]).

Een later voorval onder het bewind van FAGEL, toont voldingend, dat niet de Raadpensionaris als zoodanig, maar in hoedanigheid van Gedeputeerde van H. H. Mog. wier Vergadering hij van wege de Provincie Holland geregeld bijwoonde, geoordeeld werd in diplomatische aanraking met de uitheemsche Ministers te staan [3]). Wij bedoelen het geschil met den

---

[1]) »Maer niet en wisten wat macht ende authoriteyt den meergemelten Heer Raet-Pensionaris DE WIT, by de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt dienaengaende mochte wesen gegeven." — Verg. overigens de *Resol. van Consider. ten tyde van* J. DE WITT, 21 Aug. 1653, fol. 13. (Z. de Bijlagen).

[2]) AITZEMA, *Saken van Staet en Oorlogh*, XLVIste Boek, XIIe Deel, bl. 369—371, 358.

[3]) WICQUEFORT, *l'Ambassadeur et ses fonctions* II, 42. (Livre II, Sect. 2).

Graaf D'AVAUX, na den Nijmeegschen vrede als Ambassadeur uit Frankrijk gekomen, en waaromtrent HEINSIUS het volgende verhaalt. »Den 22en November 1678 den Gr. D'AVAUX weijgerende den R. P. de hand te geven, in sijn huys tensij hij als Gedeputeerde *van den Staet* kome en door een Camerbewaerder van haer Ho. Mo. audientie versoecke, wert verstaen (ter Staatsvergadering van Holland), dat de R. P. wegens den Staet met D'AVAUX te spreken hebbende, audientie sal versoecken door een Camerbewaerder van haer *Ed. Gr. Mo.* — Den 15 December den Gr. D'AVAUX 't gene voorz. is *refuserende*, wert verstaen dat aen d' Heer BOREEL sal werden geschreven om te procureren, dat de R. P. wegens haer Ed. Gr. M. den Gr. D'AVAUX siende, geniete *deselve receptie* als haer Ho. Mo. Gedeputeerden. Den 23 Febr. 1679 wert gelesen een missive van d' Heer BOREEL, houdende dat de Heer DE POMPONE hadde gesegt:

1°. dat doe hij Ambassadeur in Hollant was, de R. P. DE WIT meest altyt was geweest onder de Gedeputeerden van haer Ho. Mo., die *door den Agent* lieten vragen.

2°. dat de R. P. nooyt als Gedeputeerde *van Hollant* bij hem was geweest.

3°. dat de R. P. hem en alle Ministers van d'eerste ordre alle weecken de visite gaf en liet vragen door een knecht.

4°. dat de R. P. nooyt de hand gepretendeert hadde [1]);

»Et comme la Province de Hollande se donne une très-grande direction dans le gouvernement d'un Estat, dont elle fait une si notable partie, et que son Ministre, qui n'est en effet que le Syndic des Estats de cette Province, est aussy de leur part Deputé perpetuel à l'Assemblée des Estats-Generaux; ensorte qu'il ne s'y resout rien, qu'il n'ait proposé ou approuvé de la part de ses Maîtres, les Ministres estrangers sont bien aises de la prevenir et de le preparer; parce que comme son approbation est capable de faire réussir leurs intentions, ainsy son opposition est capable de les ruiner et de les destruire."

[1]) Sedert 1674 had TEMPLE die wèl, daartoe gelast, aan FAGEL als R. P. gegeven. WICQUEFORT, t. a. p., L. I, Sect. 22 (I, 660 suiv.). »On luy ordonnoit (uit Engeland) de ceder chez luy la place d'honneur au Conseiller Pen-

ter contrarie als die gepresenteert wierd, dat men kon sien met syn excuse, dat die niet pretendeerde.

5°. dat de Koning wilde laten alles by 't vorigh gebruyck.

Wert verstaen, dat de R. P. den Gr. D'AVAUX *niet* sal sien *als R. P.*, maer als Gedeputeerde van haer Ho. Mo., en alsoo de correspondentie onderhouden [1]."

Dit omstandig berigt wijst de verhouding van den Raadpensionaris tot de vreemde Gezanten, met klaarheid aan. In den regel voerde de Minister van Holland bij de diplomatische conferentiën, het woord krachtens de hem, gelijk andere Gecommitteerden ter Generaliteit, tot een bepaald einde verstrekte volmagt, en zoo treft men zijn' naam, nevens dien van andere Leden van H. H. M., aan den voet van menig door de Republiek gesloten Tractaat aan; — veelal naast de vermelding van dezulken, die met hem het Geheim Besogne, bij deze of gene aangelegenheid, uitmaakten. Ook bij de statelijke verwelkomst van Monarchen [2]) en andere Vorsten verscheen de Raadpensionaris als een der Afgevaardigden uit de Staten-Generaal; gelijk bij de vernederende Deputatie naar *Kleef* tot den Koning van Pruissen in Junij 1788, VAN DE SPIEGEL niet was vergeten, — hoewel de Geldersche Gedeputeerde eerstbenoemd Lid, als spreker optrad [3]). — Maar op het grondgebied van Holland en aan het hoofd der Staatsvergadering *en corps* van dat Gewest, had voorheen JOHAN DE WITT in 1660 de weidsche hulde in het Fransch

---

sionaire de Hollande, — un article, qui pouvoit estre cause d'une infinité de désordres," enz.

1) Bezoek van FAGEL bij D'AVAUX, *Négoc.* I, 20 (12 Oct. 1679), 33, (8 Dec. 1679) 41 (11 Jan. 1680) 42 (29 Jan. 1680) enz.

2) HEINSIUS M. S. »Den 11 Maert 1642 geresolveert de Koningin van Engelant (HENRIETTE MARIE) te verwellecomen en 't woort te laten doen door de R. P. De R. P. sal in 't doen van de reverentien *aenraken* de onderste boort van het opperkleet." (!)

3) De Baron TORCK van *Rosendaal.* Gazette de Leide, 20 Juin 1788, N°. 1, (Supplém.).

aan den herstelden KAREL II toegebragt [1]), en in de Aanteekeningen van HEINSIUS is van zoodanige pligtplegingen door den Raadpensionaris, nu eens tot gelukwensching, dan weder tot rouwbeklag, meermalen de rede; — laatstelijk in de jaren 1696 en 1704 [2]).

Al die verrigtingen, hetzij dan min beteekenende maar tot het diplomatisch ceremonieel behoorende, of wel meer belangrijke en met 's Lands welzijn ten naauwste verknocht, werden niet van regtswege, maar ingevolge een' bijzonderen last waargenomen: en wat de laatste betreft, zoo stipt HEINSIUS aan, dat de Heer VAN DUVENVOIRDE en hij zelf den 22 Maart 1690 bij het luisterrijk Congres te 's Hage waren *gecommitteerd*. In de Gedenkschriften van den Franschen Minister van Buitenlandsche Zaken DE TORCY, vindt men de merkwaardige omstandigheid geboekt, dat toen deze Staatsdienaar zijn last in 1709 aan HEINSIUS, en aan den ten toppunt van gezag in de Republiek gestegen HEINSIUS alleen wilde openen, de Raadpensionaris zich in het begin daaraan onttrok [3]) op grond, dat het aan hem, eenvoudig Ambtenaar der Staten van Holland niet stond, zulke mededeeling te ontvangen; terwijl dan ook vervolgens, nevens hem BUYS en VAN DER DUSSEN deelgenooten van het geheim werden [4]), en vooral de Pensionaris van Amsterdam in de Conferentiën den hoogen toon voerde. — Ook MARLBOROUGH en Prins EUGENIUS woonden die bij. Het lot van Frankrijk, van Europa werd in het stil vertrek van HEINSIUS

---

1) 11 Maart 1642 (HEINSIUS M. S.). »De R. P. (CATS) wert wegens de Generaliteit versogt 't woort te doen; Haer Ed. Gr. Mo. staen sulx toe, en dat sy 't compliment 's morgens daeraen doen souden."

2) »Den 21en July (1696) de Furstin van *Anhalt* door den R. P. te verwellekomen. — Den 16 Decembr. (1704) de Raetpensionaris den Croonprins van *Pruyssen* te complimenteren."

3) DE TORCY, *Mémoires* II, 5: »C'étoit à eux et non pas à lui, simple Officier de la Province de Hollande, à parler sur les matières de la paix."

4) II, 113: »Il étoit seul avec les Sieurs BUYS et VAN DER DUSSEN; aucun des Ministres de cette République n'y assistoit."

overwogen, en de door hem op het papier gebragte *praeliminaire* voorwaarden hielden het onverbiddelijk *ultimatum* in [1]).

Niet zoo omzigtig had eene eeuw vroeger, OLDENBARNEVELT eene lang onbetwiste magt in de leiding der Nederlandsche Diplomatie geoefend. Wij hebben hiervoren ter loops van het berucht regtsgeding melding gemaakt, en moeten thans daarop terugkomen. Meerdere bijzonderheden, in de *Verhooren* zoowel als in het geslagen vonnis aangeteekend, wijden ons nader in den aard en de grenzen der oorspronkelijke bevoegdheid van den Advocaat-Raadpensionaris. — De veroordeeling meldt in de reeks der aantijgingen, onder andere wat het diplomatisch bedrijf van den Staatsman betreft, dat hij »om te vorderen ende staende te houden sijn voorghenomen dessein, eenige van de machtichste Potentaten met onbehoorlijcke ende sinistre practijcquen *geabuseert*, ende omme deselve te abuseren, de Ambassadeurs van de Generaliteyt *op syn eyghen authoriteyt* met onwaerachtige middelen *gheinstrueert*, ende *doen instrueren* heeft. — Dat hij ghevangen oock de secreten van den staet der Landen ghereveleert heeft: en pleghende acten van Souvereyniteyt, heeft *op sijn eygen hant*, sonder voorweten van yemandt van de Provinciën, afgheslaghen seeckere notable aengheboden Alliantie, daeraen de Republycque ten hoochsten was ghelegen." — Wat had op het verwijt dier eigenmagtige daden, de beschuldigde beleden of geantwoord? Zooverre hij de feiten als waar erkende, beweerde hij wel niet uit kracht van eene bijzondere volmagt, maar dan toch ingevolge den algemeenen last en de geheele strekking van zijn ambt, daartoe bevoegd en pligtshalve gehouden te zijn geweest. — Rondborstig en onbewimpeld verklaarde hij, de belangen van Holland, van het Gewest, welks dienaar hij was, en hetwelk verreweg de zwaarste lasten dragende, ook schier geheel in

[1]) DE TORCY, II, 117 suiv. 177. »L'Écrit dressé par le Pensionnaire de Hollande." (Articles préliminaires).

de kosten en het onderhoud der Gezantschappen voorzag, vóór alles betracht te hebben. — Op de vraag, »waaromme hij gevangen meent hem vrijgestaan te hebben — de publique Ministers van de Generaliteit anderen last te geven als de Heeren (Staten) Generael gedaen hadden?" aarzelt hij niet te erkennen, aan een hunner den Nederlandschen Ambassadeur te Londen, NOËL DE CARON [1]), »geschreven te hebben als *Advocaat* en volgende den last van mijn Heeren van *Hollandt*, omme bij alle gelegentheit de publycke Ministers van mijn Heeren de Staten-Generaal *wesende ook Ministers van de Heeren van Hollandt*, en hare tractementen *meest bij deselve* betaalt werdende, *te instrueren* tot vorderinge van de Resolutie en goede meeninge van deselve Heeren van Hollandt [2]); dat zijn generalen last om alle Resolutiën van mijn Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslant bij bequame middelen te doen goedvinden, daartoe naar zijn oordeel genoeg was, gelijk hij in XXX jaren zulks altijt gepractiseert heeft, zonder dat hij weet van eenigen anderen *specialen* last." — Standvastig gaf hij wegens de zoo euvel geduide briefwisseling met genoemden Gezant, hetzelfde antwoord op de herhaaldelijk voorgestelde vraag: daartoe geen *specialen* last gehad te hebben, maar dat hij gehandeld had »uyt zijnen *generalen* last, hebbende 't gunt hij geschreven heeft, geschreven als een dienaer van mijn Heeren Staten van *Hollandt* ende *West-Vrieslandt* [3]), conform zijn last en gebruyk van alle den tijt zijnes diensts, daarmede hij meent de Landen goede dienst

---

1) *Lettres et Négoc. de* CARLETON, III, 78. »L'on m'a dit, que la nuit qui précéda sa mort, il (BARNEVELT) se plaignit à WALAEUS du Chevalier CARON en particulier, qui lui avoit des obligations, et qui en montrant ses lettres touchant les affaires de l'Angleterre avoit, disoit-il, contribué le plus à le faire regarder comme coupable."

2) *Verhooren*, bl. 226, N°. 41 en 42.

3) *Verhooren*, bl. 260, N°. 114—116 (13 Maart 1619); bl. 264, N°. 121, (14 Maart).

gedaan te hebben." — Bij andere punten betoogde hij, dat hij onafhankelijk van zijne bediening van Lands-Advocaat, mede gecommitteerd was ter Vergadering van H. H. M. en »dat dezelve Gecommitteerden *generalick* en *specialyk* gelast zijn op 't onderhout van de gemaacte Unie en behoudenisse van der Landen vrij- en geregtigheyden te letten en doen 't gunt zij dienstig en nodig vonden, en dat hij *op die*, en geen *anderen specialen last* heeft helpen *besoigneren* [1])."

Wat van de gegrond of ongegrond, teregt of ten onregte voorgeworpen beschuldigingen zijn mogt, het albestier van OLDENBARNEVELT was onloochenbaar. De Instructie [2]), op welke hij het Ministerie had aanvaard, geschikt voor de woelige en verwarde tijden der Engelsche Landvoogdij, toen de Raad van State nevens LEICESTER, het Regerings-collegie was, had bij het klimmen der magt van de Staten van Holland, en na het voortdurend zamenzijn der Staten-Generaal, aanmerkelijk uitgebreid en aangevuld behooren te worden. — In 1586 was 's Lands in- en uitwendige gesteldheid veeg en hagchelijk; weinige jaren daarna, was de gedaante der dingen zigtbaar veranderd; met vele Mogendheden waren betrekkingen aangeknoopt, die jegens de kort te voren versmade Republiek achting en ontzag inboezemden. — De Raadsman, wiens doorzigt en rusteloos zwoegen niet minder dan het krijgsbeleid van MAURITS, het wonder had gewrocht, en die met reden zich kon beroemen, met Holland steeds onder de beste *voorgangers* [3]) in de volharding tegen Spanje geweest te zijn, stond, met het vertrouwen der Staatsvergaderingen vereerd, feitelijk aan het roer der zaken; — en wie der jongere, periodiek afwisselende Leden zoude het noodig geacht of zelfs gewaagd

---

[1]) *Verhooren*, bl. 282, N°. 159 (15 Maart 1619).

[2]) 8 Maart 1586.

[3]) *Resol. van Holland*, 23 Dec. 1598; GROTIUS, *Histor.* L. VIII, p. 543 »praecipuis audendi auctoribus Hollandis: qui-praeivere sociis, renitentibus, aut ad sequendum tardis."

hebben, den binnen- en buiten 's lands gevierden Advocaat aan de enge bevoegdheid van eene versleten Instructie te herinneren? — Zoo bestonden er geene waarborgen tegen overschrijding en misbruik van gezag: de dienaar was den Meesters boven het hoofd gewassen. — Men kon vermoeden dat hij nu en dan, naar eigen inzigt deed of naliet [1]); dat hij, naar welbehagen of uit wèl dan kwalijk begrepen belang mededeelde, of achterhield en verduisterde [2]); dat hij meest het voordeel van Holland behartigende, zich om dat der Generaliteit luttel bekommerde en niet schroomde lijnregt den wil van H. H. M. waar het pas gaf, te wederstreven. Men bespeurde dat zijn invloed in Frankrijk, hier te lande werd dienstbaar gemaakt aan het dwarsboomen van den door Engeland begunstigden MAURITS, en daarop inzonderheid doelden de straks bijgebragte aantijgingen.

Met den val van OLDENBARNEVELT scheen het oogenblik daar te zijn, om zijne opvolgers aan banden te leggen. Zijne opvolgers, zeggen wij: want men was er eene wijl op bedacht [3]), de veelomvattende werkzaamheden te splitsen en aan meerdere personen op te dragen; een denkbeeld in latere dagen, toen de drukten en beslommeringen nog talrijker waren geworden, meer dan eens, zelfs nog in het jongst bestaan der Republiek, vruchteloos aangedrongen [4]). — Vóór alles moest

---

1) HEINSIUS vermeldt nog 9 Maart 1679 (onder G. FAGEL): »Wert verstaen, dat de Resolutiën genomen synde, de R. P. die *moet* uytgeven, en aen hem niet staet, die op te houden."

2) 17 Dec. 1619. »Is gelesen een Concept-Instructie voor den Advocaet, des dat geen brieven sonder assistentie van eenige Heeren sal openen, soo aen de Staten, als Gec. Raden."

3) HEINSIUS, H. S., »1620, pag. 29. Een point van beschryving te maken off men in plaets van een *Advocaet*, één ofte meerder personen tot de Directie van de besognes sonde emploieren. Den 6 Maert: 't concept voor een Directeur nader te examineren."

4) VAN DE SPIEGEL, *Brieven en Negotiat.* III, 69 (24 Sept. 1794) wilde ontlast worden van den finantiëlen tak van werkzaamheid, »waartoe, zeide hij, de applicatie van een geheel mensch vereischt wordt."

den Minister die voortaan den titel van Raadpensionaris zoude dragen, de Diplomatie vreemd blijven; en kreeg ANTONIE DUIJK, in den aanvang van alle briefwisseling met het buitenland uitgesloten, sedert wel vergunning de Gezanten van den Staat te onderrigten van hetgeen hier voorgevallen was [1]), de verstandhouding met de uitheemsche Ministers werd hem uitdrukkelijk ontzegd. — Het onder MAURITS ontstaan, onder FREDERIK HENDRIK ontwikkeld, onder JOHAN DE WITT gevestigd Geheim Besogne, verbeeldde tegenover de vreemde Hoven, de werkdadige magt der Staten-Generaal, gedurende het Bewind van een' eerzuchtigen Vorst of Raadpensionaris, meer schijnbaar dan wezenlijk, — en sproot onmiskenbaar uit den geest van wantrouwen, welken het slecht afgebakend en onmerkbaar aangegroeid gezag van OLDENBARNEVELT uit den langen slaap gewekt had.

Uit hetzelfde tijdperk der onzalige wederwerking dagteekent de voorzorg ter verzekering der eendragt tusschen den Stadhouder-Kapitein-Generaal en den Raadpensionaris. Men wilde, dat den Prins door de Staten van Holland gedienstige opening gedaan wierd [2]) van elken stap, die tot de keuze van hunnen aanstaanden Minister moest leiden. De *nominatie* der personen die tot de vervulling der vacerende betrekking meest in aanmerking kwamen, werd door ORANJE al dan niet *aangenaam* verklaard [3]). — En de vrees van Z. H. te mis-

---

[1]) HEINSIUS H. S. 1626. »Den 25 July wert verstaen, dat de R. P. *vermagh* te corresponderen met de Ministers deser Landen in andere Rijcken." — Voorts 8 Juny 1630: »het Art. geëxamineert rakende de correspondentiën buyten 's lants." 5 Dec. 1630. »Den toekomenden R. P. toegestaen de correspondentie met d'Ambassadeurs van desen Staet."

[2]) 27 Aug. 1620. Syn Excell. (MAURITS) te consuleren over d'electie van een R. P. — 16 Dec. 1620. »Drie personen te nomineren tot R. P., die te communiceren aen Syn Exc. en dan een daeruit te eligeren," enz. (17 December).

[3]) 14 Dec. 1630: »syn tot R. P. genomineert d'Heer AD. PAUW, Reeckenmeester van Hollant, JACOB CATS en ROCHUS VAN DEN HONERT; 17, 19 Dec.

hagen en daarom na vijfjarige bekleeding van het ambt, de herbenoeming te verbeuren, was niet zelden oorzaak, dat de achtbaarheid van het eertijds zoo waardig en zelfstandig geoefend Bewind, door nederig dienstbetoon gekrenkt werd; tenzij de Raadpensionaris beter rekening vond in het heulen met 's Prinsen tegenstanders in de Collegiën, en de verlenging der bediening niet door zamenwerking en ondergeschiktheid aan den Stadhouder, maar door afhankelijkheid van de Leden der Vergadering te verkrijgen was. — Zóodanig was de verhouding van VAN BLEISWIJK; terwijl die van VAN DE SPIEGEL zich kenmerkte door het bezwaar van de ongenade der Prinses [1]), geboren Koningsdochter van Pruissen, op zich te laden wanneer hij te grooten prijs toonde te stellen op de vertrouwelijke verkeering met haren besluiteloozen, ginds en herwaarts geslingerden Gemaal. — De Minister, wien het, ingevolge zijne Instructie, niet vrij was gelaten de zaken van regering voor den Prins verborgen te houden, liep wel eens gevaar dat hetgeen zorgvuldig had behoord bedekt te blijven [2]), onnadenkend en ontijdig wierd medegedeeld.

Bij de waardering derhalve van het diplomatisch bedrijf en stelsel van Hollands Eersten Minister, zal billijkerwijze telkens gelet moeten worden op den toestand, waarin deze hetzij met opzigt tot de Prinsen van *Oranje*, hetzij tot de Staatscollegiën verkeerde; of hij met vrijen en onbenevelden blik, met ruime, schier onbegrensde, dan wel met ingekrompen

---

»S. Exc. (FREDERIK HENDRIK) verklaert die personen *bequame* luyden; 21 dito: »d'Edelen willen d'electie *defereren* aen S. Exc. dat wert *gedeclineert*."

1) *Brieven en Negot.* III, 205 (4 Dec. 1794). Aan HOGGUER: »Ik heb aan Z. D. en H. K. H. gecommuniceerd uwe missive" enz.

2) *Brieven en Negot.* III, 254 (23 Dec. 1794). Aan den Griffier FAGEL: »De Secrete Instructie voor de H. H. Plenipotentiarissen naar Frankrijk, aan den Engelschen Ambassadeur alhier *confidentieel* gecommuniceerd zijnde geweest, heeft *Z. H. zeer onverwagt* in het Besogne geproduceerd eene Missive van Lord ST. HELENS," enz.

en deerlijk verminkte, of heimelijk belaagde magt kon handelen; of hij als OLDENBARNEVELT en DE WITT, als HEINSIUS en SLINGELANDT, den toon kon geven; dan wel, of hij met meerdere of mindere verkleefdheid aan het Stamhuis, door maagschap en huwelijk aan de Vorsten van Europa verbonden, als FAGEL [1]) in de verheffing van ORANJE tot den troon van Groot-Britannie een' nieuwen steun zocht voor Staat en Kerk, door LODEWIJK XIV bedreigd; — als STEYN en VAN DE SPIEGEL, de belangen van Nederland en Oranje gezamenlijk dacht te moeten bevorderen; of eindelijk als VAN BLEISWIJK, in verdeeldheid en scheuring eigen grootheid najagende, met verloochening van het verleden, den ondergang van het Stadhouderlijk gezag en van de Republiek tevens, zoo al niet met opzet beraamde, ten minste in roekelooze kortzigtigheid verhaastte.

Opmerkelijk mag het heeten, dat schoon het bestier der buitenlandsche betrekkingen sedert het overlijden van WILLEM II ongetwijfeld tot de voornaamste pligten van den Raadpensionaris behoorde, de grootste en uitstekendste, JOHAN DE WITT, nooit aan vreemde Hoven had verkeerd, en zijne gansche regeerkunde in Holland had verworven. — Ook SLINGELANDT, STEYN en VAN DE SPIEGEL waren, evenmin als GASP. FAGEL, in Gezantschappen door ervaring van Staatslisten en streken gevormd. — Daarentegen had OLDENBARNEVELT vóór en gedurende de vervulling van zijn ambt, zoowel als zijn onmiddellijke voorzaat, Mr. PAULUS BUYS, daarvan eene rijke ondervinding verzameld. — De met hun gewoon Ministerie verknochte bezigheden waren in den regel een natuurlijk beletsel tegen dergelijke uitlandigheid, en zelfs verbood een Artikel der Instructie den Raadpensionaris, zonder verlof der

---

[1]) D'AVAUX, *Négociat.* I, 44 (1680). »Comme le Prince d' Orange avoit un grand avantage dans la discussion des affaires, encore plus par la direction du Pensionnaire FAGEL, que par son propre crédit," enz., II, 30: »J'eus le malheur de trouver toujours contre moi le pouvoir du Gouverneur (WILLEM III), et le savoir-faire du Pensionnaire de Hollande *joints ensemble*." (1683).

Gecommitteerde Raden, buiten *'s Hage* te vernachten. — Vandaar, dat in de Aanteekeningen van HEINSIUS naauwkeurig wordt gewag gemaakt van de vergunning tot afwezigheid, hem en vroeger FAGEL [1]) door de Staten verleend, wanneer zij door WILLEM III naar *Breda* [2]) of elders ontboden waren. — Maar toch komt daarin melding voor van eene en andere Ambassade, door oudere Raadpensionarissen bekleed. — Merkwaardig is vooral hetgeen verhaald wordt van het verzet van FREDERIK HENDRIK tegen het door ADRIAAN PAUW, Heer van *Heemstede*, begeerd ontslag als Ambassadeur in Frankrijk, daar zijne benijders en 's Prinsen oorblazers hem tijdens die zending, in het Raadpensionaris-ambt onderkropen. — »Den 10 Maert 1635, schrijft HEINSIUS, de R. P. HEEMSTEDE versoeckt uyt Vranckryck te repatrieren; waerop 't advys van S. Excell. wert versogt. — Den 31 dito Sijn Excell. geallegeert hebbende veel importante reden tot het verblijf van d' Heer VAN HEEMSTEDE, wert verstaen dat men een ordinaris Ambassadeur sal despicieren, en hij middelerwyl daer sal blyven. — Den 11 July de Vrouw van de R. P. doet instantie tot syn retour. Wert geresolveert de missive aen d' Heer PAUW te schryven, te stellen in handen van Gec. R. 12, 13 dito. 10 Sept. Den 27 Sept. is verstaen, dat de geallegeerde redenen van de R. P. sullen werden gestelt in handen van Syn Excell. en desselfs advys. Den 3 October: S. Excell. adviserende tot verblyf, wert sulks by eenige Leden overgenomen. 10 Dec. 21, 22 dito. — Den 12 Maert 1636, d' Heer VAN HEEMSTEDE versoeckt vermits

1) 9 Mei 1674, 27 Nov. 1675, 22 Febr. en 19 Sept. 1676.

2) A. 1691. »Den 18 Sept. de R. P. toegestaen op de requisitie van S. M. te gaen nae *Breda* en oock somtyts voor een korte tyt buyten de geunieerde Provincien te mogen gaen, de dienst van 't Land sulx vereyssende. A. 1692. Den 25 Sept. de R. P. gepermitteert nae *Breda* te vertreeken, ter requisitie van S. M. 1693. Den 20 May en 23 Sept. de R. P. gepermitteert nae *Breda* te vertrecken" 1695. Den 3 Junij als voren. — Terugkomst van HEINSIUS uit het Leger (Julij 1697) GRIMBLOT, *Letters* of WILLIAM III and LOUIS XIV, I, 26 (Lord VILLIERS to the Duke of SHREWSBURY).

de vyf jaren van syn R. P. ampt den 1 April expireert, daervan ontslagen te worden en gestelt in de Reeckenkamer van Hollant; wert verstaen hetselve te stellen in handen van Syn Excell. Dito. Syn Excell. adviseert conform het versoeck." Al deze raadslagen en handelingen hadden plaats gedurende PAUW's uitlandigheid, aan welke eerst een einde werd gemaakt na de voordragt van een drietal, uit hetwelk de nieuwe Raadpensionaris moest gekozen worden. Ook hier lezen wij, dat de Prins de voorgedragen personen »bequaem" had verklaard, »en niets tegens deselve te hebben." — Deze opmerkelijke zinsnede, gevoegd bij het terstond door Z. Doorl. goedgekeurd ontslag van den Raadpensionaris als zoodanig, leidt tot de gevolgtrekking, dat de Heer VAN HEEMSTEDE werkelijk stof tot ontevredenheid aan FREDERIK HENDRIK gegeven had.

Alles duidt aan, dat zooal niet in de staatsregtelijke beteekenis, ten minste door de feitelijke oefening der voornaamste deelen van het hoogst gezag, de Advocaat-Raadpensionaris in het Stadhouderlijk tijdperk de tweede, in de jaren der onvermengde Staatsregering, de eerste persoon der Republiek was, en hoewel slechts *Minister* of *Dienaar* willende heeten, in waarheid *Regent*. Vooral uit een diplomatisch oogpunt kan dit niet geloochend worden. Bij de optreding, gelijk bij de vervanging van den gewonen Vertegenwoordiger der belangen van den Staat tegenover vreemde Magten, werden de Nederlandsche Gezanten en verdere Ministers van die gebeurtenis verwittigd, zooals nog heden bij de aanvaarding van het Departement van Buitenlandsche Zaken pleegt te geschieden. — Even als de Griffier der Staten-Generaal in aanraking met de uitheemsche Envoyés, moest hij door eene betamelijke levenswijze, de eer van zijn' rang ophouden of gelijk men het noemde, een' zekeren staat voeren. Toch was deze, naar wij van JOHAN DE WITT en HEINSIUS weten, met Republikeinsche ingetogenheid bepaald. En zelfs in een' tijd toen de weelde aanmerkelijk was gestegen, en de laatste Raad-

pensionaris met eenige meerdere mildheid bezoldigd werd, kon VAN DE SPIEGEL met opregtheid betuigen, dat als men zijn tractement vergeleek met de voordeelen, door den Staat aan de Ministers buiten 's Lands toegelegd, en met den arbeid aan beide die posten verknocht, die van Raadpensionaris van Holland, na aftrek van de ambtgelden, honderdste penningen en dergelijke lasten, niet buitensporig beloond werd; immers, zoolang de nieuwe levenswijze nog niet gebragt was tot de eenvoudigheid van *Sparta* 1). Hij dacht ook dat die jaarwedde moest besteed worden in eene vertering, betamelijk voor een' eersten Minister, die dagelijks in het geval was van »met de eerste personagien van dit, en vreemde landen om te gaan 2)."

Het schijnt hier voegzaam, een oogenblik bij een onderwerp te verwijlen, dat het levendigst besproken is geworden sedert het diplomatisch aanzien van Nederland aan het dalen was 3). Maaltijden aan Gezanten te geven, zijn in eene Republiek, waar, naar de opmerking van BUZANVAL, van ouds het gemeenzaamst onder dischgenooten gehandeld kon worden 4), zoo min onbekend geweest, als hetgeen verder tot de ontvangst en vereering van Staatswege behoorde. — Doch vaste *tafelgelden*, over welke naderhand zooveel in de Staatsvergaderingen is getwist en voor en tegen beslist, komen wèl bij andere gelegenheden 5), maar niet afzonderlijk bij de rege-

---

1) De kostbaarheid der diplomatische inrigting te 's Hage, aan welke de bezoldiging van den Franschen Minister DE MAULDE in 1792 niet geëvenredigd scheen, beschrijft CARON DE BEAUMARCHAIS, *Oeuvres complètes* (Paris 1830), T. V, 319.

2) »Dignitas ex domo ornanda, sed non tota quaerenda." — *Nadenking van een' Staatsman*, bl. 10—12.

3) *Dagverhaal der Handel. v. de Nat. Verg.* IV, 1052 volgg, V, 642 volgg.

4) *Négociations de* PAUL CHOART (1600) p. 124. »Il est impossible de vivre parmy ce monde sans mettre couteau sur table;" ook WICQUEFORT, *l'Ambassadeur* I, 681.

5) Krachtens de Resol. der Staten-Generaal van 11 Nov. 1719 konden alle gewone en buitengewone Ambassadeurs voor »eene eerste Ministeriele maaltijd"

ling der bezoldiging van den Raadpensionaris voor. — In de Bataafsche Republiek deed men zich te goed, de voorouderlijke zuinigheid en spaarzaamheid roemende, op het een grond van waarheid behelzend, schoon vermoedelijk onjuist en te sterk gekleurd verhaal. »Men denke, zoo sprak een Lid der Nationale Vergadering, aan een der Stadhouders in de voorgaande eeuw, die met een Ambassadeur in een koets gezeten, twee Gedeputeerden der hooge Vergadering op een bank zittende en hun middagmaal in brood en kaas houdende, passeerde en dezelve beleefdelijk groetende. Waarover de Ambassadeur zich verwonderde en vroeg, welke personen die waren, en van den Prins tot antwoord kreeg: »dat zijn mijne Heeren en Meesters, met wie ik dezen morgen nog in de Vergadering geweest ben. En wat was het wederantwoord? Wordt dit Land door zulken bestuurd, dan zal ik mijne Meesters raden, daarmede altijd vrede te houden en nimmer te oorlogen." — Ten blijke, dat de magt niet slechts in uiterlijken praal bestaat, noch om den praal, statie en overdaad, eene Natie gevreesd wordt [1])." — In de voorstelling ligt zeker overdrijving; althans nooit schemerde eene onedele karigheid door [2]) in de internationale betrekkingen van het winzuchtig volk; — veeleer was men spilziek in de handhaving van den luister der eens zoo hooggestegen en geduchte Republiek in het afvaardigen van glansrijke en duur betaalde Gezantschappen en in het onderhoud van bestendige *Envoyés*

---

f 750 declareren. In het *Generaal Rapport v. de Personele Commissie v. het Finantie-wezen* in dato 21 Mei 1790, werd voorgeslagen, dien post te schrappen, tenzij de maaltijd gegeven ware bij gelegenheid van eene publieke intrede. *Staat der Financie v. de Republiek* (Amsteld. 1791) I, 303.

1) VAN LEEUWEN; zitting van 23 Febr. 1797 (*Dagverhaal* IV, 1058).

2) WICQUEFORT, *l'Ambassadeur*, L. I, Sect. 23 (I, 678). »Les Provinces-Unies donnent dix-huit mille livres à leurs Ambassadeurs ordinaires, et les font payer fort exactement. Les Extraordinaires sçavent ce qu'ils peuvent dépenser par jour, et leur train est réglé, suivant une résolution formelle que les Estats ont prise pour cela," enz.

met het daartoe vereischt, doorgaans overvloedig gevolg [1]). Het Reglement van 26 Julij 1700 op de *Ambassaden en andere commissien, zoo buiten als binnen 's Lands* [2]), welks toepassing den val van den alouden Staat overleefde [3]), niettegenstaande de omstandigheden zoo aanmerkelijk veranderd waren, strookte geheel met het toppunt van aanzien, onder WILLEM III en HEINSIUS bereikt. — Maar hoe diep Nederland na verloop van ongeveer eene eeuw mogt gezonken zijn, de voet, waarop de buitenlandsche Ministers te *'s Hage* leefden [4]), liet kwalijk toe, dat men zich door eene onberaden bezuiniging in nog erger minachting bragt; — en deze beschouwing zal in de dagen, toen naauwelijks eene schaduw van onafhankelijkheid, veelmin van grootheid overbleef, de toenmalige Bewindslieden bewogen hebben, den eersten Secretaris van Staat voor de Buitenlandsche Zaken eene som als bijslag tot het tractement, onder de benaming van *tafelgeld* toe te leggen, tot een hooger cijfer zelfs dan hetgeen thans door het Hoofd van hetzelfde Departement genoten wordt [5]).

Doch welk een levendig besef van hare ontzagwekkende grootheid de Nederlandsche Republiek oudtijds in de uitrusting en den stoet van hare Vertegenwoordigers bij vreemde Kroonen had laten doorblinken, de persoonlijke neiging en het

---

1) Verg. de *Bijlagen.*

2) *Groot Placaatb.* V, 378—384.

3) Verg. mijne *Bijdragen tot de Gesch. der omwenteling, van* 1795 *tot* 1798, 2e Stuk, bl. 101 (1851).

4) BEAUMARCHAIS, *Oeuvres complètes*, T. V, 319 (Précis et Jugement du procès de P. A. CARON DE BEAUMARCHAIS) : »dans ce pays, (Holland) où tout le Nord vient aboutir, et qui est, selon moi, *le centre* de la diplomatie intéressante de l'Europe, pays où toutes les intrigues des diverses coalitions viennent se nouer et se dénouer. Les autres Ambassadeurs brillent, corrompent, dépensent, et se montrent."

5) *f* 14000 (thans *f* 4000). Verg. deze *Inleiding*, Eerste Gedeelte; Bijlage I, Instructie van 1 Dec. 1801 voor den Minister M. VAN DER GOES. — Tafelgeld bij de wet van 30 Dec. 1855 (Staatsbl. No. 199) hersteld; was bij die van 23 Dec. 1851 (Staatsbl. No. 191) voor het eerst ontzegd.

fortuin van den Raadpensionaris, zijne opgeruimdheid van geest of wel zijn ernst tot rustelooze werkzaamheid, niet tot het genot van wufte vermaken of zelfs tot de gewone gezellige verkeering gestemd, waren meer dan zijne jaarwedde en andere geldelijke voordeelen uit bijkomende bedieningen, de maatstaf van zijne huishouding. VAN DE SPIEGEL, met een gezin van twaalf kinderen, aan drukte gewoon, was, naar gezegd is, niet wars van eenige uiterlijke vertooning. Maar van den ongehuwden, eenzamen HEINSIUS, getuigt VAN HAREN [1]), dat hij altijd even stil, arbeidzaam en matig was; dat alle vermaken van het leven, tot zelfs die van de tafel, zoo al niet bij hem onbekend, ten minste buiten gebruik waren. — Uit de berigten van DE TORCY blijkt nader de juistheid dier teekening. Zijn voorkomen, schrijft de Fransche Minister, was eenvoudig. Geene pracht vertoonde zich in zijne woning; zijne huisbedienden, nevens een' Secretaris, waren geene andere dan een koetsier, een lakei en eene meid; niemand zoude daaruit opmaakt hebben, dat hij zich bij den hoogsten Staatsdienaar bevond. Vier-en twintigduizend gulden was zijne wedde, meerendeels voortspruitende uit het Zegelbewaarderschap. — Gedurende al den verdrietigen tijd, dien DE TORCY te 's Hage, meest ten huize van den Raadpensionaris in gestadige onderhandelingen doorbragt, leest men niet eene enkele maal van diplomatische gastmalen. Wèl werd de Minister van LODEWIJK XIV door den Baron van DUVENVOIRDE, schoonzoon van PORTLAND, op een landgoed in de nabijheid van 's Hage genoodigd, waar ook VAN DER DUSSEN na het eten de openingen tot den vrede hervatte. Doch bij HEINSIUS hadden steeds de belangrijke gesprekken des ochtends, soms van negen tot twee ure en voorts des avonds tot bijna middernacht plaats. — Van eene kortstondige verstrooijng en ontspanning is nergens een spoor. — In JOHAN DE WITT, daar-

---

1) *De Geuzen, Ophelder. van den Xden Zang,* bl. 181, uitg. van 1772.

entegen, roemt CHESTERFIELD [1]) bij herhaling, de uitnemende eigenschap van de genietingen der wereld met luchtigheid en onbezorgdheid te hebben kunnen smaken, en tevens de gewigtige bezigheden van zijn' post met de gemoedelijkste naauwgezetheid, zonder uitstel te hebben afgedaan. Tot het een zoowel als tot het ander had de Raadpensionaris immer gelegenheid gevonden, omdat hij vriend van orde en regelmaat, al hetgeen onmiddellijk kon worden behandeld [2]), niet tot den dag van morgen verschoof. — Zoo kon hij vrolijk en onbekommerd, aan den disch plaats nemen, zich in de avond-gezelschappen bewegen, zelfs deelnemen aan danspartijen. — Tijdgenooten verzekeren, dat hij zich in zijne jeugd »met aerdigh spelen op instrumenten, of op een Balet te dansen, of eenige geoorloofde konsten met kaert en verkeer- of schaeckspel" geoefend hebbende en daarbij »een gaeuw poeët" zijnde, bedreven was in al hetgeen tot de eischen van een »volmaeckt Hovelingh of Politicus [3])" gerekend wordt. — En D'ESTRADES beschrijft in eene zijner depêches, den anders zoo koelen en deftigen Staatsman, bij de vreugdefeesten over den glorierijken Bredaschen Vrede, onder de juichende bevolking gemeenzaam vermengd, en het laten loopen van wijn en andere vermakelijkheden aanmoedigende [4]). —

---

1) *Letters* (London 1815), Letter CXXI, »The Pensionary DE WITT — did the whole business of the Republic, and yet had time left to go to assemblies in the evening and sup in company." *Letter* CCXI, CCLXXXIII (op het getuigenis van Sir WILLIAM TEMPLE).

2) »He answered, there was nothing so easy; for that was only doing one thing at a time, and never putting off any thing till to morrow, that could be done to day. This steady and undissipated attention to one object, is a sure mark of a superior genius."

3) *Historisch verhael en politicque bedenckingen aengaende de Bestieringe van Staet- en Oorloghssaken* — onder de H. H. CORN. en JOH. DE WITT. (Amsterd. 1677) bl. 2.

4) *Lettres et Négoc.* T. VI, 24, 30 (25 Août, 8 Sept. 1667. »Monsieur DE WIT Pensionnaire a été chez lui, et devant sa porte, à danser et se

Voor zoodanig openbaar vreugdebetoon en de ongewone, daarop vallende kosten, als namelijk eene beslissende overwinning met de wapenen van den Staat bevochten was, of de vrede met eene van de voorname Magten van Europa gesloten, stond het den Ambassadeurs of andere Ministers vrij, de uitgaven tot eene bepaalde som in rekening te brengen [1]).

Op de Staatsbegrooting voor het Departement van Buitenlandsche Zaken, verschijnt steeds de meer en meer besnoeide post van *geheime uitgaven*, of hetgeen tijdens de Republiek, op den gewonen Staat van Oorlog ten laste der Provincie Holland voor *secrete Correspondentie-penningen* voorkwam. — Treffend is dienaangaande de verklaring van DE WITT, juist eene maand vóór zijn deerlijk uiteinde, in eene Memorie aan de Staten afgelegd, en zakelijk aldus luidende [2]): »dat de Heeren Gecommitteerde Raden my in den aenvang van myn bedieninge, naer 't exempel van mijne Voorzaten, eenige penningen tot verval van de onkosten der secrete diensten en correspondentien hebbende willen in handen stellen, ook na myne memorie gedraegt, eer en bevorens de ordre en forme daeromtrent sedert geobserveert, uytgedagt en in practycque gebracht was, albereyts eenige weynige penningen ten dien fine in handen gestelt gehad hebbende, ik die sake bij mijn selven nader overwegende, en van dien tijt af al reflectie

réjouir avec le peuple jusques à deux heures après minuit et a fait un grand festin," enz.

1) Reglement van 26 Julij 1700, Art. 40: »Wanneer eenige publicque demonstratie van vreughde gedaan wordt ter plaatse daar de Ministers van desen Staat haar bevinden, met het aansteken van vreughde-vuyren, het laten loopen van wijn voor de Gemeente, ofte op andere diergelijcke wijs" enz. »*Ambassadeurs*, hetzy een of meerder, sullen genieten voor het geven van het Festeyn 750, *extraordinaris-Envoyés* 500, en alle andere Ministers 300 guldens."

2) *Historisch Verhael en polit. bedenckingen*, bl. 548—555 (Brief van WILLEM III aan DE WITT, 22 Julij 1672; Verklaring van Gecomm. Raden, 23 Julij).

makende op den suspicieusen aert van dese Natie, en my met het maniement van Gelt geensints willende chargeren, daerop eenige andere ordre en forme uytgedacht hebbe, die ook van die tijt af tot nu toe geobserveert is geworden [1]). — En meyne ik naer een grossiere overslag, uw Edele Groot Mog. wel te konnen versekeren, dat die penningen — met myn kennisse bij de Heeren Gecommitteerde Raden geresolveert zijn uytgegeven te werden, of uytgegeven zijn tot secrete diensten of Correspondentiën geen 6000 guldens jaerlijks, 't eene jaer door 't ander gerekent, sullen komen te bedragen. In voegen dat ik, volgens de ordre van 't Collegie, wel doorgaens hebbe gehadt de last en directie over de voorsz. Correspondentiën, soodanig dat ik de Correspondenten, volgens goetvinden van de Heeren Gecommitteerde Raden, van tyd tot tyd voor haer vertreck by monde, en vervolgens by Brieven hebbe *geinstrueert* wat haer te doen stont; dat ook de Brieven van deselve secrete Correspondentie doorgaens aen my zijn geadresseert geworden; maer dat ik, gedurende alle de voorsz. tijdt, *noyt heller of penning* ter zake van dien *door myne handen hebbe willen laten gaen,* en dienvolgens ook noyt heller of penning ter sake van dien, door mijne handen gegaen is [2])."

De Gecommitteerde Raden, op wier getuigenis DE WITT zich beriep, handhaafden den onkreukbaren, jegens 's Lands Finantien zoo wèlverdienden Staatsman, tegen zijne eerlooze lasteraars. — Onvergetelijk blijft de schrandere zorg van den

[1]) HEINSIUS trekt het berigt van DE WITT aldus beknopt te zamen: »dat de post van 24000 gulden op den Staet van Oorlogh is uytgetrocken, en daervan gedisponeert is geworden bij haer Ho. Mo. ofte Commissarissen *tot de secrete saken*, of selden by haer Ed. Gr. Mo. ofte bij Gec. Raeden; dat met de Correspondenten doorgaens is geconvenieert; dat de Secretaris daervan Register heeft gehouden; dat het een jaar door 't ander boven de 6000 gl. niet is uytgegeven; en dat hy nooyt helder ofte penning daervan heeft ontfangen."

[2]) 20 Julij 1672.

Raadpensionaris, ook als Wiskundige vermaard, om getrouw aan zijne Instructie [1]), den staat der geldmiddelen van Holland te verbeteren; eene zorg, aan welke men weinige maanden te voren, het scherpzinnig Vertoog: *Waerdije van lijfrenten naer proportie van Losrenten* [2]), aan de Staten van dat Gewest opgedragen, verschuldigd was.

Doch, om op den post der geheime uitgaven terug te komen, reeds in de dagen van Prins WILLEM I gedurende de worsteling tegen Spanje ingevoerd [3]), het gebruik dier gelden baarde ook in lateren tijd, met name onder het Ministerie van FAGEL [4]) en bij de vervolging tegen VAN DE SPIEGEL ingesteld, opspraak en wantrouwen. Hoog gaf men in 1796 op van de »enorme sommen," welke gedurende het zevenjarig Bewind van den gewezen Raadpensionaris, onder den naam van *correspondentie-penningen* door diens handen zouden gegaan zijn [5]). Uit eene korte Notitie of *Memorie van ontfang en uitgaaf, sedert de laatstgedane verantwoording*, met de daaraan gehechte quitantiën en eenige nog aanwezige gelden, in een pakje bewaard, bleek dat VAN DE SPIEGEL van

---

1) Art. 26. »Hij zal gehouden zijn, pertinentelijk en punctuelijk zig van tijd tot tijd te informeren op den staat der Finantie van Holland en West-Vriesland, omme telkens bij den aanvang van de Vergadering, — en voorts t' allen tijde (des verzogt zijnde) opening te doen van de ware gelegenheid van dien, mitsgaders van de veranderingen, die daarin zouden mogen gevallen zijn," enz.

2) 's Hage 1671 (fol.). SIMONS, JOH. DE WITT *en zijn tijd*, I, 42—46, III, 215 volgg.

3) BONDAM, *Onuitg. Stukken*, IV, 126, V, 363 (*f* 5000 ter maand. Resol. d. Staten-Generaal 26 Nov. 1577, den Prins magtigende, »pour traicter avec aulcuns qui presentent faire grands services et exploits *secrets* à l'avantage de la Patrie."

4) D'AVAUX, *Négociat.* IV, 99. (21 Dec. 1684).

5) VAN DE SPIEGEL aan den Minister VAN DER HOOP te Luik, 24 Junij 1793 (*Brieven en Negot.* I, 301 volg.). Zending van een vertrouwd persoon om narigten te bekomen van de sterkte en bewegingen der Legers. De kosten van die correspondentie van 3 tot 3 maanden aan den R. P. op te geven.

de voorzigtigheid in dit kiesch onderwerp door DE WITT betracht, was afgeweken, en daardoor voedsel had gegeven aan kwaadwillige geruchten [1]). — Van FAGEL, die zeide men eene eeuw vroeger, WILLEM III op ongeoorloofde wijze beliefde, wilden de Amsterdamsche Staatsleden strenge rekenschap vorderen [2]) van de sommen, die aan hare eigenlijke bestemming onttrokken waren en tot geheime zendingen ten behoeve van 's Prinsen belangen of in andere bedekte uitgaven verspild. — Men dacht daarmede den Raadpensionaris in het naauw te zullen brengen [3]). — Ontegenzeggelijk was het gebruik dier slinksché middelen om de inzigten van vreemde kabinetten te bespieden, en zijne eigene te bevorderen, destijds meer in zwang, dan onder het meer met republikeinsche stoutheid en openheid handelend Ministerie van DE WITT, die met VAN BEUNINGEN doorgaans de diensten van geheime Correspondenten versmaadde en met argwaan jegens zoodanige personen vervuld, de uiterste behoedzaamheid in hunne keuze betoonde. — »Den bewusten Correspondent [4]), meldt de Raadpensionaris aan den Ambassadeur

---

1) *Verzameling van Stukken in de zaak van* Mr. L. P. VAN DE SPIEGEL, bl. 64 volg.

2) D'AVAUX, *Négociat.* IV, 99: »4°. Si l'on n'étoit pas d'avis de retrancher surtout la grande dépense que la Province faisoit pour entretenir des *Correspondances secrètes?* Ce point regarde directement le Prince d'Orange et le Pensionnaire FAGEL, qui disposent pour ce sujet d'une grosse somme, sans en rendre compte à personne." — IV, 126: »*la suppression* des fonds destinés pour les correspondances secrètes," enz.

3) Een belagchelijk en tevens verachtelijk pamflet is: *Hollands Koors,* enz. *mitsgaders het Proces crimineel tusschen de Ingezetenen van Holland ende de Heer* CASPAR FAGEL, Raadpensionaris, enz., door LIEVEN VAN WAARMOND (gedrukt na de Copy tot *Weenen*), enz.

4) MAURICE DE B.. — DE WITT aan V. BEUNINGEN, 11 Maart 1666, II, 207. VAN BEUNINGEN aan den R. P. 19 Maart; bl. 216: »de ervarentheyd heef my geleert, dat op die tydingen gantsch geen staet te maecken is, ende ontrent degene die de deliberatien van dit Hof over buytenlandsche saeken betreffen, een *half waeraghtige* met seer veel leugenen en verdighte verselt gaet."

in Frankrijk, schijnt my uyt voorgaende overgesonden *échantillons*, al vry wat sterck van imaginatie ende eygen concepten, die dickmaels hier overkomende, meer verbysteringh, als verbeteringh souden konnen causeren; soodat myns bedunckens, syn employ niet anders dan onder UEdts. opmerckende conduite, ende ook niet sonder wat intoominge, van eenige vrucht soude syn. Ick sal de Heeren Gecommitteerde Raeden, onder UEdts. welgevallen, daerover geen nadere deliberatie vergen, vóór en aleer UEd. my nader ende positivelyck sal hebben geadviseert, wat deselve oordeelt daerontrent best gedaen ofte gelaten te wesen; ende in cas van employ, op wat *recompense* UEd. soude oordeelen 't selve hem te werden opgeleyd [1])."

VAN BEUNINGEN begreep den wenk, en zoo werd de aanbrenger van nieuwe tijdingen met eene kleine gift afgescheept. — Niet geringe dienst had integendeel in vorige jaren de Nederlandsche Gezant bij den Engelschen Protector, WILLEM NIEUPOORT, uit de tijdige mededeelingen van den grondig onderrigten Duitschen Correspondent [2]) getrokken, die uit echte bronnen puttende, afschriften der diplomatische briefwisseling tusschen KAREL-GUSTAAF [3]) en de Britsche Republiek magtig wist te worden, en den Gezant kenbaar maakte wat de Zweedsche Diplomaat uit *'s Hage* naar Londen schreef. — Zoo vernam men in de gespannen overgangs-periode van het Protectoraat van RICHARD CROMWELL tot de herstelling van het Koningschap, en gedurende den krijg in het Noorden, door de gewapende tusschenkomst der Nederlandsche Republiek

1) DE WITT aan V. BEUNINGEN, 29 April 1666, II, 251. Z. nog bl. 218, 226, 248, 269, 271.

2) NIÉUPOORT aan den R. P. (15 Nov. 1658): »Het is een persoon van studiën, in de Mathematicque wel geoefent, geboren in *Saxen* ende heeft eenige jaren de Sweedsche Ministers in Sweden en hier gedient."

3) Brief van den Koning van Zweden aan OLIVIER CROMWELL, 18 Aug. 1658, in DE WITT's *Brieven*, III, 466 volgg. 471.

beslecht, de raadslagen en ontwerpen van Engeland, Zweden en Brandenburg [1]. — Sedert had HEINSIUS lange jaren een' fijnen opmerker in L'HERMITAGE, wiens berigten wegens den toestand van Engeland nog onlangs door MACAULAY werden gewaardeerd [2]. Werd derhalve het nut van zoodanige voorlichting door onze Staatslieden niet onvoorwaardelijk afgewezen, de zedeloosheid van het middel was allerminst twijfelachtig, wanneer in geval van ontdekking der geheime verstandhouding, de Correspondent gevaar liep met den dood gestraft te worden. — Meer dan eens beefde NIEUPOORT's handlanger van angst [3], dat het gebrek aan *secretesse* ter Griffie van H. H. M., waardoor zijn verraad bij de Engelsche Regering kon uitlekken, hem den hals zoude kosten.

Een gansch ongewone soort van diplomatische Correspondenten, wier ontevredenheid met hun lot [4], hen zooal niet tot pligtverzaking jegens het Vaderland, ten minste tot schennis van het vertrouwen verleidde, dat zij bij hunnen tijdelijken Ambassadeur genoten, treffen wij in de *Secretarissen van Legatie* aan. Zoo werd buiten voorkennis van den Gezant te Parijs, WILLEM BUYS, door de onafgebroken mededeeling van den Secretaris SCHELTUS [5], een' geruimen tijd de belangstellende, maar onvoegzame nieuwsgierigheid van BRUNO VAN DER

---

1) In 1655 onderhield de Staat Correspondenten te *Stettin*. — DE WITT (*Brieven* III, 104) aan NIEUPOORT, 20 Aug. 1655.

2) Verg. ook de *Corresp. diplom. et milit. de* MARLBOROUGH, HEINSIUS et HOP, (Amsterd. 1850) p. 272.

3) *Brieven van* DE WITT, III, 596 (4 April 1659). »Excellentiam vestram (NIEUPOORT) summis igitur precibus rogo et obtestor, ut si me salvum velit, verbalia illa minime transscribat. Hae enim rescripta *mihi erunt exitio.*"

4) DE CALLIÈRES, *De la manière de négocier avec les Souverains*, 1ère Partie Ch. XIII, p. 93, merkt teregt aan: »La nécessité qu'il y a de choisir un *fidèle* et habile Sécrétaire, donne lieu de croire qu'il seroit utile — de rétablir l'ancienne coutume — qui étoit de donner à nos Ambassadeurs des Sécrétaires d'Ambassade qui fussent choisis *par le Roi*," enz.

5) Verg. SCHOTEL, *Iets over* HIER. V. BEVERNINGH *en* B. VAN DER DUSSEN, bl. 82—142 (1715—1717).

DUSSEN bevredigd. Men gaat, naar ons dunkt, te ver, als men beweert, dat de toenmalige Secretarissen niet meer dan *klerken* waren, bijna immer van minderen maatschappelijken stand en soms vreemdelingen [1]. De tegenwoordige Secretarissen van Ambassade en *attachés* bestonden toen niet, zegt men, niet indachtig aan enkele beroemde namen van de eerste helft der XVIIe eeuw [2]. — Desniettemin is het waar, dat voor jonge lieden van goeden huize en van eene beschaafde opleiding de waarborgen ontbraken [3], om langs dien trap hooger te stijgen, en in de kweekschool van het Secretariaat van Legatie, de theoretische kennis aan de Universiteit verkregen, door practische bekwaamheid onder het oog van een' grijzen Diplomaat te louteren. In dien geest zoude, bij langeren duur, het Ministerie van VAN DE SPIEGEL de bezoldiging der Secretarissen verhoogd en de uitzigten op hunne regelmatige opklimming verzekerd hebben. — Bij gemis aan bepaalde voorschriften op dit stuk, hing de verbetering van dien toestand, gemeenlijk hetzij van gunst en aanbeveling, of van het toeval af. En zoo riep SCHELTUS den veelvermogenden invloed in van zijn beschermer VAN DER DUSSEN, bij den Raadpensionaris HEINSIUS. »Zijn Excellentie [4] (schrijft hij) heeft heden aan Haar Hoog Mog. alsmede aan Haar Ed. Groot Mog[en]. bij missive verzogt, om *gerappelleerd* te mogen worden, en terwijl Uw WelEd. Gestr. in deszelfs laatste zich zo obligeantelijk heeft

---

1) Jhr. Mr. J. DE WITTE V. CITTERS, *Alg. Konst- en Letterbode*, 27 Dec. 1856.

2) F. VAN AERSSEN, in 1598, CONSTANTIJN HUYGENS in 1620. Verg. deze *Inleiding*, Eerste Gedeelte, bl. 75 en Bijlage XV, bl. 76.

3) SCHELTUS klaagt, dat hij onder SICCO VAN GOSLINGA wel den naam van *Secretaris van de Ambassade*, maar geene *Acte* van den Staat gehad hebbende, de titel en de daaraan verknochte eer hem bij openbare plegtigheden, door de *Introducteurs* geweigerd waren (Bl. 84).

4) BUYS, voor wien de vertrouwelijke gedachtenwisseling met zijn voormaligen Ambtgenoot te *Bodegraven* en *Geertruidenberg*, zorgvuldig verborgen werd. — Z. den brief van 29 Dec. 1714 bij SCHOTEL, bl. 82—86. (»Verzoeke deze brief te verbranden)".

gelieven te expliceren, neem ik de vrijheid van dezelve daarvan communicatie te geven, met eerbiedig verzoek, of Uw WelEd. Gestr. mij de gunste zou gelieven te doen, van den Heere Raadpensionaris daarover te onderhouden, om te zien, of ik niet de eer zou mogen hebben van de zaken waar te nemen, zolang hier nog geen ander Ambassadeur zoude zijn, 't geen mij voorkomt, dat zo haast niet zal konnen geschieden; en ik geloof niet, dat Zijn Excellentie aflaten zal van zijn *rappel* te bevorderen, alzo de hofhoudinge van een Ambassadeur considerable kostelijk valt, en meer depenseert als de Staat geeft. — Ik geloof niet dat Zijn Excellentie van mij nog aan den Raadpensionaris gewag gemaakt heeft [1])." — Naderhand echter meldt hij: »Zijn Excellentie (BUYS) heeft mij voor eenige dagen gezegd, dat aan den Heere Raadpensionaris in mijne faveur had geschreven en verzogt, dat op deszelfs vertrek, ik de zaken zolang mogt waarnemen tot de aankomst van een ander Ambassadeur, zoodat volgens Uw WelEd. Gestr. schrijven, en op deszelfs anterieure *preparatie*, die zaak apparent na mijn wensch zoude konnen reusseren [2])." — En werkelijk zag de ruim dertigjarige verdienstelijke Secretaris, na zich gezuiverd te hebben van het verwijt dat hij een *dilettant-theoloog* was »en wel bequaam om wat te catechiseren en te vermanen," maar niet om diplomaat te zijn, door de dringende voorspraak van VAN DER DUSSEN bij HEINSIUS, zijn' wensch vervuld.

Hier schijnt alzoo de vraag niet ongepast, welk deel den Raadpensionaris van Holland, ten deze aan de hedendaagsche Ministers van Buitenlandsche Zaken niet ongelijk, veelal in de keuze en bevordering, in de verplaatsing en het ontslag of de terugroeping der Ministers en andere diplomatische Agenten [3]) werd toegekend? — In de *Brieven en Negotiatiën* van

---

1) Parijs, 6 Mei 1715 bij SCHOTEL, bl. 101, 108 (3 Junij 1715).

2) 24 Junij 1715 (bl. 107), 12 Aug. 1715 (bl. 112), 7 Oct. 1715 (bl. 117).

3) VAN DE SPIEGEL aan den Commissaris ROSS te *Danzig*, 3 April 1793,

VAN DE SPIEGEL vinden wij in dit opzigt reeds eene sterke toenadering tot de thans gebruikelijke vormen. — Wij hooren lof of berisping uit zijnen mond, aan 's Lands Gezanten toevoegen; de Raadpensionaris maakt een »*compliment* voor den ijver en beleid in de negotiatie betoond, en voor de precieshheid van de gedetailleerde rapporten;" maar hij waarschuwt tevens tegen de herhaling van een of ander verzuim, waaruit »ligtelijk verkeerde *reflexiën*" konden voortkomen [1]). — Wij vernemen zijne scherpe klagt over de nalatigheid en de wanorde van den afgeleefden Resident in Rusland, met de bedreiging, dat het niet mogelijk zoude zijn »dien ouden man langer te dekken voor *rappel* [2])," en dat geen Mogendheid een' Minister »zou willen betalen," die zich zoodanig gedroeg; waarop dan ook twee maanden daarna, de kennisgeving volgde, »dat thans alle geduld met DE SWART ten einde is, en dat hij eerstdaags zijn *rappel* zal krijgen, waarbij een pensioen van vijf of zes duizend guldens zal gevoegd worden, met de faculteit om die te verteren daar hij wil." De Envoyé van den Staat zoude tevens aangeschreven worden, om voor het Archief te zorgen [3]). — Daarentegen, nog vóór de werkelijke benoeming van een' Minister aan het Hof van Spanje, die onder den titel van *Extraordinair-Envoyé* den Ambassadeur Graaf VAN RECHTEREN, op eigen verzoek teruggeroepen, moest vervangen,

---

Brieven en Negot. I, 243: »ondertusschen komt het mij voor, dat U. W. E. G. in deszelfs functie behoort te blijven *continueren*, zonder zig met het lot van de stad te bemoeijen, en wanneer dezelve in Pruissische handen valt," enz. Z. nog I, 282. (Aan RHEDE).

1) Aan V. KINCKELL, 4 Aug. 1794, III, 2. Z. wegens dien Admiraal-Diplomaat, Jhr. Mr. J. K. J. DE JONGE, (*Introduct. aux Mém. et Corresp. du Baron* DE KINCKEL, in *het Nederl. Rijks-Archief*, 's Hage (1855).

2) Propositie der Ridderschap van Holland, 25 Sept. 1787, tot *rappel* van den Resident SWART in Rusland. R. L. BOUWENS, *Aan zijne Committenten*, bl. 120 volg.

3) Aan HOGGUER te Petersburg, 18 Nov. 1793, 23 Januarij 1794; *Brieven en Negot.* II, 22 volg. 105.

zien wij reeds *bij voorraad* VAN DER GOES, toen Minister te *Kopenhagen*, met het berigt van zijne hoogst waarschijnlijke verplaatsing [1]) naar *Madrid*, VAN DE SPIEGEL's gelukwensching ontvangen; maar te gelijk den wenk, dat het aanvaarden dier zending alle spoed vereischte, en dat hij, VAN DER GOES, wel zoude doen maatregelen te nemen, ten einde zijne overkomst en vertrek »*immediaat* na de benoeming kon plaats hebben [2])." En in de losheid van den gemeenzamen briefstijl, deelt VAN DE SPIEGEL voor een of ander zijner vrienden of gunstelingen eene zaak naar hunnen wensch willende schikken, zijn voornemen mede om »nader te overleggen, in welken form dat werk te gieten" zoude zijn; te weten, als het gold, een tijdelijken, tot daartoe geheimen zendeling [3]), een publiek karakter en credentiaal als Minister, en daardoor een' meer officiëlen invloed te verzekeren; of wel, op onbekrompen wijze, het daggeld van dien Diplomaat te regelen. — Een en ander ging soms »met haken en oogen" en niet zoo »strijk en zet" als de Raadpensionaris zich gevleid had. — Geestig is de beschrijving, welke de Zeeuwsche Staatsman van een' Franschen uitgeweken Officier [4]) geeft, wien hij veel moeite had te beduiden, dat hij *niet* naar Engeland gezonden werd »*als Negotiateur*, maar alleen om informatie te geven [5])." »Hij heeft," zeide VAN DE SPIEGEL, »zijn leven doorgebragt in Franschen, Hollandschen, Russischen en Pruissischen dienst; ja zelfs in

---

1) »En het zeer apparent is, dat deeze designatie op U. H. E. G. zal vallen, gelijk Z. H. dezelve reeds *casu quo*, geaggreëerd heeft."

2) 29 Junij 1793. *Brieven en Negot.* I, 303 volg. Z. ook de depêche aan den Envoyé VAN HAAFTEN te Weenen, 1 April 1793, I, 240 (over een te houden Congres).

3) VAN BLEISWIJK sprak in 1781 van het zenden van een bekwaam persoon naar *Londen*, »zonder character, om te *hooren*, te *zien* en te *zwijgen*." RENDORP, *Memorien*, II, 28.

4) Kolonel D'ANGELY.

5) *Brieven en Negot.* I, 364, (22 Oct. 1793. Aan den Envoyé VAN NAGELL te Londen).

America, zoodat men van hem zeggen kan, met het Hollandsch spreekwoord, dat hij van alle markten weêrgekomen is." Hij durfde in den gelukzoeker geen onbepaald vertrouwen stellen, schoon hij hem voor een man van groote talenten en beleid hield, zoowel in dergelijke missiën als in 't militaire; maar het kwam hem in alle gevallen voor, dat men zijne »rapporten kon aanhooren, zonder hem onze desseinen te communiceren." — Alleen hoopte hij, dat men ter vermijding van onnutte kosten, den persoon niet langer dan noodig ware, in Engeland zoude ophouden.

Het blijkt alzoo overtuigend, zoowel uit de betrekking, waarin de Minister van Holland regelmatig tot de Envoyés van den Staat en van het buitenland geplaatst was, als uit die, welke vreemdelingen met hem door het aanbod van hunne dienst tot bedekte oogmerken, trachtten aan te knoopen, dat de Raadpensionaris groote gelijkenis had met een' Minister van Buitenlandsche Zaken in onze dagen. — Wat daaraan ontbrak, en waarin de taak der tegenwoordige Staatslieden niet weinig vereenvoudigd is, de last der collegiale raadpleging en jaloezij, die de handelingen voorheen zoo vaak belemmerde en stoorde, behoort bij de oordeelvelling over het gedrag van VAN DE SPIEGEL en zijne voorgangers, billijkerwijze in rekening te worden gebragt. — Hoe veel het laatste Bewind der Republiek bereids in eenheid en spoed mogt gewonnen hebben, vermaant toch de Raadpensionaris den Gezant te Berlijn niet te willen vergeten [1]), »dat wanneer in het *Buitenlands Besogne* ouvertures worden gedaan, door een ander canaal dan dat van den Griffier, zulks *niet avantageus* is, noch voor de zaak zelve, noch voor den Minister van den Staat, die de informatie heeft overgeschreven." — En was dit zoo onder het met geweld van wapenen hersteld Erfstadhouderschap, door de Kroonen van Pruissen en Groot-Britannië onderschraagd, en

1) *Brieven en Negot.* I, 269 volg. (Aan RHEDE, 25 April 1793).

hetwelk van de zijde der Regenten geene openlijke tegenkanting ontmoette, hoe groot en menigvuldig waren niet de bezwaren, waarmede de Advocaat-Raadpensionaris in het bestier der Diplomatie te kampen had, toen de naijver en wangunst van honderden hem kon dwarsboomen!

Er is vroeger van het gezag van OLDENBARNEVELT gewaagd, op dit gebied zoowel als in andere takken der staatshuishouding eene lange reeks van jaren schier onbetwist, — en waar wij zijn' invloed op de benoeming en het ontslag van Gezanten in het licht moeten stellen, komen de gebeurtenissen van 1618 onvermijdelijk weder ter sprake. Immers, aan den Advocaat had FRANÇOIS VAN AERSSEN zijne bevordering tot *Agent* der Vereenigde Nederlanden in Frankrijk ten jare 1598, meest te danken; meermalen had hij die verpligting in de levendigste en onderdanigste uitdrukkingen erkend [1]); nimmer verklaarde hij die heilige schuld te zullen vergeten. Doch, gelijk de verheffing, zoo ook de ontzetting van het ambt, sints tot de luisterrijke waardigheid van *Ambassade* verhoogd, en van hetwelk hij zich in 1613 beroofd zag, meende hij aan OLDENBARNEVELT bovenal te moeten toeschrijven; en hoe vinnig die grief vijf jaren daarna op den grijzen Staatsman gewroken werd, toont AERSSEN's *Remonstrantie* [2]), allermeest het regtsgeding van den Advocaat. — »Maer datter geseyt wort," merkte AERSSEN aan, doelende op zijne intrede in de politische loopbaan als Secretaris van Legatie, »dattet al tegens myn employ gecantet was, voor my nyet synde geweest als

---

[1]) »Et vous m'avez *moyenné* cette charge, Monsieur, pour le service de l'Estat et mon avancement particulier. Ne permettez donc, que penant avec fidelité pour le premier, je deschée au dernier. Je m'en ouvre plus franchement à vous, soit pour vostre pouvoir, soit pour l'affection que me faictes l'honneur de me porter. — Aussi à perpetuité tiendray je *mon estre* de vous, et à recognoissance aux vostres. De Paris ce dernier de Septembre 1600. (Uitgegeven door C. VAN DER MYLE). Z. mede den brief van 9 Febr. 1601 (t. a. p.)

[2]) Z. deze *Inleiding*, Eerste Gedeelte, Bijlage XIV, bl. 71.

des Advocaets faveur, is een groote onwaerheyt: d'Heer Advocaet soude dat selffs nyet toestaen: *ses* Provincien hebben eenpaerlycken voor my geweest: de Mog. Heeren Staten van Seelandt moveerden alleen swaricheyt: myn jonge jaren waren hare redenen, ende gaven achterdencken. Oock wiert by sommige gearbeyt, om een ander daertoe te promoveren. — Hieromme nochtans wil desen *Momus* 1), dat ick des Heeren Advocaets *opus suum* sy, boven alle syn creatuyren in groote, middelmatige en cleyne, soo militaire als politicque Ampten. — 't Is stout gesproocken; maer die gemomt, ende mette Autoriteyt geallieert is, heeft vry een groote privilegie: hadde hy sulcke brieven nyet, men soude hem vragen, waaromme ick meer dan een ander? 't Officie hebbe geern van d' Heer Advocaet verheven, doch met geen meerder hergewaden, als duysent anderen, elck in sijnen graet. Leven wy in eenen vrijen Staet, soo dienen wy de Republicque. Geen wie hy oock sy, en can voor eygen nemen, dan die hy onder Eed ende op syn gagien hout: den Staet moet dan voorgaen. Wortet anders verstaen, ick soude lust hebben eens te kennen, wie van myn jaren door des Heeren Advocaets genade tot avancement geraeckt synde, sulcke obligatie soude willen teeckenen. — Souden wy daeromme syn *eygen* worden, omdat hy ons in den dienst van de Republicque ontfangen ende geholpen heeft? dat soude qualyck behooren genomen te worden in een Aristocratique Regeringe, dewelcke, gelyck een wel gecomposeert lichaem, nyet by Één alleen, maer by alle de Leden eensamentlyck gerepresenteert wort. Deze maxime ende tale van *opus meum* smaect een onbehoorelycke ende onlydelycke usurpatie."

---

1) CORN. VAN DER MYLE, OLDENBARNEVELT's schoonzoon, Schrijver der *Ontdeckinge van de valsche Spaensche Jesuytische Practycke ghebruyckt jegens eenige van de beste Patriotten ende ghetrouste Dienaren van 't Landt.* ('s Gravenhage 1618). Z. deze *Inleiding*, Eerste Stuk, Bijlage XIV, en de Verhandel. over den Hoogen Raad van Holland, Zeeland en West-Friesland, in het *Jaarb. van de Regt. Mayt*. 1840, bl. 10.

Deze breede aanhaling uit het listig ingekleed geschrift van den wraakgierigen Diplomaat stelt ons den staat van zaken, en den lang gedulden, nu hatelijk afgeschilderden overmoed van OLDENBARNEVELT duidelijk voor. — Terwijl AERSSEN thans loochent, den ouden Minister zooveel verschuldigd te zijn als men hem voorhield en hij zelf eertijds beleden had, verwijt hij hem met biterheid, tegen den ondubbelzinnigen wensch van de Staten-Generaal, zijn' terugkeer naar Frankrijk belet te hebben. — Wij hebben het bewijs geleverd, dat de bemoeizucht en woelingen van VAN AERSSEN aan HENDRIK IV en MARIA DE MEDICI, gelijk aan hunne Raadslieden dikwijls zeer onaangenaam, de ware oorzaak en niet, zoo als hij beweerde, het voorwendsel van zijn ontslag waren. Wij willen op dit punt niet in herhalingen vallen, en meenen alleen eene tegenwerping van den oud-Ambassadeur te moeten vermelden, omdat daarin de rede is van een meer toegefelijk gedrag jegens een ander Nederlandsch Agent. — »Doen den overleden Coninck H. M. (HENDRIK IV), herinnerde AERSSEN, wilde beletten, dat die Heere BREDERODE [1]), die ick geloove een goet ende getrouw Dienaer te wesen, door Uwe Ho. Mo. niet en soude worden in Duytslandt geëmployeert, omdat Syne Ma^t. met Rome ende Spaignen syne handelingen hadde; soo en verstonden evenwel Uwe Ho. Mo. geensins dat die naeburige Princen in de electie van Uwe Ho. Mo. Dienaers haer die wet souden stellen. [2])." — Te vergeefs had BUZANVAL bij OLDENBARNEVELT in 1602 op de terugroeping van BREDERODE aangedrongen; waarom zich in 1613 niet evenzeer tegen den eisch van DU MAURIER verzet en

---

1) Z. mijn opstel PIETER CORN. BREDERODE in NIJHOFF's *Bijdragen* (1842) bl. 268.

2) *Remonstrantie ofte Verdedinge van den Heer Ambr.* AERSSEN *tegens verscheydene quade ende verkeerde rapporten ende interpretatien wegens syn gebesoigneerde in Vranckryck ontrent desselfs ambassade*, 12 Nov. 1613. (Rijks-Archief).

dezen het hoofd geboden? BREDERODE moet ijverige en vermogende bloedverwanten en vrienden ter Staatsvergadering gehad hebben, of wel, op de waarschuwing van den Advocaat, behoedzamer geworden zijn. Althans zoude zijn ontslag welhaast gevolgd zijn, indien hij aan het Fransche Hof onverhoopt nog meerder stof tot klagten gegeven had; of, zoo als OLDENBARNEVELT en de Griffier van H. H. M. zich uitdrukten, indien hij nog eens struikelde [1]) en de Koning zijne terugroeping volstrekt vorderde. Wat hiervan zij, de benoemingen van CORNELIS VAN DER MYLE, den eersten Ambassadeur der Republiek te Venetië, en ook een- en andermaal tijdelijk naar Frankrijk afgevaardigd; van AERSSEN's opvolger GIDEON VAN BOETZELAER [2]); en laatstelijk die van den President van den Hoogen Raad van Holland, Zeeland en West-Friesland, REINOUT VAN BREDERODE, Heer van *Veenhuizen*, als hoofd van het Gezantschap naar Zweden en Moscovië, waren gewis in meerdere of mindere mate, op aansporing van 's Lands Advocaat te weeg gebragt. — Elders wezen wij de aanstelling en terugroeping van Gezanten aan, door de Stadhouders bewerkt; terwijl wij tevens, nu en dan, den provincialen of stedelijken invloed niet gering wilden hebben geacht. — Hetzij de Prins, of wel de Minister van Holland het meest vermogt, beiden konden zich daardoor in de voordragt en aanbeveling van deze of gene personen, beperkt vinden. — Zoo weigerden in 1682 de Heeren

---

[1]) BUZANVAL, (28 Dec. 1602). *Propositions*, T. II, p. 225. (H. S. der Kon. Bibl.): »desorte que s'il *bronche* tant soit peu, il sera bientost *relevé*." — 25 Dec. bevorens: »Quant au *rappel* de BREDERODE, je croy qu'il se fera de soy mesme, sans que le Roy offense ses parens et amis, par les *brigues desquels* il a eu cette charge."

[2]) Z. wegens dezen, onze *Inleiding*, 1ste Gedeelte, bl. 91, 144 en Bijlage VIII; wegens VAN DER MYLE, Mr. J. C. DE JONGE, *Nederland en Venetië*, bl. 19—47, en over den Heer VAN VEENHUIZEN, SCHELTEMA, *Rusland en de Nederlanden*, I, 82 volgg.

van *Amsterdam* in de zending van een' Ambassadeur naar Frankrijk, uit hunne stad te kiezen, toe te stemmen, omdat zij in de zaak van het Prinsdom Oranje, niet openlijk voor WILLEM III partij begeerden te trekken [1]). — En dat zelfs nog eene eeuw daarna, ook de kleinere steden haar regt deden gelden, zonder het *initiatief* hetzij dan van den Raadpensionaris òf van den Stadhouder af te wachten, bleek in 1787 uit het voorstel van *Schoonhoven* en van *Hoorn* tot het *rappel* van twee Ministers. VAN BERCKEL moest uit Noord-Amerika, VAN LYNDEN V. BLITTERSWIJK uit Engeland teruggeroepen worden [2]). — Voorstellen overigens, minder welligt als de vrucht van zelfstandig inzigt aan te merken en veeleer aan de partijzucht van hartstogtelijke Staatsleden ingeblazen door dezulken, die gewone tolken van de uitvoerende magt, huiverden de verantwoordelijkheid van zoo hatelijke maatregelen van *remotie* en zuivering op eigen schouders te laden.

Wat hiervan zij, en hoe groot doorgaans het gezag van Hollands Minister geacht kunne worden, tastbaar nogtans blijft het verschil, bij menig punt van gelijkenis, tusschen den Staatsdienaar der Republiek en den leider der Diplomatie in de hedendaagsche constitutionele Monarchie. Hooren wij de juiste tegenstelling in eene depêche van VAN DE SPIEGEL. — »Ik merk aan den Heer ELLIOT [3]), meldt hij aan den Nederlandschen Gezant te Londen, »dat het Engelsch Ministerie in een denkbeeld is, dat de kennis, die de Griffier en ik van

---

1) D'AVAUX, *Négociat.* I, 124 (8 Oct. 1682): »ils refuserent constamment qu'on choisit un homme de leur Ville pour aller en France solliciter ses intérêts, quelque instance que le Prince d'Orange leur en fit faire."

2) 23 Oct. en 21 November 1787. BOUWENS, *Aan zijne Committenten* bl. 201, 204 volg. Het voorstel tot *rappel* van V. BERCKEL werd aangedrongen als strekkende tot verligting van 's Lands kas en voortgevloeid uit de zucht om »een minder kostbare manier uit te denken" voor de waarneming der belangen van den Staat in Noord-Amerika.

3) Minister-Plenipotentiaris van Groot-Britannië te 's Hage.

de zaak hebben, even hetzelve is alsof die communicatie *aan het Gouvernement alhier* gedaan was; maar, behalven dat de Ministers van den Staat op een' gantsch anderen voet zijn als die van Engeland, gelieve men te begrijpen, dat wij die kennis zeer in confidentie ontvangen hebben, en met instantie om er geen verder gebruik van te maken: ook weet U. H. W. G. dat het bij ons geen form is, dat diergelijke zaken aan de deliberatiën van H. H. M. en vervolgens aan die der Provintien gebragt worden, door één van de Ministers [1])." Men vergiste zich grovelijk, zoo men de Nederlandsche Staatslieden even vrij in hun bedrijf waande, als de Britsche. — Deze konden handelen op het gevaar af van later tot rekenschap te worden geroepen; de Raadpensionaris zag zich meest van den aanvang af belemmerd, omdat hij, naar de beginselen der Constitutie, enkel Minister, geen *Directeur* [2]) was. — »Wij gevoelen wel, schreef VAN DE SPIEGEL nader, dat het Engelsch Ministerie genoodzaakt is deszelfs operatiën van dien aard verborgen te houden, totdat de zaak haar beslag heeft, en dat zij zulks kunnen doen, als verzekerd zijnde van de approbatie *post factum;* maar wij zijn in een ander geval, omdat de approbatie bij ons moet *voorafgaan*, en het is daarom, dat wij zoo geïnsteerd hebben op eene *officiele* communicatie, dewijl het zonder dezelve onmogelijk was de zaak op het tapijt te brengen [3])." — Men bevroedt dat het hier uiterst netelige en gewigtige handelingen gold, die den Raadpensionaris zoo behoedzaam maakten. — Het betrof niet min-

---

1) Aan den Heer Envoyé VAN NAGELL, 17 Febr. 1794. *Brieven en Negot.* II, 126 volg.

2) Aan RHEDE, 23 Febr. 1794, II, 142. Voorts aan Lord MALMESBURY, eodem, II, 135, 138: »certainement on n'a pas fait réflexion, que la diversité des Constitutions des deux Pays met les Ministres sur un tout autre pied ici qu'en Angleterre; — vous ne perdrez pas de vue, que nous sommes Ministres et non *Directeurs*."

3) Aan NAGELL, 28 Febr. 1794; II, 163 volg.

der dan de beraming van het bezwarend Tractaat van subsidie, den 19 April 1794 tot voortzetting van den krijg tegen de Fransche Republiek, met Pruissen gesloten. — Hoeveel gemakkelijker was niet bij zoodanige negotiatiën, de taak van PITT en zijne ambtgenooten! — En nog om de zaak te bespoedigen, hield VAN DE SPIEGEL op het voorbeeld van vroegere Ministers, met opzet sommige stukken achter [1]). Maar het teekenen *sub spe rati* keurde hij als al te vermetel af.

Zagen wij hiervoren, welk personeel van beambten den Griffier van Hun Hoog Mogenden, ter Algemeene Staats-Secretarie van het Bondgenootschap ten dienste stond, laat ons thans onderzoeken, over welke hulpmiddelen de Minister van Holland, gelijk die der Generaliteit, in de vervulling van zijne veelzijdige pligten te beschikken had.

Van den particulieren Secretaris van HEINSIUS is boven gewag gemaakt. — In dezelfde betrekking was sedert bij VAN DE SPIEGEL werkzaam de jongere TINNE [2]), zoon van den Directeur der correspondentie met de Ministers van den Staat buiten 's lands; hij kwam den Raadpensionaris, onder anderen, te stade in het ontcijferen van brieven. — De edele GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP, die nog in latere dagen van zijne verkeering met den Zeeuwschen Staatsman verhaalde [3]), wordt genoemd als naar dien post van vertrouwen vruchteloos gedongen hebbende, voor welken hij, naar het oordeel van

[1]) Aan RHEDE, 6 Maart 1794, II, 165 volg. »terwijl *met studie*, van de overige depeches, en dus ook van de Concept-Conventie, niet gesproken is. — Waaruit Uw H. W. G. zal observeren, dat het teekenen *sub spe rati* niet aangenaam zou opgenomen zijn." — Zie ook II, 122 (13 Februarij).

[2]) BOUWENS, *Aan zijne Committenten*, bl. 151. (Aanteekeningen van den jongen Griffier FAGEL, 8 December 1787). VAN DE SPIEGEL, *Brieven en Negot.* II, 26, en *Verz. v. Stukken in de zaak van den R. P.* bl. 20 volg.

[3]) *Bijdragen tot de Huish. van Staat*, IX Deel, 1ste St., bl. 105. »Mij heugt, onder anderen, een gezegde van den R. P. VAN DE SPIEGEL." *Mr.* F. A. VAN HALL, *Redev. ter gedacht. van* HOGENDORP, bl. 12.

tijdgenooten [1]), uitnemend berekend was. — Misschien vond men reeds op dien jeugdigen leeftijd, het fier en hooghartig karakter niet buigzaam genoeg, om alleen op zijne ongemeene talenten te letten.

In de Instructiën voor den Raadpensionaris, zoo dikwerf herzien, wordt de Secretaris niet vermeld, die in Staatsbesluiten vóór 1749 niet voorkomt; er werd slechts van »*Eerste* ende andere Klercquen" gesproken [2]). — En vraagt men de bepaalde opgave van het getal der personen, die den verbazenden last hielpen torschen, men vindt zich met het antwoord verlegen. — Aan het hoofd der klerken was een *Commies* geplaatst, immers sedert het jaar 1655. — Hoe de bezoldiging van dien mede-arbeider »*ten comptoire*" van JOHAN DE WITT, en van de overige beambten geregeld was, blijkt deels uit de Staatsbesluiten van Holland, deels uit het Rapport der Finantiën van 1678. — De rij dier onderhoorigen was niet onveranderlijk vastgesteld, of wel de namen der klerken van den Raadpensionaris werden soms met die van andere Ministers en Collegiën vermengd [3]). — In de vroeger aangehaalde *Consideratie* van den Griffier FAGEL treft men de klagt aan, dat schoon de Raadpensionaris zeer veel van de ambtenaren der *Generaliteits*-Griffie vergde, als de Vergadering der Staten van Holland bijeen was, zijne naarstigste klerken desniettemin zich ter naauwernood een inkomen konden verzekeren, evenredig aan dat der beambten van den Raadpensionaris, »in wiens Comptoir, even als in 't zijne, de *secrete buitenlandsche* stukken alleen geschreven werden. — Men heeft, zeide hij, wijsselijk in Holland begrepen, dat den Haag eene gevaarlijke en dure plaats is,

---

1) Met name van den jongeren FAGEL.

2) Instructie van 27 Julij 1668, Art. XXIX in de *Resol. van Consideratie* fol. 822, verg. met de Instructiën van 2 Aug. 1658 en 25 Julij 1663. *Groot Plac. Boek* VII. 135 (22 Julij 1749. Voorstel van den R. P. STEYN).

3) Zie de Bijlagen.

alwaar de verleidingen voor zulke lieden menigvuldig zijn, en de geringste levensmiddelen ten duurste betaald moeten worden [1]).''

Toch werd ook doôr de geldelijk meer begunstigde geheimschrijvers, het geschonken vertrouwen wel eens schandelijk misbruikt, — getuige het zeer onlangs uit oorspronkelijke bescheiden toegelicht strafgeding [2]) tegen DE WITT'S opperklerk JOHAN VAN MESSEN, die reeds door CATS en PAUW in dezelfde hoedanigheid gebruikt, en gebelgd over den toon, waarop hij door den jongeren Raadpensionaris was bejegend, uit wraakzucht meineedig [3]) werd. — Niet kunnende verkroppen dat een ander persoon hem voorgetrokken was en dat DE WITT hem »bij de gemeene klercken [4])'' eene plaats had aangewezen, liet hij zich door den sluwen DIRK VAN RUYVEN tot verraad belezen. Hij ontzag zich niet op verschillende tijden, na het uiteen gaan der Staten van Holland, de minuten van Resolutiën gedurende de Vergadering genomen, en eigenhandig door DE WITT geschreven, aan genoemden medepligtige te vertoonen, met aanbod dezen afschrift van dezulke te verschaffen, welke hij daaruit begeerde. Zoo had VAN RUYVEN iederen Vrijdag, gedurende de Negotiatie met CROMWELL, als de post naar Engeland vertrok, de geheimste raadslagen vernomen.

De ontdekking dier misdadige verstandhouding schijnt tot de aanstelling van een' vertrouwden *Commies* aanleiding te hebben gegeven. — Immers, waren de vonnissen tegen de beide schuldig verklaarden den 27 October 1655 door het

---

1) *Staat der Financie van de Republiek*, III, 201, 205, 219, (18 Junij 1787).

2) Door wijlen Mr. NEDERMEIJER V. ROSENTHAL in NIJHOFF'S *Bijdragen* 1855 bl. 195—231.

3) HEINSIUS H. S. 27 April 1640. Instr. voor den R. P. CATS: »Sal ordre stellen dat niemant dan *geswore* klercken, R. P. en Secretaris in TComtoir acces hebben."

4) T. a. p. bl. 202.

Hof van Holland uitgesproken, en reeds den 2den December daaraanvolgende, bekrachtigden Gecommitteerde Raden eene bijzondere Instructie en eed voor den Commies van den Raadpensionaris. — Voorts vindt men in het H S. van HEINSIUS aangestipt: »Den 4 December 1655 slaet de R. P. aen Gec. R. voor de persoon van GIJSBERT DE WIT, voor desen Raed van Justitie in Brazil tot zijn Commis, en wert geagreëert en beëedigt. Den 30 Dec. 1655 DE WIT den dienst als Commis quiterende, wert voorgestelt, geagreëert en beëedigt Mr. JACOB VAN DEN BOSCH." — Het blijkt alzoo, dat de bedoelde post in aanzien was gerezen en door mannen van wetenschap en ervaring werd gezocht. — Wij treffen den naam van den getrouwen en vlijtigen Geheimschrijver een en andermaal aan in de *Brieven* en bij afwezigheid van den doorluchtigen Staatsman [1]. — Geen wonder, dat bij de vermeerdering der werkzaamheden, ook de jaarwedde van den Commies verhoogd en zelfs verdubbeld werd [2]. — Nog klom die ambtenaar in de algemeene schatting, toen in het heilloos jaar 1672, daags vóór den verfoeijelijken en tevens onbezonnen aanslag op het leven van den Raadpensionaris, de Staten van Holland om hunnen Minister van overstelpende drukten »*te soulageren*," VAN DEN BOSCH magtigden de Vergadering tot het houden der notulen bij te wonen, »om d'extensie van minder importantie te doen" [3]; terwijl de schrandere Pensionaris VIVIEN voor zaken van meer gewigt gelijken last ontving. — Wat wij boven van de evenzeer afmattende, als tijdroovende tegenwoordigheid in de onderscheidene Collegiën zeiden, wordt in

---

1) DE WITT, *Brieven* Ve Deel, bl. 535 (1 Febr. 1658). Aan FREDERIK VAN DORP te *Wismar*: »De Heer R. P. DE WITT, voor eenige weynige daegen van hier nae *Amstelredam* verreyst synde, heeft my gelast UEd. toe te senden," enz. en bl. 538 (18 Febr.).

2) HEINSIUS H. S. »Den 25 Maert 1667 wert by Gec. Raden het tractement van den R. P. syn Commys verhoogt van 600 gl. tot op 1200 gl.

3) 20 Junij 1672. (HEINSIUS H. S.).

depêches zoowel van DE WITT, als van zijn' jongsten opvolger bevestigd. — »Ick bidde, schrijft eerstgenoemde aan PIETER VOGELSANGH, een der Extr. Ambassadeurs in het Noorden, »dat UEd. voortaen my van alle discoursen ende andere notable circumstantien, in soodaenige Conferentiën, ofte in visites aen ende van andere Ministers passerende, omstandiglyck gelieve te informeren, met byvoeginge van UEd[ts] oordeel op alle 't selve, gelyck ick oock tot meermaelen in substantie versoght hebbe, met hope, dat UEd. my in dien deele volgens 't selve myn versoeck alsnogh soo verre sal gelieven te obligeren; voornaementlyck in *recompense* van soo omstandige adviesen, als ick UEd. sonder eenige intermissie van hier toegesonden hebbe, soo lange alhier omtrent Uwer Ed. Negociatie of iets in deliberatie was, of iets wierde geresolveert, 't welck ick dickmaels door 't werck van de Vergaderinge van Hollandt, van de Gecommitteerde Raeden, van de Generaliteyt, ende met het bedienen van andere Ministers buytens Landts niet weynigh geoccupeert synde, *met afkortinge van myne naghtruste* uytgevoerd hebbe [1]." — En weinig verschilt van die vaderlandlievende ontboezeming, wat VAN DE SPIEGEL aan den Nederlandschen Gezant te *Berlijn* meldde ter verontschuldiging van zijn stilzwijgen jegens den Engelschen Diplomaat, Lord MALMESBURY: »Het is mij niet mogelijk, wegens de veelvuldige bezigheden, aan Zijn Exc. te schrijven; de Vergadering van Holland, deze week bijéén komende, houdt mij geheele dagen en avonden genoegzaam geoccupeerd [2]."

In waarheid men staat over de ongeloofelijke en zelfverloochenende bedrijvigheid versteld, Hollands eersten Minister opgelegd, en nog verzwaard door de gemeenlijk aan den Advocaat-Raadpensionaris toegevoegde bedieningen van *Groot-Zegelbewaarder*

---

[1]) DE WITT, *Brieven*, VI, 121 volg. (18 Aug. 1659).

[2]) Aan RHEDE, *Brieven en Negot.* II, 111 (2 Febr. 1794).

en van *Stadhouder en Register-Meester der Leenen* van Holland en West-Friesland [1]; om niet te gewagen van de vereffening van allerlei, meer of min belangwekkende geschillen van gemengden aard, deels politische of administrative, deels regterlijke, hem nevens andere Gecommitteerden opgedragen.

Zoo was dan wel de bijstand van een' Commies onontbeerlijk geworden en onder het Bewind van FAGEL, in 1676, werd de opvolger van VAN DEN BOSCH, dien de Raadpensionaris zelf benoemd had, insgelijks ter Staatsvergadering toegelaten [2]. — Bovendien verkreeg FAGEL in 1681 »*een domestycq Clercq,*" uit 's Lands kas te betalen, waarvan de particuliere Secretarissen hunnen oorsprong dagteekenen.

Het spreekt van zelf dat de moeite der medehelpers van den Minister in het te boek stellen, grooter of geringer zal geweest zijn, naarmate deze al dan niet het talent bezat, zijne gedachten beknopt zamen te vatten en kernachtig uit te drukken. — Van de onbegrijpelijke werkzaamheid van DE WITT roemt men, dat de Registers van Staat in vijftien jaren van zijn bestier, nagenoeg evenveel bladen papiers besloegen, als de 67 jaren van zijne Voorzaten [3]. — In de zes deelen

[1] CATS, *Twee-en tachtigjarig Leven:*
»Het zegel van het Lant, dat wierd my toegesonden,
Dat wierd my toebetrout, en 't Leenhof bovendien,
Heb ick op éénen tyt in myn beleyt gesien."

[2] HEINSIUS H. S. »Den 1 Aug. 1676 de R. P. maeckt bekent, dat hij in plaets van Mr. JACOB VAN DEN BOSCH tot Commis van den lande van Hollant ten Comptoire van hem R. P. hadde aengestelt Mr. FRANÇOIS VALLEBAN. Waerop deselve wert geauthoriseert de Vergaderinge by te woonen, d'extensiën te doen" enz. En 24 December 1681 : den R. P. toegestaen syn extraordinaris tractement van 6000 gl. en 350 gl. voor een domestycq Clercq op quitantie te ontfangen."

[3] Z. KLUIT, *Hist. der Holl. Staatsreg.* III, 338. Van 1585—1652 (23, 475 bladzijden); van 1653—1668, 22, 591. Z. voorts SCHELTEMA, *Gesch. en Letterk. Mengelw.* V[e] D, 2[e] St., bl. 67 volg. en Prof. TYDEMAN op BILDERDIJK, *Gesch. d. Vaderl.* X, 30, 227. — Wat al te zonderling klinkt de berekening van het honorarium, dat DE WITT »als de meest discrete

in 4°., in de vorige eeuw in het licht verschenen, is wel de voornaamste, maar niet de geheele diplomatische briefwisseling van den onvermoeiden Raadpensionaris vervat, welker minuten tot den huidigen dag [1]), met eerbiedige bewondering bewaard worden. — Zeer duidelijk en stipt, maar tevens omstandig en zaakrijk waren de depèches van DE WITT; FAGEL verviel tot breedsprakige uitvoerigheid; de berigten van HEINSIUS waren onopgesmukt en bondig. — Bij de uitgave der *Brieven en Negotiatiën* van VAN DE SPIEGEL en tot aanbeveling dier schoone Verzameling, heeft men met grond kunnen getuigen, dat zij aan vaderlandsche jongelingen, die hunne academische studiën voltrokken hadden, en tot bestuur van 's Lands zaken geroepen werden, kon dienen tot voorbeeld, hoe die Minister, met even zooveel orde als met weinig omslag, en in een zeer eenvoudigen stijl, de gewigtigste zaken gewoon was te behandelen, en naar zijne denkwijze, practicaal die Regeerkunde poogde uit te oefenen, welke hij voorheen in eene keurige Verhandeling had ontvouwd [2]). — Men treft overigens onder die depêches, gelijk onder die van HEINSIUS, niet zelden tamelijk eensluidende aan en op denzelfden dag aan verschillende Envoyés van den Staat gerigt; de eene evenwel korter, de andere langer en deze of gene zaken of bijzonderheden behelzende, welke in de overige ontbreken. — Omtrent dit punt geldt de aanmerking, door den uitgever der *Brieven* van DE WITT gemaakt, te weten dat men te letten heeft »op de Ministers, met dewelcke de

---

Advokaat" tot eene som van ruim een half millioen (*f* 567,000) zoude hebben kunnen eischen. (SCHELTEMA bij Mr. F. A. VAN HALL, *Lofrede op* JOHAN DE WITT).

[1]) BAKHUIZEN V. DEN BRINK, *Overz. van het Nederl. Rijks Archief* bl. 149, 122; en z. de Miss. van JOH. VALCKENAER, 30 Dec. 1795. (*Verz. van Stukken in zake* V. DE SPIEGEL bl. 82.

[2]) *Schets der Regeerkunde, in betrekking tot haare oogmerken en middelen,* (1 Febr. 1786). Herdruk van 1801.

Raedt-Pensionaris te corresponderen had, en die alle geen even wydlopige en gecircumstantieerde advisen van noden hadden."

Van zulke zeer omstandige voorlichting ligt eene proeve voor ons in zekere Memorie van OLDENBARNEVELT betrekkelijk de Gulik-Kleefsche onlusten in 1614 vervaardigd, en naar een afschrift, 48 bladzijden beslaande [1]). — »Uwe begeerte was, schreef de Advocaat, omme jegens uwe compste te *Venetiën*, geraemt in 't eynde van de maent van December, geadviseert te mogen wesen van de oprechte gelegentheyt, den oorspronck, beleyt ende jegenwoordighe gesteltenisse der swevende geschillen ende proceduyen in den Furstendommen *Gulyck*, *Cleve*, *Berch*, mitte aenhoorende ende naestgelegen Landen en steden, opdat Uwe L. daeruyt ende uyt 't ghene in Duytslant ende Italien passeert, het gevoelen en oordeel zoude mogen *sonderen* van deghenen, die hen aldaer in zaecken van State meest bemoeijen. — Ick zal U daerinne believen zoo cort ende claer als mij kennelyck ende doenlyck is." Bij die uitvoerige beschouwing der veeljarige handelingen en verwikkelingen, was een afschrift gevoegd van het Tractaat van *Xanten* en van de bevelen, tot nakoming van het verdrag uitgevaardigd. — Bij het klimmen van den ouderdom, weidde de ervaren Staatsman meer en meer zelfbehagelijk uit, en haalde hij het gebeurde op met alle kleine omstandigheden; ook de *Remonstrantie* en de *Verhooren* verraden onmiskenbaar die neiging der grijsheid. — Vroegere depêches van OLDENBARNEVELT, met name die in het Fransch aan Sir RALPH WINWOOD, munten door eene kortheid uit [2]), welke aan de helderheid niet schaadde.

---

[1]) Uit het Rijks Archief verkregen en welwillend medegedeeld door Mr O. VAN REES.

[2]) Monsieur BARNEVELT to Sir RALPH WINWOOD, 26 Juillet en 22 d'Aoust 1610 s. n. onderteekend: JEHAN VAN OLDEN BARNEVELT. *Memorials of Affairs of State*, Vol. III, 192, 207.

Het was, om ook dit vereischte in den Raadpensionaris niet met stilzwijgen voorbij te gaan, eene behoefte, dat hij, naar luid der Instructie, »ten minsten, nevens de Nederduytsche, in de Latijnsche ende Fransche talen geverseert" ware [1]. — Hoe anders de internationale verkeering bij monde zoowel als bij geschrift, te onderhouden en aan te kweeken? Hoe zelfs zonder bedrevenheid in die talen zoodanige »ervarentheydt en kennisse van 's Landts saecken" te verkrijgen, die in den regtsgeleerden Raadsman der Staten werd gevorderd? — Ware het vreemd geweest, indien men althans gedurende de worsteling met Spanje, in het tijdvak van HOOFT en HEEMSKERK, van CATS en HUYGENS, toen de beginselen van regeerkunde aan het Vaderland van MACCHIAVELLI werden ontleend, in Hollands Eersten Minister het vloeijend spreken van het Spaansch en Italiaansch had ondersteld, niet minder dan in deze dagen het Engelsch en Hoogduitsch [2] tot de voorwaarden van eene beschaafde opvoeding worden gerekend? Te geringer zoude destijds het bezwaar geweest zijn, naarmate het gebruik tamelijk algemeen was, dat veelbelovende jongelingen van deftige geslachten hunne academische letteroefeningen met eene reize naar het Zuiden van Europa besloten. — Men weet door OLDENBARNEVELT's eigen verklaring, dat hij zich te *Leuven* en te *Bourges* op de regtsgeleerdheid toegelegd hebbende, die studiën in 1568 en 1569, zoo in Duitschland als in Italië had voortgezet en daarna Advocaat bij het Hof van Holland was geworden [3]. — Het kan ons dan niet verwonderen, dat het Fransch den Staatsman zoo gemeenzaam bleef, dat hij niet alleen in die taal ambtshalve

[1]) Instructie van 25 Julij 1663, Art. I.

[2]) De kennis van deze beide talen vorderde LABOULAYE reeds in 1843 in den toekomstigen diplomaat. *De l'Enseignement et du noviciat administratif en Allemagne* in de *Revue de Législat. et de Jurispr.* van WOLOWSKI, T. XVIII, p. 605.

[3]) *Remonstrantie*, bl. 209.

brieven wisselde, maar dat ook zijn schoonzoon, de nieuwe Gezant VAN DER MYLE, hem genoegen dacht te doen met zich daarvan in zijne vertrouwelijke berigten te bedienen [1]). — Heeft OLDENBARNEVELT echter, te midden van aanhoudende drukten, en reeds den ouderdom ingetreden, zich tot het schrijven van de *Italiaansche* [2]) depêches verledigd, die niet lang geleden het licht zagen? Men mag het in twijfel trekken en gissen, dat tot besparing van de kostbare oogenblikken, de tusschenkomst van een' vertaler zal ingeroepen zijn. — Het tegendeel hoe onwaarschijnlijk, is nogtans wegens de *antecedenten* van zijne jeugd, die den Grijsaard versch in het geheugen lagen, niet ondenkbaar. — Zeker is het, dat VAN DER MYLE te Venetië bij zijn plegtig gehoor, de aanspraak tot den Doge en den Raad in de welluidende taal van het Schiereiland hield. — Zelfs de Secretaris van Legatie HUYGENS droeg in 1620 een verzoek van den Gezant VAN AERSSEN, met veel geschiktheid in het Italiaansch voor [3]).

Toch waren in de XVIIe eeuw de meeste diplomatische stukken in het Latijn vervat, en zoo treffen wij in DE WITT's *Brieven* enkele opstellen van den Raadpensionaris aan, zooal niet in de sierlijke uitdrukking der classische oudheid, ten minste eene gemakkelijkheid verradende, welke van gewone oefening getuigt [4]). — Er zijn evenwel talrijker proeven van zijne bekwaamheid in het Fransch, eerlang, onder het Ministerie van FAGEL, op het Congres te *Nijmegen* meer algemeen bij de Diplomaten in zwang geraakt. — De met

---

1) DE JONGE, *Nederland en Venetië*, bl. 463—480 (Brieven van 1609 uit Parijs en Venetie).

2) Eigenhandige minuut van een' brief aan den beroemden FRA PAOLO SARPI, bij DE JONGE, bl. 481 (24 Januarij 1610).

3) DE JONGE, bl. 118.

4) *Brieven*, III, 117 (10 Sept. 1655) Concept Missive: *Convocatie-Predikanten uyt de Vereenigde Provincien nae Engelandt.* »Soo hebbe ick dienaengaende iets op 't papier gebraght, ende gecoucheert in forme van missive" enz. (Aan NIEUPOORT).

nooit geëvenaarde orde en naauwkeurigheid geschifte en bewaarde depêches van HEINSIUS kenmerken zich, onder anderen, door de omstandigheid dat hij in de drukke briefwisseling met MARLBOROUGH, het Engelsch van den Veldheer in het Fransch beantwoordde [1]). — Bevreemding moet het baren, dat ook de laatste Raadpensionaris VAN DE SPIEGEL, die het grootst gedeelte zijns levens in het afgelegen Zeeland, verwijderd van de verkeering met de Diplomaten te 's Hage had doorgebragt, zoo los en puntig in de hoofsche taal de pen wist te voeren, schoon de voormalige Burgemeester van het kleine *Goes* met den doorslepen MALMESBURY de gewigtigste staatszaken behandelende [2]), niet schroomde de onaanzienlijkheid van zijn verleden op te halen.

Wij hebben hiervoren aangestipt, dat de Raadpensionaris gehouden was, de minuten der diplomatische briefwisseling, des gevorderd, ter tafel der Staten van Holland over te leggen. — Zoo werd ten minste gedurende de bekleeding van het Ambt, voor het aanzijn dier stukken gewaakt. — Ieder oogenblik kon de Minister die tot het geven der verlangde ophelderingen, misschien tot zijne zuivering behoeven. — Tijdens het albestier van FREDERIK HENDRIK en het wanbeheer van den Griffier MUSCH, moet dienaangaande eene ergerlijke, welligt voorbedachtelijke onachtzaamheid geheerscht en, nu en dan, de verantwoordelijkheid van deze of gene depêches aan 's Lands Gezanten gerigt, verijdeld hebben. — Immers verhaalt AITZEMA [3]), dat in het voorjaar van 1646, over de

---

1) In de *Correspondance* van den Graaf DE MARCELLUS (*Politique de la Restauration*, Bruxell. 1853) p. 7 leest men, dat de Engelsche Minister CANNING en de Fransche Zaakgelastigde zich met elkander ieder in zijne moedertaal, onderhielden.

2) *Brieven en Negot.* II, 281 (13 Junij 1794): »Enfin la perspective n'offre rien de consolant: *nisi Deus custodiverit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam.* C'est l'épigraphe d'une porte de la Ville où j'ai été dans la Régence, et si je n'avois pas été pénétré de cette vérité," enz.

3) *Saken v. Staet*, XXVIste B. (VIe Deel) fol. 213 volg.

afvaardiging van zekeren brief van wege H. H. M. aan den Ambassadeur bij het Hof van Frankrijk WILLEM VAN LIER, Heer van *Oosterwijk*, »*uyt last van Sijn Hoocheyt*," maar gelijk die van Holland klaagden, zonder hun weten, veelmin goedkeuring, ter Vergadering der Staten-Generaal een hevig geschil was ontstaan, en dat »om in toekomende diergelycke *desordre* voor te komen," het Besluit werd genomen, »dat voortaan alle Missiven ende Brieven die by haer Ho. Mog. souden worden geordonneert in te stellen, ter Vergaderinge souden worden *geresumeert*, ende de minuten daervan geregistreert; ende dat met de registrature aenvanck gemaeckt soude worden van *January* lestleden, ende daerin van Jaer tot Jaer gecontinueert, en daervan yder Jaer een Register geformeert eyndigende telckens metten laesten *December*, gelijck geschiet ten regarde van 't Register van haer Ho. Mog. Resolutiën." — Wijders ontving de Agent VERBURGH den last, op gelijke wijze al de bij H. H. M. sedert hetzelfde tijdstip ingekomen »publicque Brieven" en die, welke nog verder mogten inkomen, bijeen te verzamelen en in afdeelingen te rangschikken, »te weten, *Franse*, *Engelse*, ende *Hoochduytse*, als oock *Nederlandtsche* Missiven bij den anderen." — Ook dit »cohier" moest met den laatsten December worden gesloten en voorts van jaar tot jaar worden bijgehouden.

De maatregel was niet geheel nieuw; reeds uit het tijdperk van OLDENBARNEVELT zijn bijzondere Depêchenboeken voorhanden. — Doch het blijkt niet, dat bepaalde en onveranderlijke voorschriften betrekkelijk de bewaring van het diplomatisch Archief, bij overlijden van den Advocaat Raadpensionaris, tot rigtsnoer dienden. — Zelfs in onzen leeftijd blijft men hier te lande van Staatswege achterlijk in het vaststellen en handhaven van verordeningen, door welke in Frankrijk en elders, het slordig zoek raken of verduisteren van onwaardeerbare bescheiden uit de Kanselarij van Gezantschappen wordt te keer gegaan. — Ook dient de twijfel te worden

opgeheven, welke stukken onder de nagelaten papieren van een' Diplomaat, als het eigendom zijner erfgenamen kunnen verblijven; welke daarentegen, aan de Regering behooren overhandigd te worden [1]). Het ontbreekt niet aan voorbeelden, dat men ook ten onzent omtrent dit punt niet onverschillig was; zoowel met opzigt tot Ministers van den Staat bij vreemde Hoven, als wat den ongelijkslachtigen stapel der onder den Minister van Holland [2]) berustende bescheiden betrof. Toen het ontslag van den boven genoemden Resident in Rusland onvermijdelijk was geworden, die tot daartoe met de afgifte der papieren had gedraald, werd de Envoyé uitdrukkelijk aangeschreven, »voor het Archief te zorgen [3]);" en reeds in 1653 lezen wij in het *Verbael* van BEVERNINGH en zijne Ambtgenooten, Gezanten bij de Engelsche Republiek, hoe zij na het overlijden van hunnen medebroeder, PAULUS VAN DE PERRE, zich haastten de Gedeputeerde Raden van Zeeland te verwittigen, dat »daer verscheyden van deszelfs papieren van importantie, — onder anderen de gehouden Verbalen ende bylaegen daertoe specterende, in handen hadden mogen vallen van particulieren ende *ontydigh* bekent worden," zij het hun pligt hadden geacht, al die stukken te verzegelen [4]). — Wat de voorziening aangaat omtrent de papieren van den Advocaat-Raadpensionaris, het gebeurde met de zeven

1) Ordonnance du Roi relative à la conservation des papiers diplomatiques 18 Aug. 1833—13 Maart 1834 (op voordragt van den Hertog DE BROGLIE) bij DUVERGIER, *Collect. des Lois*, T. XXXIII, p. 330 suiv. (1° Traités, conventions; 2° correspondances officielles — confidentielles; 3° rapports, mémoires et autres documents).

2) Z. wegens de overneming der papieren van den afgetreden R. P. GILLES, de Resol. der Staten van Holland, van 12 Junij 1749. *Groot Placaatboek* VII, 124 volg.

3) VAN DE SPIEGEL, *Brieven en Negot.* II, 22, 105 (18 Nov. 1793 en 23 Jan. 1794).

4) *Verbael*, bl. 251. (Westminster 22 December 1653): »in twee pacquetten ingesloten ende met onse drie zegels gecachetteert)."

koffers uit het huis van OLDENBARNEVELT vervoerd, en welker inhoud noch geschift noch verdeeld, maar in zijn geheel, op weinig uitzonderingen na, aanwezig is, werd kort geleden, duidelijk blootgelegd [1]. — Wij voegen er bij, dat HEINSIUS op den 3 Julij 1619 zorgvuldig aanteekent: »De papieren van den Advocaet in *Hollant* te houden, en niet aen de Generaliteit over te geven." — Die weigering zal meest de diplomatische briefwisseling gegolden hebben. — Bij den dood van ADRIAAN PAUW in Februarij 1653, vergeet HEINSIUS niet te melden: »Den 22en dito, de R. P. den 21 wesende overleden, wert goetgevonden, dat door Gedeputeerden na behoorlyke condoleantie [2], uyt het sterfhuys bij provisie sullen werden overgenomen de brieven tzedert het jongste reces ingekomen, en de stucken tot de *secrete correspondentie* specterende. — Den 25en dito de Gedeputeerden de stucken geligt hebbende, doen rapport." — Het Ministerie van DE WITT onderscheidt zich door de voorbeeldige naauwgezetheid in de overgifte, schier van jaar tot jaar [3], van de minuten, Resolutiën en alle andere papieren, »in handen van de Bewaarders van de Chartres;" en zulks ingevolge [4] het XXIIIste Artikel van zijne oorspronkelijke Instructie, sedert in dien ruimeren zin verklaard en gewijzigd, dat alleen die bescheiden en geschriften, op welke geen verdere

---

1) BAKHUIZEN V. DEN BRINK, *Overzigt v. het Nederl. Rijks-Archief*, bl. 73, 77—80.

2) Ongeveer op gelijke wijze stipt HEINSIUS aan. »Den 16 December 1688: De naeste Vrunden van d'Heer R. P. FAGEL zalr. notificeren syn overlijden. Daerop wert gedecerneert een Commissie om de condoleantie te doen en de papieren van 't Land uyt den sterfhuyse te halen."

3) HEINSIUS, H. S. 16 Maart 1655, 24 Febr. 1656, 26 Maart 1657, April 1658, 1 April 1659, 4 Mei 1660, 14 December 1662, 6 Febr. 1665, 21 Mei 1666, 21 December 1667.

4) Overeenstemmende met Art. 22 der Instructie van 20 Maart 1641. Verg. voorts Art. 16 der Instructie van 2 Aug. 1658 en Art. 18 van die van 25 Julij 1663 bij Mr. P. SIMONS, JOHAN DE WITT *en zijn tijd*, I, 237 volgg.

Resolutie moest vallen, tegen blijk van ontvangst jaarlijks zouden worden overgeleverd. — Vandaar, dat een groot aantal stukken en depêches aangaande loopende, onafgedane zaken en negotiatien, ten huize van den vermoorden Staatsman [1]) waren verbleven. Den 23 Augustus 1672, den derden dag na de gruweldaad, teekent HEINSIUS aan, hoe men had goedgevonden, »dat 's Lants papieren en zegelen uyt het sterfhuys van den R. P. sullen werden gehaelt en gestelt in de bewaringe van d'Heer VAN DUVENVOIRDE. — Den 25 dito Gec. Raden mede geauthoriseert tot het afhalen van de papieren van den R. P." — Ruim eene maand later, den 27 September, berigt hij dat naar luid van het ter Staatsvergadering uitgebragt verslag, »*particuliere* brieven onder die van 't Lant waren gemengt." — Men vond nu eenvoudiger te besluiten, »dat die *alle* op de Chartercamer sullen werden gebragt om die te *separeren*." — En voor de nagedachtenis van den Raadpensionaris heeft men wèl gedaan. Want niet alleen hebben zij, die gemagtigd waren geworden, de geheele woning en de geheimste bescheiden te doorzoeken, moeten belijden *niet dan eerlijkheid* gevonden te hebben [2]); maar de onpartijdige nakomelingschap, met de inzigten en bedoelingen zoowel als met de verwonderlijke bekwaamheid van den snood mishandelden Minister, meer dan ooit en uit de echtste bronnen vertrouwd, wijdt hem, zonder onderscheid van Nederlanders of vreemdelingen, met aandoening en weemoed de schoonste hulde.

Wat althans de in druk verschenen *Brieven* van DE WITT betreft, nergens kan men zijne ware gevoelens grondiger leeren kennen, en meer van nabij de beginselen en belangen, zoo van onzen Staat als van de voornaamste Hoven van Europa

1) Treffend boekt HEINSIUS op den 20 Aug. 1672 na de vermelding der keuze van den Griffier FAGEL tot R. P.: »Dito de gewese R. P. DE WIT en syn broeder de Ruard *geassassineert*."

2) VAN HALL, *Lofrede op* DE WITT, bl. 187, 204 (*Werken der Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen*, Ve Deel, 1ste Stuk), 1820.

bespiegelen. — Nergens opent zich vollediger het grootsch en onmetelijk tooneel, waarop de diplomatische talenten van Hollands Minister zich tot bevordering der nationale welvaart, tot handhaving van het gevestigd aanzien der Republiek, luisterrijk konden ontwikkelen. — Maar, zoo men zich in het lezen en bepeinzen dier onwaardeerbare depêches verlustigt, men duizelt van de hoogte, van welke, in die gouden dagen, de Raadpensionaris zijn' scherpen blik over het onafzienbaar veld onafgebroken moest laten gaan. — Een geestig Spanjaard [1]) heeft na het diep verval der Monarchie van PHILIPS II, in de vorige eeuw onder de zorgelooze Edellieden van *Versailles* verkeerende, en schoon zelf Gezant, in zijne raadgevingen aan een jongen Diplomaat, met al de fijnheid en toch oppervlakkigheid der Fransche spotternij, de vereischten van het vak wat al te nederig tot de behoorlijke kennis der kaart van Europa beperkt. — DE WITT kon zich met dien engen gezigteinder niet vergenoegen; geen stipje van het Aardrijk was hem onverschillig, die op de uitbreiding van den Nederlandschen wereldhandel gestadig te letten had. — Voeg bij dien pligt, het levendig en fier besef van den rang in het Statenstelsel door de vrijgevochten Republiek verworven, die ongekrenkt moest worden bewaard [2]). — Bij overtuiging van goed regt, geen lafhartig zwichten voor aanmatiging en onredelijkheid. — Herinnert men zich, hoe vóór

---

[1]) De Graaf D'ARANDA. Zie het verhaal uit de *Mém. Souvenirs et Anecdotes du Cte* DE SÉGUR, overgenomen bij den Graaf DE GARDEN, *Hist. Génér. des Traités de paix* enz., T. I, (*Introduct.*, p. LXXXVII suiv.).

[2]) *Brieven*, IV, 144 (24 Junij 1661. Aan de H. H. VAN BEVERWAERT en VAN HOORN. »Ende aengesien de gemelde Heer DOWNINGH de voorsz. antwoorde begon te justificeren, door de gepretendeerde Souverainiteyt van de Engelschen op de zee, syn wy daerover gerneckt in ernstige propoosten, ende hebbe ick rondnyt verklaert, dat eer wy die *imaginaire* Souverainiteyt souden erkennen, ofte by maniere van concessie van de Engelschen ontfangen die vryheyd tot het bevaren ende bevisschen van de zee, die ons van de nature, ende nae 't Volckeren-reght competeerde, wy alle den laetsten druppel bloedt daerby souden laeten," enz.

ettelijke jaren, de felle twist over *Taïti* in de Staatsvergaderingen van Groot-Britannië en Frankrijk gevoerd, in weerwil van het vredelievend beleid van PEEL en GUIZOT, de uitbarsting van den krijg tusschen de beide naijverige Magten voorspelde [1]), en hoe het getroffen vergelijk als eene onuitwischbare smet werd uitgekreten? — Op zulk een standpunt van ligtgeraakten, prikkelbaren nationalen trots zag zich DE WITT juist tegenover die twee Kroonen geplaatst, en ieder oogenblik hetzij aangezocht en gevleid, hetzij beloerd en belaagd, den wrevel of wrok der eene of der andere te mijden en te duchten hebbende.

Of meent men niet van het kitteloorig geschil PRITCHARD te hooren gewagen, wanneer men deze ernstige taal van den Raadpensionaris over het bezit van een schijnbaar nietig eiland leest? »Ick oordeele, dus schreef hij aan VAN BEUNINGEN, dat het argument, 't welck haer Hoog Mog. t'elckens voorgeworpen wort, naementlyk, of men dan om *Pouleron*, de Vrede soude willen naelaeten, *insupportabel* is, ende dat hetselve niet anders behoort beantwoort te worden, dan met eene contravrage, namentlyck, of *Engelandt* dan de Vrede sal willen naelaten om Pouleron, ende dat die twee vraegen den anderen *balanceren;* ten waere gepresupponeert wierde, dat haer Hoog Mog. de wet moesten ontfangen, ende niet souden konnen obtineren dat redelyck was; maer is de conditie van haer Hoog Mog. daerinne soo veel favorabelder, dat Engelandt daerom de Vrede naelatende, eghter Pouleron niet en sal krygen, ende sulcks nogh de Vrede, nogh Pouleron hebben; daer haer Hoog Mog. de Vrede, om soo indigne conditie, niet begerende, ende op geen eerlycke voorwaerden konnende consequeren, Pouleron sullen behouden, ende sulcks, is 't niet de Vrede, ten minsten haere eere ende Pouleron te samen

---

[1]) *Annales du Parlement français*, T. VI (1844) en D'HAUSSONVILLE, *Hist. de la polit. extérieure du gouvern. français* 1830—1848 (Paris 1850); Sir ROBERT PEEL, *Speeches*, IV, 432 volgg.

sullen conserveren [1])." — De togt naar *Chatham* toonde drie maanden daarna, dat hier niet eene ijdele snorkerij werd botgevierd, maar dat de hooghartige Staatsman het gezag zijner woorden met de daad zoude bezegelen.

Wie zoo kon spreken en handelen, moest aan buitengewone begaafdheid eene niet minder zeldzame wetenschap paren, en eene aanhoudende vlijt om die te vermeerderen. — Nooit zag men de theorie en de praktijk gelukkiger vereenigd; — nooit bleek zoo onwedersprekelijk als in het voorbeeld van DE WITT, en tot nut der Gezanten, welke hij moest voorlichten [2]), de waarde der vroegtijdig ingeprente algemeene Regts- en Regeringsbeginselen, verrijkt met de studie der Geschiedenis en der Tractaten. — Ter beschaming van dezulken, die zoo dikwerf onvoorbereid de portefeuille van Buitenlandsche Zaken bejagen, achten wij enkele proeven niet ondienstig van het gewigt, dat de voortreffelijke Minister aan eene leering hechtte, die tot schade van het Vaderland, slechts door eene opgeblazen verwatenheid kan worden versmaad. — Wie de moeite gadeslaat, welke DE WITT zich door den vloed zijner beslommeringen niet afgeschrikt, onverdroten getroostte om den schat zijner kunde te vergrooten, zal nog hooger eene verdienste aanrekenen, die door allerlei hulpmiddelen in onzen tijd ligter te verkrijgen is.

Een doorslaand bewijs van het gezegde vindt men in de

---

1) Aan VAN BEUNINGEN, Extr. Minister in Frankrijk, 10 Maart 1667. *Brieven*, II, 451. Zie wijders Mr. G. F. ESSERS, Spec. Jur. Gent. Inaug. *de modis acquirendi dominii originariis* (Utrecht 1851), p. 47 sq.

2) *Instructie* van 25 Julij 1663, Art. XXIII: »Sal met de Ministers van desen Staet buyten 's Lands residerende, van tijdt tot tijdt corresponderen, om deselve bequamer te maecken tot uytwerckinge van de intentien van de Regeeringe, ende tot dien eynde *specialijck aen deselve suppediteren ende overschrijven* alle de Resolutien hier genomen werdende, ende 't gunt vorders in den Staet passeert; *insonderheyd oock de redenen, expedienten ende argumenten* die hy sal oordeelen de voorsz. Ministers tot uytvoeringe van hunne last ende Commissie dienstich te sullen wesen."

briefwisseling A. 1661 met de Nederlandsche Ministers te Londen over een handelsverdrag met Groot-Britannië, op den grondslag van het aloud Tractaat van *Entrecours* aan te gaan [1]). — In eene depêche van 13 Mei van genoemd jaar herinnert DE WITT aan de meermalen hernieuwde kracht van gemeld Tractaat in den loop der XVIe Eeuw, en beroept hij zich op de Levensbeschrijving van Koningin ELIZABETH door CAMDEN [2]). — De Heeren VAN BEVERWAERT en VAN HOORN antwoorden, zich naar vermogen en met den meesten ijver van hunnen last te zullen kwijten, maar klagen dat zij de door den Raadpensionaris aangevoerde »exempelen in de Historie van CAMBDENUS *in Vitâ* ELISABETHAE niet hebben konnen uytvinden [3])." — DE WITT herneemt in zijn' volgenden brief, die *precedenten* van den Pensionaris SLINGELANDT verstaan te hebben; dat gebrek aan tijd hem nu niet toeliet, de zaak nader te onderzoeken, maar dat hij dit met de eerste post zoude doen [4]). En nu geeft hij den 3 Junij 1661 dit berigt, den grondigen Geschiedvorscher waardig: — »Op 't point van de renovatien, hier bevorens gemaeckt, van 't Tractaet van *Entrecours* [5]), hebbe ick naegesien, wat in de Historieschryvers dienaengaende, ende nopende de verbintenisse tnsschen Engelandt ende desen Staet werdt gevonden; synde, myns oordeels, van remarque: In den eersten, 't geene CAMBDENUS *Histor.* Part. II, pag. 267 seght, dat naementlyck Anno 1332, PHILIPPA Doghter van WILLEM Graef van Henegouwe, van Hollandt etc. getrouwt is met EDUARD de Derde Koningh van Engelandt, uyt welck huwelyck de tegenwoordige Koningh-

---

1) Met LODEWIJK VAN NASSAU, Heer *van Beverweerd*, Hoofd van het Gezantschap, wisselde DE WITT regelmatig brieven in het Fransch.

2) DE WITT, *Brieven*, IV, 125.

3) IV, 130 (20 Mei 1661).

4) IV, 131 volg. (27 Mei 1661).

5) Verg. Mr. H. J. KOENEN, *De vroegere en latere Nederlandsche Handelspolitiek*, Haarlem 1857, bl. 13.

lycke Linie is gesproten. Ten tweeden, 't gene EMANUEL VAN METEREN seydt in syn tweede Boeck van de Historie der Nederlandtsche Oorlogen, dat naementlyck het Tractaet van *Entrecours* van den jaere 1495, dickmaels is geconfirmeert ende vernieuwt, ende naementlyck in de jaeren 1506, 1515 en 1520. Ten derden, dat in 't Tractaet van Huwelyk, tusschen PHILIPPUS de Tweede ende MARIA, in den jaere 1553, belofte is gedaen, van het voorsz. Tractaet te sullen confirmeren, ende dat eghter deselve PHILIPPUS, naederhandt in den jaere 1560, door de Koninginne ELIZABETH daertoe versoght synde, weygerigh is geweest de voorz. confirmatie te doen, *teste* CAMBDENO *parte primâ Histor.* ELISABETHAE *pag.* 46. Ten vierden, 't gene verhaeld wordt van denselven CAMBDENUS, *parte secundâ Historiarum in Anno* 1573, *pag.* 242; dat naementlyck in de maendt van January desselven jaers 1573, de cours van de Negotie die al in January van den jaere 1568 tusschen de Engelschen ende de Nederlanders was geinterrumpeert, wederom voor den tydt van twee jaeren is opengesteld, ende dat de Artikelen, waerop dienaengaende tot *Bristol* was geconvenieert, in de maend van Juny van de syde van Spanje geconfirmeert syn geworden, waeronder speciaelyck mede dese clausule: *Et si ad id tempus mutua illa intelligentia et arctior amicitia fuerit offuscata, nullo tamen modo ut intelligatur rupta aut dissoluta.*

Ick werde bericht, dus besluit de Raadpensionaris, dat op dese materie, by niemandt meerder light ende klaerheyd soude wesen te vinden, als by Mr. THOMAS RHYMER, Secretaris van de *Marchands Avanturiers* aldaer, die men my seght veele considerable stukken dienthalven onder sigh te hebben [1])."

Sedert DE WITT dit vóór twee eeuwen schreef, zijn de onschatbare Verzamelingen der Verbonden en Verdragen, door den noesten arbeid van dien RYMER, van LEIBNITZ, van DUMONT

---

1) DE WITT, *Brieven*, IV, 184. — Zie wegens de studie van RYMER'S *Foedera* aan de Hoogeschool te *Oxford*, door HENRY ADDINGTON, sedert Lord SIDMOUTH, het in 1847 door PELLEW uitgegeven *Life* I, 22.

en ROUSSET, van G. F. V. MARTENS, KLÜBER en anderen bijeengebragt, den Diplomaten tot eene gemakkelijke vraagbaak geworden [1]). — Eene lange rij van behagelijke en aantrekkelijke Gedenkschriften der meest vermaarde Gezanten en hunne openbaar gemaakte Verbalen, nota's, dépêchen enz., ontheffen de tegenwoordige Ministers van den last dien de Raadpensionaris zich had opgelegd, om kostbare afschriften [2]) magtig te worden van hetgeen een BUZANVAL, een D'ESPESSES bij voorbeeld wegens den toestand van Nederland aan hunne Hoven hadden overgebriefd. — Zoo dacht hij, wien niemand den lof van een bij uitstek praktisch Staatsman geweest te zijn, zal durven ontzeggen, over de lessen van het verledene, door menig mislukt Minister met medelijdend schouderophalen bejegend en tot de studeerkamer verwezen, die hij zelf of nooit betreden of te voorbarig verlaten had.

Wenscht men DE WITT uit den overvloed zijner kennis der regelen en gebruiken van het Volkenregt te zien putten, in welk vak het gezag van den Raadpensionaris voorlang gevestigd is [3]), wij wijzen op het door hem aangedrongen verschil tusschen het natuurlijk en het stellig, hedendaagsch internationaal Regt. — »UEd. gelieve soigneuselyk te letten, vermaant hij den Heer VAN HOORN [4]), dat soo wanneer over het point van de Visscherye met de Engelschen soude mogen werden gedebatteert, van deser syde nooit eenige maniere van spreken ofte argumentatiën gebruyckt mogen werden, die schynen te presupponeren, dat de Ingesetenen van desen Staet de vryheyd om de zee omtrent de kusten van Engelandt te

---

1) Zie het *Discours préliminaire* van G. F. V. MARTENS, *sur les différents Recueils de Traités publiés jusqu'à ce jour.*

2) Zie wegens de H.S S. der Koninklijke Bibliotheek te 's Hage uit de verzameling van JOHAN en CORNELIS DE WITT herkomstig, mijne *Aanteekeningen* op den MAURITS VAN NASSAU van Mr. C. M. VAN DER KEMP, Utrecht 1844, bl. 40—43.

3) Verg. VATTEL, *Le Droit des Gens*, L. III, Ch. VIII, § 142 (des représailles).

4) 25 Maart 1661. *Brieven*, IV, 104 volg.

mogen bevissen, souden hebben *ex Pacto sive ex Foedere*, ofte uyt kraghte van eenige concessie of overgifte van Engelandt, maer *jure proprio, ex Jure nempe naturali et Gentium* [1]); sulcks dat de stipulatie daerover in het Tractaet van *Entrecours* in seer goede termen influerende, alleenlyck is tot verseeckeringe, van dat men elkanderen in 't voorsz. reght geen indraght sal doen, maer geensints om daermede den een den ander eenigh reght te geven."

Eene onwrikbare gehechtheid aan beginselen van Volkenregt, die destijds betwijfeld, thans algemeen worden gehuldigd, straalt door in de briefwisseling met de Gezanten [2]) in het Noorden, die het regt van *exterritorialiteit* hadden laten glippen en door eene nadrukkelijke Resolutie op aansporing van DE WITT genomen, onaangenaam werden verrast [3]). — Slechts den titel van *Extraordinaris-Gedeputeerden* voerende, schoon »wel overal voor Excellentien ende als Ambassadeurs *passerende*," mogten zij zich bezwaard hebben gevonden, het onschendbaar »*jus Legatorum*" in eene halszaak van hunnen hofmeester ten volle vast te houden [4]), zonder aarzeling was te 's Hage het Besluit voorgedragen en doorgedreven, »dat het voorsz. fait geperpetreert zynde by een van de domestique

---

[1]) Zie ook de *Verantw. van* DE GROOT, Cap. XIX en mijn opstel in NIJHOFF'S *Bijdragen* (1840), *Vrijheid van Haringvaart en Visscherij*. Nota, in den jare 1610, door de Nederlandsche Gezanten aan de Engelsche Regering ingediend.

[2]) PIETER VOGELSANGH en WILLEM VAN HAREN, naar eerstgemelde beweerde, »al soo swacke Criminalist als ick."

[3]) *Brieven*, VI, 154 (27 Aug. 1659). VOGELSANGH aan DE WITT: »De aenteeckeninge over de saecke van *Burchloon*, sonder ons eens naeder te hooren, raekt my in 't diep van myn herte," enz.

[4]) VOGELSANGH aan DE WITT uit Kopenhagen, 20 Aug. 1659, *Brieven*, VI, 151. »Behalven dese swaerigheydt, is ten tweede by ons geconsidereert of *Deputati Extraordinarii* oock hebben het *jus Legatorum*. — Wat de redenen van Staet belanght — ick kan niet naelaten daerop vooreerst te seggen, dat het seer veel verscheelt een saecke te considereren *theoretice*, of die *practice* ter executie te leggen."

Dienaars van gemelde Heeren Extraordinaire Gedeputeerden van dezen Staat, niet aan een Onderdaan van Zijne Majesteit, maar aan een medeDienaar van dezelve Heeren Gedeputeerden, en dat in het Huis van den Staat, alwaar de meergemelde Heeren Gedeputeerden hare residentie waren houdende, en niet in het territoir van den hooggemelden Koning, en dat noch daerenboven den voorsz. perpetrant zich geretireert hadde in de Vloote van dezen Staat op Zee, en zulks in effecte buiten de limiten van het Ryk van Denemarken, overzulks en mits de concurrentie van alle de voorsz. circumstantiën, den meer hoogstgemelden Koning over het voorsz. fait niet validelyk eenige jurisdictie konde exerceren of straffe doen decerneren, en zulks ook tot het verleenen van remissie of pardon over hetzelve fait in geenen deele was bevoegt." — Ja, opdat niet uit het stilzwijgen van Hun Hoog Mogenden vroeg of laat een nadeelig gevolg kon worden afgeleid, ontvingen de Hollandsche Afgevaardigden ter Generaliteit het bevel al hunnen ijver aan te wenden, »ten einde gelyk oordeel als boven in de Registeren van H. H. M. geinsereert moge worden, om t' allen tyden te konnen dienen, zulks en daar hetzelve zoude mogen te passe komen [1])."

Maar ook de stipte inachtneming der vormen van het diplomatisch verkeer door de Ministers van den Staat bij vreemde Hoven, en wederkeerig te hunnen aanzien, werd door DE WITT behartigd. — Hij wist te wèl, hoe aanmatiging aan de eene [2]), zorgeloosheid op dit punt aan de andere zijde, beurtelings misverstand en bedenkelijke geschillen konden doen geboren worden, of de Republiek blootstellen aan krenking en vernedering. — »Het point Ceremonieel omtrent Ambassadeurs,

---

1) *Resol. van Holland*, 8 Aug. 1659. *Groot Plac. Boek*, VII, 518 volg.

2) Zie wegens het gebeurde tusschen den Franschen Ambassadeur DE THOU en de buitengewone Deensche Gezanten te 's Hage in Januarij 1660, DE WITT's *Brieven*, III, 794, 816, 832, VI, 307—310. Verg. mede de *Mémoires touchant* Mr. DE THOU, par Mr. D. L. B., Cologne 1710.

Extraordinaris-Envoyés of Gedeputeerden, mitsgaders Residenten ende andere Ministers te observeren, schreef hij aan JOHAN MEERMAN [1]), die hem deswege had geraadpleegd [2]), moet nae myne beste kennisse soodanigh gedemesleert worden, dat UEd. aldaer (te Londen) publycqnelyk ende opentlyk gearriveert wesende, van hunne aenkomste door een Secretaris of ander Domestyck, notificatie laeten doen aen alle de uytheemsche Ministers aldaer aenwesende, daervan deselve pertinentelyck door den Maistre des Ceremonies konnen geinformeert worden. Op welcke notificatie alle de voorsz. Ministers UEd. komen geven de eerste visite, in dewelcke als ook in de volgende, tensy men naderhand *by Capitulatie* meerder familiariteyt introduceert, de Ambassadeurs gewoon syn gerecipieert te worden tot aen de *karosse*, de Extr. Envoyés tot in de *Antichambre;* ende de Residenten etc. kan men in 't geheel door de Officieren van de Ambassade *laten binnenleyden.*" — Niet minder naauwkeurig weidde de Raadpensionaris uit over de hooger hand en de regterzijde van de tafel, kleinigheden voor bijzondere personen, maar zaken van gewigt voor hen, die als Ambassadeurs of Envoyés gelast waren te letten op den rang hunner waardigheid [3]). Toch wilde hij zijne beschouwing onderwerpen aan het gezag van »een *generael* en *gerecipieert gebruyck* ter contrarie," zoo den Gezant daarvan bij het Engelsche Hof bleek.

Er was derhalve voor den Eersten Minister van Holland, hetzij bij belangwekkende of bij schijnbaar nietige voorvallen,

---

1) *Brieven*, IV, 521 (11 Nov. 1667).

2) MEERMAN aan DE WITT, IV, 512: »my alhier door onkundigheyd een weynigh verlegen vindende — neme ick myn recours tot UEd., biddende daeromtrent van desselfs wyse en geëxperimenteerde gedaghten gediend te mogen syn" (London 4 Nov. 1667).

3) Verg. een aantal bijzonderheden van vroegeren en lateren tijd in het opstel van Prof. C. F. WURM, *über den Rang diplomatischer Agenten*, waarin van het werk van GARCIA DE LA VEGA, *Guide pratique des agents politiques du Ministère des affaires étrangères* (Brussel 1852) gebruik is gemaakt.

gestadig gelegenheid tot het geven van onderrigt, met meerder of minder redenen bekleed [1]). — De kortstondige stoornis welke de briefwisseling met NIEUPOORT wegens de echtverbindtenis van den Raadpensionaris te *Amsterdam* gesloten, onvermijdelijk had geleden, lokte na eene scherts over de »*amoureuse* occupatiën," de opmerking uit, dat na de voltrekking van het huwelijk, eene gelijkmatige liefde en zorg zoowel aan de Republiek, als aan de beminde levensgezellin gewijd zoude kunnen worden [2]). — »Het is troostelyck, dus ging de Gezant voort, als *de Stierman* die het compas voor hem heeft, diegene, die daer verre af syn, wat *directie* geeft, daernae sy haer konnen *reguleren*, insonderheyd als het ongemakkelyck weder is, en dat men by de wind moet seylen [3])."

Verlangt men eene proeve van DE WITT's omzigtigheid en waakzaam beleid bij het aangaan van Tractaten in 't algemeen, en vooral van die, bij welke de waarborg van vroegere verdragen, die eene vreemde Mogendheid met eene derde had geteekend, door de Republiek werd overgenomen en aan deze gemeen gemaakt, de omstandige inlichtingen aan den Ambassadeur in Frankrijk WILLEM BOREEL, in 1662 en 1663 verstrekt, kunnen tot leerrijk voorbeeld dienen [4]). — »Omtrent de lyste van de Tractaten aen Vranckryck te *guaranderen*, meldt hij, heeft UEd. perfecte ordre en instructie in haer Ho. Mo. Resolutie van 27 July en 16 Augustus des voorleden jaers, welken volgende *vooreerst ende vooral* staet in te sien, of de Tractaten op de lyste haere volkomen *perfectie* hebben

[1]) En met toezending van een aantal Bijlagen, Staatsbesluiten en *Nouvelles;* voorts van afschriften der jongste brieven van andere Nederlandsche Gezanten en diplomatische Agenten.

[2]) Verg. ook DE WITT'S schrijven aan BOREEL, *Brieven*, I, 191 (11 Maart 1655): »myn langhdurigh afwesen van hier, en d'occupatien van domesticque vreughde hebben my — benomen d'occasie" enz.

[3]) NIEUPOORT aan DE WITT, 26 Febr. 1655, III, 18.

[4]) *Brieven*, I, 621 volgg. (12 April 1663), verg. met I, 588, 592.

gehad vóór 't sluyten van de Alliancie, *selfs tot haere ratificatiën incluys*, ofte *niet*; synde volgens den text van het Tractaet notoir dat alle soodanige Tractaten die vóór 't sluyten van de Alliancie, haere volkomene perfectie *niet* gehad hebben, onder de guarantie *niet* en syn begrepen [1]). — Ten *tweeden*, dus waarschuwde de Raadpensionaris, kan de voorsz. beloofde guarantie notoirlyck haer niet verder extenderen dan tot soodanige Tractaten, die den Koningh van Vranckryck ende H. H. Mog. self met Koningen, Princen ofte Staten hebben gemaeckt, ende *niet* tot Tractaten die *andere* Koningen, Princen ofte Staten *onderlinge* met den anderen aengegaen hebben, sonder dat S. M. ofte H. Ho. Mo. daerinne syn geweest van de *contraherende partyen*." — Zoo wilde DE WITT de gehoudenheid tot waarborg binnen de grenzen beperkt hebben van hetgeen de beide Mogendheden, elke in 't bijzonder, betrof of naar hij zich uitdrukte, van hetgeen »*by hand en zegel*" hetzij aan den Koning of aan de Republiek *door* andere Mogendheden beloofd ware. — Integendeel wat *aan* die vreemde Staten, al ware het door bemiddeling of onder garantie hetzij dan van Nederland of van Frankrijk mogt toegezegd zijn, behoorde niet onder het beding der Alliantie.

Scherp zelfs jegens oudere Diplomaten, gelijk de evengenoemde Ambassadeur BOREEL [2]), moge nu en dan de toon der depêches geweest zijn, als DE WITT eene kwalijk berekende toegeeflijkheid meende te moeten stuiten, in den ernst en de klaarheid der uitdrukkingen erkent men den doorkneeden

---

1) Zie naar aanleiding van het Spec. Jur. Publ. Inaug. *de Guarantiâ Foederum*, door FRANÇOIS FAGEL in 1759 te Leiden verdedigd, over dit geheel onderwerp, de Prijsverhandeling van D. VAN HOGENDORP, *de Juris Gentium studio in Patria nostra post* HUGONEM GROTIUM (Amstel. 1856), p. 9, 105—110.

2) DE WITT aan VAN BEUNINGEN, Extr. Minister in Zweden, 25 Nov. 1653. (*Brieven* V, 260): »Ick kan nogh niet bemercken dat de Negotiatie in Vranckryck eenigermaeten avanceert, alhoewel de Heer Ambr. BOREEL soo nu soo dan eenige *wilde* voorslaegen dienaengaende herwaerts overschryft," enz.

Staatsman, tevens Regtsgeleerde, met mathematische zekerheid en juistheid sprekende. — Want, hoe ongunstig BILDERDIJK over de politische talenten van een lateren Raadpensionaris, VAN BLEISWIJK, geoordeeld hebbe, die zoo als hij beweert, »te veel Mathematicus was om een goed Staatsman te zijn [1]," schijnt althans ook die Minister te hebben uitgemunt door klem en helderheid van betoog [2]; welke gave wij zoowel in andere brieven van den grooten DE WITT, als inzonderheid dáár bewonderen, waar hij zich tegen willekeur en geweld, den Nederlandschen zeehandel aangedaan, mannelijk verheft. — Wij kiezen tot voorbeeld zijne klagt over eene daad van KAREL II van Engeland, welke hij aan de beginselen van het Volkenregt, maar ook aan die van het Staatsregt toetst, en met de voorschriften der regtspleging in verband brengt. — Het betrof allereerst de bedreiging, dat de Koning Brieven van represaille zoude uitvaardigen, aan welke »exorbitante iniquiteyt" de Raadpensionaris weigerde geloof te slaan, hoewel kort daarna de Admiraliteit van Londen vermetel genoeg was, die eigenrigting te plegen. — »Nae aller Volckeren Reght [3]) was het, volgens DE WITT, meer dan bekent en evident *vooreerst*, dat (daargelaten zelfs, dat die Brieven verleend waren bij een Collegie daartoe volstrekt onbevoegd en hetwelk daardoor eene grove inbreuk had begaan op 's Vorsten hoogheid) geen Souverain eenige Represalien kan of vermagh te verlenen, ofte ter executie te laten stellen, dan alleenlyck tot bescherminge en desdomagement van syne *onderdanen*, die hy van Godswegen schuldigh ende gehouden is

---

1) *Geschied. des Vaderlands*, XII, 42.

2) »M. DE BLEISVIC, schrijft de Fransche Zaakgelastigde BÉRENGER, 17 Sept. 1784, dont la sagacité embrasse l'ensemble des objets," enz. — In de depêche van 8 Nov. 1782 komt BLEISWIJK's duidelijke mededeeling voor, betrekkelijk den hoofdinhoud der Instructiën van onze Ambassadeurs te Parijs (Rijks-Archief).

3) *Brieven*, IV, 215 (3 Maart 1662. Aan de H. H. VAN BEVERWAERT en VAN HOORN). — Verg. ook HOGENDORP, *Commentatio*, p. 142.

te protegeren, ende *geensints ten behoeve van eenige vreemden*, die onder syne protectie niet en staen, en aen welckers Overigheyt hy om sulcks te doen, *ex pacto vel foedere* niet en is verbonden. — Ten *tweeden* is kennelyck, dat geene Represalien konnen werden verleent, als in cas van manifeste weygeringe van justitie. Ten *derden* is bekent, dat geen Prins, selfs by weygeringe van justitie aen syn eygen onderdanen Represalien vermagh te verlenen, als nae voorgaende iteratyf versoeck ende aenmaeninge om justitie geadministreert ende geaccomplisseert te hebben; met byvoeginge, dat by gebreecke van dien genootsaeckt sal syn Represalien te vergunnen; alle 't welcke op 't cas subject geappliceert synde, werdt bevonden, dat dese saisissementen en Represalien niet en syn verleent ten behoeve van subjecten van Syne Majesteyt, maer *aen vreemden* niet staende onder desselffs protectie, ende aen welckers Overigheyt S. M. *ex pacto aut foedere* tot sulcks niet en is verobligeert. Dat in desen geene justitie is versoght, immers niet by ofte van wegen den Koningh van Groot Britannien, veel min aen denselven geweygert." — Derhalve moest dit algemeen beslag, ten behoeve der Orde van Malta, op de Nederlandsche schepen en goederen onverhoeds gelegd, als het begin van een onregtvaardigen oorlog worden aangemerkt [1]); tegen welke barbaarsche handelingen H. H. M. zich op »een reghtvaerdigh God in den Hemel, nevens de menschelijke middelen souden verlaten [2])."

Wij zullen hierna, bij de ontvouwing van het diplomatisch stelsel en bedrijf van DE WITT, meer bijzonder van zijn ijver in het voorstaan der regten van Neutraliteit moeten gewagen, en van de milde leer, vooral onder zijn Ministerie, door onze

---

1) *Brieven*, IV, 257 (16 Junij 1662).

2) IV, 216. — »On voit (zegt VATTEL, L. III, Ch. VIII, § 142), par les réponses de M. BOREEL, que cette conduite de l'amirauté d'Angleterre fut fort blâmée à la cour de France; le roi d'Angleterre la désapprouva, et fit lever la saisie des vaisseaux hollandais, accordée par représailles."

Gezanten in het stuk van onbelemmerde scheepvaart en handel gedurende den oorlog, gepredikt; eene leer, die eeuwen lang door Groot-Britannië bestreden, vóór weinige maanden op een groot Congres en door eene algemeene toetreding der Kabinetten is bekrachtigd [1]). Wij mogen de roemrijke heugenis van den oorsprong der jongste handelingen, niet prijs geven aan de zucht om met voorbijzien der loffelijke pogingen van het voorgeslacht [2]), de diensten der nieuwe Diplomatie onmatig te verheffen. — Maar, terwijl uit het reeds medegedeelde, naar wij vertrouwen, de wijdstrekkende toepassing der regelen van het natuurlijk en het stellig Regt, tot welke de Raadpensionaris zich geroepen zag, voldingend is aangewezen, meenen wij te dezer plaats nog een onderwerp te moeten aanroeren, dat sedert de dagen van DE WITT, voor Nederland steeds gewigtiger is geworden, en de bron blijft van veler bittere teleurstelling en ongeluk. Wij bedoelen het opnemen van geld door vreemde Vorsten en Mogendheden. »Voorheen, schreef men in 1773 [3]), plagten onze Gewesten de algemeene markt te wezen, daar men zich van koopgoederen kwam voorzien: nu sedert eenige jaren schijnen zij de algemeene schatkist geworden te zijn, tot welke men, om gereede penningen te bekomen, eene vaste toevlucht kan nemen. — De Hoven van Weenen [4]), Rusland, Frankrijk, Denemarken hebben er geld

---

1) Protocol van het Congres van Parijs, 8 en 16 April 1856, houdende erkenning van het beginsel: *vrij schip vrij goed* (»le pavillon neutre couvre la marchandise ennemie, excepté la contrebande de guerre.")

2) Verg., onder anderen, Mr. H. BOYAARDS, Spec. Jur. Gent. Marit. Inaug. *de placito: liberâ navi libera merx*, Utrecht 1852, p. 30, 41, 54 enz.

3) LUZAC, *Hollands Rijkdom*, II, 302, 316 (*Koophandel in Actiën en Publieke Effecten*).

4) Zie wegens de Silezische schuld, het Tractaat van *Breslau* tusschen MARIA THERESIA en FREDERIK DEN GROOTE, Art. IX (28 Julij 1742; bij ROUSSET, *Recueil hist. d'Actes, Négoc.*, T. XVIII, 40): »S. M. le Roi de Prusse se charge du paiement des sommes hypothequées sur la *Silésie* aux sujets d'Angleterre et de Hollande, sauf — liquidation et compensation de ces dettes sur ce qui lui est dû par la République de Hollande."

gevonden: gelijk mede andere Vorsten, Burgerschappen, Steden, Genootschappen, en zelfs bijzondere luiden: men is zelfs met het opnemen van geld zoo gelukkig geslaagd, dat men begonnen heeft van de gemakkelijkheid, om geld te leen te vinden, een misbruik te maken." — Hier wordt niet met name van *Brandenburg* of *Pruissen* gesproken, en echter was in het grootste deel der XVIIe eeuw, de beruchte *Hoefijzersche* Schuld [1]), in 1616 te Amsterdam aangegaan en niet vóór 1685 geheel uitgedelgd, de steen des aanstoots tusschen Holland en den Keurvorst. — Eene vordering van honderd duizend rijksdaalders, was door ophooping van interessen, tot ettelijke millioenen aangegroeid; tegen welk bedrag nogtans eischen in reconventie werden ingebragt. - Nergens gewoon met laauwheid te handelen, trok DE WITT zich ook deze zaak met eene belangstelling aan, die sommigen aan den wensch weten, om den Keurvorst den voet dwars te zetten [2]). — Wij kunnen die drijfveer te veiliger in het midden laten, vermits bij de vermelding der redenen, welke de aanzuivering der oude schuld door Brandenburg hadden vertraagd, AITZEMA uitdrukkelijk de oogluiking noemt, gedurende geruimen tijd jegens den schoonzoon van FREDERIK HENDRIK gebezigd. — Genoeg: na langwijlige en vinnige geschillen, kwam den 1 Augustus 1665 een Compromis tusschen de Staten-Generaal en den Keurvorst tot stand, waarbij de ingewikkelde aangelegenheid aan de uitspraak van den Grooten Raad van *Mechelen* werd on-

[1]) KLUIT, *Hist. Feder. Belg. Federati*, p. 122 sq. (Debitum HOEFYSERANUM): »Pro hoc Debito ab Electore solvendo O. O. G. G. fidem suam civibus obstrinxerant; eoque *non soluto*, et immensum tandem excrescente, quot quantaeque Belgarum Ordinibus fuerint taedia, molestiae, contentiones, incommoda, docent tot Pacta conventa," enz.

[2]) BASNAGE, *Annales des Provinces-Unies*, I, 726, verg. met p. 695 en eene depêche van D'ESTRADES, 15 Maart 1663, T. II, p. 136: »M. l'Électeur de Brandebourg s'est declaré ennemi de M. DE WIT, lequel de son côté a porté les Etats à lui demander le payement d'une somme considérable, sachant bien qu'il lui est impossible de satisfaire," enz.

derworpen [1]). Toch bleef, gelijk wij zeiden, niettegenstaande de op 5 Junij 1668 gevolgde beslissing van dat uitheemsch en onzijdig Collegie, de zaak nog vele jaren lang slepen en onvereffend; gelijk in deze en in de vorige eeuw [2]) zoo menig geldschieter met nu en dan verlevendigde, maar spoedig verijdelde hoop, de schoonste beloften, zelfs door Wetgevende Ligchamen gewaarborgd, in rook heeft zien verdwijnen. — Behoort de indiening van nadrukkelijke Vertoogen tegen zoodanig onregt, niet zelden tot de onvruchtbare bemoeijingen der hedendaagsche Diplomatie, het blijkt, dat ook op dit gebied, de Raadpensionaris niet lijdelijk aanschouwer heeft kunnen blijven van het gevoelig nadeel, soms door onze ingezetenen ondervonden. — Het betrof hier toch, naar de begrooting die VAN DE SPIEGEL van de waarde der aldus belegde Nederlandsche kapitalen heeft gemaakt, eene rente van veertig millioenen, gelijk staande met de opbrengst van alle belastingen [3]).

Thans, na al het voorgaande, durven wij ons vleijen, dat men zich eenigermate zal kunnen verplaatsen in een' werkkring, welks omvang en bezwaren in geen der tegenwoordige Regeringsvormen van Europa en Amerika worden aangetroffen. Waar toch vindt men den Minister terug, die in een door Staats- en Kerkpartijen doorgaans geschokt Gemeenebest, aan

---

1) AITZEMA, *Saken van Staat*, XIe D., 2^e St., bl. 1080—1085 en XIVe D. (48ste Boek), bl. 1087—1095; BASNAGE, T. II, 957 (1678).

2) Zie wegens de Silezische schuld, KLUIT, *Hist. Fed. Belg. Feder.*, p. 123 sq. PERTZ, *Leben des Ministers Freih.* v. STEIN, II, 50 (NIEBUHR's zending naar Holland) en F. W. v. ROHRSCHEIDT, *Preussen's Staatsverträge* (Berlin 1852), S. 29: »Eine *formell* zwar nicht geschlossene, allein, wie es scheint, für immer *ruhende* Angelegenheit ist die Schlesische Schuldforderung." (Afwijzende beschikking van de Duitsche Bondsvergadering, 22 April 1819). Zie wegens de Zweedsche en Spaansche Schulden, en de Vertoogen van den Baron H. v. ZUYLEN v. NYEVELT, diens *Levensberigt* in de *Handel. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden* 1853.

3) HOGENDORP, *Bijdragen tot de Huish. van Staat*, IXe Deel, 1ste Stuk, bl. 105.

hetwelk de eenheid en veerkracht van den wèlgeordenden Bondsstaat ontbrak, in die mate als de Raadpensionaris van Holland, met de moeijelijkheden van een Ambt had te kampen, zelfs door niet-gewone stervelingen met schroomvalligheid en huivering aanvaard? — Waar wijst men ons bij de nu gevestigde afbakening der magten, hetzij in de Monarchie of in de Republiek, bij de verdeeling van arbeid en de alom gebruikelijke splitsing der Ministeriële Departementen, den Staatsman, die door verantwoordelijkheid en ruggespraak onophoudelijk belemmerd, een voornaam deel der Binnen- en der Buitenlandsche Zaken, der Finantiën, der Land- en Zeemagt, gelijktijdig had te behartigen, en die niet vreemd aan de belangen der Justitie, der Kerk en der Koloniën van de eerste Zeemogendheid en van den bloeijendsten Handelsstaat, veelal door persoonlijke eigenschappen de gebreken der Constitutie moest overwinnen? Noch de eerste Minister van Groot-Britannië, noch de President der Vereenigde Staten, geschraagd door de openbare meening, welke hen ten zetel verhief, hebben een zoo drukkenden last te torschen. — Doch laat ons, na deze algemeene beschouwing, de handelingen der Hollandsche Staatslieden naar tijdorde uiteenzetten, wier vastberadenheid en moed, wier doorzigt en ervaring, wier welsprekendheid en gaaf van overreding, niet minder dan het heldenzwaard der NASSAU's, tot de opkomst en grootheid der Nederlandsche Republiek hebben bijgedragen, of wier niet zoo glansrijke daden bij het lang verborgen, maar toenemend verval van den Staat, te heiliger aanspraak hebben op eene onbevooroordeelde waardeering, naarmate zelfs de edelste vaderlandsliefde en de uitstekendste talenten, de slooping van het eens ontzagwekkend gebouw, met onbezweken inspanning te vergeefs hadden pogen te verhoeden.

MINISTERIE

VAN

PAULUS BUYS.

(JULIJ 1572—5 OCTOBER 1584).

»Hoc munus a PAULO BUSIO, ab initiis belli, cum laude administratum."
GROTIUS, *Annal.* IV.

Kort na de verovering van *den Briel* door de Watergeuzen, bij de eerste lichtstralen der vrijheid, maar in het bangste van den strijd tegen ALVA en gedurende een Bewind van twaalf jaren, ten gevolge van den moord van WILLEM I, aan het einde schier nog wanhopiger dan in het begin, — in dien hagchelijken staat van zaken, door enkele flikkeringen van voorspoed afgewisseld, ontmoeten wij als Eersten Minister van Holland, een' Staatsman, wiens deugden en gebreken door tijdgenooten in scherpe trekken geschetst zijn [1]. — Zij prijzen

---

[1] VAN REYD, *Nederl. Oorl.* Ve B., fol. 143: »PAUL BUYS, diewelcke in tijden des Hollantschen krijghs de partij des Vaderlandts ghevolght, ende steets als Advocaet van de Graeflyckheydt van Hollandt, in den Raet des Princen van Oraignien ghebruyckt, oock van goeden verstant ende welsprekentheydt zijnde, beydes groot credyt ende ervarentheyt vercregen hadde; wesende weynigh liefghetal, overmidts hy zijn credyt ende aensien dickwils misbruyckte, ende niet soo reynen leven, ende wandel voerde, als eenen van de Religie toestont."

hem als schrander en kloekmoedig, ervaren en welsprekend, maar gispen zijn' stuggen en heerschzuchtigen aard, zijn' niet vlekkeloozen handel en wandel. Zeker is het, dat BUYS zich niet bemind had weten te maken. Doch de nakomelingschap staart met welgevallen op den door veeljarige diensten beproefden Patriot, die alle tijdperken der omwenteling sedert 1567 doorliep, en die niet afgeschrikt door het bloedig schavot van EGMOND en HOORNE, hetwelk hij te Brussel had zien oprigten [1]), reeds als Pensionaris van *Leiden*, Lid der Staatsvergadering, ter sluip en in allerijl naar *Dillenburg* toog, om ORANJE tot de edele worsteling tegen Spanje aan te vuren [2]). Zij eert in den gewezen Advocaat, LEICESTER's gevangen, den man van karakter en beginselen, die in de algemeene verwarring en vertwijfeling na 's Prinsen dood, de toevlugt tot Engeland aanbevolen en de aanbieding der Souvereiniteit aan Frankrijk ontraden hebbende met de waarschuwing »dat men met den Françoys bedrogen uit zoude komen" [3]), met onbuigzame standvastigheid zijn ministerie had nedergelegd, en toch in weerwil der voorkeur, aan ELIZABETH geschonken, eerlang den haat en ondank van haren onwaardigen gunsteling in den kerker te verduren had.

Wij aanschouwen in BUYS, den onderteekenaar der Pacificatie van Gent en der Unie van Utrecht, een' der grondleggers der Nederlandsche Republiek [4]), die onder het woeden van den Raad der Beroerten, onversaagd de plaats van zijn' ongelukkigen Voorzaat, JACOB VAN DEN EYNDE, ter dagvaart van Holland innam [5]), en nog vóór het uitsteken der banier van

---

1) *Resol. v. Holland*, 5 Junij 1568. (Vergadering te Brussel).

2) HOOFT, *Nederl. Hist.* Ve B. (A. 1569), fol. 197.

3) BOR, II, 482ª bij Mr. H. BEIJERMAN, OLDENBARNEVELD, *de Staten van Holland en Leycester in* 1585 *en* 1586 (Deventer 1847), bl. 29.

4) KLUIT, *Hist. der Hollandsche Staatsregering*, II, 144: »een groot man."

5) *Register van Holland*, 29 Januarij 1569 (te 's Hage). »Omme de saaken van dese Dagvaart te dirigeeren, de Notulen daaraf te houden, en mits

den opstand door WILLEM I, door gestadige opwekking en aanmoediging de goede zaak bevorderde. »Meester PAULUS BUIS, meldt de getrouwe BOR, doen ter tijd Pensionaris van de stad *Leiden*, wesende onder andere Gedeputeerden te *Brussel* van wegen de Staten van Holland en overgebracht hebbende de antwoorde van deselve Staten (op de eischen van ALVA), heeft sijne mede-Gedeputeerden laten reisen na huis, haer te verstaen gevende dat hy in sijn particulier wat te doen had so binnen *Antwerpen* als elders in Brabant en dat hy haest soude volgen, en is over nacht en dag — gereist in Duitsland by den Prince van ORANGIEN, denwelken hy niet alleen en verhaelde het voorstel van denselven Hertoge, maer ook de gesintheid van de Staten, de humeuren des volx en de gelegentheid van vele saken des Lands, en also secretelijken eenen dag by Sijn Exc. geweest zijnde, is in groter haest wederom in Holland gekeert sonder iemants weten, twee of drie dagen na de andere Gedeputeerden t'huis gekomen waren; houdende voorts gestadige correspondentie mette Heeren VAN SWIETEN en CALSLAGEN, die hy van alles verwittigde, ook somtijds heimelijk bij den anderen quamen in een Dorp genaemt *Alphen*, alwaer den Heer VAN CALSLAGEN een huis hadde leggende, so ik uit sijn eigen mond verstaen hebbe" [1]). Het blijkt overigens niet, welk deel in de bedekte briefwisseling met den uitgeweken Prins persoonlijk aan BUYS moet toegekend worden. — »De brieven, zoo schrijft HOOFT, die het berigt van BOR bevestigt [2]), gingen in cijfer, onder schijn van koopmansschrijven, oft anders vermomt. By koper verstonden zy *Hollandt;* by staal *Gelderlandt;* by tin *Overyssel.* Enkhuizen heette *Triton;* Hoorn *Pollux;* Meedenblik *Kastor;* Alkmaar

de absentie van den Advocaat van den Lande (in hechtenis) ende ook van den Pensionaris van Dordrecht, is by de Staaten daartoe geordonneert den Pensionaris van Leyden."

1) *Oorspr. der Nederl. Beroerten* (A. 1569), Ve B., fol. 289.

2) T. a. p. fol. 198.

Pluto; Amsterdam *Saturnus;* Muyde *Phoebus;* Delft *Apollo:* en zoo voorts." — Maar de Registers der Staatsbesluiten van Holland ontvouwen genoegzaam [1]) het bedrijf van den wakkeren Vaderlander in het gevaarlijk tijdperk, deels als leider der Vergaderingen, deels als vertrouweling van ORANJE's raadslagen over de gewigtigste aangelegenheden. — Onze taak gedoogt niet, den in bijna alle vakken van Bestuur werkzamen Minister te volgen, in zaken van Oorlog, van Finantie, van Waterstaat, van Justitie, van Hooger Onderwijs; reeds vóór zijne benoeming tot Curator van 's Lands Universiteit te Leiden [2]), had BUYS de belangen dier schoone Instelling van WILLEM I met ijver behartigd. — Wij hebben zijne diplomatische handelingen uiteen te zetten, zijne buitenlandsche Politiek te doen kennen.

Hier echter, bij de geboorte van een Gemeenebest, dat zonder de verfoeijelijke daad van BALTHAZAR GERARDS, een Vorstendom zoude geworden zijn [3]), treedt ORANJE, niet de Advocaat, op den voorgrond. — In de aanraking met vreemde Mogendheden, wier hulp of steun men niet zelden zonder vrucht afsmeekte, in de onderhandelingen hetzij met den Spanjaard, die den verleidelijken vrede aanbood, hetzij met de aan PHILIPS II getrouw gebleven Gewesten welke men er in slaagde eene wijl onder den standaard der vrijheid te scharen, in de verijdeling van den toeleg van Don JOAN van *Oostenrijk*, was de Prins het hoofd, de ziel der Regering, en

---

1) *Resol. v. Holland*, 8 Nov. 1574 (Mr. PAULUS BUYS nogmaals by Missive te versoeken in den dienst als Advocaat van het gemeene Land te willen continueren) »alsoo sijnder Edele het beleit der gemeene saake van den eersten gehandhoud ende gedirigeert hebbende, den staat ende conditie van den Lande meest bekent is;" enz.

2) HEINSIUS, H. S. 2 Febr. 1581, »op 't versoeck van den Rector ende Professoren."

3) »Arausionensis, et qui ab eo *regebantur*," zegt H. DE GROOT zinrijk (*Annal.* L. II, p. 62, uitg. van 1658).

ook later trekken ALDEGONDE en VILLIERS [1]) nu en dan, meer dan BUYS onze aandacht. — Bij den Keizer en de Stenden van het Duitsche Rijk, in Frankrijk en Engeland, in Denemarken en Zweden, hoopte men met den luister van NASSAU's afkomst en maagschap, het weinig genegen oor der Vorsten ten behoeve der Nederlanders te winnen. — Hij, wien GRANVELLE als den *Zwijger* duchtte, en die door de vereeniging der onmisbare eigenschappen, welke den echten Diplomaat vormen, boven anderen uitblonk, hij alleen bezat de wijsheid en zelfbeheersching met het taaist geduld gepaard en vereischt om de Aanvoerder van een volk te zijn, aan rust en vrede gewoon, om de wankelmoedigen aanhoudend te versterken, de kwaadwilligen te bedwingen, verraad te ontdekken en tweedragt te smoren. Hoe menigmalen opende die Zwijger zijnen lotgenooten de oogen en bragt hij slapelooze nachten door met het bespieden der inzigten van den vijand, met het ontcijferen van voor elk ander onleesbare geschriften [2])! En hoe minzaam en opgeruimd was hij niet in den kring der zijnen [3]); hoe wist hij in het algemeen belang, zijne bezorgdheid te verbergen en den kommer die hem kwelde, te onderdrukken, opdat niemand het vertrouwen op de beloofde uitredding verloor!

Het blijft in BUYS een onmiskenbare verdienste, ORANJE's

---

[1]) GROEN v. PRINSTERER, *Archives ou Corresp. inéd. de la Maison d'Orange-Nassau.* Deuxième Série. T. I (1584—1599), p. 51. *Avis au Comte de Leicester.* »Item le dit S[r]. prince d'Orange avoit cette coustume, avant que de proposer aucune chose d'importance au Conseil d'Estat, ou aux Estas tant généraux que particuliers ou aux Ambassadeurs etc. ou bien devant que de respondre à ce que par les susdits luy estoit proposé, de s'en conseiller à deux ou trois de ses plus confidens, comme Ste ALDEGONDE, VILIERS et peu d'autres entendus et expérimentez," enz.

[2]) *De Verdiensten onzer Voorouders in het vak der Diplomatie vlugtig geschetst* (Gorinchem 1835), bl. 10.

[3]) *Avis au Comte de Leicester*, t. a. p. bl. 48. »Il viendra bien à propos de les prier et inviter souvent à manger et boire, et, comme feu Monseigneur

bekwame medearbeider geweest te zijn, en in hooge mate zijne achting en genegenheid verworven te hebben [1]). — Meer dan eens was hij niet slechts der Staten, maar ook 's Prinsen tolk, hetzij bij monde of met zijne wèlversneden pen. In Maart 1577 verscheen hij te Utrecht, naar luid van zijne geloofsbrieven, als *Commissaris van Z. Exc.* — Men geeft hem na, dat hij als boezemvriend van WILLEM I, vóór anderen geijverd heeft, om den Vorst tot Graaf van Holland te doen verheffen [2]).

Gewis behoorde hij tot de uitgelezen mannen, zonder wier voorlichting de Prins niet ligt iets van eenige beteekenis ondernam of aan de verschillende staatscollegiën voorsloeg, en met wier overleg hij gewoon was, de Memoriën van Gezanten, na de gevoelens voor en tegen gehoord en gewikt te hebben, te beantwoorden [3]). — Doch wij willen achtervolgens bij eenige voorname Negotiatiën stilstaan, welke de jaren van het Ministerie van PAULUS BUYS kenmerken. Zoo kunnen wij het aandeel van den Advocaat in diplomatische bemoeijingen geleidelijk nagaan. — Nog ruim twee eeuwen daarna, gedurende den Engelsch-Amerikaanschen oorlog, riep men dit verleden uit de Vaderlandsche Geschiedenis in ten betooge, dat het handelen met Agenten van Volken, welker onafhankelijkheid nog niet erkend is, naar volkenregtelijke

---

le Prince d'Orange, par fois s'accommoder à eux en leur façon de boire." JAN VAN NASSAU klaagt den 9 Mei 1580 (uit Arnhem) over BUYS »das er lieber mit einem *glasz weins* als solche sachen umbgehet." GROEN V. PRINSTERER, *Archives*, 1ère Série, T. VII, 356.

1) HEINSIUS, H. S. (3 Mei 1580). »Syn Excell. aen den Adv. BUYS gegeven hebbende eenige Leenen, werd gedelibereert off men dat sal gestant doen." (En 23 Maart 1581).

2) BONDAM, *Verzam. v. Onuitg. Stukk.* II, 199 (14 Maart 1577): »tractare cum M. PAULO BUYS, Suae Excellentiae Commissario, super satisfactione, nobis danda juxta VII Articulum Concordiae Gandavi initae." Z. wijders *Tegenw. Staat v. Holland*, I, 141.

3) *Avis au Cte de Leicester:* »lesquels il oyoit débattre les raisons et soudre les difficultez. Ainsi venoit toujours préparé et fourny de responces et bonnes résolutions," enz.

beginselen zoodanige erkenning niet onvermijdelijk met zich brengt [1]). — »In 1575, herinnerde RENDORP, hadden de Gemachtigden van den Koning van Spanje, van den Opperheer, tegen wien wij opgestaan waren, met die der Staten te *Breda* gehandeld. In 1575 waren van hier Gezanten naar Engeland gezonden, met welke Koningin ELIZABETH zich had ingelaten. In 1578 had dezelfde Vorstin een verdrag met de Staten, zonder hunne onafhankelijkheid te erkennen, gesloten. — In 1584 hadden de Staatsche Gezanten openbaar gehoor aan 't Hof van Frankrijk gekregen; en kort daarna was de Fransche Gezant PRUNEAUX hier te lande gekomen, en aan denzelven gehoor in de Staatsvergadering te Delft verleend. En ter zelver tijd was door JOACHIM ORTEL, een verdrag te *Londen* met de Koningin gesloten geworden [2])." Al die handedelingen en nog meerdere, zoo als die te *Keulen* en de Tractaten met ANJOU, werden nevens een aantal openlijke of wel geheimzinnige Deputatiën naar vreemde Hoven, onder het Bewind van BUYS beproefd of voltrokken. — Maar het is er verre af, dat de Minister van Holland in al die beslommeringen evenzeer bedrijvig zoude geweest zijn. — Men heeft vooreerst de internationale betrekkingen van Holland en Zeeland, dat is van de aan WILLEM I onderhoorige Gewesten, en die der Staten-Generaal sedert de Pacificatie van Gent tot de Unie van Utrecht, vervolgens tot den terugkeer der nog overige Zuid-Nederlandsche Provinciën onder het gezag van den Koning van Spanje, zorgvuldig te onderscheiden. — Ten andere heeft men wat de werkzaamheid van BUYS aangaat, daarop te letten, of hij enkel als gewoon raadsman der Staten van Holland, dan wel tevens als Gezant, in de Negotiatiën de hand

---

[1]) Bij gelegenheid der bedenkingen tegen de toelating van JOHN ADAMS als Minister der Vereenigde Staten van Noord-Amerika. *Gazette de Leide*, 22, 26, 29 Maart, 2 April 1782.

[2]) *Memorien — gedurende den laatsten Engelschen Oorlog*, II, 144.

gehad hebbe. — Zijn werkkring als Advocaat was door den drang der tijden, allengs buiten de perken van het voormalig Berigtschrift uitgebreid. Een blijk van de erkenning dier behoefte, vindt men in de Resolutie van 2 Januarij 1575: »Is mede verstaan en geresolveert, dat voortaan alle besloten Missiven, die aan de Staten van Holland geadresseert, en in afwesen van deselve Staten den Advocaat van den Lande gelevert sullen mogen werden, deselve Brieven by den voornoemden Advocaat, in presentie van de Edelen en Gedeputeerden van den Staat of Steden aldaar *jegenwoordig* zijnde, sullen mogen werden geopent en gevisiteert; omme by advise van deselve daarinne gedaan te werden, sulks voor het eerste na de gelegenheid en de acceleratie der saken bevonden sal werden noodig te zijn." — Maar geen half jaar was na de opdragt dier uitgestrekte bevoegdheid verloopen, of BUYS verzocht zijn ontslag, vertoornd over de aantijging, »dat by hem de saken van den Gouvernemente werden *gesupprimeert*" [1]). Uit aanmerking van den »hoogdringenden nood," liet hij zich herhaaldelijk bewegen, de lastige en verdrietige bediening van drie maanden tot drie maanden, te vervullen [2]); ook werd ten laatste, den 13 November 1577, door het vaststellen van eene nieuwe Instructie, eenigermate aan den dikwerf geuiten wensch voldaan. Wat aan dit rigtsnoer ontbrak, moest gedeeltelijk worden aangevuld door de bijzondere Commissiën, welke de Advocaat telkens tot een of ander bepaald einde ontving [3]); vooral door zijne afvaardiging na het sluiten der Unie van Utrecht, in hoedanigheid van Lid van het Collegie

---

[1]) *Register van Holland*, 9 Mei 1575.

[2]) *Register*, 10 Mei, 13 Julij, 8 October 1575, 1 Junij 1576. HEINSIUS, H. S. Verg. ook BOR, *Nederl. Oorl.* XIII[e] B., fol. 81.

[3]) VAN DE SPIEGEL, *Bundel v. Onuitg. Stukk.* I, 121 volgg. (3 Jan. 1579 tot het sluiten der Unie): »onsen Advocaet van den Lande;" I, 173; 229 (Aan Graaf JAN V. NASSAU toegevoegd »omdat hij (BUYS) den handel des krijgs best verstond, als zulks lang gepleegd hebbende;"), 235, 253, 306.

der Staten-Generaal [1]) te *Utrecht*, sedert naar Holland verlegd. Met de vestiging van den zetel der Regering niet alleen van de twee zoo naauw vereenigde Provinciën, welke den Prins gehoorzaamden, maar van het gansche Bondgenootschap, uit welks middenpunt, *Delft*, WILLEM I de zaken overzag en bestierde, moest het aanzien van Holland, de voornaamste schakel van het geheel, van dag tot dag natuurlijk klimmen, en tegelijk dat van den Advocaat, die oorspronkelijk meer als Regtsgeleerde, met de bevordering der processen van de Staten voor de onderscheidene Hoven van Justitie onledig [2]), thans met het overwigt en de onontbeerlijke medewerking van het Gewest, welks belangen hij ter Generaliteit vertegenwoordigde, den tot hiertoe magtiger politisch-diplomatischen invloed der Brabantsche en Vlaamsche Staatsleden tegenhield. — Na den afval van Brussel, Gent, Mechelen en Antwerpen, was in dit opzigt, de zege van Holland beslist.

Wat nu den hiervoren gemelden *Bredaschen* Vredehandel betreft, wij zijn wegens het begin, de strekking en den ongunstigen uitslag der poging van REQUESENS, tamelijk wèl ingelicht [3]). Trots de welwillende tusschenspraak van den Gezant van Keizer MAXIMILIAAN II, Graaf GÜNTHER van *Schwarzburg*, en het omzigtig beleid van den vermaarden Hoogleeraar in de Regten te Leuven, ELBERTUS LEONINUS, Commissaris van den Spaanschen Landvoogd, was de verzoening van PHILIPS met de Hollanders en Zeeuwen eene hersenschim, [4]), zoolang

[1]) HEINSIUS, H. S. 21 Maart 1579 (BUYS verschijnt ter Generaliteit te *Antwerpen*); 9 Julij 1579; 25 Julij 1580 (te Utrecht); 27 Junij 1582 enz.

[2]) *Register v. Holland*, 17 April 1570: »soo voor den Hove van Holland, als te Mechelen ende tot Brussel voor de Cancellerye van Braband."

[3]) Z. vooral GACHARD, *Corresp. de* GUILLAUME *le Taciturne* (Brux. 1851), T. III, 75, 367 suiv. (*Négociations secrètes avec le Prince d'Orange, de* 1573 *à* 1575).

[4]) Toch berigtte BERTRAND DE SALIGNAC DE LA MOTHE FÉNÉLON, Fransch Gezant te Londen, nog den 26 April 1575 (*Corresp. diplomatique*, Paris et Londres 1840), T. VI, 418, dat de Spaansche Gezant hem had verzekerd:

de Koning even blind als hardnekkig, het volledig herstel der Katholyke Eeredienst en de verbanning van ORANJE en diens vurigste aanklevers tot hoofdvoorwaarden stelde, terwijl hij zelf het vertrek der Spaansche en andere uitheemsche krijgsbenden afsloeg. — Spoedig mistrouwde men de bedoeling, waarmede ALVA's opvolger den stap had gedaan, en reeds hangende de negotiatie, begreep men 's Prinsen gezag door de inniger zamenhechting van Holland en Zeeland, te moeten stijven. — Verraad duchtende, bedong men vreemde, niet inlandsche gijzelaars, om het heulen met den vijand te bemoeijelijken. — Dat al van den aanvang af, niettegenstaande SCHWARZBURG's loffelijke bemiddeling, [1]), de onzen eene zeer flaauwe hoop van het wèlslagen der zamenkomst van de wederzijds Gemagtigden koesterden, blijkt uit de Circulaire, den 4 Januarij 1575 aan de Steden van Noord-Holland gerigt, waarin men niet schroomde de vrees te uiten, »dat de vijand onder deksel van desen handel, ook onder een geveinsd gelaat van genegenheid, die syluiden toonen te hebben tot vrede en vriendschap — middelertijd zeer arbeiden mogt iemand te bedriegen en te misleiden," om, ware het doenlijk, deze of gene plaatsen en sterkten te veroveren. — Men nam ook de voorzorg, JOHAN VAN DER DOES, den dap-

»que, encor que les deputez se fussent retirez, et que le Comte de *Sualsembourg* (Schwarzburg) s'en fût retourné vers l'Empereur, ce n'estoit que pour en venir tant mieulx à une bonne conclusion; et que, ce matin mesmes, il venoit de recepvoir des lettres de dellà, qui le mettoient hors de tout doubte que la dicte paix ne deût bientost et bien heureusement succéder."

1) *Register van Holland*, 2 Febr. 1575: »Cum igitur Comes GUNTHERUS in his et in aliis Caesareae Majestati sese devinctum et obsequentem profiteatur, — et praeterea Illustr. Principi AURANTIO, aliisque Nobilibus et conjunctis Ordinibus optime velit, tum ob affinitatem et amicitiam, quae ipsi cum Principe GUILIELMO et quibusdam ex Nobilitate intercedit, tum quod Provinciae Belgicae benevolentiam erga se multis abhinc annis non semel expertus est, hanc profectionem eo libentius suscepit, nec asperrimae hyemis, longique itineris molestias huic tam necessario et honesto proposito ullum impedimentum adferre passus est," enz. De Graaf was 's Prinsen schoonbroeder.

peren en geleerden verdediger van Leiden, en een' Gedeputeerde uit elke stad naar *Gouda* te zenden, »die eer en alvorens in eenige verdere communicatie en vredehandel" te treden, tot handhaving van 's Lands privilegiën en geregtigheden, de Charters in het Archief van den toren aldaar berustende, vlijtig zouden onderzoeken [1]. — Zoo was dan de argwaan niet te overwinnen. — Ook vond men dadelijk aanstoot in den vorm, waarin de voorslagen tot een vergelijk door LEONINUS en den gewezen Pensionaris van Middelburg, Mr. HUGO BONT, ter Staatsvergadering van Holland waren overgebragt [2]. Het proces-verbaal der zitting van 21 December 1574, te *Delft*, in tegenwoordigheid der Raden »nevens Sijne Excellentie" gehouden, behelst, onder anderen, hoe LEONINUS had »geremonstreert, dat na vele instantiën, bidden en verzoek van de Staten deser Nederlanden, mitsgaders van vele Potentaten, en namentlijk van Syne Keiserlijke Majesteit," de Koning een genadig antwoord had overgezonden, na welks ontvangst hij LEONINUS verlof had gekregen, »directelijk met Sijne Exc. en eensamentlijk met de Staten van Holland en Zeeland te besoigneren." — Hij maakte in 't bijzonder gewag van de *Requeste* [3] bij de gemelde Staten aan PHILIPS gerigt, door welker inhoud, zoowel als door den aandrang »van vele goede Heeren en Vasallen," de Koning tot meewarigheid bewogen was geworden. — Hier werd het smeekschrift aangeduid, dat

---

1) *Register van Holland*, 6 Januarij 1575, 9 en 13 Febr. 1575.

2) *Register*, 14 Jan. 1575. Antwoord bij de Staten v. Holland aan S. Exc. in Zeeland overgesonden, op de Remonstrantie en Commissie van den Gesante Doctor LEONIUS, by Mr. PAULUS BUYS, en den Burgermeester van Delft, Mr. CORNELIS KONINCK.

3) »Nu ten eersten verklaart S. Exc. ende de voorschreven Staten, dat sy geensints — kunnen verstaan, als dat den voorschreven Doctor LEONIUS eenigen last ofte Commissie heeft, aan henluiden adresserende, aangesien dat het fondament van deselve Missive haar bedraagt tot seker Geschrift, hetwelk de Edelen en Steden van Holland en Zeeland, hen *seggende te representeren* de Staten van denselven Lande," enz.

in het vorig jaar, tijdens de eerste openingen tot verzoening door MARNIX en CHAMPAGNY, alsmede door den Heer VAN MATHENES en den Advocaat VAN TRESLONG te vergeefs beproefd [1]), inderdaad door de Staten van Holland en Zeeland was geteekend, maar hun uit Brussel teruggezonden, zonder den Koning voorgelegd te zijn. — Het beroep op dit met zulke minachting bejegend stuk, scheen een vernieuwde hoon; en de uitdrukkingen, door REQUESENS in de Commissie van LEONINUS gebezigd, werden opgevat als krenkend voor de waardigheid en de regten der Staten en kwalijk strookend met het ernstig voornemen om zich op den voet van een verdrag, voor beide partijen verbindend, te verstaan [2]). — Men ontkende, dat het diplomatisch karakter van den onderhandelaar daarin helder doorstraalde. — Het had meer het voorkomen van eene vergunning om hetgeen de Pensionaris BONT, die met LEONINUS briefwisseling had gehouden, bedektelijk had begonnen door de gemoederen hier te lande te ondertasten, nu onbewimpeld voort te zetten [3]); een eigenlijke volmagt tot doeltreffende Negotiatie was het, zeide men, niet. — Schoon dit bezwaar sedert werd opgeheven, verdween de achterdocht geenszins. — Uit de in druk aanwezige bescheiden, leeren wij het werkdadig deel door BUYS aan de mislukte Pacificatie ge-

---

[1]) GACHARD, t. a. p. *Déclaration de* PHILIPPE DE MARNIX — *sur les conditions auxquelles le Prince d'Orange consentirait à poser les armes et à quitter le pays.* ('s Hage 21 Nov. 1573), p. 367; p. 393 *Rapport de ce que le Sr.* DE LA RIVIÈRE *et l'avocat* TRESLONG *ont négocié à Rotterdam avec le Prince d'Orange* (20 Julij 1574).

[2]) GACHARD, p. 403. Lettre du grand Commandeur de Castille au docteur ELBERTUS LEONINUS, lui donnant commission de se rendre vers le Prince d'Orange (30 Nov. 1574), verg. met *Register van Holland*, 21 Dec. 1574.

[3]) GACHARD, t. a. p. bl. 404 suiv. Instruction donnée — à LEONINUS, 30 Nov. 1574; bl. 373. Instruction donnée par LEONINUS à HUGO BONTE, ex-pensionnaire de Middelbourg, envoyé par lui vers le Prince d'Orange (April 1574); bl. 381. — Instruction donnée à HUGO BONTE, envoyé une seconde fois enz. (29 Junij—4 Julij 1574).

nomen, vrij goed kennen. — Nevens zijne mede-Afgevaardigden, woonde hij de Conferentiën geregeld bij, en deed vervolgens verslag van den voortgang der onderhandelingen zoo aan ORANJE als aan de Staten, te *Geertruidenberg* en te *Dordrecht* [1]). Hij trad gemeenlijk op als spreker, en voerde tevens de pen ten behoeve der Nederlanders. Hij was het, die in krachtige en klemmende Vertoogen, de Staten zuiverde van de verwijten, van de Spaansche zijde ingebragt, en deze verweerschriften aan het oordeel van den Prins, van de Staten en bovendien van de steden der beide Provinciën onderwierp. — De staatsgewijze Vergadering had overigens eene *Instructie voor de Gedeputeerden op het stuk des Vredehandels* vastgesteld [2]); die met de plegtige verklaring eindigde, dat indien de Koning »in syn voornemen versteent wilde blyven," zij Gedeputeerden moesten *protesteren*, dat de Prins, de Staten en hunne bondgenooten [3]) genoodzaakt zouden zijn andere hulp te zoeken en zich voorts te verdedigen, »soolange als den goeden God hen de magt sal geven." — Wij achten het bij de beschouwing van dit eerste Vredescongres, niet overtollig aan te stippen, dat de inhoud der volmagt aan onze Gezanten verstrekt, in de toezegging van ratificatie, weinig of niet afwijkt van hetgeen vroeger en later, diplomatisch gebruikelijk was. »Beloovende voorts, zoo heet het, Syne Excellentie en de Staten en Steden voornoemd, *in Princelijke woorden* [4])

---

1) *Register* 22 Febr. 1575, 23 Febr., 7 Maart: »Is by den Advocaat BUYS verhaal gedaan van al het gunt tot *Breda* sedert haarluider laatste vertrek was gepasseert."

2) *Register* 9 Maart 1575 (te Dordrecht). De Nederlandsche Gemagtigden waren Jr. JACOB VAN DER DOES, PHILIPS VAN MARNIX, CHARLES V. BOISOT, ARENT V. DORP, JUNIUS DE JONGE, WILLEM VAN NYEVELT, Mrs. ADRIAAN VAN DER MYLE, PAULUS BUYS, NANNINCK VAN FOREEST en CORNELIS ADRIAANSZ., Pensionaris van Zierikzee. (*Register*, 8 Maart 1575).

3) *Bommel* en *Buren*.

4) CH. DE MARTENS, *Guide diplomatique*, T. II, 86 suiv. »en foi et parole de roi," enz.

ende ter goeder trouwe, onder het verband van alle hare goederen tegenwoordig en toekomende, voor goed, vast en van waarde te houden, ende doen houden al het gunt by de voornoemde Gedeputeerden, ofte het meerendeel van henluiden, volgende haarluider voornoemde Brieven van Commissie [1]), aangaande de voorschreve Pacificatie alsnog gedaan en gehandelt sal mogen werden, sonder des ter contrarie iet te doen ofte te laten geschieden, directelyk ofte indirectelyk, hoe ofte in wat manieren hetselve soude mogen gebeuren [2])." — De Negotiatie had plaats bij geschrift. Art. II der Instructie verbood volstrekt op mondelijke »Propositiën, Antwoorden, Repliquen" of andere gezegden acht te slaan. Merkwaardig was inzonderheid het beding, dat »*in onse Nederlandsche tale*" onderhandeld zoude worden [3]). — Nog verdient herinnering, dat de werkzaamheden van het Congres niet zonder eenig misverstand over den rang waren geopend, immers tusschen den Keizerlijken en de Koninklijke Commissarissen, »op de *praeeminentie* in wiens van beider *Logis*" de Vergaring gehouden zoude worden. Ook de keuze van het Stadhuis van *Breda* afgeslagen zijnde, was het nietig geschil, bedroevend voorteeken van meer wezenlijke, door de aanwijzing van eene andere bekwame plaats vereffend [4]). — Doch wat baatte de toegeeflijkheid bij een onverschillig punt, wanneer men op de hoofdzaak, de Godsdienst, betuigde geen *jota* te willen wijken [5])?

Het zoude partijdigheid verraden, den onvruchtbaren afloop der onrijpe handeling eenzijdig en uitsluitend aan den

---

[1]) 12 Februarij en 8 Maart 1575.

[2]) »Sans jamais y contrevenir, ni permettre qu'il y soit contrevenu directement ou indirectement, en quelque sorte et manière que ce soit." (MARTENS, *Actes de ratification*).

[3]) *Register* 14 Febr. 1575.

[4]) *Register* 7 Maart 1575.

[5]) *Register* 2 April 1575. Antwoord der Spaansche Commissarissen. Art. XIII.

Spanjaard te wijten. — Niets is moeijelijker dan het treffen van een vredesverdrag, en van deze zijn voorzeker de neteligste en meest ingewikkelde dezulke die een burgeroorlog moeten beslechten. Wel is waar, heeft men bij de afzwering van PHILIPS in 1581 [1]), den Koning de schuld gegeven, dat hij zoowel te *Breda*, als daarna, alle redelijke voorwaarden en middelen van verzoening, door den Prins en de Staten »onderdaniglijk aangeboden" had verworpen; en wat meer zegt, LEONINUS zelf, sedert Kanselier van Gelderland geworden, heeft in eene onopgesmukte nadenking van zijne roemvolle loopbaan [2]), de verklaring afgelegd, dat »alle volgende rampen en elenden voorgekomen zouden zijn, indien de Koning in de onderhandelingen met den Baron VAN SELLES, en met de Gedeputeerden van Don JAN van Oostenrijk gehouden, en die naderhand te *Breda* en te *Keulen* hervat zijn, wat meer tot zagtheijd en gematigdheijd had konnen gebragt worden." — In het verhaal van den achtbaren Grijsaard moge eenige verwarring van tijden heerschen, opmerkelijk is zijne klagt, dat »de grouwelijke verbitteringe en quaedaerdigheijd van anderen — den goeden uytslag van zijne deugdsaeme voornemens" hadden verijdeld. — VAN REYD deelt de namen mede der voor- en tegenstanders van den vrede onder de Koningsgezinden [3]). — Wat van de juistheid dier berigten zij, het is wel niet twijfelachtig, of PHILIPS en REQUESENS

---

1) Niet in het Placaat der Staten-Generaal van 26 Julij 1581; maar verg. het *Register van Holland,* 22 Julij 1581, fol. 756. Daar heet het, dat PHILIPS »*gesimuleert* hebbende eenige beweegnisse en genegentheid tot Vreede," enz.

2) Z. de *Bijdrage tot de levensgeschiedenis van* ELBERTUS LEONINUS, *medegedeeld door* G. H. M. DELPRAT, in NIJHOFF's *Bijdragen voor Vaderl. Gesch. en Oudheidk.* (1848) VIe D., 168. (*Vita* ELBERTI LEONINI, *Gelriae Cancellarii quam ipse scribere olim orsus*).

3) Fol. 24 (*van de voornaemste Geschiedenissen in de Nederlanden en elders*). »Ende LEONINUS zijn rapport doende, waren ARSCOT, BARLAMONT, ASSONVILLE van gelijcke meyninghe. Maer Don LOWYS (REQUESENS), HIERONIMO RODA ende RASSINGEN, stemden ende besloten contrary. Dus continueerde den krijgh."

zoowel als de Nederlanders, haakten naar het einde van den vernielenden krijg, die de krachten en schatten der Monarchie uitputte. Ware de zucht tot bevrediging niet opregt en wèlgemeend geweest, de Spaansche Commissarissen zouden zich niet hebben vernederd tot het aanbod, om wanneer de Prins van ORANJE en zijne aanhangers »met het woord van de Kon. Majesteit (hetwelk behoorde genoeg te wezen) niet tevreden" waren, elke andere zekerheid te geven, onder anderen, »het woord en de beloftenisse van de Keiserlyke Majesteit, en andere Heeren en Prinsen van den bloede, in het Keiserrijk gezeten zijnde [1])." In 't algemeen is in de stukken, uit het brein van den bezadigden en bedachtzamen LEONINUS gevloeid, een kalme toon, veelzins van toenadering getuigende, niet te miskennen; in de heftige en scherpe Memoriën der Nederlanders, meent men den geweldigen, opbruisenden aard van BUYS te bespeuren. — Onverholen drukte men onzerzijds de onuitroeibare achterdocht uit, en haalde de oude fabel op der listige wolven en der bedrogen schapen [2]), die door de eerste verscheurd en verslonden waren na hunne getrouwe wakers en beschermers, de honden, ligtgeloovig te hebben overgeleverd; een spiegel voor de Hollanders en Zeeuwen, die er aan konden denken, met opoffering van den Prins, weerloos onder het juk van Spanje terug te keeren. — Hier lag het groote struikelblok. — De verzoening was niet mogelijk dan met volledige vergetelheid en kwijtschelding door den Koning, van al het misdrevene; dan met bevestiging

1) *Register van Holland*, 2 April 1575. In Art. XI boden zij aan het *publiceren*, *interineren* en *verifieren* van 's Konings beloften of *Brieven* in de Geregtshoven. — (Memorie van 1 April).

2) *Register van Holland*, 21 Maart en 2 April 1575. »Maar aanmerkende de restrictiën ende conditien — als namentlijk van de overleveringe van de Landen, Steden en sterkten, — mitsgaders van de schepen en alle andere dingen, schijnt dat men hen lieden niet anders en denkt te bedriegen, dan als de Fabule seid van den oorlog" enz.

van WILLEM I in het eens verlaten, sedert hernomen Stadhouderschap. Zoolang PHILIPS zulk een grievend offer van zijne eigenliefde, maar tevens zulk een doorslaand bewijs van zijne eerlijke begeerte naar den vrede weigerde, kon het ORANJE weinig moeite kosten, zijne volgelingen te overtuigen, dat op 's Konings onbestemde en schrale toezeggingen geene rekening mogt worden gemaakt; dat men het woord van den moordenaar van EGMOND en HOORNE niet zonder grond mistrouwde.

Wien men dan het afspringen der Bredasche Negotiatie in waarheid moge toerekenen, welker draad ruim een jaar later werd opgevat [1]), om met de minste krenking van 's Konings regten of waardigheid de Gentsche Pacificatie tot stand te brengen, genoeg, de noodzakelijkheid van het doorzetten van den oorlog en de behoefte aan hulp, leidden, nevens andere Gezantschappen, tot dat naar ELIZABETH in hetzelfde jaar 1575, en voorts in 1578, tot een verdrag met de Koningin [2]). — »Omtrent deselve tijdt, schrijft VAN REYD, heeft men begost t' arbeyden om Hollandt en Zeelandt te brenghen onder eenigh ander Potentaet, die de macht hadde om te beschermen. — By elcke Natie van de naburen waren swaricheden te bedencken; 't Roomsche Rijck was in tweederley Religien verdeylt: men konde van *sooveel* Hoofden niet soo spoedighe hulp hopen, als de noot vereyschte. Ende die Keyser, 't Hoofd van allen, mette Roomsche Catholycken hingen aen den Coninck van Spanien. Vranckrijck was selfs vol beroerten. By Enghelandt waren die minste swaricheden, en sonderlinghe dese voordeelen, dat beyderzijdts Religien accor-

1) Aanhef der Gentsche Pacificatie, 8 Nov. 1576: »*Pour ce est il*, Que avecq prealable agreation desdicts Seigneurs commis au gouvernement desdicts pays, *ensuyvant la communication et pacification encommencée à Breda*" enz.

2) Geteekend te Brussel 7 Januarij 1578, door WALSINGHAM en THO. WYLSON; te vinden bij RYMER, *Foedera, Conventiones*, enz. T. VI, P. IV, p. 178: *Pax offensiva et defensiva conclusa cum Ordinibus Belgii.*

deerden, ende dat beyderzijdts macht ter zee 't samenghevoegt, onverwinlijck scheen. Daerom wert met eene aensienlijcke sendinghe der Coninginne *'t Landt* aengheboden [1])."

Wij hebben in dit gewigtig Gezantschap, aan welks spits MARNIX geplaatst werd [2]), en waarvan de Advocaat van Holland medelid was, eene echt-diplomatische werkzaamheid gade te slaan, die te meer onze aandacht verdient, daar de indruk van dien stap onuitwischbare sporen heeft achtergelaten en niet alleen BUYS, maar nevens en na hem, vele bekwame Nederlandsche Staatslieden in de Alliantie met Engeland, een tastbaar nut en heil, in de naauwere aansluiting aan Frankrijk, een niet minder in 't oog vallend nadeel zagen. — De *Anglomanie* en de *Gallomanie* beide zijn gelijktijdig uit den drang der omstandigheden onder onze landgenooten te voorschijn getreden, en door de nationale jaloezij der twee Magten en van hare aanklevers, aangekweekt.

Maar schoon ELIZABETH meer nog dan KATHARINA DE MEDICI [3]), de gebeurtenissen van 1572 en volgende jaren in Nederland met levendige belangstelling beschouwde, en beide Vorstinnen zich verheugden in de harde lessen welke de Spaansche overmoed ontving; schoon de ijdelheid der hooghartige dochter van HENDRIK VIII door de opdragt der Souvereiniteit over vreemde Gewesten, een oogenblik gekitteld werd, kon

---

[1]) t. a. p., fol. 25 (A. 1575), te verg. met fol. 201 (6e Boeck).

[2]) *Register van Holland*, 22 en 28 Nov. 1575. »Is by Syne Exc. ende de Staten gearresteert sekere Instructie voor de Gesanten, die aan de Koninginne van Engeland gesonden sullen werden, te weten den Heere van ST. ALDEGONDE, den Advocaat BUYS ende Doctor FRANÇOIS MAALSON, geteekent by Syne Exc. ende den Secretaris DE RECHTERE door last van de Staten."

[3]) Reeds den 9 Aug. 1572 schreef KAREL IX aan zijn Gezant DE LA MOTHE FÉNÉLON te Londen: »Il seroit bien bon pour mes affaires que la Royne d'Angleterre, qui a tant de moyens, s'y mist de piedz et de mains (in de Nederlandsche geschillen), et qu'elle *pratiquât* en Zélande et èz villes qui sont, de ce costé là, tant ses voysines." *Supplément à la Corresp. diplom. de* BERTRAND DE SALIGNAC, T. VII, 314.

de scherpziende Koningin, bij eenig nadenken, het gevaarlijk geschenk van een afgevallen, oproerig Volk, met de zekerheid der onvermijdelijke vredebreuk met PHILIPS II, aanvaarden [1])?

Buiten twijfel was ELIZABETH, van den aanvang af bezield met de zucht om de verdrukte Protestantsche geloofsverwanten voor te staan en te begunstigen. — Zij was den Watergeuzen niet ongenegen, den mishandelde vlugtelingen een toeverlaat; zij verleende hun eene wijk- en schuilplaats [2]); zij schonk hun zelfs bedektelijk onderstand, en vergunde oogluikend aanwerving van manschap en aankoop en uitvoer van geschut; zij ontving reeds vroeg en luisterde gretig naar ORANJE's zendelingen. Zij deed meer; zij bleef de zaken niet lijdelijk en uit de verte aanzien; zij was er niet afkeerig van, in troebel water te visschen en won door PELHAM [3]), ROGERS en anderen op de plaats zelve, in Nederland grondige kondschap in. Zij liet zich overreden jegens de opstandelingen zooveel deelneming te betoonen, als hen beletten moest zich uit wanhoop in de armen des Konings van Frankrijk te werpen; zij waakte naijverig op elke inmenging van dien nabuur in den strijd, die Spanje afmatte en hem

---

1) In het *Register van Holland*, van 15 Maart 1576, wordt de strekking der onderhandeling van MARNIX en BUYS aangeduid (»op den Tractate van de *overdragte* deser Landen").

2) LA MOTHE FÉNÉLON, *Corresp. diplom.*, T. VI, 81, 328. »Le ministre CALVART, agent du Prince D'ORANGE, ayant esté toutz ces jours, à *Ampton-court*, s'en va aussy bientost trouver son maistre en Ollande, et m'a quelqu'ung adverty qu'il porte parolle de promettre" enz. (24 Dec. 1574).

3) *Corresp. diplom.* (20 Julij 1572) T. V, 60. »L'on continue d'envoyer tousjours gens, munitions et artillerie, à *Fleximgues;* et le capitaine PELAN, lieutenant de l'artillerie, est party, depuis deux jours, pour y aller." — Nog p. 64, 78 (3 Aug. 1572), 88. »Maistre PELAN a rapporté de *Fleximgues* que la ville est tenable, si la Royne, sa Mestresse, la veult prendre en sa protection." — Z. wegens de zending van ROGERS, *Corresp. diplom.* VI, 459, 497 (Julij en Aug. 1575) en over de diensten door PELHAM (Sir WILLIAM) aan Nederland bewezen, (»WILLEM PELHEM, Escuyer") *Register v. Holland*, 1 Julij 1577.

eene aanwinst van heerschappij kon verschaffen. — Zij kon echter niet besluiten, de banden tusschen Opperheer en onderdanen roekeloos te slaken, en de kroon welke zij HENDRIK III en ANJOU misgunde, met verbeurte van het ongestoord internationaal verkeer, tot daartoe met PHILIPS en diens Landvoogden onderhouden, tot een onberekenbaren prijs te koopen. — Soms in mannelijke fierheid ontstoken en verontwaardigd over de aanslagen, door of ten behoeve der ongelukkige MARIA STUART gesmeed, barstte zij nu eens tegen het Fransche, dan weder tegen het Spaansche Hof [1]) in bedreigingen uit, maar liet eerlang, in hare overpeinzing van den toestand geslingerd en dobberend, hare gramschap bekoelen — Desniettemin huisvestte bij BUYS en zijne vrienden de onwankelbare overtuiging, dat ELIZABETH, welke dan ook hare zelfzuchtige berekeningen mogten zijn, als Verdedigster van het Protestantisme, eene ongeveinsde welwillendheid jegens hen koesterde, en althans niet, gelijk de beramers van den Bartelsnacht, tot hun verderf met Spanje zoude heulen.

In de gewone Notulen van de Hollandsche Staatsvergadering ontbreekt de uiterst geheime Instructie der Gezanten [2]), en is van hunne verrigtingen weinig geboekt. Zelfs leest men bij deze gelegenheid en ter voorkoming dat het doel en de bijzonderheden van de kiesche onderhandeling [3]) ontijdig uitlekten, voor het eerst van een' maatregel, sedert in den loop der XVIIe Eeuw, zoo vaak in het bestier der Diplomatie ge-

[1]) LA MOTHE FÉNÉLON, *Corresp. diplom.* T. VI, 168 (4 Julij 1574). »Me QUILLEGREU (KILLIGREW) a escript qu'il avoit descouvert, en Escosse, comme le Roy d'Espaigne avoit une fort secrette, et neantmoins fort grande intelligence avec la Royne d'Escosse; ce que je pense qu'il a faict-pour anymer la Royne d'Angleterre à parachever son armement — contre ledict Roy d'Espaigne."

[2]) *Register v. Holland*, 28 Nov. 1575; »welke Instructie alhier *niet* en is geregistreert, doordien deselve *secreet* werd gehouden.'

[3]) Tegen welke *Gouda* en *Woerden* zich onmiddellijk maar vruchteloos hadden verklaard. — *Register* 13 Maart 1576.

bezigd, en onder den naam van het *Secreet Besogne*, eene onontbeerlijke Instelling geworden. — Tot bewaring van het geheim van deze thans hangende Negotiatie en wijders van »alle andere communicatiën en Tractaten, die by Syne Exc. met eenige Potentaten gehouden souden mogen werden," en om daarover met den Prins »in alles te helpen raadslagen, adviseren en besluiten", werd het volgende zevental met buitengewone magt door de Staten bekleed [1]; uit den »*Edeldomme*", de Graaf van *Kuilenburg* en de Heer VAN NOORDWIJK; door de groote Steden, Mrs ADRIAAN VAN DER MYLE en CORNELIS DE KONINCK [2]; door het Noorderkwartier, PHILIPS CORNELISZ. Burgemeester van *Alkmaar;* door die van Zeeland, ANDRIES JACOBSZ. DE JONGE, Burgemeester van *Middelburg*, en EUSTACHE ANDRIESZ. [3], Burgemeester van *Vlissingen*. — Dit *precedent* uit het tijdperk van WILLEM I, was onder het Bewind van MAURITS en FREDERIK HENDRIK vermoedelijk niet geheel in vergetelheid geraakt, en moest gereedelijk navolging wekken.

Alvorens echter de Leden van dit diplomatisch Committé benoemd werden, was in de volle Vergadering der Staten, op 's Prinsen last, door den Commissaris CALVART een beknopt, schriftelijk verslag van het bedrijf der nog in Engeland vertoevende Gezanten gedaan, die beurtelings met eene flaauwe hoop gepaaid en door bezwaren teleurgesteld, ten laatste uit den eigen mond van ELIZABETH hadden verstaan, »dat in alsulke hoogwigtige sake by H. M. geen besluit genomen mogt werden, sonder voorgaande advis en consent van de gemeene Staten binnen haren Koningryke [4]." — Een tijdlang dacht men zich met het voorgespiegeld uitzigt te

---

1) *Register* 23 Maart 1576: »ten einde hetselve in alle *secreet* ende soo *heimelijk* als mogelijk is, soude kunnen geschieden." — Nog 15, 22 Maart.

2) »Cy-devant escolier de Louvain" meldt LEONINUS bij GACHARD, t. a. p., bl. 419.

3) Elders staat ADRIAANSZ.

4) *Register*, 11 Maart 1576.

kunnen vleijen, dat de Koningin zich zooal niet met de verdediging van Holland, ten minste met die van Zeeland, bepaaldelijk van *Walcheren* (Zuid-Beveland gehoorzaamde toen nog den Spanjaard,), zoude belasten [1]). En hier mogen wij de aanmerking niet nalaten, dat Engeland steeds van den oorsprong af der Republiek tot na haren ondergang, den blik op het Zeeuwsche eiland, in 't bijzonder op het sterke *Vlissingen* den sleutel van *Antwerpen*, heeft gevestigd. — Reeds in de eerste maanden van den kamp tegen ALVA, had PELHAM [2]) de hooge waarde der verkrijging van dit pand bespied en betoogd; een wenk, in het Tractaat van 1585 door ELIZABETH en hare raadslieden behartigd. Doch wij willen die Negotiatie, en den later dikwerf geopenbaarden toeleg om zich van Zeeland, met name van *Walcheren*, meester te maken, niet vooruitloopen.

Welhaast bleek uit het door ALDEGONDE na den terugkeer der Gezanten, ter dagvaart uitgebragt Rapport [3]), de toen nog laauwe en weifelende Politiek der Koningin, die van alle dienstbetoon, met schade of met vrees voor oorlog gepaard, huiverde. — Eerst had zij onze Nederlanders tot den dag der bijeenkomst van het Parlement opgehouden. Maar na de opening der zitting, vond H. M. niet goed, de zaak aan het Parlement voor te dragen, of toe te laten, dat die langs een anderen weg ter kennis der Leden kwame. Eindelijk verklaarde zij den Gezanten bij hun afscheid, dat zij het ern-

---

1) LA MOTHE FÉNÉLON, *Corresp. dipl.*, T. VI, 497, berigtte reeds den 27 Aug. 1575: »que ledict ROGER avoit porté offre dudict Prince (*Oranje*) de mettre des places de Hollande et Zélande ez mains de ceste Princesse, si elle vouloit prendre la *protection* du pays," enz.

2) LA MOTHE FÉNÉLON, *Corresp. diplom.*, T. V, 78 (3 Aug. 1572): »Et semble que le dict PELAN persuade bien fort à ceste Princesse de prendre en sa protection le dict lieu de *Fleximgues*, comme très oportun à l'Angleterre et fort aysé de le pouvoir deffendre."

3) *Register van Holland*, 19 April 1576.

stig voornemen had te beproeven, of zij den vrede met Spanje niet kon bemiddelen. — Gelukte die poging niet, alsdan zoude zij een bepaald antwoord op het aanzoek der Gezanten geven; — »hoewel, merkte MARNIX aan, H. M. te voren verklaard had, alsdan de defensie van Holland en Zeeland te willen aanvaarden." — Intusschen wenschte zij, dat de Prins en de Staten den uitslag harer bemiddeling zouden afwachten, en geene verbindtenissen met andere Mogendheden sluiten. Wilde men met Frankrijk handelen, mits dit »buiten hare *prejudicie*" kon geschieden, zij mogt het lijden. Een onderstand van penningen, zelfs »*door een derde*," sloeg zij af, zoolang niet hare poging tot bevrediging mislukt ware. — Wat het punt der Godsdienst betrof, moet vooral ELIZABETH's taal vol onverschilligheid en spotternij, den Gezanten ergerlijk en ontmoedigend in de ooren geklonken hebben: »Die Hollander, (dus luidt het berigt van VAN REYD [1])), deden onrecht dat sy om der Misse wille soo veel jammers veroorsaeckten; sy behoorden daerom tegen den Coninck niet halstarrich te zijn [2]); wanneer hyse niet dwongh aen de Misse te ghelooven, souden sy alleenlijc deselve aensien en dencken, het ware een guychelspel: »Ende of ick nu (seyde sy in wit gekleet zijnde) een *batement* aenving, soudt ghy conscientie maecken my te sien?"

Hoe karakteristiek en geloofwaardig de uitdrukkingen voorkomen, der onberaden, ligtzinnige vrouw [3]) meer dan der

---

[1]) VIe B. fol. 201 (A. 1587). Herinnering aan hetgeen bij het gehoor der Gezanten 12 jaren te voren, gebeurd was.

[2]) De Koningin ontving ten antwoord, dat de harten der ingezetenen van Holland en Zeeland reeds te zeer van het Katholicisme »*gealieneert* waren." (*Register* 19 April 1576).

[3]) Zoo beklaagde zich, hangende deze Negotiatie, de Koningin heftig in een brief aan den Prins, over de aanhaling in Zeeland gedaan van »Jufvrouw LUCRETIA DE AFFETATI met Monsieur JOHAN COBHAM, begeerende dat deselve vry met hare goederen en compagnie haar na Engeland soude mogen begeven, alsoo sy aldaar aan een Edelman van haren Huyse was verlooft." (*Register*,

wijze Koningin ontglipt, *officieel* zijn zij in de Staatsregisters niet medegedeeld. — Maar het verwijt, waarvan ALDEGONDE gewaagt, dat WILLEM I en de Staten, naar het scheen, »meer de oorloge dan pais en vrede" zochten, »alsoo, deselve toelatende de Roomsche Religie, alreede de vrede soude syn gemaakt," strookt volkomen met het verhaal van den Geschiedschrijver.

Wij moeten thans bij de verdere diplomatische aanraking met de Engelsche Vorstin, de aanmerking herhalen, dat de internationale verhouding van Holland en Zeeland niet vermengd mag worden met de gelijktijdige betrekkingen, door vreemde Hoven met de Zuid-Nederlandsche Gewesten aangeknoopt, veelmin met de verbindtenissen door deze zonder toestemming der Noordelijke, met het buitenland geteekend. — Dit onderscheid is vooral zigtbaar in het verkeer tusschen Engeland en de Nederlanden. Zonder de Agenten van den Prins en de Staten af te wijzen, was ELIZABETH voortgegaan, niet slechts de Spaansche Gezanten, maar ook de Vlaamsche Gemagtigden [1]) der Gouverneurs-Generaal in België te ontvangen, en zelfs nu en dan, hunne eischen in te willigen. — Na den dood van REQUESENS en de daardoor ontstane omkeering te Brussel, zien wij de Koningin in meer bedrijvige en wel drieërlei diplomatische betrekking: 1. tot de Staten-Generaal, die, nevens den nieuwen Raad van State, van de Spaanschgezinde Leden gezuiverd, het hoogste bewind in België voorloopig in handen hadden genomen [2]); 2. tot den

13, 19 Maart 1576). Het ontslag der Bruid met haar gevolg en goederen, »*uitgesondert de Koopluiden* by haar wesende," maakte een einde aan het romantisch *incident*.

[1]) Z. wegens de zending van F. V. HALEWIJN, Heer van *Sweveghem* (»depputé des Pays-Bas") de depeches van LA MOTHE FÉNÉLON (A. 1571), T. IV, 179, 270 (»*Suavenguem*"), 315 (»*Sueneguem*, depputé de Flandres"), 325 enz.

[2]) Verg. Mr. J. C. DE JONGE, *Besluiten v. de Staten-Gener. der Nederl.*, ('s Gravenh. 1828) I, 284, 286 (Lettres de la Reine d'Angleterre aux Etats-Généraux, 12 Nov. 1576).

versch aangekomen, nog niet ingehuldigden Landvoogd, Don JOAN [1]); 3. tot WILLEM I en de hem eeniglijk aanklevende Provinciën, Holland en Zeeland. — Maar ook ieder van deze, de Staten-Generaal te Brussel, de opvolger van REQUESENS, en ORANJE hadden hunne eigene Diplomatie, hunne zelfstandige buitenlandsche Politiek, en handelden bovendien met elkander, onderling, als van Staat tot Staat, door gedurig heen- en wederreizende Gezanten of Gedeputeerden, van geloofsbrieven en Instructiën voorzien. — Uit die niet altijd behoorlijk onderscheiden negotiatiën van het Zuiden en het Noorden, sproot in 't vervolg meer dan één kwalijk vereffend misverstand voort, met name uit de verbindtenissen, door de Staten-Generaal, zonder voorkennis, veelmin toestemming van Holland en Zeeland, met ELIZABETH aangegaan. Zoo was het een- en andermaal vermeld Tractaat van 1578, het werk der Zuidelijke, niet der Noordelijke Diplomaten [2]). — Wij achten het overbodig ons te verdiepen in het nasporen en ontvouwen van negotiatiën, welke de opkomende Nederlandsche Republiek niet eigenlijk raken; maar mogen niet zwijgen van een geschil, uit de verwarring van de belangen der Zuidelijke Gewesten, met die der Noordelijke gerezen. — De verwikkeling was te grooter vermits WILLEM I, de Oppergebie-

---

[1]) »L'Ambassadeur de la Royne d'Angleterre est comparu (7 Januarij 1577 ter Generaliteit) avecq certain aultre Seigneur Anglois, declarant comme ilz sont envoyéz de la Royne vers Don JEHAN D'AUSTRICE; Qu'elle desiroit que le dict Don JEHAN fist la paix entre les Estatz du Pays-Bas et les Espaignolz," enz. DE JONGE, *Besluiten*, II, 3, 422, BONDAM, *Verz. van onuitg. stukk.* II, 73 (Memorie van EDWARD HORSEIJ).

[2]) Evenwel heet het in den tekst van het verdrag bij RYMER: »Hinc est quod Nos, ELIZABETHA — ex unâ parte, et Nos Praelati Nobiles et Deputati Civitatum membrorum et Statuum harum Inferiorum Regionum, scilicet, Brabantiae, Geldriae, Flandriae, Arthesiae, Hannoniae, Valencenarum, Insularum, Duaci et Orchiaci, *Hollandiae, Zelandiae*, Namurci, Tornaci, Ultrajecti, Mechliniae, et Territorii Groningensis, Repraesentantes Ordines et Status totius Belgii s. Inferioris Germaniae, ex alterâ" enz. Verg. ook *Register v. Holland*, 28 Junij 1577.

der in Holland en Zeeland, sommige overeenkomsten had helpen doordrijven, in welke de Gedeputeerden, daartoe niet gemagtigd, slechts uit dwang, naar beweerd werd, hadden bewilligd. — »Is geresolveert, dus leest men in het *Register* van 16 Januarij 1581, dat den Ambassadeur van de Koninginne van Engeland in geschrifte overgelevert sullen worden de redenen, waaromme die van Holland *niet* gehouden en zijn te contribueren in het agterwesen van Hare Majesteit ter somme van over de driehonderd duizend ponden, gedaan tot behoef van de *Generaliteit;* en zijn gecommitteert om deselve redenen te concipieren, *den Advocaat* (BUYS) met DIRK DE BYE, die tot dien einde sal verschreven worden." — Men leest verder in de Besluiten van den volgenden dag [1]), dat in weerwil van den aandrang tot betaling, van de zijde van den Prins zoowel, als van de Algemeene Vergadering, de Staten »alsnog hebben verklaard, dat syluiden *niet* en verstaan eenigsints daarin gehouden te zyn, alsoo die van Holland en Zeeland haarluider lasten van den oorlog *in het particulier* gedragen hebben;" en eindelijk [2]), na het deswege ingekomen berigt van genoemden DE BYE, »Mr. van de Reekeninge," dat de schuldbekentenis der Staten ten behoeve van Hertog CASIMIR [3]) en van »SWARTZBURGH" niet was geteekend, »dan mits *constrainte;* dat Syne Excellencie (ORANJE) uit de Vergaderinge geene Gedeputeerden begeerde te laten passeren dan by voorgaande onderteekening van deselve Obligatie; hetwelk bij de Gedeputeerden van Holland niet en is gedaan dan met voor-

---

1) *Register*, 17 Januarij 1581.

2) *Register*, eodem, (*naar de noene*).

3) BONDAM, *Verzamel.* V, 363 (7 Maart 1578) »Touchant la Commission du Duc CASIMIERE, et les Lettres à luy envoyez, ordonné à WELLEMANS (den Griffier der Staten-Generaal) de les signer." En p. 367: »touchant l'affaire de mille Ryters, et mille pietons, d'amener par le Duc CASIMIRUS, à payer par la Royne d'Angleterre jusques à XX^m Esterlinx pardessus les cent mille Esterlings, qu'Elle a promis donner en l'obligation" enz.

gaande *protestatie* daartegens; dat mede de verzegeling van de Obligatie aangaande de leeninge by de Koninginne van Engeland, ofte daarvoren sy haar geloof heeft verstrekt, niet verder behoefde aangenomen te worden," dan zooverre men daarin had toegestemd.

Het was niet onnatuurlijk, zooal niet billijk, dat ELIZABETH en hare Ministers, na de scheuring van het Noorden en Zuiden in 1579 door den voorspoed der wapenen en het beleid van ALEXANDER FARNESE te weeg gebragt, beducht voor het verlies der penningen, aan de Staten-Generaal voorgeschoten [1]), nu ook van de meer welvarende Gewesten, Holland en Zeeland, trachtten terug te bekomen, wat zij geen kans zagen van het zoo geteisterde en van de vaderlandsche zaak meerendeels afgevallen België te verkrijgen. — Maar niet minder laat het zich begrijpen, dat het Noorden niets te doen wilde hebben met verbindtenissen, aan welke het vreemd was gebleven en gedeeltelijk bewerkt door lieden, die Holland en Zeeland, zoowel als den Prins zeer ongenegen, juist bij ELIZABETH den onzen veel kwaads hadden gebrouwen. — Het gold de betaling van 240,000 ponden van veertig grooten; en wel terstond de voldoening van den interest ad 30,000 ponden; terwijl bij voortdurende weigering, nog eene som van 600,000 »Rhynsguldens [2]), vroeger door de Koningin aan de Staten-Generaal verstrekt, zoude worden opgeeischt, en met het leggen van beslag op schepen en goederen gedreigd werd. — Wij kunnen niet langer bij dien twist verwijlen,

---

[1]) DE JONGE, *Besluiten van de Staten-Generaal*, I, 338 (Depèche van HALEWIJN, 30 Dec. 1576): »Je ne me suis icy entretenu pour rien grâces à Dieu, car il a pleu depuis à la Royne m' accorder la valeur de vingt mille livres sterlins ou quarante mille Angelotz promptement en bullion d'or et d'argent, et en quelque peu d'Angelotz en espèce. Je suis attendant que l'on me les delivre et envoye le formulaire de *l'asseurance* que Sa Majesté demande" enz.

[2]) *Register van Holland*, 23 Jan. 1580 en 20 Januarij 1581.

en merken alleen aan, dat de diplomatische loop der zaken in het Zuiden gedurende dat woelig tijdperk, uit de in het licht gegeven Handelingen der Algemeene Staten veel naauwkeuriger blijkt, dan de Negotiatiën van het Noorden uit het *Register* der Vergadering van Holland. — Het zoude ons te verre afleiden, in 't bijzonder stil te staan bij het bedrijf in Engeland van GILLES DE LENS, Baron D'AUBIGNY [1]), door de bemoeijing van den te Antwerpen gevestigden Britschen koopman, JAMES HARVEY of HERVEY [2]), krachtdadig bij ELIZABETH en de Grooten van het Rijk bevorderd; — onder deze bij LEICESTER, die toen reeds de begeerte moet gehad hebben, naar Nederland over te steken [3]). Een dér bekwaamste Belgische Diplomaten was FRANÇOIS VAN HALEWIJN, Heer van *Sweveghem*, die in de rij der politieke weêrhanen van die dagen, een treffend voorbeeld van veranderlijkheid aanbiedt. Wij vinden dien Staatsman, die onder het afschuwelijk Bewind van ALVA, als Gedeputeerde van Vlaanderen te *Londen*, den Geuzen alle mogelijke afbreuk had gedaan, thans als Gezant der Staten-Generaal bij de Koningin, met denzelfden ijver en voortvarendheid werkzaam tegen de Spaansche overheersching. — Hij was het, die onder behoorlijk verband, de eerste Engelsche penningen verkreeg, en den grondslag leide, op welken ROBERT DE MELUN, Burggraaf van *Gent* [4]), en daarna de Mar-

---

1) Z. bij DE JONGE, *Besluiten v. de Staten-Generaal* I, 45 (16 Oct. 1576), 253. Instruction pour M. le Baron D'AUBIGNY. Lettre d. États-Génér. à la Reine d'Angleterre (18 Oct.).

2) Instruction pour J. HERVY, allant en Angleterre (16 Oct. 1576) bij DE JONGE I, 46, 258. Lettres de créance pour J. HERVY, p. 260 suiv. (Autres lettres de créance).

3) Lettre des États-Génér. au Comte de *Leycester* (10 Januarij 1577); DE JONGE II, 426; 4 (»et aussy au Comte de *Licestre*, lequel offre venir *par decha* en personne pour assister les dictz Estatz."

4) DE JONGE, II, 365 (10 Junij 1577: »pour requerir de la Reyne d'Angleterre ung prest et prolongation du terme du prest precedemment faict;" p. 560—564. Lettre des États-Génér. à Monsieur le Vicomte de Gand, Am-

kies D'HAVRÉ en ADOLF VAN MEETKERKE, de eigenlijke bewerkers van het Tractaat van 7 Januarij 1578 [1]), voortbouwden. — Bij dien onafgebroken, levendigen handel met de Vergadering der Staten-Generaal, door de Pacificatie van Gent bondgenooten van WILLEM I geworden, bedong ELIZABETH steeds, dat men zich aan de trouw jegens PHILIPS, den van Godswege regerenden Vorst, niet zoude onttrekken [2]). Wél wilde zij de Nederlanders van het juk en de gruwelijke mishandeling der Spaansche krijgslieden helpen verlossen; wel kon zij de gedachte niet verdragen, dat Frankrijk in hare plaats, den voet in de aangrenzende Gewesten zoude zetten; tot twee of driemalen scherpte zij het D'AUBIGNY in, dat men zich toch door de list der Franschen niet zoude laten verschalken [3]). Maar voor een oorlog tegen Spanje, tegen den magtigen Koning of diens Gouverneur-Generaal, deinsde zij terug.

Blijkens het berigt van den Gezant van Venetië bij het Hof van *Madrid*, PRIULI [4]), heerschte sints lang in Europa de overtuiging, dat ELIZABETH de Nederlanders in hunne wederspannigheid stijfde en dat PHILIPS met ongeduld het tijdstip verbeidde, waarop hij zijn wrok wegens haar dubbelhartig gedrag zoude kunnen koelen [5]). — Zij bedroog zich zoo zij

---

bassadeur enz., Instruction pour M. le Vicomte de Gand, en Lettre des États-Génér. à la Reine d'Angleterre (12 Junij 1577).

1) BONDAM, *Verz. v. onuitg. Stukk.*, V, 352, (BOR, XIe B. fol. 899—903).

2) »Et au cas que les dictz Estatz perseverent en leur promesse de point changer leur Prince *à eulx donné de Dieu.*" Memorie v. den Engelschen Gezant (7 Jan. 1577) bij DE JONGE II, 2, 3, 422.

3) DE JONGE, *Besluiten* I, 138 (24 Nov. 1576), »et finablement, que la Royne prioit les Estatz par deux ou troys foys *de ne vouloir fier aux Franchoys*, pour estre trop fins et canteleux, et de ne se vouloir ayder de leur secours."

4) Graaf GREPPI in het *Compte-rendu des séances de la Commiss. Royale d'Histoire* te Brussel (1857), T. IX, 71 suiv. *Relation de* LAURENT PRIULI, *faite au retour de son Ambassade en Espagne*, 1576.

5) »Se in alcun tempo verrà occasione, non mancherà di vendicarsi." Z. bij GREPPI, t. a. p., bl. 81.

waande door sluw bedachte onderscheidingen [1]), den schijn te zullen ontgaan, dat zij ter afwending der gevaren, welke haar van de zijde van Don JOAN dreigden, het vuur aanblies. Door de ontcijfering der brieven van dien Landvoogd en van den Secretaris ESCOVEDO, welke WILLEM I kort te voren had onderschept, was bereids het een en ander van de tegen Engeland beraamde aanslagen uitgelekt [2]). — Nu mogt PHILIPS, in geveinsdheid grijs geworden, op de mededeeling van den Engelschen Cezant THOMAS WILKES, die het met de Staten-Generaal getroffen Tractaat moest pogen te vergoelijken, zich met volkomen bedwang zijner hartstogten verbijten, de in gramschap opbruisende drift van den eergierigen Don JOAN gaf zich lucht in al de norschheid van zijn overmoed. — Na met weerzin den Gezant LEYTON het begeerd gehoor verleend te hebben, sloeg hij de voorgeslagen wapenschorsing, ter bemiddeling van den vrede met de Staten-Generaal, naar het zeggen van HOOFT [3]), »bruskelijk" af met de woorden »dat hij met Engelschen, Fransoysen, nocht Kaizar, yets te schaffen had; jaa dreyghde, zoo dees den Aartshertoghe [4]) bystand bode, hem den Turk op den halze te schennen; vermat zich, MATHIAS en de Landtzaten over eene kam te scheren, en hem in kort tot Brussel te vernestelen [5])." — Op

---

1) VAN REYD, fol. 37, meldt dat in de schuldbekentenis der Nederlanders ten behoeve van ELIZABETH, de woorden stonden: *quod pro servitio Regis Catholici, et pro conservatione Provinciarum in ejus obedientia, Regina mutuo dederit.*

2) Zie de Bijlagen tot het *Sommier Discours des justes causes et raisons, qu'ont constrainct les Estats Generaulx des Pais-bas de pourvoir à leur deffence contre le Seigneur* Don JEHAN D'AUSTRICE, (Antwerpen 1577).

3) XIIIe B., fol. 546. Z. ook BOR, XII B., fol. 932.

4) MATTHIAS.

5) BONDAM, *Verzamel.* V, 61. »Adjoustant qu'il ne se scrupule pas des *Angloys*, *Franchoys*, ny de *l'Empereur*, contre lequel il fera descendre le Turcq en Hongrie pour empescher de donner secours a l'Archiducq son frere, en menaschant ledict Archiducq de le traitter de mesme façon que tous les autres de ces Pays-Bas, lequel il viendroit voir avant peu de jours à Bruxelles," enz.

het hooren van welke snorkerij, ORANJE koel en minachtend zoude gezegd hebben: »de honden die het meest *blecken* (blaffen), bijten niet [1].”

Wij zijn hier tot het merkwaardigste en glansrijkste tijdgewricht van het leven van WILLEM I gekomen, maar tegelijk tot een keerpunt in de verhouding van BUYS tot dien Vorst. Er is in de roemvolle loopbaan van ORANJE geen schitterender oogenblik dan dat der kortstondige vereeniging van alle Nederlandsche Gewesten onder de leiding van den grooten man, in 1577 door de stem des Volks als Redder naar *Brussel* geroepen [2], en sedert, trots de kunstenarijen van onwaardige benijders, niettegenstaande den nederigen titel van *Luitenant-Generaal* [3], den door hen in diep geheim ontboden Aartshertog MATTHIAS overschaduwende. — Zoo gelukte het hem de ontwerpen van Don JOAN te verijdelen en te schande te maken, en mogt hij zich eene wijl met de zoete hoop vleijen, eerlang gansch Nederland aan het Spaansch geweld te ontscheuren. — Het ligt in het duister, wie aan het hoofd van dien Vrijstaat zoude geplaatst zijn geworden; maar niet ongepast schijnt het, dienaangaande het oordeel van ELIZABETH's doorslepen Minister FRANCIS WALSINGHAM, juist in die dagen geuit, te raadplegen. »Op het bevel van H. M.,

---

1) BONDAM, t. a. p. (28 Januarij 1578). — In den *Teuthonista* of *Duytschlender* van GHERARD VAN DER SCHUEREN (Leyden 1804) leest men: »Baffen, belen, *bloecken*, blaffen (latrare), *bloicken als eyn hont.*”

2) Z. wegens de zending van HENDRIK DE BLOEIJERE uit Brussel (23 Januarij 1577) tot den Prins, GACHARD, *Corresp. de* GUILLAUME *le Taciturne*, III. 189 suiv., IV, Préface IV: »Le parti démocratique, dans les principales villes du Brabant et de la Flandre, désirait ardemment la venue du Prince à Bruxelles,” enz.

3) Het schijnt, dat WALSINGHAM den raad tot die benoeming had gegeven. ELIZABETH en hare Ministers stelden in den onervaren Aartshertog geen vertrouwen, en wilden den Staten-Generaal alleen hulp verstrekken »à condition expresse que M. le Prince d'Orange seroit par luy choisy et accepté pour son *lieutenant-général.*” — Z. het *Verbaal van* MEETKERCKE (18 Oct. 1577) bij GACHARD, IV, LXXXVIII.

(schrijft hij den 23 Julij 1578 uit *Antwerpen* aan Sir CHRISTOPHER HATTON), heb ik haar in een afzonderlijken brief bekend gemaakt met hetgeen ik in staat was te ontdekken ten aanzien van de bedoelingen des Prinsen van ORANJE met deze landen. — Het komt, zoo ver ik kan nagaan, hierop neder: hij wil nooit meer onderdaan van den Koning van Spanje worden, maar de Nederlanden wel aan het Duitsche Rijk hechten; hij is den Franschen niet verder genegen, dan om zijne eigene oogmerken te bereiken; en eindelijk [1]), al zegt hij het tegendeel, liever nog dan de landen Fransch, Spaansch, Engelsch of Duitsch te zien, zou hij die voor zich willen hebben."

Het is noodeloos over eene gissing uit te weiden, welker verwezenlijking door den afval der Waalsche Gewesten, reeds in het volgende jaar onmogelijk werd. — Maar gewis had WILLEM I, door MARNIX geprikkeld en bijgestaan, den wensch gekoesterd om zelfs met verwaarloozing en achterstelling der belangen van zijne tot hiertoe bij uitstek geliefde onderhoorigen, Holland en Zeeland, het roer der Regering van geheel Nederland te behouden. Het Register der Noordelijke Staatsbesluiten wijst aan, hoeveel moeite het den Voorouders kostte den bekoorlijken droom uit 's Prinsen brein te verbannen [2]), en heeft onze eeuw, in 1830, na de slooping van het schoon, vereenigd Koningrijk van Holland en België, vijftien jaren lang door ORANJE's nazaat bestuurd, de plegtige verklaring van dien anderen WILLEM I ontvangen, dat in die gesteldheid

---

[1]) »And lastly, that, though he gave out the contrary, he had rather enjoy the country himself, than either French, Spaniard, English or Almayne." *Memoirs of Hatton by Sir* HARRIS NICOLAS, London 1847, p. 74, aangehaald door Prof. BEIJERMAN, OLDENBARNEVELD, *de Staten van Holland en Leycester*, bl. 43 volg.

[2]) *Register*, 8, 9 Julij 1579. »Is geordonneert dat Mr. JOHAN VAN OLDENBARNEVELT last bij Instructie sal gegeven worden, Sijn Excellencie ernstelijken te versoeken, alhier in Holland hem wederom te willen transporteren, alsoo andersints geschapen stonde eenige twist of oneenigheid in dese Landen te rijsen."

van zaken, zijne zorgen zich van nu voortaan geheel uitsluitend tot de getrouwe Noordelijke Provinciën zouden moeten bepalen, zoodat hare middelen en krachten eeniglijk voor hare belangen zouden worden aangewend [1]), met levendige erkentelijkheid zal het voorgeslacht vervuld zijn geweest, toen na de bittere teleurstelling van ALDEGONDE's rustelooze pogingen, de Staten van Holland ter dagvaart van 7 April 1580 [2]), »Sijn Princel. Exc." wederom hoorden aanbieden »sijnen getrouwen dienst met lijf ende goed, in alle het gunt strekken sal (dus luidt het berigt) tot conservatie van de vrydommen, geregtigheden en het welvaren van den Lande. En heeft voorts de Staten hooglijk bedankt van de eere ende vrundschap die de Staten Sijn Exc. hebben aangeboden en bewesen, en daar tegens *vastelijk belooft,* alle tyden als de Staten voorn. Sijn Excellentie wederom in Holland versoeken sullen, hem goedwillig te laten vinden, het zij op wat oord hetselve sal mogen wesen [3])."

Zoo verbond men zich naauwer en inniger dan ooit, aan elkander, gelijk bij eene verbroedering na voorbijgaand misverstand en achterklap tusschen afwezige vrienden. — En inderdaad was gedurende het driejarig verblijf van ORANJE in België, ten gevolge van zijne aansluiting aan de Staten-Generaal, in de buitenlandsche Politiek eene nieuwe rigting openbaar geworden, tegenover welke de Advocaat BUYS en de Hollanders (niet evenzeer de Zeeuwen [4]) hunne zelfstandigheid

---

1) Koninkl. Boodschap van 20 Oct. 1830, bij den Griffier DE GEER, *Antecedenten. Staten-Generaal* (Tweede Kamer), bl. 114, 191.

2) Z. mede het *Register* van 2 Februarij 1580. »Syn Pr. Excell. heeft in de Vergaderinge van de Staten gedaan by monde sekere propositie, ende in geschrifte overgelevert, daarby S. Exc. verklaart heeft syn goede affectie tot dese Landen," enz.

3) *Register*, 7 April 1580.

4) DE JONGE, *Besluiten der Stat.-Gener.*, II, 77: »Que ledict Sr. DE ZWEVEGEM ne retournera en Angleterre avant qu'avoir faict delivrer à l'Ambas-

handhaafden tot tijd en wijle de Prins, de wuftheid en ontrouw der zuidelijke aanhangers ondervonden hebbende, zich voor immer aan de behartiging der belangen en van het welzijn zijner beproefde en onbezweken volgelingen wijdde. — Het is eene scheve voorstelling, het diplomatisch bedrijf der zuidelijke Staatsvergadering in dat tijdvak, schoon door WILLEM I beäamd of bestierd, als eenzelvig met de inzigten van Holland te betrachten. Terwijl hier sedert den stilstand van wapenen, welken de Pacificatie van Gent had geschonken, zekere orde en regelmaat heerschte, leverde België een allerjammerlijkst schouwspel van verwarring en regeringloosheid, gevoed door de elkander kruisende eerzucht van een tal uitheemsche mededingers, die de hand naar het hoogste Bewind uitstaken [1]). Ieder hunner aan de zaak des Vaderlands zooveel doenlijk bevorderlijk te maken en hunne krijgsmagt of invloed te gebruiken, dit moest het streven zijn van lieden wie elke lichtstraal van uitredding verkwikte en tegen den angst voor de bloedige wraak der Spanjaarden een' riem onder het hart stak. — Hunne ellende — laten wij er bijvoegen, hun gebrek aan de edele standvastigheid en grootmoedige zelfverloochening, welke het gedrag der Hollanders en Zeeuwen kenschetsten, — gedoogde niet de vreemde hulp te versmaden, uit welke drijfveer dan ook of uit welke verschillende Staten van Europa opgedaagd. — Hooren wij het verslag, waarin de Gedeputeerden ter Generaliteit, uit *Antwerpen* in Holland teruggekeerd, dit bedroevend tafereel van den toestand van België ontvouwen [2]) : »Is by POELGEEST en de Advo-

---

sadeur de la Royne les obligations particulieres de *Bruxelles*, *Bruges*, *Gand*, *Dunckercke*, *Nyeuwporte* et *Middelborch en Zelande*," enz.

1) VAN REYD, fol. 36 : »Men mochte Nederlant — eene Bruyt verghelijcken, die tusschen vele Vrijers stont, daeraf elck gheerne die naeste ende liefste ware gheweest; eenighe oock die ghenen moet hadden om d'andere af te stooten, arbeyden nochtans om een stuck van haren rock te scheuren."

2) *Register van Holland*, 8 Mei 1579.

caat BUYS gerapporteert, dat de gemeene sake in meerder calamiteit en confusie binnen *Brabant*, *Vlaanderen* ende andere, zijn gesteld dan eenigsints verklaart of bedagt mag worden, alsoo by de Generale Staten geen credit nog middelen zijn van penningen; — dat mede groote propinen, tractementen, gagien en onredelyke daggelden van vyf-en-twintig guldens daags, simpele Edelluiden verleent worden, die vooraf mede worden betaald; dat de Gedeputeerden (van Holland) mede hadden moeten onderteekenen [1]) de obligatie tot zes honderd duizend guldens, om zekere resterende vyftig duizend guldens, die anderzins niet gefurneert mogten worden, *alhoewel hun daartoe geen last is gegeven;* dat mede de obligatie voor de drie duizend ruyteren by hen was geteekend, onder zekere Brieven van *indemniteit*, inhoudende dat hetselve niet verder strekte dan *volgende den consente* van die van Holland en Zeeland; dat veel obligatien van alle de ruyteren van den Grave van SWARTSENBURG [2]), de Overste LAZARUS MULLER en meer andere, aldaar nog lagen ongeteykend, daarin die van Holland en Zeeland geen verdere excuse hadden, dan dat de andere eerst komende Provinciën eerst teekenen moesten; dat die van *Vlaanderen* geen penningen wilden furneren nog consenteren, voor en aleer de *Malcontents* sullen syn gesla-

---

1) *Register*, 9 Mei 1579: »Alsoo wy — bevonden hebben, dat — onse Gedeputeerden die van Holland en Zeeland onder haar signature *door importuyn aanhouden ende vervolg* mede souden hebben verbonden." enz. (Désaveu).

2) GACHARD, *Corresp. de* GUILLAUME *le Taciturne*, IV, 172 suiv. (Le Prince d'Orange aux Provinces et villes demeurées en l'Union générale (1 Aug. 1579): »Suivant quoy, fust accordé de prier à Monsieur le Duc CASIMIRUS de faire levée de trois mille chevaulx allemans et trois mille hommes de pied, et luy fust envoyé l'argent pour la levée, que ses Commissayres receurent en la foyre de Mars, à Francfort; et peu de jours après, fust aussi donné l'argent en Allemaigne pour la levée de trois mille autres chevaux soubz Monsieur le Conte DE SWARTZEMBOURG, 1500 soubz le Marquis DE HAVERECH, 1000 soubz VOLMERKAUSEN et 1000 soubz le Baron DE SCHENCK, et un régiment de lantzkennechtz soubz le Colonel LAZARUS MULLER, avec lesquelles forces, *si elles eussent esté payées*, comme les Provinces l'avoient promis," enz.

gen, of voor vyanden verklaard; dat binnen *Antwerpen* een Unie was gesloten conform de *Nader-Unie*, uitgesondert dat de Aarts-Hertog MATHIAS in deze als Gouverneur-Generaal werde gerecognosceert; dat de passanten tusschen Antwerpen, Mechelen en Brussel, alle werden *gedetrousseert* van de Engelschen, doordien de Staten-Generaal geen middel hebben om deselve te victuailleren, daar toe de Gedeputeerden (van Holland) haar geloof voor vijf duizend guldens hebben moeten interponeren; dat den Aarts-Hertog voornoemt tot eenige reysen geen middel gehad heeft om sijn Hof en tafel te houden; en aangaande de ordre die op het onderhoud van den oorlog zoude zijn genomen, dat een groot ongeschikt zegel by de Generaliteit was gemaakt [1]), inhoudende een Leeuw met een zwaard in de eene, en in de andere poot een bosse pijlen, daarmede de Commissie voor de Gedeputeerden op den Vredehandel voor het eerste was gezegelt," enz. – Zoo men bij al die klagten van wanbeheer nog voegt, dat terwijl de Aarts-Hertog MATTHIAS, nooit in Holland erkend, de teugels der Regering steeds in schijn vasthield, bereids met den Hertog van ALENÇON over diens aanneming tot *Protecteur-Generaal* door WILLEM I en de Zuidelijke Vergadering was onderhandeld [2]), zal men gereedelijk den afkeer der Hollanders van dien *desolaten* boedel en tevens van zooveel wispelturigheid en beginselloosheid beseffen. — Wij zwijgen van het stuk der Godsdienst, die steen des aanstoots, die gestadig na de Gentsche Pacifica-

---

1) *Resol. van Holland*, 9 Mei 1579: »dat die van Holland en Zeeland niet verstaan, verbonden of belast te mogen worden met eenige verzegelinge van een nieuw zegel, dat *buyten haar consent ende kennis* is gemaakt" enz. Op- ontbod en cassatie der Gedeputeerden in *Register*, 20 Julij, 23, 24, 30 Sept. 1579.

2) Verg. KLUIT, *Inwijingsrede over 't recht om* PHILIPS *af te zweren* (Leyden 1779). *Bijlagen H* en *I* (24 Junij 1580), bl. 103—114. *Articulen geconcipieerd bij myn Heere den Prince van Orangien, ende den Heeren Gedep. van de Generale Staeten, op dewelcke onder het welbehagen van de Provincien, soude tracteren metten Hertoge* VAN ANJOU. — Doch verg. reeds het *Register*, 13 Mei 1579.

tie, het Noorden en het Zuiden beurtelings had gekwetst; die al hadden de partijen bij de Vredehandeling te Keulen [1]) in alle overige punten elkander verstaan, op zich zelf de verzoening met Spanje of de zamensmelting der Nederlandsche Gewesten tot éénen Staat, die WILLEM I en zijn vriend ALDEGONDE voor den geest zweefde, natuurlijk moest beletten [2]). — De vrijheid van geweten, de oefening van de Protestansche Eeredienst, tot den prijs van stroomen bloeds door de Hollanders en Zeeuwen verkregen, was onafscheidelijk verknocht aan hunne onafhankelijkheid; de zekerheid van die vrijheid, van de onbelemmerde vereering van het Opperwezen nimmer van de onverzettelijkheid van Koning PHILIPS goedschiks te zullen verwerven, leidde ten slotte tot de afzwering van den streng-Katholyken Vorst. — De overgroote meerderheid nu der bevolking in het Zuiden bleef, in weerwil van den afschuw der wreedheden, door de Spanjaarden gepleegd, niet minder gemoedelijk gehecht aan het voorouderlijk geloof [3]), en neigde derhalve tot bevrediging met den Koning zoodra slechts de belofte der verwijdering van het gehate, uitheemsche krijgsvolk gegeven werd. — Wèl hadden de Staten-Generaal van 1576 allen ijver tegen den terugkeer der Spaansche benden ingespannen; wèl hadden zij met dit oogmerk, het Land in staat van tegenweer gesteld en zich met WILLEM I en Holland en Zeeland, te *Gent* verbonden; maar uit de met Don JOAN aangeknoopte negotiatiën, uit de gehoorzame erkenning en huldiging van dien

---

1) *Register*, 30 April 1579, 15 Mei enz.

2) Zie dit helder bij QUINET ontwikkeld, in het hieronder aangehaald geschrift.

3) GACHARD, *Corresp.*, III, 447. *Relation des conférences de Gertrudenberg*, Mai 1577 (vermoedelijk uit de pen van MARNIX gevloeid), p. 456: »Vous ne voudriés doncques, dict le S[r]. DE GROBBENDONCQ, vous submettre aux Estats touchant l'exercice de la religion?" Non certes, dict le Prince, car, pour vous dire la verité, nous voyons que vous nous voulés *extirper, et nous ne voulons point estre extirpés.*" Ho! dict le Duc D'ARSCHOT, il n'y a personne qui veuille cela. — Si faict certes," hernam ORANJE.

Landvoogd, uit allerlei diplomatische zendingen naar *Madrid* [1]), naar *Rome*, *Parijs*, *Praag*, en elders, was spoedig aan het licht gekomen, hoe hemelsbreed de inzigten der Zuidelijke Staatslieden van die der Noordelijke verschilden; hoe, bij gebrek aan het bezielend beginsel der Hervorming, de kweekster van dien heldenzin, van die onbaatzuchtige en eendragtige toewijding van Edelman, burger en landman aan eene heilige zaak, door welke in Holland en Zeeland de wonderen verrigt waren, die de wereld met verbazing aanschouwde, in België, na eene geestdrift en vervoering van het oogenblik, de veerkracht gebroken was, en de zelfzuchtige woelingen der factiën het beklagenswaardig land als eene weerlooze prooi in de magt van den beleidvollen FARNESE zouden leveren.

Men hoede zich dus, met onze Geschiedschrijvers, die het onderscheid der gesteldheid en der uiteenloopende belangen en gevoelens van Noord- en Zuid-Nederland niet immer naauwkeurig hebben in acht genomen, de diplomatische betrekkingen van België in dien tijd met die van Holland en Zeeland te vermengen. — Met Don JOAN en het *Eeuwig Edict*, met de Unie van *Brussel*, met MATTHIAS [2]) en ALENÇON, met het Engelsch Tractaat van 1578 en den door ELIZABETH aangeprezen CASIMIR van de Paltz [3]) wilde het Noorden zich niet inlaten. — Maar is deze beschouwing waar, hoe hebben dan

---

[1]) DE JONGE, *Besluiten*, I, 72, 73 (25 Oct. 1576). Frère GERY (»docteur frère mineur") envoyé en Espagne; p. 4: »d'escrire lettres de par tous les Estatz des dicts Pays-Bas au Roy, nostre Sire, *à nostre St. Pere le Pape*, à l'Empereur, aux Evesques de Liege et Coloingne" enz. Z. wegens de zending van LEONINUS naar Rome, A. 1578, GROEN V. PRINSTERER, VI, 232.

[2]) *Register*, 12 Mei 1579: »sonder eenigsins te advoyeren den titel van den Erts-Hertog MATHIAS" enz., 22 Junij 1579.

[3]) Z. bij GROEN VAN PRINSTERER, *Archives*, VI, 392: »que Son Exc. (CASIMIR) estant sollicitée et requise par le puissant Prince Monseig^r. MATHIEU, Archiduc d'Austrice, Gouverneur-Général des Pais-Bas et les Estatz Generaulx d. P. B. et par la Sérénissime Royne d'Angleterre, vous amène le secours promis."

onze Letterkundigen, door ALDEGONDE's doorluchtigen naam verleid, zooveel gewigt aan zijne Rede op den Rijksdag te *Worms*, aan het resultaat van die zending kunnen bijleggen [1]? Het wezen, de kern der Geschiedenis van de Nederlandsche Diplomatie ligt in het bedrijf der onwrikbare Ministers van den reeds vrijgevochten Staat, wien de Zuidelijke Gewesten van toen af eenigermate tot bolwerk en afwending van den vijand strekten. — Hoe fraai derhalve en wegslepend MARNIX uit naam en ten behoeve van den Aarts-Hertog en de Staten-Generaal, tot den Keizer en de Duitsche Stenden gesproken hebbe, hij was dáár niet van wege Holland en Zeeland verschenen, en hoe gaarne wij deze bladen met zijne door HOOFT vertolkte zinsneden zouden versieren, wij zijn daartoe niet geregtigd. — Zijne taal vol demoed, het rampzalige België passende, voegde niet langer den door handel, scheepvaart en nijverheid ontluikenden Staat, die zelf reeds uit *Portugal* [2]) aanzoeken om onderstand ontving en inwilligde. — Van toen af konden Holland en Zeeland een anderen toon aanslaan, door den schrik, welken de moord van WILLEM I veroorzaakte, eene wijl weder lager gestemd.

Met ter zijde stelling dan van Gezantschappen en Negotia-

---

[1]) Geen wonder dan, dat EDGAR QUINET, *Fondation de la République des Provinces-Unies*. MARNIX DE SAINTE-ALDEGONDE (Paris 1854), p. 131 suiv., over de *Oratio pro* MATHIA *et Ordinibus Belgicis* (7 Mei 1578) uitweidende, van den echt Brabantschen spreker schrijft: »ALDEGONDE profita de cette occasion avec une fierté et une audace qui annonçaient les destinées de la République *hollandaise*." — Z. voorts SCHELTEMA, *Staatk. Nederl.* in v. MARNIX, en *Mengelwerk*, IV, 1e St., bl. 3—11. Z. ook over BILDERDIJK's uitdrukking »een jammerlijke redevoering," Prof. TYDEMAN, *Opheld. en Bijvoegs. op de Gesch. d. Vaderl.*, VI, 283.

[2]) *Register*, 7 Julij 1577. Verzoek van »NANNE AVERES PERIERA (sic), Facteur van den Koning van Portugal, om uitvoer van ammunitie »omme daarmede te resisteren de invasie van den Turk; — gecommitteert VAN DER MYLE, KONINCK en OLDENBARNEVELT — met Sijne Exc. (ORANJE) te adviseren — reguard genomen op de mutuele en dagelijksche Commercie met die van Portugal." *Register*, 13, 14 Junij 1580.

tiën, welke de opkomende Republiek niet raken, willen wij liever stilstaan bij hetgeen hare internationale verhouding onmiddellijk betreft. — Tot deze staan in regtstreeksch verband de in 1579 bij de Unie van *Utrecht*, gehuldigde grondregelen van Staats- en Volkenregt beide. — PAULUS BUYS had geen gering deel aan het ontwerpen en sluiten dier Acte, twee eeuwen lang als de Grondwet der Vereenigde Nederlanden aangemerkt. — Toch kwam blijkbaar veel daarin voor van geheel tijdelijken en persoonlijken aard; het verlaten des Konings achtte men nog niet geraden, welverre dat in de Unie de toekomstige Regeringsvorm, hetzij dan Monarchie of Republiek, stipt omschreven ware. Men liet eene wijde deur open voor de toetreding van Bondgenooten, in 't bijzonder van die Gewesten of Steden van België, welke nog niet bepaaldelijk afgevallen waren. — Van daar in Art. II de belofte van elkander met goed en bloed bij te staan tegen alle geweld, onder verschillend voorwendsel aangedaan, »het ware ter cause van 't Tractaet van de Peys tot *Gent* gemaeckt, van dat sy die wapenen tegen Don JOHAN D'AUSTRICE aengenomen, den Eertz-Hertoge MATHIAS tot Gouverneur ontfangen hebben, met alle 't gene datter aen kleeft, van dependeert ofte uytgevolcht is, ofte uytvolgen sal mogen." — Ook het Art. XIII, dat het zelfbestuur van *Holland* en *Zeeland* in het stuk van Godsdienst erkende, liet de bevoegdheid der andere Provinciën, Leden der Unie, onverkort om »hen te mogen reguleren na inhout van de Religions-Vrede bij de Eertz-Hertoge MATHIAS [1]), Gouverneur ende Capiteyn-Generael van dese Landen, met die van sijnen Rade bij advijs van de Generale Staten alreede geconcipieert;" en de milde uitlegging, eenige dagen daarna aan die

---

1) VAN HEYD, fol. 84, en verg. in VAN DE WATER's *Groot Utrechtsch Placaatb.*, I, 55, *de onderlinge verbindtenis der Algemeene Staten* (10 Dec. 1577), *zoo van Onroomschen als Roomschen Godsdienst, tot handhaving van den Gentschen Vrede, gehoorzaamheid aan den Koning, en aanneming van* MATTHIAS. — KLUIT, t. a. p., *Bijlage F*, bl. 89—98.

woorden gegeven, had kennelijk de strekking, de toetreding der zuidelijke broeders door het wegnemen van gewetensbezwaren, zooveel mogelijk te bevorderen. — Die onbekrompenheid droeg vruchten. *Gent*, *Venlo*, *IJperen*, *Antwerpen*, *Brugge* en het *Vrije* omhelsden achtereenvolgens de Unie. Opmerkelijk was de toetreding van den lateren afvallige, GEORGE VAN LALAING, meer berucht onder den naam van Grave VAN RENNENBERG, die zich op het voorbeeld van ORANJE beriep, den »Lieutenant-Generael van den Eertshertoge MATHIAS — voorseker achtende ende houdende, dat de overheyt ende authoriteyt der Hoogheyt van den Eertshertoge *niet* verkort nochte vermindert en wort." — Doch boven alle merkwaardig was de aanneming der Unie door WILLEM I zelve, die niet alleen even gemeld beding in het voordeel van MATTHIAS in zijne verklaring van 3 Mei 1579 vlocht, maar zijn verwijl in het onderschrijven der Acte, dat door velen was misduid [1]), ophelderde en regtvaardigde door den wensch, »dat dieselve dies te beter en met bequamer oorsake en gelegentheyt mochte *der generaliteyt der Provintien van herwaerts over* voorgestelt worden, om tot een *algemeene* Vrede, Unie, ende eendrachtigheyt over die *gansche* Landen, met gemeene verwillinge aenghenomen en besloten te worden." — Nu eindelijk had hij niet langer bedenking de Acte te bezegelen, nu »*Syne Hoogheyt* (MATTHIAS) *met een groot deel der voorsz. Provintien van herwaerts over*" verklaard hadden, dat zij voor goed en raadzaam hielden, dat zoodanige Unie beraamd, besloten en aangenomen zou worden, »tot beter beleydinge der saecken des *gemeenen Vaderlants*." — Is er doorslaander blijk noodig ter bevestiging van hetgeen straks van ORANJE's en ALDEGON-

[1]) *Register*, 8 Mei 1579: »Aangaande de Nader-Unie (die van *Utrecht*), dat de oorsaak alleenlijk was, dat Sijn Furstelijke Genade (WILLEM I) deselve alsnog niet heeft willen teikenen, de *calumnie* van eenigen, dat Sijn Furstel. Gen. daarmede tenderen soude omme hem Gouverneur-Generaal te maken in de plaats van den Aartshertog MATHIAS" enz.

DE's streven [1]) gezegd werd, en van de rigting hunner Politiek, lijnregt aandruischende tegen die van Holland en Zeeland? Nog maakten zij zich diets, het luchtkasteel te zullen kunnen stichten, al zoude men om het doel te bereiken, de toevlugt moeten nemen tot den verdachten VALOIS [2])! — Maar wij komen op den handel met ANJOU terug en mogen van de Unie van Utrecht niet afstappen zonder de voornaamste harer voorschriften over de Buitenlandsche Zaken, die van zóó beslissende uitwerking op het lot der Republiek zijn geweest, even aan te stippen. Vooraf echter is het noodig op de uitdrukkelijke verzekering in den aanhef der Unie te wijzen, dat de Leden van het nieuw Verbond geenszins bedoelden het leenverband met Duitschland te verbreken (»sonder in allen ghevalle hem by desen te willen onttrecken van ofte *uyt den Heyligen Roomschen Rijcke*"). — Ook die verklaring was het uitvloeisel van omstandigheden [3]), onder welke men zich wachten moest de welwillendheid des Keizers en der overige Duitsche Vorsten te verbeuren [4]), tot welke ALDEGONDE nog in het vorig jaar te *Worms* het woord had gevoerd en vóór hem in de dagen van verlegenheid na den ijdelen Bredaschen Vredehandel, op aansporing van den Graaf VAN SCHWARZBURG, DIRK VAN EGMOND VAN DER NIJENBURG ter afsmeeking van hulp door de Staten van Holland en Zeeland was af-

1) *Rapport van* BUYS (*Register*, 27 Aug. 1579): »Dat mede seker ander Concept was gemaakt op het beleid van de Generalité, wesende een Poinct van Instructie van ALDEGONDE, te weten dat *drie* Vergaderingen souden gehouden worden, elk van 10 personen; 1. nevens S. Exc. die genoeg de superioriteit hebben soude; 2. binnen *Gent;* 3. binnen *Utrecht.*"

2) EDGAR QUINET, MARNIX DE STE ALDEGONDE, p. 140: »Accoutumés à manier des hommes chez qui le bon sens abondait, GUILLAUME D'ORANGE et MARNIX ne se mirent point en garde contre l'extravagance du VALOIS. C'est la seule chose dont ils ne se défiaient pas."

3) De Vredehandeling te Keulen.

4) F. VAN MIERIS, *Verhandeling over de Leenroeriyheid van het Graafschap in Holland*, Leiden 1748, bl. 33 volg.

gevaardigd [1]). Zij strookte nog weinig met de gedachte van de vestiging van een onafhankelijken Staat. Afgescheiden van het uitzigt om in den uitersten nood, de overigens tamelijk onbeteekenende bescherming van het Duitsche Rijk te kunnen inroepen, lette men op den persoon van den eersten onderteekenaar der Unie, den Stadhouder van Gelderland, Graaf JAN VAN NASSAU; voorts op het belang der vrije Rijkssteden in Nederland, vooral van *Nijmegen* [2]; terwijl bij die voorzorg, insgelijks MATTHIAS niet zal vergeten zijn. — Doch de toekomst leerde, met hoeveel moeite eene pas geboren Mogendheid zich van zulke banden van voormalige onderhoorigheid los maakt. En meer dan ééne krenking zoude nog meer dan eene halve eeuw daarna, de reeds alom geëerde Republiek, van de dwaze inbeelding en hoogmoed van het Huis van HABSBURG te lijden hebben, alvorens de versleten herinneringen van een vernietigd oppergezag onder de Archiven, nevens andere gedenkteekenen van een vervlogen verleden werden wèggelegd [3]).

Duurzamer en heilrijk, daarentegen, was het in Art. XVII

---

1) *Register*, 21 Maart 1579 (11 Nov. 1578 roerende de betalinge van de Ambassade aan de Keiserl. Majesteit gedaan by Mr. DIRK VAN DER NIEUWBURGH (Vertering van 23 Febr. tot 13 Nov. 1575). — Z. nog *Register*, 4 April 1575. Voorstel van SCHWARZBURG: »interea quae de Legatis simul ad Caesarem mittendis in proximo Conventu Dordracensi placuerunt, firma maneant." — Wijders 25 Febr. 29 Nov. 1575: »Zyn gedepescheert en — onderteikent de Brieven aan den Keiser, Churfursten en Rijks-Steden met de Instructie voor Doctor JUNIUS ende den Raadsheer VAN DER NIEUWBURG." — Commissie voor JOHAN JUNIUS DE JONGE, 15 Mei 1575, als Agent »by de Duitsche Natien, Vorsten en Heeren;" ook bij den Keizer (Jaarwedde, *Register*, 14 Mei 1575).

2) H. J. ARNTZENIUS, *Specim. de Orig. et progressu Jur. Civil. Belg.* (Gron. 1787), p. 150 sqq.

3) Nog in 1641 kwam de Keizerlijke Gezant, Graaf VAN AUERSBERG met een' brief *Illustribus, Generosis, Nobilibus et honorabilibus et Sacri Romani Imperii Fidelibus dilectis N. N. Ordinibus Unitarum Provinciarum Belgicarum.* Men gaf dien ongeopend terug.

der Unie verkondigd beginsel van vredelievendheid, zoo onmisbaar voor het klein en handeldrijvend, aan alle kanten door magtige naburen belaagd Gemeenebest. — Pleegt men in onzen tijd zoodanig ingesloten en schijnbaar zwakke Staten onder de hoede van eene algemeen gewaarborgde onzijdigheid te plaatsen [1]), de wijsheid van het voorgeslacht begreep zelf, vóór alles de goede verstandhouding met het buitenland te moeten bewaren. — »Dat die voorsz. Provintien, Steden ende Leden van dien hem wachten sullen van uytheemsche Fursten, Heeren, Landen, ofte Steden eenige occasie te geven van oorlogen ende sulcx om alle alsulcke occasien te vermyden, sullen die voorsz. Provintien, Steden ende Leden van dien gehouden wesen, soo wel den Uytheemschen als ingesetenen van de voorsz. Provintien t' administreren goet recht ende Justitie [2]); ende sooverre yemandt van hem daervan in gebreken blijft, sullen die andere Bontgenooten die handt holden by alle behoorlijcke wegen en middelen dat sulcx gedaen sal worden en dat alle abusen, daerdoor sulcx belet en de Justitie deur verachtert soude mogen worden, gecorrigeert en gereformeert sullen worden, als na rechten en vermogens een yeder sijn Privilegien, loffelijcke en wèl her-gebrachte costuymen."

Wij zullen hierna gelegenheid hebben te doen zien, hoe dit voorschrift een vaste regel van internationale Regeerkunde voor onze Staatslieden is geworden; hoe zij overtuigd »dat er niets zoo verderflijk was voor eene Republiek, op den koophandel gevestigd, als een Oorlog [3])," zich doorgaans beijverden alles na te laten, wat vreemde Magten ergernis kon geven. — Gelijk de Diplomatie van den grootsten Vrijstaat in deze eeuw

---

1) Zwitserland, België.

2) Z hierbij het *Politiek Vertoog van* VAN GOENS, bl. 238, 240 volgg., 248, waar hij over het geheim verdrag van Amsterdamsche Regenten handelt, in 1778 met de Noord-Amerikaansche opstandelingen beraamd.

3) VAN DE SPIEGEL, *Nadenking*, bl. 33. — Z. ook deze *Inleiding*, 1ste Gedeelte, bl. 120, 294.

beschreven wordt als de zoodanige die niets onredelijks eischt, maar ook niets onwaardigs lijdt [1]), zoo mogt de laatste Raadpensionaris van het kleine Holland, getrouw aan hetzelfde beginsel, zich nog in 1793 beklagen, dat »eene vreedzame Republiek, die niemand offensie zoekt te geven, die niemands eigendom tot hare vergrooting begeert, die zich met alle omzigtigheid in de stormen van Europa gedraagt [2])," eensklaps door de onzinnige leiders der Fransche omwenteling was aangevallen, niettegenstaande de zucht om dit kwaad te ontgaan onze Regenten dermate had bezield, dat hun systema »meer geschikt scheen tot vreesachtigheid, dan tot fierheid, meer om een oorlog af te bidden, dan te beginnen [3])."

Eene andere bepaling der Unie van Utrecht heeft voor het bestaan en de eendragt der Republiek tegenover het buitenland, blijvende gevolgen gehad, en den uitheemsche Diplomaten dikwerf het middel benomen om op het voorbeeld van andere Bondgenootschappen, onder de Leden scheuring te verwekken. — Art. X en XI verboden het aangaan van »eenige *confederatien* ofte *verbonden* met eenige nabuer-Heeren ofte Landen," zonder gemeen overleg en toestemming der overige Provincien; een voorschrift, door MONTESQUIEU [4]) bij vergelijking en tegenstelling van de onzalige verdeeldheid,

1) Boodschap van den President der Vereenigde Staten van Noord-Amerika, JAMES K. POLK (2 Dec. 1845): »Adopting the maxim in the conduct of our foreign affairs, *to ask nothing that is not right*, *and submit to nothing that is wrong*."

2) VAN DE SPIEGEL, *Brieven en Negot.*, I, 68 (Missive v. H. H. Mog., 10 Februarij 1793, aan de Staten der Provincien).

3) *Nadenking*, bl. 71.

4) *Esprit des Lois*, L. IX, Ch. 3: »Dans la République de Hollande, une Province ne peut faire une alliance sans le consentement des autres. Cette loi est très-bonne, et même nécessaire dans la République fédérative. Elle manque dans la Constitution Germanique, où elle préviendroit les malheurs qui y peuvent arriver à tous les membres, par l'imprudence, l'ambition ou l'avarice d'un seul."

in het Duitsche Rijk bestendig door de Politiek der vreemde Hoven gevoed, teregt en aanschouwelijk geprezen.

Wij zullen ons wachten, denzelfden onbepaalden lof toe te zwaaijen aan het IXe Artikel der Unie, waarbij tot het maken van een »Accoord van Bestand ofte Peys [1])" of tot het voeren (»aenveerden") van oorlog, zoowel als tot het opleggen van belastingen ten behoeve van het Bondgenootschap, de *eenparige* bewilliging der Leden werd gevorderd.

Het gebrek aan overstemming is sedert door de schranderste Staatslieden meermalen erkend en nu en dan, niet anders dan met verkrachting of listig bemantelde overtreding van het Artikel, te boven gekomen. — Toch wie kan het betwijfelen, of menig schitterend blijk van diplomatische bekwaamheid zal gesproten zijn uit het besef van hetgeen ook de minst aanzienlijke Provincie of stad door haar moedig verzet of door eene lang gerekte weigering vermogt [2])?

Die zorgvuldige besnoeijing der magt van de Algemeene Staten was overigens een natuurlijk gevolg van het misbruik, onlangs in de Vergadering te *Antwerpen* gepleegd [3]). — Maar al te zeer was de noodzakelijkheid der ruggespraak van de Gecommitteerden met hunne lastgevers gebleken, en men wist van ouds, dat het regt van *vrij Consent* [4]) een bolwerk der vrijheid was. Wat onder de regering der Graven standvastig, soms hardnekkig was verdedigd, mogt thans, na het afschudden der dwingelandij, niet ligtvaardig prijs gegeven worden,

---

[1]) Men doelde in 1579 op eene wapenschorsing of vrede met *Spanje*. Doch het artikel bleef ook in 't vervolg gelden als eene onverbrekelijke Grondwet. VAN GOENS, bl. 190.

[2]) Z. wijders deze *Inleiding*, 1ste Gedeelte, bl. 10 volgg.

[3]) *Register*, 24 Febr. 1582: »alsoo die van Holland *over de derd' halve millioen* sedert de Pacificatie boven hare guarnisoenen tot behoef van de Generaliteit hebben verstrekt."

[4]) VAN DE SPIEGEL, *Hist. der Satisfactie van de Stad Goes*, bl. 14, 24, 370 volg.

zelfs niet uit overmaat van inschikkelijkheid jegens WILLEM I [1]). Men schroomde dan ook niet ter Vergadering van Holland de volmagt der Gedeputeerden te herroepen, die 's Prinsen aandrang niet langer durvende weêrstreven, in de betaling der ruiterij van Hertog CASIMIR, evenwel niet dan onder protest, ter Generaliteit hadden toegestemd. — En toen men ter Algemeene Staatsvergadering de afpersing van een' eed van geheimhouding had uitgedacht, om de ruggespraak te ontduiken, ging men in Holland dien toeleg onverwijld te keer uit vrees van »*in groote subjectie*" te geraken [2]). — Zoo naijverig handhaafde men het oude regt van gemeen overleg met de belanghebbende Vroedschapscollegiën, dat nog weinige maanden vóór ORANJE's sluipmoord, in de Instructie op het beleid der Regering in de naauwer met elkander verbonden Provincien *Holland*, *Zeeland* en *Utrecht*, het constitutioneel voorschrift ook op diplomatisch gebied uitdrukkelijk werd herhaald. — »Syne Exc. en den voorsz. Raad — dus heet het [3]) — en sullen niet vermogen eenige Vrede, Bestand of nieuwe Oorloge aan te gaan, nog eenige Heeren aan te nemen, nog eenige Alliantie of Verbintenisse met deselve, of met eenige omleggende Landen of Steden eintelijk te besluiten, *sonder volkomen magt* of *generaal consent* van de voorsz. geunieerde Provincien, daarop alvoren staatsgewijs beschreven; maar sullen gehouden zyn tot voordeele, handhouding en beschermenis van de Landen, mitsgaders van de Traficque en Negotiatie, met de uitheemsche Heeren, omleggende Rijken en Landen te onderhouden alle goede correspondentie, vrundschap en nabuur-

---

1) *Register* van Holland 24 September 1579, 22 Januarij en 2 Mei 1580, verg. met de Volmagt der Gedeputeerden. (*Register* 6 Aug. 1577). Z. de Bijlage XXIX.

2) *Register* 1 Junij 1580.

3) *Instructie voor die v. den Raade neffens S. Exc.* Art. XIV (7 Januarij 1584, in het *Register* 10 Januarij).

9

schap, by de beste wegen en middelen, die sy daartoe sullen weten te gebruiken."

Bleef alzoo het beginsel van Staatsregt ongekrenkt, wij merken hier tevens het gewigt op der buitenlandsche handelsbetrekkingen. — Zoo zwaar drukten deze reeds toen op de schaal der Politiek, dat de Staten van Holland twee jaren vroeger den Koning van Spanje zouden hebben afgezworen [1]), zoo zij niet door het nadeel dat de scheepvaart dreigde, van dien beslissenden stap waren teruggehouden. — Voor de geschiedenis der Nederlandsche Diplomatie is het een gedenkwaardig feit, dat het belang en de regten van het onbelemmerd verkeer tusschen onzijdige en oorlogvoerende Volken, ter Dagvaart van 13 September 1580 zoo helder werden doorzien. — Het gold een *precedent* in de erkenning der voorvaderlijke leer: *vrij schip vrij goed.* »De Staten, zoo luidt de Resolutie, gesien hebbende de Brieven van commissie van *Adam Mongommery*, om met syn schip tot *Rotterdam* toegerust, hem in zee te mogen begeven; en verstaan hebbende, dat de Brieven by den Prins van CONDÉ deselve verleent, inhouden souden generale last, alle schepen te mogen aanvaarden, daarin eenig *onvry goed* soude mogen wesen, die de Gereformeerde Religie niet toegedaan zynde, soo wel in Spaigne, Portugal, Vrankryk als elders; waaruit niet alleen die van Holland in haar negotiatie grootelijks souden worden *gelaedeert, alsoo deselve met onvrye goederen dikmaals hare goederen moeten doen schepen en transporteren,* maar ook over die van Holland, soo uit *Denemarken* als elders, groote klagten geschapen souden zyn te rysen, doordien de schepen in Holland souden zyn

---

[1]) *Register* 11 Julij 1579. »Is by de Staten voorgeslagen, dat men den name van den Koning behoort te *aboleren* ende te niet te doen; dan alsoo men alsdan *de Negotie op Spaigne soude moeten verbieden*, hebben de Staten daarop genomen rapport, ende dat niettemin by hare Gedeputeerden tot *Utrecht* de sake in het gemeen ende *secreet* die van de *Nader Unie* aangedient soude mogen worden."

geëquipeert; bysonder in *Portugal* ende in *Vrankryk*, daarmede goede vrundschap en alliantie moet worden onderhouden; hebben de Staten verklaart en geresolveert, dat Syn Exc. van de voornoemde swarigheden sal worden geadverteert, en middelertyd het voornoemde schip en het gunt in *den Briel* geëquipeert word, *in arrest te houden.*" — Doch men vergenoegde zich niet ten behoeve der onzijdigen, de kaapvaart te beteugelen; men hield in Holland zoolang doenlijk, den handel en de vaart op de vijandelijke kusten in stand [1]), en weigerde ter voorkoming van den ondergang der »*zeevarende neringe*," even als in 1564, de afkondiging van het Placaat op de Zeevaart, door den Aartshertog MATTHIAS en de Staten-Generaal uitgevaardigd [2]). — Met klem van redenen verzette zich *Amsterdam* in 1584 tegen de verhooging van het Tarief op de vermoedelijk naar Spanje bestemde waren en koopmanschappen [3]); en ook bij deze en dergelijke maatregelen van het verbodstelsel, verschilden de inzigten en begrippen der Staten-Generaal hemelsbreed van die der Vergadering van Holland, die nu en dan, ter liefde der eendragt, aan de eischen van WILLEM I toegaf, niet zonder klagt nogtans over de sluikerij der kooplieden van het Zuiden [4]). — PAULUS BUYS en OLDENBARNEVELT werden te zamen bij zoodanige gelegenheid benoemd om de bezwaren der Amsterdammers over de verhooging der Convoyen den Prins voor te dragen en bepaaldelijk te doen uitkomen, hoe daardoor niet al-

1) *Register* 4 Sept. 1578 (negen schepen met koopmanschappen geladen, uit Amsterdam en Noord-Holland, en drie à vier uit Zuid-Holland, »*voor dese reise*" vergund op de kusten van Spanje te varen).

2) *Register* 1 Januarij 1579, 4 en 23 Maart 1583.

3) *Register* 13 Maart en 26 April 1584; 16, 22 Maart; — 5 Mei 1584.

4) *Register* 23 Maart 1583: »sonder dat deselve interdictie apparentelyk sal strekken tot dienst van de gemeene sake en afbreuk van den vyand, *als te voren mede niet heeft gedaan*, overmits de frauden die by die van *Braband*, *Vlaanderen* en andere Provincien daarin gebruikt worden," enz. (*Placaat, beroerende het verbod van den toevoer op Vrankryk*).

leen »*diversie* van koopmanschappen, maar ook *vertrek van kooplieden* gecauseert soude werden."

Ook in andere punten schenen de handelsbelangen van Holland en het toenmalig België niet wel te strooken. — Onze ingezetenen hadden den blik meest op Denemarken en de Oostzee, die van Brabant en Vlaanderen vooral op het verkeer met Engeland gerigt. Vandaar al weder uiteenloopende meeningen in de waardering der diplomatische betrekkingen, en het geschil over het al dan niet *van wege de Generaliteit*, afvaardigen en onderhouden van gewone Gezanten of Agenten. — Immers terstond na de Gentsche Bevrediging betoogden de Hollanders bij de Algemeene Staatsvergadering te Brussel [1]), het onbetwistbaar nut der ongestoorde vaart naar het Noorden, en beklaagden zij zich over de willekeurige verhooging van den Sonttol. Zij beseften het voordeel, dat bij den Koning van Denemarken niet uit naam van éen bij uitstek belanghebbend Gewest, maar van geheel Nederland wierd gesproken. — Men dacht eerst aan het benoemen van een gewoon Gezant [2]), die verdere knevelarijen zoude trachten te voorkomen en des noods alleen door *Holland en Zeeland* bezoldigd zoude worden. — Daarna deed men een anderen voorslag. — Meermalen was er sprake geweest van de vestiging van eene soort van Nederlandsch *Consulaat*, als Collegie ingerigt, ter bescherming der »in *Engeland* negotierende kooplieden, zoo van *Brabant* en *Vlaanderen*, die daarby *meest* souden wesen *geprofiteert*," als van Hol-

---

1) DE JONGE, *Besluiten* II. 95 (18 Febr. 1577): »Sur la requeste de ceulx de Hollande, touchant les tonlieux nouveaulx de chacune mesure de grains et de ceulx du Sont de par le Roy de Dennemarcq: Soit renvoyé à Messieurs du Conseil d'Estat, affin qu'ilz ordonnent ce que la raison requiert."

2) *Register v. Holland*, 22 Mei 1579. »Is mede genomen rapport, of binnen Denemarken een *Legaat continueel* gehouden sal mogen worden *op den naam van de Generale Provincien*, al was het dat de onkosten alleenlyk by die van *Holland* en *Zeeland* gedragen souden moeten worden."

land [1]). Nu verklaarde men zich hier tot de oprigting van dit Collegie te *Londen* bereid, mits wederkeerig die van Vlaanderen en Brabant »ter contemplatie van die van *Holland*", een of meer Commissarissen tot voorstand van de Zeevaart, in *Denemarken* wilden helpen onderhouden [2]). Middelerwijl was BARTHOLOMEUS BUYS, genaamd GRYPHIUS [3]), sedert Pensionaris van *Gorinchem*, op kosten van Holland, door de Staten tot den Koning van Denemarken gezonden, om zoo mogelijk het ontslag der aldaar aangehouden oorlogschepen te bewerken en naauwkeurige berigten aangaande het Tarief der in de Sont dagelijks geheven regten van koopmanschappen en goederen in te winnen [4]). — Met spoed en niet zonder vrucht, volbragt de Commissaris zijne zending [5]); de vaartuigen werden vrij gegeven, daar men met de onzen in »alle vrundschap" begeerde te leven. — Doch voortaan zouden geene Nederlandsche oorlogschepen meer op Z. M^ts^. stroomen worden toegelaten, tenzij ingeval van storm of anderen nood. — De Koning zeide men, was zelf bekwaam, met zijne zeemagt de stroomen te beveiligen. — De verhooging der lastgelden in de Sont was een gevolg der behoefte aan eene Marine. — BUYS vernam, dat die van *Hamburg* tegen betaling van honderd duizend daalders binnen vier jaren, vrijdom van tolheffing zouden genieten; een wenk, merkte hij aan, voor onze kooplieden. — Het was er overigens verre af, dat deze de hooge waarde van den Oostzee-handel, eens »de *moedercommercie* dezer landen [6])", zouden hebben voorbijgezien. — In Maart 1582

---

1) Verg. hierbij het *Register* 7 Februarij 1584; Octrooi van den Hertog van *Anjou* 3 Mei 1582.

2) *Register* 19 Junij 1579.

3) Ook GRIFFIUS.

4) *Register*, 2, 5 Junij 1579.

5) Bij zijne terugkomst werd hem eene som van 300 ponden van 40 grooten toegelegd. *Register* 23 Julij 1579.

6) Mr. T. P. VAN DER HOEVEN, *Bijdrage tot de Gesch. v. den Sonttol*, bl. 3.

werden de Gecommitteerde Raden van Holland door de Regering van *Amsterdam* onderrigt, dat naar luid van het verhaal van schippers, onlangs uit Denemarken wedergekeerd, de Koning in December jongstleden, een Gezantschap naar Spanje had afgevaardigd, met name een der RANTZAU's [1]), die over de te niet-doening van het Tractaat van *Spiers* [2]) moest onderhandelen; dat intusschen van onze schepen, op den voet der Fransche, tol zoude worden geheven, te weten van elke mars een rosenobel en bovendien het tot hiertoe door de Nederlanders betaalde lastgeld, met den honderdsten penning van de goederen »door de Sont soowel gintswaards varende, als herwaarts komende." — Wat van die geruchten zijn mogt, gewis was het vermoeden niet ongegrond [3]), dat Spanje onmagtig de Nederlanders onder het juk terug te brengen, beproeven zoude hun daar, zijdelings door diplomatische kunstgrepen, gevoelig afbreuk te doen. — Het was Keizer KAREL V, Heer van al de Nederlanden, in 1544 gelukt bij gemeld Tractaat de gunsten weleer door Deensche Koningen aan Nederlanders verleend, in een stellig regt te doen overgaan [4]). — Zoude men te *Kopenhagen* dit verdrag als gelijkelijk verbindend betrachten jegens PHILIPS II aan de eene, jegens zijne afvallige onderdanen aan de andere zijde [5])? konden beide oorlogvoerende partijen het als verkregen regt inroepen? Eerlang

---

[1]) *Register* 24 Maart 1582: »onder andere eene van de *Ransouwen* — omme te solliciteren, dat het Tractaat gemaakt tot *Spiers* — te niete gedaan mogte werden."

[2]) Verdrag van 23 Mei 1544. DE REEDTZ, *Répert. hist. et chronol. d. Traités conclus par la Couronne de Danemarc*, p. 70 suiv.

[3]) GACHARD, *Actes des États-Generaux de* 1600 p. 442: »Il sera besoing s'il est possible, dresser quelque bon équipaige de mer, et, au mesme effect, renouveller les alliances et traictés avec le Roy de *Danemarcque* et villes de la Hanse: par où les Hollandais seroient plus tost mis à la rayson."

[4]) VAN DER HOEVEN, bl. 46.

[5]) HENR. FAGEL, Diss. Jurid. *de Foederum Sanctitate*, Lugd. Bat. 1785, p. 67 sq.

na de afzwering van den Koning van Spanje, deed zich de moeijelijkheid voor, onvereffend en onbeslist tot het glorierijk Tractaat van 13 Augustus [1]) 1645. »Alsoo — dus leest men in het *Register* van Holland, 26 September 1582, de Staten uit het aangeven van ADRIAAN VAN DER MYLE, en het schrijven van den Ambassadeur van den Koning van Vrankryk, die hem by den Koning van Denemarken is onthoudende, verstaan hebben hoog noodig te zyn dat eenige van wege *Syne Hoogheid*, de *Excellentie* [2]) en de *Staten-Generaal* aan den Koning van Denemarken gesonden werden, ten einde deselve in sijne goede gunste tot dese Landen gelieve te continueren volgens de verklaring by Syne Majesteit alreede gedaan, aleer den Koning van *Castiliën* door sijne *practycquen* en Pensionarissen den voornoemden Koning van Denemarken van sijne goede meeninge en gunste *divertere*." — Ter Vergadering van 6 Mei 1583 overwoog men nader, »wat persoon bequamelykst *van wege de Generaliteit*" tot den Koning van Denemarken zoude afgevaardigd worden, daar de zaak geen verwijl toeliet. — Vandaar op den 15[den] Junij daaraanvolgende, de benoeming van den Heer VAN SWIETEN en van den Raadsheer CASEMBROOT, »met een van de gequalificeerdste kooplieden, by die van *Amsterdam* te verkiesen, om met den Secretaris DE LANGE op den naam en met last en Instructie van de Generaliteit en Sijn Excellentie te trekken naar den Koning van Denemarken, ten einde de groote lasten en exactiën in de Zond afgedaan mogen worden." — Holland zoude de kosten

---

1) Verg. dit verdrag bij LUZAC, *Hollands Rijkdom* III.343. Bijlage R. —

2) ANJOU en ORANJE. Bereids in het *Register* van 21 December 1581 komt een Gezantschap naar Denemarken voor, van wege *de Staten-Generaal* af te vaardigen, maar door de Staten v. *Holland* benoemd; namelijk de Raadsheer CASEMBRROOT, »en Doctor MAARTEN," Burgemeester van *Amsterdam*. Zij moesten zich beijveren »te recouvreren alle stukken en munimenten die in den sterfhuize van den Praesident RATTALLER, overleden tot *Utrecht*, sullen berusten mogen aangaande de Tractaten en Entrecoursen, die eertyds tusschen het Huys van *Bourgoigne* en het Rijk van *Denemarken* zyn gemaakt."

verschieten, in mindering van het aandeel ter Generaliteit verschuldigd [1]). — Van de uitvoering van dit ontwerp verneemt men verder niets in de Hollandsche Staatsbesluiten. Maar wèl leest men den 6 Julij 1584, dat de Edelen en het meerendeel der Steden goedvonden [2]), de dienstaanbieding van den vroeger gemelden BARTHOLOMEUS BUYS aan te nemen, en dien schranderen opmerker die in de jongstverloopen maanden, in het gevolg van den Heer DE PARDAILLAN [3]), Ambassadeur van HENDRIK IV, Koning van *Navarre*, Denemarken andermaal had bezocht, »*voor een jaar by provisie*" als *Agent van Holland* in dat Rijk op een tractement van zes honderd gulden aan te stellen. Zijne Instructie bragt mede dat hij den Staten berigt zoude geven »van de saken en swarigheden concernerende den Lande van Holland," en voorts bevorderen wat hem door de Staten belast zoude worden opdat zij, die namaals naar Denemarken als Gezanten zouden gaan, genoegzame inlichting konden bekomen van de stemming der gemoederen en van den toestand van het Deensche Rijk. — Het schijnt dat BUYS op die reize met PARDAILLAN, waarop hij schoon geene officiele zending bekleedende, den Staat goede diensten bewees, er aanvankelijk in geslaagd was, eene toenadering tusschen Denemarken en Holland te bewerken. — Immers was Koning FREDERIK II, zoowel als HENDRIK van *Navarre*, bij de doopplegtigheid van FREDERIK HENDRIK, den onlangs geboren

---

1) *Register* 15 Junij 1583.

2) Amsterdam hield de zaak tegen. *Register* 15 Aug. 1584.

3) Verg. wegens die zending, HOOFT, HENRIK DE GROTE, fol. 47 volgg. *Register van Holland* 18 November 1583, 5 Junij 1584. »Op het versoek van Mr. BARTHOLOMEUS BUYS, om te hebben vereeringe en recompense voor de diensten, officien en correspondentie, die hy met die van Holland heeft gehouden op de reise, by hem met den Heere van PERDUILLAN, Amb[r]. van den Koning van *Navarre*, by advise van Sijne Exc. en der Staten van Holland (*sonder nogtans op haren naam*) gedaan aan den Koning van *Denemarken* en andere Vorsten en Heeren in Duitsland agtervolgende *het sommier Verbaal*, by hem daarvan overgelevert," enz.

zoon van LOUISE DE COLIGNY, als peter door zijn Gezant vertegenwoordigd [1]). Dat met de uitnoodiging van den Deenschen Vorst iets anders was beoogd dan een betoon van hoffelijkheid van den kant van WILLEM I, ziet men uit het *Register* van Holland. — Het *initiatief* moet zelfs van de Staten uitgegaan zijn, want niettegenstaande de aanzienlijke uitgaven, die daaraan verknocht waren, en van welke de Prins hen wenschte te ontheffen, bleven zij bij hun verlangen volharden. — »Is, leest men den 16 Februarij 1584, staatsgewys Syne Exc. aangeboden den dienst van die van Holland, op den Doope van den jongen Soone van S. Exc. — Is voorts verklaart, dat sooverre S. Exc. den Koning van Denemarken versoeken soude mede op den Doope, dat hetselve sulks mede de Staten goedvinden." En wederom, juist eene maand daarna [2]): »De Staten van Holland, verstaan hebbende dat S. Exc. volgende voorgaande Resolutie van de Staten [3]) *voorgehouden zynde*, ten einde den Koning van Denemarken op den doope van den jongen Zoone van S. Exc. als Getuige mede versogt soude mogen werden, omme daarmede te mogen winnen en vermeerderen de gunste en affectie, soo aan Sijne Koninglijke Waarde als tot dese Landen van Holland, S. Exc. daartoe wel genegen was, en ook hetselve by hem wel raadsaam bevonden wierde, maar in aansieninge van de groote belastinge van den staat van S. Exc., ende dat op het versoek van Sijne Koninglijke Waarde, soo in het afveerdigen van de Gesanten van Sijne Exc. als het ontfangen en tracteren van de gene die van wege Sijne Koninglijke Waarde geschikt souden mogen werden, groote onkosten gedragen souden moeten werden, S. Exc. wel van meeninge soude zyn, omme deselve onkosten te schuwen, te versoeken den Koning van *Navarre;*

---

1) BOR, XVIIIe B. fol. 407. (12 Junij 1584).

2) *Register* 16 Maart 1584.

3) *Register* 16 Febr. 1584.

hebben de Staten verklaart en geresolveert, dat S. Exc. versogt sal werden, den voornoemden Koning van Denemarken in aansieninge als voren te willen versoeken, mits dat de Staten S. Exc. sullen te hulpe komen met de somme van ses duisend ponden van veertig grooten in de onkosten die diesaangaande gedragen sullen moeten werden [1])." — Zooveel liet zich het menschkundig handelsbelang in die dagen van degelijkheid en van afkeer van alle overbodige weelde, gelegen zijn aan de opluistering van het feest, dat tegelijk de eer der Republiek en van haren Grondlegger tegenover het buitenland zou doen uitblinken.

Een ander blijk van diplomatische bedrijvigheid der Hollanders, die de steeds verschoven vestiging van het beraamd Consulaat in Engeland niet lijdelijk wilden verwachten [2]), was de benoeming van JOACHIM ORTEIL, als *Agent-Generaal van Holland en Zeeland* te Londen [3]). — Zijn werkkring werd, na langdurige en rijpe overweging, in eene met zorg gestelde Instructie als commercieel maar politisch tevens omschreven, en van dien der Gezanten van de Staten-Generaal bij Koningin ELIZABETH onderscheiden. — Zie hier den inhoud van het Berigtschrift, dat den in andere betrekkingen sints geruimen tijd beproefden Agent, tot leiddraad moest strekken [4]).

---

1) Z. voorts het *Register* 2 Mei 1584: »Is voornoene van wege S. Exc. by den Hofmeester den Staten de eere gedaan en versogt, ten einde syluiden neffens den Koning van *Denemarken* en den Koning van *Navarre*, mitsgaders de Staten van Zeeland en Utrecht, van wege die van Holland haarl. Gedeputeerden als Getuigen souden willen schikken op den Doope" enz. Nog 5 Mei.

2) Verg. het *Register v. Holland*, 22 December 1581.

3) *Register* 6 Mei 1583. »Is mede verstaan en geresolveert, dat JOACHIM ORTEIL op sijn voorgaande Instructie en Brieven van Credentie na Engeland geschikt sal worden, mits dat al hetselve sal werden *gerenoveert*, ten minsten voor een jaar" enz. — Z. wijders *Register* 19, 22, 23 Julij, 4 Aug. 1583.

4) Verg. in het *Register v. Holland*, 8—16 Januarij 1582 het *Concept van den Renversale, die by* JOACHIM ORTEIL *sal gelevert werden in handen van de Staten van Holland en Zeeland, tegens de Commissie-generaal, die by*

I.

Eerst sal den voorschreven ORTEIL, binnen den voornoemden Koningryke gearriveerd en geaccommodeert zynde, hem addresseren aan dengenen, daar hetselve sal noodig wesen, omme te capteren de benevolentie, gunste en faveur van deselve tot den Landen van *Holland en Zeeland*, mitsgaders de ingezetenen van dien, en haarluider Traficque, Koophandel, en andere geregtigheden en Entrecoursen, die in denselven Koningryke, en die van Oostland eertyds zyn gemaakt, en daartoe mede overleveren de Brieven van Credentie, die den voornoemden ORTEIL sullen werden medegegeven.

II.

Sal hem neerstelijk informeren en ondersoeken op alle Charteren, Brieven en andere munimenten, die diesaangaande binnen den voornoemden Koningryke sullen berusten mogen, en dubbelt authenticq recouvreren [1]), sooverre hetselve eenigsins sal doenlijk wesen, en alles de Staten adverteren en onderrigten.

III.

Den voornoemden ORTEIL sal mede alle neerstigheid doen, omme hem met den eersten te onderrigten van alle gelegentheid der saken aangaande de schulden staande tot laste van die van Holland en Zeeland, en daaraf de termynen gevallen zyn, of alsnog sullen verschynen mogen, en neerstelijk daarin voorsien, dat alle provisien van Arresten diesaangaande verhoed mogen werden, en die alreede verleend en in het werk gestelt souden mogen wesen, werden afgedaan, of gesurcheert mogen werden totdat anders by de Staten voornoemt daarin sal wesen voorsien.

IV.

Sal getrouwelyk negotieren en handelen in alle saken, daartoe

Sijne Exc. en de Staten voornoemt den voorsz. ORTEIL *is gegeven, als haarluider Agent-Generaal binnen den Koningryke van Engeland.*

1) *Register*, 18 Mei 1582: »zyn gecommitteert eene van *Amsterdam*, *Rotterdam* en *Enkhuysen*, omme met den Commissaris ORTEIL te visiteren de Copien van de Entrecoursen by hun gerecouvreert, en den Staten van alles te doen rapport."

deselve, gedurende sijnen voornoemden dienst, versogt en belast sal werden by Sijne Excell. en de Staten voornoemt, en ook van andere ingezetenen der voorsz. Landen hebbende voorschryvens van Syne Excell. en de Staten voornoemt [1]); *sonder hem na eenig schryven of bevel van eenige andere Provincien in het generaal of particulier te reguleren*, dan met consent van de Staten van Holland en Zeeland.

V.

Sulks denselven ORTEIL mede niet en sal [2]) doen op eenig bevel of schryvens van de Steden van Holland of Zeeland elk in het particulier, in saken *de Unie* concernerende, of die in de negotie souden mogen de eene [3]) of de andere Provincie en Steden verhinderen of prejudiceren.

VI.

De voorschreven ORTEIL sal niettemin alle goede correspondentie houden met alle Gesanten en Agenten die *van wegen de Staten-Generaal of geunieerde Provincien* binnen den voorschreven Koningryke sullen verschynen en gehouden werden; en voorts met deselve mogen helpen adviseren en vorderen alle het gunt de voorsz. Landen van Holland en Zeeland dienstig en vorderlijk sal mogen wesen [4]).

---

[1]) In de Instructie van 30 Mei 1582 werd hierbij gevoegd: »of van eenige Steden van Holland, of die hem voor goede ingezetenen van Holland bekent sullen zyn."

[2]) »Sonder dat — iet sal doen" enz.

[3]) Het 6e Artikel der latere Instructie luidde: »En sal geen onderscheid of uitneminge maken van de ingezetenen van Holland, aan hem geadresseert of assistentie versoekende, maar den eenen soowel als den anderen dienstelijk en vorderlijk zyn; en sooverre tusschen eenige ingezetenen van Holland aldaar eenige geschillen mogen vallen of verrysen, sal alle mogelijke vlyt aanwenden omme deselve met de beste middelen te bevestigen."

[4]) Bij de onderteekening van zijne Instructie op 30 Mei 1582, voegde ORTEIL dit beding of liever deze zekerheid ten behoeve zijner lastgevers: »Alsoo my mogelijk in de gemeene sake eenige affairen souden mogen bejegenen, soo door last van *Sijne Hoogheid* (ANJOU) als andere, daarinne ik uit kragte van de voorschreven Instructie niet soude zyn verbonden, hebbe

VII.

Sal de voorschreven ORTEIL *secreet* houden alle het gunt denselve in bevele van die van Holland en Zeeland voornoemt soude mogen hebben en voorts de Staten voornoemt advertentie doen van alle occurrerende en andere handelingen, hetzij uit wat quartieren hetselve soude mogen wesen, die de gemeene sake eenigsins souden mogen concerneren.

VIII.

En, des noodig zynde, sal sijne Brieven met expresse Boden mogen overschikken ten minste koste van den Lande.

IX.

De voorschreven ORTEIL sal vooral mede aanhouden en negotieren, dat alle nieuwigheden en exactien, die binnen den voornoemden Koningryke opgestelt syn, en nog aangerigt souden mogen werden, met den eerste afgedaan, en ook belet en voorgekomen mogen werden, soowel in het laden en ontladen van eenige goederen en koopmanschappen, als andersins [1]).

X.

Sal mede alle neerstigheid doen, dat alle schepen en goederen van die van Holland en Zeeland, die by eenige piraten alreede genomen zyn, of nog genomen souden mogen werden, (hetwelk God verhoede) gerestitueert en ontslagen mogen werden, en dat

---

ik verder beloofd *daarinne niet te doen in prejuditie van die van Holland,* dan met voorgaande advis en last van de Staten derselver Landen."

[1]) Instructie, Art. 9: »ende in alles voor sooveel mogelijk is, besorgen ende vorderen, wat tot bevrydinge van de Zee en Koophandel van die van Holland op Engeland eenigsints dienende is." Art. 11: »En sal voorts den voorn. ORTEIL wel en getrouwelijk nakomen en uitvoeren alle hetgene hem by of van wege Sijne Princelijke Excellencie en de Staten van Holland, eensamentlijk of bysonder in hare affairen aldaar verder belast en bevolen sal werden; doende van alle syne besoignes en wedervaren goede pertinente en getrouwe advertentie, nemende in alles goed respect op het gunt ten dienste van hare Ma[t]. ende conservatie van de oude goede naburige Vriendschap tusschen H. Ma[ts]. Koningryken en de Landen van Holland en hare Bondgenooten sal mogen strekken."

voorts beter opsigt binnen den voorsz. Koningryke tegens alle piraten en zeeroovers mag gehouden werden.

XI.

Voor alle welke diensten, vacatien, moeiten en kosten, die uit sake van dien by den voornoemden ORTEIL binnen den voornoemden Koningryke gedaan sullen moeten werden in het reisen van de eene plaatse tot de andere, daar hetselve sal noodig wesen, de voorschreven ORTEIL jaarlijks sal genieten de somma van [1] te betalen in vier termijnen, voor de drie deelen op den Comptoire binnen *Amsterdam*, en het vierde part op den Comptoire binnen *Zeeland;* daartoe generale Ordonnantie verleend sal werden en daarop den voornoemden ORTEIL in Engeland wissel sal mogen maken t'sijnder betalinge.

XII.

En sooverre eenige groote extraordinarise onkosten by den voornoemden ORTEIL gedaan souden mogen werden, sal daarop by de Staten voornoemd reguard genomen worden.

XIII.

Met verdere belofte [2], dat sooverre tot eeniger tyd de voornoemde ORTEIL soude mogen werden *gerevoceert*, sulks dat egeen Agent verder binnen Engeland soude noodig wesen, de voornoemde ORTEIL gehouden sal werden voor gerecommandeert, na de officiën alsdan vaceren sullen, en den tyd sal vereischen.

XIV.

En sooverre de voornoemde ORTEIL *ratione officii* in eenige lasten of swarigheid soude mogen geraken, dat [3] deselve ORTEIL

---

[1] Instructie Art. 12: »2400 ponden van 40 grooten; — onvermindert het gunt hy van die van *Zeeland* sal mogen stipuleren, indien deselve hem in gelijke diensten souden willen of begeeren te gebruiken, hetwelk den voorn. ORTEIL sal mogen doen met advise en believen van de voorsz. Staten."

[2] Art. 12: »dat den voorsz. ORTEIL in sijnen jegenwoordigen dienst en tractement als *Commissaris van de Monsteringe* wederom sal werden gebruikt en gestelt, sooverre men hierna verstaan mogt syne Commissie als Agent te revoceren."

[3] Sal.

daarvan by de Staten voornoemt kosteloos en schadeloos gehouden, en werden geindemneert.

XV.

Sal voorts den voornoemden ORTEIL syne brieven in Holland addresseren aan de Staten, of haarluider Gecommitteerden: en sullen de Gedeputeerden van *Dordregt*, *Amsterdam* en *Enkhuisen* gehouden zyn de saken te vorderen [1]), omme de brieven van den voornoemden Agent te doen beantwoorden of volkomen na behooren.

Het leed nog ongeveer een half jaar, eer deze voorschriften, hier en daar gewijzigd, op den 30 Mei 1582 voor goed werden vastgesteld, en men ORTEIL van de vereischte geloofs- en aanbevelingsbrieven voorzag, zoo aan de Koningin en haren Raad, als aan den grooten Staatsman CECIL, Lord BURLEIGH en den in Nederland reeds bekenden WALSINGHAM, eindelijk aan den dusgenaamden Gouverneur der Engelsche Natie, wiens welwillende tusschenspraak het handelsverkeer der beide Landen aanmerkelijk kon bevorderen [2]). — Twee redenen zullen, naar wij gissen, het vertrek van den gewoonlijk voortvarenden Agent vertraagd hebben; ten eerste slaagden de Hollanders niet in hunne poging, om ORTEIL's keuze den Zeeuwen smakelijk te maken; ten andere, kon de verhouding van Holland tot den heerschzuchtigen ANJOU en de zonderlinge, eigenlijk belagchelijke betrekking van den Hertog tot ELIZABETH, alligt misverstand en ongenoegen baren. — ORTEIL moet bij den Advocaat BUYS

[1]) Vermoedelijk handelszaken. Hoe slap aan deze bepaling werd voldaan, blijkt uit ORTEIL's klagt en verzoek (*Register* 21 Aug. 1584): »mitsgaders ook op de Correspondentien, waarby deselve hier namaals *beter als tot nog toe geschied is* met my onderhouden, en expresselijk iemant, die *continuelijk* sijn werk daarvan maakte, daartoe gecommitteert werde." (*Aangaande* JOACHIM ORTEIL, *Agent-Generaal over Holland ende Zeeland binnen den Koningryke van Engeland, omme vóór myn vertrek — myn Heeren de Staten aan te dienen als volgt*).

[2]) Commissie (in het Fransch): Lettre à la Reyne (20 Juillet 1582); A Messeigneurs BOURGLEY et WALSINGEN, et à chacun d'eux à part; Au Gouverneur de la Nation angloise. *Register v. Holland*, 30 Mei 1582.

zeer in gunst hebben gestaan [1]), die niet zelden in krijgszaken werkzaam, den bekwamen *Commissaris van de monstering* zal hebben weten te waarderen. — Ook na de aftreding van den Eersten Minister van Holland, duurde de briefwisseling tusschen hen voort [2]), en haalde ORTEIL zich LEICESTER's haat op den hals, die hem als den berigtgever van den gewezen Advocaat, in Engeland verdacht zocht te maken. — Doch wij zullen nog meer dan eens den wakkeren man ontmoeten, die tot zijn' dood te *Londen* bleef, en ook onder den opvolger van BUYS het vertrouwen der Staten genoot. — Wij mogen niet verzuimen te herinneren, dat bij de herziening van het oorspronkelijk door REINIER CANT en OLDENBARNEVELT [3]) vervaardigd Berigtschrift voor ORTEIL, het punt der briefwisseling over Staatsaangelegenheden meer doeltreffend geregeld werd. — De Agent moest zijne depêches aan den Secretaris der Staten van Holland rigten [4]), die met de beantwoording belast werd. Zij zouden zich voor geheime zaken van een *cijfer* kunnen bedienen. — Dat evenwel ORTEIL's gewone taak bij uitstek commercieel was, bleek uit de gronden voor zijne benoeming aangevoerd, »als bekend, bemind en gerespecteert zijnde onder den koopluyden aldaer, mitsgaders in 't Hoff van Hare Majesteyt."

Na van de internationale betrekkingen met Denemarken en

---

1) BRUCE, *Correspondence of* ROBERT DUDLEY, *Earl of Leycester* p. 130. (Aan WALSINGHAM, 21 Febr. 1586): ORTELL ys holy his;" 18 Junij 1586 p. 311: »By the way, least I forgett yt, *send away* ORTELL. He is his intelligencer" enz. 27 Julij p. 364.

2) *Register,* 16 Febr. 1584. »Is gecommitteert den Advocaat van het Land (BUYS), omme te beantwoorden de Brieven van den Agent-Generaal JOACHIM ORTEIL." (HEINSIUS H. S.).

3) *Register v. Holland* 13 October 1581. *Resolutien v. Consideratie ten tyde van* DE WITT, bl. 167.

4) *Register van Holland* 30 Mei 1582: »dat den voorn. Agent *in des ghemeene Landtssaecken* sal houden correspondentie met den Secretaris van de Staten, omme de Staten voorts voorghedragen te worden. Dat mede tusschen den voorn. Agent ende Secretaris, een secrete *Chifre,* ofte Alphabete gemaeckt, ende in der noot gebruyckt sal mogen worden."

Engeland onder het Ministerie van BUYS gewaagd te hebben, wordt het tijd na te gaan, hoe wij al spoedig met Frankrijk in diplomatische aanraking gekomen waren; met den Staat, wiens vriendschap of vijandschap voor kleinere Landen schier evenzeer te duchten is. — Wij noemden zoo even den verraderlijken ANJOU. Wat boven van eene *Hollandsche* Politiek, nu en dan met die der Staten-Generaal en van ALDEGONDE in strijd, gezegd is, wordt ontwijfelbaar door den afzonderlijken handel met den Franschen Hertog [1]). Fraai steekt bij de ligtgeloovigheid van ORANJE en van de leiders der Generaliteit, het onverzettelijk doorzigt uit van de Staten van Holland. Diep was in hunne overtuiging, gelijk in den afkeer der bevolking, het mistrouwen jegens een' VALOIS geworteld, door het schrikkelijk aandenken van den Bartelsnacht gevoed. En de *Fransche Furie* gaf hun weldra regt, die aan de bescherming der Nederlandsche vrijheid door den zoon van KATHARINA DE MEDICI geen geloof hadden geslagen. Droevig vooral werd de kortzigtige inbeelding van MARNIX beschaamd, die zich had durven beroemen den valschen Vorst gemuilband [2]) en voor de regten der Natie voldoende waarborgen bedongen te hebben. — De onbezonnenheid en ligtvaardigheid, waarmede de ongeduldige vreemdeling, sints lang op de Souvereiniteit der naburige Gewesten vlammende, gereed stond alle eeden, die

---

[1]) Zie vooral het door Prof. VAN VLOTEN uitgegeven Vertoog van MARNIX, getiteld: *Mémoire pour faire voir qu'il convient d'offrir au Roy de France toutes les provinces en general sans en excepter la Hollande et la Zélande; que pour recompenser le Prince* D'ORANGE *de sa prétention sur ces deux dernières Provinces, Sa Majesté pourroit donner à ses enfants mâles quelque Duché ou autre Seigneurie dans son Royaume.* (Bijlage IX tot den vertaalden MARNIX van QUINET, Deventer 1855, bl. 189—202).

[2]) QUINET, *Fondation de la Républ. d. Prov. Unies*, p. 139: »c'est ce qu'il (ALDEGONDE) appelait la *muselière du Prince.*" — Verg. overigens bij GACHARD, *Corresp. de Guillaume le Taciturne*, IV, 421—472 het *Rapport fait au Prince* D'ORANGE *et aux États-Généraux par les Ambassadeurs qu'ils avaient envoyés au Duc* D'ANJOU, *pour lui offrir la Souveraineté des Pays-Bas.*

men vergde, af te leggen, had de oogen behooren te openen. Het klinkt stout, maar wij wagen het te zeggen: de vurige, welsprekende, dichterlijke ALDEGONDE schittert niet als Diplomaat. Voorbarig en aan den indruk van het oogenblik te veel toegevende, liet hij zich meermalen wegslepen en door den schijn bedriegen. — Het gebeurde met de telkens voorgespiegelde en even dikwerf uitgestelde echtvereeniging van de Koningin van Engeland met denzelfden ANJOU, die MARNIX aan WILLEM I met uitbundige vreugde als onveranderlijk bepaald en aanstaande aankondigde naauwelijks 24 uren nadat alle hoop op dit huwelijk werd geacht vervlogen te zijn [1]), geeft geen goeden dunk van de koelzinnigheid van den anders zoo bekwamen Staatsman. Welke de hartstogten der grillige ELIZABETH mogten zijn, hij kende de hooghartige Vorstin te lang om niet bij overpeinzing der voor- en nadeelen dier verbindtenis, te begrijpen dat zij na eene meer dan 20jarige Regering, haren roem niet zoude bezwalken door de onberaden miskenning van het belang van den Staat en van het oordeel der openbare meening. — Het was ten minste een grove misslag te willen, dat onverwijld ter zake van deze hersenschim een Biddag in Nederland zoude worden uitgeschreven [2]); zoo als werkelijk de 13e December 1581, op aansporing van WILLEM I, daartoe bestemd werd in de hoop, »dat God den Heere alsulken huwelijk sal laten strekken tot goede alliantie, bevrydinge en versekertheid deser Landen." — Men dacht met die dwaasheid, »Hare Majesteit en Sijne Hoogheid (ANJOU) aangenaam te zijn [3])," terwijl het tegendeel onvermijdelijk was

[1]) Depeche van ALDEGONDE aan WILLEM I, 22 November 1581, bij Mr. G. VAN HASSELT, *Stukken voor de Vaderlandsche Historie*, IV, 332—334: »combien que depuis il en a esté mis en grandes doubtes et singulierement *hier*, lorsqu'il me dict (*Anjou*) *qu'il ne falloit plus parler de mariage*" enz.

[2]) »Et me sembleroit bon que votre Excell. tient la main que l'on fect par delà quelque demonstration de joye comme j'ay asseuré Son Altesse qu'on fera, dont il a receu contentement."

Register van Holland, 30 November 1581.

wanneer het ontwerp faalde. — Thans staat het feit ter waarschuwing der Diplomaten, die hunnen ijver behooren te matigen en zich voor overijling in het mededeelen van berigten te wachten, bij de beoefenaren van het vak vermeld [1]).

HUGO DE GROOT verzekert, dat »myn Heer de Prins van ORANJE, van het begin af van het oorlogh, op *Vranckrijck* syn principaelste fundament gemaeckt heeft, ende d'objectie ter oorsaecke van de *Religie*, seer pertinentelijck gesolveert [2])." — In zijne schatting moest de afkeer van Spanje te Parijs magtiger zijn dan de argwaan jegens de Protestanten en de vrees van deze, door de begunstiging der Nederlanders te sterken. En niet onnatuurlijk was de neiging van WILLEM I tot het Land, waar CHARLOTTE DE BOURBON en LOUISE DE COLIGNY het levenslicht hadden aanschouwd. Toch hadden, daarentegen, de Duitschers het onheilspellende der aansluiting aan Frankrijk, met name aan den dubbelhartigen ANJOU [3]), sints 1576 tot 1581 hier te lande, eerst als Hertog van *Alençon*, in de rij der mededingers naar het door PHILIPS verbeurd gezag befaamd geworden [4]), met levendige verwen afgemaald. — Geene moeite spaarde de eerzuchtige Vorst, om de Staten-Generaal te belezen of door telkens hernieuwden aandrang en het beroep

---

[1]) WICQUEFORT, *l'Ambassadeur* L. II, Sect. X, *des Lettres ou depesches*, p. 229. »Le bruit des cloches et du canon, et les feux qu'on alluma dans toutes les villes des Païs-bas firent eclater la joye que l'on y eut d'un advis *qui se trouva faux*. La Reine fit des reproches à STE ALDEGONDE, d'avoir donné avec trop de précipitation un advis dont il eust pû s'éclaircir et détromper dans peu d'heures."

[2]) *Memorie van myne intentiën en notabele bejegeningen*, in Dr. P. SCHELTEMA, *Oud en Nieuw* (1844), I, 224 volg.

[3]) BORGNET, PHILIPPE II *et la Belgique*, p. 142—144.

[4]) DE JONGE, *Besluiten der Staten-Generaal* I. 105 (9 November 1576), 108, 118, 139 enz. II. 6, 30, 71 enz. 457; KERVYN DE VOLKAERSBEKE en DIEGERICK, *Documents histor. inédits* I, 128. *Brief der Staten-Generaal uit Antwerpen*, 30 Januarij 1579: *A Myr. le Ducq* D'ANJOU, *frere du Roy tres Chretien et defenseur de la liberté des Pays-Bas contre la tirannie espaignolle.* Z. nog II, 247 (10 Mei 1581).

op vroegere min of meer vleijende toezeggingen in verlegenheid te brengen. Wakker werd hij in zijne regelregte en zijdelingsche pogingen door den sluwen en aanmatigenden Gezant DES PRUNEAUX ondersteund. Doch alvorens de Negotiatie met den toekomstigen Hertog van Brabant eene beslissende wending kon nemen, moest de onvruchtbare afloop van den Keulschen Vredehandel verbeid worden [1]. — De huldiging van een nieuwen uitheemschen Heer kon niet plaats grijpen dan na de afzwering van den Koning van Spanje, en tot dien stap was de Generaliteit niet te bewegen, dan nadat de onverbeterlijke hardnekkigheid van PHILIPS uit het afspringen der onder Keizerlijke bemiddeling nogmaals belegde Conferentiën, ondubbelzinnig zoude gebleken zijn. — De protocollen dier ijdele bijeenkomsten en de over en weder gewisselde vertoogen liggen voor ons, door de vlijt van een' der Gezanten, AGGAEUS ALBADA [2]), in het Latijn uitgegeven en spoedig daarna in het Nederduitsch vertaald, bij den gewonen drukker der Staten van Holland in het licht verschenen. — Wij kunnen ons vergenoegen van dit plegtstatig Congres, waarop de onzen door den Raadsheer ADRIAAN VAN DER MYLE insgelijks werden vertegenwoordigd, ter loops te gewagen. Die handelingen en beraadslagingen, hoe belangwekkend voor de overige Gewesten, werden in Holland en Zeeland van den aanvang af, van luttel gewigt geacht en tot geene uitkomst te zullen leiden. — De

---

1) ANJOU aan de Staten-Generaal uit Parijs, 13 Junij 1579 (bij KERVYN en DIEGERICK, I, 350): "j'approuve aussy qu'avez envoyé voz Deputez à l'assemblee de *Couloigne* dont j'actens la resolution qui ne peut à mon advis plus guere tarder."

2) *Acta Pacificationis quae coram Sac. Caesareae Majest. Commissariis, inter Seren. Regis Hispaniarum et Principis Matthiae Archiducis Austriae, Gubernatoris, etc. Ordinumque Belgii Legatos, Coloniae habita sunt: fideliter ex Protocolo Legatorum Ordinum descripta, et quae Germanice vel Gallice concepta erant, in linguam Latinam translata, necessariisque Annotationibus illustrata.* Lugduni 1580 (4°) Mr. S. DE WIND, *Bibliotheek der Nederl. Geschiedschrijvers*, bl. 198 volgg. 550. (ALBADA).

zending van VAN DER MYLE was eene vertooning, aan welke het ongeraden zoude geweest zijn zich te onttrekken, wilde men zich niet aan het gevaar blootstellen van met het Duitsche Rijk te breken en de schuld der roekelooze verlenging van den krijg op zich te laden. — Dit nadeel moest vermeden worden; maar voorts had de Gezant in last, zich op de hoofdpunten rond en duidelijk te verklaren [1]). — Hoe weinig aan bevrediging der opstandelingen met hunnen Vorst te denken viel, bleek uit het verwijt, dat de Koning in zijne eischen te *Breda* minder scherp en meer verzoenlijk was geweest dan nu, na zoo vele jaren van nutteloos bloedvergieten en andere jammeren des oorlogs [2]). — Toch had het een glimp van inschikkelijkheid en langmoedigheid dat PHILIPS ORANJE's ongelukkigen zoon, den Graaf van *Buren*, niet alleen uit de Spaansche gevangenschap wilde ontslaan, maar zelfs aanbood hem tot Stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht te verheffen [3]). — Maar op het stuk der Godsdienst en der gehechtheid aan den Prins bleven de Hollanders en Zeeuwen onwankelbaar, en antwoordden op een' toon weinig van dien van een protest verschillende. — Men stelde een *ultimatum* en wilde een termijn aan het Congres hebben voorgeschreven, na welken de Gezanten huiswaarts zouden keeren.

Had zich in de aangelegenheden te Keulen, zooals door-

---

[1]) *Register* 15 Mei 1579: »De Staten gesien hebbende het schrijvens van den Heere VAN DER MYLE — aangaande het poinct van de Vredehandel op het stuk van de Religie, en daaruit verstaan hebbende de swarigheden — soo-verre by de voorgaande Instructie van de Staten soude worden gepersisteert, hebben gelijkelijk verklaart — dat conform het advis van Syn Exc. *daarin gepersisteert* sal worden bij de Pacificatie van Gent alleenlijk; dat de *Unie* nogte *Edict* (*perpetueel*) *nooit* bij die van Holland en Zeeland is aangenomen," enz.

[2]) »Longe — minus ad pacem ineundam idonea, — quae iisdem Articulis comprehenduntur, quam erant illa quae cum olim *Bredae* — offerrentur" enz. *Acta Pacificationis*, p. 77.

[3]) *Acta* p. 71 (Art. 13).

gaans ter Generaliteit, het misverstand der beide Noordelijke met de overige, inzonderheid met de Zuidelijke Gewesten geopenbaard [1]), het springt in het oog bij de zorgvuldige bedingen ten behoeve van *Holland* en *Zeeland* in het Tractaat met ANJOU. Treffend drukken de Staten den naijver op het behoud van hunne onafhankelijkheid tegenover den Hertog uit, in de volgende vermaning aan hunne Gecommitteerden ter Algemeene Vergadering. »Is geordonneert te schryven aan VAN DER MYLE en KONINCK, mitsgaders den Advocaat BUYS, — dus luidt de Resolutie van 14 April 1582, dat de Staten wèl zyn verwondert, dat in den Rade van State Brieven op den naam van *Sijne Hoogheid,* onder syne hand, aan de voornoemde Staten geschreven werden, met intitulatie van »*onsen Lande en Graafschappe van Holland*" en bezegeld met den cachette, daarop het wapen van Holland mede staat geformeert; wesende een sake van grooten insigte en prejuditie, tenzy met goede discretie daarinne werde voorsien." De Afgevaardigden moesten voortaan de afzending van eenige Brieven van wege den Hertog naar Holland voorkomen, en enkel die laten afgaan, welke WILLEM I derwaarts zoude rigten.

Noch de zonderlinge aanbeveling van haren teleurgestelden aanbidder door Koningin ELIZABETH [2]), die hem als ware hij hare wederhelft geweest, de genegenheid der Nederlanders poogde te verzekeren, noch de hoogdravende en breed uitgemeten beloften van den uit Frankrijk te wachten onderstand, dien HENDRIK III, tot alle opofferingen bereid, aan de

---

1) *Register van Holland*, 25 Januarij 1580: »Aangaande de Resolutie bij de Staten-Generaal genomen den 24 November ll. en na *Keulen* en voorts aan den Keiser overgesonden, — *geensints advoyeren nogte daarin consenteren* — in het invoeren van de Roomsche Religie binnen Holland, alsoo de Staten nooit last of bevel daartoe gegeven hebben, en daarom daartegen protesteren."

2) 5 Febr. 1582 uit Canterbury, bij VAN HASSELT, IV, 342 en bij NIJHOFF, *Bijdragen*, VI[e] Deel 2[e] St. (1847) bl. 124: »ung Prince, qui luy est si cher — qu'elle faict estat de luy, comme *d'ung aultre soy mesmes.*"

Landen over welke zijn Broeder het Bewind voerde, zoo mild zoude verleenen, dat hij zich voor hem des noods, naar men zeide, *tot het hembd zoude uitkleeden* [1]), — niets van dit alles kon de stugge achterdocht der Hollanders overwinnen.

En nadat hunne bekommering over den toeleg van ANJOU, door den mislukten aanslag te *Antwerpen* [2]) was bewaarheid, was die weerzin zoo versterkt, dat ORANJE zich gedrongen gevoelde zijn voorgenomen huwelijk met LOUISE DE COLIGNY te ontschuldigen met het aanvoeren der reden, dat het ontwerp daartoe reeds vóór het verraad gevormd was. »Op het rapport by den Raadsheer VAN DER MYLE gedaan den Staten van Holland, uit kragte van de Credentiën van Syn Exc. van date den 8 Maart, is by VAN DER MYLE van wege Syn Exc. voorgehouden, dat Syn Exc. *voor het ongeluk* voor Antwerpen gebeurt, in alliantie hadde doen treden met de Dogter van wylen den Admiraal van Vrankryk, den Heere van CHASTILLON, wesende weduwe, een sonderling exempel van de Religie, en namaagschap van den Prince van CONDÉ, ten einde de Kerke Christi te meer voorstands daardoor gedaan soude worden, en te beter alliantie met de Koninginne van Engeland en den Koning van *Navarre*, en meer andere redenen by denselven VAN DER MYLE voorgehouden." — Om de opspraak [3]) onder de gemeente zooveel doenlijk te keer te gaan, eischten de Staten eene schriftelijke ontwikkeling der voorgedragen gronden, die »alom in de Vroedschappen" kon worden medegedeeld.

Het was derhalve eene ongerijmdheid zich te verbeelden, dat in Holland eenige verzoening met den laaghartigen VALOIS nog mogelijk ware, al kon ELIZABETH er toe besluiten, den

---

[1]) Bij KERVYN en DIEGERICK, II, 175; BORGNET, p. 147. (Beroep op GROEN V. PRINSTERER, *Archives* VII, 403; »de l'assister jusques à sa chemise").

[2]) Dit feit had den 17 Januarij 1583 plaats gehad.

[3]) »Alle calumnien en andere propoosten." *Register* 22 Maart 1583.

onwaardigen minnaar van een tweeden aanbevelingsbrief te voorzien [1]). — Maar weinig minder verwondering wekt het te vernemen, dat WILLEM I tot den einde toe volhardde in het opzet om die toenadering te bewerken, en hetzij dan den Hertog voor Nederland te behouden, hetzij den Staat onder den Koning van Frankrijk als Opperheer te brengen. — Vandaar de ernstige Remonstrantie der Vergadering van Holland, in onopgesmukte taal den Prins de nationale *antipathie* tegen »eenig verder vertrouwen op alsulke Potentaten als den Hertog van *Anjou*, en andere," te weten HENDRIK III, rondborstig en met nadruk bloot leggende. — »Genadige Furst en Heere, zeiden zij, de H. H. Staten houden hen wel versekert, dat U. F. Gen. in het vorderen van den voorschreven handel niet anders en heeft dan het gemeene beste van den Lande in bedenken, en namentlijk om deselve by middelen van dien, van den oorlog te verlossen [2])." — Gaarne wilden zij hunne mindere bedrevenheid in den omgang met »Heeren of groote Personagien" erkennen; maar zij mogten niet ontveinzen, hoe velen zich lieten bedunken, dat ook Z. F. G. hoe ervaren en »niettegenstaande alle voorsigtigheid, door den handel van dese Natie (de Franschen) soowel soude bedrogen worden, als andere wyse en kloeke Heeren bedrogen zijn." – Vooral evenwel drukten zij op den onuitroeibaren afschuw des Volks. »En hebben generalijk, om vrijmoedig de waarheid te seggen, een schrik en grouwel van desen handel; daartoe ook te meer beweegt worden dat sy agten tegen Gods heilig woord te stryden, dat men syn vertrouwen stellen sal op degenen die van contrarie Religie zyn." — Op de hulp van den Almagtige rekenende, moest men, meenden zij, door het invoeren en handhaven van goede orde, door het gezag der Overheid en met

---

1) KERVYN en DIEGERICK, *Docum. histor inédits* II, 394 suiv. (20 April 1583)

2) *Register* 25 Aug. 1583.

's Lands eigen middelen [1]), de ingezetenen en den vaderlandschen grond zelfstandig verdedigen en beschermen.

Ziedaar de echte, mannelijke Politiek van Holland, onder welker tolken wij in de bij die gelegenheid benoemde Deputatie, OLDENBARNEVELT weder ontmoeten [2]). Die edele Politiek had weleer ook MARNIX aangekleefd, toen hij ter eerste Dagvaart van Holland in 1572 verschenen, tot den strijd tegen ALVA aanspoorde en het vertrouwen op eigen kracht predikte. — Toen onder het barnen van erger gevaren, had hij zelf het vragen van onderstand bij vreemde Vorsten, wier baatzucht een duren prijs zoude eischen, luide afgekeurd [3]); thans, na twaalfjarigen heldenmoed, liet de ridderlijke ALDEGONDE slap en schier vertwijfelend de handen hangen, hij zag geene uitkomst meer dan in de verwisseling van den eenen Heer met den andere. Zonderlinge ingenomenheid en verblinding! Hij, de onderhandelaar met ANJOU, hij die ten behoeve van WILLEM I de uitdrukkelijke voorwaarde had gemaakt van 's Prinsen voortdurend en onafhankelijk Bewind over Holland en Zeeland, hij laakte zelf, na ORANJE's ontijdigen dood, de vroegere Negotiatie als ongenoegzaan [4]), en schroomde niet in stede van de belangen van MAURITS onwrikbaar voor te

---

[1]) *Register* 13 Aug. 1583: »sonder dat men hetselve op de hulp van eenige vreemde Heeren of Personagien voortaan sal mogen laten aankomen."

[2]) Met Jhr. ADRIAAN VAN SWIETEN, MICHIEL VAN BEVEREN, oud-Burgemeester van *Dordrecht*, JACOB CORNELISZ. MOERKERKEN, oud-Burgemeester van *Delft*, REINIER CANT, Burgemeester van *Amsterdam*, LENARD JORISZ., Raad van *Schiedam* en PIETER HERMANSZ, Burgemeester van *Hoorn*.

[3]) »Want zouden wy by vremde Potentaten als den Coninck van Vranckryck ofte Engelant zulcx versoecken, soe zoude het lant in groot ende opentlick perijckel staen onder vremde Heeren te comen," enz. Verg. ALDEGONDE's Aanspraak te Dordrecht 19 Julij 1572, uitgegeven door Dr. BAKHUIZEN V. DEN BRINK, *Het Nederl. Rijks-Archief* (1855), bl. 36.

[4]) »Ces années passées a été contracté avec S. A. le Duc D'ANJOU, — mais avec deux conditions dont l'une n'étoit suffisante de luy moyenner l'aide nécessaire du Roi."

staan, de meening te verkondigen, dat de Koning van Frankrijk niet ten halve, maar geheel Souverein van Nederland moest zijn [1]); dat Holland en Zeeland met opoffering der bedingen van het Tractaat van *Bordeaux* [2]), hun afzonderlijk bestaan voor de gemeene zaak veil behoorden te hebben. — Zoo oordeelde MARNIX en nevens hem andere Brabanders en Vlamingen [3]), wien BUYS tot het uiterste in zijn verzet volhardende, standvastig het hoofd bood. — En welke waarborg toch was er, dat HENDRIK III eerlijker dan ANJOU, de bezworen vrijheden zoude ontzien en onderhouden? — Nogtans leest men in het *Register* van Holland, daags vóór den moord van WILLEM I, dat de penningen ten behoeve der krijgsmagt uit Frankrijk komende, door de Staten bewilligd, niet zouden mogen uitgekeerd of verstrekt worden, »*voor en aleer den Konink van Vrankrijk de Overigheid en beschermenisse deser Landen sal hebben aangenomen* [4]); een blijk, dat die onderhandeling na het overlijden van ANJOU en vóór dat van ORANJE op het tapijt [5]), op het punt scheen van voltrokken te worden. — Doch het verdient opmerking, dat die stellige voorwaarde *ter Generaliteit* aan de uitgifte der gelden verknocht was geworden. De Staten van Holland vergenoegden zich in algemeene bewoordingen te bepalen, dat de betaling

---

1) Verg. het aangehaald *Mémoire* bij VAN VLOTEN, bl. 190 volgg.

2) »Si l'on continue de traicter à l'accoustumé, et que faisons estat de presser le Traicté de *Bordeaulx*, y compris *l'exception d'Hollande et Zélande* — nous ne fauldrons de nous trouver ensemble accablés les ungs après les autres," enz. — Z. hierbij het *Register* 9, 17 Mei 1583, en de onderscheidene handelingen met ANJOU vermeld bij KLUIT, *Index Chronol. Feder.* n°. 170, 173, 181, 183, 184, 190, 191, 197 (28 Maart 1583).

3) *Register v. Holland* 23 Aug. (Vertoog van Mr. JOHAN VAN DE WERKE »door expresse last, en verscheiden ernstig schryvens van de Staten v. Braband — dat de subsidie en hulpe van den Koning van Vrankryk mag werden aangenomen, als wesende geen nader, gelegender nog prompter Potentaat.")

4) *Register* 9 Julij 1584.

5) *Register* 18 Febr. 1584.

niet zoude mogen geschieden »voor en aleer *de conditien*, die de voornoemde Gecommitteerden zyn medegegeven, *sullen zyn volbragt*," hetgeen ter beslissing van den Prins werd overgelaten. — Maar ook na het schelmstuk van GERARDS, toen de Negotiatie met Frankrijk, door de bovendrijvende partij ter Staten-Generaal gevorderd, niet langer kon worden gedwarsboomd, beijverden de Hollanders [1]) zich aanvankelijk met hunnen onbuigzamen Advocaat, het gevaar zooveel doenlijk te keeren door het beroep op het verdrag van *Bordeaux*, op welken voet zij verklaarden ook nu met Koning HENDRIK te willen overeenkomen. — De doorslepen DES PRUNEAUX weigerde echter zich met de Provincie Holland in 't bijzonder in te laten; hij hield zich aan zijne schriftelijke Propositie ter Generaliteit. — Dáár werd men op den nood van Brabant en Vlaanderen gewezen [2]) en tot toegeeflijkheid aan den drang des oogenbliks geperst. Zeeland zwichtte [3]) en ook de meerderheid der Vergadering van Holland, die in het begin den tot Engeland overhellenden BUYS naar ELIZABETH andermaal als Gezant wenschte af te vaardigen [4]), dacht ten laatste in het belang der Unie te moeten bukken. — Heftig en hatelijk waren de debatten over de levensvraag der Republiek gevoerd; zóó bitter, dat men herhaaldelijk en onder eede besloot, die

---

[1]) *Register* 28 Aug. 1584. »Gehoort zynde den Heere D'ESPRIMEAUX (sic) in de Vergaderinge van de Staten van Holland, van wege den Koning van Vrankryk, ten einde rondelijken met S. M[t]. in de voorsz. sake gehandelt soude mogen werden, zyn daarop by de Staten eenige discourssen gevallen." — *Register* 3 Sept. 1584: »NIJVELT, MENIJN, VOS en SILLE — gecommitteert omme wat nader te vernemen de intentie van den Koning van Vrankryk, hoe S. M[t]. verstaan soude te handelen met die van Holland."

[2]) *Register* 23 Aug. 3, 8, 11 Sept. 1584.

[3]) *Register* 27 Sept. 3 October 1584.

[4]) *Register* 6 Aug. 1584: »Is den Heer Advocaat van het Land, Mr. PAULUS BUYS, versogt, omme hem mede als Gecommitteerde van wege de Generaliteit te transporteren *na Engeland* aan de Majesteit van de Koninginne aldaar, op de Instructie die denselven sal werden medegegeven, tot subsidie en onderstand deser Landen," enz.

in eeuwige vergetelheid te smoren [1]. — Even warm ging het buiten de Vergadering toe. — Openlijk en ten aanhoore van Leden der Generaliteit, werd Holland gescholden als »de eenige oorsaak van de ruïne en bederfenis van den Graafschappe van Vlaanderen [2]." Na de overweging van een voorstel der Afgevaardigden van Utrecht, daartoe strekkende dat in de handeling met Frankrijk, Holland, Zeeland en Utrecht gezamentlijk moesten overleggen en besluiten [3]), drongen Brabant en Zeeland vereenigd nader op het doorzetten der Negotiatie. BUYS van allen verlaten en ongenegen zijne mond en pen te leenen tot bevordering van 's Lands onheil, nam voor goed zijn afscheid [4]) uit de Vergadering, welke hij met kloek beleid en onbezweken moed zoo vele jaren gediend had. — Wij zullen hem later als Gedeputeerde en Gezant van het Gewest zijner geboorte, *Utrecht*, onder de Leden der Ambassade bij Koningin ELIZABETH aantreffen en hem, als Advocaat van Holland, zien opvolgen door zijn' stadgenoot [5]), den grooten OLDENBARNEVELT.

Aan het einde van het Ministerie van BUYS, bijna gelijktijdig met het gemis van WILLEM I afgebroken, hebben wij de overige internationale betrekkingen nog vlugtig te beschouwen. — Zoo levendig werd al het diplomatisch verkeer, dat

---

[1]) *Register* 28 Aug. 1584 »dat by alle de Presenten ten eeuwigen dage secreet sullen werden gehouden alle Propoosten, Discourssen, Opinien en Advisen, die in de sake van den Koning van Vrankryk en van de Koninginne van Engeland sullen gehouden en besloten werden, en vrymoedelijk en opentlijk diesaangaande een iegelijks meeninge verklaart sal werden, agtervolgende den eed" enz.

[2]) *Register* 3 October 1584.

[3]) *Register* 2 Octob. 1584. »Is by *Heermale* ende *Thin* van wege die van *Utrecht* versogt," enz.

[4]) *Register* 1 Sept. 5 October 1584. »Is by die van *Braband* seer ernstelijk wederom aangehouden, om te hebben verklaringe van die van Holland aangaande de sake van Vrankryk; Is by die van *Zeeland* wederom mede versogt de vorderinge van de voorsz. sake. — Heeft den Advocaat wederomme afscheid en oorlof genomen."

[5]) Beide waren te *Amersfoort* geboren.

men bij de aanstaande verheffing van den Prins tot Graaf, begreep zekere regelen ten aanzien van het verblijf van uitheemsche Gezanten, inzonderheid van de vrijdommen in het stuk der belastingen, te moeten vaststellen [1]). Ter voorkoming van sluikerij, werd de vrijdom van accijns beperkt tot voorwerpen van verbruik door het gezin en gevolg van den Minister binnen de residentie van den Vorst. — Een en andermaal was vroeger de vrije doorvoer van Rhijnwijn aan Hertog KAREL van Zweden, den lateren Koning en Vader van GUSTAAF-ADOLF, door de Staten van Holland vergund [2]).

Van meer gewigt en al weder een twistpunt tusschen de Generaliteit en het weerbarstig Noorden, dat zich zijner kracht bewust, niet zoo gretig iedere stroohalm tot uitredding aangreep, was de raadpleging over het al dan niet aankweeken der goede verstandhouding met het Duitsche Rijk, en het aanstellen met dat inzigt, van een' Gezant bij den Rijksdag te *Augsburg*. — Er is hiervoren van het leenverband gewaagd, bij de Unie van Utrecht ongeschonden bewaard. — Zij, die deze bepaling hadden gemaakt, eischten meer dan klanken [3]). Eene Ambassade moest van de onderhoorigheid

---

[1]) *Register* 18 Febr. 1584. »Is geresolveert, dat in de naaste verpagtinge van den Impost van de wijnen en bieren, neffens Sijne F. G. — van de voorschreve Imposten *geëxempteert* sullen werden de wijnen en bieren, die eenige Gesanten van Koningen ende Hertogen in dese Landen in Ambassade sullen wesen *ter plaatse daar Sijne Exc. sig onthoudende is*, en dat alleenlijk van de wijnen en bieren, die sy vóor hen en hare familiën ende gevolge selfs in haar Hof inneleggen sullen."

[2]) *Register* 25 Mei 1583: »Op het versoek van Hertog CAREL, Hertog zu *Sudermanland, Nerike* und *Welmerland*, om 50 voeder Rhijnsche wyn de stroomen af door Holland vry te mogen laten voeren," enz. Toegestaan voor 30 voeder, gelijk ten vorigen jare. Verg. ook J. K. J. DE JONGE, *Staatkundige betrekkingen tusschen Nederland en Zweden*, in *De vrije Fries* (VII, 195– 256) Leeuwarden 1855.

[3]) *Register* 14 Junij 1583: »En alsoo het prooemium in het eerste vermeld, dat de Provincien haar in allen gevalle niet wilden onttrekken van of uit den H. Roomschen Ryke, dat daarop by eenigen door expresse last van hare Principalen is voorgeslagen," enz.

ondubbelzinnig getuigen. Naauwelijks was ANJOU in Brabant gehuldigd, of men roerde die snaar aan en begeerde een deel der kosten, met dien onvruchtbaren praal noodwendig verbonden, op de schouders van Holland te leggen. »Is geresolveert, dus leest men in het *Register* van 1 Junij 1582, dat op den Rijksdag tot *Augsburgh* niet noodig is uit Holland geadviseert te werden *wie* aldaar sal geschikt werden, en dat hetselve des noodig zynde, bij *Sijne Altesse* en de Staten-Generaal met alle redenen en middelen sal werden *geëxcuseert*, sonder dat die van Holland daarin sullen mogen werden *overstemt*." En schoorvoetend bewilligde men de betaling van het aandeel der Provincie in de uitgaven van het luisterrijk Gezantschap *van wege de Staten-Generaal*, vroeger door den Graaf van *Meurs* bij den Keizer en de Keurvorsten bekleed [1]). Drie weken daarna verklaarde men nogmaals wèl te mogen lijden, dat Zijne Hoogheid en de Staten-Generaal hunne eigen Gezanten tot den Rijksdag afvaardigden »tot justificatie der gemeene sake [2]);" maar tevens, dat men verstond geenszins in de kosten gehouden te zijn, vermits Holland zich reeds in dit opzigt naar behooren gekweten had [3]). — Toch, op het »*seer hart*" aanhouden van den Prins van ORANJE en de Generaliteit, betoonde men zich sedert rekkelijker. — Onder beding, dat de te benoemen »Ambassadeur" het tusschen ANJOU en Holland gesloten Tractaat stipt zoude naleven, nam het meerendeel der Staatsleden den 18 Julij 1582 aan, »goed rapport te doen elk in den hare", opdat ook hunne Provincie bijdragen zoude in de uitrusting van het Gezantschap, slechts op tienduizend gulden begroot, — en waarvan een vijfde voor rekening van Holland zoude blijven. — Een jaar daarna [4]), toen

---

1) *Register* 1 Junij 1582.

2) Wegens de afzwering van PHILIPS. — KLUIT, *Index chronolog.* n°. 193 (9 Julij 1582).

3) *Register* 22 Junij 1582.

4) *Register* 14 Junij 1583 (*Reces of afscheid der byeenkomst — van de*

dit onderwerp weder behandeld werd en er sprake was van de afvaardiging van Doctor VOET [1]), Raad in het Vorstendom van Gelderland en Graafschap van Zutphen, naar Duitschland, om de oude Alliantiën en verbindtenis tusschen het Rijk en Nederland te vernieuwen en te versterken; meer bepaald, om de Protestantsche Keurvorsten, Vorsten, Steden en Heeren te begroeten, en hun alle nabuurschap en gunst aan te bieden, gaven Holland en Zeeland weder te kennen, die zending niet te willen verhinderen, maar tevens te verlangen, dat hun naam in den te geven last en Instructie niet zoude vermeld worden. — In dit gansche bedrijf ontdekt men duidelijk de hand van MARNIX [2]), de anti-Hollandsche rigting, welke tot behoud van het vanéén gereten België, aan alle deuren aanklopte, zelfs aan die van den op zijnen zetel reeds waggelenden Keurvorst — Aartsbisschop van Keulen, GEBHARD TRUCHSESS. — En WILLEM I, naijverig op het voeren van den titel van Gouverneur van *Brabant* en die zonder den tegenstand der Hollanders, daaraan niet ongaarne de Landvoogdij van *Vlaanderen* [3]) zoude gehecht hebben, koesterde bij voortduring, geheel of ten deele, dezelfde denkbeelden en verwachtingen, welke zijne Politiek sints 1576 hadden bezield. — Holland, Zeeland en Utrecht moesten zijne wijkplaats blijven; deze konden zelfstandig den aanval van Spanje verduren; maar

---

Gedeputeerden der geunieerde Provincien — binnen Utrecht, 21 April 1583 en volgende dagen, Ant. V en XLV).

1) »Met twee of een uit de andere Provinciën."

2) *Register* 15 Sept. 1583: »Mes dits Sieurs les Estats (Generaux) l'ont aussi tousiours trouvé convenir, comme appert par les depésches faites par le Sr. de VUYTINGEN, et le Doctor WAMESIUS vers le Cercle de Westphalie à *Couloigne;* l'an après par le Sr. DE GENT, et le Doct. SILLE au mesme Cercle; l'an depuis par Monsieur DE ST. ALDEGONDE, et le Sr. DE GENT à *Worms*, et encores par Monsieur le Comte DE NIEUNAR," enz.

3) *Register* 23 Sept. 1579. — Titels van den Prins, in alle depêches te gebruiken (*Register* 4 Sept. 1581): »Gouverneur ende Capitein-Generaal van *Braband*, *Holland*, *Zeeland*, *Vriesland* ende *Utrecht*.."

het streven behoorde te zijn, van het overige Nederland zooveel immer doenlijk te redden en onder het Bondgenootschap der Generaliteit te scharen. Om dit oogmerk te bereiken, om dien niet zóó eng besloten Vrijstaat te scheppen, was zijns inziens, de hoede van Frankrijk onontbeerlijk [1]) en het zwaard van den krijgshaftigen en Protestantschen Koning van *Navarre* [2]) nuttig. Misschien kon men er in slagen, dit ontwerp door ELIZABETH te doen goedkeuren. — Met haar stond men ter zee gereed, de Spaansche vloot te keeren, en te land was elke afwending en verdeeling der vijandelijke wapenen welkom, hetzij in Duitschland, hetzij en nog liever, door eene vredebreuk tusschen HENDRIK III en PHILIPS II. — Bedriegen wij ons niet, zoo zweefden zoodanige beschouwingen voor 's Prinsen geest, en was dit ALDEGONDE's geliefkoosd stelsel; met deze wijziging, dat de Brabantsche Edelman [3]), niet welwillend jegens Holland gestemd en door dit Gewest reeds destijds zeer koel bejegend [4]), eeniglijk het voordeel van het gemeene Vaderland en van de Kerk in het oog hield. — Vandaar, na dringende Vertoogen [5]) bij monde van eene buitengewone Deputatie uit Vlaanderen, de toetreding van Holland tot het beraamd Gezantschap naar den afvalligen Katholijk GEBHARD, naar Hertog CASIMIR van de Paltz en Graaf JOHAN VAN NASSAU [6]). Vandaar, al verder, de Alliantie met den weldra

---

1) Verg. de Bijlagen.

2) *Register* 22 Maart 1583, GROEN VAN PRINSTERER, *Archives*, T. VIII. 161, 323 suiv. (Brief van HENDRIK IV aan TRUCHSESS, uit Pau, 11 Maart 1584).

3) MARNIX bij QUINET, p. 150: »nisi forte mihi, ad jocos et festivitatem *brabantinam* nato" enz.

4) *Register* 6 December 1581.

5) *Register* 14, 30 September 1583. — *Discours sur la correspondence d'Alemaigne exhibé à son Alteze par ledt. Sr.* DE STE ALDEGONDE in het H. S. (Rijks-Archief) *France Depêsch. van A.* 1579 *tot A.* 1583.

6) *Instructions et Memoires donnés à Monsieur* BERNARD DE MERODE, *Sr. de Rummen*, à Docteur VOET, Conseiller de Gueldres, FRANÇOIS DE POVYN

uit zijne Staten verdreven Keurvorst, die in stede van een krachtigen steun aan te bieden, zich gelukkig mogt achten op den Huize *Honsholredyk* eene veilige schuilplaats te vinden en zijne troepen in Nederlandsche dienst te doen overgaan. — Tot al die maatregelen was de beurs van Holland vereischt geworden en ook de Advocaat BUYS werkzaam geweest [1]). — Van zijne voormalige grootheid had GEBHARD niets dan de ijdele schaduw overig, en na den dood van zijnen Beschermer, ORANJE, het geven van het wachtwoord (*parool*) binnen *Delft* [2]).

Lieten de Hollandsche Staatslieden zich alzoo, de tegenkanting moede, onberaden wikkelen in de avontuurlijke Alliantie met een' verdwaasden Geestelijke, door verboden liefde tot de schoone AGNES VAN MANSFELD in het verderf gestort [3]), met vrijer keuze volgden zij eene meer doordachte gedragslijn in andere Duitsche aangelegenheden. Waar het 's Lands verdediging gold of wel den Spanjaard afbreuk te doen, werden zij niet ginds en herwaarts geslingerd; zij wisten wat zij wilden. — Dit ondervond Graaf EDZARD van Oost-Friesland, die herhaaldelijk en zonder vrucht [4]), de opening van de Eems en andere wateren verzocht, door Hollandsche oorlogschepen bezet. Deze moesten den toevoer van koren en andere eetbare waren naar *Embden* beletten, uit

---

(sic); CHARLES UTENHOVE, et Doctor DORRE; Borg. de *Deventer* (29 Aug. 1583. *Register* 15 Sept.).

1) *Register* 18 Febr. 1584 (13 Febr., 3 Maart). Acte der Staten-Generaal, Delft 10 Febr. 1584.

2) *Register* 18 Julij 1584.

3) Eene verzameling van stukken betrekkelijk die zaak, vindt men in het *Ausschreiben unser* JOHANN CASIMIRS *Pfaltzgraffen bey Rhein Herzogen in Bayern. Darinnen die ursachen ausgeführet werden, warumb wir uns inn jetzige Kriegsexpedition, zu rettung des, wider den Land u. Religionfrieden betrangten Hochwurd. Fursten u. Herrn, Herrn* GEBHARTEN — *Erzbischoffs zu Cölln — nottranglich — begeben.* Newstadt an der Hardt, 1583 (4°).

4) *Register* 7 Julij 1581, 2 Mei 1584.

welke plaats, naar men onderrigt was, de vijand zich van allerlei mondbehoeften voorzag. — De Staten verklaarden in heusche, maar tevens ernstige bewoordingen [1]), dat hunne zeemagt vandaar niet zoude vertrekken, maar blijven toezien, zoowel om dien onderstand van den Spanjaard af te snijden, als om te verhoeden, dat deze »de gemeene Navigatie en Negotie" benadeelde. — Het geschrift had de strekking om 's Graven toorn te ontwapenen, beriep zich op het versch voorbeeld der Ordonnantiën en Placaten van ANJOU, en vleide met het uitzigt van eene spoediger beëindiging des krijgs; maar hield desniettemin de onbewimpelde waarschuwing in, dat de aan te halen goederen, zonder aanzien der eigenaren, voor goede prijs zouden gehouden worden [2]).

Vooral echter blinkt de wakkerheid van het handeldrijvende Volk uit in de doeltreffende voorzorgen, om die *goudmijn* van den Staat, den eersten grond van Hollands rijkdom, de groote Visscherij, in het buitenland tegen minachting en verval te bewaren [3]). — Niet alleen togen in 1581 de Raadsheer CASEMBROOT, PIETER JANSZ. VERBOOM en BAREND PIETERSZ. naar *Bremen* om, zoo mogelijk, den haring te ontheffen van de lasten, waarmede dat zeebanket aldaar onlangs was bezwaard [4]), maar een jaar later, schroomden de Staten van Holland niet, »tot voorstand en conservatie van de voorsz. Hoofdneringe, daaraan het gemeene land seer grootelijks is gelegen [5])," voor de deugd van dien visch in de bres te

[1]) *Resolutie voor de Gesanten v. den Grave van Embden* (Instructie van EDZARD, 2 Julij 1582, voor den »Erentf. WYARDUS LENGEN, Keiserl. Majesteits Notaris).»

[2]) *Register* 18 Julij 1582 (»By OLDENBARNEVELT geextendeert.")

[3]) Z. hierbij LUZAC, *Hollands Rijkdom*, II. 258—274 (Placaten van 27 April 1582 en 24 Mei 1584).

[4]) *Register* 10 Junij 1581 en *Resol. v. Consideratie ten tyde v.* DE WITT, fol. 57 en 166 (18, 25 Julij 1581 Rapport van CASEMBROOT c. s.).

[5]) *Register* 27 April 1582: »dat die van Holland hun met die van *Keulen* in de voorsz. sake sullen voegen, omme voor het Kamer-Gerigte — te *inter-*

springen, en in een geding voor het Kamergerigt te *Spiers* tegen eenige kooplieden van *Keulen* ingesteld, als gevoegde of tusschenkomende partij op te treden. — Tegelijk werden nieuwe verordeningen uitgevaardigd, om de visscherij in zuiveren staat te houden en de slechte inkruipingen te weren, welke tot het gerucht alsof de haring »*Jenynig*" zoude bevonden zijn, in Duitschland, Oostland en Frankrijk aanleiding konden gegeven hebben.

Niet minder ijver en bekwaamheid ontwaart men in het Vertoog van 7 September 1584 tegen zekere wederregtelijke schadeverhaling, door den Koning van *Polen* op den aandrang van een vermeenden schuldeischer, vergund. — »Is gelesen en gearresteert de Minute, geconcipieerd by den Secretaris DE LANGE, op den naam van de Staten van Holland, — ten einde de Koning de *Represaliën*, geaccordeert op het versoek van NICOLAAS WEYTSE van Malckendorf, soude willen afdoen en casseren, overmits de schuld, gepretendeerd by den voornoemden WEYTSE, die van Holland niet aan en gaat, als gemaakt zynde ten tyde dat den Koning van Spaigne tegens hen oorlog gevoerd heeft, en als den voornoemden WEYTSE onder CAREL FOUCKE [1]), onder Duc D'ALBA, tegens dese Landen gedient heeft; — sonder dat die van Holland ooit in de schuld bewilligt hebben." — Zij uitten daarbij den wensch, dat de Koning in het vervolg tot zoodanige maatregelen niet zoude overgaan, dan na hen alvorens gehoord te hebben [2]).

Nog zijn wij verpligt, omstandiger gewag te maken van

---

venieren." 28 April: »Zyn gearresteert sekere Brieven, die soo aan de Burgemeesteren en Raden der Ryks-stad *Keulen*, als aan den Kamer-gerigte tot *Spiers* — sullen geschreven werden" enz. — Verg. wegens het Contract met die van Keulen over het zouten van den haring, LUZAC, t. a. p. bl. 264.

1) FUGGER. De naam komt in den Spaanschen brief van Don JOAN (uit Namen 8 Aug. 1577) voor, FUCAR. Hij was Kolonel van het Duitsche voetvolk. Verg. het boven vermeld *Sommier Discours des justes causes et raisons* enz.

2) *Register* t. a. p.

de betrekkingen tot *Portugal*, eigenlijk tot den na de overweldiging van dat Rijk door den Hertog van ALVA, in ballingschap omzwervenden Don ANTONIO. Met een enkel woord is daarvan bereids gesproken [1]. — Wij vinden hier al dadelijk stof om te doen opmerken, dat de langdurige afwezigheid van WILLEM I onmiskenbaar de ontwikkeling der politische talenten in Noord-Nederland bevorderd heeft. — BUYS en de overige Leden der Hollandsche Staatsvergadering zagen zich meermalen gedrongen, zonder uitstel te handelen, en den Prins van het gebeurde te verwittigen. — Zulk berigt gaven zij in den zomer van 1580, toen zij door den Aartsbisschop van *Lissabon* en andere Portugesche Grooten om bijstand tegen den gemeenen vijand PHILIPS II [2] gesmeekt, zich haastten den Gezanten alle mogelijke hulp en toevoer van wapenen en bootsgezellen te beloven, met uitdrukking van hun verlangen, »om tot nader alliantie, vrundschap, goede eenigheid en correspondentie te geraken [3].” — Het bleef niet bij schrale betuigingen. — Twaalf oorlogschepen werden in 1582 ten behoeve van Don ANTONIO uitgerust [4], van welke slechts drie te *Antwerpen*, daarentegen zeven in Holland, twee in Zeeland moesten geleverd worden. — Wij zouden, zoo noodig, breeder hierover kunnen uitweiden [5]. — Belangwekkend is het

---

[1]) Bladz. 121. OLDENBARNEVELT's bemoeijenis (A. 1577) in de Portugesche zaken, is in het *Leven en Bedrijf*, bl. 19 herdacht met deerlijke verminking van den naam van den uitheemschen Agent, die aldaar NUMAN ALVERS PEREZA heet.

[2]) *Register* 17 Sept. 1582: »Syne Exc. (WILLEM I) en den Advocaat BUYS hebben geadverteert — de groote Victorie die den Koning van *Portugal* op zee tegens den Koning van *Castiliën* heeft gehad; waaruit, de Heere zij gedankt, meerder verligtinge *in de gemeene sake* staat te verwachten.”

[3]) *Register* 13, 14 Junij 1580.

[4]) *Register* 29 Mei 1582. (Rapport van BUYS, 26 Januarij 1582: »Is by den Advocaat mede gerapporteert de gelegentheid der sake aangaande Don ANTHONIE, van den secours die by den Koning van Vrankryk denselven soude zyn belooft” enz.)

[5]) Verzoek van »DIEGO BATTELIO Consellio van Staat” (*Register* 5 Mei

geschil, tusschen de Staten en den Ambassadeur van den onttroonden Vorst gerezen over de oefening van het Regaal der Munt hier te lande. — *Gorinchem* was de werkplaats, tot dit bedrijf gekozen, en reeds in vollen gang met het slaan van vreemd geld, toen men, hoe bewogen met het ongeluk, begreep zulk eene vermetelheid op het grondgebied van Holland niet lijdelijk te mogen aanzien, waaruit zonder het noodig toezigt, schromelijk misbruik te duchten ware. — Op scherpen toon en met bedreiging van vervolging gelastten de Staten den zonder hunne voorkennis, ondernomen arbeid onverwijld te stuiten [1]. — Een Fransche woelgeest, PIERRE D'OR, voorheen Consul in de hoofdstad van Portugal [2] en thans de zaken van Don ANTONIO in Nederland en elders onvermoeid waarnemende, had dit ontwerp bedacht en aanvankelijk op touw gezet, zich, naar het schijnt, onder de vleugelen van Frankrijk zeker van den goeden uitslag wanende. — Immers, zonder zich te bekreunen aan de afwijzing van het verzoek, door hem nevens de Regering der stad *Gorinchem*, ter Staatsvergadering ingediend, en van de verleende bevoegdheid om in 's Lands Munt te *Dordrecht* gouden en zilveren penningen van wege den Koning van Portugal te doen slaan, geen gebruik begeerende te maken, had hij zich onderwonden eigenmagtig de fabriek op te rigten met hulp van een sints lang befaamd persoon. — »Alsoo, dus luidt het *Register* van

---

1583) om gelijken bijstand van oorlogschepen, als ten vorigen jare. BOR XXXII^ste B. fol. 110, noemt hem BOTELLIO, lees BOTELHO.

1) *Register* 5 December 1583: »ende heeft S. Exc. (ORANJE) ten versoeke van de Staten aangenomen, den voornoemden Munter te doen scherpelijk belasten, mitsgaders de Magistraten van *Gorcum*, dat sy hen niet vervorderen voorts iets te munten, en PIERRE DON (sic) daaraf mede te adverteren."

2) »PEDRO D'OR, Consul d'essa naçao (de Fransche) em *Lisboa*." — Z. *Quadro elementar das Relaçoês politicas e diplomaticas de Portugal com as diversas Potencias do Mundo — até aos nossos dias, ordenado, e composto pelo Visconde* DE SANTAREM, T. IV, p. I^a (Pariz 1843) p. XLIII, LXXIX, LXXXII, XCVII, CII.

18 November 1583, de Staten van Holland bevonden hebben, dat tegen alle oude geregtigheid van de Munt wesende binnen de stad *Dordrecht* en tot groot nadeel van de ingesetenen der voorsz. Landen, onlangs die van *Gorinchem* ende eenen HENRIK VELTHUISEN aldaar op het versoek van den Heere PIERRE DOR, Ambassadeur van Don ANTHONIO, Koning van Portugal, hen vervordert hebben, sonder voorweten en consent van de voornoemde Staten binnen de stad *Gorinchem* een Munt op te rigten, en daarop te doen munten halve *Milleresen*, en ook *Testoenen*, die in haar gewigte en alloy seer verschelen, verre onder de waarde en alloy van den Daalder die in Holland wordt geslagen — sulks dat de Staten noodig bevonden hebben, daartegen te doen voorsien, alvorens de voorsz. Landen van sulke Testoenen vervult en andere goede munt daarin geconverteert worden, tot groote verachteringe van de Negotie, daaraan het welvaren der voorsz. Landen is gelegen, soo is 't: Dat de Staten voornoemt agtervolgende haar voorgaande Resolutie van den 17 September [1]) ll. den voornoemden Heere Ambassadeur (nadat deselve daarop ten volle is gehoord) verklaard hebben, dat niettegenstaande Syn Majesteit daarmede eenigsints in de gemeene sake gedient soude mogen wesen, daarin de Staten andersints deselve gaarne na haar vermogen begeeren te assisteren, sulks sy ook alreede bewesen hebben, nogtans de Staten voornoemt niet sullen kunnen lyden dat eenige verdere munt binnen *Gorinchem* op den naam van S. M. als voren sal geslagen, of deselve binnen dese Landen verder uitgegeven worden" enz.

Men ziet, welke wijsheid en bezadigdheid, met klem en nadruk gepaard, van de vroegste tijden der Republiek af, in hare raadslagen werd ten toon gespreid; een onbedriegelijk voorteeken van hare luisterrijke toekomst. — En voegt men bij hetgeen in de vorige bladzijden werd medegedeeld, het merk-

---

1) Verg. het *Register* 18 Sept. 1583.

waardig feit, dat nog vóór het verscheuren van alle banden met Spanje, plannen tot de regelregte vaart naar *Indië* en *Peru* [1]) onzen Staatslieden toelachten, men zal niet aarzelen in de jaren van het Ministerie van PAULUS BUYS de kiem te erkennen van hetgeen eenmaal tot zoo heerlijken wasdom zoude geraken.

---

[1]) *Register* 10 Junij, 7, 22 Julij 1581. »Alsoo de Staten verstaan, dat by een bequaam Persoon uit Engeland, die vyf reisen op Indië heeft gedaan, deselve Staten werd voorgehouden en aangeboden, om wederom van wege *die van Holland* een reise aan te nemen op Indiën voornoemt, mits dat by die van Holland daartoe gelevert souden worden drie of vier bequame schepen van oorlog, ende daarop gesteld sekere bequame personen. — Hebben de Staten gecommitteert eene van *Amsterdam*, *Rotterdam*, *Enkhuisen* ende *den Advocaat*, omme den voornoemden Engelsman volkomentlijk op alles te hooren, en de conditien te stellen by geschrifte" enz. De stoutmoedige Brit wordt genoemd »Capiteyn BATZ." Bij Mr. J. A. VAN DER CHYS, *Gesch. der Stichting van de Vereen. O. I. Compagnie*, Leyden 1857 (2[e] Druk) bl. 19 heet hij BUTS.

MINISTERIE

VAN

JOHAN VAN OLDENBARNEVELT.

(8 MAART 1586—29 AUG. 1618).

»Die vast gaet ende alleenlyk Godes eere ende 's Landts welvaren voorheeft, overwint alle swaricheden."

OLDENBARNEVELT aan G. VAN LEDENBERCH, 16 Mei 1610 [1]).

De grijze Staatsman, die deze regelen schreef, was op den eigen namiddag, weinige oogenblikken na het onberekenbaar verlies van WILLEM I, in de kracht van den mannelijken leeftijd ter Vergadering van Holland tegenwoordig [2]). Door die plotselijke en onherstelbare ramp niet nedergeslagen, hielp hij met den Advocaat BUYS en andere Vaderlanders, kalm en met verwonderlijke beradenheid de eerste maatregelen nemen tot behoud van rust en orde en tot afwending van de aanslagen des vijands, die naar het zich liet aanzien, in allerijl de gelukskans zoude gebruiken. — Tot eeuwige eer van den vermoorden Vorst, teekenden zij in het proces-verbaal der

1) DODT, *Archief voor Kerkel. en Wereldsche Geschiedenissen, inzonderh. van Utrecht*, V. 155.

2) *Register* 10 Julij 1584. »Praesenten deselve, met WARMONT ende OLDENBARNEVELT."

zitting, de jongste en aandoenlijke bede aan, door hem voor het heil van het veege Volk geuit [1]). — Zij vaardigden vervolgens omgaande Brieven uit met de plegtige verzekering, dat zij hoe diep geschokt door den onverwachten slag, onbevreesd en tot den laatsten druppel bloeds in de verdediging der nationale vrijheid zouden volharden. — Ook het buitenland werd van de droevige gebeurtenis officieel verwittigd; in 't bijzonder droeg men zorg, aan ORTEIL ten behoeve van Koningin ELIZABETH, een omstandig en naauwkeurig verhaal nevens een afschrift van het tegen 's Prinsen moordenaar geveld en terstond voltrokken vonnis te doen geworden [2]). — Getuigde de afschuwelijke doodstraf van de nog heerschende woestheid en tevens van eene wraakzucht, door de onwankelbare verstoktheid van den dweependen booswicht beschaamd [3]), de niet minder onwrikbare en edele kloekmoedigheid der Regenten, perst ons eerbied af. — Door het uitschrijven van een algemeenen Vast- en Bededag, smeekten zij in die benarde omstandigheden, Gods zegen af over hunnen arbeid [4]), die zonder de hulp van den Almagtige, onvruchtbaar zoude zijn. Maar veerkracht en waakzaamheid aan vroomheid parende, sloeg men tot in de kleinste steden van Holland, met eene regelmatigheid, die te midden van den schrik en de ontsteltenis door ORANJE's dood teweeg gebragt, dubbel onze verbazing wekt, handen aan het werk tot het beramen van een voorloopig Bewind. — Van die stiptheid dragen vooral de in elke Vroedschap vastgestelde vol-

---

[1]) »Seggende alleenlijk, *mon Dieu, mon Dieu, ayez pitié de moy et de ton pauvre Peuple.*" — Z. voorts GROEN VAN PRINSTERER, *Archives*, VIII. 438.

[2]) *Register*, 12, 14 Julij 1584, »ten einde deselve H. M^t^. en andere Heeren aldaar, die het denselven ORTEIL goed dunken sal, vertoond mag werden," enz.

[3]) Verg. GACHARD, *Assassinat de Guillaume le Taciturne par* BALTHASAR GÉRARD (Bulletins de l' Acad. Royale de Belgique, T. XXIII; n°. 10).

[4]) *Register*, 14 Julij 1584.

magten voor de Gecommitteerden ter Dagvaart, de onmiskenbare blijken [1]). — Neen, zulk een Volk dat bij het vertrouwen op de Voorzienigheid, de mannelijke daad en het omzigtig beleid voegde, kon niet bestemd zijn, de eens van den hals geschoven slavernij op nieuw te ondergaan.

Naar onze beschouwing ware zonder de tweespalt, die zich eerlang onder de Staten van Holland openbaarde, dat Gewest met Zeeland verbonden, en bestierd door den helderzienden geest van den Man, die het sedert waagde, met versmading der uitheemsche Landvoogdij, aan Spanje het hoofd te bieden, volkomen in staat geweest, zijne onafhankelijkheid te handhaven. — Maar wat OLDENBARNEVELT later vermogt, was BUYS niet vergund, wien de meerderheid der Vergadering niet genegen was, en die met ORANJE zijn steun had verloren. De Advocaat, die zich vleide Engelands bescherming tot den minsten prijs te zullen verwerven, zag zich ter Generaliteit door de predikers der onderwerping aan den Koning van Frankrijk [2]), door de Brabanders en Vlamingen, door de Gelderschen, Friezen en Zeeuwen overstemd, en de geringe welwillendheid der Staatsleden van Holland jegens hunnen Minister, droeg het hare bij, om de kunstenarijen van den Gezant DES PRUNEAUX te doen slagen. — Immers had men bij de verkiezing der Leden van den nieuwen Regeringsraad, blijkbaar met opzet, BUYS voorbijgegaan [3]), en nu, na de onmiddellijk hierop gevolgde aftreding van den Advo-

---

[1]) *Register*, 13 Julij 1584, en aldaar de *Procuratiën* van *Brielle*, *Edam*, *Monnikendam*, *Medenblik*, *Purmerend*, *Naarden*, *Weesp*, *Muiden*, *Heusden*, *Oudewater*, *Woerden* en *Geertruidenberg*.

[2]) Te vergeefs herinnerde BUYS (BOR, XIX[de] B. fol. 482), »dat wel waer was dat de Prince van Orangien het ooge altijts op Vrankrijk hadde gehad, *doch so niet* dat — die van *Holland*, *Zeland* en *Uytrecht* de Souverainiteyt aen de Konink van Vrankrijk souden overdragen" enz.

[3]) Z. *Register* 31 Julij en 30 Aug. 1584; HEINSIUS H. S. »Den Advocaet alleen by *Dort* genomineert."

caat [1]), hadden zijne tegenstanders vrij spel. — Met ter zijde stelling van het eerste plan om zich met ELIZABETH op redelijke voorwaarden wegens het door de Koningin te aanvaarden Protectoraat te verdragen, dreef men de aanbieding der Souvereiniteit aan HENDRIK III door en benoemde men een talrijk personeel dat zich in een schitterend Gezantschap, van den vernederenden last moest kwijten. OLDENBARNEVELT, wien men te vergeefs in die rij zoekt, en die integendeel na de mislukte poging bij Koning HENDRIK, in het volgende jaar met BUYS en andere Ambtgenooten naar Engeland overstak, is vermoedelijk zoo al niet een bepaald bestrijder, ten minste geen warm voorstander van die Fransche Negotiatie geweest [2]). — De gissing is aannemelijk dat hij met zijn' Voorzaat, meer tot het verdrag met ELIZABETH overhelde. — Zeker behoorde de schrandere Pensionaris van *Rotterdam* tot dezulken, die, in weerwil van den aandrang ter Generaliteit, niet geheel de hoop hadden opgegeven van een middenweg te vinden en 's Lands zelfstandig aanzijn te behouden met de gemeenschappelijke ondersteuning van Frankrijk en Engeland, waartoe de Koning van *Navarre* zijne goede diensten zoude leenen. — Bij de aanstaande zamenkomst der Gezanten van beide Kroonen te *Boulogne*, wilde men eerst beproeven, het denkbeeld der bescherming van de Republiek door Engeland en Frankrijk tegelijk, smakelijk te maken [3]); slechts dan

---

[1]) BOR, XIX^de B. fol. 495 vermeldt het gerucht dat BUYS »versocht was van den Konink van *Denemarken* om in synen dienst te komen, en dat hem van denselven een seer excessijf en groot pensioen jaerlijks werde gepresenteert."

[2]) *Register* 11 Aug. 1584: »De Staten van Holland verstaan hebbende dat de *Staten-Generaal* van meeninge waren aan den Koning van Vrankryk over te schikken sekere Acte — dat S. M. eenen *Gouverneur-Generaal* met prompte assistentie soude willen overschikken, benoemen VAN DER MEER, SILLE en OLDENBARNEVELT om dit op te houden tot de komst van DES PRUNEAULX, of anders daartegen te protesteren."

[3]) *Register* 6 en 7 October 1584. Missive aan JOACHIM ORTEIL: »En sullen wy niet nalaten in alle handelingen met de Majesteit van den Koning

wanneer HENDRIK III toonde van dit ontwerp afkeerig te zijn, zoude men tot den afzonderlijken handel met dien Koning besluiten, met behartiging nogtans, zooveel doenlijk, van ELIZABETH's belangen.

Doch die derde partij moest weldra het onderspit delven. Het was niet mogelijk den stroom in zijne vaart te stuiten. — De Franschgezinden waren al te magtig, niet alleen door den ijver der Staten-Generaal en van de met Brabant en Vlaanderen heulende Leden der Unie, maar zelfs en niet het minst, door de medewerking van het Huis van NASSAU. — Zoo ging dan de zending naar Frankrijk door, zonder gemeen overleg met de Koningin van Engeland, die inmiddels niet bleef stilzitten. — WILLIAM DAVISON, die HARLEY verving, kwam als Ambassadeur herwaarts. — »Is gerapporteert, zoo leest men in het *Register* van 8 December 1584 [1]), dat den Ambassadeur van de Koninginne van Engeland S^r. DAVISON, Edelman ordinaris van de Kamere van Hare Majesteit, in de Generaliteit op huiden overgelevert hadde sijne Brieven van Credentie; en voorts verklaart, dat H. M. gantschelijk genegen was dese Landen te assisteren tegens het geweld van den Vyand, sonder nogtans van meeninge te zyn, dese Landen onder hare Dominie te brengen of te incorporeren, versoekende daarom openinge

---

van Vrankryk, op het ernstig aanhouden van eenige Provincien aangeheven — alle goede correspondentie te doen houden met H. M. (ELIZABETH) — daartoe wy gaarne — van Uwer Edele souden willen verstaan, wat Gesanten by H. M. na *Boloigne* geschikt zyn. — Den Heere PERDUILLAN Ambassadeur van den Koning van *Navarre*, (*Ségur-Pardelianus* bij GROEN V. PRINSTERER, *Archives*, 2e Serie I. 29) alhier passerende na Engeland, is by ons versogt de sake deser Landen in goede recommandatie te willen houden, soo by H. M. als bij de Ma^t. van *Navarre*."

1) In het H. S. van het Rijks-Archief, getiteld *Engelant* 1584, 1585, wordt de dagteekening der geloofsbrieven van DAVISON op den laatsten October gesteld, en gezegd, dat de Ambassadeur STAFFORD, van den Koning van Frankrijk »*zeer coude antwoorde*" had ontvangen »daeruyt zy (ELIZABETH) merckte dat Z. M. scheen de zake te willen trecken in longeur."

van den staat deser Landen; verklarende voorts dat den Ambassadeur van H. M. die aan den Koning van Vrankryk was (gezonden), ten einde dese Landen met gemeene magt souden mogen werden geassisteert, lange aldaar opgehouden was geweest ende eindelijk antwoord bekomen had, daaruit te bemerken was en te bedugten een lange train van de sake [1])." — Noode de gedachte kunnende verkroppen dat de Nederlanders zich in de armen van HENDRIK III zouden werpen en tevens te scherp ziende dan dat zij zich liet diets maken dat die zwakke en weifelende Vorst het aan Spanje ontweldigd gebied aan zijn Rijk zoude durven hechten [2]), had ELIZABETH de gebeurtenissen met onafgebroken deelneming gadegeslagen, en het besluit van den onwaardigen VALOIS doorgrond. Deze hield het Gezantschap der Staten-Generaal, met den Kanselier LEONINUS aan het hoofd, onder allerlei uitvlugten, van maand tot maand op, zoodat de tijd, gedurende welken men zich tot den nieuwen veldtogt had behooren voor te bereiden, in ijdele plegtigheden en betuigingen verliep. De Koningin vernam het eerst van hare Ambassadeurs te Parijs, den Graaf van DERBY en »Monsieur STAFFORT," zooals ORTEIL zich uitdrukt, uit een schrijven van 13 Maart 1585, dat »de Gecommitteerden van de Nederlanden buyten expectatie ende contrarie alle voorgaende vertroostingen," op den Zondag te voren ten laatste een afwijzend antwoord van Koning HENDRIK hadden bekomen, het berigt behelzende, »dat hy innesiende zyn eyghen tegenwoordighen staat, ende dat eenighe

1) De Gezant werd in het huis van WASSENAAR geherbergd.

2) *Communication tenue avecq le S*[r]. DAVISSON, *Ambr. de la Royne d'Angleterre* (8 Dec. 1584) »a respondu n'avoir charge de la Royne de brouiller noz affaires, ou le traicté par nous entamé avecq le Roy T. C. de France, ny mesmes impieter sur nous ou desirer quelque preeminence sur ces Pays, combien qu'elle y eust esperé avoir aultant de faveur et credit que quelque aultre Prince; mais qu'ayant S. M. eu peur que le Roy de France peult-estre eust tiré noz affaires en longeur, pour avoir donné si tard responce à son Ambr. le S[r] DE STAFFORD et si froidement" enz. (*RijksArchief*).

van zyne subjecten (de *Guises*) onderstonden denselven te troubleren, hem de zaken van de Nederlanden nyet en conde aengedraghen nog denselven in haer versouck believen." — Wèl verklaarde hij, indien zij het begeerden en de Koningin haren aandrang bij den zijne wilde voegen, een Gezant naar Spanje te zullen afvaardigen, die PHILIPS II bidden zoude » den staet der Landen eyndelyck te behertigen, en tot een of andere redelycke *compositie* met hunluyden te verstaen."

Ziedaar de grievende uitkomst der vleijende beloften van den arglistigen DES PRUNEAUX [1])! — Men oogstte loon naar werk in voor het in den wind slaan der voorspelling van den getrouwen BUYS, voor de verzaking der Hollandsche Politiek, nog onlangs in nadrukkelijke taal bij WILLEM I ontvouwd. ALDEGONDE's fraai klinkende Vertoogen waren al weder van te ligt gehalte bevonden, en ORANJE's nagelaten betrekkingen hadden reden zich te beklagen, dat ook zij in plaats van den onedelen handel met het Fransche Hof te ontraden, dien veeleer hadden helpen doorzetten. — Zelfs van den jeugdigen MAURITS verzekert men dat hij destijds met zijne geheele ziel tot Frankrijk neigde [2]) en niets liever wenschte dan dat Nederland daaraan wierd ingelijfd. — Althans beijverde hij zich om HENDRIK III tot het ontzet van het door PARMA benaauwde *Brussel* te bewegen, hem voorhoudende dat de redding van die hofstad en koninklijken zetel, Z. M. grootelijks te stade zoude komen en bij de Natie in aanzien en genegenheid doen

---

1) Hij had niet opgehouden den Staten in te scherpen, dat zij onvoorwaardelijk behoorden »se jetter ouvertement ès bras" van HENDRIK III. Zie bij GROEN V. PRINSTERER, *Archives*, 2e Série p. s. (25 Aug. 1584) »*sens faire réserve de provynce* ny autre chose quy peust mettre V. M. en soupson." — De vernederende uitdrukking »*se jetter entre ses bras*" komt in de volmagt der Gezanten voor. *Register van Holland*, 4 December 1584.

2) GROEN V. PRINSTERER t. a. p. I. 15. »Le Comte MAURIS, qui a lhame toute française regrette — que tous ces païs ne soient joinctz à ung si beau royaulme." En p. 10 brief van MAURITS aan DES PRUNEAUX 22 Januarij 1585.

rijzen. — Handelde ORANJE's eigen zoon aldus, wien kan het vreemd dunken, dat LOUISE DE COLIGNY en de gewezen Aartsbisschop TRUCHSESS aan het bedrijf van DES PRUNEAUX bevorderlijk waren geweest [1]), ja zelfs WILLEM LODEWIJK, de Stadhouder van Friesland, wien het vrij wat moeite kostte, dat Gewest daartoe te overreden. Ten minste liet hij niet na den Gezant te onderrigten, dat hij al zijn gezag aanwendde om de wederstrevers van het verdrag met Frankrijk tot andere gedachten te brengen [2]).

Geen wonder dan, dat de Brabantsche en Vlaamsche wankelmoedigheid allengs ook de Hollanders flaauwhartig had gemaakt. Want het kon bezwaarlijk ernst zijn, met sommigen aan eene Negotiatie met den Koning van *Denemarken* te hechten, en zich in te beelden, dat Nederland onder de hoogheid van dien Vorst geplaatst, tegen de magt van Spanje zoude te verdedigen zijn. Er zijn nogtans sporen van zoodanig ontwerp [3]). — Wel is waar, kon de opdragt der Souvereiniteit aan FREDERIK II gunstige gevolgen hebben voor den handel en scheepvaart naar het Noorden, voor de matiging, misschien ontheffing van den Sonttol. Ook had de vrijheid der ingezetenen veel minder van den verwijderden en weinig vermo-

---

[1]) GROEN V. PRINSTERER, *Archives*, 2e Série, I. 2, 3. »Madame la Prinsesse d'ORANGE — fait son possible pour y avencer vos afaires; — y est ausy monsieur TRUCCES, ellecteur de Coullogne, quy s'y employe à très grand afection" (DES PRUNEAUX aan HENDRIK III, 25 Aug. 1584).

[2]) GROEN V. PRINSTERER, t. a. p. bl. 6 en 7 (6, 17 Oct. 5 Nov. 1584.) WILLEM LODEWIJK aan DES PRUNEAUX: »il me faut confesser que j'y apperçoy beaucoup de personnes qui aimeroient mieux aller *autre chemin* et ne laisseront de *contreminer* le dit traité, mais je ne fay doute qu'avec l'ayde et crédit *des bons*, tretterons l'affaire tellement" enz.

[3]) Z. bij GROEN V. PRINSTERER *Archives*, 1ère Série T. VIII. 464. Instructiën van TRUCHSESS uit *Delft*, 31 Julij 1584: »Finden, unsers erachtens, kein dienlicher als Engellandt und *Dennemarck*, die allwege lieber einen Grafen von *Hollandt* und *Seelandt à part* als das, neben andern dieszer landen provinciën, dieselbige einen mechtigen potentaten *immediate* underworffen. Zudem könnte bey *Dennemarck* wohl ein *heirath* getroffen werden," enz.

genden Monarch, dan van de Hoven van Frankrijk of Engeland te duchten. Maar Nederland had bovenal behoefte aan krijgsbenden, en hoe kon men deze in voldoenden getale uit Denemarken verwachten? Vermoedelijk rekende men daarbij op Duitsche manschap, door tusschenspraak van den Koning gemakkelijker bij de Protestantsche Rijksstenden aan te werven [1]; doch men wist bij ervaring, hoe ongenoegzaam en onzeker die steun was.

Waarheen dus na de treurmare uit Frankrijk in dit gevaarvol tijdgewricht en tot afwending van den aanstaanden val van *Antwerpen*, den blik gerigt? Waarheen anders, dan tot de in vroegere verlegenheid reeds beproefde en steeds welwillende ELIZABETH? Nu werkelijk was gebeurd wat BUYS had voorspeld, te weten, dat men zich door Frankrijk deerlijk zoude laten misleiden, was niets natuurlijker dan dat de eerst verworpen raad van den miskenden Staatsman, van den voormaligen medearbeider van den Prins, thans te gereeder ingang vond. BUYS hernam wel niet het eens verlaten, ondankbaar ambt, maar des te meer het vertrouwen, zoo vele jaren in zijn beleid en bekwaamheid gesteld. Zij, die kort daarna den stijgenden invloed der Engelsche partij in Holland aanschouwden, meenden daarin vooral het werk van den oud-Advocaat te herkennen [2].

Doch wij moeten om den loop der nieuwe en beslissende Negotiatie met ELIZABETH te schetsen, de omstandigheden mededeelen, onder welke het berigt van HENDRIK's afwijzing naar Engeland, en van daar herwaarts was overgebragt.

Het was uit den mond van den Staats-Secretaris WALSINGHAM, die ORTEIL had ontboden, dat deze en zijn Ambtgenoot

---

[1]) *Leycester Correspondence* p. 48, 390. (Gerucht der verkiezing van den Koning van Denemarken tot Roomsch-Koning).

[2]) Een Franschman meldde uit Vlissingen 1 Aug. 1585 (bij GROEN V. PRINSTERER, *Archives*, 2e Série I. 14): »Considérez si PAULLE BUS a besoigné et si *l'Ollande* est à sa dévotion."

JACQUES DE GRYSE, die na 's Prinsen dood, van wege de Staten van Brabant insgelijks naar Londen was afgevaardigd, de verpletterende tijding ontvingen. Goede raad was duur, en ORTEIL in 't bijzonder, die vóór de mislukte zending naar Frankrijk, de voordeelen van het Verbond met ELIZABETH en het onbekrompen en ongeveinsd aanbod der Koningin krachtig en grondig in zijne depêches had uiteengezet [1]), kon nu met reden vreezen, dat de genegenheid der ligtgeraakte en in haar eergevoel gekwetste Vorstin, door het blind en minachtend voortrekken van den Koning van Frankrijk, voor goed verbeurd ware. — Te vergeefs had hij den Staten voorgehouden, hoe »over d'eene zijde was *differentie* van macht, conditie en Religie, over d' andere *conformiteyt* van Religie, en gereede middelen;" hoe de Koningin onbaatzuchtig niet gelijk HENDRIK III, heerschappij en onderdanigheid eischte, maar verstond, »de Landen veeleer als goede Vrunden en Naebuyren in een eeuwige Alliantie te houden, en tegens een yegelijck in hare liberteyt ende privilegien te mainctineren." Vruchteloos had de voortvarende Agent zich beijverd, den uiterst geheimen inhoud [2]) van zijn vertrouwelijk gesprek met ELIZABETH en WALSINGHAM in allerijl over te brieven met de verzekering van spoedige hulp in manschap, niet van schuim en geboefte, maar van uitgelezen krijgsvolk [3]), hoogst waarschijnlijk onder het bevel van een zoo aanzienlijk Hoofd, als de Graaf van LEICESTER [4]). — Al zijne aansporing

---

[1]) 20 September 1584; BOR, *Nederl. Oorlogen* XIX^{de} B., fol. 26; *Resol. van Consideratie — ten tyde van* DE WITT, bl. 171—174.

[2]) »Ende zijn den meestendeel deser propoosten tusschen Hare Majesteyt in eygen Persoon, den Heere van WALSINGEN, ende my, *onder ons drieën*, in H. M^{ts} secreet Vertreck op den 26 deses 's achternoens gehouden geweest."

[3]) »Dat hare adsistentie niet soude zijn van vagebonden, rappaelgie, ofte canaelgie; maer van sulck goet ende uytgelesen krijgsvolck," enz.

[4]) »Mijn Heere den Graeff van *Leycester*, die, soo het schijnt, den eenigen Persoon geweest soude zijn, dien H. M. overgesonden, ende aldaer in onse Landts-saecken gebruyckt soude hebben; wiens credyt ick wel sulcks

en vermaning in den geest van BUYS was ijdel geweest, en zoude nu bij ELIZABETH en hare Ministers dezelfde bereidwilligheid nog te vinden zijn? Had men niet thans ook hier, zooals in Frankrijk, het antwoord te wachten, dat men weinig zin had zich met de Nederlandsche zaken te moeijen, vooral daar de onzen »op Hare Majesteyts voorgaende, en soo vrundtlijcke presentatie soo weynich reguards" hadden geslagen? — Wat hiervan zijn mogt, de oogenblikken waren kostbaar en gedoogden geen uitstel. Nog was *Antwerpen* niet verloren, in welks veste de echtgenoot van DE GRYSE, dochter van den Heer D' OHAIN [1]), zich bevond. Zonder derhalve nadere Instructiën uit Holland af te wachten, wisselden ORTELL en zijn ambtgenoot van gedachten met de Britsche Staatslieden WALSINGHAM, LEICESTER, HOWARD en BURLEIGH, en schilderden zij in het te *Greenwich* verleend gehoor, bij de Koningin den dringenden nood des Vaderlands af. — De gunstige stemming der openbare meening gaf den Nederlanders niet geringen steun. — Een Lid van het Huis der Gemeenten, Hofmeester van LEICESTER, verhaalde hun, »dat onlancx in 't Parlement zeer ernstelyck van onse zaken vermaent en diezelve gantsch hoochlyck gerecommandeert hadden geweest [2]). Ende coste by 't zelve int generael anders nyet dan allen goeden wille en genegentheyt speuren; ja zulcx dat se Haere Ma^t^. geincourageert hadden, de voorsz. Protectie vrymoedich te aenveerden, gewillich zynde, haer naer allen vermoghen, en indyen 't aen één contributie nyet genoughde, de-

---

houde, dat hy voor sijn eygen particulier, noch van volck, geld ofte assistentie van eenige dingen uyt dese Landen koste gebreck lijden."

[1]) JEAN HINKAERT, Seigneur D' OHAIN (Z. *Kervyn de Volkaersbeke* en *Diegerick*, *Docum histor. inédits*, II, 175), een der Gezanten tot *Anjou* in 1580.

[2]) LEYCESTER *Correspondence*, p. 22, (LEICESTER aan BURLEIGH) 5 Dec. 1585: »the hole nombre of councellors agreed uppon, how mete and necessary hit was for hir Highnes to yeld ayd and assistance for the relyfe of those aflicted countreys."

zelve met meer als dry, vier vyff ende *zessen* toe te assisteren [1]."

Door den luiden bijval alzoo en de toejuiching der Natie gesterkt, kon ELIZABETH spreken en handelen zooals zij deed. — Zij gaf den Nederlanders onbewimpeld te kennen, dat zij nooit eene andere uitkomst van de Negotiatie met Frankrijk had voorzien; maar zij verklaarde tevens, met uitdrukking van haar leedgevoel over de bij Koning HENDRIK ondervonden teleurstelling, dat hare genegenheid onswaarts daardoor geenszins bekoeld, veeleer vermeerderd was. — Wilde men rond en zonder omwegen, zonder eene »achterdeur open te houden [2]," met haar te werk gaan; wilde men voor de millioenen schats, welke de oorlog met Spanje noodwendig zoude vorderen, voldoenden waarborg en eenige steden in onderpand geven; wilde men tot dat einde onverwijld Gezanten, van behoorlijken last voorzien, naar Engeland afvaardigen, het zoude hier niet gaan zooals in in Frankrijk, het Tractaat op redelijke voorwaarden zoude weldra zijn beslag ontvangen. Wèl wist zij, welken magtigen vijand zij zich ging berokkenen, die misschien ook uit *Schotland* of *Ierland* zijne aanslagen tegen haar zoude rigten; maar hoe gewaagd dan ook, haar besluit stond vast. — DE GRYSE, die over het lot zijner echtgenoot bekommerd, naar Nederland wenschte terug te keeren en wien ORTEIL edelmoedig dit voorregt schonk, vertrok met een geloofsbrief van ELIZABETH aan de Staten-Generaal, en moest hun nevens den Ambassadeur DAVISON, die bij voortduring te 's Hage vertoefde, nadere opening van zaken geven. —

Zoo scheen dan nu de uitredding nabij, en toch leed het tot December 1585, vóórdat LEICESTER als Luitenant- of Gouverneur-Generaal [3]), eenige maanden na het verlies van *Antwer-*

[1]) H. S. *Engelant*, (Rijks-Archief fol. 13. Depêche van ORTEIL 24 Maart 1585).

[2]) Depêche van ORTEIL, 8 Mei 1585 st. novo.

[3]) LEYCESTER *Correspondence*, p. 12 volgg. *The Earl of* LEYCESTER's *Instructions*. (December 1585).

pen, den Nederlandschen grond te *Vlissingen* betrad. Evenwel was reeds den 10 Augustus bevorens het Tractaat met ELIZABETH tot stand gekomen [1]). Vanwaar dit dralen eerst met het voorbereiden en sluiten, daarna met het ten uitvoer leggen van het, over en weder, begeerd verdrag? — OLDENBARNEVELT, destijds nog niet tot Advocaat van Holland benoemd, maar wien wij onder de Leden van het Gezantschap bij de Koningin aantreffen, heeft bij het herdenken van dit diplomatisch bedrijf uit den aanvang zijner loopbaan, in zijne *Remonstrantie* en *Verhooren* [2]) van 1618 en 1619 den uitslag der langwijlige Negotiatie aldus vermeld. »De voornaamste diensten, zegt hij, by my voor de Vereenighde Landen ghedaan, zijn dese. Eerst, dat ick gebruyckt ben in vijf Conincklyke Legatien: hebbende in *vier* van deselve de *directie* van alles ghehad, ende het woordt ghevoert. — De eerste was in 't jaar vijfentachtich, in dewelcke van de Co. Majesteyt van Enghelandt verkregen werde, eerst een provisioneel secours tot ontset van *Antwerpen*, van vierduysent soldaten; ende daarna belofte van een secours van vijfduysent soldaten te voet, ende duysent ruyteren, (boven de besettinge ofte garnisoenen van *den Briele*, mette Forten van *Vliessinghen* ende *Rammekens*, als steden ende plaatsen van verseeckeringhe, hare Conincklijcke Majesteyt ingheruymt) te onderhouden, geduyrende den oorloge."

De vier Gezantschappen, welke OLDENBARNEVELT bedoelde en waarbij hij als Eerste Minister van Holland, als de Vertegenwoordiger bij uitstek der Republiek, nu eens aan het Hof van Frankrijk, dan weder aan dat van Engeland, de tolk van zijne Ambtgenooten was geweest, behooren tot een later tijd-

[1]) KLUIT, *Index Chron. Feder.* n°. 199. Z. bij RYMER, *Foedera, Conventiones, Literae*, T. VI, P. IV, p. 182 sqq. *Instrumenta Foederatorum Belgii de renunciando Tyrannidi et Inquisitioni Hispaniae, et de petendo Reginam ad suscipiendum ipsos et Patrias in Protectionem suam.*

[2]) 26 November 1618. *Verhooren v.* OLDENBARNEVELT, bl. 128.

vak, en zullen waar het pas geeft, ter sprake komen. — Bij de zamenstelling der Legatie van 1585 was de door het ontslag van BUYS opengevallen bediening van Advocaat nog immer onvervuld, en welverre dat OLDENBARNEVELT bij die gelegenheid de plegtige Aanspraak tot ELIZABETH zoude gehouden hebben, viel niet eens die onderscheiding aan BUYS te beurt, die slechts van wege de Staten van *Utrecht* [1]), eene plaats onder de Gezanten bekleedde. — De redenaar en ziel van het gansche werk was een uitgeweken Vlaming, toen Pensionaris der oudste stemhebbende stad van Holland, Dordrecht, met name JOOS VAN MEENEN of DE MENYN [2]), ook kortweg MENIN geheeten. Te opmerkelijker is het dat die bekwame vreemdeling aan het hoofd van eene rij schitterde, in welke men behalve de genoemde Staatslieden, den edelen JOHAN VAN DER DOES, Heer van *Noordwijk* [3]), ontmoet. — Uit de geheele toedragt van zaken blijkt, dat hoewel de Brabantsch-Vlaamsche partij door de onvruchtbare vernedering bij ANJOU en VALOIS een gevoeligen knak had geleden, zij zich zeer behendig naar de gebeurtenissen had weten te voegen en te plooijen; zoodat het haar, door de Gelderschen, Utrechtenaren en Friezen gesteund, al dadelijk gelukte de Hollanders te overschaduwen. — Die in den handel met Frankrijk het minst op 's Lands waardigheid en regten hadden gelet, waren, na het berigt van DE GRYSE, in de bijeenkomsten met DAVISON en bij de raadpleging der Staten onderling over het met Engeland te treffen verdrag, even gereed tot onderwerping aan ELIZABETH, als kort te voren aan HENDRIK III. »Is — zoo leest

1) Verg. de volmagt op BUYS in het Nederduitsch en Engelsch, bij RYMER, t. a. p. (Utrecht 19 April 1585 o. s.) geteekend ISTRICH, lees J. STRICK.

2) Bij RYMER, p. 183: »Mr. JOSSE DE MENIN, Counseillier de la Ville de Dordrecht." — Z. voorts VICTOR GAILLARD, *de l'influence exercée par la Belgique sur les Provinces-Unies, sous le rapport politique et intellectuel, depuis l'abdication de Charles-Quint jusqu'à la paix de Munster* (Bruxell. 1855), p. 59, 62.

3) Bij RYMER, »le Sieur JEHAN VAN DER DOES, Sieur de Noort-Wych."

men in het Verslag der zitting van 27 April 1585 — gelezen het Tractaet metten Hertoge ANJOU aengegaen metten Staten-Generael, daerop hy is verclaert geweest *Beschermer van de Nederlantsche Provintien*, gearresteert binnen *Antwerpen* den 13ᵉⁿ Augusti 1578. Syn daerop geconcipieert te worden eenige pointen daerop mette Maᵗ. van Engelant zal worden gehandelt aengaende de *Protectie* van den Landen; nyet willende dezelve aennemen, de *Souveraineteyt:* — syn gecommitteert VAN DEN WARCKE, MENYN, SILLE." En om het bewijs te leveren, hoe geboren Hollanders voorbedachtelijk bij het op schrift brengen der bedingen van de aanstaande Negotiatie, ter Generaliteit werden voorbijgegaan of verdrongen, ter Vergadering van 9 Mei daaraanvolgende werden tot het mededeelen der ontworpen Artikelen aan den Ambassadeur DAVISON uitsluitend benoemd de Heeren POEDERLÉ, HAERSOLTE [1]), MENYN, VOSBERGEN, THIN, ROORDA. — Wie die de namen VAN DEN WARCKE, SILLE [2]) en POEDERLE hoort klinken, verwacht hier voorspraken der Hollandsche, zelfgenoegzame en onafhankelijke Politiek? Holland kon niet voorgaan; van het beleid en de tong van den Advocaat verstoken, werd het medegesleept en geraakte op den achtergrond. — Doch wie zal het wraken, dat Brabanders en Vlamingen al hunne talenten en krachten inspanden om het Noorden tot voorstand der gemeene zaak, van welke de verlossing van Antwerpen hun onafscheidelijk dacht, op te wekken en te vermanen? Reeds

1) Bij RYMER, t. a. p., Commissie der Ridderschap en steden van Gelderland, (Arnhem 15 Mei 1585 o. s.) op RUTGER VAN HAERSOLTE, Burgemeester van Harderwijk. In den Nederduitsch-Engelschen tekst is de naam verminkt HARSOLTE, HASCOTTE, in het Fransch HERSSOLTE.

2) GAILLARD, p. 46, 53, 60, 63 over den Antwerpenaar "JEAN VAN DER WARCK," Pensionaris eerst van Middelburg, daarna van Antwerpen, laatstelijk Raadpensionaris van Zeeland; (Mr. JOHAN VAN DE WARCK, bij SMALLEGANGE, PIETER VAN DE WERCKE) en p. 59, 62 over den Mechelaar, sedert Pensionaris van Amsterdam, NICAISE DE SELLE. In de *Docum. histor. inédits* van de HH. KERVYN DE VOLKAERSBEKE en DIEGERICK, heet hij N. SILLE.

den 21sten April zonden de Staten-Genereal aan ORTEIL twee brieven, den een voor ELIZABETH, den ander voor LEICESTER, en meldden hem »de resolutie by eenige van de Geunieerde Provincien alreede genomen om Haere Ma[t]. aen te nemen voor *Princesse ende Vrouwe van dese Landen ende Vereenichde Provintien*, onder goede en billige conditien," terwijl de andere eerstdaags met volkomen last weder te 's Hage verwacht werden. — Inmiddels drongen zij met nadruk aan op dadelijke en voorloopige hulp »tot ontset der Stede van Antwerpen, aen de conservatie van dewelcke stadt den anderen Provincien zoo Ghy wèl weet, ten hoochsten gelegen is [1])."

Desniettemin, en schoon het lot van het Vaderland zoo naauw met het behoud van den prachtigen zetel des wereldhandels verknocht scheen, vorderden de raadplegingen, welke de afreize der Gezanten naar Londen voorafgingen, en daarna die met de Koningin en hare Ministers zóó langzaam, dat de geleerde Vorstin zich genoopt zag, het voorbeeld der Oudheid, de eindelooze debatten van den Romeinschen Senaat en het verlies van *Saguntum*, in het geheugen te roepen [2]). — Die herinnering had plaats weinige dagen vóór de overgave van Antwerpen, — welke lang gevreesde en echter tot het laatste wedersproken tijding den Gezanten het eerst door LEICESTER berigt werd. — »Is corts daernae, dus luidt hun Verbaal, bij Zyne Exc. uyte Camer van Haere Ma[t]. door eenen Edelman den Gedeputeerden doen bootschappen van 't verlies ende overgaen der stad van Antwerpen aan den vyant op zeker

---

[1]) VAN REYD, IV[e] B., fol. 111: »Gheduerende dit belegh oordeelde bynaest yeder man, so vreemde als inlantsche, vrienden ende vyanden, dat aen 't ghewin oft verlies van *Antwerpen*, den geheelen oorloch hing, ende dat alle d' andere Provincien ende Steden die fortuyn van dese souden moeten volghen."

[1]) »Ie dis seullement pourceque vous vous excusez si precisement sur voz pouvoirs. Toutesfois je m'en veulx bien rapporter à vostre charge, et n'en veulx contester contre vous, car souvent *dum Romae disputatur, Saguntum perit.*" (5 Aug. 1585 stilo novo). H. S. *Engelant*, fol. 175.

verdrach ofte Tractaet metten Prince van *Parma* gemaackt [1]). Daeraf principael autheur ende culpabel werde gehouden den Heere van ST. ALDEGONDE, als de voorn. Edelman opentlyck ende haestich verclaarde, seggende dat de voorn. ALDEGONDE ons allen verraden hadde. Dat mitsdyen goet ende van noode was, by den Gedeputeerden daerop ende op haere zaecke naerder geraetslaeght ende geresolveert te worden — totter Landen beste ende verzekerheyt [2])."

Wien de traagheid der Engelsche Negotiatie in die hagchelijke maanden van April tot Augustus, oppervlakkig bevreemdt, gelieve het ingewikkelde en veelzijdige onderwerp een oogenblik te bepeinzen, en voorts behalve de inachtneming der vormen van het bondgenootschappelijk Staatsbestier [3]) in Nederland, door de tweedragt nog aanmerkelijk bemoeijelijkt, ook de weifelingen en het mistrouwen en niet het minst de karigheid der overigens welwillende ELIZABETH in rekening te brengen. — Veel tijd had men in Holland moeten wijden aan het beramen en vaststellen der onderscheidene Instructiën en grondslagen van het beoogd Tractaat, hetwelk naar omstandigheden gewijzigd, drieërlei strekking kon hebben. — Bij afwisseling toch verkeerde men in angstige onzekerheid aangaande de inzigten der Koningin; of het haar inderdaad ernst ware, de Souvereiniteit niet te willen aanvaarden, maar dan ten minste de *Protectie* niet af te wijzen [4]); of wel integendeel, dat zij in

---

1) Bij ANSELMO, *Placaten van Brabant*, I. 614 (17 Aug. 1585): de capitulatie van *Brussel* (10 Maart 1585) aldaar, I. 610 volgg.

2) 15 Aug. 1585; (fol. 183 verso, 184).

3) OLDENBARNEVELT herinnert in het verhoor van 8 Maart 1619 (*Verhooren*, bl. 191). dat tot de negotiatien met Frankrijk en Engeland »op te Souvereiniteit der Vereenighde Landen, — speciale procuratie" der Staten van de bijzondere Gewesten gevorderd was.

4) 6 Junij 1585: »Gedelibereert oft de Co. Mat. van Engelant swaricheyt maeckte te handelen op de titulen van *Souveraine* oft *Protectrice*, maer begeerde dese Landen aen te nemen ofte de defensie — op anderen titel, Is goet

waarheid noch het een noch het ander begeerende, wenschte te volstaan met hulpbetoon op voorwaarde van verpanding van deze of gene vestingen. — Mogt men, in elk geval, nalaten aan de hooghartige, maar ijdele Vorstin aan te bieden wat men den Koning van Frankrijk zoude opgedragen hebben? Dat het bedenkelijk was te weinig te doen, bleek uit ORTEIL's waarschuwing, dat men zorgen moest ELIZABETH »nyet voor den cop te stooten", een raad eigenlijk van LEICESTER en WALSINGHAM ontvangen. »Men begeert, had de laatste den Agent te gemoet gevoerd, dat H. M. haer in een openbaere oorloge embarcquere, 't bloet van haere ondersaten ende haer Tresoor by haerlieden opsette, en de grootste Potentaten van de werelt noch meer tot vyanden make; en middelertyt weygert men haer alsulcke asseurantie te geven als tot der Landen zelfs eygen defensie meest gerequireert wort, en hier te voren in levens-tijden van Zyn Exc. (WILLEM I) wel van zelfs geoffereert zyn geweest [1])!" — Zoo was men dan te 's Hage verpligt geweest, afzonderlijke en zeer uitvoerige Berigtschriften en Ontwerpen van meerdere Tractaten te vervaardigen [2]), op welke de bewilliging der verschillende Provinciën had moeten verzocht worden en bij sommige niet zonder moeite verkregen was. — Tot vier malen en met vrij lange tusschenpoozen, waren de Instructiën en Artikelen op de *Souvereiniteit* gelezen en goedgekeurd; vervolgens dergelijke op de *Assistentie*; eindelijk die op de Bescherming of *Protectie* [3]).

---

gevonden en worden de Gedeputeerden geauthoriseert, om H. M. toe te geven alsulcken titel als zy zal voorstellen, daarop zy zal willich zyn te handelen, *mits blyvende d'Articulen* gelyck deselve gesteld zijn." (H. S. *Engelant.* Rijks-Archief).

[1]) Depêche van ORTEIL, (H. S. *Engelant*, fol. 37, 38) 13 Mei 1585.

[2]) Zie mede bij RYMER, p. 183 sq., de *Commissio Burgimagistrorum et Scabinorum de l'Escluse* (20 Mei 1585 s. n.) en de *Commissio Ordin. General. ad supplicandum Reginam suscipere ipsos in Protectionem suam*, (6 Junij 1585).

[3]) H. S. *Engelant*, fol. 79 volgg. Acte continerende naerdere restrictiën nopende de voorgaende Articulen van de Souveraineteyt; Acte aengaande d'as-

De overweging dier uiteenloopende voorslagen en bedingen, en van den daarmede strookenden last aan de Gezanten te geven, hield de Staten in spanning van den 18den April tot den 6en Junij 1585. — Ook moesten die stukken in het Fransch zoowel als in het Nederduitsch gesteld worden [1]); daarbij volmagten om den eed van ELIZABETH te ontvangen en haar wederkeerig te huldigen [2]). — Bovendien werden een aantal brieven van aanbeveling den Gezanten overhandigd, om de voornaamste Raadslieden of hovelingen gunstig voor de Nederlandsche belangen te stemmen; welk diplomatisch gebruik als eerbewijs steeds, inzonderheid van de zijde van magtige Vorsten jegens de Ministers van kleinere Hoven en zelfs bij die van Republieken, hoog is gewaardeerd. — Het kon althans als teeken gelden van den invloed, welken men hun in het buitenland toeschreef. — Zoodanige brieven werden nu gerigt [3]) aan den Lord Kanselier, aan den Groot-Thesaurier BURLEIGH [4]), aan de Graven van LEICESTER en SHREWSBURY, aan den Opper-Kamerheer Lord HOWARD, aan de Graven van DERBY en WARWICK, aan Lord HUNSDON, Gouverneur van *Berwick* en bloedverwant der Koningin van moederszijde [5]), aan Lord COBHAM, Gouverneur der vijf zeehavens, aan ELIZA-

seurantie; Acte van non-prejuditie nopende de Privilegiën; Acte nopende de Unie van Utrecht.

[1]) Het Nederduitsch exemplaar »voor originael" en autentiek te houden. (10 Junij 1585).

[2]) Procuration generale des Estats-Generaulx pour leurs Deputez pour traicter avecq La Serenissime Royne d'Angleterre *sur la Souveraineté des Pays-Bas;* — Procuration pour traicter *touchant la Protection et Assistence;* Procuration *pour recepvoir le serment de Sa Maté Reginale d'Angleterre;* Procuration *pour prester le serment à Sa Maté*, (H. S. *Engelant*, fol. 82, verso volgg.).

[3]) H. S. fol. 115 volgg. (Brieven van recommandatie aen diversche Heeren van den Hove van Engelant, *mutatis mutandis*).

[4]) Of, naar de LEYCESTER *Correspondence*, BURGHLEY.

[5]) WILLIAM CAREY, Lord HUNSDON, zoon van MARY BOLEYN. LEYCESTER *Correspondence*, p. 11.

BETH's gunsteling HATTON, aan den Staats-Secretaris WALSINGHAM, aan den Kanselier der Schatkist, enz. — En nog was de voorraad ongenoegzaam, blijkens het verzoek der Gezanten: »Indien wy eenige *blancken* alhier hadden gehad tot onse aencompste, meldden zij uit *Londen* den 21sten Julij, wy zouden daermede goede vruchten hebben gedaen, alsoo aen vele Heeren van qualiteyt ende aensien, by Uwe E. ons geen brieven mede gegeven en zyn geweest. — Het en zoude ons onder correctie nyet ongeraden duncken dat noch eenige blancken met *cachets volants* ons sekerlyck overgesonden wierden omme ons in gelycke occurrentien daermede te mogen behelpen, daervan wy voor zoo vele ons ter handen comen, tot allen tyden zullen verantwoorden 1).”

Van al die Staats- en Edellieden, wier genegenheid men zich beijverde te winnen, geen aanzienlijker dan LEICESTER 2), geen die bestendiger belangstelling in de worsteling van Nederland tegen Spanje had aan den dag gelegd; — geen die zoo vaak had verklaard, herwaarts met geoefende soldaten te willen oversteken en zijn leven veil te hebben voor eene zoo schoone en heilige zaak. — Tot de waardigheid van Landvoogd scheen niemand eer dan hij geroepen, die sints 25 jaren in staatszaken ervaren, met de hoogstgeplaatste Mannen, Vorsten en Ministers van Europa, met den Prins van ORANJE brieven had gewisseld 3), en door de duurzame gehechtheid der Koningin aan haren DUDLEY, door den luister en praal van zijne hofhouding en aanhangers, boven al zijne benijders

1) H. S. *Engelant*, fol. 125 verso.

2) GROEN V. PRINSTERER, *Archives*, 2e Série, T. I. 42 (Mars 1587). »Quelque chose que l'on en die, — il n'y a un seul Seigneur en Angleterre de la qualité de Son Exce — depuis 25 ans en çà nourry et rompu aux affaires d'Estat; — tient grande correspondance avec le Roy de Navarre, le Prince de CONDÉ, le Maréal DE MONTMORANCY, le Duc CASIMIR, le Duc DE BOUILLON,” enz.

3) GROEN V. PRINSTERER, *Archives*, 1ere Série, T. VIII, 123 (Antwoord van WILLEM I aan LEICESTER, uit Gent, 22 Aug. 1582).

uitstak. — Evenwel wat hiervoren van de karigheid en wantrouwen van ELIZABETH gezegd is, raakte in 't bijzonder den opgeblazen eerzuchtige, wiens uitrusting en afvaart door het gestadig dobberen en zelfs door het tegenbevel der Koningin werden belemmerd en van dag tot dag verschoven. — Voor Nederland waren het slechte voorteekenen, dat LEICESTER reeds vóór zijn vertrek uit Engeland, genoodzaakt was zich tegen het verwijt van misleiding en bedrog in geldzaken [1]) bij zijne achterdochtige Meesteres te verdedigen. — Welverre van schuld te belijden, klaagde hij bitter over dien laster en somde de offers op, welke hij belangeloos gebragt had aan de verheven taak, die hem was opgedragen. — Zeker had ELIZABETH, trots hare herhaalde betuigingen, geenszins het voornemen, veel ten behoeve van Nederland in de waagschaal te stellen. Het verblijf van DAVISON, belast met het verzamelen van naauwkeurige opgaven betrekkelijk 's Lands vermogen en hulpbronnen, had haar aanvankelijk voorgelicht, en alvorens hare keuze te bepalen met opzigt tot een der drie voorslagen, welke de Gezanten hadden overgebragt, was in de Conferentiën van hare Raadslieden aan de Nederlanders bij monde of bij geschrift menige vraag gedaan, die meer van angstvallige berekening dan van koninklijke milddadigheid getuigde. — Nog vroeger had de welwikkende BURLEIGH den Agent ORTEIL over allerlei punten ondervraagd [2]), »naer de namen en qualiteyt van de Heeren Chef-Commandeurs in onse Quartieren, over 't crychsvolck in t generael ende particulier; item naer Mevrouwe de Princesse ende kinderen van Zijne Exc. hoogloffelycker memorie; wat middelen dezelve, ende hoeveel hy van elk bedde gehadt hadde, haere namen

[1]) LEYCESTER *Correspondence*, p. 4 volgg. Brieven van WALSINGHAM en LEICESTER, 26 en 27 September 1585, p. 21. LEICESTER aan WALSINGHAM (December 1585): »He can nor will not goe without monie. Her Majestie meaneth he would *deceive* her. If she putteth anie mistrust in him, he offereth her to sell his land" enz.

[2]) Depêche van 8 Mei 1585. (*Engelant* H. S. fol. 35).

en ouderdom, met meer andere diergelycke zaken; makende van alles notitie, zoo ick, zegt ORTEIL, coste bemercken, uyt last van Haere Ma[t]." — Te 's Hage, waar men begreep op zijne hoede te moeten zijn, had men gelijktijdig aan DAVISON een afschrift geweigerd van de hem mondeling medegedeelde Artikelen van den ontworpen, maar nog niet vastgestelden last der Gezanten. Men had alleen vergund, dat hem die nader en langzaam, een voor een, zouden worden voorgelezen [1]), en dat men op ieder punt zijne meening zoude aanteekenen. — De afwijzing van het verzoek van den Ambassadeur, in welke heusche uitdrukkingen dan ook gekleed, toonde geen onbegrensd vertrouwen in de inzigten der Engelsche Bondgenoot. Deze had sedert niet nagelaten, hare kennis der middelen van bestaan van Nederland te verrijken, zoodat onze Gezanten bij de onderhandeling over het Tractaat, moesten hooren [2]), »dat de Provintien van Hollant, Zeelant, Utrecht en Vrieslant wel drye hondert duysent guldens ter maent gecontribueert hadden, en noch conden contribueren, als zy hun uyterste debvoir wilden doen. Ende dat die van Gelderlant en Overijssel oick wel behoorden te contribueren tot heurder defensie, naedien dat die van Gelderlant (zoo zy verstaen hadden) contribueerden tot profyt van den vyant by forme van *brandschat*, wel dertich oft veertich duysent guldens ter maent."

Wij zijn tot de Negotiatie zelve gekomen, welker hoofdbeleid, gelijk verhaald is, aan den Pensionaris MENYN was toevertrouwd. Immers onder hem berustten de stukken van het Archief der Legatie [3]); hij was de steller der meeste Vertoogen; hij trad gemeenlijk en wel bij statige gehooren als

1) 10 Mei 1585.

2) Fol. 158 verso. (23 Julij 1585).

3) H. S. *Engelant* fol. 86—89. »Is geordonneert dat de stucken van de handelinge mette Ma[t]. van Engelant zullen worden gestelt in handen van den Pensionaris van Dordrecht MENYN; — volgt den voorschreven Inventaris" enz. (8 Junij 1585).

spreker op in het vloeijend Fransch. — De Staatsman, die voorheen met ALDEGONDE een nagenoeg gelijkluidenden last bij ELIZABETH had vervuld, maar onverrigter zake was teruggekeerd, de oud-Advocaat BUYS, nam bij de werkzaamheden, onder de Gezanten naar zekere orde en beurtelings verdeeld, de tweede plaats in [1]); OLDENBARNEVELT en de Zeeuw JACOB VALCKE, de derde en de vierde. — In verband met de aantijging den Hollanders niet zelden in het vervolg gedaan, dat zij namelijk den val van *Antwerpen* veeleer door opzettelijk verzuim bevorderd, dan met een opregt gemoed betreurd zouden hebben, verdient het opmerking, dat het Concept-Tractaat over de onverwijld aan de meer en meer benaauwde stad te verstrekken hulp, juist uit de pen van OLDENBARNEVELT was gevloeid [2]), na diens gemeen overleg met BUYS en VALCKE. — Dat men het ook te 's Hage niet aan ijver tot ontzet van Antwerpen had laten ontbreken, toonde de depêche der Staten-Generaal, waarin de Gezanten tot de uiterste voortvarendheid werden geprikkeld. »Wy hebben, zoo schreven zij, goet gevonden in 't werk te leggen het provisioneel beworp van de lichtinge van de ruyteren en knechten tot *Utrecht* gemaeckt, Uwe E. zoo wy verstaen — overgesonden by de Staten van *Hollant*. Zullen Uw E. Haere M[at]. mogen verstendigen tzelve te geschieden om der stadt van *Antwerpen* te presteren de menichfuldige generale en particuliere beloften dye wy hen hebben gedaen dat wy deselve met de hulpe Godts zullen ontsetten, te

---

1) H. S. *Engelant* fol. 116 (10 Julij n. s.). »Waerop naer eenige tzamensprekinge ofte deliberatie in een camer à part, de voorn. Gedeputeerden door monde van Monsr. BUYS — Hare Ma[t]., oick mede voorn. Heeren ende Raeden hebben hoochlyck doen bedancken," enz.

2) H. S., fol. 177. — *Project de quelques articles qui seront comprins au Contrat entre les Commissaires de Sa Mat. et les Deputez des Provinces-Unies* (9 Augustus. st. n.). — »Is by den Heere BARNEVELT rapport gedaen van het gebesogneerde mette Heeren van den Raede opt point van 't provisioneel secours — in aensieninge van den noot der Stadt *Antwerpen*" enz.

water of te land. Dan alzoo wy beducht zyn dat by de onsen tzelve zoo haest nyet en zal te wege gebrocht werden als den noot van Antwerpen verheyscht, zal Uw E. gelieven metten anderen te delibereren oft het nyet geraden en zal zyn H. M. of dye van haeren Raede te versuecken dat zy met alderyl willen doen oplichten en herwaerts aen marcheren eenige ruyteren van degene dye wy verstaen H. M. in *waertgelt* is hebbende [1])." — Maar, wat vermogten al die pogingen daar de belegerden, zooals de depêche berigtte, zich reeds met PARMA in eene onafgebroken onderhandeling hadden ingelaten? De Staten ontveinsden niet dat zij daarvan het ergste duchtten. — En moest Noord-Nederland het laauw hulpbetoon hooren uitkrijten als de oorzaak der onvermijdelijke overgaaf, den Antwerpenaren verweet men hunne verdeeldheid en ongeduld [2]). Nog een weinig volharding, en de groote ramp had vermoedelijk afgewend kunnen worden.

Wij hebben straks onder de Gezanten VALCKE genoemd, uit Zeeland afgevaardigd, als den niet het minst bedrijvige, hoewel die Staatsman zich naar den drang der tijden zal geschikt, niet met hart en ziel het Tractaat doorgedreven hebben. — Het Gewest hetwelk hij vertegenwoordigde, neigde meer tot Frankrijk [2]) dan tot Engeland, en liet zich schoorvoetend overhalen, om in de verpanding van *Vlissingen* toe

---

2) T. a. p. fol. 122 verso. (26 Julij 1585).

1) QUINET, MARNIX DE St. ALDEGONDE, p. 190: »les Hollandais disaient qu'ils étaient au moment de secourir la place quand elle avait capitulé." Brief der Staten-Generaal aan ELIZABETH (Rijks-Archief) 5 Oct. 1585: »touchant le secours provisionel pour la ville *d'Anvers*, qu'on esperoit alors debvoir tenir bon et se maintenir pour la deffence de la cause commune."

2) GROEN VAN PRINSTERER, *Archives*, 2e Série, T. I. 14: Mr. DE VALGUE me dict, partant pour s'en aller en Engleterre (estant un des desputés de Zellande) »je regrette infiniment d'estre emploié en cest affaire icy et qu'il nous faille pour nostre nécessité presente recourir à l'Engleterre, veu que par manière de dire *il n'y a personne de* notre province qui y tende, recognoissant très-bien que la France nous estoit beaucoup plus salutaire," enz.

te stemmen. Op zijn vertrek naar Londen staande, zoude VALCKE, naar men verzekert, zijn' tegenzin in de Negotiatie in sterke bewoordingen geuit hebben. Maar de zegsman, wien wij deze bijzonderheden ontleenen, berigt ook dat daarentegen Holland, aan den leiband van PAULUS BUYS gaande, bereid zoude geweest zijn, niet alleen *den Briel*, maar ook *Hoorn*, *Enkhuizen* en *Medenblik* aan ELIZABETH in pand te geven [1]. — Wat de Engelsche Ministers zich in hunne hooggespannen verbeelding mogen beloofd hebben, verschilde aanmerkelijk van hetgeen men hier te lande voornemens was te doen. Men hoore het Verslag der Gezanten. Nadat in eene bijeenkomst ten huize van Lord BURLEIGH ter loops was gewaagd van het aanbod der Souvereiniteit en der Protectie, beide door de Koningin verworpen, vroeg men bij de overweging der voorwaarden van het te verstrekken krijgsvolk en andere hulp [2]: »wat versekeringe Hare M^{at}. voor het *remboursement* van alzulcke assistentie soude begeren te hebben? Daerop de Heeren van den Raede genoemt hebben, die steden van *Vlissingen*, *Briele*, *Enchuysen* oft *Medenblick*. Welcken eysch den Gedeputeerden wat vreemt gevonden, en genoech te verstaen gegeven hebben dat onze Principalen niet gesint zouden wezen dezelve steden voor alzulcke assistentie in te ruymen." — Wèl betuigde men, wegens den nood van *Antwerpen* en tot waarborg van den derwaarts bestemden onderstand, *Sluis* en *Oostende*, reeds eenige dagen te voren door DE GRYSE en NOËL DE CARON aan WALSINGHAM voorgeslagen, te willen verpanden.

Wat den eisch van het toen zoo welvarend en vermaard *Enkhuizen* betreft, allerongenaamst moet die den vrijheidlievenden Doctor FRANÇOIS MAELSON, even als BUYS ten tweeden

---

[1] »Enfin *Orne*, *Incuse*, *Medenblic*, *la Brille*, luy ont estées accordées à ce que j'ay peu entendre fort particulièrement."

[2] Fol. 155 (16 Julij 1585).

male Gezant in Engeland, in de ooren geklonken hebben. Anderen hadden welligt in dit opzigt meer toegeeflijkheid betoond, eerst na het uitputten van alle overige middelen, de kloeke, door zijne vastberadenheid uitmuntende Pensionaris der bloeijende koopstad, de algemeene vraagbaak of *Sevenstem* van West-Friesland en het Noorderkwartier [1]).

Welke dan ook de vreugde der bevolking en zelfs van een deel der Regenten geweest zij bij de zoo dringend verzochte maar telkens verdaagde komst van LEICESTER [2]), met daverend gejuich als een van God gezonden redder [3]) begroet en ingehaald, koelzinniger dan eene opgewonden menigte hadden onze Gezanten bij meer dan ééne gelegenheid bemerkt, dat om niet allengs tot volslagen afhankelijkheid van den vreemdeling te vervallen, naauwlettend moest worden toegezien. En zoo is dan in hun verblijf te Londen, voor VAN DER DOES en BUYS tot het vertrek van den Engelschen Opperbevelhebber gerekt, in de reeds dáár ontvangen indrukken van de heerschende gezindheid jegens Nederland, de kiem van de verwijdering en toenemende verbittering te zoeken, ten laatste na meerdere zeer verdachte handelingen van LEICESTER en zijne aanklevers, in openbare vijandschap uitgebarsten. — Niet onjuist heeft men weleer dit gedenkwaardig tijdperk met den naam van *selfsredderingh van den Staat* [4]) bestempeld. OLDENBARNEVELT

[1]) BRANDT, *Hist. van Enkhuizen*, bl. 309 (2e Druk.) — Echter had de Vroedschap in de inruiming der stad aan ELIZABETH bewilligd, (*Resol. v. Holland*, 11 Mei 1585.) voor het geval dat die gevergd wierd.

[2]) Register v. Holland 29 Oct. 1585: »Is geordonneert te schryven aan den Heere VAN NOORTWYK, als Gecommitteerde van die van Holland in Engeland. — De Staten verhopen en meer als noodig bevinden, dat den Gouverneur-Generaal, den Grave van LEICESTER, hem eerstdaags binnen dese Landen begeve, tot voltrekkinge van denselven Tractate," enz.

[3]) BEYERMAN, Voorlezing: *Met wat hart hebben de Staten van Holland en* OLDENBARNEVELD *den Graaf van* LEYCESTER *in* 1585 *uit Engeland verwelkomd?* bl. 12. *Register*, 13 Febr. 1586: »comme envoyé du Ciel pour sa delivrance." (Brief der Staten v. Holland aan ELIZABETH.)

[4]) Mr. DIRCK GRASWINCKEL, *Speciale Beschryvingh van het gebruyck ofte*

in zijne *Remonstrantie* de gevaarlijke wederstreving van den Landvoogd met welgevallen ophalende, laat als niet-geringe verdienste gelden, hoe op zijn ernstigen aandrang, MAURITS in allerijl, bij meerderheid van stemmen, »doch niet sonder hooge disputen," met het Gouvernement van Holland en West-Friesland was bekleed geworden. — Hij had dit werk beleid, zooals hij schrijft, »vóór de aankomste van den Grave van LEYCESTER, die ick beduchte uyt 't ghene in *Brabant* ghebruyckelyck was, ende ick in *Engelandt* verstaan hadde, dat 't selve soude hebben willen *pretenderen* [1])."

Die geheel ongevergde mededeeling van den Grijsaard is uit een dubbel oogpunt opmerkelijk; vooreerst, om de vroege bezorgdheid van OLDENBARNEVELT aangaande LEICESTER's inzigten; ten andere, wegens het verband tusschen de eerzuchtige bedoelingen van den Landvoogd en den steun, dien de Brabantsche factie hem bijna onmiddellijk schonk. — Maar wat de opdragt betreft van het Gouvernement aan MAURITS, LEICESTER zelf weet die zaak niet aan den Pensionaris van Rotterdam, bereids in Augustus met de meerderheid der Gezanten naar Holland teruggekeerd; hij zag daarin het listig bedrijf van den oud-Advocaat BUYS [2]), die in vorige jaren den Hertog van ANJOU had gedwarsboomd, en nu het langst in Engeland achtergebleven, den raad zoude hebben gegeven, door OLDENBARNEVELT gretig tot 's Lands heil gebruikt.

---

daadelycke bezitting van Opperste Macht, bl. 719—762. *Hoe den Staet hem selven gereddert heeft — sonderling in de tyden van den Grave v.* LEYCESTER.

[1]) *Waarachtige Historie van* J. V. OLDENBARNEVELT, bl. 190.

[2]) *Correspondence* p. 425 (Aan WALSINGHAM, 2 October 1586.): »I hear yt ys reportyd that he (BUYS) gave upp all offyces in the Princes tyme for standing against *Monsieur* and for hir Majesty; — he had a course than in hand, nether for Monsieur nor hir Majesty, but only for these countreys for the Prince himselfe; — *he being in England*, was the chife cause to hasten the confyrmacion of yt (de benoeming van MAURITS) and was donn indede, as you know, and none *seemed* to myslyke yt so much as he, and yet *he chifely procured yt.*"

Niets belet overigens, dat hetgeen de scherpziende argwaan van den aanstaanden Advocaat van Holland had bevroed, zich voor den blik van BUYS, die tot in December te Londen vertoefde [1], duidelijker had kunnen ontvouwen. — Doch hetzij OLDENBARNEVELT uit eigen achterdocht en zelfstandig doorzigt de verheffing van MAURITS doorgedreven hebbe, of wel dat de strekking van LEICESTER's ontwerpen door de depêches der Gezanten uitgelekt, daartoe de naaste aanleiding had gegeven, nog andere omstandigheden, in 't bijzonder het *initiatief* door Zeeland genomen, droeg tot navolging bij. Immers leest men in het proces-verbaal der zitting van de Hollandsche Staatsvergadering van 17 September 1585, dat, naar luid van het rapport van Dr SILLE [2], »de Staten van *Zeeland* aan haarl. Gedeputeerden geschreven hadden, alsnog aan te houden by de Staten van Holland, dat de Unie en Verbond tusschen Holland en Zeeland vernieuwd, bevestigd en ook vermeerderd mogt werden; dat mede den Grave MAURITZ, als Gouverneur van Holland en Zeeland soude mogen werden gemaakt, ten einde de Instructie van de Regeringe te beter geëffectueert mag werden." — En wederom op den 6 October daaraanvolgende: »Op het rapport by de Edelen en Steden, elk in den hare genomen, aangaande het Gouvernement over Holland en Zeeland, of hetselve *volgens het aanhouden van die van Zeeland* eerstdaags op Syn Exc. Grave MAURITZ VAN NASSAU sal mogen werden gedefereert, *in aansieninge mede van den Tractate gemaakt met Hare Mat;* is by de Edelen ende Steden daarin geconsenteert, en noodig bevonden, dat hetselve eerstdaags sal werden geëffectueert." Dien ten gevolge werd, met beroep op de onsterfelijke diensten door WILLEM I aan het Vaderland bewezen, en in het vertrouwen dat de veelbelovende zoon »de

[1]) Sedert den 27 Augustus 1585 waren JOHAN VAN DER DOES uit Holland, JACOB VALCKE uit Zeeland, PAULUS BUYS uit Utrecht, HESSEL AYSMA uit Friesland, in Engeland als Gezanten achtergebleven.

[2]) De hiervoren gemelde NICASIUS DE SELLE.

voetstappen van sijnen Heer Vader" zoude drukken, MAURITS den 1 November aangesteld tot Gouverneur, Capitein-Generaal en Admiraal van den Graafschappe van Holland, Zeeland en West-Friesland, *Voorne* en den *Briele*. — Welverre van stilzwijgend op het met ELIZABETH getroffen verdrag inbreuk te willen plegen, was de benoeming van den jongeling verhaast, »overmits *in den Tractate van Engeland*, op Maandag acht dagen toekomende, Syn Exc. als Gouverneur sal werden *geintroduceert*" en op de uitdrukkelijke verklaring van den Zeeuw GASPAR VAN VOSBERGEN, dat Zeeland in de verheffing van MAURITS reeds voorgegaan zijnde, in die *introductie* mede had toegestemd [1]).

In waarheid, hoe doeltreffend en tijdig die maatregel sedert gebleken zij, eene ontduiking van het pas gesloten Tractaat was daarin niet te vinden, en terwijl men *Vlissingen* aan de Koningin verpandde, scheen het zeer natuurlijk dat men, onverminderd de Acte van schadeloosstelling [2]) ten behoeve van den Markgraaf, de belangen van ORANJE niet ondankbaar uit het oog verloor. — Toch wekte de benoeming van MAURITS in Engeland eenige verwondering. Liever had men dáár gezien, dat volgens den last door WALSINGHAM aan DAVISON verstrekt [3]), de Regeringsraad, na den dood van WILLEM I in-

---

1) *Register v. Holland*, 17 September, 6 October, 1 November 1585. En verg. reeds *Register* 5 Junij 1585. KLUIT, *Hist. d. Holl. Staatsreg.* II. 45.

2) *Acte van indemniteyt by den Heeren Staten-Generael Syne Extie Graaf* MAURITS *van Nassau, als Heere van Vlissingen verleent.* (11 October 1585.) Dergelijke Acten van de Staten van Utrecht en van het Graafschap Vlaanderen. (H. S. *Engelant.*)

3) LEYCESTER *Correspondence* p. 19. »WALSYNGHAM intimated to DAVISON, — that, as the Queen could not immediately send over the nobleman whose advice the States-General were to use in the settlement of their government, she wished them to renew the authority of the Council of State. In opposition to this advice, the States gave the government provisionally into the hands of Prince MAURICE, alleging a previous understanding upon the subject, and directing their Deputies in London to acquaint Her Majesty

gesteld, inmiddels had voortgeduurd of vernieuwd ware geworden. Met de vergoelijking van dien stap door de verzekering dat MAURITS aan LEICESTER als *Generaal* ondergeschikt zoude zijn, had men evenwel vrede. — En inderdaad, hoe vurig de Engelsche Opperbevelhebber naar meerder gezag als Landvoogd al dadelijk gehaakt hebbe [1]), en welk beslissend deel in het bestier der Nederlandsche zaken ELIZABETH door hem begeerde te oefenen, eene *formele* opdragt der *Landvoogdij* streed niet minder dan de *Souvereiniteit* of het *Protectoraat*, met hare angstvallige Politiek. — Gewis wilde zij in onze Gewesten een overwegenden invloed op den gang der Regering; zij wilde die leiden en beheerschen, maar zonder *titel*, zonder in tegenspraak te vallen met hare plegtige betuigingen ten aanhoore van gansch Europa [2]). — Zij zocht de kitteloorige jaloezij van Frankrijk te ontzien en zoolang doenlijk den oorlog met Spanje te mijden. Niet als *Gouverneur*-Generaal maar als Aanvoerder van het krijgsvolk, als haren *Luitenant* [3]) had zij LEICESTER gekozen, die met eene uitgestrekte magt bekleed, de Vereenigde Nederlanden, de vrijheid en Godsdienst moest helpen verdedigen, maar het burgerlijk Bewind in handen laten van de Algemeene en Gewestelijke Staten. -- Aan den anderen kant, even als hare Ministers, het talmen en telkens verschuiven, de gestadig belemmerende en verlammende ruggespraak der Afgevaardigden met hunne last-

---

that the Counte MAURICE should respect my Lord of *Leister* as a Generall, and be under his conduct."

1) *Correspondence* p. 20. Eigenhandig opstel van LEICESTER: »First, that he have as much authorytye as the Prince of ORANGE had, or any other Governor or Captain-Generall hath had heretofore."

2) Verg. BOR, XXe Boek fol. 667 volgg. Manifest van ELIZABETH 1 October 1585. Onderzoek van RICHARD ZOUCH: »Utrum Elisabetha, Regina Angliae, Belgarum contra Regem Hispanum patrocinium juste susceperit."

3) *Correspondence* p. 12. *Abstracts of the Earle of Leicesters instruccions, appointed by H. M. to be her Lieftenaunt-Generall of her forces in the Low Contreys.* December 1585.

gevers in de Vroedschaps-Collegiën moede, eischte zij dat haar Luitenant-Generaal gestijfd en gesterkt zoude worden met alle middelen van uitvoering, aan de Monarchie eigen. Dat ondragelijk verwijl, hetwelk uit de beperkte en gebiedende volmagten zoowel ter Provinciale dagvaart als ter Generaliteit onophoudelijk voortsproot, al de bezwaren, welke het taai en onuitputtelijk geduld van den Prins van ORANJE zoo dikwerf hadden beproefd, moesten voortaan afgesneden worden [1]). Een klein, uitgelezen getal ervaren en wèlvertrouwde Mannen, in den Raad van State geplaatst, die LEICESTER zouden voorlichten en de behulpzame hand bieden, niet de groote, hetzij dan Algemeene, Provinciale of stedelijke Collegiën behoorden de dagelijksche aangelegenheden te behartigen. Zoo alleen kon het veelhoofdig raderwerk met al zijne verwikkeling en verwarring plaats maken voor den ordelijken en regelmatigen, eenparigen gang der bondgenootschappelijke Regering; zoo alleen zoude men toonen, de weldaden der Koningin, gelijk het betaaamde, te waarderen.

Dat reeds vóór LEICESTER's komst hier te lande, wederzijds bij de Staten zoowel als bij ELIZABETH genoegzame stof tot ontevredenheid bestond, blijkt uit het verhaal der Gezanten betrekkelijk hun wedervaren bij het gehoor, hun door de Koningin den 29 October 1585 verleend. Na den val van *Antwerpen* had zij hare bereidwilligheid tot naauwere verbindtenis en krachtiger ondersteuning geopenbaard. Maar het leed niet lang of de ligt verbolgen Vorstin voer in hare gramschap tegen hen uit over »*d'indigniteyten* die zy verstont haar en den heuren geschiet te zijn. Dat voortaen in beter respect met haer gehandelt zoude moeten werden, zoo men met Princen van haerder qualiteyt behoort te handelen, mits-

---

[1]) *Correspondence* p. 13. »And for cutting of the tediousnes and delaies in matters of councell, to move them that the Deputies of the severall Provinces maie have authoritie to consult and conclude, and cutt of the often references to the particular States."

gaders met myn Heere den Grave van LEYCESTER, die zy hadde gecommitteert tot voldoeninge van den Contracte, ende met alle den heuren [1]). Dat men oock behoort onze Landen te zuyveren van de *partisaenen* der vyanden onder de onzen wezende, zunderlinge den ghenen in Staten en officien zynde." Zij vond geene bedenking onbewimpeld te belijden, dat zij LEICESTER »was beminnende, als heur eygen Broeder, die hem in alder diligentie was gereet maeckende, hem stellende mitsdien in verscheyde perioulen van de practicquen des vyants. — Dat hy ende meer andere derwaerts nyet en gingen, om haer eygen zaken te doen, hen ryck te maecken, off dat dezelve nyet middels genouch en hebben, om thuys heerlyck te leven, maer alleenlyck deur goede affectie t'onzer zaecke. Dat H. M^t^ van gelycken oock verstont van alle andere hare subjecten derwaerts overgesonden werdende, dewelcke haer lief en weert zyn, ende oock eenen schoonen hoop volcx, dewelcke mette ghenen die Z. Exc. zoude overbrengen, nyet veel *onder* de thienduysent van de Engelsche natie en behooren te wezen. 'T welck gheen cleyn secours voor ons, noch oock gheen cleyne ontblootinghe van dezen Rijcke (wezende van verscheyden zyden met oorloge gedreyght) en zoude wezen. Dat H. M^t^ geen heerschappye oft dergelycke yet der vryheyt van onsen Landen nadeelich wezende en was souckende, dan alleenlyck ons te helpen uyt den noot van deze jammerlycke oorloghe, ende ons in vryheyt van conscientie en alle gherechticheden te houden ende laten [2])." Maar zoude dit edel

1) *Correspondence* p. 20. ELIZABETH aan de Staten-Generaal, November 1585. »Her affection towards them to be seene in sending the Earl of *Leister*, a personage whom she did make more accompt of then anie of her subjects; him she appointed to be Generall of her forces there, to assist them in their affaires."

2) H. S. *Engelant* (Rijks Archief), en NYHOFF, *Onuitgegeven brieven betrekkelijk de komst* van LEYCESTER *in de Nederlanden*, in *Bijdragen voor Vaderl. Gesch. en Oudheidk.* VI, 2^e^ St. (1847) bl. 114 volgg. (Depeche der Gezanten van 1 November 1585).

doel bereikt worden, er moest in de Regering der Nederlanden meer eenheid worden gebragt; meer voortvarendheid in het raadplegen en besluiten, meer nadruk en veerkracht in de handhaving van het gezag. Een en ander verlangde de Koningin zeer ernstig, dat de Gezanten onverwijld zouden overbrieven, met de waarschuwing dat men zich harer genegenheid niet onwaardig mogt gedragen. — Hierbij bleef het niet. — VALCKE en AYSMA, die met den ridderlijken PHILIPS SIDNEY, de nu op handen zijnde komst van LEICESTER kwamen aankondigen [1]), hielden den Staten-Generaal nader en meer uitvoerig in denzelfden geest de noodzakelijkheid voor, om de Regering van de aangewezen en onloochenbare gebreken te zuiveren. — Zij drongen er op aan, dat men den Opperbevelhebber zoude toevoegen Raadslieden »van zoodanige qualiteyt [2]), dat zy by hen zelven authoriteyt, aenzien ende respect by de onderdanen hebben. Dat ook mynen Heeren den Staten-Generael believe, hare deliberatien zulcx te institueren, dat dezelve met eenige prompte bestendicheyt mogen beleyt zyn, affsnydende zooveel mogelyck de menichfuldige Rapporten, remisen, uytvluchten en dilayen, zulcx men tot nogh toe tot groot naedeel van den Lande heeft gepleeght; committerende eenige wèl gequalificeerde personen in competenten getale, met volcomen last ende authoriteyt omme met Z. Exc. t' zynder comste ende voorts successivelyck te mogen adviseren, ramen, besluyten ende effectueren 't gunt zy tot den

---

1) H. S. *Engelant. Rapport van het wedervaren der Gedeputeerde tzedert het vertreck der voorgaende Gedeputeerde*, (geteekend VAN DER DOES, VALCKE, BUYS en AYSMA) en de *naerdere Verclaringe* van VALCKE en AYSMA op eenige punten van het Rapport.

2) Verg. hiermede het *Advice of the Commissioners of the Low Countries to the Earl of Leycester*, (*Correspondence*, p. 15—19): »That yt allso please His Excellence to cause, with the first, a college or councell of Estate to be established, for to serve and assyst His Exc. dewtefullye in all thinges" enz. Z. ook het eigenhandig opstel van LEICESTER p. 20: »That ther be a certeyn nomber of the best sort of persons apointyd for Councellors of Estate."

meesten nut en dienst van Hare M[at] ende den Landen behoorlyck zullen vinden. Ende dienvolgende de zaecken te mogen dirigeren met discretie en authoriteyt; dewelcke met gelycke sinceriteyt en gehoorzaemheyt van een yeder in zyn vocatie respectivelyck mach bejegent werden, maeckende overzulcx een goede harmonie, zonder welcke *d'assistentie* die H. M. den Landen begeert te doen, onnut ende te vergeefs zoude zyn."

Geen wonder dan, dat al spoedig na de landing van LEICESTER, van wien de Staten-Generaal nog gedurende zijn verblijf in Engeland, als van een *Gouverneur-Generaal*, meer dan eens hadden gewaagd [1]), het besluit tot zijne erkenning als Hoofd en Gebieder tot stand kwam; een besluit, hetwelk daarentegen in de hoogste mate ELIZABETH's toorn deed ontvlammen, minder tegen de Nederlanders, dan wel tegen den vermetelen gunsteling en zijne buitensporige heerschzucht. — Het kon hem niet ontgaan zijn, dat zijne Meesteres beide de Souvereiniteit en het Protectoraat had afgeslagen; dat zij in een Manifest hare onbaatzuchtige bedoelingen had blootgelegd [2]), toen zij hare tusschenkomst tot behoud der ten verderve gedoemde geloofsgenooten, in de openbare meening trachtte te regtvaardigen [3]). — En zoude dan nu hare reine, belangelooze handeling door den verwaten Landvoogd gelogenstraft worden? zoude men hare eerlijkheid, haar koninklijk woord mogen verdenken? Nimmermeer. Zij vorderde de herroeping en intrekking van het ondoordacht, zonder hare voorkennis

---

1) In het Advies der Nederlandsche Gezanten (*The Commissioners of the Lowe Countryes advise*) wordt reeds stellig de wensch geuit: »yt please His Exc. — to hale authorytye, with the first, to declare himselfe unto all and everye unto whome yt shall appertaine, chiefe-head and *Gouvernour-Generall*," met de niet overtollige bijvoeging »accordinge to the chardge and commyssion of Her Majeste." (*Correspondence* p. 17).

2) Z. hierbij BEYERMAN, OLDENBARNEVELD, *de Staten v. Holland en* LEYCESTER, bl. 109 volgg. — 123 volgg.

3) Verg. PHILLIMORE, *Commentaries upon Internat. Law*, I. 443, III. 77.

genomen Besluit, de onmiddellijke nederlegging der eigenmagtig en wederregtelijk aanvaarde Regering [1]). — Ook DAVISON, te wiens overstaan de opdragt van het Algemeen en Opperbewind had plaats gehad, ondervond de schampere bejegening van ELIZABETH en de eerste blijken der ongenade, welke hem een jaar daarna wegens de voltrekking van het doodvonnis van MARIA STUART, ten val bragt. — Doch de Nederlandsche Staten moesten insgelijks het verwijt hooren, dat zij door de slinksche verheffing van LEICESTER, H. M. in gevaren hadden gewikkeld, die zij tot hiertoe met ongemeen beleid had afgewend; dat men haar ter sluip poogde af te persen [2]) wat hun klaar en duidelijk was ontzegd geworden. — LEONINUS aan de spits van den Raad van State, zag zich met de overige drijvers ter Generaliteit, tot ootmoedige schuldbekentenis genoodzaakt en zocht daardoor de verzachting van het harde vonnis, over LEICESTER gestreken, te verwerven [3]).

Zeker was in de zoo streng veroordeelde daad nog iets anders dan een misverstand gelegen. — Zoolang Holland een' Advocaat miste, dreven de schrandere, doorslepen Staatslieden uit het Zuiden, door den naijver der Noordelijke zoogenaamde *Land-Provincien* geschraagd, ter Generaliteit boven, en was het streven om door pluimstrijkerij en oorblazing bij den ijdelen en eergierigen Engelschman in aanzien te geraken, onmiskenbaar. Het was op de vernedering gemunt van het

---

1) ELIZABETH aan LEICESTER 10 Febr. 1586 (*Corresp.* p. 110): »that, all delayes and excuses layd apart, you doe presently, uppon the dutie of your allegiance, *obey*" enz.

2) Verg. in de *Correspondence* p. 105 volgg. de Instructiën van Sir THOMAS HENEAGE (10 Febr. 1586) en p. 468—473 de briefwisseling van ELIZABETH over dit onderwerp met de Staten-Generaal en den Raad van State 13 February, 18 Maart, April, 1 Mei, 11 Junij 1586.

3) »Quamobrem denuo obnixe humiliterque rogamus ut Majestas Tua conservationem Status nostri *in continuatione* dictae gubernationis praeferre velit, conturbationi omnium rerum quae hoc tempore *ex mutatione tituli* sequeretur. Agnoscimus libentur, et *deprecamur*, culpam aliquam praecipitationis" enz. *Correspondence* p. 472.

kleinste, maar krachtigste deel, de ziel en de kern der Republiek, waartoe de grootere, maar zwakkere en niet zamenhangende deelen als zamenspanden. LEICESTER gevleid en ten toppunt van gezag verheven, door den schijn en glans begoocheld, moest het werktuig der raddraaijers worden, en liet zich in den valstrik vangen. — Hooren wij de naïve gelijktijdige ontboezeming van een Geldersch Gedeputeerde. »Die van Hollandt ende Zeelandt, meldt hij, hebben Graef MAURIS voor haren Gouverneur aengenomen, ende en practiseren niet anders, als sy altydt gedaen hebben, dan te herschen over alle anderen Provinciën; dan andere Provinciën verhoepen wèl, dat sij metten handel van Engelandt *uyt den spronck* [1]), soo men secht, gebracht sullen worden. — Het solde oock myns erachtens ten respecte van die van Gelderlant seer noodich ende geraetsam zyn, dat U. E. ooc aenstont eenige deputierden ende afveerdichden, om den *Gouverneur-Generael* mede te ontfangen, als andere Provinciën, daer ick HAERSOLTE toe versoecken ende bequaem achten solde, dewyl Syn L. de saecken ende handel van Engelandt aen besten bewost zyn [2])." Doch de toeleg der wangunstige Leden van de Unie en der uitgewekenen uit Vlaanderen en Brabant, voorstanders bij uitnemendheid der Monarchie, werd te goeder ure door de optreding van den wakkeren OLDENBARNEVELT als Advocaat van Holland verijdeld, die met de afschudding van het uitheemsche Bewind, de Aristocratie vestigde en de overwinning van den republikeinschen regeringsvorm besliste.

Sints geruimen tijd had de Staatsvergadering van Holland

1) Volgens den Heer NYHOFF, eene uitdrukking »ontleend van een roofdier, dat eene prooi beloerende, den sprong berekent, welken het doen moet om die te bemagtigen, maar door onvoorziene hindernis te kort schiet of de bedoelde rigting mist."

2) Zie bij NYHOFF, *Bijdragen voor Vaderl. Gesch. en Oudheidk.* t. a. p. den brief van EVERT VAN DELEN VAN LAER uit Amersfoort, 4 Nov. 1585 st. vet. aan den Kanselier (LEONINUS) en de Raden van Gelderland en Zutphen. (Bladz. 123.)

de behoefte aan eene ordelijke leiding van hare beraadslagingen en in 't algemeen, aan eene regelmatige behandeling en afdoening van zaken gevoeld. — Met dit inzigt was Mr PIETER VAN DER MEER, Raad en Pensionaris der stad Delft, den 31 Augustus 1585 uitgenoodigd en aangesteld [1]), »omme in de plaatse van den Advocaat van het Land te proponeren alle het gunt den Staten voornoemd voorgehouden sal moeten werden, ende de suffragiën ofte stemmen daarop omme te vragen, sonder dat iemand anders sal mogen eenige Propositie doen, maar alleenlijk den voornoemden VAN DER MEER indagtig maken en subministreren de saken en stukken die noodig sullen dienen geproponeert, ende dat alles, tot anders daarinne sal wesen voorsien en geordonneert." — Maar niet vóór 8 Maart 1586 [2]) mogt het Vaderland zich verheugen in het bezit van een eigenlijken Minister, die als opvolger van BUYS, het duurzaam overwigt van het eene wijl verdrongen Holland beslechtte en met beschaming van LEICESTER en zijne uitheemsche aanhangers, het doorslaand bewijs leverde van ons onafhankelijk volksbestaan.

Zonder overdrijving, toen OLDENBARNEVELT de teugels van het Bewind in handen nam, stond onze nationaliteit op het spel. — Het was zoo ver gekomen, dat de Vlaming MENYN, Pensionaris van Hollands oudste stad, het oor van den En-

---

1) *Register* eodem, fol. 562.

2) *Register* 11 Febr. 1586. »Voorgelesen zynde de Instructie den 23 Maart 1581 Staatsgewijs genomen — aangaande den dienst van den Advocaat van het Land, (Z. deze *Inleiding* Bijlage XXIV bl. 73—76) hebben de Staten alsnog dezelve gehouden voor gearresteert. — Zyn gecommitteert den Heere VAN POELGEEST, een van Dordregt en Haarlem om Mr. JOHAN VAN OLDENBARNEVELT te versoeken op de voorn. Instructie den dienst als Advocaat van het Land te willen aannemen, en voorts die van Dordregt en Haarlem, om de Magistraten van *Rotterdam* by alle bequame wegen en middelen daartoe te induceren." — Z. nader 13 Februarij, 6 Maart 1586, (Afwijzing der bezwaren van OLDENBARNEVELT) Instructie en Commissie, 8 Maart beëedigd door MEYNN.

gelschen Landvoogd, door het zoetvloeijend *Italiaansch* [1]) moest trachten te neigen, en dat zelfs in openbare stukken het Nederduitsch hoe lang zoo min gebezigd werd. — »Alsoo — dus luidt het Staatsbesluit — de Staten van Holland bevinden, dat tegens de privilegien en gebruiken van den Lande van Holland dagelijks bij Syn Exc. en den Raden van State veel Propositiën, Missiven en Depechen aan de voorsz. Staten werden gedaan en gesonden in andere als *Nederduitsche* spraak; dat ook aan de Vergadering van de Staten-Generaal van gelijken gedaan wordt; en bedugtende dat hetselve getogen soude mogen worden in consequentie, tot prejuditie van de privilegien, coustumen, staat en geregtigheden van den voorsz. Lande en de ingezetenen van dien, soo is geresolveert, dat alle Propositien, Missiven, Acten en Depechen, die van wege de Staten van Holland aan Syn Exc. en in den Rade nevens deselve sullen worden gedaan en overgelevert in de Nederduitsche sprake; dat ook Syn Exc. en de Raad voornoemd sullen worden versogt, dat in conformité van de voorsz. privilegien en gebruiken van den Lande, alle Propositien en Depechen van wege Syn Exc. aan de Staten te doen, in deselve spraak sullen worden gedaan, en dat in de Vergadering van de Staten-Generaal van wege de Staten van Holland door hare Gedeputeerden ook sal worden versogt en gesustineert, dat van gelijken aldaar behoort te geschieden." [2]) — Een mannelijke toon klinkt in de Registers van Staat sedert het gedenkwaardig tijdstip, waarop 's Lands

---

[1]) *Register van Holland* 22 Julij — 9 Augustus 1586 bl. 339. »Ten selven dage hebben de Staten van Holland en de Gedeputeerden voornoemt (van Zeeland) geresolveert, dat Syn Exc. het gunt voorsz. is in effect soude werden vertoont — in de Hollandsche sprank en hetselve by den Advocaat van den Lande gedaan zynde, dat den Heer MENYN Syn Exc. daarvan in de *Italiaansche* spraak mede soude onderrigten." Verg. mede de Italiaansche Aanspraak der Raden van Gelderland en der Arnhemsche Regering (20 Aug. 1586) bij KLUIT, *Historie d. Holl. Staatsreger.* II. 171, 514—516.

[2]) Resol. v Holland 7—17 Maart 1586, fol. 118.

Advocaat geroepen werd voor de bedreigde vrijheid in de bres te springen en aan den overmoed der vreemdelingen paal en perk te stellen. Vertoogen bij monde en bij geschrift in nadrukkelijke, maar tevens behoedzame taal vervat en met bondige redenen bekleed, werden tot inlichting en teregtwijzing, tot ontzenuwing en wederlegging der steeds klimmende of ingrijpende eischen en aanmatigingen van LEICESTER en van de partij, welke hem steunde, aanhoudend gevorderd; — een taak en pligt, voor den moedigen spreker en schrijver met lijfsgevaar vergezeld [1]). — Nu eens gold het de handhaving van het regt van de Munt aan *Dordrecht* verzekerd, en waarop te Amsterdam door een' gunsteling van den Landvoogd inbreuk was gepleegd, dan weder de verdediging der groote belangen van visscherij, scheepvaart en handel, door de Placaten op het verbod van uitvoer gekrenkt. — Met ernst en kracht klaagde men over de verkorting van het regt van voordragt of *nominatie* tot gewigtige ambten en bedieningen [2]), over de benoeming van geheel onbevoegde en onwaardige personen, wier verderfelijke gevoelens en inblazingen het onheil der Republiek brouwden, en door het zaaijen van tweedragt, eene dwingelandij voorbereidden, die op de puinhoopen van het wettig gezag der Overheid moest gesticht worden. — Men schroomde niet de bron van het

---

1) *Register*, 22 Julij—9 August. 1586, fol. 377, 381. »Versoeken ook Syn voorsz. Excellencie en Raden, indien het mogelyk ware, dat den Heer BARNEVELT terstond — tot *Utrecht* mogte komen om met den voorsz. Legaat van H. Mat. (WILKES) — in nader en noodelyke communicatie te mogen treden." De Staten weigerden hunnen Advocaat aan het lot van BUYS, die reeds te Utrecht in hechtenis zat, bloot te stellen.

2) *Register* 6 Maart 1586. »Zyn gecommitteert SCHAGEN, OLDENBARNEVELT en MAELSON, om — aan te dienen, dat alle Hoofd-Officien die by de Gouverneurs-Generaal plagen gegeven te worden, by *nominatie* van de Staten van de Provinciën by Syn Excell. aangenomen zyn te confereren," enz. Remonstrantie roerende het Placaat op de Navigatie, *Register*, 22 July—9 Aug. 1586, bl. 310—322. Verg. overigens wegens de Vertoogen van Holland aan LEICESTER, KLUIT, *Hist. der Holl. Staatsregering*, II. 161—219.

kwaad met den vinger aan te wijzen. Men waarschuwde den Landvoogd tegen de lieden die hem omringden en van welker meerendeel te vreezen stond, dat zij het hun geschonken vertrouwen ergerlijk misbruikten. — »U Excellencie believe, dus sprak men LEICESTER aan, — geen gehoor of geloove te geven eenige personen die in Regeringe zijn geweest in de Provincien van *Braband*, *Vlaanderen* en andere, *gedesunieerd* zynde. — Om de waarheid vrymoedig te spreken, soo verklaren de Remonstranten, dat syluiden uit vele wigtige redenen niet anders kunnen oordeelen, of vele van degene die uit Braband en Vlaanderen komen, tragten om in U Exc. credit te komen, en over de Provincien van *Holland*, *Zeeland* en *Vriesland* en de ingesetenen van dien na haar appetyt te gebieden, en sagen niet liever dan dat deselve Landen in gelijken staat mogten werden gebragt, als Braband en Vlaanderen is gedaan, sonder nogtans *de vrome* onder deselve te begrypen [1].” Dertig jaren daarna, herhaalde OLDENBARNEVELT het bitter verwijt, dat de wraakzucht zijner tegenstanders te heftiger deed blaken. Getergd en zich zijner onvergankelijke verdiensten bewust, wierp de ongelukkige Staatsman zijnen in het duister woelende en onverbiddelijke belagers naar het hoofd, dat zij of diegenen, wier naam zij droegen, en die zich nu bij Prins MAURITS zooals voorheen bij den Graaf van LEICESTER aangenaam hadden weten te maken, niet alleen heillooze raadslieden, maar ook laaghartige en zelfzuchtige huichelaars waren. Treffend is de overeenkomst van het Vertoog in 1618 tot MAURITS gerigt met de vroegere vermaning, uit dezelfde pen gevloeid en den Engelschen Landvoogd aangeboden. — »'t Is wel waer, erkende hij, dat onder henluyden wel konnen wesen, goede eenvoudige ijveraers in 't stuck van de Religie. Maer het gepasseerde in de afgesonderde Nederlanden, oock in den jaere 1586, 1587,

---

[1]) *Register v. Holland* 26 Aug.—11 Oct. 1586 fol. 435.

1588, in dese behoudene Landen, heeft klaerlyck geleert dat hem daeronder vermenghen malitieuse *hypocriten*, ambitieuse menschen, die uyt veranderinge van regeringe haer eygen voordeel soecken, vele *berooyde* ende gheheel *kaele ghesellen*, ende oock vele schandelycke *verraders*; behalve datter oock vele syn uyt andere Landen ende Steden, nu onder de Spaengjaerden en Spaensch ghebied zynde in dese Landen gekomen, die men moet vreesen dat uyt eene natuyrlycke affectie tot haer geboortlanden en steden, uyt wraeckgierigheyd niet wel en konnen lyden, dat onse Landen ofte Steden in beter fleur, prosperiteyt en vryheyt zyn, als de hare; ende in 't gemeen wel syn twintigh tegen een, die hun liever met particulier als gemeen goet souden geneeren [1]."

Laat ons meer van nabij het met zoo donkere kleuren geschilderd personeel van LEICESTER's Achterraden beschouwen. — Hij zelf schetst en roemt zijne aanklevers in de briefwisseling met de Ministers van ELIZABETH. — Zijn veeljarig staatsbedrijf schijnt hem in de kennis dier lieden, in het doorgronden van hun karakter en van hunne drijfveren, weinig geoefend en gebaat te hebben. — In een kort tijdverloop althans zien wij hem ligtvaardig en hartstogtelijk, van lof en vertrouwen tot het uiterste van afkenring en wrok overslaan. Niemand ondervond dit zoo gevoelig en bitter als de Engelschgezinde BUYS, door LEICESTER eerst, onaangezien hij door geen der Gewesten daartoe was voorgedragen, in den Raad van State geplaatst, en, naar het gerucht wil, voor de onmatige uitbreiding der bevoegdheid zoowel van den Landvoogd als van het Collegie sterk geijverd hebbende; maar eerlang het voorwerp van beider onverzoenlijken haat, op eene geweldige en tevens sluwe wijze door het toedoen van derden in den kerker geworpen, onverhoord zes maanden lang hardnekkig daarin gehouden, en met weinig minder dan de doodstraf

[1]) Missive van OLDENBARNEVELT aan Prins MAURITS, 24 April 1618. *'T Leven en Bedrijf van* J. V. OLDENB. bl. 179 volg.

bedreigd. [1]) — Dezelfde Staten van Holland die zich nog kort geleden, over het gedrag van BUYS te hunnen aanzien beklaagden, [2]) zagen zich vóór het einde des jaars gedrongen, den pligt der menschelijkheid en der erkentelijkheid tevens ten behoeve van hunnen voormaligen, van het Vaderland wel verdienden Minister te vervullen [3]). Het was echter zonder vrucht, dat zij de voorbede van MAURITS bij den heerschzuchtigen vreemdeling inriepen; eerst na LEICESTER's vertrek, werden de boeijen van den Staatsman, onder borgtogt geslaakt. — Ziedaar het loon van hem die vóór allen de Engelsche Alliantie, en naar het schijnt, niet geheel belangeloos [4]) de opdragt der Landvoogdij had gedreven, tegelijk met de vermeerdering van het gezag van den Raad, waarin hem, maar ook den mede-Gezant en Adviseur VALCKE, terstond zitting was verleend. — Laatstgenoemde bekwame Zeeuw, wien LEICESTER schoon hij hem geen onbepaald vertrouwen schonk [5]), onder de schranderste Nederlanders telde, wist zich niet alleen onder het Engelsch Bewind staande te houden, maar

---

1) *Correspondence* p. 303: »Give me countenance, *his head shall pay*" enz. 364: »He is with them still, prisoner, and would needs have cutt of his head of late; — There was stuffe beside to have cost him his head." (LEICESTER aan WALSINGHAM, 10 Junij, 27 Julij 1586).

2) *Register* 9—19 April 1586: »Hebben de Staten belooft — denselven Griffier (van de Leenen van Holland) — *jegens* den voornoemde Mr. PAULUS BUYS en alle andere te *indemneren*" enz.

3) *Register* 14 Oct. 1586: »Alsoo Mr. PAULUS BUYS, Raad v. State nevens S. Exc. nu omtrent drie maanden in hegtenis is gehouden sonder dat deselve als nog te regte gesteld word, niettegenstaande het ernstig vervolg — van sijnentwege gedaan, en ons schrijvens en versoek soowel aan S. Exc. als den Raad der stad *Utrecht*" enz.

4) VAN REIJD Ve B. fol. 143, verwijt BUYS, den Landvoogd in den beginne »in vele onwettelycke dingen toeghevallen" te zijn »op hope sich ende de zijne groot te maken."

5) *Correspondence* p. 33, 47: »*Walke* dealeth most honestly and painfully." P. 409: »*Valk* is a shrewd fellowe and a fine; *Menyn* is the deper man indeed, and J thinke the honester, and *being well used* the ablest man of all the States to serve her." (ELIZABETH) 4 Sept. 1586.

werd zelfs nog in den jongsten tijd, met gewigtige mededeelingen aan de Staten belast. — Uit de rij der Gezanten, die het Tractaat met ELIZABETH hadden bewerkt, genoot evenwel niemand bij den Landvoogd hooger onderscheiding dan de tot alles bruikbare MENYN. Natuurlijk kwam in den aanvang bij LEICESTER het meest in aanmerking hij die »in Engeland geweest zijnde, soo in het woord aan Hare Majesteit te dragen, de pen te voeren in het stellen en dresseren van het Verbaal van de Besoigne der Gedeputeerden, aannemen en bewaren van de stukken en andersints [1]), »het voornaamste deel der Legatie verrigt had, en die gedurende zijn verblijf in Frankrijk en Italië met de taal der hovelingen gemeenzaam geworden, bij uitstek het middel verstond, om zonder zijn invloed ter Dagvaart te verbeuren [2]), de welwillendheid van den Landvoogd aan te kweeken. — MENYN zelf, in latere jaren bij de Staten in ongenade gevallen, na nog twee Gezantschappen, het een in Engeland, het ander in Denemarken bekleed te hebben, beroept zich op OLDENBARNEVELT met opzigt tot het, in die netelige dagen, door beide partijen in hem gesteld vertrouwen. — »Hoe en in wat manieren ik my in alle dezelve swarigheden gedragen en gequeten hebbe, schreef de in 1594 crimineel vervolgde Pensionaris van Dordrecht [3]), weet niemand beter dan uwe Ed. die overal tegenwoordig zijt geweest. — Waerna den Grave van LEICESTER,

---

[1]) *Register v. Holland*, 14 Febr. 1586. Vereering van *ƒ* 300, aan MENYN »voor sijn extraordinaris moeite in de Ambassade in Engeland."

[2]) *Correspondence* p. 409. »He hath great credit as unie one man." p. 495 (Aan WALSINGHAM) »MENING ys therin (in het godsdienstige) better than his fellow (VALCKE) and one you may deall withall frely, but *yet* you know *he ys one* of the States. VALK is subtyll, and seketh *wholy* to content the States ever synce my authorytye cam in questyon, for, before they hard of H. M[ts] myslyke, they all of the Councell werr sworn to me as Governour." (2 Oct. 1586).

[3]) Wegens mededeeling van diplomatische stukken aan Jonkh. ARENT VAN DORP, door dezen misbruikt.

d'eerste mael vertrokken zijnde nijt den Lande na Engeland, en wij de tweede reyse derwaert gesonden zijnde, om meerder secours te versoeken aen Hare Majesteyt, wie heeft den meesten ondank moeten begaen [1]), en die spijtige woorden hooren, so van H. M. als van den voorsz. Grave van LEICESTER en van andere Heeren van den Rade, ter cause van 't misverstand, geresen deur 't overgeven van de stad *Deventer* en schansen daerontrent, en deur 't overleveren en defenderen van de Brieven geparapheert ROELSIUS *Vidit*, dan ik, die hoewel de insuffisantste van allen, met het voeren van 't woord [2]) gelast zij geweest? En nadat den voorsz. Grave van LEICESTER wederom in Zeeland gecomen was, daer hy de Staten-Generael dede beschrijven binnen *Middelburgh*, heeft uwe E. op mij (die van wegen mijn Heeren Staten van Holland, metten Heere VAN NOORTWIJK, HENRIK ARENTSZ. en Meester FREDERIK BOYMER, gecommitteerd was ter selver Vergaderinge) sulken vertrouwen en confidentie gehad, dat gij mij bij uwe Brieven toegeseyd hebt, een extraordinaris tractement van vier of vijfhonderd guldens 's jaers, tot laste van mijne voorsz. Heeren Staten, indien de *reconciliatie* met den Grave van LEICESTER conde werden gemaekt sulx dat Hare Ma^t mochte te vreden gestelt werden; daer in bij mij, deur Godes genade, sulx gearbeyt en gebesoigneert is geweest, die de principale directie hadde, dat de sake voor dien tijd is geappaiseerd en geaccommodeerd geworden. — Maer belangende eenige recompense van mij, daervan ik tot noch toe geswegen hebbe, *Verbum nullum* (wierd niet eens gerept); immers

---

1) Mr. J. C. DE JONGE, *Verhandel. en Onuitgeg. Stukk.* I. 127—136. *Aanspraak van* ELIZABETH — *aan de Afgezanten van het Nederl. Gemeenebest, in het jaar* 1587: »Je jure le Dieu vivant que je ne pense pas, qu' on pourroit trouver peuples ou Estats plus ingrats et maladvisez que vous estes."

2) ELIZABETH voegde den spreker toe: »Entre nous Princes nous ne scavons ainsi *orer*, comme vous faictes; mais vous debviez estre contents avecq ce peu de paroles qu' on vous dict, et vous asseurer là-dessus."

terstond daeraen, na het verlies van *Sluys*, gevolgd zijnde het tweede different of grooter misverstand, souden mij gaerne schuldplichtich gemaekt hebben aen de seditieuze factie binnen *Leyden;* afvragende COSMO DE PESCARENGIS, of ik mij daermede niet hadde gemoeyt 1)?"

Wij hebben de invlechting van dit zaakrijk uittreksel nuttig geacht, dewijl het MENYN's aanzien bij LEICESTER met vermelding van allerlei bijzonderheden staaft, maar tegelijk bevestigt dat zoo de talentvolle Vlaming al niet eeniglijk door de magtige drijfveer der baatzucht bewogen werd, hij nogtans die zwakke zijde, ook door den Landvoogd opgemerkt, 2) kwalijk wist te verbergen. — Ware het tot de rust van het ambteloos leven eensklaps onder smadelijke verdenking, behoudens een' glimp van eer, verwezen staatsbedrijf van den woeligen man, 3) door den roem als eerste Nederlandsche Geschiedschrijver behaald, afgewisseld geworden, wij zouden het onwaardig einde van eene zoolang schitterende en verdienstelijke loopbaan niet bejammeren 4).

Doch, schoon het MENYN niet gegund werd die smet uit te delgen, niet hij, maar andere uitgewekenen werden in de straks aangevoerde Vertoogen aangeduid. De hiervoren

1) Brief van MENYN aan OLDENBARNEVELT, Dordrecht 7 December 1594, bij BOR, XXXIste B. fol. 885 volgg. Zie voorts aldaar de brieven van 21 April en 4 Mei 1595.

2) *Correspondence* p. 410 (Aan WALSINGHAM): »Lett him be inwardly used; and he is but *poore*, which you must consider, but with *great* secrecy." — (4 Sept. 1586).

3) BOR, t. a. p. »Die van *Dordrecht*, — so eenige presumeerden, hem wel wilden quijd wesen, dewyle hij seer grote authoriteyt aldaer hadde en al te vele gebruykte."

4) GROTIUS, *Histor.* L. III, in f. »At MENENIUS, qui ex judicum Hollandiae consessu publico ad civitatis Dordrechtensis adsessionem descendens Reipublicae partem se fecerat, ab eâ tandem amotus, scribendis mox Patriae Annalibus, *omnia mercede,* adhibetur, non tam spe ulla laboris, quam ut otium viri, valentis ingenio ac literis, animo inquieti, *honestâ imagine velaretur.*"

meermalen genoemde ADOLF VAN MEETKERKE, oud- President van den Raad van Vlaanderen, kan wegens zijne onbetwistbare bekwaamheid en niet verholen denkwijze, als de vertegenwoordiger bij uitstek der Zuidelijke politische rigting in de Staatscollegiën, even vóór en tijdens het Bewind van LEICESTER, aan het hoofd der door OLDENBARNEVELT bedoelde kwaadwilligen geplaatst worden [1]). — Door den schok der omwentelingen ginds en herwaarts geslingerd, maar zijne vroegere waardigheden en den rang gedachtig, door Brabant en Vlaanderen nog onlangs ter Generaliteit genoten, poogde MEETKERKE regten te handhaven of liever aanspraken te doen herleven, die met den afval van Gent, Brussel, Mechelen en Antwerpen, onherroepelijk waren te loor gegaan. — Hooren wij het officieel berigt van dien anderen Belgischen Staatsman, van wien wij elders in 't breede hebben gewaagd, [2]) te weten van den gewezen Secretaris en Pensionaris van Brussel, sedert 1584 Griffier der Staten-Generaal, CORNELIS VAN AERSSEN. Deze zoowel als de Vlaamsche President, zijnen landgenooten bestendig van harte toegedaan, maar minder heftig en zich met welberekende buigzaamheid naar den loop der gebeurtenissen voegende, zwichtte voor den onwederstaanbaren ommekeer, dien MEETKERKE wilde trotseren. — LEICESTER's hooge ingenomenheid [3]), na vlugtig hernieuwde kennismaking met den voormaligen, gansch niet Engelsch-gezinden

---

1) GAILLARD, *de l'influence exercée par la Belgique sur les les Provinces-Unies*, p. 46 suiv. 58, 59. verg. met KLUIT, t. a. p. II. 201.

2) Verg. deze *Inleiding*, *Eerste gedeelte*, bl. 73—79.

3) *Correspondence* p. 33 »J find *Ruddykyrke* (p. 434 *Meddykyrke*) a very grave, wyse, honest man; now, in the fayth, he confesseth, he was almost out of belefe of hir Majesties goodnes;" p. 74. »Old *Medykyrk* was farr gonn ageinst hir Majesty, and our natyon also, and so farr dowbtyd, as now, at the nomynacion of Councellors, I named him for one, thinking he had good credytt among the States, *and I found them all ageinst him*, and made request to me *to leave him out*" enz. (Aan WALSINGHAM, 22 Januarij 1586).

Gezant bij ELIZABETH, had den onrustigen Vlaming, wien hij als een zeer achtbaar, wijs en eerlijk man beschrijft, in den Raad van State een' zetel verschaft. Welken aanmatigenden toon de balling dáár, tot veler misnoegen en ergernis, al dadelijk voerde, leert AERSSEN's verhaal, aldus luidende. »Is die Griffier AERSSEN den 17en Februarij 1586 bij Zijn Excellentie (LEICESTER) ontboden geweest in den Raed van Staete, ende heeft de Heere MEETKERKEN hem afgevraeght, of die Heeren Staeten-Generael die van *Brabant* bij Resolutie hadden *ontseit* plaets in heure Vergaderinge, ook in den Raed van Staete, ende wat redenen die Heeren Staeten daertoe hadden gemoveert; ende of ook die Gedeputeerden van de Provincien tot het nemen van sulke Resolutie waren bij heure Principalen gelast geweest? Verklarende dat Zijn Exc. aldaer tegenwoordig sulx begeerde te verstane en van alles onderrigt te worden, overmits dat eenige Edelen van Brabant aen Z. Exc. contrarie requeste hadden gepresenteert om in beyde Collegiën Gedeputeerden te hebben en tot dien einde dagelijks groote instantiën deden; verhalende de goede qualiteit die de vervolgers hadden en met *wat goed fundament* zij instantie deden [1])." AERSSEN zich ten deze geenszins partij stellende maar zich als Griffier bepalende tot het verslag van het ter Algemeene Staatsvergadering verhandelde nopens dit punt, herinnerde »dat de Gedeputeerden van Brabant, soowel van de Edelen, als Stad van Antwerpen, terstont na 't overgaen derselver stad hadden verklaert, dat heure Principalen en Meesters metten vijand hadden getracteert en waren overkomen; dat zij daerom in de Vergadering niet meer kosten nog en mogten besoigneren en resolveren, versoekende also

---

[1]) *Extract uit de Resolutien van Haar Hoog Mogenden* 1577—1595 (22 December) H. S. der Utrechtsche Acad. Biblioth. 694 fol. Verg. mede het *Compte rendu d. séances de la Commiss. royale d' Hist.* te Brussel 1855, 2e. Série T. VII. 3, 11—20.

mede van de andere Provincien van heuren last ontslagen te worden; bedankende den Heeren Staeten van de eere die sij n de Vergadering hadden ontfangen. Ende niettegenstaende de Heeren ter eerster reyse met alle eerbaerheid weygerden die voorsz. Gedeputeerden van de Vergadering t' ontslane, dat nogtans dieselve Gedeputeerden tot tweeder reyse geïnsisteert en gepersisteert hadden; seggende dat zij mits den Tractaete, van heuren Principalen egeen qualiteit meer van wege die van Brabant en hadden nog en konden pretenderen. Item, dat d' *Ommelanden* waren ontseit, *Sluys*, *Ostende*, *Bommel*, *Thiel*, en dat alsnu wordende geadmitteert die resterende *kleyne* steden van Brabant, dat op gelijken voet de voorsz. Ommelanden en Steden, mitsgaders alle andere kleyne steden nieuwe instantiën tot gelijken einde sullen doen." — De zoo omstandige mededeeling van AERSSEN kon den onverzettelijken eigenzin van MEETKERKE niet tot zwijgen brengen. — Genoeg ter kenschetsing van LEICESTER's onheilspellenden raadsman, wiens eenstemmig begeerde verwijdering en sedert doorgezette uitsluiting, het gebrek aan doorzigt en menschenkennis in den Landvoogd verried, maar tegelijk den door het balsturig lot mishandelden, van huis en have beroofden Patriot., na de ondergane krenking tot het deelgenootschap aan wild beraamde ontwerpen vervoerde. — De veelzins verdienstelijke Staatsman, wiens beide dappere zonen voor 's Lands vrijheid sneuvelden [1]), een der beleiders van den mislukten aanslag van COSMO DE PESCARENGIS te *Leiden* geworden, zag zich ter berging van zijn lijf genoodzaakt naar Engeland te vlugten en eene wijkplaats te zoeken bij de Koningin, jegens welke hij nog onlangs eene zoo verdachte gezindheid koesterde.

Had LEICESTER zich aldus in de keuze van MEETKERKE ver-

———

[1]) BOR, XXVIIIste B. fol. 564. Jonkh. NICOLAAS VAN MEETKERKE in het beleg van Deventer, zijn broeder in dat van Zutphen.

gist, door den algemeenen en onbewimpelden afkeer weldra van zijn ambt ontzet, onverschoonlijk was de gunst, welke hij den Spaanschgezinden REINGOUD en diens factie, den *Reingoudisten* betoonde [1]), wier geldelijk wanbeheer en onbeschaamde uitstrooisels tegen de Staten, de verontwaardiging van het verlichte en beste deel der Natie wekten. — In de sterkste bewoordingeu drukte ELIZABETH [2]) hare ontevredenheid uit over het aanstellen en voortrekken van zulke lieden, over hunne slechte praktijken zoowel in knevelarijen als door het zaaijen van tweedragt geopenbaard. Zij eischte van LEICESTER het ontslag van REINGOUD en PERRET, en meer zorgvuldigheid in het bezetten der openvallende bedieningen, en om hierin niet verder mis te tasten, meer gemeen overleg met de Staten en zijne gewone Raden. — Te grover was het vergrijp van den Landvoogd, die een' Man als BUYS aan de lasteringen van REINGOUD ten offer bragt, tegen wiens bedrijf de wél onderrigte WALSINGHAM reeds vroeg had gewaarschuwd [3]). — Zulk een indringer en landdief leende LEICESTER een genegen oor, den ijverigen dienaar van REQUESENS én van Don JOAN, den laatdunkenden en eerroovenden bediller der handelingen van WILLEM I en der Besluiten van de Sta-

---

1) GROEN VAN PRINSTERER, *Archives*, 2e Série T. I. 62 (*Avis au Comte de* LEICESTER, April 1587). n°. 39. »*Reingout* et ses semblables ont, à raisou de leurs inventions et de leur esprit factieux et violent, rendu S. E. *si odieux* par toute la Hollande et mesmes à l'endroit des gens de bien et de la Religion," enz.

2) *Instructions of* THOMAS WIJLKES, *Esq. sent by the Queen*, Octob. 1586, (*Correspond.* p. 435) »And where, also, we are infonrmed of a generall myslyke conceaved by the said Estates uppon the preferring of *Ringault* and *Perret* to the principall offices and charges of the finances, as well for the condicions of the men, and manifold suspicions heretofore conceaved against them *upon very probable cause*," enz.

3) *Correspondence*, 28 Maart 1586 p. 192. »The inclosed towching *Ryngowt* cam from a person of good credyt, and therfor your Lordship shall doe well to have an eye to his doinges." — WALSINGHAM aan LEICESTER. Desniettemin noemt deze hem (27 Junij p. 327) »a notable man." (RUGOLT).

ten, den bedekten en dubbelhartigen handlanger van den vijand in het dwarsboomen der Nederlandsche Ambássadeurs bij Koning HENDRIK III [1]) en die het Tractaat met ELIZABETH niet hebbende kunnen beletten, geen doeltreffender middel tot herstel der Spaansche heerschappij had uitgedacht, dan, naar luid der Acte van Beschuldiging, sedert van wege de Staten-Generaal tegen den ontrouwen Financier bij het Hof van Holland ingediend [2]), »tusschen Zijne Excellentie (LEICESTER) ende den Staten te maecken onverstant; item tusschen Z. Exc. ende den Raedt van Staete te maecken naedencken." — Met dit oogmerk had hij »hem terstond, naedat Z. Exc. 't Gouvernement van dese Landen aengenomen hadde, in dese Landen getransporteert, ten eynde hij Z. Exc. tytlick en alvoren hij de ingesetenen en Staten van dese Landen soude kennen, mochte abuseren ende circonvenieren. Hebbende terstond nae zijne compste de Staten van Holland (die hem soe veel jaeren soe getrouwelijck voor de gemeene saecke hebben gequeten) bij onbehoerlijcke en vreemde manieren getraduceert aen Z. Exc. deselve noemende bij zekere Missive van den 28 Martii lestleden, *Diables insatiables;* ende bij twee verscheyden andere brieven noempt hij de Staten *les Messieurs*, *gens refractaires*. Bij andere brieven vanteert hij hem expresselijck, dat hij jegens den Staten ende Raiden van State ende haere Resolutien nae zijn vermogen sal *contremineren*."

Als REINGOUD's medehelpers en met hem het Driemanschap vormende, dat het gezag der Staten en zelfs van den Raad

---

1) »Ende dat hy aldaer het besoingne van deselve Gedeputeerde by alle mogelycke middelen *gecontremineert heeft*, subministrerende de Majesteit van Vranckrijck of die van zynen Raede, alle 't gene hy omme den voortganck van de voorschreve handeling te beletten, tot nadeel van den Lande heeft connen bedencken. Stellende onder anderen in *dispute* der Landen privilegiën en gerechtigheden, ten eynde Z. Mat soude swaricheyt maecken die te approberen" enz. Z. de Acte van Beschuldiging tegen JACQUES REIJNGOUD, bij *Kluit, Hist. d. Holl. Staatsreger.* II. 191, 525—537.

2) November 1586.

die LEICESTER behoorde voor te lichten, stelselmatig belaagde en onderkroop, staan in 's Lands geschiedenis DANIEL DE BURCHGRAVE en GERHARD VAN PROUNINCK, genaamd *Deventer*, met een zwarte kool geteekend [1]). — Hebben wij vóór eenige oogenblikken van den invloed van MENYN gewagende, zijne bedrevenheid in het Italiaansch onder de middelen vermeld, welke hem in de verkeering met den Landvoogd te stade waren gekomen, ook DE BURCHGRAVE, insgelijks een Vlaming, sprak die taal vloeijend en had zich daarvan uitnemend bediend om allengs LEICESTER's vertrouwen te winnen. — Deze het Latijn en Fransch [2]) een weinig verstaande, wist slechts in zijne moedertaal, het Engelsch, of wel in het Italiaansch te antwoorden, beide den Nederlanders doorgaans vreemd. — Het laat zich begrijpen, hoe ook uit die gebrekkige mededeeling van gedachten menig misverstand zal gerezen zijn. — Te welkomer dan was de ontmoeting met den veelzijdig ervaren en gedweeën BURCHGRAVE, die eerlang de onontbeerlijke geheimschrijver van den Landvoogd werd en achter diens stoel in den Raad staande, dikwijls ten aanhoore der Leden van het Collegie zijnen heer inluisterde wat hij te zeggen had [3]). — Meer dan eens weidt LEICESTER in zijne brieven aan WALSINGHAM in den lof van dien onschatbaren raadgever en gids uit. »Ik heb hier, meldt hij, een zeer trouw, eerlijk en wijs

---

1) Z. echter hierbij Mr. W. C. ACKERSDIJCK, *De Graaf van* LEICESTER *in Utrecht* (*Tijdschrift voor Geschied. Oudheden en Statistiek van Utrecht* 1836). — Verg. wijders GAILLARD, *de l'influence exercée par la Belgique sur les Provinces-Unies*, p. 58 suiv.

2) *Correspondence* p. 364. Een staaltje van het Fransch van LEICESTER, vindt men in de woorden welke hij BUYS in den mond legt: »he lamented, 'saying: O, ma papiers! O, ma papiers! The Queen of England will for ever hate me."

3) De ongeoorloofde bedrijvigheid van *de Burchgrave* wordt ook vermeld bij Dr. P. SCHELTEMA, *De Graaf van Leicester, te Amsterdam, in de jaren* 1586 *en* 1587 bl. 38 volg.

dienaar gevonden, met name BURGRAVE [1]). Onder hen allen ken ik er geen die hem in bekwaamheid evenaart. Hij heeft een' broeder te Londen, LODEWIJK geheeten. Ik bid u, betoon dezen uwe welwillendheid, wanneer de gelegenheid zich daartoe aanbiedt. Gij zult mij hiermede verpligten; want nooit verwierf eenig vreemdeling zulke aanspraak, als diens broeder, op mijne erkentelijkheid." — In October 1586 aan WALSINGHAM de aanstaande komst der Gezanten MENYN en VALCKE, die echter eerst eenige maanden daarna volgde, aankondigende, berigt hij, dat hij hun Doctor CLERK, een der Engelsche Leden van den Raad van State, en voorts *om bijzondere redenen*, [2]) BURCHGRAVE had toegevoegd. — »Deze is, verzekerde hij nader, een verstandig, braaf en godvreezend man; niemand onder hen is thans zoo naauwkeurig met alle aangelegenheden des Lands bekend, en al wat hij weet zal hij aan Hare Majesteit rondborstig mededeelen; waarom ik u verzoek hem een onderhoud met Hoogstdezelve en met u te willen verschaffen. Gij zult in hem een degelijk wijs man vinden [3]). — In den tijd des Prinsen (ORANJE), was hij een der hoofden van de Regering in Vlaanderen; ook was hij Lid van den geheimen Staatsraad [4]) en schier in alle zaken van gewigt werkzaam. Sedert ik hier ben, heeft hij eerst als Requestmeester, vervolgens als Audiencier en als Eerste Secretaris van den Raad van State gediend: daar hij een Vlaming van geboorte is, hebben die van Holland zooveel doenlijk zijne bevordering tegengehouden. PAULUS BUYS mogt hem niet lijden [4]);

---

4) *Correspondence*, p. 363 (27 Julij 1586): »a most faithfull, honest, wise servant. — I knowe not a more sufficient man among them all then he is. I was never more beholding to a stranger then to his brother."

1) *Correspondence*, p. 422 (2 Oct. 1586) »for spetyall causes."

2) »You shall fynd him a substanciall wyse man."

3) »He hath byn also one of the prevey Councell of Estate, and used almost in all ther great causes."

4) »PAUL BUYS could never lyke of this man, as one afrayd of him, for he ys a depe fellow," enz.

hij vreesde hem, omdat hij scherp ziet; toch heeft deze man nooit kwaad van hem willen spreken om hem te benadeelen en echter is niemand grondiger dan hij, van zijne handelingen onderrigt, en zal hij u kunnen zeggen, hoe ik mij jegens PAULUS BUYS heb gedragen en of ik wèl dan kwalijk met hem geleefd heb. — Dezen man beveel ik u als dengene, die juister dan iemand den weg zal kunnen aanwijzen dien men thans heeft in te slaan." Aan het slot herhaalt LEICESTER, dat hij zich met opzigt tot al de aangeroerde punten, aan de inlichtingen van BURCHGRAVE gedraagt en uit hij den wensch, dat WALSINGHAM hem wèl moge waarderen, vermits hij in waarheid een zeer godvruchtig man [1]) is. Van dien stempel beweert hij, zijn er hier niet veel.

Doch zoo wij Nederlandsche tijdgenooten als getuigen vernemen, strekte de Godsdienst den Vlaming gelijk meer anderen, tot mom en dekmantel. Hij had, zegt men, »gheen ander Religie, als goet cier maecken, ende gelt te rapen [2])." Hij zoude aan den drank verslaafd zijn geweest [3]), en in het behandelen van zaken langdradig, vadsig en nalatig. — Maar al waren de in BURCHGRAVE uitbundig geprezen eigenschappen en hoedanigheden echt en onvernist geweest, nog zoude de natuurlijke afkeer van een' *Kabinetsraad*, met minachting en terugzetting der wettige Staatscollegiën, uit heerschzuchtige vreemdelingen zamengesteld, de verbittering tegen den verdwaasden Landvoogd gaande gemaakt hebben. — Ook de Engelsche Secretaris ATY [4]) schijnt zich in onze zaken op eene

---

1) »I pray you make much of him, for he ys *very religious indede*, and so ar not many here» (p. 425).

2) VAN REIJD, Ve B. fol. 137.

3) GROEN V. PRINSTERER, *Archives*, 2e Série T. I. 67 (Mei 1587). »Flaman et hay des Estas, pour avoir, — en plusieurs choses mal conseillé S. E. et pour estre un peu trop sujet à la (pinte); dont il est essez ouvettement taxé, en la lettre du 4 de Février, et disent qu' ils ne le souffriront plus près de S. E."

4) *Register*, 20 October 1587 »Secretaris ATSIJ." *Correspondence* »Mr.

in 't oog loopende wijze gestoken te hebben, zonder de noodige taalkennis en andere wetenschap te bezitten.

Welk gevaar de Natie dreigde, pas aan het Spaansche juk ontworsteld, en nu door een heir van zelfzuchtige uitgewekenen, oorblazers en vleijers van LEICESTER overstroomd, moge een zijner vurigste aanklevers getuigen. — In een naamloos Vertoog van PROUNINCK den *Bosschenaar*, Burgemeester van *Utrecht* geworden [1]) maar als Afgevaardigde ter Generaliteit geweerd, leest men: „Staat ons vrij tot Gouverneurs te verkiezen *Walsche* of *Hoogduitsche* personadiën, onder ons ongegoed; waarom ook in mindere staten niet zulke personen, die onze naburen en bondgenooten en trouwe, beproefde vrienden zijn? 't *meestendeel* van de Gecommitteerde Raden in Zeeland, Tresorier, Advocaat, Baljuwen, zijn *Brabanders* en *Vlamingen*; de Advocaat 's Lands van Holland, en met hem omtrent *vijf* Pensionarissen van de vijf voornaamste steden zijn alle *buiten Holland* geboren."

Het treffend feit kon niet geloochend worden; maar het onlangs [3]) gebeurde met den Antwerpenaar VAN DE WARCKE, tot Pensionaris van *Amsterdam* aangesteld, doch als zoodanig ter Vergadering van Holland niet toegelaten, toonde de bezorgd-

---

ATIJE" p. 37, 43, 44, 50, 51, 104, 258, 261, 269, 289 enz. (Ook dáár heet hij meest ATIJ). GROEN V. PRINSTERER, *Archives*, 2e Série T. I. 67. »Quant à *Aty*, il n'entend point les affaires du païs et n'en parle point les langues, et est homme qui veult faire toutes choses à son plaisir, sans se travailler, beaucoup."

1) Brief van LEICESTER aan PROUNINCK (11 Mei 1587) bij GROEN V. PRINSTERER, t. a. p. p. 63. — Verg. vooral van REIJD» 5e B. fol. 155.

2) *Kluit, Hist. der Holl. Staatsreg.* II. 394—396, 404.

3) *Register v. Holland*, 30 October, 20 November 1585. »Verstaan daeromme alsnog, dat den voornoemden VAN DE WERKE (als een geboren Brabander wesende) in geen diensten als Raad en Pensionaris sal mogen werden gebruikt — *sonderlinge tot deser tijd*," — enz. *Register*, 26 Januarij 1588 (Pensionaris van *Schiedam* Mr. ERASMUS DE ZOETE geweerd). Nog 15 April, 4 Julij 1588.

heid der Staten over het euvel, dat zigtbaar meer en meer invretend, door de handhaving van 's Lands Privilegiën moest beteugeld worden. — Het gold het beginsel, niet den persoon die Nederland vroeger bij den Duitschen Rijksdag te *Augsburg* [1]) had vertegenwoordigd, en die nog in volgende jaren, zoowel als de Mechelaar DE SELLE [2]), in meer dan één Gezantschap het Vaderland aan zich verpligt hebbende, zijne eervolle loopbaan als Raadpensionaris van Zeeland zoude besluiten. — Gelijk de opkomende Republiek verrijkt werd met de herwaarts overgebragte kapitalen, met ondernemende kooplieden, nijvere fabriekanten, geoefende kunstenaars, werk- en ambachtslieden; gelijk de letteren en beschaving door de edelste vernuften en de beroemdste Geleerden uit het Zuiden, aanmerkelijk werden bevorderd, zoo deed het Algemeen, gewestelijk en plaatselijk Bestuur zijn voordeel met de talenten en verkregen kunde van menig gevlugt ambtenaar. — Doch de uitzondering mogt niet regel worden. — Bescheiden, maar zelfstandige en onafhankelijke inboorlingen behoorden door het stout en schaamteloos bejag van fortuinzoekers niet verdrongen te worden. Gegoede en geërfde ingezetenen, in Regeringsposten geplaatst, maakten de bestanddeelen uit der inheemsche Aristocratie; eergierige en overmoedige buitenlanders konden zich alleen onder de Monarchie of met behulp van democratische uitspattingen verheffen. — Het blijft OLDENBARNEVELT's duurzame verdienste [3]), den overweldigenden

---

[1]) BOR, XVIIe B. fol. 324 volgg. (Instructie 9 Julij 1582. Zijne Ambtgenooten waren de Hertóg van BOUILLON en DUPLESSIS-MORNAY.

[2]) Opmerkelijk is het gezegde van den ter dood verwezen OLDENBARNEVELT tot den Fiscaal Dr. LAURENS DE SILLE: »*Sylla, Sylla!* dat uw Vader opsagh, dat gy u tot dese saek laet gebruiken!" *Brandt, Historie v. de Rechtspleg.* bl. 137. Z. nog p. 4, 268.

[3]) GROTIUS, Annal. L. V p. 152: »Excepit mox JOANNES OLDENBARNEVELDIUS, auxitque (munus) virtutibus propriis, quarum insigne documentum dedit adversus LICESTRII minas artesque, ut fidus consilii, ita animi invictus."

stroom met onvervaard en kloek beleid gestuit en gebroken te hebben. — De Advocaat van Holland en LEICESTER werden formele partijen, en hoe de laatste door de *Utrechtsche* factie en door de ijveraars in Friesland mogt worden gestijfd, de nationale zaak zegevierde. — Nog in 1654 [1]) haalde DE WITT het vermetel bedrijf der woelgeesten van 1587 en 1588 op, en herinnerde hij, hoe »door de Volmachten van *Oostergoo* [2]), hun qualificerende als Staten van dien, ende hun Geassocieerden, by haer selven, ende in weerwille, niet alleenlijck van de andere Provincien, maer oock van de andere Leden van Vrieslandt, door speciale Gedeputeerden aen de Koninginne van Engelandt" de Souvereiniteit was aangeboden; hoe voorts »de Heeren *Staten van Utrecht* in Julio 1588, (wel is waer, dat sulcks geschiede in de *factieuse* Leycestersche tijden) NICOLAES VAN MEETKERCKEN aen H. Ma[t] van Engelandt hadden gesonden op particuliere Commissie ende Instructie van deselve [3]); aen welcken VAN MEETKERCKEN oock by secrete Memorie noch eenige saecken van merckelijcke importantie by de hooch-gemelte Heeren Staten *in mandatis* ghegeven zijn geweest."

Maar ELIZABETH, die regelregte, officiele en onderdanige

---

[1]) In de Verdediging der Acte van Seclusie. *Resol. v. Consideratie* fol. 59, 73, 177 volgg. 192 volgg.

[2]) *Instructie*, daernaer WIJBRANDT VAN ALUWA, ende D. RICHEUS DE POSTELLA, *Gecomm. v. de Volmachten van Oostergo — hen sullen addresseren aen de Kon. Ma[t] v. Engelandt* (Leeuwarden 5 Januarij 1587) »volgende de voorgaende besoignen, eerst by mijn Heer D. HESSEL AIJSMA, President 's Hofs van Vrieslandt in Engelandt ende nu in Novembri lestleden by AIJLUWA aen sijne Excell. gedaen, ende met deselve S. Exc. *gemaeckt*, alsnog presenteren die *Souverainiteyt van de Provincie van Vrieslandt voor soo veel in hen is*" enz.

[3]) *Instructie voor den Heere Capiteyn* MEETKERCKE, *gaende v. wegen de Staten v. Utrecht naer Engelandt* (27 Julij, 1588) en *Instructie ofte secrete Memorie voor den Lieut. Collonel* MEETKERCKEN. BOR, XXIV B. fol. 114 verso.

aanzoeken van geheel Nederland had afgeslagen, en bij die weigering na rijpe overweging, had volhard, was niet genegen haer politisch stelsel voor de hersenschimmige plannen van de Utrechtsche stokebranden [1]) of van den heerschzuchtigen President AYSMA [2]) te laten varen, — veelmin voor de bede der Geldersche en Zeeuwsche Predikanten. Het beroep op de H. Schrift, »de zekere regel van alle onze raadslagen," was vruchteloos. Te vergeefs hielden zij de noodzakelijkheid voor ván den glans van het Koningschap, en »het ongelukkig begin, en den nog ongelukkiger voortgang van dezen Aristocratischen of Democratischen Staat, die zoo klare getuigenis gaven van de onvolkomen Regering eener Republiek, dat het einde met den ondergang van al de Vereenigde Nederlanden nog allerongelukkigst zoude zijn [3])." — De proefneming van het aan LEICESTER opgedragen Opperbevel, als Luitenant-Generaal, tegen haren zin in het Bewind van den *Gouverneur-Generaal* verkeerd [4]), had haar voor goed van de Oppermagt afgeschrikt. — Zij mogt in opbruisenden toorn den Nederlandsche Gezanten verwijten, dat de Staten den Landvoogd slechts eene schaduw van gezag hadden gelaten; dat zij zelve de teugels van bet bestier in handen hielden, en den spot

---

[1]) Adres der Utrechtsche burgerij bij VAN REIJD, fol. 155: »Cupimus ut Sua Excellentia *absolute* imperet, et pro suâ discretione, salvâ Religione et privilegiis Suam Majestatem non offendentibus."

[2]) Le Président AIJSMA, MEETKERKE, et quelques autres gens de bien de Frize et ailleurs qui ont esté disgratiez et mesmes emprisonnez pour avoir tenu le party de S. E." GROEN V. PRINSTERER, *Archives* t. a. p. p. 55.

[3]) *Kluit*, t. a. p. bl. 481—487, en meer bij *Brandt*, *Hist. d. Reformatie*, I. 719—753.

[4]) I'avois envoié Monsr le Conte de LEICESTER pour *Lieutenant de mes forces*, et mon intention estoit qu'il auroit cognoissance de vos finances et contributions. Mais au contraire il n'en a rien sceu, et les avez maniez ensemble et en faict à votre mode entre vous. Vous lui avez donné tiltre de *Gouverneur*, pour soubz ce nom jetter tout votre mal sur luy, lequel tiltre il a accepté *contre mon gré et sans mon sceu*, par ou il mit en hazard de

met hem dreven [1]), bij eenig nadenken kon zij zich de misslagen en dwalingen niet ontveinzen, welke ook zij in haren gunsteling ondubbelzinnig had gelaakt. De titel van *Gouverneur* had de verantwoordelijkheid van al het misdrevene op zijne schouders geladen; maar had hij niet zelf dien titel, de weidsche en luisterrijke waardigheid begeerd? had hij niet eerlooze, beruchte handlangers gebruikt en bevoordeeld, en daarentegen, opregte Patriotten van het kussen verwijderd, vervolgd en mishandeld? waren niet door zijn slecht geplaatst vertrouwen 's Lands penningen verduisterd en vestingen aan den vijand overgeleverd? Klaagde men over de inbreuken door de Staten op de bevoegdheid van den Gouverneur gepleegd, veeleer bepaalde zich het bezadigd en omzigtig, maar tevens onwrikbaar verzet van Holland, Zeeland en Friesland tot de verhoeding van meerder buitensporigheden van LEICESTER's Achterraden, door de Utrechtsche burgerij en de Kerkelijken geschraagd.

Erkent en huldigt het nageslacht in WILLEM I den grondlegger van onze onafhankelijkheid, in OLDENBARNEVELT eerbiedigen wij met een scherpzinnig Geschiedvorscher den man, aan wien de staatkundige vorming van ons Land tot een Gemeenebest is toe te schrijven, den wezenlijken stichter der *Republiek* van de *Vereenigde Nederlanden*. Maar, »hoe en op welke wijze, vraagt J. D. MEIJER, heeft hij zich dien invloed verschaft, die over den geheelen Staat beslissend is geweest, die èn de vreemde Mogendheden, èn de hoogste personen binnen 's lands, aan den Graaf van LEICESTER, aan Prins MAURITS, aan alle anderen, de wet heeft doen stel-

---

perdre sa vie et ses biens, et la grace et faveur de sa Princesse que luy importe le plus."

[1]) »Et quelle auctorité, je vous prie, luy avez vous donné? une auctorité umbratile ou imaginaire seullement. C'est se mocquer des gens" enz. Aanspraak van ELIZABETH, bij DE JONGE t. a. p. bl. 132 volg.

15

len [1])?" Trachten wij zonder te herhalen wat dienaangaande hiervoren werd medegedeeld [2]), het oogenblik nader aan te duiden, van hetwelk die invloed, bepaaldelijk in het bestier der Diplomatie, dagteekent. — De feiten alleen moeten spreken, niet de *Instructie* van den Advocaat, even onvolledig en beperkt als die van zijn Voorzaat. Men vergete evenwel niet, dat reeds HUGO DE GROOT heeft geklaagd over de moeijelijkheid, om zonder kwetsing van den veelhoofdigen naijver, de in het duister schuilende handelingen van Hollands Minister uit de Registers van Staat op te delven en in het licht te plaatsen [3]). De roemrijke bedrijven van hen die eene Monarchie besturen, blijven niet verholen, en zelfs in de Aristocratie en Democratie leert men dezulken kennen en vereeren, die in den Raad of bij de Gemeente door stoutheid of schranderheid uitblinken. — Anders in Holland, waar de Besluiten ten name van het Collegie worden geboekt. En ziedaar de reden, waarom de in het buitenland zoo schitterende vermaardheid van JOHAN VAN OLDENBARNEVELT, van den Man, die door geest en door inspanning het hoogste gezag bij een vrij Volk verworven had, zoo weinig, zegt hij, in onze Historie herdacht wordt [4]). Al kent men de beleiders

---

[1]) *Verhandelingen in geleerde Genootschappen* (1846), II. 297, 329 (Voorlezing over JOAN VAN OLDENBARNEVELD, 13 Maart 1835 in het Koninkl. Nederl. Instituut).

[2]) *Inleiding*, Eerste Gedeelte, bl. 7, 131—136, 143—150, 153—162; Bijlage XIV; Tweede Gedeelte, bl. 3—6, 9, 10, 14, 15, 20—23, 26, 45—48, 58—60.

[3]) GROTIUS, *Histor. L.* VII. 445. »In Batavis cuncta *Concilii* nomine perscribuntur, *auctorum* nulla memoria, quos etsi noveris, laudandilocum ambitiose quaesisse videaris, nec plurium vites offensas, quibus aliena gloria pro exprobratione ignaviae est."

[4]) »JOHANNES OLDENBARNEVELDIUS Ordinum Hollandiae princeps assessor, vir patriae reipublicae scientissimus, ac proinde eâ auctoritate, quantam quis summam ope ingenii atque industriae in libero populo consequi possit. — Si qui erunt exteri, quorum in manus ista venient, mirentur hujus claritudinis nomina apud ipsos etiam celebrata in nostram scriptionem tam raro incurrere.',

en bewerkers van een of ander gewigtig en heilrijk Staatsbesluit, men verzwijgt hen om aanstoot te mijden of niet den schijn van vleijerij en gunstbejag op zich te laden. — Die schroomvalligheid der landgenooten heeft een' vreemdeling, een Franschman, tot de bewering verleid, dat alleen Fransche Geschiedschrijvers onze Staatslieden regt zouden hebben doen wedervaren [1]).

Dit in het voorbijgaan. — OLDENBARNEVELT's diplomatisch aanzien straalt spoedig na de aanvaarding van zijn Ambt, in het *Register* van Holland door. »Is, dus leest men 20 November 1586, by den Advocaat van den Lande verklaart, dat hy Brieven ontfangen had van *Keulen* en *Luik*, presenterende deselve te communiceren de Gecommitteerde Raden." — Wij vinden den 26 Januarij 1587 melding gemaakt van brieven door REINGOUD aan een vertrouwd persoon geschreven, »welke Brieven den Advocaat vertoont zyn, omme van hem te verstaan, of hy tot dienste van den Lande daarinne iets goeds soude mogen doen. — Is geresolveert, dat den voorschreven persoon tot laste van den Lande daarinne gebruikt sal werden, *onder Instructie die den Advocaat daartoe sal mogen geven*, ten einde des voornoemden REYNGOUTS dessein mag werden geopenbaard, en daartegens in de gemeene sake voorsien mag werden." — En wat in 't bijzonder de verhouding tot LEICESTER en de regtvaardiging van der Staten gedrag betreft, ter Vergadering van Holland werd den 3 Februarij 1587 voorgelezen »sekere Missive geconcipieerd, die aan S. Exc. van LEYCESTER soude geschreven werden aangaande de inconvenienten, die gedurende sijne Regeringe zyn gepasseerd; en is hetselve Concept goedgevonden, om in de Vergaderinge van de Staten-Generaal voorgehouden, geresumeerd,

1) »Il n'y a guères que les François, qui aient rendu par leurs Histoires à OLDENBARNEVELD et à JEAN DE WIT la justice, que ces deux excellens hommes méritoient de leurs concitoiens." *De la Barre de Beaumarchais*, *Le Hollandois ou Lettres sur la Hollande*, 2e Partie Lettre V, p. 21.

en by deselve aan Syne Excell. en ook aan Hare Mat en de Gecommitteerden in Engeland wesende, overgesonden te werden." De vervulling van dien last werd, nevens anderen, »*den Advocaat*," onmiddellijk in rang na het Lid der Ridderschap MATHENES volgende, opgedragen. — Eenige dagen daarna treffen wij OLDENBARNEVELT weder aan onder degenen, die grondig hadden te onderzoeken in hoeverre de zending van den Heer DE LA PRÉE [1]) naar Frankrijk en van Dr. JUNIUS naar Duitschland, beide door LEICESTER, na zijn eersten terugkeer in Engeland benoemd, al dan niet in 's Lands belang voortgang behoorde te hebben; en werd besloten, dat »sooverre syluiden in goede conscientie bevinden souden, dat de Landen uit de voornoemde reisen en diensten eenige voordeelen souden genieten, de voorschreve Gecommitteerden voor een half jaar in dienste gehouden en gebruikt sullen werden [2])."

Wij zien wijders in het *Register* van 17 en 23 Maart 1587 aangestipt, dat er Brieven uit Engeland »van de Gedeputeerden van Holland *aan den Advocaat*" waren gekomen, ook »*in het particulier* geschreven;" en daags daarna de verschijning van NOËL DE CARON [3]), den Heer van *Schoonewal*, sedert dertig jaren lang Gezant der Republiek bij het Britsche Hof [4]), »hem gepresenteerd hebbende in de Vergaderinge

[1]) In het *Register* 28 Aug. 1587 staat verkeerdelijk DU PIF. — Hier werd bedoeld QUENTIN DE TAFFIN, Heer van *La Prée*. Z. deze *Inleiding*, Eerste Gedeelte, Bijlage VIII, bl 45.

[2]) *Register* 14 Febr. 1587. — 28 Aug. 1587.

[3]) Een brief van 4 Febr. 1587 door LEICESTER aan MAURITS uit Greenwich gerigt en door CARON overgebragt, vindt men bij GROEN V. PRINSTERER, *Archives*, 2e Serie I, 37. Een *Fransch* Rapport van CARON namens ELIZABETH, (van den 27 April 1589) is in het *Register* van 21 Mei 1589 geboekt.

[4]) Eerst onder den titel van *Agent*, opvolger van ORTEIL. *Bor*, XXVIII B. fol. 555. — Den 18 Mei 1591 (n. stijl) schrijft GILLES VAN LEDENBERCH uit *Utrecht* aan den Gedeputeerde te 's Hage: »Dat een ander Agent in plaets van den Heere ORTÉLL in Engelant gestelt zoude werden vynden myn Heeren (de Staten van Utrecht) goet, ende wort by de meesten alhier daertoe wel bequaem gevonden den Heere CARON." (Prov. Arch.)

van de Staten van *Holland*, *overmits de Staten-Generaal niet en vergaderen*, omme te verstaan, of by hem die van Holland eenige diensten gedaan souden mogen werden by Hare Ma^t^ en Syne Exc. van LEICESTER, alsoo hy van meeninge was op morgen hem na Engeland te begeven met het eerste bequaamste weder." — CARON werd verzocht te willen verklaren, dat die van Holland anders niet bedoelden, en onveranderlijk »met Godes hulpe voor oogen houden sullen dan de conservatie van den Lande tegens alle geweld en aanslagen van den vyand; en dat de eere, respect en authoriteit van Hare Majesteit en Syne Excellencie mogen werden voorgestaan, en het Tractaat met H. M. gemaakt, agtervolgt en onderhouden, en dat daarom Hare Ma[t] nogte Syne Exc. egeene *quade rapporten* geloof willen verleenen, hetwelk by den voornoemden SCHONEWAL sulks is aangenomen [1])."

Het was het oogenblik van felle verbolgenheid, waarvan hiervoren is gesproken en welke ELIZABETH in scherpe verwijten tegen de Nederlandsche Gezanten deed uitvaren [2]). — Doch al ware de toon der Koningin minder hevig geweest, het misverstand zelf kon niet weggenomen worden. — LEICESTER's raadslieden, gewoon in troebel water te visschen, waren, trots de tusschenspraak der Engelsche en der Nederlandsche Bemiddelaren [3]), onherroepelijk in de algemeene schatting verloren en maakten den Landvoogd bij zijne wederkomst in den zomer van 1587, het spoor geheel bijster. — Men oordeele van de gevaren, welke de Advocaat moest trotseren, uit het ernstig beroep door de Staten van Holland op

---

1) *Register* 24 Maart 1587.

2) Bij DE JONGE t. a. p. »Je vous ay envoié cest année quinze, seize voire dix-sept ou dix-huit mille hommes. Vous les avez laissez sans paiement, les uns *mourir de faim*, les aultres si desesperez, qu'ils ont esté contraincts de se retirer vers l'ennemi. N'est-ce pas pour estre despité pour la nation Angloise et pour vous une grande vergogne?" enz.

3) Met name van Lord BUCKHURST en van den President VAN DER MYLE

zijne vaderlandsliefde gedaan [1]). Met grammen moede had LEICESTER bedreigingen geuit, die, naar de ondervinding van het verleden, door dadelijkheden zouden achtervolgd worden. — Wie kon het lot voorzien, dat zijne in dolle woede ontstoken wraakgierigheid den aan eed en pligt getrouwen Minister bereidde en wat kon dezen de belofte van schadevergoeding baten ter zake van hetgeen hem »buiten of by wege van Justitie" mogt overkomen [2])? Het was een strijd op leven of dood geworden. — Geene verzoening was denkbaar zonder voorafgaande voldoening (*reparatie*) wegens »de propoosten, die by den Advocaat OLDENBARNEVELT souden zyn gebruikt, als dat Syne Excell. soude tragten na de *Souveraine* Regeringe, om te beter dese Landen onder den Pais te mogen brengen [3])."

Wie, hier of daar, in de betuigingen der Staten hetzij vroeger of in dit hagchelijk tijdgewricht, zekere onopregtheid gispt, bedenke, dat zij met een' beoefenaar der gewetenlooze Politiek van MACCHIAVELLI te doen hadden. ELIZABETH was de vlijtige lezeres der befaamde geschriften van den Florentyn [4]); LEICESTER zelf wordt in pamfletten van die dagen afgeschilderd als tot in het merg, van den geest dier verfoeijelijke leeringen doortrokken [5]), en nog onlangs was door

---

1) *Register* 12 Sept. 1587. »Zyn gecommitteert eene van *Dordrecht* en die van *Delft*, omme den Heere Advocaat OLDENBARNEVELT te communiceren de Declaratie van S. Exc. in geschrifte overgelevert, en daarop te verstaan sijn advis, en voorts den voorn. Heere Advocaat by alle mogelyke wegen en middelen te induceren, ten einde hy op de Vergaderinge van de Staten — alhier in den *Hage* gelieve te compareren tot dienste van des gemeene Lands saken, daaraf denselven Advocaat grondelijke kennisse en wetenschap heeft, *gemerkt hetzelve* meest noodig is in dese *gelegentheid des tyds*," enz.

2) *Register* 11 Sept. 1587.

3) *Register* 14 Sept. 1587.

4) VON DOHM, *Denkwürdigkeiten meiner Zeit*, V. 102.

5) KLUIT, II. 425: *Discours de la vie abominable, ruses, trahisons, meurtres, impostures — desquelles a usé et use journellement le Mylorde de Lecestre, Machiavelliste*, enz. 1585.

ALBERICO GENTILI met al de warmte der overtuiging in de toewijding van een boek aan PHILIPS SIDNEY, MACCHIAVELLI'S lof onbewimpeld verkondigd [1]). — In de staatkunde der XVIe en van een goed deel der XVIIe eeuw, werd de dubbelhartigheid onder de grondregelen van zelfbehoud of van geoorloofde verrassing en verschalking aanbevolen [2]). — Onze treffelijkste Staatslieden, in de Fransche en Italiaansche scholen gevormd, zijn ongetwijfeld gedurende de worsteling tegen Spanje, in meerdere of mindere mate, aan dezelfde beginselen verkleefd of liever van die smet niet vrij geweest. — Het besef van magt en grootheid heeft, na den vrede van *Munster*, die wapenen als verroest en versleten door de meeste Nederlandsche Diplomaten doen wegwerpen; vóór de vestiging van de onafhankelijkheid der Republiek scheen niet slechts geweld met geweld, maar ook list met list gekeerd te mogen en te moeten worden. — En dat althans LEICESTER er geen bezwaar in vond, naar de omstandigheden of zijne verlegenheid hem knelden, de waarheid te verkorten, te ontkennen en te liegen, zijne misleide volgelingen te verloochenen en wat dies meer zij, bevestigt een tijd- en landgenoot, de eerlijke CAMDEN. — »Wanneer LEICESTER gewaar werd, schrijft hij, dat zijn gezag van dag tot dag afnam, heeft hij zich tot bedrog gekeerd en voorgenomen factiën onder het volk te voeden, *Leiden* en andere steden onder zijne magt te brengen. — Doch als hij van deze hoop door de straf van sommigen verstoken was en zwaren aanstoot had gegeven, heeft hij, door de Koningin in Engeland teruggeroepen, het Gouvernement afgestaan en den Staten de vrije bestiering der Provinciën overgelaten. — Men heeft niet te twijfelen, of hij

---

1) ALBERICI GENTILIS, *de Legationibus Libri tres*, Londini 1585 (Illustrissimo PHILIPPO SYDNEIO.) L. III., c. IX. p. 109 sq.

2) HEFFTER, *Das Europäische Völkerrecht der Gegenwart*, § 232: »qui nescit dissimulare nescit regnare." — WICQUEFORT, *l'Ambassadeur*, L. I. Sect. VII. p. 174.

had in den zin de heerschappij aan zich te trekken [1])." — Tot LEICESTER's meest geachte en welmeenende raadslieden behoorde de wijze en veelbeproefde LEONINUS, gewis geen vijand der Monarchie, hij die achtervolgens REQUESENS en Don JOAN, MATTHIAS en ANJOU gediend had en nu ook den Engelschen Landvoogd en diens vertrouwelingen, met Geldersche vrijmoedigheid de voordeelen van een gematigd Bewind voorhield. Dan, gelijk de Kanselier zelf getuigt [2]), te vergeefs; door de overreding van anderen belezen en verschalkt, was LEICESTER onvatbaar voor verbetering, en had zijn bestuur weldra een ongelukkig einde. — Wij kunnen er bijvoegen, dat de gronden zoowel door zijne echte als door zijne valsche vrienden en verleiders aangevoerd, voor ons in onlangs uit de Archiven opgedolven stukken bloot liggen. — Indien LEICESTER, door het reeds gebeurde verbitterd, herwaarts terugkeerde, welke zoude zijne gedragslijn zijn? Zoude hij minzaam en welwillend, zich voor nieuwe misslagen hoeden? Zoude hij integendeel zijnen wederstrevers norsch en gebiedend, schrik en ontzag aanjagen [3]) en hen tot vertwijfeling pogen te brengen door de voorspiegeling van de onvermijdelijke bevrediging met Spanje, zoo niet alle eischen der Koningin en de zijne ingewilligd wierden? Hij was blijkbaar uit Engeland wedergekomen met opzet om dit laatste te beproeven, maar Hollands Advocaat stond pal, en binnen's jaars stierf de be-

---

1) Zie de vertaling bij BRANDT, *Hist. der Reformatie*, I. 746.

2) »Ab ipso LEICESTRIO in consilio retentus fui, eumque fideliter et libere de omnibus admonui, quae ad Rempubl. pertinerent, sed aliorum persuasionibus circumventus et deceptus ad bene agendum moveri non potuit, *ideoque* et breve imperium habuit et infelicem exitum." — DELPRAT, (bij NIJHOFF t. a. p.) *Vita Elberti Leonini*.

3) *Avis à la Reine d'Angleterre* bij GROEN V. PRINSTERER, *Archives*, 2 Série T. I. 39. »*Terrere ni pavent.*" (Tacit. I. Ann.) P. 42–45, 47–63. *Sur les raisons pour ou contre le retour du Comte de* LEICESTER — (p. 63–68) *Avis à* LEICESTER (p. 72–76).

schaamde eerzuchtige door verdriet wegens het mislukken van zijn' toeleg verteerd [1]).

Het voegt ons billijk te zijn en ELIZABETH's karigheid [2]), die LEICESTER meermalen in verlegenheid had gelaten, niet uit het oog te verliezen. — Na hare ontevredenheid over zijne eerste handelingen, kon niets verderfelijker zijn dan de telkens rijzende geschillen over de nietvervulling der bedingen van het Tractaat en over de daarop gepleegde inbreuken door de Engelsche krijgsbevelhebbers. – Maar doodelijk moest het gezag van den Landvoogd in de openbare meening getroffen worden door de bewering, dat Nederland reddeloos uitgeput, volstrekte behoefte had aan den vrede met Spanje, en door de ontdekking dat ELIZABETH met PHILIPS onderhandelde op het tijdstip, dat onze vestingen door verraad of pligtverzuim aan PARMA werden overgeleverd [3]) — Hier te lande mogt men het te veel op de Koningin laten aankomen, wederkeerig te *Londen* vergde men het onmogelijke van de Republiek en zocht men met fraai klinkende uitmeting van eigen verdiensten en grootmoedige belangstelling te betalen.

Met onwederlegbare bondigheid zien wij OLDENBARNEVELT's bedrijf door de gewezen Raden van State onder LEICESTER, in 1589 Gezanten in Engeland, SEBASTIAAN VAN LOOSEN en JACOB

---

[1]) Den 14 September 1588. (Register van Holland, 20 Sept.) »Is advertentie gekomen, dat den 14 deser den Grave van LEYCESTER 's morgens omtrent tien uren in Engeland is gestorven." — Ter Vergadering der Generaliteit van 1 April bevorens was LEICESTER's originele Acte, houdende nederlegging en overdragt van het Gouvernement en Kapiteinschap-Generaal der Nederlanden in dato 17 December 1587, door den Raadsheer KILLIGREW vertoond.

[2]) »Le naturel froid et *chiche* de la Roine et du grand Thrésorier" bij GROEN p. 75.

[3]) LEICESTER zelf erkende »la lascheté et trahison faicte par STANLEY." Brief aan MAURITS uit Greenwich, 4 Febr. 1587, bij GROEN V. PRINSTERER, *Archives* (2e Série) I. 37.

VALCKE, verdedigd [1]). — Het was overigens de Advocaat zelf, die de middelen tot het klemmend betoog had verstrekt. — »d'Actien van de Heeren Staten, zoo luidde het Berigtschrift, sullen sy in allen vrymoedelijk en besonderlijk justificeren — 1°. uyt de Remonstrantiën aen den Heere Grave van LEYCESTER, in den jare 1586 tot verscheyden tijden by de Staten gedaen; 2°. uyt den inhoude van de brieven van den 4 Februarij 1587; 3°. uyt de Resolutiën den Heere Baron VAN BUKHORST op syn overgegeven poincten gegeven [2]); 4°. uyt de nadere Declaratie op de voorsz. brieven van den 4 Febr. aen denselven Heere gelevert; 5°. uyt de Remonstrantiën by de Heeren Staten van Holland ter wederkomste van den Grave van LEYCESTER in den jare 1587 gedaen, en de gedrukte Justificatie van dien; 6°. uyt de eygen justificatie van de complicen van den seditieusen handel binnen *Leyden* voorgenomen; 7°. uyt de Memorie van den Heere ORTEL, in den jare 1588 medegegeven; 8°. uyt de missiven daerop aen Haer Ma^t gevolgt; 9°. uyt de antwoord gemaekt en overgeleverd op de Propositie van den Baron van WILLUGBY in Martio anno 1588 [3]), met de Deductie gemaekt op de proceduren van *Sonoy* en syne adherenten; 10°. uyt de confessie van *Sucquet*; 11°. uyt den Placcate [4]) gemaekt tegens de verraders en schelmen van

---

1) Reeds onmiddellijk na het vertrek van LEICESTER, was VAN LOOSEN met CASEMBROOT naar Engeland gezonden (*Register* 15 Januarij 1588). Rapport van hunne Legatie *Register* 31 Maart 1588. — Thans hadden LOOSEN en VALCKE tot Ambtgenoot JACOB D'EGMONT, Heer van Kenenburg. (Depechen Provinc. Utrechtsch Archief).

2) LEICESTER, *Correspondence* p. 161, 364, 378. »My Lord of BUCKHURST, mythinks, would doe gret good here." (Aan WALSINGHAM, 27 Julij 1586). En 30 Julij: »My Lord of BUCKHURST would be a very fitt man," enz. Z. voorts wegens de zending van dien Staatsman, GROEN V. PRINSTERER, *Archives* t. a. p., p. 45 (ELIZABETH aan MAURITS). — en p. 60.

3) Z. het *Register* van Holland, 14, 15 Maart 1588.

4) Placaat der Staten-Generaal 17 April 1589 (Naamlijst der verraders) in het *Nederl. Placcaetb.* van SCHAEP, Amsterd. 1644, I. 94—109.

Geertruidenberg; 12°. uyt de geschriften gemaekt soo op 't gene by den Heere WILLUGBY, als by den Heere BODLEY, en ten laesten by den Heere CARON is overgeleverd." — Zij moesten als reden der voortdurende oneenigheid in de Republiek, voornamelijk aanwijzen ELIZABETH's onwil, om bij eene openbare Acte van *desaveu* de bewerkers der factiën en woelingen te logenstraffen, in stede van hen, zoowel in Engeland als ten onzent te ondersteunen, en zelfs de welgezinden met verwijten te bejegenen. Ten aanzien der Negotiatie, welke de Koningin nogmaals met Spanje mogt voorslaan, wilde de Instructie, dat de Gezanten zich zouden »behelpen met de voorgaende depeschen daerop gedaen [1]), en met de beste redenen justificeren, dat de Staten H. Ma[ts] begeerte daerin niet hebben konnen toestaen." — Maar met het fier gevoel der reeds niet meer twijfelachtige onafhankelijkheid, werd aan het slot ingescherpt [2]), dat die regtvaardiging niet de beteeekenis moest hebben van een verweerschrift of Apologie; de Gezanten hadden slechts bij wege van inlichting en kennisgeving, naar omstandigheden en naar hun beste weten, deze of gene punten bij te brengen [3]); »also de Staten *niet verstaen* der Landen saken, elders dan *binnen deselve Landen,* by contestatie te doen justificeren." Zoo spoedig en krachtig had de uitheemsche aanmatiging en overmoed den nationalen zin gewekt en verlevendigd!

Dat OLDENBARNEVELT hier in aller naam sprak, schoon die taal van wege de Staten-Generaal moest gevoerd worden [4]),

---

1) Z. het *Register* van 30 Nov. 1587.

2) Depêche der Gezanten 7 Junij 1589: »Dat wy nyet en verstonden de saecke hier (te *Londen*) *litigieux* te maecken ofte dat by H. Mat ofte haer Ed. daerop *jugement* gegeven zoude worden."

3) »Alleenlijk by forme van *informatie* en *advertentie*, en anders niet." Verg. BOR, XXVIe B. fol. 427 volg. (12 Mei 1589).

4) Z. wegens het Presidentschap der Heeren van Holland, ter Vergadering der Staten-Generaal, »wesende den tijd, dat de bevordering van zulke en gelijke zaken tot zijnen laste quam," OLDENBARNEVELT's *Verhooren*, bl. 97.

blijkt uit de onderteekening van den Geloofsbrief aan ELIZABETH en van de andere diplomatische stukken, welke den Gezanten werden overhandigd. Zoozeer was sints LEICESTER's vertrek, de invloed van Hollands Minister ter Generaliteit gewassen, dat hij toen reeds, gelijk dertig jaren daarna, in Engeland beschouwd werd als de Albestierder van 's Lands zaken. Met beleid en behendigheid had hij zich van de gelegenheid bediend, en niet alleen Lord WILLOUGHBY [1]) binnen de palen zijner bevoegdheid als *Luitenant-Generaal* weten te houden, maar ook, zoo als vroeger werd aangemerkt [2]), door de uitbreiding van het gezag der Staten-Generaal, de tegenwoordigheid der Engelsche Leden in den Raad van State onschadelijk gemaakt. — Dit kon der aandacht van de vreemdelingen niet lang ontglippen en nu heette het, dat gelijk men onzen Gezanten schamper toebeet, »den Advocaet OLDENBARNEVELT alles *gouverneerde;* dat niemand hem dorst wederspreken; ja geadverteert te zijn, dat eenige van henluyden hem ontsagen, en niet derven adviseren; dat hy sedert 3 weken herwaerts noch hovaerdiger was geworden als te voren [3])" enz.

Het is van dit tijdstip, waarop de Minister van Holland sedert de dagen van WILLEM I met de parlementaire taktiek ter Generaliteit bekend, niet zelden het Voorzitterschap der Algemeene Staten bekleedde, dat de diplomatische bemoeije-

---

1) *Register*, 14, 15 Maart 1588.

2) *Inleiding*, Eerste Gedeelte, bl. 123 volg. — Verg. ook het *Register* van Holland, 5 Maart 1588. Bezwaren van den Raad, om op den naam en titel der Staten-Generaal »in dienst te continueren." Voorziening der Staten v. Holland — »ten einde by den Heere KELGREY (KILLIGREW), nog andere niet gesustineert soude mogen werden, dat by die van Holland daarin het voorsz. Tractaat ware *gecontribueert.*" (gecontravenieerd).

3) BOR, XXVIste B. fol. 453. — Men gaf ten antwoord, zooals de Raadpensionaris HEINSIUS dit kort aanstipt: »1°. dat syn autoriteit soodanig niet en was; 2°. dat hy was een dienaer van 't Lant bedienende een staet die veel swaricheden ende opsprake subject is, en dat hy (OLDENBARNEVELT) daerom het een yder niet van passe kan maken." — (H. S. VAN DER HEIM).

nissen van dit Collegie, zonder *uitsluiting* nogtans van den Raad van State, veelmin van de Staten der Provinciën, zigtbaar toenemen. — Hoewel niet oppermagtig, maar alleen de zeven souvereine Gewesten vertegenwoordigende, was het deze Vergadering tot welke de buitenlandsche Ministers, over een of ander onderwerp hebbende te *negotieren*, zich nu gemeenlijk wendden. — De regtsbeginselen nopens den internationalen werkkring der Staten-Generaal waren evenwel nog zoo weinig gevestigd, dat de Ambassadeurs van Engeland, zich in 1590 geenszins vergenoegden met de mondelijke verklaring, dat »het Collegie of *corpus* van de Staten-Generaal, gecomposeert wesende by de Gedeputeerden van de geunieerde Provinciën, — is het souverein Collegie van den Lande, hetwelk geen *Overheer* heeft, maar die Gedeputeerden van de Provinciën, te weten die Staten van deselve, aan welke zy heure actiën en Resolutiën moeten verantwoorden." — Zij lieten zich niet nader en dieper met H. Ho. Mog. in, dan na het schriftelijk antwoord van de Gedeputeerden ter Generaliteit ontvangen te hebben, »dat de Articulen (der beöogde negotiatie) *aan de Provinciën* gesonden waren, en dat die haar Resolutiën en last daarop gesonden hadden aan hun resp^e Gedeputeerden, en dat zy in conformiteit van dien souden besoigneren, en *tracteren* met de gem^e Heeren Ambassadeurs [1])."

Geen wonder: van zeer versche dagteekening was meer dan één blijk der diplomatische bedrijvigheid van den Raad van State. Nog in het najaar van 1588, had de Raad den Pensionaris van *Delft*, LEONARD DE VOOGT en den Agent ORTEIL, »tot dienste van den Lande" afgevaardigd om van den Koning van *Schotland*, den zoon van MARIA STUART, JACOB VI, opheffing van een beslag en van *représailles* te verzoeken [2]); en

---

[1]) SLINGELANDT, *Staatk. Geschr.* II. 247—249. Resol. der Staten-Generaal 25, 26 Julij 1590.

[2]) BOR, XXV B. fol. 375 volgg. DE VOOGT was sedert Lid v. den Hogen Raad van Holland, Zeeland en Westfriesland.

wel »agtervolgende den last en *Instructie die by den Rade van State* daartoe is gegeven." — Verre van de bevoegdheid van dat Collegie te betwisten, vermaanden de Staten van Holland hunnen Agent tot welwillende en ijverige zamenwerking met den Pensionaris DE VOOGT. — Zij deden meer. Zij benaarstigden zich de betrekking met Schotland, zoo mogelijk, op den besten voet te brengen, en besloten »tot dien einde Syne Majesteit eenige vereering te doen met eenige jonge Hollandsche paerden, wesende vrugten deser Landen — van de beste die sullen wesen te bekomen, — soo na van *eender hoogte en hair*, als doenlijk is. [1]" — Omstreeks hetzelfde tijdstip komt een ander voorbeeld van zoodanig gemeen overleg van die van Holland met den Raad van State voor, in de zending en bezoldiging van den beruchten roervink te Utrecht, den Predikant HERMAN MODET. Ook deze ontving zijne Commissie en Instructie van het gemeld Collegie, en werd op eene jaarwedde van vijf honderd ponden naar de *Oostersche* steden gezonden [2]. De heillooze onruststoker zoude nu tot nut van den Staat, te *Embden*, *Bremen* en elders in Duitschland werkzaam zijn, en had hij onlangs in Engeland kwaad zoeken te brouwen, thans werd hij als geheim correspondent te *Keulen* en *Munster* gebruikt [3], zijne depêches aan OLDENBARNEVELT en den Burgemeester REINIER CANT onder den bedekten naam van HENDRIK VAN BENTHEM rigtende.

Daarentegen was de meer aanzienlijke en kostbare Ambassade naar *Denemarken* en de Duitsche Vorsten, na vele be-

---

1) *Register van Holland*, 15 October 1588; 21 November 1588; (20 Oct. Commissie voor Mr. GERARD HAMEL, Piqeur, tot aankoop van »ses jonge hengstpaarden voor den Koning van Schotland.") Zië nog *Register* 22 Maart, 24 Mei 1589.

2) *Register* 15, 19 November 1588. BOR XXII[ste] B. fol. 860 volgg. Instructie van den Raad der stad *Utrecht* (21 December 1586) voor Mr. PHIL. BATTALLER Griffier v. den Hove en voor *H. Modet*.

3) BRANDT, *Hist. der Reformatie* I. 756.

denkingen door den Graaf van HOHENLO en zijne Ambtgenooten aanvaard, ter Generaliteit vastgesteld [1]); het werd allengs regel dat de diplomatische Commissiën en Instructiën uit de Algemeene Staats-Vergadering ontsproten. — Zoolang derhalve de Advocaat OLDENBARNEVELT dáár zoowel als ter Dagvaart van Holland den toon gaf, bij het Bondgenootschap de belangen van het Gewest, bij de Staten der Provincie de belangen der Unie behartigende, mogt men het bij uitheemsche Hoven trachten te verbloemen, het feit dat hij de Republiek der Vereenigde Nederlanden in waarheid bestierde, was onloochenbaar. — Een treffend bewijs van onderscheiding gaven de Staten van Holland aan hunnen Minister, toen zij bij de met Vorstelijken luister gevierde doopplegtigheid van zijn jonggeboren zoon, als getuigen verschenen, en eene pillegave van zeshonderd gulden, met eene lijfrente van tweehonderd gulden 's jaars vereerden. Slechts twee jaren van een vrij volksbestaan had men beleefd, toen die schitterende hulde van erkentelijke Republikeinen den eenigen burger werd toegebragt [2]). — OLDENBARNEVELT toch had den stouten wensch verwezenlijkt, door den schranderen Fries ALBADA, den onderhandelaar te Keulen [3]), in een vertrouwelijk schrijven geuit.

---

[1]) *Register* 3, 16 November 1588. Depêche der Staten van Holland aan den Graaf: »Hebben wy alvoren Uwe Gen. ten hoogsten willen bedanken van de groote gunste en affectie — en dat deselve hem niet en heeft ontsien daarvoren alsulke groote sware reise aan te nemen — agtervolgende de Commissie en Instructie van *de Staten-Generaal*" enz. *Register* 14 Maart 1588. Depêche van HOHENLO aan OLDENBARNEVELT, uit *Rostock*. *Register* 8 Febr. 1589.

[2]) *Register* 10 November 1590. (HEINSIUS H. S.)

[3]) ALBADA aan REMBERT ACKEMA uit *Worms*, 1 Jan. 1584. »Si Ordines Generales ejusdem animi fuissent quo nostri, et simul liberam aliquam formam Reip. instituere voluissent, *omissis Monarchicis istis imperiis*" enz. De vrije Fries dacht nog aan iets anders, aan de voorvaderlijke Friesche Hoofden. — Aan BURMANIA vroeg hij (1 Nov. 1583) »Cur non — ad veteres suas *Potestates* redeunt?" -- »Alias *Potestates*, sive Gallicas sive Germanicas — *valere sinant*, longe melius Patria nostra paulatim se habitura est." Bij GABBEMA, *Epist. Clar. Vir.* p. 774, 776. Z. nog wegens ALBADA, Mr. R. W. TADAMA, *Prijsv.*

Hij had de banden der Monarchie geheel verscheurd; hij had de vernederende toevlugt tot buitenlandsche Opperheeren of Beschermers versmaad en door een wijs en ordelijk beheer der geldmiddelen, overbodig gemaakt. Trots de neteligste verwikkelingen, ten spijt der dusgenaamde *onoverwinnelijke* Spaansche Vloot die onze kusten bedreigde [1]), met verijdeling der Utrechtsche zamenzwering die uit Engeland begunstigd werd [2]), had hij 's Lands zelfstandigheid gered en met de daad getoond, dat men niet langer Regenten uit den vreemde behoefde.

Het schijnt hier de plaats, het stelsel van den Advocaat in de leiding der Diplomatie, beknopt uiteen te zetten; eerst tegenover den vijand en gedurende den oorlog en het Bestand met Spanje; vervolgens met opzigt tot de voornaamste en naburige Magten. — Had men door het herstel van het openbaar gezag, Vorsten leeren ontberen, Alliantiën hetzij dan met gekroonde hoofden of met Republieken, waren onmis baar; en zoo men al ook dezen, dikwerf veelbelovenden maar bedriegelijken steun had durven verwerpen, de Nederlandsche handel en scheepvaart moest door het ongestoord, vriendschappelijk verkeer ook met afgelegen Staten beveiligd, door Tractaten bevorderd en uitgebreid worden. — Waren de gewone wegen door den krijg of door de bekrompen ijverzucht belemmerd of versperd, men moest zich nieuwe tot in andere werelddeelen banen; wat reeds onder het Ministerie van BUYS was gezaaid maar geen wortel had kunnen schieten, zoude nu ontluiken en aanvankelijk bloeijen. — Slaan wij derhalve thans een' blik op de Europesche en de koloniale Politiek van Hollands Minister.

---

over de Gesch. v. het Veemgerigt enz. (Leiden 1857) bl. 158. (*Vrije Fries*, Ve Deel bl. 313).

1) *Register van Holland*, 19 November 1588 (Dank- en Bededag uitgeschreven).

2) *Register*, 7, 8, 11 October, 17 November 1588. (PROUNINCK, BRAKEL, KLEERHAGEN — NIC. V. MEETKERCKE).

I. *Betrekking tot Spanje.*

De ongelukkige Staatsman zelf heeft ons de taak gemakkelijk gemaakt. Wij kunnen ons geen juister begrip van zijne diplomatische bedrijvigheid, van de onveranderlijke strekking zijner inzigten vormen, dan hetwelk de zeventigjarige Grijsaard met verwonderlijke helderheid en getrouwheid van geheugen zijnen Regters op staanden voet en voor de vuist in de pen heeft gegeven. — Na herinnerd te hebben dat hij sedert het begin van 1588, met de Nederlandsche Agenten, Gedeputeerden en andere publieke Ministers in Frankrijk, Engeland, Schotland en Duitschland op bevel en last zoo van de Staten-Generaal als van die van Holland briefwisseling had gehouden [1]), logenstraft hij de vraag nopens de *Spaansche pistoletten*, aldus met het beroep op zijne onvergetelijke daden:

»Dat hij ook sedert den jare 1588 veel en menigfuldige geproponeerde Vredehandelingen met vele wèlgefundeerde redenen van de Staten [2]) heeft helpen afslaan, ter tijt toe de Spaengiaerts ende Eertshertogen gebragt zijn tot het bewilligen van mette Heeren Staten te handelen *als haar gelijke*, te weten, als met Regenten van *vrije Landen*, daarop zy nyet en pretendeerden [3]); en dat daarop by interventie van Hare Majten van Vrankrijk en Groot-Bretagnien de voorsz. handelinge eintelijk eerlijk en dienstelijk is gesloten; en dat de Heeren Staten daarvan de vrugten nu elf jaren hebben genoten, daarin gerekent twee jaren als 1607 en 1608, dat men onder stilstant was handelende. Dat sedert hetselve Tractaet, hij met grooten ernst heeft helpen bevorderen het Tractaet totte hanthoudinge van dyen mette Ambassadeurs van hoogstged. Con. Majt. van Vrankrijk en Groot-Bretagnien, het Accoort tus-

---

[1]) Verhoor van 26 November 1618, bl. 110. Z. deze *Inleiding*, Eerste Gedeelte, Bijlage VIII bl. 45.

[2]) Van Staat.

[3]) Verg. hiermede het nagenoeg gelijkluidend verhaal in de *Remonstrantie* van 20 April 1618.

schen Zijne Majt. van Vrankrijk en de Heeren Staten van Hollant op het onderhout van vierduysent soldaten te voet en twee compagnien te peerde, ende notanter dat voor de posteriteit tot een exempel behoort te dienen, dat de penningen voor 't beloofde secours altijts zes maanden te voren zouden worden geadvanceert. Dat hij ook heeft helpen vorderen en te wege brengen het Accoort tusschen de Gezanten van hoogstgedagte Co. Majt van Groot-Bretangien en de Heeren Staten opte betalinge en vereffening van Zijne Majts schulden op redelijke dagen. Dat hij na 't voorsz. Tractaet mede met allen ernst heeft helpen vorderen het recht van den Cheurfurst van *Brandenburg* en Hertog van *Nyenburg* in de Landen van *Gulik*, etc. en jegens de violente occupatie van den Eertshertoge LEOPOLD des Casteels en stad *Gulik*, aan denselven een heftigen brief ingestelt; en in den jare 1610 geweest over de Resolutie van Zijn Exc. den Prince van ANHALT, en Prince HENRICH VAN NASSAU, daarbij secretelijk geresolveert werde omme te slaan 't volk, 't welk op den name van den Keyser en den voorsz. Eertshertog in 't Land van *Luyck* vergadert waren, 't welk ook geëffectueert is. — Dat hy met sonderlingen ernst heeft helpen beleyden, dat de fortsen van Vrankrijk, Engelant, de Vereenigde Cheur- en Fursten, en van deze Landen 't samentlyck voor *Gulich* gebragt zijn, en de veroveringe met gemeene magt gedaan hebben, opdat den Spaengiaert en den Eertshertoch AELBERT hen daerjegens nyet en zouden derven stellen. — Dat hy insgelijks heeft helpen vorderen en effectueren het Tractaet tusschende voorsz. Vereenigde Cheur- en Fursten en deze Landen, opte mutuele assistentie; ook de hant helpen houden dat gehandelt is tusschen de Co. Majt. van *Sweden*, en ook van de *Hanzesteden* en deze Landen, ende dat tot kennisse gecomen zynde den quaden cours die de Hertoch van *Nyenburg* voor hadde met correspondentie des Eertshertogen, hy Zijn Exc. int jaar 1614 secretelijk heeft geassisteert en gesecundeert, omme de zaken van *Gulich* te verzekeren 1). Dat hy ook anno 1615 Zijn Exc. heeft gesecundeert int stellen van de ordre op 't secours van *Brunswyk*, en daarop intelligentie gehouden metten Heeren BIJ 2), VAN DEN SANDE en STICKE, tot *Lubeck* ende

1) Z. deze *Inleiding*, hiervoren bl. 58 en Bijlage XX. De naam van den aldaar gemelden Wurtembergschen Diplomaat is volgens MEMMINGER, *Würtemberg. Jahrbuch. f. Vaterl. Gesch.* 1824 s. 157 volgg. V. BOUWINGHAUSEN.

2) Lees BIJL, gelijk *Verhooren* bl. 83, 84. Hier wordt bedoeld JOH. BIJL.

Hamburch respectivelijk wesende. — Dat hy ook met grooten ernst tot afbrek van de Portugiesen en Spaengiaerts heeft helpen arbeyden en te wege brengen, dat men die van de Oost-indische Compagnie daartoe geencourageert en ook met drie hondert duysent gulden jaarlyks geassisteert heeft. En dat hy bovendien zoowel den Hertog en Republyke van *Venetien*, als den Hertoge van *Savoyen* jegens den Coninck van Spaengien en het *Huis Oostenrijk* heeft geencourageert met goede vermaningen, met 't favoriseren van tochten van Graaf JAN VAN NASSAU, en accorderen van datelijck secours. — Uyt alle welke redenen hy verhoopt dat myn Heeren Gecommitteerden, hooggedagte Heeren Staten-Generaal, Haere Exc. en Gen. 1) en een yegelijk zullen claarlijk bevinden, dat hy is deselve die hy geweest is van 't begin van de oorloge, altijts gebleven, en met Gods hulpe blijven zal 2)."

Wij weten dat OLDENBARNEVELT met de openlijke betuiging zijner onschuld, met de onwankelbare kalmte en onverschrokkenheid die haar kenmerken, de eeuwigheid is ingegaan [3]).

Ons onderzoek heeft geenszins de strekking van een verweerschrift. — Met de invlechting van de meesterlijk geïmproviseerde schets van den gevangen Advocaat, van dit wèl zamenhangend tafereel van zijne veertig-jarige toewijding aan de dienst des Vaderlands, hadden wij geen andere bedoeling, dan het als geleidelijk hulpmiddel bij de beschouwing van dit onafgebroken, rusteloos streven te gebruiken. — Maar wie kan zonder aandoening en ontroering op het onverganke-lijk gedenkteeken staren, dat de zoo ondankbaar bejegende Staatsman zich in den kerker gesticht heeft? Voegen wij bij

---

Z. Mr. L. A. J. W. Baron SLOET, *Stukken betrekkel. de onderhandelingen in den jare* 1615, *te Lubek gevoerd* enz., bij NIJHOFF, *Bijdragen* I[ste] Deel (1837) bl. 192 volgg. — De Pensionaris van *Nymegen* heet BILLIUS bij DUDLEY-CARLETON, *Lettres, Mém.* II. 242.

1) Prins MAURITS en Graaf WILLEM LODEWIJK.

2) *Verhooren*, bl. 131—133 (26 November 1618).

3) »Mannen en gelooft niet, dat ick een Landtverrader ben; maar sal sterven als een trouw Patriot van 't Vaderlant." Verklaring op het schavot 13 Mei 1619. Berigt van een oog- en oorgetuige in *'t Leven en Sterven van* J. VAN OLDENB., bl. 514.

het voldingend pleidooi, dat OLDENBARNEVELT onder de eersten had behoord, die in 1572 WILLEM I als Gouverneur erkenden en ALVA voor tiran hielpen verklaren; dat hij als vrijwilliger en op eigen beurs tot ontzet van *Haarlem* en *Leiden* te velde was getogen [1]); dat hij in 1580 en 1581 de afzwering van PHILIPS en daarna de opdragt van het hoogst Bewind aan ORANJE had helpen besluiten [2]). — Onzes inziens getuigt de gansche loopbaan van den Advocaat tot het einde toe, van den onuitroeibaren haat tegen Spanje; van een politisch-diplomatisch bedrijf, tijdens den oorlog bezield door de zucht tot bevrijding van het Gemeenebest, en gedurende de verademing welke het Twaalfjarig Bestand had geschonken, door het pligtbesef der vereischte voorzorg en waakzaamheid bij de aanstaande hervatting der wapenen [3]). Wij maken de woorden van den mishandelden Minister tot de onze: »Ende en can nyet geloven, dat eenig ongepassioneert verstandig man in desen Staat eenige reden ter wereld can hebben of bedenken, ter contrarie jegens hem, wesende zyne actien van zoo lange jaren zoowel *na* als *vóór den Treves* tot offensie van de Spanjaerts, Eertshertogen ende hare adherenten, zoo notoir en menigvuldig, dat een yegelijk dezelve overwegende diesaangaande contentement van hem moet hebben, hebbende hij — in 't aannemen van de defensie van der Landen vrij — ende geregtigheden, de ware Christelijke Religie ende vrij-

1) *Verhooren*, bl. 127, 188.

2) *Verhooren*, bl. 128: »wesende van teekenaars in getal van ongeveerlyk sestig personen, daarvan nyemant in 't leven zy als *hy en nog twee*."

3) Fraai luidt de verdediging van OLDENBARNEVELT'S onschuld tegen den volkswaan die hem ook na den dood vervolgde, terwijl de *Verantwoording* van H. DE GROOT diens lasteraars beschaamde, in den onlangs uitgegeven *brief* van MARIA VAN REIGERSBERGH (bij de HH. VOLLENHOVEN en SCHOTEL, Middelb. 1857, bl. 91): »waer hy (DE GROOT) doot zoowel als den Advokaedt is, en hadde hy geen ghelegentheyt ghehadt om zyn onschuldt aen den dach te brengen, dat zy van hem zouden gelooven, ghelyck zy van den Advokaedt doen." (11 November 1628).

heid der conscientie in den jare 1572, hem teffens geresolveerd alle eerlycke acten tot offensie der Spangiaerts en hare adherenten te plegen, om hem metten selven onversoenlijk te maken." Hij was zich ten volle bewust niets nagelaten te hebben, om de mogelijkheid van eene verzoening af te snijden, of, gelijk hij zich uitdrukte, »om hem *irreconciliabel* te maken, daar noch wel XII notable acten by hem gepleecht zijn, die elk, boven alle voorgaende hiervoren gespecificeert, voor *crimen laesae majestatis* by die van 't Huys van *Bourgoengien* zouden gehouden worden, en dat hij van zijn jonckheit af geleert heeft, dat *Heeren-peren nyet en rotten*, nochte zulke acten vergeten worden [1])."

Wij zijn dan wel gedrongen, het in de Sententie van 13 Mei 1619 geheel verzwegen, en eerst na de onthalzing van den Advocaat, met verfoeijelijke list officieel geuit en verbreid vermoeden van landverraad [2]), als een dier kunstgrepen aan te merken, waarmede de partijzucht hare slagtoffers nog in het graf vervolgt. — Het geldt eene heilige zaak, de nagedachtenis van den grijzen Raadsman der Republiek, nog in onze dagen aan eerroovende gissingen ten prooi. Terwijl de schitterende daden van den Veldheer of Zeeheld met geestdrift worden toegejuicht, en zelfs den tegenstander bewondering afpersen, wordt de vèrziende wijsheid van den Diplomaat, in stilte, langs duistere wegen werkzaam, door tijdgenoot en nakomeling niet zelden miskend, bespot, belasterd [3]). — Nog in een der laatste verhooren verklaarde OLDENBARNEVELT, zijne eer en die van de zijnen met vuur verdedigende, dat hij voor »openbare valsheyt, smadelijcke en schelmse leugenen en den zeggers en toestanders van dien

---

[1]) *Verhooren*, bl. 179 (30 November 1618).

[2]) Circulaire der Staten-Generaal, 19 Mei 1619. *Inleiding*, Eerste Gedeelte, bl. 78.

[3]) Z. wijders mijne *Aanteekeningen*, *naar aanleiding van onuitg. Stukken* op den MAURITS van Mr. C. M. V. DER KEMP, (Utrecht 1844), bl. 15 volgg.

voor zulke" hield die gezegd of beäamd hadden, »dat hy *vóór* of *na de Treves totten dage van 't arrest op zijn persoon,* metten Spangiaerts, den Eertshertogen, den Marquis SPINOLA of yemant van die zijde, verstant zoude gehad hebben, van denselven gelt, geldswaarde of belofte ontvangen, en daeromme yets gedaen of gelaten [1])."

Dan, meer dan genoeg van de gewaande misdaad. Liever staan wij stil bij die handelingen in het straks medegedeeld overzigt vermeld, welke nadere toelichting behoeven. — Allereerst moeten de voorslagen tot vrede met Spanje ter sprake komen, bepaaldelijk die van 1587 en 1588, door ELIZABETH en den Koning van Denemarken [2]) te vergeefs aangedrongen. — Wie leest niet met schaamte, dat de eigen landgenooten van den kloeken en onbevreesden Staatsman hem poogden te verstrikken met de onedele vraag [3]), of hij niet weleer beweerd had, dat de Republiek ook zonder Engelsche hulp, den Spanjaard het hoofd kon bieden? Wat men aan OLDENBARNEVELT's hooghartigheid in die hagchelijke dagen verschuldigd is, hebben anderen breeder ontvouwd [4]); hij zelf vergenoegde zich zijnen Regters te antwoorden: »Seyt, dat Milort BUCKENHORST hier wesende in den voors. jare, gelast was om een Vredehandel tusschen Spaengien, Engelant en dese Landen te proponeren, en dat hij zulks voor den staat van de Landen zeer dangereux vindende, by alle middelen gearbeyt heeft om hem te diverteren van het proponeren of openen van den voorsz. last, en dat hij daertoe wel *wat meer*

---

1) *Verhooren*, bl. 208 (9 Maart 1619).

2) *Register*, 11 Dec. 1587, »overmits ook het aanhouden van den Koning van *Denemarken* en andere Heeren." (Propositie van den Engelschen Ambass. HERBERT).

3) *Verhooren*, bl. 140, »of hy in den jare 1587, ten tyde Milord BUCKENHORST hier was, nyet en heeft verclaart dat dese Landen magtig genoeg waren omme de oorloge uyt te voeren?" (28 Nov. 1618).

4) KLUIT, *Hist. der Holl. Staatsreger.* II, 464 volg. 495 (*Vervolgde Vredehandel*): »Dewijl in dien tijd niets buiten den Heer OLDENBARNEVELDT omging" enz.

van de magt van 't Lant in generale termen *mag hebben gesproken*, maar dat hy in syn gewisse en gemoet tot maintienement van de zaken deser Landen jegens 't gewelt der Spaengiaerden, boven de assistentie en genade van God Almagtig, en alle mogelijke debvoiren, die men hier te lande can te wege brengen, geoordeelt heeft de assistentie van de Vrienden ende Geallieerden deser Landen ten hoogsten nodig te wesen." — Het *Register* van Holland toont, dat de pers werd dienstbaar gemaakt om op de openbare meening te werken en den handel te ontraden. Met goedkeuring der Staten zag een Vertoog (*Discours*) van SAILLY in het Fransch en Nederduitsch het licht, met geheimhouding echter van den naam des schrijvers en des drukkers, alsmede van de plaats der uitgave. — Het behelsde bedenkingen en gronden van mistrouwen »op 't voorstel van den vyand aangaande *den Peis* en syn beleid [1])." — Dat OLDENBARNEVELT sints lang de Negotiatie der Spaanschen bij het Engelsche Hof met bekommering had gade geslagen, bleek uit de depêche van 22 Junij 1587, bij welke de Agent ORTEIL was gelast geworden, naauwkeurig op de gedragingen der wederpartij te letten, en den Staten, zelfs door een' keer herwaarts en bij monde, tijdige inlichting te geven; »wat by ANDRIES DE CALOO, AUGUSTYN GARAFYN [1]) en andere aldaar soude mogen zyn gehandelt aangaande de Pacificatie." — Zoo warm was de ijver, ten deze door Hollands Advocaat aan den dag gelegd, dat men hem betichtte zich in de Vergadering der Staten van dat Gewest te hebben laten ontvallen, »dat Hare Majesteit Syne Exc. (*Leicester*) gelast soude hebben, hem in het Gouvernement van de Geunieerde Provinciën *absolut* te doen bevestigen," met den slinkschen toeleg om »door eenen Peys met den Prince van *Parma* gemaakt, of nog te maken," Nederland weder aan het juk van PHILIPS te onderwerpen. —

---

[1]) *Register* van 10 December 1587.

[2]) Bij VAN REYD, VI, B. fol. 190. AUG. GRAFFIGNA. Verg. *Strada, de Bello Belg.* Dec. II. L. IX, p. 517 sqq.

En zeker zoolang ELIZABETH, wier Gezanten tot den Vredehandel naar *Oostende* overstaken, eenig uitzigt op het behoud van den vrede met Spanje behield, liepen de onzen onvermijdelijk gevaar den toorn der Koningin op zich te laden, indien zij »om in geene eeuwige *tyrannye* en *slavernye* te vallen [1])," geene redenen onbeproefd lieten, om H. M. te overreden, de ijdele hoop voor goed te laten varen. — WILLEM LODEWIJK VAN NASSAU en de Gedeputeerden van *Friesland* hadden eene bijzondere uitnoodiging van KILLIGREW, een der Engelsche Leden in den Raad van State, ontvangen, om de welwillende poging der Vorstin door het afvaardigen van Commissarissen uit hun midden tot de diplomatische bijeenkomst te bevorderen [2]). — Zoo was dan de zaak des vredes ELIZABETH wel ernst [3]), toen de verschijning der ontzagwekkende vijandelijke vloot haar toonde, dat men haar in slaap had willen wiegen en het verleden doen bezuren.

Voor hen die aan het onzinnig verwijt van OLDENBARNEVELT'S Spaanschgezindheid geloof slaan, is het feit niet onverschillig, dat reeds in 1589 de wrok der Engelschen, wien hij het hoofd had durven bieden, met name van Lord WILLOUGHBY en van den Belgischen pamfletschrijver [4]), die den Brit zijne pen had geleend, zich niet had ontzien de vaderlandsliefde van den onbuigzamen Advocaat in verdenking te brengen.

Was de aandrang der Koningin van Engeland, der toege-

---

1) *Register*, 17, 30 November 1587.

2) Bij GABBEMA (2 Maart 1588) *Epistol.* p. 588—593.

3) Z. hierbij Dr. R. FRUIN, *Tien jaren uit den Tachtig-jarigen Oorlog* 1588—1598, Eerste Gedeelte, Leiden 1857, bl. 7, 13 volg.

4) Te weten HOUFFLIN, voorheen Secretaris van den Raad van State in Brabant. Verg. BOR, XXVIste B. fol. 455 volg. »Men mocht staende houden (zoo beweerde WILLOUGHBY) dat BARNEVELT — soude de meeste verrader van de werelt zijn, omdat men segt, dat hij geschreven en belooft heeft aen RICHARDOT, President van den Raed van State des Hertogs van PARMA, dat hy so regeren soude de saken der Vereenigde Provintien, — dat deselve landen wederom vallen souden in des Konings van Spangien handen," enz.

negen Bond- en geloofsgenoot, vruchteloos geweest, nog minder leende men te *'s Hage* het oor aan de lastige en meer of min verdachte aanzoeken van andere Mogendheden, nu eens in waarschuwenden en vermanenden, dan weder in dreigenden en gebiedenden toon geuit. Geene verleidelijke inblazingen of wel scherpe Vertoogen, geene sluwe Agenten, die de gemoederen in 't geheim kwamen polsen en ondertasten, geene luisterrijke en plegtstatige Ambassades bragten het beleid van den wèlberaden Minister van Holland één oogenblik tot wankelen. Immers wij aarzelen niet en achten ons geregtigd te beweren, dat, niettegenstaande de collegiale inrigting der Regering, OLDENBARNEVELT bij uitstek het bewind der Buitenlandsche Zaken voerde. En gelijk nog heden in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, in de alle takken des Bestuurs omvattende jaarlijksche *Boodschap* [1]), door den President aan de Volksvertegenwoordiging een uitvoerig verslag van de gewigtigste voorvallen en handelingen op diplomatisch gebied wordt aangeboden; gelijk dit gebruik voorheen en nog onlangs in de Fransche Republiek [2]) navolging vond, zoo ziet men, van tijd tot tijd, den Advocaat ter Staatsvergadering van Holland, den stand der Vereenigde Nederlanden in hunne verhouding tot vreemde Magten bloot leggen. Wij willen het met eenige proeven staven. — »Is," dus leest men in het *Register* van 27 Augustus 1597, *by den Advocaat* verhaal gedaan [3])

---

1) *President's Message.*

2) *Exposé de la situation de la République*, 1er Frimaire an IX in het *Bulletin des Lois.* (Z. dergelijke *Exposés* an X, XI, en 25 Ventôse an XII in het *Bulletin* n°. 334, p. 254—264). Verg. de Fransche Constitutie van 4 November 1848, Art. 52.

3) Elders (*Register* van 26 Febr.—15 Maart 1597) heet het zonder uitdrukkelijke vermelding van dien Staatsman, eenvoudig: »Is voorts rapport gedaan van de *advisen* gekomen soo uit *Spaigne* als uit het Hof van den *Keiser*, van Don GUILLAUME de ST. CLEMENT en den Admiraal van ARRAGON, daaruit de vermeerdering der verbittertheid van de Spaignaarts jegens dese en Nabuur-Landen als de Furstendommen *Gulik*, *Cleve*, *Berg*, ook de stad *Aken*, ende selfs jegens de Engelschen blijkt."

van hetgunt in de gemeene sake is gepasseert sedert de laatste Vergaderinge van de Heeren Staten, soo in *Vrankryk*, aangaande het belèg van *Amiens*, in *Engeland* beroerende de vloot aldaar, als binnen dese Landen, belangende den veldleger, de verovering van *Rhynberk*, ende de verligtinge van de *Camille*-schans van den vyand. — Voorts van de antwoorde den Gezanten van den *Keiser* gegeven by Missive aan Syn Majesteit, als aan de Gecommitteerden van het Ryk. En van de audientie en antwoorde gegeven aan den Ambassadeur van den Koning van *Polen*, op de Propositie by hem van wege Syn Majesteit aan de Heeren Staten-Generaal. — Dat mede de Gezanten van den Koning van *Denemarken* verwagt worden, die eerst souden gaan aan de Koninginne van Engeland, om mede te proponeren de sake, aangaande den Vredehandel met den Koning van Spaigne." — En gelijk in de nieuwere Republieken, het diplomatisch bedrijf van het tijdelijk Hoofd der Uitvoerende Magt, door het Vertegenwoordigend Ligchaam beäamd of gegispt wordt, zoo hechtte de Vergadering, bij die gelegenheid, het zegel van hare goedkeuring aan het verrigte. — »En is verklaart en geresolveert, dat in de voorschreven sake wèl en wijsselijk is geprocedeert, ende dat den Ambassadeurs van den Koning van Denemarken op het stuk van den Vredehandel gelijk antwoord als de andere in substantie sal gegeven worden." — Een sneller en periodisch middel van verbreiding der politische nieuwstijdingen was overigens reeds destijds in de *Keulsche Adviesen* of wekelijksche Couranten voorhanden, die door de klerken van den Griffier van H. Ho. Mog. ten behoeve der belanghebbenden werden afgeschreven [1]). Te *Calais* was sints eenige jaren ANTOINE DE SAILLY, als *Agent* van Holland, Zeeland en West-Friesland werkzaam, om »*dagelyks* te adverteren, wat

---

[1]) *Register*, 16 Jan. 1598. — Men had wijders te *Keulen* tot Agent HENDRIK VAN BILDERBEEK. *Register* 15 Maart 1595.

gereedschap tot *Duynkerken* en andere vijanden-steden gemaakt werd, tot nadeel van dese Landen, en andere voorvallende saken [1])." — Ook ontving OLDENBARNEVELT regelregt uit *Spanje* kondschap door aldaar bezoldigde zendelingen. — Hij zelf, zijn gedrag verdedigende, beroept zich niet alleen op de depêches uit Engeland van NOËL DE CARON, maar ook op die van RODENBURCH uit Spanje [2]), door welke het belagchelijk, maar tevens zorgelijk ontwerp van een huwelijk van den Britschen Kroonprins met de oudste Infante was uitgelekt. — Op zoodanige wijze steeds grondig door de gewone Agenten der Unie en der Provincie ingelicht, vond de Advocaat zich in staat gesteld, met helderen blik in de toekomst te lezen en de tot 's Lands welzijn vereischte maatregelen te beramen. — Gretig werd gebruik gemaakt van iedere gelegenheid welke zich toevallig mogt voordoen om die kennis te verrijken. Toen CORN. BREDERODE zich in het voorjaar van 1595 naar Frankrijk begaf, verklaarden de Staten, »dat soo-verre hij gedurende sijne voornoemde reise eenige merkelijke diensten dese Landen *by advertentie* of andersints soude konnen doen," dit naar behooren zoude vergolden worden [3]). Ongeveer in denzelfden tijd werd het verblijf van den jeugdigen FRANÇOIS VAN AERSSEN aan de voornaamste Hoven van *Italië*, dienstbaar gemaakt aan het inwinnen van »solide ad-

---

[1]) *Register* 5—27 Jaauarij 1593, fol. 10. — Z. een berigt van SAILLY (niet SAILLE) bij FRUIN, bl. 67 (A. 1591), en mijne uitgave van BUZANVAL, p. 3, 209, 215, 239.

[2]) *Verhooren*, bl. 177. (30 Nov. 1618). DUDLEY-CARLETON, *Lettres et Négociat*, I, 205. aan WINWOOD (24 Jan. 1617): »ce bruit trouve plus de créance à-présent sur un avis donné de ce païs-là, par un Ministre *secret* que cet Etat y entretient sous prétexte de solliciter des causes de marchands, et qui écrit que la question sur ce mariage a été débattue à l'Inquisition, et qu'il a été jugé nécessaire, parce qu'il serviroit à introduire le Papisme en Angleterre," enz.

[3]) *Register* 4 Maart 1595. (CORNELIUS BREDERODIUS — CORNELIS CORNELI SYBRANDI).

visen" nopens hetgeen aldaar verhandeld werd [1]); en had men aan den ijver en de schranderheid van den aanstaanden Diplomaat een aantal fijne opmerkingen te danken, die hem eerlang door het vertrouwen van OLDENBARNEVELT, de benoeming tot Secretaris van Legatie te Parijs verzekerden.

Uit al die bouwstoffen, welke den Advocaat regelmatig uit alle oorden van Europa en daar buiten werden verstrekt, kon dan een tafereel van den uitwendigen toestand bewerkt worden, nu eens beknopter en niet zoo wijdstrekkende, dan weder schier de gansche kaart van ons Werelddeel behelzende. — »Is," zoo luidt het *Register* van 20 November 1598 [2]), »by den Advocaat verhaal gedaan van hetgunt sedert de laatste Vergaderinge — is gepasseert, soo in Vrankryk als in Engeland. — Zyn mede voorgehouden de Brieven van den Koning van *Polen*, van den 13 September laatstleden, daarby deselve begeert aan de Heeren Staten-Generaal, dat syluiden hen niet en willen bemoeijen met de saken van die van *Embden*, maar de hand daaraan houden, dat sy hen houden onder de gehoorzaamheid van haarl. Prince, en is voorts verhaal gedaan van hetgunt by den vyand is geattenteert in den lande van *Kleef*." — Daarentegen behelst het verslag van $^{12}/_{23}$ October 1599 [3]) eene reeks van tijdingen uit Engeland en Ierland; vervolgens uit Frankrijk; daarna mededeelingen van den Nederlandschen Agent te *Edinburgh*, ADRIAAN DAMMAN [4]), aangaande de gezindheid van den Koning van

---

1) Brief der Staten-Generaal aan de Staten van Zeeland, 16 Januarij 1598. *Lettres et Negociat. de* BUZANVAL *et* D'AERSSEN, p. 452: »die daerna noch de principaelste Hoven in Italiën besocht hebbende, terstont van tgunt aldaer in de principaelste saecken passeerde, sulcke solide advisen gesonden heeft, dat men" enz.

2) Verg. ook *Register* 23 December 1598, fol. 487 volg.

3) Verg. nog wegens Duitschland, de mededeeling, *Register* 1 Julij 1599: »Zijn *by den Advocaat* voorgehouden sekere Brieven van den Grave van HOHENLO," enz.

4) *Register* 16 Febr.—5 Maart 1599, fol. 117. — Z. de *Inleiding*, Eerste Gedeelte, Bijlage VIII, en BUZANVAL, *Lettres et Négociat.*, p. 54.

Schotland; voorts berigten uit Denemarken, het Duitsche Rijk [1]) en het aan den Aartshertog ALBERT onderdanig België.

Van dit gedeelte van OLDENBARNEVELT'S ministeriele loopbaan, hetwelk met den veldtogt van 1600 in Vlaanderen en den slag bij *Nieuwpoort* sluit, geldt met nadruk wat HOOFT van het gezag van WILLEM I getuigde: »Wat hij voorsloeg, het smaakte; wat hij ried, het werd gevolgd." — En juist tot dit tijdperk behooren al de zijdelingsche of regelregte pogingen van den kant van Spanje tot verzoening, die op Hollands, dat is op OLDENBARNEVELT'S onverzettelijkheid schipbreuk leden. — Zoo zag Keizer RUDOLF zich ten jare 1592 teleurgesteld, wiens Gezant OTTO HENDRIK VAN BYLANDT, Baron van RHEYDT [2]), in het afwijzend antwoord der Staten-Generaal, aan de onvruchtbare Negotiatiën van *Breda* en van *Keulen*, aan de kwade praktijken van Don JOAN en de zoo dikwerf gebleken loosheid en valsche voorgevens van den vijand [3]) werd herinnerd. — De stap mogt door den Keizer en het Rijk een en andermaal worden herhaald [4]), onveranderlijk luidde de verklaring van den leider der Diplomatie te *'s Gravenhage*. Geen beteren uitslag hadden de openingen van Vorsten, wier afhankelijkheid van het Kabinet van *Madrid*

---

[1]) *Register* 3 Aug. 1599. »Zyn *by den Advocaat* voorgehouden de geconcipieerde pointen die by Instructie sullen *in mandatis* medegegeven wórden den Gecommitteerden van de HH. Staten-Generaal, gaande in het leger van de Duytsche Heeren en Fursten, en is hetselve concept mede goedgevonden." — Die Deputatie bestond uit NICOLAAS BRUNINK, »Raad van S. Exc." (MAURITS) en DANIEL V. DER MEULEN (25 Aug.—9 Sept.).

[2]) *Register* 1592. fol. 809—814 (Resol. der Staten-Generaal, 7 April).

[3]) Verg. bij GROEN V. PRINSTERER, *Archives* 2e Série, I, 361, den brief van EVERH. V. REYD (Leeuwarden 11 Januarij 1596).

[4]) *Register* 29 November 1599. (Brieven der Graven van ISEMBURG en MANDERSCHEID, en van CARL NUTZEL, Keizerlijke Gezanten): »of niet noodig en dienstig voor den Lande wesen soude de voorsz. Brieven te beantwoorden, genoeg in conformité van *eenige voorgaande beantwoordingen*, om te verhoeden kosten en lasten," enz.

niet twijfelachtig was, of wier rigting Spaansch werd geoordeeld. En had men Duitsche en Deensche aanzoeken afgeslagen, het bespottelijk Poolsch Gezantschap van 1597 [1]) perste een medelijdenden glimlach af [2]). — Doorgaans antwoordde men welwillend en bescheiden, in voegzame uitdrukkingen, met betuiging van erkentelijkheid voor de ondervonden belangstelling, maar tevens met mannelijke vastberadenheid en het besef der doorgestane rampen, met de fierheid van een Volk, dat dan eerst van vrede of van bestand wilde hooren, wanneer het zoude gebleken zijn, dat Spanje op den voet der erkenning van de zoo duur bevochten onafhankelijkheid bereid was te onderhandelen. Al de openlijke of bedekte, al de onmiddellijke of door sluip- en kronkelwegen herwaarts aangebragte voorstellen faalden; men weigerde zelfs nu en dan, in gesprek te treden [3]) en gunde soms niet eens een' pas. Geen duimbreed van de eens verkondigde beginselen wijkende, verwees men eenvoudig tot de reeds vroeger onverrigter zake gedane moeite; waar het 's Lands vrijheid en de Godsdienst, waar het de handhaving der door tallooze offers gedurende dertig jaren, verworven regten gold, bleef men koel en onbewegelijk.

Met regtmatigen trots en tevens met menschkundige berekening, trok men in het diplomatisch verkeer partij van de vereeuwiging der glorierijke feiten, beginselen der opkomst van den Staat. Zoo werd in 1586 de Engelsche Ambassadeur

---

1) Z. mede wegens de dreigbrieven van SIGISMUND aan de Staten-Generaal betrekkelijk *Embden*, *Register* 25—27 Mei 1599.

2) WICQUEFORT, *l'Ambassadeur et ses fonctions*, L. I, Sect. XIV, p. 354, en L. II, Sect. VII, p. 157. »PAUL DZIALINSKY, qui en acquit si peu (de reputation) en ses Ambassades de Hollande et d'Angleterre, ne se seroit point exposé aux affronts qu'il y recent, s'il eust bien examiné son Instruction devant que de s'en charger."

3) BUZANVAL, *Lettres et Négociat.* (8 Dec. 1599, p. 328. »Mais ces Messieurs (de Staten) se sont promptement résolus là-dessus, faisant réponse aux dits Ambassadeurs, qu'on croyoit qu'ils venoient par deça pour deux occasions" enz. (aan de Keizerl. Gezanten).

WILKES, met eene gouden keten en penning »van het ontzet van *Leyden*" vereerd, te zamen ongeveer achthonderd gulden waardig [1]). En dat men de gedachtenis der worsteling tegen Spanje ook door andere middelen onvergankelijk wilde bewaren en bij tijdgenoot en nakomeling levendig houden, toonde de aanstelling — al dan niet doeltreffend, wij beslissen het niet, — van een officielen Geschiedschrijver, den Diplomaat MENYN. Zijn lastbrief, gedagteekend 26 Julij 1595, hield in 't algemeen de taak in, »om *historice* wel en perfectelijk in de Latijnsche, Hollandsche en Françoische spraken te schrijven alle notabele geschiedenissen in de Nederlanden van den tijd af dat Keiser KAREL afstand van de Nederlanden gedaan heeft ten behoeve van Koning PHILIPS sijn Soon, tot desen dage toe, en die vorder geschieden sullen [2])." Eene meer bepaalde Instructie wees zijne gedragslijn met juistheid aan. Zijn werk moest gesplitst worden in zeven of meer deelen, het eerste loopende sedert de overdragt van KAREL V tot den jare 1566; het tweede van 1566—1572; het derde tot de Pacificatie van *Gent;* het vierde tot de huldiging van den Hertog van ANJOU; het vijfde tot den jare 1584 ingesloten; het zesde van 1585 »tot den jare 1588, dat den Grave van LEYCESTER afstand deed van sijn Gouvernement;" het zevende van hetgeen sedert onder het Bewind van Prins MAURITS (»onder het Gouvernement van Syn Exc.") was voorgevallen [3]). — De Staats-Historiograaf had zijn arbeid vóór de uitgave, aan het oordeel der Regering te onderwerpen; en de geheele zaak werd van genoegzaam gewigt geacht, om van

---

1) *Register* 22 Julij—9 Aug. 1586, p. 330. — (»Van wege het gemeene Land van *Holland*").

2) Men kende hem eene jaarwedde van 1200 ponden van 40 grooten toe. *Register*, 26 Julij 1595.

3) *Instructie voor* Mr. J. DE MENYN, *waarna hy hem sal hebben te reguleren, op syn Commissie van de H. H. Staten van Holland en West-Vriesland.* — *Register* t. a. p. — (27 Julij).

den benoemde een' eed te vergen [1]. — Welke geest de Staten bezielde, was bovendien door kernachtige spreuken op 's Lands munt gestempeld, aan de gansche beschaafde wereld verkondigd. Het randschrift teekende hunne op God vertrouwende waakzaamheid [2]. — De stugge Republikeinsche aard, afkeerig van de Vorstelijke heerschappij, straalde onder anderen door in de begunstiging der Vertaling van het befaamd geschrift van BUCHANAN, »wesende een t' samenspraak van het regt der Koningen en Overigheid en hare onderzaten [3].''

Hoe was, zoolang die vrijheidlievende zin in onze Regenten leefde, aan verzoening met Spanje te denken, of zelfs met de voormalige Zuidelijke broeders, wien hetzij de moed of de gelegenheid ontbrak, om, op het voorbeeld inzonderheid van Holland en Zeeland, de uitheemsche onderdrukkers te verjagen? Alle andere bezwaren van den Vredehandel daargelaten, bleef de onoverkomelijke hinderpaal, de erkenning van den Koning als Heer, die, naar de verklaring van OLDENBARNEVELT aan ELIZABETH, de twee geschilpunten in zich sloot, dat is: »die gehoorsaemheyt aen Godt, wesende die wille van den Paus; ende die gehoorsaemheyt aen den Coninck, dat is: hem in *absolute* macht onderworpen te sijn; dat 't selve de Christelijke Religie in de Landen zoude ruïneren, ende die Landen maecken tot bruggen ende ladders voor de Spaensche ambitie [4].'' — Wel verre van zich tot die onderdanigheid te laten belezen, kwam bij den Staatsman de lust op, Vorsten tot onderdanen der Republiek te vernederen. — In December 1597 besloot men, den Graaf van OLDENBURG, Leenman van

---

[1]) Z. hierbij de Voorrede der *Vaderlandsche Historie* van den eersten en laatsten »*Geschiedschrijver des Rijks*'' M. STUART (1821), bl. XIV.

[2]) *Vigilate, Deo Confidentes. Register*, 24 Januarij 1591.

[3]) *Register*, 8 Aug. 1599. Hier wordt bedoeld *de Jure Regni apud Scotos Dialogus, auctore* GEORGIO BUCHANANO, *Scoto.* (1579). (Utrechtsche uitg. van 1668 bij P. ELZEVIER.)

[4]) Zie dit merkwaardig fragment bij Dr. FRUIN, bl. 93.

Holland ter zake van het Land van *Jever*, den eed af te vorderen [1]); een eisch, dien men nog op het einde van OLDENBARNEVELT's Ministerie, niet had laten glippen [2]).

Wij gelooven hier, bij de beschouwing van het gedrag van den Advocaat jegens Spanje, zijne nooit verloochende beginselen nader te moeten uiteenzetten, zonder ons aan de tijdorde, *vóór* of *na* het treffen van het Bestand, te binden. — Van de Negotiatiën toch, die meer bepaald sedert 1606 aangeknoopt, tot het eervol Tractaat met de Aartshertogen leidden, is hiervoren reeds vrij uitvoerig gehandeld [3]); en ter waardering van OLDENBARNEVELT's bedoelingen, is de kennis der Politiek van 1610 tot 1618 meer ter zake dienende, dan van hetgeen die jaren is voorafgegaan.

Om de inzigten van den Advocaat niet te misduiden, behoort men vóór alles te letten op den oorsprong en de strekking van den oorlog tegen Spanje. — Waarvoor had men gestreden? wat zoude het hoofddoel van den hernieuwden krijg zijn? — Onbewimpeld en zonder schroom, hield OLDENBARNEVELT tegen de drijvers der Nationale Synode, die beweerden „dat de oorloge aangenomen was *alleenlijk voor de Religie* en hun gevoelen in dezelve," in 1612 gelijk in 1618, als Eerste Minister en als gevangen staande [4]), »dat naar zijn ver-

---

1) *Register* 1—23 December 1597. »De Staten van Holland en West-Vriesland geëxamineert hebbende, op wat conditien het Land van *Jueren* (sic) met de Steden en Sloten daarinne leggende, te Leen versogt en geheven moet worden soowel van het Graafschap van *Holland* als het Hertogdom van *Braband*, ende dat den Welgeboren Grave van OLDENBURG althans bezitter van dien is, sonder hetselve van den Graafschappe van Holland te leen versogt, Eed van Vassallagie gedaan, en Leenbrieven ontfangen te hebben," enz. — Zie hierbij *Inleiding*, Eerste Gedeelte, bl. 291. (Depêche van C. MOERINGH, 16 Nov. 1683).

2) DUDLEY-CARLETON aan WINWOOD, 24 Sept. 1617, II. 74: »à cause des prétensions de la *Hollande* sur la Seigneurie de *Jeuren*."

3) *Inleiding*, Eerste Gedeelte bl. 77, 144—153.

4) CARLETON, *Lettres* II, 94, 99 (30 Oct. 1617)." Il a paru nouvellement un livre dans leur langue, où l'on soutient ce que m'a dit Mr. BARNEVELT

stant de oorloge aangenomen was, *vooral tot conservatie der vrij- en geregtigheden* der Landen en steden, ook van de goede ingesetenen, en dat onder deselve vrij- en geregtigheid zijns oordeels het eerste en voornaamste poinct was de ware Christelijke Religie en de vryheit der conscientie of gemoederen, en dat de Religie moste wesen *in Republica;* maar dat 't verstant zoude geweest zijn voor de opinie of gevoelen van *d'een Doctoor of d'andere* in de differentiale poincten het oorlog aan te nemen, dat hy daarvan geen kennisse en hadde, en ook zulks nyet en conde geloven, *gelijk hy nog nyet en doet* 1)." — Afkeer van gewetensdwang, vrijheid van Godsdienst, maar geen gezag van deze of gene leer: ziedaar, wat naar de innige overtuiging van den Advocaat, bij de schier wanhopige worsteling tegen ALVA en zijne opvolgers, den vaderlandschen moed had ontvonkt. — Naar wetten en aloude privilegiën, niet naar willekeur, mogt geregeerd worden, allerminst in *Holland*, »een vrij land, nyet recognoscerende eenig Superieur 2)." — Zoolang derhalve de nationale onafhankelijkheid en de regten der ingezetenen, de burgerlijke vrijheid, die van het geweten daaronder begrepen, door een verdrag met den afgezworen Vorst, met diens opvolger of plaatsbekleeders in de waagschaal werden gesteld, zoo lang behoorde men zijns inziens, in den strijd te volharden. Maar waartoe goed en bloed verspild, wanneer het overtuigend bleek dat de afgematte en uitgemergelde wederpartij eerlijk naar vrede haakte, en onder waarborg der naburige Mogendheden, de verlangde zekerheid aanbood? Ook Nederland had behoefte

---

dans la conversation, que la Religion n'est point le fondement ni de l'union de ces Provinces, ni de leur querelle contre le Roi d'Espagne; le principal sujet de ce livre est un examen particulier de la conduite du défunt Prince D'ORANGE" enz.

1) *Verhooren*, bl. 41 (20 November 1618), bl. 247 (13 Maart 1619). — Volgens CARLETON beweerde de wederpartij, OLDENBARNEVELT's woorden verdraaijende, »qu'on n'eut que des vues *civiles*, *sans penser à la Religion*."

2) *Verhooren*, bl. 43.

aan verademing, en eene weldaad ware het te achten indien zelfs na het verstrijken van het Twaalfjarig Bestand, zonder gevaar of kwetsing der duurste belangen, de hervatting der wapenen kon worden afgesneden. — Middelerwijl moest men bij de onheilspellende gebeurtenissen en gisting der gemoederen in Duitschland, op Alliantiën met de Protestantsche *Unie* bedacht zijn tegen de dreigende Katholyke *Ligue* [1]). Er moest gewaakt en gehandeld worden voor het meest waarschijnlijk geval, dat de *Trèves* niet verlengd mogten worden.

Deze was, naar ons dunkt, de Politiek van Hollands Advocaat, eerst wars van den, gelijk het zich liet aanzien, bedriegelijken vrede of van een in slaap wiegend Bestand [2]); daarna, zooveel 's Lands welzijn en waardigheid het in zijne schatting gedoogden, ongezind tot oorlog en min of meer de hoop voedende, dat die met beleid en koelzinnig overleg te vermijden zoude zijn. — Voor het eerste vloeijen de bewijzen over; voor het laatste ontbreekt het niet aan aanwijzingen. — Wij wenschen ons te onthouden van noodelooze herhaling van hetgeen wij elders aangaande de openingen van de Spaansche zijde vóór die van WALRAVEN VAN WITTENHORST in 1606, hebben medegedeeld. Het zij genoeg, tot de schampere Rede van

---

1) CARLETON, *Lettres* II, 258, $^{15}/_{25}$ April 1618: »Dans une conversation que j'ai eue avec M^r. BARNEVELT, — il m'a dit une particularité, — c'est que, sur une lettre du Roi de *Dannemarck* (CHRISTIAAN IV), par laquelle il paroissoit craindre que la Ligue Catholique d'Allemagne, assistée par les Espagnols, ne voulût placer par force quelque papiste dans l'Archevêché de *Brème*, les Etats avoient résolu de joindre leurs forces à celles du Roi de Dannemarck pour s'opposer à toute pareille violence;" enz.

2) Advies van OLDENBARNEVELT, A. 1607 (door M. V. D. medegedeeld in *Alg. Konst- en Letterbode*, 13 Febr. 1858, bl. 53): »Daerom als dese noot en periculen souden *cesseren*, en men soude meenen de vrede wèl gemaekt te hebben, soo soude dese forme van Regeringe door *jalousie* en onse slapherticheyt, terstont vervallen in de uyterste anarchie en confusie; welcke een van de principaelste poincten is, daermede de vyant meent tot syn wille te komen."

17*

den onhandelbaren OLDENBARNEVELT, na de zegepraal bij Nieuwpoort in 1600 te *Bergen-op-zoom* gehouden, te verwijzen. — Koud en hardvochtig sloeg hij dáár de op ootmoedigen toon bij eene plegtige Deputatie voorgedragen aanzoeken der Brusselsche Staten-Generaal af, zich, onder anderen, op de betrekkingen der Republiek met onderscheiden Koningen, Vorsten en Vrijstaten beroepende, zonder wier voorkennis en bewilliging men zich met de Aartshertogen of den Koning van Spanje niet mogt inlaten [1]). — Wat de neiging, daarentegen, van den grijzen Minister betreft, om hangende het Bestand, iedere schennis van het in 1609 gesloten Tractaat te verhinderen en zorgvuldig elke aanleiding tot vijandelijkheden te voorkomen, ja, zoo mogelijk, den weg tot bestendiging der *Trèves* te banen en eindelijk welligt tot een duurzamen vrede te geraken, wij vinden hiervan eene niet-verwerpelijke aanwijzing in het verhaal van H. DE GROOT, OLDENBARNEVELT'S regterarm [2]), en in de openbare meening als zijn toekomstige opvolger aangeduid. — »In 't stuck van de West-Indische Compagnie, zegt hij, was d'Advocaet doorgaens wat difficiel, vresende of d'intentie van de aenleggers (waeronder USSELINGH, die sijn crediet verloren hadde, de ijverighste was) soude sijn, haer te begeven tot roverij tegens het Tractaet van de Trèves. — D'Advocaet was oock wat difficiel in 't stuck van de reparatie van de koopluyden [3]), die ter occasie van den *Veneetschen* krijgh onder 't gebied van Spanje waren beschadight [4]), sustinerende, dat, als wij iets treffelijcks tot repa-

[1]) »De tant plus que ne leur estoyt loisible traicter directement ou indirectement avecq Son Altèze ou le Roy d'Espaigne, obstant plusieurs liaisons qu'ilz ont avecq divers Roys, Princes et Républicques estrangiéres." GACHARD, *Actes d. Etats Géner.* p. 779.

[2]) CARLETON, *Lettres* II, 67 (20 Sept. 1617): »En son absence GROTIUS est son Député pour le maniement de toutes les affaires.."

[3]) CARLETON zelf erkende: »On ne peut nier que dans tout cela ils n'ayent des sujets de se plaindre, mais ils n'en ont aucun d'extraordinaire."

[4]) CARLETON, *Lettres* III, 40 (8 Maart 1619): »Je vous ai informé ci-

ratie by de hand wilden nemen ende onse schepen middelertyt niet en abstineerden van de navigatie op Spanje, dese Landen noch meer en meer souden werden beschadight. — Wanneer eenige brieven quamen van de Aertshertogen, waerin de Heeren Staeten-Generael niet soo en wierden gequalificeert, als wy meenden te behoren, andere achtende, dat men op sulcke *pointilles* niet en behoorde te staen, heb ick helpen dryven, dat men soodanige brieven niet meer en soude ontfangen, ofte ontfangen sijnde, advertentie doen van de gebreckelyckheyt. — Gelijck ick oock heb tegengesproocken het oversenden van een delinquent, die sich uytte Landen van de Aertshertogen in dese Landen hadde begeven. — Jae, ick en weet niet, dat ick oyt eenige occasie hebbe versuymt, om my nevens, jae boven anderen te *evertueren* in 't beletten van alles, daeruyt Spanje eenighsints voordeel soude konnen trecken: sulx dat ick oock van de gemaeckte *Trèves* en het *continueren* van dien myn oordeel heb geschorst, 't selve vry houdende tegens den tyt, als sulx soude voorkomen, om alsdan sulx daerop te helpen adviseren, als ick soude vinden dienstelijck te syn voor de vryheyt en 't welvaren van 't Land. — Dit is oock de oorsaecke geweest, waerom ick ben gescheyden uyt het formeren van den *Staet* van Hollandt, uyt enckele vrese, dat d'Advocaet, uit faveur tot de Trèves, de lasten wat *breder* soude mogen extenderen: waerin ick, insonderheyt noch niet genoegh ervaren synde in 't stuck van *Finantie,* my niet en dorst engageren [1])."

Men hoede zich, uit de misschien overdreven schroomvalligheid van OLDENBARNEVELT eenig nadeelig gevolg af te lei-

---

devant du dessein qu'avoient les Etats d'envoyer faire des plaintes à l'Archiduc touchant les torts qu'ont essuié en Espagne les sujets de ces Provinces, dans leurs personnes, par l'Inquisition, dans leurs vaisseaux, qui ont été arrêtés, et dans leurs biens qu'on a confisqués."

[1]) *Memorie van myne intentien en notabele bejeyeningen*, bij den Archivaris P. SCHELTEMA, *Oud en Nieuw* (1844), I. 226—229.

den. — Want zoo zijne handelingen jegens het Kabinet van *Brussel* de zucht tot verlenging van het Bestand mogten verraden, aan zijne vervolgers schrijft DUDLEY-CARLETON nog bij het leven van den ongelukkigen Advocaat dezelfde begeerte toe, tenzij de Spanjaarden nieuwe en onaannemelijke voorwaarden wilden stellen. — Tot dat einde zelfs zoude, naar het scheen, de Secretaris van den Raad van State, HUYGENS [1]), met de Aartshertogen gaan onderhandelen [2]); — en nog anderhalf jaar daarna, komt de Britsche Gezant in gelijken geest op dit punt terug [3]). — Ja, de slapheid waarmede MAURITS den oorlog, na den afloop van het Bestand doorzette, gaf voedsel aan het gerucht dat de Prins zelf, zich met den voorheen behaalden roem tevreden houdende [4]), nu op gevorderden leeftijd niet afkeerig was van diezelfde Trèves, welke zijne aanhangers OLDENBARNEVELT kort te voren tot misdaad toerekenden. — Zij, die het Bestand als de bron van tweedragt en scheuring hadden gelaakt; die eene zoo langdurige schorsing van wapenen, als den listen en lagen der Spaanschen vrij spel gevende, heilloos en verderfelijk hadden gekeurd [5]), erkenden sedert rondborstig de verdiensten van het wakker en krachtvol Bewind van den Advocaat [6]). — De on-

1) Z. over den Vader van den Heer VAN ZUILICHEM, WINWOOD *Memorials* III, 302, »a very honest and able man." (1611).

2) CARLETON, *Lettres* III, 40 (8 Maart 1619): »Je crois que la raison de cette nouvelle commission est d'un côté d'amuser les Espagnols, afin qu'ils ne tournent pas toutes leurs forces contre les *Bohémiens* et de l'autre d'entretenir *dès-à présent* quelque communication pour *le renouvellement de la trève*, qui doit expirer dans peu. — Si la trève peut être renouvellée *sur le même pied* il n'y aura point de difficulté de ce côté-ci, autant que j'en puis juger."

3) *Lettres* III, 405 (8 November 1620): »S'ils peuvent avoir une trève *sur le même pied* que la précédente, je comprens qu'ils ne la refuseront pas," enz.

4) CAPELLEN, *Gedenkschriften*, I, 83 (A. 1622). »MAURITIUM jam pertaesum belli — ad pacis consilia spectare," enz.

5) CAPELLEN I, 16 suiv. *Effects de la trefves, qu'avons eue.*

6) CAPELLEN I, 85: »a BARNEVELDIO omnia majore cum fide et diligentiâ quam nunc, gesta fuisse, majorem constitisse Ordinibus autoritatem" enz.

bevooroordeelde nakomelingschap huldigt het beleid van den Staatsman, die den veertigjarigen krijg met vastberaden wil stuitte en de Republiek der Vereenigde Nederlanden in de rij der Europesche Magten, onmiddellijk na de gekroonde hoofden plaatste en handhaafde. — Men legt den tot de smadelijkste straf verwezen Grijsaard de niet-onnatuurlijke voorspelling in den mond: »Na mijnen dood zullen zij eerst weten wat *regeren* is [1]).” Zeker konden ook zijne bitterste vijanden zijne zeldzame talenten niet loochenen; en heeft de partijhaat de onwaardeerbare zegeningen van een' twaalfjarigen vrede pogen te verdonkeren, in onze dagen, toen Nederland en België met elkander een afmattenden en uitputtenden strijd voerden, werd het kloek gedrag van den wijzen Minister der XVIIe Eeuw, ter navolging herinnerd [2]), en met de klemmende redenen van den President JEANNIN, de voordeelen van het Bestand uiteengezet.

Betrekking tot Frankrijk.

Kan derhalve het aandenken van Hollands Advocaat niet met de smet van landverraad beklad blijven, laten wij onderzoeken wat er zij van het tegen hem ingebragt verwijt van misdadige Franschgezindheid. — Een nog immer heerschend, onuitroeibaar wanbegrip, met vermetele oppervlakkigheid door de Diplomaten verbreid [3]) en van geslacht tot geslacht voortgeplant, dicht aan de Koningen van Frankrijk, met name aan HENDRIK IV en diens edelmoedige onder-

1) *'t Leven en Sterven van* J. V. OLDENB., bl. 480.

2) NOTHOMB, *Essai historique et politique sur la Révolution belge*, 3e édit. Bruxell. 1834, Chap. XX. Analogie avec la situation de 1609, p. 290—297. »Ne surgira-til pas un OLDENBARNEVELD pour défendre de nouveau l'intérêt national contre intérêt dynastique?”

3) Tijdens den Veldtogt van 1672, dorst de Fransche Gezant te Weenen, DE GRÉMONVILLE, smadelijk van de Hollanders spreken, hen »*gens tirés du néant*” noemende. — DE FLASSAN, *Hist. de la Diplom. franç.* III, 409.

steuning, weinig minder toe dan de vestiging van ons volksbestaan, een wanbegrip gepaard met klagten over den zelfzuchtigen, ondankbaren afval van het troetelkind, de Republiek, tijdens den *Munsterschen* vrede [1]). — Het is daarom in het belang der waarheid noodig, op de zeer verschillende verhouding tot Frankrijk sedert de aanvaarding van het Ministerie door OLDENBARNEVELT tot zijne gewelddadige ontzetting, naauwkeurig te letten. — In de eerste jaren, loopende tot 1598, genoot HENDRIK, Koning van *Navarre*, daarna tot den troon van den H. LODEWIJK verheven, ruimschoots de weldaden van het kleine Holland; in het tweede tijdvak, tot den moord van den ridderlijken Vorst in 1610, werden de getrouwe diensten van den tegen Spanje verbonden Vrijstaat, rijkelijk vergolden; in het derde, onder het Regentschap van MARIA DE MEDICI en in het begin der weifelende Regering van LODEWIJK XIII, was het dienstbetoon tusschen Nederland en Frankrijk wederkeerig en het vertrouwen op de welwillendheid van het Parijsche Kabinet niet onbepaald. — Onze eigen Staatslieden en Geschiedschrijvers hetzij door *Gallomanie* [2]) en vooringeno-

1) Tractaat van 's Hage, 1 Maart 1644; Aanhef: »Le Roy T. C. (LODEWIJK XIV) par l'advis de la Reyne Regente sa Mère, voulant continuer aux Estats des Provinces — Unies la mesme affection et bienvueillance, que les defuncts Rois, HENRY le Grand, et LOUYS XIII de glorieuse memoire, leur ont témoignée — et encore plus — à l'occasion du Traitté qui se doit faire à *Munster*" enz. Preuve XVI (fol. 112) van WICQUEFORT's *Histoire d. Prov. Unies.*

2) Tractaat te 's Hage den 15 April 1634 met *Charnacé* gesloten. Aanhef: »Les Estats-Generaux des Provinces-Unies des Païs-bas, reconnoissans avec toute sorte de respect et gratitude, les bienfaits, faveurs et assistances, qui de temps en temps leur ont esté departies de la France, et partant desirans de se procurer, par tous moyens possibles, la continuation et augmentation de la bonne amitié et alliance, dont il a plû au Roy tres-Chrestien les honorer, et contribuer en la presente constitution des affaires, tout ce qui pourra servir *à la grandeur de la France*, au bien public de la Chrestienté, et à l'affermissement et seureté de leur Estat," enz. bij WICQUEFORT, Preuve XIII, fol. 92 der *Histoire d. Provinces-Unies.* — Ibid. fol. 99. Instructie van 30 Mei 1634 voor de Gezanten PAUW en DE KNUYT: »qu'il n'y

menheid tegen Engeland verleid, of uit al te bedeesde berekening het verleden verbloemende, hebben door verduistering van het werkelijk gebeurde in het dertigjarig tijdperk van 1586—1618, insgelijks de dwaling aangekweekt.

Het behoort dan wel herdacht te worden, dat Koning HENDRIK tot den vrede in 1598 met Spanje te *Vervins* gesloten, de duurste verpligting aan Nederland had, in 't bijzonder aan het vermogende Holland en bovenal aan den beslissenden invloed van den Advocaat; dat hij de Staten-Generaal, onverminderd de regelmatige en dringende aanzoeken van zijn gewonen Ambassadeur, PAUL CHOART, Heer van *Buzanval*, keer op keer met buitengewone Gezantschappen en beden om hulp in geld, krijgslieden en oorlogschepen lastig gevallen hebbende, ten dage der intrede te Parijs [1]), de heugelijke tijding der verovering van de hardnekkig verdedigde hoofdstad eigenhandig aan zijne opregte en ijverige Bondgenooten, wien hij zooveel verschuldigd was, in het volle gevoel zijner erkentelijkheid mededeelde, — hun die hij ook naderhand zijne *beste Vrienden* noemde [2]) en tot de *Triple Alliantie* met ELIZABETH ten jare 1596 overreedde. — Hun, wien het versch in het geheugen lag, hoe onwaardiglijk men in 1585 door VALOIS was bejegend, hun den vrijgevochten Republikeinen,

---

avoit point de raisons ny de considerations au monde, qui les pûssent faire devenir assez *ingrats*, pour jamais oublier tant de bienfaits."

[1]) 22 Maart 1594. »Tres chers et bons Amis, Les bonnes nouvelles, que nous vous donnions par nos precedentes de la reduction de nos villes *d'Orleans* et *Bourges*, sous nostre obeissance avec autres places — ensemble de celle de *Pontoise*, seront par la presente augmentées d'une encore meilleure, et plus importante qui est la reduction de nostre Ville de *Paris*, en laquelle nous sommes entrez *ce matin* avec la grace de Dieu" enz. (*Register*, 15 April 1594).

[2]) 13 Januarij 1596 (*Register* 26 Januarij): »Vous y aurés la meilleure part comme *mes meilleurs Amis*, avec lesquels je suis resolu me joindre et unir à l'advenir plus estroictement que jamais pour nostre commune et mutuelle conservation."

moest het bij den aanblik van den Hertog van *Bouillon*, met een' stoet van meer dan zestig Edellieden [1]) naar '*s Gravenhage* afgevaardigd, zonderling te moede zijn.

Het besef van het inmiddels zoo aanmerkelijk gestegen aanzien van den elf jaren vroeger op den rand des afgronds wankelenden Staat, straalt helder door in het hooghartig Besluit op het berigt dier aangekondigde Ambassade [2]) genomen. — »Is goedgevonden," dus luidt het *Register*, »dat den Hertog van *Bouillon* van wege Syne Koninglijke Majesteit den Koning van Vrankrijk gesonden aan Hare Majesteit de Koninginne van Engeland, en voorts aan de Heeren Staten-Generaal, verwagt sal worden alhier in *den Hage* om S. Ma[ts] meeninge te verstaan [3])." — Vier dagen daarna overwogen *Hollands* Staten, doordrongen van het gewigt der zaak, »met wat ordre 's Lands eere en dienste daarin best waargenomen en bewaard sal mogen worden [4])." En nogmaals, bij de komst zelve van den Hertog, begrepen zij met de daad te moeten toonen, hoe zooals zij het uitdrukken, »de voorsz. sake ons ten hoogsten aangenaam is en ter herten gaat, als strekkende tot grooter eere en dienst derselver Landen [5])." — Het was een trotsch en zielverheffend schouwspel, de naauwlijks aan de bloedigste onderdrukking ontworstelde Nederlanders, op de luisterrijkste wijze [6]) voor het oog van gansch Europa, tot

---

1) *Register* 28 Sept. 1596. — (13 Sept.).

2) HENDRIK IV had aan OLDENBARNEVELT den 27 April 1596 uit *Abbeville* geschreven: »Mr. DE BERNEVELLE: Estant survenue la perte de *Cales* (Calais) contre mon esperance et me voyant menacé d'une suite d'autres inconveniens — j'ay trouvé necessaire d'anvoyer an Angleterre mon Cousin le Duc de Bouillon" enz.

3) 9 Sept. 1596. HENDRIK aan den Advocaat, t. a. p. »afin di fere (faire) pour cet efet une Ligae ofancive et defancive, et quant et luy le S[r]. DE CALVART" enz.

4) 13 Sept. 1596.

5) 28 Sept. 1596.

6) Tot naderen aandrang bezigde Koning HENDRIK den invloed van der Staten Agent in Frankrijk, LIEVEN CALVART: »m'assurant, schreef hij, que M[rs] les Estas aprouveront ma volonté an cet androit."

deze Westersche Alliantie tegen hunnen afgezworen Heer, den *Duivel van het Zuiden*, door twee Monarchen te zien uitnoodigen [1]); deze openlijke onderscheiding moest PHILIPS II voor altijd aan de kans van het eens verloren gezag doen wanhopen. — Een zoo schitterend eerbewijs mogt dan ook niet met karigheid worden beantwoord. — Een post van tien duizend gulden werd voor de enkele herberging van den Hertog en zijn gevolg uitgetrokken [2]), en de diplomatische geschenken bij gelegenheid der sluiting van het Tractaat [3]), waren strookende met den verworven rang, met de toetreding der Republiek, schier als standgenoot, tot een Verbond van Koningen. — »De Gecommitteerde Raden van de Staten, leest men in het *Register* van 5 November 1596, verstaan hebbende *uit het rapport van den Advocaat van het Land*, dat Syne Ma[t] den Koning van Vrankryk aan den Grave van DROBBISET, die hem den eed afgenomen heeft, van wege Hare Ma[t] de Koninginne van Engeland, geschonken hadde een diamant, waardig 3000 kroonen, en de twee herauten elk een gouden ketting van 1000 kroonen; hebben *tot conservatie van de eere deser Landen* verklaard en geaccordeerd, dat boven de

1) Teregt onderscheidt KLUIT, *Hist. Feder. Belgii Federati*, p. 160, deze toetreding der Republiek, op den voet van gelijkheid, dit: »Fedus *aequale*" van de nederige overeenkomsten met ANJOU, »quae magis erant *clientelae* et *subjectionis*, quam *aequalia* pacta."

2) *Register* van 1596, fol. 637. — En 15, 16 November 1596. »Zyn vermaant die van *den Brielle*, den Hertog van BOUILLON met syne *suite* te ontfangen, te doen accommoderen en tracteren tot laste van den Lande, ter tyd toe deselve met de eerste bequame wind sal mogen vertrekken."

3) KLUIT, *Index Chronol.*, n°. 214 (31 October 1596). Verg. DE FLASSAN, *Hist de la Diplomatie franç.* II, 165 suiv. — Z. nog RYMER, *Foedera*, T. VII, P. I, p. 181: »L'endenture d'Accord, faicte entre les Seigneurs HENRY DE LA TOUR Duc DE BOUILLON, Viconte de TURENNE — assisté du Seigneur DE BUZANVAL — et GEORGES GILPIN, Conseiller introduit de la part de la Seren. Royne d'Angleterre au Conseil d'Estat des d. Provinces-Unies *d'une part*, et les Estatz Generaux desd. Provinces-Unies du Païs-Bas — *d'aultre part* — par ordonnance desd. Seigneurs Estatz Gener. AERSSENZ."

zes ruinpaarden, gekogt voor tien honderd ponden, en het damastwerk van een tafellaken en negen douzijn servetten, gekost hebbende 600 ponden, boven nog twee fijne webben te samen gekost hebbende omtrent 550 ponden, nog een fijn webbe aan den Hertog van *Bouillon*, van wege de Generaliteit geschonken sal worden, van 8 guldens de elle, geraamd op 400 ponden." — Reeds destijds was het, volgens de opmerking van H. DE GROOT, een beginsel der Nederlandsche regeerkunde, aan de Gezantschappen bij Koningen en Vorsten of wel aan de ontvangst en verwelkoming van hen, die van elders herwaarts gezonden waren, gelijk mede aan de buitenlandsche vereeringen, aanzienlijke sommen te besteden [1]. —

Wat het Tractaat zelf van 31 October 1596 betreft, de of- en defensive Alliantie tegen Spanje eerlang door den afval van HENDRIK IV verbroken, die aan het door binnen- en buitenlandsche oorlogen geteisterd Frankrijk den vrede schonk, moge van korten duur geweest zijn, blijvend daarentegen en vruchtbaar was de daarbij bedongen volle en onderlinge vrijheid van koophandel. — Zich van het gunstig oogenblik meesterlijk bedienende, verwierf OLDENBARNEVELT tegen de beloofde gemeenschappelijke bestrijding van den vijand, de ruimste voordeelen ten behoeve der vaderlandsche nijverheid en scheepvaart, die bronnen van het nationaal vermogen, waaruit de middelen tot het voeren van den krijg te water en te lande bij uitstek zoo niet eeniglijk, moesten gevonden worden [2]. —

---

1) *Parallelon Rerumpubl.* Liber tertius (*de moribus ingenioque populorum Athen. Roman. Batavorum*) Cap. X, p. 14. »Quoniam vero utilitas publica dignitatis etiam curam desiderat, prudentissime iidem Ordines censuerunt, honestissime erogari opes in *Legationes*, quae ad Reges Principesque mittuntur aut in *excipiendos* vicissim illos, qui huc aliunde legantur. Eadem ratio *xeniorum* est, et munerum, enz.

2) Verg. overigens betrekkelijk onze handels-verdragen met Frankrijk, Mr. E. A. DE ROO, *Disp. continens historiam pactorum mercatus commercii et navigationis Patriae nostrae cum Galliâ, ab initiis Reipubl. ad ejus interitum*, (A. 1579—1806) L. B. 1842.

»Den Aller-Christelyckste Konink van Vrankryk en zyne successeurs, sullen (dus heette het in Art. VIII) tot de voorsz. Vereenigde Provincien, steden en ingezetenen van dien zoo in 't generaal alsmede in 't particulier, continueren haar goede gratie, faveur, assistentie en recommandatie tegen alle geweld en ongelijk dat men hun zoude mogen aandoen, ten einde *de voorsz. Provincien en de ingezetenen van dien, mogen mogen varen negotieren en traffiqueren* in alle de Koningryken en landen, *met gelyke vryheid*, *immuniteiten en privilegien* als de onderdanen van Zyne Majesteit." — Art. X. »De onderdanen des Allerchr. Konings — zullen vryelyk en veyliglyk mogen frequenteren, koopen, verkoopen, mangelen, ligten en transporteren alle soorten van waren en koopmanschappen, buiten en in alle Vereenigde Provincien, steden en landen van dien, gelijk mede de inwoners en onderdanen der voorsz. Vereenigde Provincien, vryelyk en veyliglyk sullen mogen frequenteren, koopen, verkoopen, mangelen, ligten en transporteren uit en in alle de Provincien, landen, steden en plaatsen van Vrankryk, alle soorten van waren en koopmanschappen, sonder dat de eene of de andere sullen gehouden wesen van haar voorsz. koopmanschappen of waren te betalen andere gerechtigheden, tollen en imposten, als de *naturele* ingezetenen der Provincien, steden en landen, daar de handel, traffyk of koophandel gedreven wordt [1])." — Onder den schijn van wederkeerigheid (*reciprociteit*), werd hier aan de Republiek een ongelijk winstgevende aftrek van voortbrengselen geopend, bij eene lange reeks van verdragen tusschen de beide Staten bevestigd [2]), waarin men de schreden van het schrander voorgeslacht drukte.

---

1) LUZAC, *Hollands Rijkdom*, III, 346 volg.

2) In 1608, 1609, 1624, 1630, 1635, 1636, 1643, 1644, 1647. — Zie in het *Register* van Holland 11 December 1648, klagten over de onlangs gepleegde inbreuken op het Tractaat van 1596 en de opgevolgde Conventiën, bij WICQUEFORT, Preuves du L. II. de *l'Hist. d. Provinces-Unies*, Preuve LXXXIII, fol. 317—320.

Zulke gunsten had men, dank zij het doorzigt van Hollands Eersten Minister verkregen, en desniettemin hield Koning HENDRIK, toen hij zijne bondgenooten ELIZABETH en de Vereenigde Nederlanden in den steek liet, zijne schuld jegens laatstgemelde geenszins gekweten, allerminst jegens den Staatsman, die hem in den nijpendsten nood zoo dikwerf met doeltreffende onbekrompenheid was bijgesprongen. — En van hier het noodlottig geschenk, OLDENBARNEVELT tegelijk met de onafgebroken en bedekte ondersteuning van den Staat, in 1598 te *Nantes* toegezegd en in 1619 strafbaar verklaard, zonder de millioenen *Fransche penningen* [1]), door de Republiek genoten, in billijke rekening te laten gelden. — Ter nadere kenschetsing der verhouding zoowel tusschen Frankrijk en Nederland, als tusschen HENDRIK IV en den Advocaat in de jaren 1598 tot 1609, is het noodig de toedragt der zaak uit het regtsgeding toe te lichten. — OLDENBARNEVELT namelijk had zich in zijne *Remonstrantie* beroemd, in het buitengewoon Gezantschap door hem en den Admiraal JUSTINUS VAN NASSAU bij den Koning ter afwending van den vrede bekleed, de belofte verkregen te hebben »van Syne Majesteyt, van in vier jaren aan de Heeren Staten te betalen twee millioenen en negen hondert duysent guldens [2]); en voorts verseeckeringe van S. Ma[ts] oprechte affectie tot behoudenis van den welstand deser Landen [3]);" terwijl hij bo-

---

[1]) »Ex ingenti copia Federum seu *Pactorum subsidiariorum* zegt KLUIT, *Hist. Feder.*, p. 161, ex quibus Rex Gall. plures per annos Belgas *ingentibus* pecuniarum summis adjuvit." — Z. wijders SLINGELANDT, *Staatk. Geschr.* III, 188.

[2]) *Verhooren*, bl. 130, »1300 duysent croonen ofte 3 milioenen 900 duysent franken."

[3]) *Remonstrantie*, bl. 224, 225. — De *Staet van de penninghen, die sedert* A. 1598 *tot* 1609 *incl. uyt Vranckryck syn gekomen*, eigenhandig door OLDENBARNEVELT's Correspondent, den koopman te Rotterdam, HANS VAN DER VEECKEN opgemaakt, en door mij uit het Archief VAN AERSSEN, in 1851 medegedeeld, (*Aanteeken. van het verhandelde in de Sectie-Verg. van het Prov. Utrechtsch Genootsch.* bl. 51—53) heeft te beginnen met 1599, een totaal van 12,150,000.

vendien daarbij ophaalde, hoe HENDRIK van 1603 af, nog uit anderen hoofde en tot gedeeltelijke kwijting van zijne schuld in Engeland, — op welk punt wij hierna moeten terugkomen — aan de Republiek de aanmerkelijke som van tien millioenen, driehonderd en vijftig duizend ponden had verstrekt.

Met minachtend stilzwijgen over die uitnemende diensten, aan het Vaderland bewezen, vroeg men den gevangen Minister alleen naar het persoonlijk feit: »Of hij in zijne voyagie tot *Nantes*, daar hy met den Coninck van Vrankrijk handelde, nyet voor hem alleen boven de ordinaris vereeringen, die aan den voorsz. Heer van NASSAU en hem opentlijk zijn gedaan, genoten heeft van den voorsz. Coninck 30,000 croonen?" — Waarop het antwoord luidt: » Seyt niet ter werelt meer in die Ambassade genoten te hebben, als 't gene publicquelijk aan hem en den Heere NASSAU is vereert geweest; maar dat de Coninck tot *Nantes* [1]) hem beloofde, dat de zaken van zijn Rijk geredresseert wesende, hy zijne diensten veel jaren te voren en ook in de voorsz. Legatie gedaan in 't doen van de voorsz. onderrechtinge, deselve jegens hem en zijne kinderen beloofde coninklyk te gedenken." — OLDENBARNEVELT beleed verder [2]), dat zijn jongste zoon, WILLEM, de Heer van STOUTENBURG, dien ten gevolge in 1608 tot gewoon Edelman of Kamerheer in dienst des Konings op eene jaarwedde van drie duizend gulden was aangesteld, en dat hij Advocaat zelf uit handen van den President JEANNIN een geschenk in geld had ontvangen, welks bedrag hij niet met juistheid kon begrooten, en waarvan HENDRIK IV het geheim wilde bewaard hebben [3]).

---

1) *Verhooren*, bl. 129.

2) *Verhooren*, 26 November 1618, bl. 133 volg.

3) »En dat de President hem die spreeckt serieuselijk vermaande bij ordre van den Conink, dat 'tzelve *secreet* mogte gehouden worden." — Brief van JEANNIN aan VAN DER VEECKEN (uit *Fontainebleau* 23 October 1611): »Asseurez Monsieur DE BARNEVELT que jay eu soin de faire mettre son fils sur *l'estat* et qu'envoyant sa quitance icy, je feray payer sa pension a celuy

Waarom het te bemantelen? onbaatzuchtigheid was niet de deugd van den hooggeplaatsten Minister, die zich boven allen schijn van verdenking, door naauwgezette kieschheid had behooren te verheffen. Diep is die zwakke zijde in het overigens zoo fier karakter te betreuren, al valt ook de zweem van *misdrijf* weg en al ontkent men niet, dat andere Staatslieden van dien tijd meer dan hij aan het euvel mank gingen [1]. — Doch, na zoo hard als iemand dit gebrek te hebben gelaakt, zonder ons met uitvlugten te behelpen, eischt de billijkheid dat wij den grond van die koninklijke, maar niet overdreven milddadigheid door de ontvouwing van OLDENBARNEVELT's aanspraak op die vergelding, in bijzonderheden aanwijzen; — en dat wij voorts doen zien, hoe weinig HENDRIK verdacht kan worden gehouden, de diensten van den Advocaat ten nadeele van Nederland te hebben willen koopen.

Vraagt men bewijs van hetgeen Holland, dat is OLDENBARNEVELT, voor den Koning van Frankrijk in diens hulpbehoevende omstandigheden, had gedaan, »herinner U, schreef de Gezant BUZANVAL in November 1599 aan den Minister van Buitenlandsche Zaken [2], de gelden, welke de Heeren Staten ons met of zonder schuldbekentenis van Z. M., hebben voorgeschoten; nu en dan alleen te goeder trouw of in het uitzigt

---

qui en sera le porteur et luy rendray tousiours service et a tout ce qui luy apartient de tres bonne volonté." (Archief van AERSSEN en *Aanteeken.* der Sectie-Verg. t. a. p.). Verg. wegens het verblijf van STOUTENBURG, vroeger Heer van *Cralingerpolder* genoemd, aan het Hof van HENDRIK IV, DE JONGE, *Nederland en Venetie*, bl. 469, 472, 481.

1) H. DE GROOT, *Verantwoordingh v. de wettelijcke Regiering van Hollant*, bl. 231. »Maar," zegt hij, »in onse Republijck waren noch gheen wetten, die sulcks verboden. 't Is oock kennelijck dat *anderen* meer van sulcks hebben ghenooten als hij." (XXste Capittel). Dit sloeg b. v. op F. V. AERSSEN. Z. *Inleiding*, Eerste Gedeelte, bl. 173.

2) DE VILLEROY. Verg. de *Lettres et Négociat. de M.* DE BUZANVAL, p. 319 suiv. en de *Éclaircissements historiques*, p. 441 suiv. — Zie ook het Consent der Staten van Utrecht, van 20 Maart 1593 en de verklaring van den Franschen Gezant in dezelfde *Lettres* van BUZANVAL, p. 366—368.

op wederkeerigen bijstand tegen Spanje, maar welke voorwaarde onzerzijds niet werd vervuld. — Zoo ging het met de 150,000 kroonen die zij ons ten jare van het beleg van *Amiens* hebben geleend. En vroeger met de 2000 voetknechten en 500 ruiters, welke zij aan den Hertog van BOUILLON hebben verstrekt, om den oorlog aan den Koning van Spanje te verklaren en in *Luxemburg* te beginnen. — Geheel te goeder trouw en zonder eenig handschrift hebben zij ons met twee regimenten eerst bij het beleg van *Rouen*, onder het bevel van Graaf PHILIPS VAN NASSAU bijgestaan, van acht stukken geschut en veel ammunnitie voorzien [1]; daarna bij het beleg van *la Fère*, onder den Admiraal VAN NASSAU." Welk hulpbetoon, merkte BUZANVAL aan, geschied was op geene andere verzekering dan die van toekomstige wederdienst, wanneer Z. M. zich daartoe in staat zoude bevinden [2]. — Voeg er bij, dat de krijgsmagt, door Graaf PHILIPS aangevoerd, op de kust van Normandië was geland uit eene wèl uitgeruste vloot van vijftig schepen [3]. — En het blijkt, dat de Gezant in de eerste maanden na het Tractaat van *Vervins*, toen het hoog zuinig bestuur van SULLY den Koning nog niet vergunde, zijn woord gestand te doen, uit schaamte en verlegenheid zweeg als OLDENBARNEVELT hem toeduwde, dat hij aan *Frankrijk's* onvermogen om 200,000 kroonen te betalen, geen geloof kon slaan, daar toch het kleine Nederland, met den vijand op den hals, diezelfde som in één enkel jaar aan dat Rijk had voorgeschoten [4].

---

1) Zie het *Register* 29 Januarij, 7—16 Maart 1591, fol. 645, 665; 1592 fol. 809.

2) »Sans aucun contrat ou obligation, sinon celle d'une pareille courtoisie et faveur quand les affaires de Sa Majesté seroient *en meilleur état*."

3) *Mémoires de* SULLY L. IV (A. 1591) p. 45 (T. II): »Les Provinces-Unies, outre les deux régimens qu'elles entretenoient à ce Prince, avoient fait marcher vers les côtes de Normandie une flotte de cinquante voiles bien équipée, et portant deux mille cinq cens soldats, que commandoit le Comte PHILIPPE DE NASSAU."

4) Depêche van BUZANVAL (11 Januarij 1599): »que personne ne jugeroit

Er is meer: — 's Konings eigen brieven aan den Advocaat en aan den Griffier der Staten-Generaal gerigt, liggen als onwraakbaar getuigenis voor ons; — brieven uit de jaren 1591, 1594, 1595, vier uit 1596, voorts uit 1597 en 1598, afgescheiden van de officiele, deels hiervoren gemelde betrekking tot de Staten-Generaal. — Natuurlijk en zonder omwegen verklaart daar de Koning [1]), wat hij bij monde te *Nantes* reeds had betuigd, nader op schrift, te weten dat hij de eer en de welvaart van zijne goede Vrienden en Bondgenooten, de H. H. Staten zoude blijven behartigen, met al den ernst dien hunne zorg voor zijne belangen toen hij die noodig had, hem ten pligt maakte.

En vraagt men, of HENDRIK als eerlijk man heeft woord gehouden, dan wel of hij, volgens sommigen, 's Lands onafhankelijkheid zoude hebben belaagd? — Wij kunnen tot wederlegging der ligtvaardig verbreide en door onze Geschiedvorschers opgevangen geruchten volstaan met de verwijzing tot de bereidvaardigheid of liever tot de vreugde, waarmede de Koning na het sluiten van het Twaalfjarig Bestand in 1609, den Agent der Republiek, FRANÇOIS VAN AERSSEN, als *Ambassadeur* in plegtig en openbaar gehoor ontving [2]); welk

jamais, que la France fust reduite à *deux cens mille escus*, veu mesmes que ce petit Estat, en pleine guerre, avoit aydé celuy de France de pareille somme en une seule année." *Lettres et Négociat.*, p. 57.

1) Aan OLDENBARNEVELT (15 Aug. 1598): »que l'honneur et prosperité des S^rs les Estats mes bons amis et aliés me ceront tousjours tres recommandé comme le merite le soin *qu'ils ont eu de moi quant jay eu besoin deus.*" *'T Leven en Sterven van* J. V. OLDENB. bl. 613—617. En verg. de door mij in 1853 uitgegeven brieven van den Koning aan den Griffier CORN. V. AERSSEN (Archief V. AERSSEN) in den Cod. Diplom. Neerl. van het Histor. Genootsch. te Utrecht, 2^e Serie, I^ste Deel, 2^e Aflever., bl. 157—163.

2) WINWOOD, *Memorials* III, 89 (BECHER uit Parijs aan den Resident TRUMBULL te Brussel): »Yesterday Monsieur ARSENS who resideth here for the States, was receaved by this King with solemnity in quality of *Ambassador*, and was sent for with three or four of the King's coaches, and some gent-

feit alleen alle onwaardige vermoedens logenstraft. — Van dat tijdstip af week de Vertegenwoordiger der Nederlanden te Parijs voor geen andere Ambtgenooten dan voor die, door Koningen en de Republiek van *Venetië* afgevaardigd. — Op die onvergetelijke gebeurtenis beriep men zich in latere dagen bij het Fransche Hof, tot betoog van het regt der Nederlandsche Gezanten, reeds onder den Grootvader van LODEWIJK XIV verkregen, om met den titel en het eerbetoon aan *Excellentiën* verschuldigd, bejegend te worden.

Wij schuwen evenwel geenszins een grondig onderzoek naar de verreziende ontwerpen van Koning HENDRIK, eerlang door den verfoeijelijken sluipmoordenaar RAVAILLAC verijdeld. — Zonderlinge beneveling der vooringenomenheid! In het eigen oogenblik dat de edele Vorst, het dralen moede, aan de spits der Protestantsche Unie van Duitschland te velde dacht te trekken, om het Huis van Oostenrijk en tevens Spanje met vereenigde kracht aan te grijpen, zoude hij, naar men durft gissen, den roofgierigen blik op de pas door hem gewaarborgde Souvereiniteit van Nederland geworpen hebben [1])! — Men bespeurt in den blinden argwaan niet, dat onze Staatslieden — verre van bedreigd te worden — de werkdadige deelgenooten der wijdstrekkende zamenspanning waren; dat hun leider, OLDENBARNEVELT, in innige verstandhouding met den krijgshaftigen Koning, de hoop had gevoed, den twist over de erfopvolging in *Kleef* en *Gulik*, voorbode van den

lemen of marke to conduct him. This rumor of the Prince of *Condé* made the Court very full, and gave him many witnesses of his honour." (24 Nov. 1609 o. st.). — Zie voorts WICQUEFORT, Preuve IV du L. II de l'Hist. d. Provinces-Unies, p. 189 (*Memoire donné aux Ambassadeurs de France* le 21 Novembre 1643). — In de Acte zelve leest men *December*.

[1]) HOOFT, HENRIK DE GROOTE, f. 224. »Andere oordeelden dat het op Nederlandt gemunt was, om de hoghe overigheidt der vereenighde landtschappen" enz. BILDERDIJK, *Gesch. d. Vaderl.* VIII, bl. 2: »sedert bleef hem die prikkeling bij, om *Heer der Nederlanden te zijn*."

vernielenden dertigjarigen oorlog, door een stouten slag te beslechten. — Het gold niet minder dan de zaak der *geheele Christenheid* [1]), en Hollands Advocaat en het dubbel Gezantschap, op zijne aansporing in het voorjaar van 1610 naar Frankrijk en Groot-Britannië getogen, wisten van het diplomatisch geheim zooveel, dat het den achterdochtige Ministers van JACOB I bezwaarlijk viel, hunnen spijt te verkroppen. — Niet onduidelijk gaven zij hun mistrouwen wegens een bedekten handel tusschen de Kabinetten van *Parijs* en *'s Hage* te kennen. Men wist te *Londen*, dat de Koning van Frankrijk bij de Staten-Generaal had aangedrongen op de bespoediging der afreize van de Ambassadeurs, welke hij uit Holland wachtte, en zelfs zoo doenlijk, op de komst van OLDENBARNEVELT [2]). Trots het deerlijk uiteinde van HENDRIK IV, den Britschen naijver niet kunnende onderdrukken, beet de Groot-Thesaurier SALISBURY onzen Gezanten toe, »dat den Coninck van Vranckryck gemeent hadde te doen een *coup de maistre*, maar dat die 't *al* wilde hebben, wel *al* conde verliesen, en men sulcx niet en behoorde gedaen, ofte ter hande genomen te hebben, sonder 't selve Syne M^at^ van Groot-Bretanniën eerst te communiceren."

En gewis, had ELIZABETH nog geleefd, hare Ministers zouden

---

1) Verg. in de *Bijdragen voor Vaderl. Gesch. en Oudheidk.* van NIJHOFF (1840) IIIe Deel, I^ste^ st., bl. 3—28 mijne mededeeling uit het Rapport der Legatie naar Engeland (Instructie van 31 Maart 1610). — WALRAVEN VAN BREDERODE, CORN. VAN DER MYLE en JACQUES VAN MALDERÉE werden naar Frankrijk gezonden.

2) WINWOOD meldt uit 's Hage 10 Febr. 1609 (oude stijl), *Memorials*, T. III, 116 volg. »I understand that the French King doth much desire that Monsieur BARNEVELT the Advocate of Holland, should come to him in this Ambassage: but the affairs here at home (which at this time are so much out of order) cannot spare his presence from hence," enz. En vroeger (27 Januarij) T. III, 108: »The French King hath required Monsieur ARSENS, in his name, to sollicite his Masters to hasten the sending of their Ambassadors into France."

beter op de hoogte geweest zijn van hetgeen op het Vasteland broeide. — Men wil [1]), dat de Engelsche Vorstin door de mededeeling van hare gedachten over de noodzakelijkheid van het herstel van Europa's verbroken evenwigt, den eerzuchtigen Franschen Monarch tot de reusachtige en zoo niet hersenschimmige, ten minste door beider dood onvoltooide onderneming aangespoord hebbe. — Maar hoe weinig voor de aanvaarding dier roemvolle nalatenschap, van het van schoolsche geleërdheid overladen brein van Koning JACOB kon verwacht worden, bleek uit den schralen uitslag der pogingen, tot dat einde door de Nederlandsche Staatslieden aangewend. — Reeds bij hun vertrek uit Holland, hadden JOHAN BERCK, Pensionaris van Dordrecht, ALBERT DE VEER, Pensionaris van Amsterdam, ELIAS VAN OLDENBARNEVELT, broeder van den Advocaat, Pensionaris van Rotterdam, en ALBERT JOACHIMI, Gecommitteerde van Zeeland ter Generaliteit, nevens den gewonen Ambassadeur NOEL DE CARON, dezen bijzonderen last ontvangen: »Sullen by de beste gelegentheyt ondersoucken, off S. M[at] (JACOB) niet goet en vindt, dat een naerder verbintenisse van mutuelle assistentie gemaect werde tusschen Syne M[at], den Coninck van Vranckryck, die Vereenichde Nederlanden, die Chur- ende Fursten ende andere Stenden van Duytschlant te samen, alsoe buyten twyfel sulcke naerder verbintenisse *voor de geheele Christenheyt* seer dienstelick soude wesen, ende alle injuste occupatiën, attentaten ende meneën te meer beletten; ende, indien S. M. daertoe inclineert, sullen verstaen, tot

---

1) MABLY, *Des principes des Négociations*, Chap. VI. »Pour assurer la liberté publique, disoit-elle (ELIZABETH) au principal Ministre de HENRI IV (SULLY), il faut rendre aux Princes d'Allemagne leur ancienne dignité, seconder les efforts que font les Provinces-Unies pour se soustraire à la domination Espagnole, et inviter le reste des Pays-Bas à secouer le joug et former une République indépendante. Il faut obliger l'Empire à renoncer aux droits qu'il affecte encore sur les Cantons Suisses, et leur incorporer l'Alsace et le Comté de Bourgogne," enz.

wat tijt en plaetsc 't selve bequamelick soude mogen geschieden [1])."

Zoo is het dan duidelijk, dat onze wakkere Republikeinen, gerust op het eens bevochten en door de beide Kroonen van Frankrijk en Engeland gewaarborgd volksbestaan, met HENDRIK IV ééne lijn trokken. Op den eigen dag, dat men te 's Hage de verpletterende tijding van het snood ombrengen van dien Vorst ontving, den 18 Mei 1610, rigtte OLDENBARNEVELT met bewonderenswaardige kalmte en voortvarendheid, eene depêche aan de Gezanten te *Londen*, met eene bijlage die HENDRIK's antwoord op het voorstel der Nederlandsche Staten behelsde, »diewelcke, schreef de Advocaat, UE. aen S. Mat (JACOB) ende die Heeren van synen Raedt sullen mogen communiceren, ten eynde S. M. *nae de waerheyt* van het gebesoigneerde van onse Gesanten (te *Parijs*) mach geïnformeert, ende des overleden Conincx intentie en resolutie, om die possiderende Fursten in haer rechtvaerdige saeke te mainteneren, te seeckerder mach weten. Ende sullen UE. S. M. daeruyt *serieuselick vermanen ende bidden*, op dit extraordinaris accident, ende ten aensien van den jegenwoordigen staet en gelegentheyt van saeken, die hoochgemelde Fursten niet alleen te willen assisteren mette geaccordeerde 4000 mannen, maer met soe veel volcx en middelen meer, als d'importantie ende consequentie voor den welstant ende versekertheyt van de *geheele Christenheyt* vereyscht, ende daerbenevens ooc de saeken in Vranckryck met synen goeden raedt ende auctoriteyt te helpen fortificeren ende mainteneren."

Niet alleen was er eene onmiskenbare overeenstemming [2])

---

[1]) Instructie van 31 Maart 1610, Art. XV. Verg. mijne mededeelingen uit het Rapport der Legatie (H. S. der Koninkl. Bibliotheek), bij NIJHOFF, t. a. p. bl. 24 volgg.

[2]) In de *Mémoires* van SULLY, T. VIII. 275 leest men: »Le Prince D'ORANGE envoya les Sieurs MALDERET et BREDERODE, offrir de leur part (van wege de

tusschen HENDRIK IV en de Republiek, er was meer. — Uit zeer onlangs medegedeelde bescheiden zijn onderscheidene bijzonderheden aan het licht gekomen, waaruit men ziet, dat OLDENBARNEVELT's schoonzoon, CORNELIS VAN DER MYLE, in het najaar van 1609 tot Ambassadeur te *Venetië* benoemd, op zijne reize derwaarts, van Koning HENDRIK den geheimen last had ontvangen [1]) om gedurende zijn verblijf in Italië den grondslag te leggen van eene *Ligue* of Verbond tegen Spanje, waaraan Frankrijk en Groot-Britannië, de Republiek van Venetië, de Staten-Generaal, eenige Italiaansche Vorsten en zelfs de Paus zouden deelnemen. — Hoe vreemd het verhaal klinke, VAN DER MYLE, die aanvankelijk over de geringe ondersteuning of liever over het dwarsboomen [2]) van zijne zending door het Fransche Hof, in zijne vertrouwelijke brieven aan den Advocaat had geklaagd, maar zich van den togt naar Venetië niet had laten afschrikken, ontvouwt in dezer voege den inhoud van het merkwaardig gesprek, hetwelk de Koning even te voren tot hem gevoerd had. — »Z. M., meldt hij aan OLDENBARNEVELT [3]), nam mij bij de hand en zeide mij dat Hoogstdezelve na rijpe overweging, mijn vertrek naar Venetië goedkeurde in de onderstelling dat ik daar als *Ambassadeur* bejegend zoude worden, en dat daaruit nog iets goeds konde voortspruiten. — De Koning meende dat de Venetianen alligt ongedwongener met mij, den Gezant der Staten, vijanden van den Koning van Spanje en van den Paus, dan met Hem

Staten-Generaal,) au Roi, quinze mille hommes d'infanterie et trois mille de cavalerie."

1) Verg. Mr. J. C. JONGE, *Nederland en Venetië*, bl. 462 volgg.

2) Toch hield DU MAURIER, in 1620 staande, »que c'est le feu Roi de France (HENDRIK IV) qui ménagea *le premier* la correspondance entre ces deux Républiques." DUDLEY-CARLETON, *Lettres et Négociat.* T. III. 245 (3 Jan. $16^{19}/_{20}$). De eer van die zaak kwam eigenlijk toe aan DUPLESSIS-MORNAY en diens pogingen bij Prins MAURITS.

3) Zie de Fransche depêche van den Gezant aan zijn schoonvader bij DE JONGE, bl. 475—477.

zouden handelen, wien zij, schoon met onregt, meer dan eens hadden getoond niet geheel te vertrouwen. Dat ik trachten moest uit te vorschen, of niet de wèlgezinden onder hen genegen zouden zijn tot een Verbond tuschen Z. M., den Koning van Groot-Britannië en de Heeren Staten [1]); zoo ja, dat ik hun heimelijk zeggen moest hoe Z. M. geloofde, dat ook de Hertog van *Savoye* thans uit hoofde der nieuwe Alliantie, daartoe insgelijks zoude neigen. Dat Z. M. niet twijfelde of ook de Hertog van *Mantua* zoude toetreden, en evenzeer de Groot-Hertog van *Toscane*, wanneer deze eene zoo krachtvolle en stevige vereeniging aanschouwde, die hem van de vrees voor de grootheid en magt van den Koning van Spanje in Italië onthief. Dat die Vorst alleen uit dwang Spaansch-gezind, zich gaarne van de leenhulde wegens *Siena* zoude bevrijden en naar wraak dorstte wegens een digt aan zijn Staat grenzend eiland, hem door de Spanjaarden ontweldigd. Dat in zulk geval zelfs de Paus zich tegen den Koning van Spanje zoude verklaren om zich voor goed van het juk des Spanjaards te verlossen [2]); dat hij dit van goede hand wist, maar dat de Paus van geringe afkomst was, zeer schroomvallig en slechts bedacht op den luister van zijn Huis; dat men hen doorgaans uit lieden van minderen stand koos, die

---

[1]) Dat dit niet zoo ligt tot stand zoude komen, blijkt uit de bewering van DUDLEY-CARLETON, als hij van de beraamde Alliantie van Venetië met Nederland sprekende zegt; (T. III. 124, 7 Aug. 1619): »C'est un grand changement dans les maximes ordinaires de cette République, qui depuis plusieurs années *frissonnoit* et *reculoit d'effroi* au seul nom de *lega* ou *confederazione*, surtout avec un Prince ou un État Protestant comme si c'eût été la *testa di Medusa*."

[2]) »Que le Pape mesmes en telle conjuncture se declareroit contre le Roi d'Espagne pour s'emanciper une fois de ceste servitude en laquelle l'Espagnol le detient; qu'il le scavoit très bien, mais que ce Pape estoit homme *de peu* et fort timide, ne cerchant qu'aggrandir sa maison; qu'on les prenoit gens de petite qualité, lesquels se voiant eslevez en une telle grandeur s'estudioyent seulement à beneficier et faire grands leurs parents," enz. — De bedoelde Paus was PAULUS V, *Camillo Borghese*.

tot zoodanige grootheid verheven, er eeniglijk op uit waren hunne bloedverwanten te begunstigen en in aanzien te doen stijgen. Dat, naar men hem uit Spanje berigt had, de Paus bij den Koning van Spanje moeite had gedaan om zijn neef, den Kardinaal BORGHESE, tot een in het Koningrijk Napels opengevallen Aartsbisdom, met een inkomen van 30,000 ducaten, te benoemen; dat de Koning van Spanje dien zetel aan een der zonen van den Hertog van Savoye had gegund, hetgeen den Paus gewis gegriefd had. Dat de Paus zulk een Verbond ziende opdagen, geene zwarigheid zoude maken zich zonder bijoogmerk daaraan te sluiten, daar hij verzekerd kon zijn, dat noch de Koning van Groot-Britannië, noch de Heeren Staten iets in Italië zouden eischen, en dat Z. M. Katholyk zijnde altijd voor het behoud van het gezag van den Roomschen Stoel zoude waken [1]. Dat hierin het echte middel lag om de zaken van het gansche Christendom duurzaam te regelen en de Spaansche magt te fnuiken [2]. — Dat ik evenwel met omzigtigheid moest te werk gaan en vertrouwelijk met zijn gewonen Gezant te *Venetië*, een braaf en verstandig man, raadplegen. — In de geheele rede van Z. M. merkte ik eene uitnemende genegenheid mijwaarts; de Koning zweeg eene wijl en zeide toen weder dat ik hem denkelijk beter dan iemand der zijnen, hierin van dienst zoude kunnen zijn [3], daar ik in stilte en zonder opspraak hunne gezindheid zoude kunnen peilen en hen van de zijne verzekeren; zijne Ministers konden dit niet zonder zijn gezag daarin te mengen, hetwelk door eene weigering gekrenkt zoude wor-

---

1) »Et que S. M. (HENDRIK) estant Catholique auroit tousjours soin de son autorité."

2) »Que ce seroit le vray moien d'asseurer les affaires de toute la Chrestienté et rabbatre la puissance d'Espagne."

3) »Qu'il croyoit qu'en ceci je pourrois plustost le servir qu'aucun des siens, car je pourrois *sans bruit et discrétement sonder leurs affections* et les asseurer de la sienne." (bij DE JONGE bl. 476).

den en hem bovendien belgen. — Dat de Venetianen zelve hem in den aanvang van hunne twisten hadden aangezocht, maar dat zij naar de spreuk handelden, *is 't gevaar voorbij, zoo bespot men den Heilige* [1]; dat desniettemin hun Staat aanzienlijk was en het veel gewonnen zoude zijn, indien men met hen een Verbond kon treffen, of althans daarvan den grondslag leggen. — Ik gaf Z. M. ten antwoord, met dankbetuiging voor de verstrekte aanbeveling aan 's Konings Ambassadeur, dat ik niet zoude nalaten, met dezen in goede verstandhouding te leven en de noodige openingen in 't belang der gemeene zaak te doen. Op mijne stellige vraag of Z. M. meende op den Hertog van Savoye te kunnen rekenen, ontving ik een stellig *ja*. — Van een en ander heb ik U berigt willen geven, opdat ik te *Venetië* uw welbehagen dienaangaande moge vernemen, daar ik den Heer DE CHAMPIGNI daarvan geene opening zal doen dan na uwe Instructiën op dit punt ontvangen te hebben."

Ziedaar het omstandig verhaal van VAN DER MYLE, gedagteekend uit *Fontainebleau*, 16 October 1609; — en uit een' brief van den President JEANNIN aan OLDENBARNEVELT den 13 Januarij daaraanvolgende geschreven, weten wij dat VAN DER MYLE's gedrag te Venetië allezins aan 's Konings wenschen voldeed [2]. De Nederlandsche Gezant over Frankrijk teruggekeerd, had den Koning vertrouwelijk verslag gedaan van de gesteldheid van zaken, waarbij Z. M. en de Staten gezamenlijk betrokken waren. — Bedriegen wij ons niet, zoo verkrijgt het door den edelen SULLY geschetst ontwerp [3] van

---

1) *Passato periculo, gabbato il Santo.* Zie dit spreekwoord ook in de *Lettres et Négoc.* van DUDLEY-CARLETON, III, 240.

2) DE JONGE, t. a. p. bl. 462: »Le Roy a eu beaucoup de contentement de ce que Mons. de VANDERMIL est passé par icy pour luy faire entendre le bon succèz de son voiage de Venise" enz.

3) *Mémoires de* MAXIMILIEN DE BETHUNE Duc de SULLY, VIII, (Londres 1767) L. XXX, 209 suiv.

HENDRIK's beöogde hervorming van Europa's Statenstelsel, of gelijk men het thans zoude noemen, de *verandering der kaart* van ons Werelddeel, niet weinig geloofwaardigheid uit VAN DER MYLE's uitvoerige en onopgesmukte depêche. — Trouwens bekwame en scherpzinnige Publicisten der vorige Eeuw, en wat meer zegt, Staatslieden, beoefenaren van het Volkenregt in onzen leeftijd [1]), hebben dat plan in de hoofdstrekking niet betwijfeld; en SALISBURY's schampere uitdrukking *coup de maistre* duidt het veelomvattende van 's Konings verijdelde inzigten helder aan; — een plan, tot welks verwezenlijking de Nederlandsche Republiek niet van zeven, maar van *zeventien* Provinciën hare jeugdige krachten zoude leenen. — Wij willen overigens niet ontkennen dat er iets avontuurlijks lag in die fraai geschilderde verdeeling van gebied en magt tusschen de vijf erfelijke Monarchen van Frankrijk, Spanje, Groot-Britannië, Zweden en Lombardije, en de zes verkiesbare Hoofden van den Pauselijken Staat, van het Duitsche Rijk, van Hongarije, Bohemen, Polen en Denemarken; voorts tusschen de vier Republieken van Nederland, Zwitserland, Venetië en van de kleinere Italiaansche Staten. De handhaving van een eeuwigen Vrede in de gansche Christenheid door een' Raad van Gezanten dier *vijftien* Mogendheden, kan meer als een schoon en verheven ideaal, dan als mogelijk in de toepassing den koelzinnigen Staatsman hebben toegelagchen. — Maar Hollands Advocaat, zonder zich over de hinderpalen te bekom-

---

[1]) *Projet de traité conclu pour rendre la paix perpétuelle entre les Souverains Chrétiens, pour maintenir toujours le commerce entre les Nations, et pour affermir davantage les maisons souveraines sur le trone, proposé autrefois par* HENRI *le Grand, Roi de France, agréé par la Reine* ELIZABETH, *par* JACQUES I *et par la plupart des autres Potentats de l'Europe*, uitgegeven door den Abt *de St.* PIERRE. Verg. daarover KOCH, *Abrégé de l'Hist. d. Traités de Paix* I, 33; WHEATON *Hist. d. progrès du Droit d. Gens depuis la paix de Westphalie* I, 317—325, en aldaar ANCILLON, *Tableau des révolut. du système politique de l'Europe*, T. II, 494; PHILLIMORE, *Commentaries upon Internat. Law*, I, 450.

meren, welke de stichting van het aanlokkend luchtkasteel mogt ontmoeten, moest gretig een plan omhelzen, welks aanvankelijke uitvoering hem van de naaste zorg, het dempen der onlusten in *Kleef* en *Gulik* en de verzwakking der meer en meer verontrustende, naar de Alleenheerschappij strevende Dynastie van *Habsburg* zoude ontheffen. — En wie daarentegen overweegt, hoe ontijdig het Twaalfjarig Bestand der Republiek met Spanje, 's Konings lang gekoesterd ontwerp dwarsboomde [1]) door hem allereerst van eene nuttige afleiding en verbrokkeling der vijandelijke krijgsmagt en bovendien naar hij duchten kon, van de medewerking van Nederland te berooven; wien het weinig aannemelijk mogt voorkomen, dat HENDRIK IV nog in 1608 de diensten vergolden hebbe, hem vóór 1598 door OLDENBARNEVELT bewezen, den zoodanige geven wij gaarne toe, dat het tegenwoordige en de toekomst meer dan het verleden 's Konings milddadigheid jegens den Advocaat zullen bestierd hebben en dat zooverre die Staatsman niet reeds vrijwillig door het enkel belang des Vaderlands, tot afbreuk van den vijand op Duitschen grond gedreven ware, HENDRIK's Politiek medebragt zich van de verknochtheid van den veelvermogenden Minister en alzoo van een overwegenden invloed op de Regering der Republiek te verzekeren.

Wat eindelijk de verhouding tot Frankrijk in het *derde* tijdperk, van HENDRIK's dood tot 1618 betreft, scherp heeft

---

1) SULLY, *Mémoires*, t. a p. (VIII, 241): »La trève des Pays-Bas avec l'Espagne, peut aussi être mise au nombre des incidens peu favorables." — Zoo berigt de Venetiaansche Gezant PIETRO PRIULI sedert 1605 tot 1608 bij HENDRIK IV geaccrediteerd (*Relazione di Francia* I, 193): »Altra causa anco eccita in Sua Maestà desiderio di collegarsi colla Serenità Vostra (den Doge), ed è la manifesta impossibilità *d'impedire la riuscita della pace in Fiandra*," enz. Z. de sedert 1856 te Venetië verschijnende *Relazioni degli Stati Europei lette al Senato dagli Ambasciatori Veneti nel Secolo XVII*, uitgegeven door BAROZZI en BERCHET.

men het in OLDENBARNEVELT gelaakt, dat hij voor den gunsteling van MARIA DE MEDICI, CONCINI, Maarschalk D'ANCRE geworden, tegen de Prinsen van den bloede en wel tegen de Hoofden der Protestanten, partij zoude getrokken hebben. — Men stelde den gevangen Grijsaard niet minder dan vier onderscheiden vragen op dit punt voor, welke het duidelijkheidshalve noodig is, hier in te vlechten. — »Waaromme hij in den jare 1614 deur den Heere VAN DER MYLE, in Vrankrijk gezonden aan den Marquis D'ANCRE, heeft doen aanbieden de magt van dese Landen jegens de Princen en die van de Religie aldaar? Of dezelve Heere VAN DER MYLE bij zijne Instructiën was gelast aanbiedinge van de magt van dese Landen tegens de Princen en die van de Religie te doen, 't zij aan den voorsz. Marquis of andere? Wat handelingen, of contracten hij vorders metten voorsz. Marquis D'ANCRE heeft gehad of gemaact? Waaromme hij met *drie* Provinciën alleen heeft doen decreteren zoo solemnelen assistentie aan den voorsz. Marquis, als *recht vóór zijn doot* derwaarts *gedestineert* was [1])?" Het antwoord van den Advocaat op iedere vraag in 't bijzonder, luidde dat VAN DER MYLE zich stiptelijk aan zijne Commissie en Instructie had gehouden; dat hij zelf »van geen handelinge of contracten metten Marquis D'ANCRE in eeniger manieren en weet te spreken," of daartoe in 't minst eenig voornemen gehad te hebben. — Wij willen de verdere regtvaardiging van het ten deze verrigte, uit de kort geleden voor het eerst in druk verschenen Gedenkschriften van den toenmaligen Franschen Ambassadeur te 's Hage, BENJAMIN AUBÉRY DU MAURIER [2]), als onwraakbaar getuigenis putten; — een getuigenis te minder verwerpelijk, dewijl die Diplomaat een belijder was van de Protestantsche Godsdienst en geene

---

[1]) *Verhooren*, bl. 170 volg. n°. 299—302 (29 November 1618).

[2]) HENRI OUVRÉ, *Documents inéd. sur l'Hist. du Protestant. en France et en Hollande* 1566—1636. AUBÉRY DU MAURIER, *Ministre de France à La Haye* (Paris 1853) p. 247 suiv. p. 330—338.

bedenking had gemaakt, zoowel bij de Staten van Holland als bij de Generaliteit, op zeer ernstigen toon de nakoming van hetgeen bij Tractaat was beloofd, herhaaldelijk te vorderen; terwijl het noode en schoorvoetend voldoen aan de eischen van het Fransche Hof [1]) ondubbelzinnig toont, hoe OLDENBARNEVELT geen middel zag anders dan door tijd te winnen, zich uit de verlegenheid te redden. — Zijne eigene opheldering van het gebeurde strookt volkomen met het berigt en de nadrukkelijke Vertoogen van de Gezanten DE LA NOUE en DU MAURIER [2]). — »Wanneer men in Frankrijk en overal elders, zeiden zij, van het Verboud dezer Vereenigde Landen met den persoon en de kroon van Z. M. spreekt, noemt men het eigenlijk de *Alliantie van Holland*, als zijne ware benaming ontleenende aan hetgeen de kern en ziel van deze Republiek uitmaakt. Dat Hunne Majesteiten zelve hiervan overtuigd zijn, bewijst hun verdrag met Holland alleen, tijdens de sluiting van het Bestand, over de te verleenen hulp van 4000 Franschen [3]). — Waaruit noodwendig volgt dat bij de behoefte aan wederkeerigen onderstand, Hoogstdezelve toen reeds voorzagen en er staat op maakten, dat deze Provincie daarvan het meeste deel zoude te dragen hebben. — Noch HENDRIK de Groote, noch de regerende Koning

---

1) CARLETON, *Lettres et Négoc.* I, 268 (27 April 1617 o. st.): »On étoit fort divisé ici au sujet du secours, que les Ambassadeurs de France sollici toient instamment, et qu'ils avoient enfin obtenu," enz.

2) *Proposition de M.* DE LA NOUE *aux Estats Generaux de la Hollande du dernier Mars* 1617; *Prononcé ce qui s'ensuit le dernier jour de Mars* 1617 *en Assemblée de M. M. les Estats-Gen. d. P. Bas; Prononcé en l'Assemblée des Députez de la Province de Hollande* 15 Avril 1617 (bij de Staten-Generaal 24 April 1617).

3) »On l'appelle proprement *l'alliance de Hollande* — la partie qui notoirement est la principale au corps de ceste Republique. Et pour justifier que Leurs Ma[tés] mesmes l'ont ainsy recognu, suffit le seul traicté fait par elles pour le secours des 4000 François" enz. (Aanspraak van 15 April 1617;) bij OUVRÉ, p. 334.

hadden zich ooit door de klagten of door het misnoegen van uwe aartsvijanden laten weêrhouden U ruimschoots en edelmoedig te helpen. — Heeft zelfs de enkele stad *Brunswijk*, schoon nog niet uwe Bondgenoot geworden, uwe meewarigheid en ondersteuning genoten in het afvaardigen van een zoo doorluchtig Bevelhebber als Prins HENDRIK aan de spits der bloem van uw krijgsvolk [1]), wat hebben dan niet een Koning en zijn Rijk van U te wachten, die U nooit iets hebben geweigerd? Als Z. M. ziet hoe de *Hanzesteden*, de Republiek van *Venetië* en de Koning van *Zweden* [2]), wier belangen ongelijk minder dan die van Frankrijk met de uwe strooken, geheel vrijwillig en treffelijken bijstand van U ontvangen, kan zij zich bezwaarlijk voorstellen en de wereld niet gelooven dat Gij Hoogstdezelve zult onthouden wat zij zoo plegtig bedongen en zoo uitnemend van U verdiend heeft. — Z. Exc. (MAURITS) heeft eens zeer fraai gezegd, dat de Koning zijn geld niet beter op interest kon beleggen, dan met zijne gunst en mildheid bij voortduring aan de Republiek te bewijzen [3]). Welnu, het oogenblik is thans gekomen, om Z. M. eenige vrucht van zooveel uitgaven en van het vertrouwen dat zij in U gesteld heeft, te doen plukken." — Wat kon men in Holland, nog na het gruwelstuk aan HENDRIK IV gepleegd, de *Fransche penningen* tot een aanmerkelijk bedrag getrokken hebbende [4]), op deze en andere drangredenen voeg-

---

1) »Que si la seule ville de *Brunswich* n'estant point encor vostre alliée, a bien esprouvé par l'envoy d'une personne tant signalée que Monsr. le Prince HENRI et de la fleur de vos forces" enz. (Aanspraak van 31 Maart 1617).

2) »Que S. M. voyant les villes hanséatiques, la République de Venize et le Roy de Suède — recevoir tant de volontaires et signalées assistances de cet Estat" enz. (Aanspraak van 24 April 1617).

3) »Son Exce me dist un jour, que le Roy — ne pouvoit mettre son argent à meilleur interest." (Aanspraak van 31 Maart 1617).

4) OUVRE, t. a. p., bl. 214: »Ce qui disposa mieux les Provinces-Unies, ce fut l'annonce du payement des troupes françaises pour le second semestre

zaam antwoorden? Ging het aan, millioenen te genieten en wederdienst met dezen of genen glimp af te slaan? Met meerder of minder grond kon men gissen, dat CONCINI en zijne echtgenoot ELEONORA GALIGAI de Regentes-Moeder en tevens den jongen Koning LODEWIJK XIII onwaardiglijk beheerschten en door het goud van den Hertog van LERMA, den eersten Minister in Spanje omgekocht, Frankrijk verrieden en tegelijk den ondergang der Hugenoten beöogden. Maar, mogten de vermoedens van den Britschen Gezant CARLETON [1]) zwaarder wegen dan de officiële betuigingen van het tegendeel in de Fransche Memoriën van een' geloofsgenoot, van den Staatsman, vriend van H. DE GROOT en tegelijk van DANIëL HEINSIUS, sedert Secretaris der Staten-Generaal ter Synode van *Dordrecht*, vervat? Het kon den schijn hebben, even als in later tijd onder het Bewind van RICHELIEU en MAZARIN, dat zwakke Vorsten onder den overmoed van een ten toppunt van gezag gestegen Minister zuchtten, wiens inzigten met de hunne strijdig werden geacht; — stond het aan Hollands Advocaat, in den burgerkrijg die het Rijk verteerde [2]), zich tegen het Hoofd van den Staat en voor de misnoegden te verklaren? Zoo lang de Maarschalk D'ANCRE het vertrouwen van LODEWIJK XIII niet openlijk had verbeurd, en de Gezanten des Konings de tolken van zijne wenschen waren, hoe zoude OLDENBARNEVELT zich hebben kunnen vermeten, de Republiek tegen hem in het harnas te jagen? — Met omzigtig beleid ging hij ook hier te

---

de 1613 et l'année courante." — CARLETON, *Lettres et Négoc.* I, 242, »l'argent qu'ils ont tiré de la France depuis la trève" enz. — (11 Maart 1617).

1) *Lettres et Négociat.* I, 295 ($^{19}/_{29}$ Mei 1617): »J'ai représenté comment le Roi de France étoit gouverné par la Reine Régente, la Reine par le Maréchal D'ANCRE, et D'ANCRE par les Ministres d'Espagne et de Rome" (Aan WINWOOD).

2) OLDENBARNEVELT had slechts ten doel, uit dien *brand* zooveel onderstandgelden voor de Republiek te trekken, »als doenlyck" was. Z. zijne depêche van 3 Sept. 1615 aan V. DER VEECKEN, in de *Handel. v. het Prov. Utrechtsch Genootsch.* v. 1851, bl. 48.

werk; hij mengde zich niet in de huishoudelijke aangelegenheden van Frankrijk; hij volgde het in onze dagen bij uitstek gevierde stelsel [1]) en merkte degenen die het roer der zaken in handen hadden, als de Vertegenwoordigers van den Staat aan. Hij zocht echter de nakoming der verpligtingen jegens de uitheemsche Kroon aangegaan, zoolang doenlijk te vertragen, en de zoo vurig door DE LA NOUE en DU MAURIER begeerde krijgslieden waren nog niet opgerukt, toen de tijding dat de als een Afgod gehuldigde en bewierookte Italiaan door het verwoede graauw aan stukken was gescheurd, met 's Konings betuiging van erkentelijkheid [2]) voor de nu overbodig geworden dienst, naar *'s Haye* werd overgebragt. — Zoo heeft dan OLDENBARNEVELT met juistheid de gansche toedragt der hatelijk voorgestelde negotiatie uiteengezet, toen hy zeide »wèl te weten dat myn Heeren Staten van Hollund en West-Vriesland particulierlijk in behoorlijke forme hen verbonden en verobligeert hebben om den Conink van Vrankrijk tot allen tijden, op zyne vermaninge, de Franchoisen, die in deze Landen zoo te voet als te paerde uyt zijn secours onderhouden zijn, tot zijnen dienst toe te zeynden en laten gebruyken, en dat alle jaars in 't versoeken van de continuatie van 't selve secours, AERSSENS en de Heere VAN LANGERAK successivelijk gelast zijn geweest, tot *facilitatie* van de voorsz. continuatie te verclaren, dat deselve Franchoisen alhier te lande gehouden, geëxerceert en ten dienste bequaam gemaackt worden, omme tot vermaninge van Zijne Maj. tot zijnen dienste in Vrankrijk gezonden te worden, ende dat den Conink na

---

1) Het beginsel van niet-tusschenkomst, in de depêches van CANNING (1822 en 1823) en door MOLÉ (1830) verkondigd. — Verg. PHILLIMORE'S, *Comment.* III, 756—766 en D'HAUSSONVILLE, *Hist. de la politique extérieure du Gouvernement français* (1830—1848) I, 18—22.

2) Bij OUVRÉ, p. 249, 337. Aanspraak van 1 Junij 1617. »Sa Mat^{é} m'ordonne de leur en reconfirmer encor de vive voix, son très affectionné remerciement" enz.

de *executie* aan den persoon van den Marquis D'ANCRE gedaan, myn Heeren Staten bedanckt heeft van hare voorsz. Resolutie, volgende de brieven daarvan zynde [1]." — Men houde daarbij in 't oog, dat de Alliantie met Frankrijk [2], in 1608 tot waarborg en voor den duur van het Bestand gesloten, na de twaalf jaren kwam te vervallen [3]. Wat zoude bij de hervatting der vijandelijkheden met Spanje, van de voorheen en nog immer genoten hulp van Frankrijk worden, indien men bij deze gelegenheid, het Hof in den steek had gelaten? Wie desniettemin het gedrag van den Advocaat niet volkomen gezuiverd mogt oordeelen, dien willen wij gevraagd hebben welk vonnis hij strijkt over OLDENBARNEVELT's bitterste vervolgers, die nog bij het leven van Prins MAURITS en daarna onder het Stadhouderschap van FREDERIK HENDRIK, zoo hoogen prijs op het behoud der vriendschap met Frankrijk stelden, dat zij de Nederlandsche vloot tot het te onder brengen van het heldhaftig *Rochelle*, het bolwerk der Hugenoten, ten spijt der openbare meening in de Republiek, aan RICHELIEU verstrekten [5]?

1) *Verhooren*, bl. 171.

2) Z. het Tractaat van 26 Junij 1608 (bij RIJMER, *Foedera*, T. VII, P. II, p. 160 sqq.) insgelijks met Groot-Britannië gesloten.

3) *Verhooren*, bl. 183: »Seyt, dat naar zijn beste onthout de Heeren Ambassadeurs van Vrankrijk en Groot Bretaingien hare Coningen voor langer of vorderen tijd nyet en hebben willen verbinden dan zoo lange de *Trèves* ofte stilstand duyren zoude." (30 Nov. 1618). In het Verdrag leest men: »pour la manutention de la Paix qui se traicte à present."

4) Twintig oorlogschepen, onder het bevel van den Admiraal HAULTAIN. DE JONGE, *Gesch. v. het Nederl. Zeewezen*, I, 360 volgg.

5) Overeenkomst den 12 April 1625 te *'s Hage* geteekend met den Franschen Gezant D'ESPESSES, door HENDRIK VAN ESSEN, een der XXIV Regters, NIC. V. BOUCHORST en GIJSB. V. BOETZELAER, te vinden bij AITZEMA, *Saken v. Staet en Oorlogh*, IVe B. 1ste Deel bl. 724—729. Z. voorts CAPELLEN, *Gedenkschr.* I, 383. 't Volck murmureert alhier op d' *assistentie*, aen den Coninck tegens die van de Religie gedaen."

Betrekking tot Engeland en Schotland.

(ELIZABETH † 24 Maart 1603

JACOB I, Koning van *Groot-Brittannië* 1)).

Ook hier, bij de beschouwing der internationale handelingen gedurende het Ministerie van OLDENBARNEVELT, mogen de scherp afgeteekende tijdperken der regering van Koningin ELIZABETH, en van haren zoo geheel verschillenden opvolger, den Koning van Schotland, JACOB VI, niet verward worden; — evenmin als de met dien Vorst uit het Huis van STUART, afzonderlijk vóór zijne verheffing tot den troon van Engeland, aangeknoopte banden. — In de verhouding vooral tot Spanje zoude de invloed dier gebeurtenis zich al dadelijk door den vredelievenden zin van den nieuwen Monarch, drager der beide kroonen van den thans vereenigden Staat 2), ondubbelzinnig openbaren.

Wat ELIZABETH aangaat, de heugenis van LEICESTER's en WILLOUGHBY's wedervaren hier te lande had in het gemoed der hooghartige Vorstin een te diepen indruk achtergelaten, dan dat het Hollands Eersten Minister zonder doorslaande blijken van meer dan gewone bekwaamheid, gelukt ware het gevoel van afkeer te overwinnen en door eene met 's Lands regten bestaanbare inschikkelijkheid, de genegenheid der vergramde en niet ligt verzoenlijke Koningin te verwerven. — Het leed een aantal jaren, alvorens OLDENBARNEVELT met een

1) Sedert 20 October 1604. RIJMER, *Foedera, Acta Publica* enz. T. VII, P. II, p. 127. *Proclamatio pro Unione Regnorum Angliae et Scotiae.* »Upon all which considerations we do, by these presents, by force of our Kingly Power and Perogative, assume to Our self — the name and stile of *King of Great Britain Fraunce and Ireland Defendor of the Faithe,*" enz.

2) RIJMER, T. VII, P. IV p. 129. Troonrede van JACOB tot het Parlement Ao. 1624: »I, who have been all the daies of my life a peaceable King and have had the honor in my titles and impresses to be stiled *Rex pacificus,*" enz.

eigenhandigen en hoogstvleijenden brief van ELIZABETH vereerd werd, waarin het karakter der groote Vorstin zich naar waarheid afspiegelt. — »Zoo gij tot hiertoe, dus schreef zij den Advocaat in Julij 1597 [1]), geene brieven van Ons hebt ontvangen in zulken stijl als doorgaans de gunst en achting der Vorsten aanduidt, is dit alleen aan onze rondborstigheid te wijten, die zich niet tot het onedel gebruik van sommigen vernedert om in de hoop van de genegenheid der lieden te winnen, geringe gelegenheden aan te grijpen en hen bij voorraad voor toekomende diensten te bedanken. — Wij daarentegen, liefst getrouw blijvende aan onze opregtheid, handelen niet dan met kennis van zaken en op deugdelijk blijk. Maar nu zeer onlangs stellige aanwijzingen en uitnemend pligtbetoon van u ondervonden hebbende, die uwe goede gezindheid zoo tot de gemeene zaak als tot hetgeen Ons in 't bijzonder betreft, onmiskenbaar aanduiden [2]), zouden wij onze ongeveinsdheid en rondheid geweld aandoen, indien wij niet (in afwachting dat de tijd Ons een middel aanbiede, om u daarvan andere verzekering te geven), op eenige wijze deden blijken welken levendigen indruk uwe verdiensten op Ons hebben gemaakt [3]), niet alleen van uw beleid (dat in staatszaken nergens met meer helderheid doorstraalt dan in het juist waarnemen der gelegenheden), maar ook van uwe genegenheid t' onswaarts, die gij zult bevinden op zoo goede plaats gevestigd te hebben dat gij daarvan al die vruchten moogt te gemoet zien, welke het eene Prinses van eer betaamt, aan een Man van uwe waarde te verleenen."

---

1) A Mons. de BARNEVELT. (le X de Juillet 1597). *'t Leven en sterven van* J. V. OLDENB. bl. 620.

2) »Mais ayant tout de nouveau receu de vostre part, des indices tres exprès et debvoirs signalez de vostre honneste disposition, tant envers la commune cause, comme vers ce qui nous touche en particulier."

3) »Que vos merites ont fait en nous une impression bien vive, et de vostre prudénce, laquelle ne rend aux affaires d'Estat, plus claire lumière de soy, qu'en prenant à point les opportunitez" enz.

Dien brief ontving OLDENBARNEVELT van zijne *toegenegen Vriendin* [1]) ELIZABETH, een toon van erkentelijkheid ademende, welke ons na de verkoeling en verwijdering sedert 1588 dubbel verrast. Door welke gewigtige en der Koningin welgevallige bedrijven had de Staatsman de klove gedempt en het hatelijk verleden uitgedelgd [2])? Gewis niet in den aanvang, door al te ootmoedige Nota's en depêches, die integendeel bij de wederlegging der Engelsche Vertoogen, met eene zeer scherpe pen waren gesteld, als wilde men ook daarin het bewijs leveren, dat *'s Hage* voor altijd de onmondigheid had afgeschud. — Gansch niet malsch b. v. luidde de omstandige brief der Staten-Generaal, den 16 Junij 1589 aan hunne Gezanten te Londen, EGMONT, VAN LOOSEN en VALCKE gerigt, waarin dezen de pligt werd ingescherpt, om zonder aanzien des persoons en met den meesten nadruk de verongelijkingen den Nederlandsche ingezetenen door Engelsche oorlogschepen en kapers aangedaan, in het licht te stellen. — Men moest Hare M^at^ en haren Raad wèl beduiden, dat het der Republiek ongelegen kwam, »t'elcken over zee derwaerts Gesanten te seynden," met geen ander gevolg van al de aangewende moeite en kosten dan »om met een ijdele hoop opgehouden en met onbehoorlycke reprochen en injuriën bejegent te worden." — De Gezanten hadden derhalve hunnen last te volbrengen »son-

---

1) »*Vostre bienveuillante amie*, ELISABETH R."

2) Hoe hoog de zaken in 1588 waren geloopen, blijkt uit den forschen maatregel tegen een Engelschman, in dienst van den Staatsman, die ELIZABETH vele jaren als Agent bij de Republiek en tevens als Lid van den Raad van State vertegenwoordigde. *Register v. Holland*, 26 Oct. 1588. »Alsoo THOMAS SMIT, Engelsch dienaar van den Secretaris van den Raad van State, M^r. JORIS GILPIJN in hegtenisse gestelt zynde uit oorsake van sekere calumnieuse en oproerige woorden en propoosten by hem gebruikt tegens de Overigheid van den Lande, door intercessie van denselven Secretaris GILPIJN uit de hegtenisse *uit gratie* is ontslagen, — hebben de Gec. Raden den voorn. GILPIJN doen vermanen, den voorn. THOMAS SMIT — te doen *vertrekken uit denselven Lande.*" (Z. ook *Register* 12, 24 September).

daerin yemandt te verschonen, opdat verstaen mach worden dat de faulten alhier bekent zijn en dat men van gelycken nyet meer en gedenct te gedoogen, noch voor wèl doen, *calumniën* te lyden [1]."

Het gold dan ook geene luttele grieven, voor welke men dien ernstigen toon aansloeg. — De tot het uiterst getergde lijdzaamheid der Nederlanders moest, zeide men, eindelijk uitbarsten [2]), indien de Engelschen voortgingen onze lieden met geweld en naar willekeur te behandelen, alsof zy »hun eygen of slaven" waren. — Niet minder dan zeventig schepen naar Portugal of Spanje bestemd, waren wederregtelijk aangehouden en prijsgemaakt, en nu in stede van eene redelijke vergoeding, die aanmerkelijke schade »*met woorden*" te willen betalen, kon dit geduld worden door hen »die voor haer vryheyt de wapenen gebruycken en zoovele daerom lyden en dragen, als d'ingesetenen deser Landen doen?"

Deze klagt was niet de eenige, welke op het lastig en dringend aanhouden der Republiek, ten laatste zoo niet geheel, althans ten deele door de Koningin en haren Raad in gunstige overweging werd genomen [3]). — Men kende ten minste eene vergoeding toe, schoon tot een ongenoegzaam bedrag. — Eene milde bron van lang onvereffende geschillen, waren de over

---

1) Prov. Utrechtsch Archief.

2) »*Patientia nimis laesa furorem* zal genereren." Z. mede RIJMER, T. VII, P. I, p. 29 (24 Maart 1590): »Il y aura, au mois de May prochain, un an que, sur les continuelles plaintes et doleances des marchans et inhabitans de ces païs, qui trafficquent sur les païs de West, nous avons faict remonstrer à V. M. — par les Seign. JACQUES D'EGMONT — SEB. DE LOOSEN et JACQUES DE VALCHE — nos Deputez, les grands et excessifz dommages" enz. (»environ les *seize cens mille florins*.")

1) RIJMER, t. a. p. p. 33 (8 Mei 1590) *De bonis direptis, de copiis auxiliariibus supplendis* enz. »Whereas the *States Generall* by two severall Letters the one of the 24 of Marche last written to her Majestie, and the other to us of the last of April following, bothe to one effect, desired that some order might be taken" enz. Z. verder RYMER, p. 39 (24 Junij 1590).

en weder aangetijgde inbreuken op het Tractaat van 1585 en de verongelijkingen, welke SONOY en andere Nederlandsche krijgsoversten beweerden hun ter zake van hunne verknochtheid aan LEICESTER, te zijn aangedaan. Aan de behartiging van hunne belangen liet ELIZABETH zich, blijkens nadrukkelijke Vertoogen, zeer gelegen zijn [1]. — Maar ook de Staten weidden uit in de ontvouwing van hunne bezwaren over het gedrag of het achterblijven van Engelsche officieren die van hun vaandel afwezig, zoowel als de manschappen over welke zij het bevel voerden, in veel kleiner getal voorhanden waren, dan bij het Tractaat uitdrukkelijk bedongen was. »Ende daerom, zoo schreef men den Gezanten uit 's Hage, sullen UE. instantie aen H. M^{at} wel ernstelyck doen ten eynde nyet alleen de 400 ruyteren en 3000 soldaten die alhier behooren te wesen tot assistentie van den Lande boven de besettinge van de plaetsen van asseurantie, metten aldereersten mogen *compleet* gemaeckt en alhier in dienst gehouden worden, nyet om alleenlyck opte rolle *in gescrifte* te staen, en voorts *invisibel* te wesen of in Engeland *te Hove* te gaen om onse actiën aldaer totter Landen costen te *calumnieren*, en haren onbehoorlycken handel te defenderen, maer om totter Landen defensie gebruyckt te worden [2]."

Wat die lasteringen betreft en de woelingen der binnenlandsche misnoegden, door de oogluiking van het Engelsche Hof aangekweekt, OLDENBARNEVELT slaagde er eindelijk in, het gezag der Regering door een openbare logenstraffing en ver-

---

1) RIJMER, t. a. p. p. 41—43 (20—22 Julij 1590) »Whereas Monsieur SNOY, otherwise called SONOY" enz. (Depêches aan de Gezanten THOMAS BODLEY, en WILKES aan Graaf MAURITS en de Staten-Generaal. — Zaak der kapiteinen VAN DEN EINDE, PALANT (sic) en PIETER DE COSTERE). Rapport van NOËL DE CARON (27 April 1589): »Sa dite Majesté dit qu'elle ne pouvoit que grandement se condouloir que les Estats lui portoient si peu de respect et que tout le monde avoit bien peu voir combien *d'indignités* ses Lieutenants et autres Gouverneurs — avoient fallu souffrir."

2) Depêche van 16 Junij 1589, en *Register* 20 Julij 1589.

oordeeling van die kwade praktijken te versterken [1]). — »Wij hadden verhoopt, dus luidde de depêche der Staten op dit punt, dat Hare M[at] eens een publicque acte van *desadvoy* van de populaire factiën en seditiën, alteratiën en muyteryen van soldaten" zoude uitvaardigen met eene verklaring, »dat zy verstaet daermede haren dienst nyet gevordert te worden, maer haar en der Landen ondienst, en dat zy een yegelyck vermane dat sy den Staten en hare Officiers respecteren en obedieren, naar behooren. Dan wy en vernemen daervan nyet." — De Acte mogt met blijkbaren onwil vertraagd zijn, de Staten ontvingen ten slotte de hun zoolang verschuldigde, schitterende voldoening. — De Koningin leende zelfs hare tusschenspraak en aandrang, om het steeds aan Spanje onderdanig *Groningen* tot afval van PHILIPS te bewegen [2]), en het gebied der Nederlandsche Unie met eene zoo gewigtige aanwinst te verrijken. — In 't voorbijgaan stippen wij het niet onverschillig feit aan, dat de nalatigheid in het beantwoorden en gedeeltelijk bevredigen der vorderingen van de Nederlanders, door de Engelsche Ministers verontschuldigd werd met het overlijden van den Staats-Secretaris WALSINGHAM [3]), zoo doorkneed in de zaken van het Vasteland, en onder wiens papieren de Haagsche Vertoogen een geruimen tijd waren blij-

---

1) 27 Mei 1590. RIJMER, T. VII, P. I, p, 35. *Declaration de la Royne d'Angleterre, par laquelle S. M. desavoue les procedures de ceulx qui, soubz pretexte de lui faire service, se sont opposés au Gouvernement present de l'Etat, faisant semer matière de dissension parmy les Provinces et villes de l'Union*" enz. »Comme, par plusieurs remonstrances, a Nous sur ce faictes par les *Estatz Generaulx* d. Païs-Bas" enz.

2) RIJMER, t. a. p. p. 34 (12 Mei 1590.) *Regina, super Unione de Groningen*; p. 40 sqq. *Brief discours sur l'importance de la ville de Groeninghen et païs circonvoisins* enz.

3) RIJMER, t. a. p. p. 33 (8 Mei 1590) »by reason of the sicknes and decease of M[r]. Secretarie WALSINGHAM, with whome their Letters remayned not communicated unto us." (Depêche van BURGHLEY, BUCKEHURST, FORTESCUE en HERROF).

ven rusten. — Van meer belang is de opmerking door onze Gezanten reeds in die dagen gemaakt, van de harde regtspleging der Engelsche Admiraliteit in het stuk van prijs en buit; — eene klagt, eeuwen lang niettegenstaande de luisterrijke namen van LEOLINE JENKINS, Lord MANSFIELD en WILLIAM SCOTT (Lord STOWELL) door gansch Europa herhaald [1]. — »Dat wy Uwer E. gescreven hebben, melden zij, nopende de costumen alhier, te weten dat de zee-Capiteynen eenige prinse becomen hebbende, werden hier gehouden voor eygenaers, ofte possesseurs, dat wordt dagelicx by experientie bevonden, sunderlinge *in possessorio judicio;* in der vougen dat de arme berooffde te dyen respecte tgebruyck en jouissance van haere goederen moeten missen en met grooter moeite genootdruckt werden te doen hebben een preuve van den eigendom en proprieteyt die zy aen dezelve goederen hebben, spelende ondertusschen daermede de Capiteynen en die by provisie *distraherende* en vervremdende naer haren goetduncken; en oft zy schoon eenighe borge stellen, zoo en zyn dezelve nyet *souffisant* naer de waerde van de goederen [2]. — Welck point alleenlyck de Coopluyden alhier achten van zonderling groote consideratie te zyn, en *remedie* vereyschende [3]."

Deze en dergelijke grieven, hoe gevoelig, waren meer *individueel* en persoonlijk, dan van algemeene strekking. Van zulken aard was, daarentegen, het niet ongegrond verwijt op last van ELIZABETH door NOËL DE CARON naar 's Hage overgebragt; te weten, dat in den jongsten tijd voorbedachtelijk en tegen de bedoeling van het Tractaat, buiten den Raad van

---

1) Zie Mr. F. E. BERG VAN MIDDELBURGH, *Verhandel. over de Afschaffing van de Kaapvaart*, Utrecht 1828, bl. 70 volgg. 80 volgg.

2) Z. wegens de onvoldoende borgstellingen in de Kaperreglementen der voornaamste zeehandelende volken gevorderd, het aangehaald Prijsschrift van den Heer BERG, bl. 83—89.

3) Depêche van EGMONT, LOOSEN en VALCKE uit Londen, 3 Sept. 1589. (Prov. Utrechtsch Archief).

State was behandeld [1]). Op die wijze had men allerlei regeringszaken aan de kennis en bemoeijing der Engelsche Leden van het Collegie onttrokken. Maar hoe juist het beklag mogt zijn, de Koningin beging een misslag toen zij den met opzet uitgebreiden werkkring der *Staten-Generaal*, met den schimpnaam van *Achterraad* bestempelde. — Zegevierend kon OLDENBARNEVELT de aantijging wederleggen. »De Staten, gaf men ten antwoord [2]), bevinden uit het Tractaat met H. M^{at} gemaakt niet, dat daarby is geconditioneert, dat in de Nederlanden niet gehandeld soude worden hetgeen het gemeene beste, of de saken van den oorlog te water of te lande soude raken, dan *in den Raad van State* [3]), ende en weten niet dat diesaangaande iet gehandeld wort by forme van Agterraad. — Ten ware voor een *Agterraad* gehouden werde de Vergaderinge van de *Staten-Generaal*, van dewelke de Raad van State haar autoriteit heeft, en dewelke over sulks toestaat in hare Vergaderinge generaal ordre te stellen op het gemeene beste van den Lande, in alle saken den welstand, conservatie en defensie van dien betreffende [4])." — En zoo werd achtervolgens gevraagd, of de naam van *Achterraad* kon toege-

---

1) *Rapport* van CARON 27 April 1589 (*Register* 21 Mei): »Que nonobstant qu'on avoit conditionné avec Sa Majesté, que rien ne se traictera de ce que concerne le bien public et affaires de la guerre, tant par mer que par terre *sans le Conseil d'Estat*, que toutes choses d'importance se traictoient en *arrière — conseil*, et sans que ses Ministres en savoient rien, par où estoit directement contrevenu au Traicté."

2) *Register* 21 Mei 1589 fol. 387 volg. (10 Mei).

3) Verg. hierbij de *Consiliariorum Status Dominis Provinciarum unitarum Repraesentatio* (20 Febr. 1589) RIJMER, T. VII, P. I, p. 21: »Veulent semblablement remonstrer et donner en deliberation à V. S. que d'aultant que l'Instruction (er staat *Inscription*) a eux prescribee — se refere singulierement au maintiennement du Traicté faict aveq *la Royne d'Angleterre*" enz.

4) Antwoord der Staten-Generaal aan BODLEY 4 Januarij 1590, bij RIJMER, t. a. p. p. 17: »et scait aussy (BODLEY) que le Collége des Estats Generaulx est le premier Collége desdits Païs, lequel pour ce regard il debvoit à bonne raison traicter aveq tout respect et deue consideration."

past worden op de Staatsvergadering der bijzondere Provincien, op den handel en het bedrijf der Provinciale Gouverneurs en hun gemeen overleg met de Staten of de Gecommitteerde Raden? of men aldus mogt aanduiden wat door den Admiraal-Generaal en de Admiraliteits-Collegiën, door de Gouverneurs, Kanseliers, Presidenten en Raden-Provinciaal, in de steden door de Burgemeesteren, Vroedschappen en Magistraten, ten platten lande door de wettelijke Collegiën, ambtshalve verrigt werd? — Zoo neen, Hare M[at] was dan kwalijk onderrigt door lieden die 's Lands regten en gebruiken niet kenden of aan de grondige onderrigting op dit punt, geen geloof wilden slaan.

Voorzeker, indien ELIZABETH allengs, vooral na den afgesprongen Vredehandel met Spanje [1]), tot de vorige welwillendheid jegens Nederland terugkeerde, hare gunst was niet door onwaardige lafheid herwonnen. — De helderziende Vorstin begreep, hoe nuttig haar de steun kon zijn van het aanwassend en wèlbestuurd Protestantsch Gemeenebest; dat derhalve hare onaangename gewaarwordingen moesten zwichten voor het overwegend belang van haar Rijk en van de met Haar tegen PHILIPS verbonden Magten. — HENDRIK IV nog Koning *Navarre*, had niet opgehouden in het klein de leer te prediken, welke hij nog in den avond van zijn zoo wreed afgesneden leven verkondigde, en op grooter schaal hoopte toe te passen. Zijne heen- en weêrtrekkende Ambassadeurs hadden te *Londen* [2]) gelijk te *'s Hage* en in Duitschland eene Protes-

---

[1]) LIPSIUS meldt aan den Griffier CORN. V. AERSSEN (uit Leiden III Kal. Sextil. 1590) bij DELPRAT, *Lettres inédites de Juste Lipse* (Amsterd. 1858) p. 48: »Ille idem, qui e Brabantiâ redüt, mihi dixit (ego tibi, sed soli) Reginam Legatos e vilioribus hominibus ultro et citro mittere, imo quosdam jam habere in Hispaniâ ipsâ. Tu vide quid a talibus consiliis speres." — (Z. ook de Inleiding van den geleerden Uitgever p. XVII).

[2]) Verg. wegens de zending van BEAUVOIR LA NOCLE, RIJMER, t. a. p. p. 12 sq. (Aldaar over het Gezantschap van SANCY naar Duitschland, van BUZANVAL naar Schotland); en zie voorts over JACQUES DE SÉGUR, Heer *v.*

tantsche Alliantie tegen de Katholyke *Ligue* aangedrongen, en de Koning van Frankrijk door Engeland en de Republiek beide eenige jaren lang wakker en onbekrompen bijgestaan, mogt in het Drievoudig Verbond van 1596 zijn vurigen wensch, althans aanvankelijk, bekroond zien. — ELIZABETH zelve had bij de komst van den Hertog van BOUILLON naar Holland, in vleijende taal hare drangredenen bij de zijne gevoegd. — Bij Mannen van zooveel doorzigt en ervaring als de Regenten der Vereenigde Nederlanden, mogt het, zeide zij, overbodig heeten, de voordeelen van zoodanige Alliantie uit een te zetten en in 't breede te betoogen welke treffende slagen men den gemeenen vijand door de opbeuring der vervallen zaken van Koning HENDRIK [1]), kon toebrengen, met name in *Artois* en *Henegouwen*. — De afwending der Spaansche krijgsmagt en de verbrokkeling van krachten, die op meer dan één gebied verspreid moesten worden, zoude daarmede gepaard gaan en al dadelijk den last die de Republiek drukte, verligten. — Het was alsof de wrok tegen PHILIPS eensklaps met vernieuwde felheid in het gemoed der grijze Vorstin ontbrandde. — De bij het Engelsche Hof met onderscheiding bejegende Agent CARON [2]) schreef, onder anderen,

---

Pardaillan (Instructiën van 15 Julij 1583) deze *Inleiding* hiervoren, bl. 136, DE FLASSAN, *Hist. de la Diplomat. franc.* II, 143 suiv.

[1]) Depêche aan de Staten-Generaal, 11 September 1596 (*Register* 1 October, fol. 440): »pourtant ne sera besoing de vous esguillonner par long discours, car vostre prudence accoustumée et prevoyance pour vos affaires, vous enseigne assez clairement ce que vous conviendra en cecy. — Vous ne pouvés ignorer que tant plus de moyen et de forces acquerra le Roy, ponr se remettre en estat de pouvoir tenir la campagne et entreprendre sur le pays de l'ennemy, c'est autant de fraix et de peine diverty de vos espaules, qui estes les premiers en dessein à l'Espaignol."

[2]) *Register* 16 Dec. 1596. In de *Memorials* van WINWOOD, II, 32 roemt Lord CRANBORNE (30 Sept. 1604) CARON's »perfect experience of this Court and Kingdom, together with that extraordinary privacy and acceptation which he hath with his Majesty and most of his Councill upon all occasions, to which degree, no stranger — can arrive, without long time" enz. —

dat H. M. voornemens was eerlang twee honderd schepen in zee te zenden, niet alleen om den Koning van Spanje te wederstaan, maar ook om hem aan te tasten. Ten blijke der goede verstandhouding, die thans tusschen Nederland en Engeland heerschte, voegde CARON er vertrouwelijke berigten bij van den Koning van Denemarken ontvangen, die met Spanje in *neutraliteit* staande, maar tevens Bondgenoot van ELIZABETH, de vaart op Spanje wel niet kon beletten, maar zooveel doenlijk het daaruit voortspruitende nadeel voor H. M. zeide te willen verhoeden; dat de Hanzesteden, naar het scheen, bij den Keizer tot afbreuk van den handel op Engeland en Nederland, het een of ander brouwden enz.

Inderdaad, nooit was de band tusschen den Vrijstaat en de Koningin zoo innig geweest. Bereids vóór eenige maanden, had haar Gezant FRANCIS VERE [1]) eene ligting van 2200 man uit datzelfde voorheen ontoereikend krijgsvolk, zonder bedenking verkregen en eene vloot van 24 oorlogschepen had een roemrijk deel genomen aan de onderneming van ESSEX tegen *Cadix* [2]). — Zij, die in de toekomst den naam van *Zeemogendheden* bij uitnemendheid zouden dragen en als zoodanig in het Statenstelsel van Europa prijken, hadden, op hunne beurt, de Spaansche kust bestookt en den vijand een meer wezenlijken schrik aangejaagd, dan dien de vertooning der *Armade* van 1588 [3]) op de Engelschen en Nederlanders had

---

Zijne jaarwedde was (*Register* 14 Maart 1597) tot 6000 ponden verhoogd, »en nog 2000 ponden gereed."

1) *Register* v. Holland 13 Maart 1596 fol. 115; 28 Aug. 1596.

2) *Register* 17 Aug. 1596. (Verslag van PIETER V. REGEMORTER). Reeds den 21 Febr. 1589 (*Register*) had men voorgeslagen, den Koning van Spanje den oorlog *offensief* te water aan te doen.

3) Welke verwachting men van de ontzagwekkende vloot bij de Spaanschgezinden had gekoesterd, zie men uit de *Relazione di Roma* van GIOVANNI GRITTI (15 Mei 1589) in ALBÈRI, *Relazioni degli Ambasciatori Veneti*, vol. X, Firenze 1857, p. 333: »la più florida e potente armata che forse mai sia stata messa insieme da niun Potentato."

kunnen teweeg brengen. — Maar bovendien onderhielden ELIZABETH en de Republiek ten behoeve van Koning HENDRIK, ieder een legerkorps in Frankrijk, uit de keur van hunne soldaten zamengesteld [1]).

Sterk sprekende daden getuigden alzoo tegenover Spanje en de Ligue, van eene onontbeerlijke overeenstemming, al klaagde men in Engeland over het verwijl in de terugbetaling der voorgeschoten penningen, in Holland, daarentegen, over eene ontijdige inhaligheid, welke zich aan de lasten waaronder men hier gebukt ging, niet kreunde.

Het is thans weder de plaats, OLDENBARNEVELT's eigen diplomatisch bedrijf in de verhouding tot ELIZABETH, in bijzonderheden te doen uitkomen. Hij zelf verheft zich op dit verleden, in de volgende zinsneden van zijne *Remonstrantie*, waarin hij van de buitengewone diensten gewaagt, als Hoofd der Ambassaden door hem den Lande bewezen. — »In de *derde* Legatie aan de Co. Majesteit van Engelandt in den voorsz. jare (1598), werde te wege ghebracht, dat (niet jeghenstaande den Coningh van Vranckryck tot *Vervyns* metten Coninck van *Spaengien* ende den *Eertz-Hartogh* Vrede gemaackt en besloten hadde) H. M. haer liet bewegen tot ophoudinge van gelijcke handelinge. — In de *vierde* Legatie in Enghelandt aan hare Coninckl. Majesteyt, werde verkreghen quijtscheldinghe van een derdendeel van haar gheeyschte schulden, begroot op *hondert en twintich* hondert duysent guldens, soodat het Accoordt (nae seer groote moeyten en swaricheden) besloten werde op *tachtich* hondert duysent ponden tot veertich grooten: en werde voor d' *eene helft*, als 40 hondert duysent ponden, de dag van betalinge genomen op ongeveerlijck *twintigh* jaren, in plaetse dat by het Tractaat van den jare 1585 de betalinge van *het geheel* belooft was te doen

---

1) RIJMER, T. VII, P. I, p. 91. *Instructiones Burnham concessae, super Turmis e Bataviâ in Franciam transvehendis*, enz.

in *vier* jaren: en van de andere helft werde het maacken van de termijnen uytgestelt [1])." — Wij willen eerst het politisch, daarna het financieel onderwerp der Negotiatiën bespreken.

I. Was er, mag men vragen, toen HENDRIK IV de Triple Alliantie verbrak en den vrede met Spanje sloot, gegronde vrees dat ELIZABETH welhaast dit voorbeeld zoude volgen en de Nederlandsche Republiek alleen ten doelwit laten aan den rusteloozen strijd en de op één punt gevestigde geduchte magt der Spaansche Monarchie? Met andere woorden: bestond er eenig uitzigt [2]), dat de Koningin, in het oordeel van het Kabinet van *Madrid* gebrandmerkt als de moordenares der ongelukkige MARIA STUART, ooit of immer tot verzoening met Spanje zoude geraken? En wijders: indien men niet ontkennen kan, dat zij zich nu en dan, met de hoop op vrede gestreeld hebbe [3]), had zij niet in het jongste tijdperk van hare veertigjarige Regering, die hoop voor goed opgegeven? Trachten wij die vragen uit echte bronnen, dat is uit de berigten van de toenmalige Gezanten, die hare handelingen met zorg gadesloegen, te beantwoorden. In hoeverre staaft hun getuigenis de meening van dezulken, die vreemd aan het bestel der staatszaken, maar uit het studeervertrek de gebeurtenissen aandachtig volgende, het daarvoor hielden, dat de Koningin de Nederlandsche en Fransche beroerten stelselmatig tot eigen veiligheid aanblies en voedde [4])?

---

[1]) *Remonstrantie*, t. a. p. bl. 224 volg.

[2]) Reeds in 1581, werd in de *Relazione di Roma* van GIOVANNI CORRARO (bij ALBÈRI, t. a. p. p. 283) van 's Pausen (GREGORIUS XIII) wrok tegen ELIZABETH in dezer voege gewaagd: »Contro la qual Regina ha Sua Santità l'animo molto pregno di sdegno, e se le potesse dare qualche travaglio le pareria d'acquistare grandissimo merito presso Iddio e presso il mondo di aver *vendicate l'ingiurie* di quelli che si chiamano *offesi da lei*."

[3]) Rapport van NOËL DE CARON (*Register* 21 Mei 1589): »ouvertures avec telle apparence de sincère intention."

[4]) LIPSIUS schrijft uit Leiden aan den Griffier CORN. V. AERSSEN 4 Id.

Uitnemend grondig heeft een scherpzinnig opmerker, de Ambassadeur van Venetië bij PHILIPS II en PHILIPS III, FRANCESCO SORANZO, de verhouding dier Vorsten tot ELIZABETH geteekend. »De Koningin van Engeland, schrijft hij, is altijd de grootste vijand van den Koning van Spanje geweest, en heeft hem meer dan eenig ander verontrust en bemoeijelijkt; en schoon de Spanjaarden voorwenden hare magt en beleedigingen te verachten, hebben zij niettemin meermalen gevoelige verliezen door hare vloten geleden [1]. — Daargelaten toch, dat zij met het Protectoraat van Holland en Zeeland, den opstand in die Gewesten heeft gestijfd en gekoesterd, en den Koning van Frankrijk immer in zijne oorlogen tegen dien van Spanje met manschap, geld en al haar vermogen heeft begunstigd; dat zij zich met den Turk heeft verbonden, en 's Konings overeenkomsten en wapenschorsingen met de Porte telkens gedwarsboomd en gestoord [2]; dat zij aan Don ANTONIO van Portugal en aan diens zonen eene schuilplaats heeft verleend, hare vloot en krijgslieden gelast *Lissabon* te belegeren, dat zij *Corunha* beschoten en *Cadix* bemagtigd heeft, houdt zij niet op met hare schepen als Beheerscheres den Oceaan te doorklieven, grooten roof en buit makende, den handel en de scheepvaart te ontrusten, telkens die van Indië te beletten en de vloten ingesloten te houden, aan de garnizoenen den doortogt weigerende en hun allerlei schade en nadeel toebrengende. Vele proeven hebben de Span-

Octobr. 1590): »Quod ad Reginam Angliae, illa non abit a suo instituto. Turbas nostras et vacillationem Galliae pro quiete suâ et firmitate habet; itaque alet illa semper, non restinguet." — G. H. M. DELPRAT, *Lettres inédites de Juste Lipse*, p. 52.

1) Een oud Spaansch spreekwoord zeide: »Oorlog met allen, vrede met Engeland." (Con todos guerra y paz con Ingalaterra).

2) Verg. bij RIJMER, T. VII, P. I, p. 40. (*Eder Bassia supremus Generalis Turcarum ad Reginam,* 26 Junij 1590): »Audivi quod Serenitas vestra habet bellum cum Hispaniarum Rege, curet et suos Caesarisque nostri inimicos vincere in hoc."

jaarden genomen, om die beleedigingen te wreken, nogtans met weinig vrucht, daar de vloten, wegens de moeijelijkheid der onderneming, onverrigter zake zijn teruggekeerd of wel verloren gegaan uithoofde der traagheid van de vaart. En zoo is er weinig uitzigt dat zij ooit iets der moeite waardig, ten uitvoer brengen; want hij die uit de havens van Spanje eene vloot (naar Engeland) wil uitrusten, heeft met eene lange en gevaarlijke reis te worstelen, kan nergens binnen loopen en zoude om op dat eiland een' aanslag te volvoeren, eene zeer groote vloot noodig hebben die tegen de zee bestand ware, een goed leger dat op eene geschikte plaats kon landen, in staat de hinderpalen welke het mogt ontmoeten, te boven te komen en voorts alle vereischten tot het wèl gelukken der onderneming vereenigende, een gunstig jaargetijde, ammunitie en zooveel andere zaken als bezwaarlijk ooit zamentreffen. — Nog heeft in dien oorlog de Koning dit nadeel, dat de Koningin dien met winst voert, vermits de inkomsten van het Rijk ruimschoots de kosten kunnen bestrijden, terwijl de ingezetenen tuk op roof, zooveel schepen voor eigen rekening wapenen [1]), dat deze reeds toereikend zouden zijn tot den krijg. — De Koning, daarentegen, kan al die toebereidselen niet maken zonder zeer zware uitgaven voor schepen, manschap en ammunitie, en dan nog met geringen uitslag. — De Koningin zal meer schepen hebben dan de Koning, meer doeltreffend tot den oorlog uitgerust, goede zeelieden, veel geschut en uitnemende bombardiers in grooten getale. — Zij zal 25, 30 tot 40 duizend voetknechten buiten 's lands kunnen zenden; de beste zijn die zes duizend welke zij in Holland en Zeeland tot garnizoen onderhoudt [2]). — Maar terwijl de

---

1) Reeds BUZANVAL schrijft (20 Febr. 1600) aan VILLEROY: »l'Angleterre qui se vindicque l'empire de la mer-océan, et qui fait mine de le vouloir conserver à quelque prix que ce soit."

2) »Li migliori sono quei sei mille delli presidii che tiene ordinariamente in *Olanda e Zelanda.*"

Koningin de Nederlandsche opstandelingen ondersteunt en in onderscheidene plaatsen eene bezetting houdt, voedt daarentegen de Koning de woeling in *Ierland* en verstrekt hij onder voorwendsel van verdediging der Godsdienst, hulp aan degenen die zich aan de gehoorzaamheid der Koningin hebben onttrokken, omdat zij de Katholyke leer belijden; en deze behalve het nadeel dat zij op zich zelf doen, stellen pogingen in het werk door verstandhouding en briefwisseling, om de Katholyke bevolking in Engeland, die vrij talrijk is en zoo zij hoofden of een vasten steun in een anderen Vorst en in andere krachten had, eene groote beroerte zoude kunnen veroorzaken, in opschudding te brengen. Bovendien is ook de Koning van Schotland, die op de troonsopvolging aanspraak maakt, in staat aldaar eene omwenteling in te voeren, vermits hij onverminderd zijn eigen gevolg, steeds den bijstand en de gunst zal genieten van zijn' aanverwant den Koning van Denemarken, die in die zeeën eene aanzienlijke magt bezit. De Koning van Schotland om te beter zijne aanspraak te doen gelden, laat niet na, in Spanje goede verstandhouding aan te kweeken [1]) om in tijd van nood steun te hebben, terwijl men hem uit Spanje met hoop voedt, waar de scheuringen in dat Rijk en elders immer welkom zijn. Om te besluiten, de Spanjaarden ondervinden zooveel nadeel van dien krijg, dat zij iedere gelegenheid zullen aangrijpen om vrede te maken; maar de Koningin integendeel, die zich geheel anders bewust is, zal daartoe niet zoo gemakkelijk verstaan, al ware het slechts uit vrees, dat zoo zij ophield de Nederlandsche opstandelingen te helpen, deze onder 's Konings gehoorzaamheid zouden worden teruggebragt. Waren de Spanjaarden, of hetgeen hetzelfde is, de Aartshertog en de Infante [2]),

---

1) „Questo Re di Scozia — non manca di tener buona corrispondenza in Spagna per aver aiuti in occasione di bisogno."

2) „Come gli Spagnuoli, ch'è il medesimo a dir l'arciduca e la signora infanta."

in het rustig bezit van geheel Nederland, Engeland zoude aan zeer groote gevaren blootgesteld zijn, als de Spanjaarden zich van de havens van Holland en Zeeland zouden kunnen bedienen [1]) om eene vloot op een zeer geschikt punt te onderhouden, van waar men Engeland kon overweldigen en tegelijk met gemak allen bijstand en middelen tot afbreuk doen geworden. — Daarom kan men voor zeker houden, dat de Koningin bezwaarlijk tot eenig vergelijk met den Koning van Spanje zal neigen [2])."

De Italiaansche Diplomaat oordeelde juist; ELIZABETH, hoe uit *Brussel* gevleid en aangezocht, hoe dikwerf, naar men te *'s Hage* duchtte [3]), den zendelingen van ALBERT en ISABELLA te zeer het oor leenende, bleef haren Bondgenooten getrouw. In het voorjaar van 1600 liet het zich aanzien [4]), dat de bejaarde Vorstin ten laatste de zoolang aangekleefde beginselen van staatkunde zoude verloochenen: hare aarzeling en dobbering wekte bij de Regenten der Republiek eene meer dan gewone vrees, in welke de Fransche Gezant BUZANVAL deelde [5]). Uit diens gemeenzame briefwisseling met den Minister DE VILLEROY blijkt ontegenzeggelijk, dat men ook aan het Fransche Hof den handel der Aartshertogen en der Koningin met argwaan volgde. De naijver jegens HENDRIK IV werd onder de beweegredenen van het dubbelzinnig gedrag van ELIZABETH geteld. BUZANVAL schetst OLDENBARNEVELT's [6]) bezorgdheid en er-

---

1) »Quando potessero gli Spagnuoli valersi delli porti dell' Olanda e Zelanda per tenervi un' armata in sito opportunissimo per invader l'Inghilterra," enz.

2) *Relazioni degli Stati Europei lette al Senato* (*Spagna*) I. 184—186.

3) BUZANVAL aan VILLEROY (12 Januarij 1600): »Ils sont en peine du costé d'Angleterre; — qu'on leur couvroit les procedures du Traité de paix."

4) SORANZO t. a. p. p. 187 (Depêche 1 Maart 1600 in cijfer).

5) 27 Febr. 1600. »Voilà la Reyne d'Angleterre qui jette le jeu. — Tout se tournera maintenant contre Hollande et Zelande." — Zie hierbij de depêche van CARON (22 Febr. 1600 o. st.) bij DODT V. FLENSBURG, *Archief voor de kerkel. en wereldsche Geschied.* IV. 279—281.

6) 14 April 1600. »J'en ay communiqué bien particulièrement avec le Sieur

kent zelf niet vrij te zijn van het vermoeden, dat het geluk hetwelk den Engelschen troon gedurende een zoo lang tijdperk had bestraald, eerlang zoude tanen wanneer de Koningin te rade ging met de bijzondere inzigten van zoodanige Staatslieden, die op de toekomst, of zooals hij het uitdrukt, op haar graf bouwden. — Geen wonder dat men in Holland begreep, der wijze Vorstin althans door eene nadrukkelijke toespraak een' riem onder het hart te moeten steken [1]. — Doch dat inderdaad tusschen de eerste openingen tot de Negotiatie met Spanje en de werkelijke sluiting nog een aanmerkelijke afstand lag of liever, dat welke geruchten men mogt hebben verbreid, ELIZABETH er niet in ernst aan dacht, haar roemvol verleden te verzaken, niets stelt dit zoo klaar in het licht als hare vraag of verwijt aan NOËL DE CARON [2]: »kleingeloovige, waarom hebt gij getwijfeld?" — Van nu af, welke verwachtingen het gestadig oversteken van COOMAN [3] en VERREYCKEN naar Engeland [4], van EDMONDS naar de Spaansche Nederlanden, had doen geboren worden, merkt men in hare Diplomatie door het verraad der met *Spanje* heulende Ieren [5] aangevuurd, onveranderlijk tot den jongsten ademtogt, hetzelfde

DE BERNEFELD — que j'ay trouvé fort perplex; — il reconnoit assez et me l'a dit, que l'envie que cette Princesse a de se faire *sentir* à S. M., l'a conduit bien plus à ce conseil que" enz.

1) Brief der Staten-Generaal aan de Koningin, (31 Maart 1600), bij BOR, *Nederl. Oorlogen*, XXXVII B. fol. 218 volg. -- Niets echter werkte krachtiger bij ELIZABETH dan de slag bij *Nieuwpoort*. Zij bekende, schreef CARON, »dat UEd. wijsheid alle andere Koningen en Potentaten verstand te boven ging" enz.

2) »*Modicae fidei quare dubitasti?*" Depêche van CARON 12 April 1600 o. st. bij BOR, t. a. p., fol. 619.

3) Deze kwam in 1599 tot vier malen naar Londen.

4) Verg. GACHARD, *Actes des États-Généraux de* 1600; *Introduction*, p. XXI—XXIX.

5) BUZANVAL aan VILLEROY (20 Febr. 1600): »Vous aurez sceu d'ailleurs l'empirement de la guerre d'Irlande et la surprise des lettres du Comte de TIRON au Roy d'Espagne et Archidues, aux premieres desquelle ils se souscrit serviteur et sujet du dit Roy d'Espagne."

streven op, de aanslagen van het Kabinet van *Madrid* te verijdelen en met de vereenigde magt der Republiek, den gemeenen vijand zelfs aanvallenderwijze te keer te gaan. — Neen, de veerkracht door de oude *Dame* (dien naam gaf haar de Fransche Gezant) in vroeger dagen betoond en die bij het klimmen van den leeftijd, door afmatting scheen te verslappen, was niet gebroken: zij die het doodvonnis der Koningin van Schotland had geteekend, deinsde op het einde van hare regering, even weinig voor de bloedige straf van den ondankbaren ESSEX terug. Ook daarin herkende men de dochter van HENDRIK VIII. — Wat den verijdelden aanslag der Spaanschen op Ierland, en dienvolgens naar hunne berekening op Engeland en Nederland beide betreft, en hoe men hier over de nederlaag des vijands juichte, »den 3 deser, zoo leest men in de Staatsbesluiten van Holland van 4 Februarij 1602, is tijdinge gekomen van den Heere Agent CARON, dat de Spanjaarden in *Kinsale* gedwongen waren geweest, hen bij appoinctement te geven in handen van den *Viceroy* van wege H. M^at^ de plaatse belegert hebbende; waarop ten selven dage de luydinge van de klokken gedaan [1]), en des anderen daags lof- en dancksegginge tot God Almagtig in de Duitsche en Walsche kerke gevolgt is." — Met onbevreesde en onverdoofde wakkerheid ziet men ELIZABETH zoowel als de Nederlanders, in de uitrusting van eene magtige vloot de middelen beramen, om nog in het laatste jaar van haar onsterfelijk Bewind, den vijand alle mogelijke afbreuk te doen. En had zij den Staten-Generaal de plegtige verzekering gegeven, dat men op haar »gronden kon als op een *rots*, die henlieden nimmermeer

1) HENDRIK IV schreef den 24 December 1601 aan dén Kardinaal d'OSSAT: »Les dicts Espagnols dressent leur partie en voulant s'establir en Irlande, en intention de s'estendre encore en Angleterre, s'ils peuvent, *devant que la dicte Royne decède* — leur desseing a tousjours esté — de s'emparer, s'ils peuvent du royaulme d'Angleterre pour, par ce moyen, *subjuguer plus facilement les Hollandais.*" BERGER DE XIVREY, Recueil des Lettres missives de HENRI IV, T. V (Paris 1850) p. 519.

zoude falgeren [1])," de hooghartige Vorstin bezegelde die woorden met de daad.

II. Wij gaan thans tot de regeling der geldelijke belangen over, in welker vereffening eerst bij ELIZABETH, daarna bij Koning JACOB, OLDENBARNEVELT's bekwaamheid zoo schitterend uitblinkt. — Door zijn beleid verwierf de Republiek, onverminderd het voortdurend hulpbetoon van HENDRIK IV, vooreerst de kwijtschelding van eene aanzienlijke som, ten andere de lossing van de tot zekerheid der Koningin, bij het Tractaat van 1585 aan de Engelschen ingeruimde havens en vestingen [2]). — Wij hebben reeds ter loops van den lastigen aandrang tot teruggave der voorgeschoten pennigen gewaagd, en viel het bezwaarlijk zelfs bij kleine gedeelten aan dien eisch te voldoen [3]), niet minder drukte, nu en dan, het wantrouwen, waarmede men zich afvroeg, wat van die onwaardeerbare panden worden moest, indien de vrede tusschen Engeland en Spanje onverhoopt tot stand kwam? Liep men niet gevaar, dat *Vlissingen* en *den Briel* krachtens een geheim en eerloos beding, den vijand in handen gespeeld wierden? En zoo dit laaghartig bedrijf zonder hoon van het edeldenkend gemoed van ELIZABETH niet mogt gevreesd worden [4]), welken waarborg bood het zwak en besluiteloos karakter van haren vermoedelijken opvolger, den Koning van Schotland, aan? Zoude deze

[1]) Depêche van NOËL DE CARON, 12 April 1600, (o. st.) Verg. BOR, XXXVII^ste B. fol. 619 volg en mijne uitgave der *Lettres et Négociations de* PAUL CHOART (Année 1600) p. 50.

[2]) Verg. AITZEMA, *Saeken v. Staet en Oorlogh*, I. B. bl. 41 volg.

[3]) Z. *Register* van 1600 fol. 414, 470 (aandeel van Holland in de 300,000 ponden aan de Koningin beloofd); *Register* van 1601 fol. 101, 186 (depeche van CARON 20 Maart enz.

[4]) CARON meldt (22 Febr. 1600 o. st.), dat de Koningin zoude gezegd hebben: »Tot noch toe, zoo hebbe ick een Princesse van myn woord geweest, die liever wil sterven dan dese goede luyden (designerende Uwe Mo. E.) soe valschelyck te bedriegen; die Spaignaert en zal nimmermeer deze advantage hebben, van sulck een blame op de Coninginne van Engelandt in haere daghen noch daernaer te leggen."

niet welligt tot elken prijs, de verzoening met Spanje begeeren, of eene dreigende vredebreuk afkoopen? — De Staten-Generaal waren overigens voorlang bedacht geweest zich van de welwillende gezindheid van den zoon van MARIA STUART, tevens schoonbroeder van den Koning van Denemarken, te verzekeren. — Van de zending van LEONARD DE VOOGT in 1588, van den Agent DAMMAN is boven melding gemaakt 1). Dappere Schotten behoorden tot het Nederlandsche leger, en de achterstallige soldij van sommige hunner bevelhebbers had zelfs moeijelijkheden gebaard, welke men te *'s Hage* begreep te moeten stillen. — Hierbij bleef het niet. Op uitnoodiging van JACOB VI, togen in den zomer van 1594, WALRAVEN, Heer van *Brederode* en de meergenoemde Thesaurier van Zeeland, JACOB VALCKE 2), naar *Edinburgh*, ter vervulling van een drieledigen last: om, zoo als het *Verbaal* der Gezanten luidt, »te assisteren tot den Doop van den jongen Prince van Schotland, te vernieuwen de oude Alliantie en vrundschap tusschen Schotland en dese Landen, en te verstaan tot een gemeen Verbond met de andere Princen, tegens de usurpatiën van de Spanjaarden 3)."

Het was bij die gelegenheid dat de jeugdige Staat een' praal en eene milddadigheid ten toon spreidde, welke afgunst wekten en met schele oogen werden beschouwd. ELIZABETH, de

---

1) Daarentegen is in het *Register* van 1602 fol. 53, de rede van ESAIAS CASTELEYN (CHASTELAIN), als *Agent* van den Koning van Schotland te 's Hage zullende verblijven. Z. nog *Register*, 18 Julij 1608.

2) *Relatie van hetgene ons onderschreven Gesanten van myne Heeren de Staten-Generaal, aan de Kon. Ma^t van Schotland, op en gedurende deselve Legatie, is bejegent en wedervaren van dage te dage, agtervolgende den nieuwen styl;* (*Register* 1594 fol. 673—695.)

3) *Register* van Holland, 7 November 1594. Z. nog *Register* 27 Julij: 1. *Procuration pour les Srs Deputez vers Escosse, pour la Ligue generale;* 2. *Procuration — pour le renouvellement des anciens Traitez entre Escosse et les Pays-Bas,* 3. *Constitution de rente viagère, pour le jeune Prince d'Escosse.* 4. *Acte general d'approbation et renouvellement des anciens Traitez* (Verdrag van Binche, 15 Dec. 1550).

onderscheiding, den Nederlanders bewezen, kwalijk kunnende verduren, voegde hunnen Agent toe: »Dit is een groote verandering; 't jaer wilde de Koning van Schotland om des Colonels STUART resterende besolding, *repressaliën* tegen Nederland verleenen; nu bidt hij ze tot gevaders." — Naïver uitte zich de jaloezij van eenige Duitschers, die de geschenken der Republiek met spijtige minachting aanstaarden, en naar men wil, met een onbeschoft *puf* bejegenden; waarop een uit het gevolg der Staatsche Gezanten overluid zoude gezegd hebben: »het is geen *puf*, maar zuiver goud [1])." Wat hiervan zij, en schoon werkelijk tusschen het Rijk en onze Gewesten de oude banden met vernieuwing der Tractaten, naauwer werden toegehaald [2]), de genoten eer kwam buiten de kosten van het luisterrijk Gezantschap, Nederland duur te staan. — Kon men zulke uitgaven, die in het oordeel van andere Hoven eene even onvoegzame als onvruchtbare verspilling moesten schijnen [3]), ten behoeve van eene enkele pligtpleging dragen, was het dan niet onbetamelijk, zweemde het niet naar onregt, zijne schulden onbetaald te laten? Zeker is het dat men uit *Londen* heftiger tot aanzuivering der openstaande rekening geperst werd, en wel dermate dat een Gezantschap tot het treffen van een redelijk vergelijk noodig gekeurd werd. Vandaar OLDENBARNEVELT's persoonlijke en heilzame tusschenkomst, in 1598 en 1603, eerst bij ELIZABETH, vervolgens bij JACOB I; en eindelijk in 1616 de door CARON voltrokken handeling met

---

1) BOR, XXXI B. fol. 837; VAN REYD, XI B. fol. 410. VAN IDSINGA, *Staatsrecht d. Vereen. Nederlanden*, I. 428.

2) KLUIT, *Hist. Feder. Belg. Federati* p. 238, 283 sqq. (Federa cum Regibus Scotiae). *Index Chronol.* n°. 209 (26 Julij en 14 Sept. 1594).

3) Verhaal bij RIJMER, *Acta Publica Angliae*, T. VII. P. I p. 158. — »The Ambassador of Holland and Zealand have given two faire and large cuppes of gould, eyther of theym weyes 10 pound weight; they have given a goulden coffer, wherin is contained a letter of obligation — to paye to the Prince yearlie during his lyfe-tyme fyve thousand gelderlings, which is esteemed to be 500 pound sterlinge."

den om geld verlegen, over Groot-Britannië's waardigheid en regten weinig bezorgden Vorst. — Vraagt men, door welke middelen de Advocaat al die Negotiatiën zoo gelukkig en doeltreffend wist te beleiden, wij gelooven dien uitslag in 't bijzonder te moeten toeschrijven aan de overredende en sterk gekleurde schildering [1]) van den nood en de rampen des Vaderlands; meer dan met de waarheid en tevens met het reeds verkregen aanzien der Republiek strookte, werden die soms hetzij in Engeland, hetzij bij den Franschen Gezant te *'s Hage*, of wel te *Parijs* uitgemeten. — Genoeg: de Staat plukte de vruchten [2]) van eene sluwheid, den koopmansgeest der Natie, het als ingeworteld loven en bieden verradende. — En hebben zulke kunstgrepen iets stuitends voor ons gevoel, vergeten wij niet de finantiele beslommeringen, welke den Staatsman onafgebroken ter Provinciale en ter Generaliteits-Vergadering kwelden. — Welke aanmerkelijke verligting en schulddelging zijne schranderheid had te weeg gebragt, nog klaagden sedert zijne tegenstanders dat meer had kunnen en behooren te geschieden. — Immers, naar luid der ondergane *Verhooren* vroeg men den gevangen Minister af: »Wat en hoeveel hij van de Croone van Vranckrijk genoten heeft uyte negotiatie van het *Tiers* ende om 't selve hier te doen aannemen? Of den Heer VAN RUSSY hem geen vereeringe daar-

---

1) *Remonstrantie* van V. AERSSEN (1618): »Tottet bewijs wierden redenen vertoont, die ick my in 't gemoet schame, ende der Landen reputatie nyet toe en laet op te halen."

2) Z. bij AITZEMA, *Saken v. Staet* I. 36 volgg., de *Obligation des Provinces Unies pour le payement des debtes à S. M. de la Grande Bretaigne* (17 Sept. 1608); Acte van Koning JACOB 29 Dec. 1612, zijnde die Acte of »quitance retirée par les dits Sieurs les Estats dudit Roy de la Grande Bretagne et par eux fournie à S. M. (LODEWIJK XIII) pour et au lieu de payement et remboursement *du tiers* des sommes de deniers à eux advancées et fournies par S. M. defuncte (HENDRIK) depuis le Traicté fait — avec ledit Roy de la Gr. Bret. par le Duc de SULLY en l'année 1603." (Acte van 16 Julij 1613).

voor heeft gedaan en van hoeveel? Of den Heer VAN RUSSY nyet eenige beloften aan hem daarvoor heeft gedaan en van hoeveel? Wat zijn swager den Heere VAN DER MYLE op dat stuk in Vrankrijk heeft genegotieert gehad? [1])." Op alle welke vragen OLDENBARNEVELT betuigde, niet de waarde van *een stuiver* genoten te hebben, en voorts dat wel acht maanden vóór VAN DER MYLE's komst in Frankrijk de zaak al afgehandeld [2]), en de originele quitantie van den Koning van Groot-Britannië aldaar overgebragt was.

Die aangelegenheid van het zoogenaamd *Tiers* vereischt eenige toelichting. Hoe kon Nederland iets te maken hebben met eene schuldvordering der Britsche Kroon ten laste der Fransche? — Wij vinden het volledig antwoord in dezelfde *Verhooren*, waar de Advocaat verhaalt [3]), dat hij in den jare 1603 Ambassadeur in Engeland zijnde met FREDERIK HENDRIK, den Heer VAN BREDERODE en VALCKE, op hunnen aandrang tusschen Koning JACOB en den buitengewonen Gezant van HENDRIK IV, SULLY, eene overeenkomst was gesloten [4]), krachtens welke de Koning van Frankrijk de Heeren Staten jaarlijks met eene som van dertien honderd en vijftig duizend gulden zoude ondersteunen, »de twee deelen tot laste van Z. M^t^. van Frankrijk, en een *derde* deel tot laste van den Coninck van Groot-Bretaingien, in mindering van de schuld die het Rijk van Engeland op Frankrijk pretendeerde [5]), en dat daarjegens in

---

1) *Verhooren*, bl. 169 volg. (n°. 295—298; 29 November 1618).

2) Verg. de vraagpunten door GIDEON VAN BOETZELAER in 1614 ontworpen, met de apostillen van OLDENBARNEVELT, in de Bijlage VIII op het Eerste gedeelte van deze *Inleiding*, bl. 50.

3) Bl. 159 (n°. 275).

4) Geheim verdrag van Hamptoncourt. KLUIT, *Index Chronol.* n°. 231 (30 Julij 1603). Z. voorts OUVRÉ, *Documents inédits* (AUBERY DU MAURIER) p. 193 suiv.

5) Over de negotiatie van het *Tiers* in latere jaren, is ook lezenswaardig VAN AERSSEN's *Corte antwoort* aan H. H. Mog. 's Gravenh. 1618, en daarin de depêche der Staten aan hunnen Ambassadeur, (26 Mei 1611) en de brief

't Rijk van Schotland een regiment knegten tot dienste deser Landen zoude worden geligt en alhier in dienste gebragt." — Van 1603 nu tot 1606 had Koning HENDRIK zooveel voor dat *derde* deel van Koning JACOB aan de Republiek verstrekt en betaald, dat, naar hij beweerde, »de Engelsche schuld daarmede was voldaan," — en hij mitsdien weigerde, zonder nader verdrag, met zijn' onderstand voort te gaan. — Vandaar langwijlige en ingewikkelde onderhandelingen en becijferingen; vandaar ook de komst, een en andermaal, van den Agent VAN AERSSEN, als lasthebber van HENDRIK [1]), naar Holland, met inzigt om voor al de offers, na 1598 aan de Nederlandsche vrijheid gebragt en voor de verder te verleenen hulp, eene zekerheid te bekomen, minst gelijkstaande met de voorregten sedert 1585 door de Engelsche Kroon hier te lande verkregen. — Waarom niet ook vestingen en havens, waarom niet een of meer zetels in den Raad van State, den Franschen ingeruimd? Waarom niet welligt de *Souvereiniteit* aan den Koning van Frankrijk zoo voor de voorgeschoten millioenen, als voor de openbare vredebreuk met Spanje, opgedragen; voor den krachtdadigen bijstand tegen den gemeenen

---

van VILLEROY aan denzelfde (25 Mei 1613); »Il est vray que leurs Ma^tés voudroient bien que vous fussiez, je veux dire Messieurs vos Superieurs, aussi diligens à nous sortir de l'incertitude de nostre *Tiers* d'Angleterre, après trois bonnes années de patience," enz.

1) Zie de Bijlagen tot OLDENBARNEVELT'S *Remonstrantie*, bl. 258 260. (Ce Memoire a été presenté le 24 Fevrier 1606; 2. le 6 Janvier 1607). VAN AERSSEN zelf schrijft: »Om dan naerder geïnformeert te worden, creech ick last herwerts over te commen ende te sien, off oock *in de waerheyt* de Provintien in sulcken poincteu stonden, als was gerapporteert; van gelycken, om alleen te *sonderen* de humeuren op de Articulen, die ick uyt de Conferentien met Syne Ma^t ende den Heere VAN VILLEROY op hun bevel, had geconcipieert ende ingestelt, sonder yet *publicq* daervan te mogen voordragen, offt van wegen Syne Ma^t affvorderen. — Syne Ma^t socht nyet beters, dan om met een goet secours den gemeynen viant *onder de hant* in de Nederlanden t' occuperen ende consumeren" enz. (*Remonstrantie* van 1618). Zie de Bijlagen en het *Register* van Holland, A. 1607 fol. 13, 56 (15 Februarij).

vijand, wiens magt in dat geval voor goed zoude gefnuikt worden? — De Koning beter ingelicht, zag zijne dwaling in, en het Twaalfjarig Bestand niet hebbende kunnen stuiten, liet hij de kwalijk begrepen eerzucht, in onbekookte plannen uitgedrukt [1]), spoedig en zonder bijoogmerk of naberouw varen. — Met de plegtige erkenning der onafhankelijkheid van de Vereenigde Nederlanden in den persoon van hunnen vertegenwoordiger bij het Fransche Hof, van eenvoudig Agent tot den rang van *Ambassadeur* verheven, was door HENDRIK IV eene nieuwe baan betreden, welke hij voortaan zonder afwijking zoude bewandelen.

Wij hebben den oorsprong van het *Tiers* doen kennen, welks begrooting en vaststelling eerst vrij wat moeite in Engeland hadden gekost, en naderhand, onder het Regentschap van MARIA DE MEDICI, niet zonder misverstand met Frankrijk, tot nieuwe Negotiatiën leidden [2]). — Na het vertrek van den Heer DE RUSSY, werd de Gezant DE REFFUGE belast met de vereffening van het reeds zoo lang slepend geschil; men viel de Staten-Generaal lastig, omdat men zelf te Parijs door Koning JACOB geperst werd.

Deze Vorst had aanstonds na zijne aanvaarding der teugels van het Bewind over Groot-Britannië en Ierland, het voornemen tot het teekenen van den vrede met Spanje, onverholen geopenbaard. — Te vergeefs had men zich uit vrees voor dien afval van het veeljarig Bondgenootschap, met de uitrusting der statelijke Legatie [3]) ter gelukwensching van ELIZA-

[1]) VAN AERSSEN betuigt: »Ick hebbe geen last gehad yet te *negotieren* (betrekkelijk de opdragt der Souvereiniteit aan HENDRIK IV): alleen t' *informeren*."

[2]) Bij de Acte van 16 Julij 1613 (AITZEMA t. a. p.) deed Koning LODEWIJK ten behoeve der Staten »*don et delaissement des deux autres tiers* des sommes de deniers à eux prestées et fournies par les dits feu Sr Roy et sa dite Majesté pour le benefice de leurs affaires" enz.

[3]) *Register* 17 en 18 April 1603: »En gedelibereert zynde, wie met de meeste eere en diensten der Landen tot de voorsz. Legatie — soude mogen werden voorgeslagen; — is eendragtig goedgevonden daartoe voor te slaan — den hooggeb. Heere Grave HENDRIK FREDERIK, Grave van *Nassauw*;" voorts WALRAVEN V. BREDERODE, OLDENBARNEVELT en VALCKE.

BETH's opvolger, in Holland gehaast; nog weergalmde het officiëel voorgeschreven vreugdegejuich in de steden der Republiek op den 4den Augustus 1603 bij gelegenheid der krooning op het feest van den H. JACOBUS, toen zoowel »de Brieven van de Koninklijke Majesteyt van Engeland, aan de H. H. Staten-Generaal," als de Propositie van den Gezant Sir RALPH WINWOOD »beroerende de handelinge die deselve Kon. Majesteyt voorgenomen heeft met den Eerts-Hertoge te contracteren [1]," ter tafel werden gebragt en de gemoederen pijnlijk aandeden. — Het Tractaat met den vijand bekwam dan ook eenige maanden later zijn beslag, en was de voorbode der onvermijdelijke vredehandeling, die eerlang regelregt uit *Brussel* met den Nederlandschen Vrijstaat zoude geopend worden. Een bijzonder Artikel bedong [2] tot dat einde de bemiddeling van den Koning van Groot-Britannië, wiens Ambassadeurs, nevens die van HENDRIK IV, de Trèves van 1609 hielpen bewerken en handhaven.

Men heeft het OLDENBARNEVELT tot misdaad toegerekend, dat hij op zijn eigen hand, zonder voorweten van iemand uit de overige Provinciën, had »afgeslagen zekere notable aangeboden Alliantie, daaraan de Republycque ten hoogste was gelegen." — Die daad van Souvereiniteit zoude hij gepleegd en zich vermeten hebben, naar men gist, want de bepaalde aanwijzing ontbreekt in de Sententie, jegens Koning JACOB [3].

1) *Register*, 28 Aug. 1603, en fol. 737, 742.

2) RIJMER, T. VII P. II, p. 117 (*Confirmatio Tractatus Hispaniae et Burgundiae*): Quodsi, *Hollandi*, ac caeteri *Status Confoederati* voluerint Pacificationum conditiones accipere, — *medio* Seren. Regis Angliae, dicti Seren. Archiduces — libenter audient quicquid proponetur, et optabunt ut operâ dicti Seren. Regis Angliae illi aequas accipiant conditiones, cognoscentque quantum auctoritati dicti Seren. Regis Angliae Fratris sui charissimi tribuant."

3) Immers H. DE GROOT, *Memorie van myne intentien en notabele bejegeningen* bij Dr. P. SCHELTEMA, *Oud en Nieuw*, bl. 225, zegt dit niet anders te kunnen verstaan, »dan van een *particuliere* Alliantie met *Engelandt*, buyten de Alliantie, die ten tijde van 't Bestandt, soo met *Vrankryck*, als met *Engelandt*, met onderlinge kennisse is aengegaen."

Wil men beweren, dat de Advocaat het nut der aansluiting aan de drie Rijken, het voordeel der ongekrenkte vriendschap tusschen de beide Protestantsche Zeemogendheden zoude voorbijgezien en miskend hebben? Het tegendeel blijkt uit hetgeen hiervoren met opzigt tot het bedrijf der Nederlandsche Gezanten te *Londen* in 1610 werd medegedeeld, en uit den verderen loop der gebeurtenissen in het Duitsche Rijk, welke in het najaar van 1614, onder de zamenwerking en den waarborg van de Republiek en van de Kroonen van Frankrijk en Groot-Britannië, tot het Tractaat van *Xanten* [1]) leidden. — In die diplomatische bemoeijingen was JACOB's Minister WOTTON op verre na niet onledig [2]), dikwerf niet naar den wensch van het Haagsch Kabinet. — Hier en meermalen daarna, hadden onze Staatslieden met de laatdunkende en kitteloorige opgeblazenheid, of — wil men, met de ijdelheid en den overmoed van de Gezanten van een praalzieken en kleingeestigen Meester te kampen. — Het was waarlijk OLDENBARNEVELT's schuld niet, zoo de buitensporige aanmatigingen van den ingebeelden en waanwijzen Koning soms moesten gestuit worden [3]); kon men redelijke vorderingen ter liefde der goede nabuurschap inwilligen, men mogt het eerste regt van een onafhankelijken Staat, het regt van gelijkheid, niet onwaardig prijs geven [4]). — De Advocaat schijnt veeleer in onze huishoude-

1) KLUIT, *Index Chronol.* n°. 279 (12 Nov. 1614).

2) Z. vooral bij OUVRÉ p. 223 suiv. — HENRY WOTTON, CARLETON's voorganger als Gezant te Venetië, is dezelfde die uit Italië teruggekeerd, zijn naam in een' vriendenrol schreef met deze bijvoeging: »H. W. Legatus, vir bonus, missus *ad mentiendum* Reipublicae causa." — WINWOOD, *Memorials* III. 407.

3) Niet tevreden met de *ontzetting* van VORSTIUS, als Hoogleeraar te *Leiden*, eischte JACOB de *uitzetting*. In OLDENBARNEVELT's *Verhooren* leest men (bl. 253, 13 Maart, 1619): »Waeromme hij gevangen dan volgende 't advys van den Coninck van Bretaingien, VORSTIUS nyet en heeft doen *vertrecken* uyten lande, volgende het ernstig versoek van deselve Zijne Mat?" Z. meer uitvoerig *Verhooren*, bl. 153 volg. (28 November 1618).

4) Opmerkelijk is de lof in de Remonstrantie van F. V. AERSSEN van 12 Nov. 1613 (Rijks-Archief) aan het wijs en mannelijk gedrag der Staten, dat

lijke aangelegenheden, te veel dan te weinig gezag aan de tusschenspraak van den gekroonden Godgeleerde te hebben toegekend; en beging hij een' misslag, het was gewis die van een ontijdig en bedenkelijk beroep op het oordeel van zulken *dilettant*, ter beslechting der noodlottige Kerk — weldra Staatsgeschillen. — Gevaarlijk was het in elk geval, den vreemdeling op die wijze voet in onze zaken te geven, en zich voor een' tijd met vrucht van de meening van een' ligt te verschalken Vorst te bedienen, op de kans af van in 't vervolg te grievender door zijne beslissing gekrenkt te worden. Maar nu OLDENBARNEVELT dacht wèl te doen met het gevoelen van Koning JACOB in te winnen, om in dien strijd van leerbegrippen, welligt tot bedaring der verhitte hersenen te geraken, mogt de keuze van den Theoloog-Diplomaat, Neerlands edelst vernuft, HUGO DE GROOT, allergelukkigst heeten. — Wij hebben betrekkelijk dit Gezantschap van 1613, door den onlangs tot Pensionaris van *Rotterdam* aangezochten, wereldberoemden Advocaat-Fiscaal van Holland en Westfriesland bekleed, zijn eigen beknopt berigt en de daarmede overeenstemmende ophelderingen in de *Verhooren* van OLDENBARNEVELT [1]). — Deze gevraagd zijnde, »of nyet waaragtig en is dat GROTIUS gaande naar Engeland, om de zaken van de Oostindische Compagnie, hij gevangen denselven gelast heeft aldaar onder de theologanten te *sonderen* hoe hen smaakte d'opinie van ARMINIUS," zeide eerst dat hij zich meende te herinneren hoe hij, toen DE GROOT hem wegens het aannemen van die zending aansprak, »denselven versogt heeft, dat hij

---

is derhalve aan OLDENBARNEVELT, toegezwaaid. »Die saken wierden soo hoogh opgenomen, dat men selfs Uwe Ho. Mo. voorhielt te willen d'Alliantie breken, soo verre hy (VORSTIUS) in Uwe Ho. Mo. Staet wierde gemaintineert. Doch Uwe Ho. Mo. lettende op die *digniteyt* van de Republique ende haere vryheyt, hebben de saken met *soo groote wysheyt* weten te beleyden, dat D. VORSTIUS is gebleven, ende die vrientschap met die Croon van Groot-Bretaignen behouden."

1) Z. wijders BRANDT, *Leven v.* H. DE GROOT, 2e Druk, bl. 45—51.

zoo bij Z. M^t^. zoo de gelegenheyt zulks presenteerde, als bij eenige voorname Bisschoppen of Theologanten de regte gelegenheyt van de Religions-differenten in dese Landen zoude willen te kennen geven, en hare goede meeninge daarop *sonderen* en ondersoeken [1])." — Later beleed hij meer stellig, bij voorkeur daartoe den grooten Delvenaar uitgelezen te hebben, »als hebbende de qualiteyten en partyen van geleertheyt en andere [2])." — DE GROOT zelf spreekt met welbehagen van de hem ten Hove in Engeland wedervaren onderscheiding [3]), en van de gunstige verwachting met welke hij zich ten gevolge dier persoonlijke aanraking en aangewende pogingen in het belang van den kerkelijken vrede, nog lang na zijn' terugkeer in het Vaderland gestreeld had. — »WINWOOD — dus schrijft hij in eene niet voor de openbaarheid bestemde Verantwoording [4]), — had mij t' anderen tijde geseyt, dat het den Koningh seer aengenaem soude syn [5]), indien ick by overlyden ofte vermoeytheyt van den Heere CARON, in sijn plaetse wierde gecommitteert. Ick heb oock altijt verhoopt, dat S. M^t^. sooseer uyt sich selven genegen synde tot tolerantie, onse geschillen door dien wegh liever dan door *decisie* soude laten beslechten, gelijck ick ten dien eynde mijne propoosten bij S. M^at^. ende mijne brieven aen de Bisschoppen heb gedirigeert. — Mijn concept van de Missive aan S. M^at^., op

---

1) *Verhooren*, bl. 224 volg. (11 Maart 1619).

2) *Verhooren*, bl. 259 (13 Maart 1619).

3) Evenwel schreef de Aartsbisschop ABBOT aan WINWOOD, *Memorials* III. 459: »At his first coming to the King, he (DE GROOT) was so tedious und and full of *title tattle*," enz.

4) *Memorie van myne intentiën en notabele bejegeningen*, bl. 222 volg.

5) Volgens den Aartsbisschop, (t. a. p.) »the King's Judgment was of him, *that he was some pedant, full of words and of no great judgment.*" Juist is de aanmerking van Mevr. C. M. DAVIES, *The history of Holland and the dutch nation*, Vol. II p. 743 — Note B. (p. 466); »the courtiers of JAMES I shared in the jealousy that he might be supposed to feel towards so formidable a rival" enz.

t leste ingestelt, kan getuygen, hoeseer ick gewenscht heb, dat door interventie van S. M^{t}. de saecken bemiddelt souden mogen werden. Daertoe mij dunckt, dat ick aengewesen hebbe de beste en bequaemste middelen."

Maar buiten twijfel waren de hekken verhangen, sedert de in 't oog loopende toenadering tusschen den Britschen Koning en Prins MAURITS, sedert diens veelbeteekenende verkiezing tot Ridder der Orde van den Kousenband [1]). — Hoe smadelijker de hoon was geweest, dien JACOB van ORANJE had geleden [2]), te inniger werd nu de verbroedering, en wisten de dusgenaamd-regtzinnigen den Stadhouder te belezen, wiens zwaard in de schaal gelegd hun het overwigt verzekerde, OLDENBARNEVELT werd voortaan in Engeland niet meer als de ervaren Eerste Minister der Republiek geëerd, maar allengs als Hoofd van eene factie aangeduid, welke ook door diplomatische kunstenarijen moest worden gedwarsboomd, ondermijnd en zoo mogelijk, ten val gebragt [3]). — Zoozeer als iemand, zoozeer gewis als JACOB's slagtoffer, Sir WALTER RALEIGH, had de Advocaat de naauwe verknochtheid der belangen van de beide Staten leeren waarderen [4]). — Maar hij kon en mogt niet willen, dat de luimen en grillen van een' door de Engelschen

---

1) DE GROOT, *Memorie van myne intentiën*, bl. 223: »Velen hebben gemeent, dat het senden van de *Jarter* aen Syn Exc. wat sonderlinghs in hadde."

2) Z. de eigen klagt van JACOB (2 Dec. 1608) aan de Staten-Generaal, bij WINWOOD, *Memorials* II, 453: »que le Comte MAURICE DE NASSAU — auroit proferé des parolles ignominieuses et approchantes au vif de nostre honneur," enz.

3) Z. wegens de bedrijvigheid van DUDLEY CARLETON tot dat einde, deze *Inleiding*, Eerste Gedeelte, bl. 158—160.

4) Z. bij DE LAMBERTY, *Mémoires pour servir à l'Hist. du* XVIIIe *Siècle*, T. III, 490, hoe men in 1705 te Londen de stelling van RALEIGH in het geheugen riep. »*qu'il mesureroit toujours l'amitié de quelque personne vers l'Angleterre par celle vers la Hollande;* car (merkte men aan) les Hollandois sont aussi bien à present qu'alors, notre Barrière. Alors contre le trop grand pouvoir de l'Espagne, et à present contre un plus exorbitant pouvoir de la France."

zelve verachten en bespotten Vorst, hier te lande de wet zouden stellen. — En zoo hij daarheen streven moest, indien doenlijk, de verlenging van het Bestand met Spanje te verwerven, kon dan al ware de Koning van Groot-Britannië nog zoo verheven geweest in aanzien en magtig door klem van Bewind, de door OLDENBARNEVELT van de hand gewezen *Alliantie* raadzaam gekeurd worden? Wat bovendien viel op een Verbond te rekenen met den door het Hof van *Madrid* onverbeterlijk-begoochelden dwaas, met den even kortzigtigen als laaghartigen verkooper van de door het beleid van ELIZABETH duur verkregen onderpanden, *den Briel* en *Vlissingen* [1])? — De treurige ondervinding van den Keurvorst van de Paltz, Koning van Boheme, toonde hoe weinig zelfs de schoonzoon van den veelbelovenden JACOB op diens hulp staat had mogen maken.

Wij sluiten dit overzigt van de internationale betrekking tot Engeland, met de vlugtige vermelding van een drietal punten, welke in onze dagen niet mogen verzwegen worden, — uithoofde der geschillen, daaruit niet zelden voortspruitende, van Staats- en Volkenregt. — In de eerste plaats meenen wij gewag te moeten maken van de uitlevering van misdadigers [2]), door de Engelsche Diplomatie en Regters gemeenlijk, tenzij uit kracht van een stellig Tractaat, geweigerd, schoon eenige *precedenten* van het tegendeel ook vóór het treffen van eene uitdrukkelijke overeenkomst, en naar de onbeschreven verpligting van het welwillend verkeer der Volken [3]), nog onlangs

---

[1]) DAVIES, II, 472 volg., over de door CARON aangeboden »immediate payment of 250,000 L" en over de hebzucht van JACOB's onverzadelijken gunsteling (»the rapacity of his new and needy favourite VILLIERS.")

[2]) PHILLIMORE, *Comment. upon internat. Law*, I, 410, »France, Russia, *England* and the North American United States, have constantly — expressed their opinion, that — the surrender of a foreign criminal cannot be demanded."

[3]) »The English Courts, even before the Treaties and Statutes hereinafter mentioned, appear to have held the doctrine that International Comity was sufficiently stringent to compel the surrender of the criminal."

zijn medegedeeld. Wij missen daar echter de opmerkelijke bijzonderheid, dat niet slechts moordenaren en zeeroovers, maar een voornaam *bankbreukige*, eigenlijk landdief, op bekomen geheime aanschrijving uit *'s Hage* [1]), door de zorg van CARON in hechtenis genomen, en naar Holland vervoerd werd. Naar luid der Staatsbesluiten van Holland van 27 September 1607, had zich de zaak aldus toegedragen. »FRANÇOIS KEGELING op het schryven van de Heeren Staten by den Ambassadeur CARON in Engeland gedaan apprehenderen zynde, en aldaar onder de bewaring van den Water-Bailluw van *Middelburg* in Zeeland (by occasie daar wesende) gedaan schepen in een koopvaardyschip van Zeeland, is huyden by denselven Water-Bailluw in den Hage gebragt — ende de brieven van CARON hem medegegeven, aan de H. H. Staten gedaan presenteren; dewelke gelesen zynde, is geordonneert den Procureur-Generaal hem KEGELINGH met goede versekertheyd te logeren op de Voorpoorte en voorts geresolveert, dat men den Water-Bailluw by de Gecommitteerde Raden sal ontbieden, hem hooren, sijn gedane onkosten betalen, en daarenboven een goede vereeringe doen na behooren." — Of zeker geschenk van paarden kort te voren op aandrang van CARON, aan den Kanselier van Groot-Britannië vereerd [2]), ten deze van krachtige uitwerking geweest zij om de zoo *toevallige* maar tijdige behendigheid van den Zeeuwschen Waterschout te bevorderen, blijkt niet. —

Het tweede punt dat wij bedoelen, is het losbandig geschrijf tegen uitheemsche Mogendheden, dat zoo dikwijls voorheen en thans, kwaad bloed heeft gezet, zoodat de pennenstrijd

---

1) *Register* 7 November 1606: »Is geresolveert, dat men sal schrijven ende onder den eed secreet houden aan de Agents CARON in *Engeland*, AERSENS tot *Paris* en SAILLY tot *Calais*; — dat alsoo Mr. FRANÇOIS KEGELINK is gebanquerotteert, en van sijne administratie als *Ontfanger* — verscheide rekeninge schuldig is, syluiden willen devoir doen, — en soo sy hem bevinden konnen, hem te willen doen *apprehenderen*" enz.

2) Depêche van CARON 28 April 1607; *Register* 2 Mei (4 paarden). De Kanselier was Lord ELLESMERE.

onbeteugeld, over en weder bot gevierd, een onmiskenbaar voorteeken werd van den kort daarna uitgebarsten ernstigen oorlog. — Schoon OLDENBARNEVELT meer dan eens deswege ondervraagd, volstrekt ontkende van den inhoud der *Weegschaal*, tegen DUDLEY-CARLETON uitgestrooid [1]), vóór de uitgave bewust te zijn geweest, en ronduit verklaarde, »dat hem zulken doen tegens den Heer Ambassadeur heeft mishaagd [2])," moest ook hij voor den onberaden ijver van TAURINUS en andere driftige kampvechters boeten. — De slappe vervolging werd den Advocaat tot onwil en als oogluikende medepligtigheid aangerekend.

Eene derde bijzonderheid welke dit tijdperk kenschetst, is gelegen in de reeds toen door vreemde Diplomaten met den naam van *besmettelijke kwaal* bestempelde zucht van onze landgenooten naar adellijke titels, vooral in Frankrijk en Engeland bejaagd [3]), en door Koning JACOB ruimschoots, meest aan gunstelingen van Prins MAURITS verleend; eene kwaal zoo toenemend en inkankerend, dat in het *Register* van Holland, van 1 Julij 1620 dit voorstel wordt aangetroffen: »Alsoo men

---

1) *Weegh-Schael, om in alle billickheydt recht te overweghen de Oratie van* DUDLEY CARLETON, *Ambass. van den Doorl. Coningh van Gr. Britt.* (6 Oct. 1617). Verg. P. A. TIELE, *Biblioth. van Pamfletten*, enz. van FRED. MULLER, nº. 1252 volgg.; nº. 1357.

2) *Verhooren*, bl. 59—61, 157 volg. (29 Nov. 1618), verg. met CARLETON, *Lettres*, *Mémoires*, II, 119). (Memoire du Chevalier DUDLEY-CARLETON aux Etats-Généraux 15/25 Nov. 1617, 1, 4 December, II, 141, 145, 156, (Brief van JACOB I, 22 Dec. 1617), 159, 166, 173, 185 (20 Januarij 1618), 194, 204 suiv. 213, 214. *Register* 8 Dec. 1617.

3) BUZANVAL schrijft aan VILLEROY (30 Jan. 1604) aangaande OLDENBARNEVELT's schoonzoon, den President van den Hoogen Raad van Holland, Zeeland en West-Friesland, REINOUT VAN BREDERODE, Heer van *Veenhuizen:* »Il est malade d'une *maladie épidemique* de ce pays, qui est de vouloir avoir des titres de chevalerie. Ce mal est venu d'Angleterre où la feue Reyne a fait quelques chevaliers de ce pays, et le Roy present a envoyé ce même titre au Sieur DE BERNEFELD et à son fils aisné, comme j'entends." Z. mijne *Verhandel.* in het *Jaarboekje v. de Regterl. Magt* v. 1840, bl. 9.

bevind, dat tot *verminderinge* van de reputatie van den Staat van den Lande, en tot weynig vorderinge van den dienst van deselve, meer en meer toenemen de aannemingen by de landzaten van alle soorten van alderhande *Eere*-titulen, van *Vrijheer*, *Ridder*, *Edeldom* als anders, daarmede al sulke personen niet weynig hen en verbinden aan dengenen, die hen deselve *Eere*-titulen confereren; behalven dat sulks strijdig is jegens de Hoogheyd en Souverainiteyt van den Lande, is geraden gevonden, de H. H. Edelen en Steden in bedenken te geven, ofte niet (vervolgende daarin de exempelen van anderen) en behoort ordre gesteld en Resolutie genomen te worden, ten eynde sulks te doen cesseren; ende dat diegene, die se verkregen hebben, in dese Landen by geene publique acten ofte anders deselve titulen voortaan meer en sullen mogen gebruyken." — Menig vermaard Nederlandsch Staatsman moge bij het afscheid als Gezant, met den vrij algemeenen diplomatischen ridderslag vereerd zijn geworden [1]), een aantal andere personen niet even uitstekende door bekwaamheid of deugd, had zich door voorspraak blinkende titels weten te verschaffen, of zich vergaapt aan den ijdelen glans van het bedriegelijk lokaas, dat hen in het sluw gespannen net van het buitenland, argeloos verstrikte.

Betrekking tot Zweden en Denemarken.

Op de Alliantiën met Frankrijk en Groot-Britannië, volgt

---

1) Z. bij RYMER, T. VII, P. II, p. 167 sq., *de Ordine Equestri quibusdam Legatis concesso* (17 Mei 1610). De nieuwe Ridders waren JOACHIMI, ELIAS V. OLDENBARNEVELT, JOH. BERCK, DE VEER. — Pag. 176 (20 Dec. 1610) komt voor JACOB V. DEN EYNDE), p. 177 CORN. HOOFTMAN (eigenlijk 25 Junij 1609); p. 188 (22 Dec. 1612) GUILLIAM VAN DER RYT; p. 206, (29 Dec. 1614), JAC. SCHOORDICK; p. 207, WILLEM BARDES (1 Dec. 1615); t. a. p. WILLEM DE HERTOGHE, JACOB MAGNUS, JOHAN VAN AERSSEN (AB ARSEN.), Drossaard van Breda; — p. 117 (P. III, 20 Julij 1619) JOHAN VAN GOCH, JOACHIM LIENS, EWOUD VAN DER DUSSEN.

in het laatst gedeelte van OLDENBARNEVELT's Ministerie, die met den edelen Koning van Zweden, GUSTAAF ADOLF, als de derde in rang en beteekenis [1]). — Zelfs moet de Advocaat, met scherpen blik in de toekomst lezende en de aanstaande grootheid van den heldhaftigen Vorst voorziende, en daarentegen, met elken dag meer de flaauwhartigheid en tevens de kwaadwilligheid van JACOB I ondervindende, de verbindtenis met het Noordsche Rijk, als de *tweede* in gewigt hebben gewaardeerd [2]). — In tijdorde gaan de verdragen met Zweden, vóór die met *Denemarken*, welke eerst na den dood van OLDENBARNEVELT tot stand kwamen. — Elders is uitvoerig aangewezen, hoe onderscheidene redenen Nederland en Zweden, door handelsverkeer sints eeuwen met elkander bekend, ook in politische aanraking bragten [3]). — Beide, door het licht der Hervorming bestraald, hadden zich, ten koste van stroomen bloeds, aan het juk des vreemdelings ontscheurd, en handhaafden in eindeloozen, maar glorierijken strijd hunne bevochten onafhankelijkheid en vrijheid van denken; beide hadden Frankrijk en Engeland tot Bondgenooten, Spanje en den Keizer tot openbaren of bedekten vijand: gemeen belang maakte hen van den lastigen en inhaligen bewaker der *Sond* afkeerig.

En toch had de Republiek geene moeite gespaard om, terwijl zij Zweden aanvankelijk met koelheid bejegende, de ge-

---

[1]) Resol. der Staten-Generaal, 18 Oct. 1619. *Naerder ordre* op het uitzenden en terugkeeren van gewone en buitengewone Gezanten bij DE JONGE, *Nederland en Venetië*, bl. 427 volgg.

[2]) »Een oudt seggen van den Heer VAN OLDENBARNEVELT, van dat onsen Staet in de correspondentie met Vranckryck ende *Sweden* haer meeste sekerheyt hadde te soecken." — VAN BEUNINGEN aan DE WITT, (Stockholm 23 Nov. 1652). *Brieven*, V, 54.

[3]) *Nederland en Zweden in staatkundige betrekking*. Utrecht 1841, 1844, en verg. de *Prolusio* van den Rector der Hoogeschool te *Upsala*, J. H. SCHRÖDER (1850), *Commerciorum primordia Suecos inter et Batavos*, — bij gelegenheid van het huwelijk van den Kroonprins van Zweden met Prinses LOUISE der Nederlanden, in het licht verschenen.

negenheid van den Koning van Denemarken en van diens raadslieden te winnen. Allerlei oplettendheden, kleine zoowel als veelbeteekenende, had men hun betoond; door geschenken, voortbrengselen van den vaderlandschen grond en nijverheid, trachtte men het welwillend aandenken levendig te houden [1]), of de ijdelheid te strelen met eerbewijzen, welke men der Zweedsche Regering onthield. — Naar waarheid zeiden de Staten van Holland in latere dagen: »Van het tijdstip der eerste vestiging van dezen Staat af, is de handel en scheepvaart naar de *Oostzee* en het Oosten en Noorden, altoos geweest het voorname voorwerp van de zucht, zorg en aandacht der Regering, welke dezen handel niet oneigenlijk den *Moederhandel* noemde" [2]). — Jaarlijks werd de Oostzee, welker toegang en sleutels Koning CHRISTIAAN bewaarde, door ruim vier duizend van onze schepen bevaren [3]): ieder oogenblik kon hij die versperren. — Als Heer van *Noorwegen*, hing het insgelijks van zijn' wil af, ook het verkeer met dat Rijk te stremmen; en op hoe hoogen prijs men in Holland dien ruil- en wisselhandel van onze lakenen, kramerijen en andere manufacturen tegen de Noordsche sparren, deelen en andere houtwaren stelde, toont de nederige bede van Ridderschap, Edelen en Steden van 6 Junij 1589 [4]), met het beroep op de weleer verkregen regten, »en namentlijk, — zeiden zij tot den Koning, »den Erf-Tractaat tot *Spiers* tusschen Uwe Majesteits Heer Vader en Keyser CAROLUS *de Vijfde*, als

---

1) *Register* 14 Junij 1589: »Alsoo noodig bevonden is aan de Koninginne van Denemarken tot een klein present en gedagtenisse te schikken twee halve vaten van de beste Hollandsche boter en twee kinnekens *Campensche* gezoute salm, en aan de vier Rijks-Raden aldaar, elk een half vat boters en een kinneken salms" — enz. (ter waarde van 400 gulden).

2) Resol. v. Holland, 17 Aug. 1714, bij Mr. JAC. SCHELTEMA, *Rusland en de Nederlanden*, 1, 8 volg.

3) *Register* 23 Maart 1617, fol. 298.

4) *Register* 7 Junij, fol. 447 volg.

Heere deser Landen, beide H. Ged. gemaakt [1])." — Gretig bezigden zij elke gelegenheid om met den prikkelbaren Monarch, Spanje meer dan der opkomende Republiek genegen, of met zijn invloedrijken Kanselier op goeden voet te blijven [2]); en nog meer hoedden zij zich, hun aanstoot te geven. — Van meer dan één kostbaar Gezantschap uit Nederland naar *Kopenhagen*, van de uitnoodiging tot de doopplegtigheid van FREDERIK HENDRIK door WILLEM I, is boven gewag gemaakt [3]).

Wil men integendeel blijken van de laauwheid, jegens den Vader van GUSTAAF ADOLF, den *Boeren*-Koning KAREL IX aan den dag gelegd, die zich jaren lang onverdroten het afvaardigen van onvruchtbare Gezantschappen naar *'s Hage* getroostte [4]), »Voorgedragen zynde, — dus lezen wij in het *Register* van 28 November 1601, »dat Sijn Furstelijke Genade Hertog CAREL van Sweden de Heeren Staten de eere gedaan hadde, van als *Getuygen* te staan [5]) over den Doop van Sijn Furst. Genades Soon, en hetselve by eenen anderen aldaar in haren name doen heffen, is verklaard alsnog tot vereeringe van een pillegaaf *niet te konnen resolveren;* dan dat men hetselve voor alsnog sal houden in advis." — Men vergelijke die karige beantwoording van de betoonde onderscheiding, met het ijverig bejag der gunst van den Deenschen Staatsman, die in 1605 Holland bezocht. »Verstaan zynde de aankomste van den Heere Cancelier der Kon. M^{at}. van Denemarken uit Engeland alhier in den *Hage*, en de groote affectie die denselven Ambassadeur altyds tot den welstand deser Landen heeft gedra-

---

1) Verg. hiervoren bl. 134.

2) *Register* 11 December 1606. (Wapenen voor Denemarken, in *Keulen*, *Luik* en elders gekocht, vrij van tolregten in Holland).

3) Bl. 137 volg.

4) Verg. in *Nederland en Zweden*, I, 21 volgg., het verslag der zending van 1599 enz. en aldaar bl. 70 volgg. de uittreksels uit BUZANVAL's depêches.

5) BUZANVAL, 14 October 1601. »J'oubliois à vous dire en ma dernière susdite, que le Duc CHARLES de Suède a aussy envoyé semondre ces Messieurs pour estre *ses compères*." (*Nederland en Zweden*, I, 70).

gen, en sulks ook in alle gelegenheden bewesen; is noodig gevonden [1]), denselven ook van dese Vergaderinge-wege te verwellekomen in dese Provincie, en voorts eenige te deputeren die op het tractement hem aan te doen, present souden wesen; en hem voorts te doen *defroyeren* en *conduiseren* tot de frontieren deser Provincie, boven de vereeringe van eenen gouden ketting of iets anders weerdig, dat hem by de Heeren Staten-Generaal goedgevonden sal worden te vereeren, ten einde hem in sijne goede genegenheden tot dese Landen, en om alle goede officien — by den Koning sijn Meester te doen continueren." — CHRISTIAAN IV zelf, tijdens zijn verblijf in Engeland [2]), werd van wege H. H. Mog. door NOËL DE CARON begroet. — Naderhand, in het begin der Negotiatiën betrekkelijk het Twaalfjarig Bestand, werd hij, en zelfs *Brandenburg* en *de Paltz*, tot deelneming aan het Congres te *'s Hage* uitgenoodigd [3]). Gewis niet zonder opzet door de Staten-Generaal voorbij gegaan, kon KAREL IX in zijne ruwe opregtheid, jegens den Nederlandschen Gezant CORNELIS HAGA, in 1610 zijn' spijt niet smoren van niet »beneffens andere Coningen en Princen, tot de Vredehandeling met Spanje beroepen te syn, als aen wiens vrintschap en macht op de Oostzee S. M[t]. acht niet minder gelegen als aen de Co. M[t]. van *Denemarcken*, en andere Duytsche Vorsten tot de voorschreven handelinge beroepen [4])." — Zeker moest het KAREL ergeren, bij

---

[1]) *Register* 20 October 1605.

[2]) *Register* 24 Aug. 1606, fol. 972: »dat den Heere CARON S. M[t] van Denemarken hadde gesproken, en S. M[ts] komste aldaar van wege mijn Heeren de Staten gecongratuleert en deser landen saken gerecommandeert" enz.

[3]) *Register* 7 Januarij 1608, fol. 405. (Declaratie der Gezanten naar Denemarken JACOB BOELENSZ., Burgemeester van *Amsterdam*, NICOLAAS JACOBSZ. SYMS, Burgemeester van *Hoorn*, en Mr. JACOB MAGNUS, Burgemeester van *Middelburg*). — Z. wegens de uitnoodiging zelve, *Register* 17 April, 1 Mei 1607 en fol. 369.

[4]) *Nederland en Zweden*, I. 31 (uit HAGA's M. S. *Rapport*). Z. voorts K. J. R. VAN HARDERWIJK, *Levensschets van* Mr. CORNELIS HAGA, Schiedam, 1848.

Keurvorsten achter te staan, voor welke zelfs de jeugdige Republiek niet begeerde te zwichten [1]). — Was het niet alsof men zich zijner schaamde? — Toen hij drie jaren vroeger, na de wapenschorsing met de Aartshertogen geteekend, den wensch uitte hier te lande eenige krijgsbenden aan te werven, sloeg men het verzoek, gelijk het daar lag, af; men besloot echter, dat indien de Zweedsche lasthebbers »met drie, vier of vijf Capiteinen in deser Landen dienst wesende, souden konnen handelen om goedwillig met hare geheele Compagnieën *in stilheid* derwaarts te trekken, hetselve sal toegestaan worden [2])."

Zoo omzigtig was de Nederlandsche staatkunde, waar zij er op letten moest, het voordeel van den ongestoorden handel en scheepvaart op de Oostzee niet te verbeuren. — Nog eene andere Mogendheid, welke dat verkeer kon bemoeijelijken, had men zoolang doenlijk te ontzien: te weten *Polen*. Te vergeefs betoogden de Gezanten van KAREL IX [3]), Oom van SIGISMUND, den verdreven Koning van Zweden, die nog in Polen regeerde en den verloren zetel te *Stockholm* poogde te heroveren, dat de Zweden genoodzaakt waren geweest, hunnen voormaligen Opperheer af te zweren en den Hertog van *Södermanland* tot Koning uit te roepen; dat de onttroonde en dweepzieke Katholyk, SIGISMUND, met Spanje verbonden, alles aanwendde om de vrijheid en vooral de vaart der Nederlanders op de Oostzee, kon het zijn, te vernietigen; dat Polen

---

1) WINWOOD, *Memorials* III, 122 (20 Febr. 1609): »there is some misunderstanding between them and the Princes of Germany, who require to have the *precedence* of them in all meetings," enz.

2) *Register* 17 Julij 1607.

3) *Nederland en Zweden* I. 46, 71. BUZANVAL schrijft 31 Mei 1606. »Le Duc CHARLES, désigné Roy de Suède, a envoyé icy deux Ambassadeurs pour communiquer à ces Messieurs quelques conseils, qu'il a decouverts du Roy d'Espagne, par lesquels il s'unit avec le Roy de Pologne et le Grand Duc de Moscovie pour ruiner premièrement ledit Duc CHARLES, puis après s'emparer du Dannemark, et de là *parachever la besogne de ces pays-cy*."

voor Spanje openstond en de veroveringen van SIGISMUND in Moscovië en Lijfland, de vermeestering der havens en kusten met Spaansche hulp en in het voordeel van Spanje waren ondernomen; dat Spanje, door Polen de Oostzee beheerschende, allengs meester zoude worden van Zweden, Denemarken en de Hanzesteden, en nu door het onlangs met de Republiek getroffen Bestand begunstigd, al zijne schatten en wapenen ongemoeid vergaderende, de middelen zoude verkrijgen, om ook de naburige Landen, daaronder Nederland, te overweldigen.

Sints lang kende men te *'s Hage* SIGISMUND's niet verholen inzigten; reeds in 1589 had men zich gehaast een aangehouden schip en lading te ontslaan, den handel niet willende blootstellen aan het gevaar, waarmede de Koning gedreigd had, dat »by faute van dien, S. M^t. niet alleen in *Polen*, maar ook in *Sweden*, alle de schepen en goederen van dese Landen" zoude in beslag nemen [1]). — En schoon de *Staten-Generaal* partij trekkende voor den verongelijkten Amsterdamschen koopman JOACHIM RENDORP [2]), in een ernstig schrijven aan Burgemeesteren en Raad der stad *Danzig* bij verdere regtsweigering, hadden verklaard, hoe ongaarne, tot *représailles* te zullen overgaan, gaven de Staten van *Holland* de onderhandsche verzekering, dat het niet tot dit uiterste zoude komen en zij zulke schadeverhaling geenszins zouden toelaten.

Het kon dan niet moeijelijk zijn, in diplomatische Vertoogen, de gemeenschap van Politiek en van geloofsbelijdenis tusschen Zweden en Nederland, sterk te kleuren en breed uit te meten, niet even gemakkelijk viel het, zelfs niet bij monde van geboren Nederlanders, in Zweedsche Staatsdienst getreden

---

1) *Register* 3 October 1589 (30 Sept. BAPTISTA PEREGRINI).

2) JOCHUM RENDORP. (*Register* 11 Aug. 1589): »na syn langdurig vervolg, soo aan den Koning van *Polen* en elders gedaan." *Register* 31 Oct. 1590. *Memorien van* JOACHIM RENDORP (1790). *Inleiding*, bl. 9. »'t Is nu ruim 200 jaren geleden, dat myne Voorouders uit het Hertogdom *Luneburg*, in Holland gekomen zijn," enz.

en als Gezanten het woord voerende [1]), het koel verstand van onze kooplieden-Regenten het spoor bijster te maken. — De voorspiegeling van een verwijderd verschiet kon de zekere, voor de hand liggende nadeelen van eene vredebreuk met SIGISMUND niet wegcijferen. KAREL's naaste partij was niet Spanje, maar de Koning van Polen, en dubbel onvoorzigtig ware het geweest, zoolang de oorlog met de Aartshertogen der Republiek werks genoeg gaf, den handel op *Danzig* en andere havens der Oostzee in de waagschaal te stellen. — Hulp in manschap of geld, welke Nederland zelf in de jongste jaren vóór het Bestand zoo dringend behoefde, dat men die ten laatste, van den doorgaans zoo welwillenden HENDRIK IV niet anders dan tegen vernederende voorwaarden scheen te zullen verwerven, kon aan Zweden niet noemenswaard verstrekt worden [2]).

Weigerden onze Staatslieden derhalve zich roekeloos in een' strijd te mengen, tegen welken zij reeds met een' krijg bezwaard, niet bestand zouden geweest zijn, zij handhaafden zorgvuldig hunne onzijdigheid eerst gedurende den oorlog van Denemarken tegen Zweden, later gedurende dien van GUSTAAF ADOLF tegen Rusland. Naauwelijks de vruchten van het verdrag met de Aartshertogen smakende, betuigden zij met vreemde Mogendheden »*buyten questie*" te zijn en te willen blijven [3]).

Tot behoud der weldaden van den vrede, werd eerst op verbeurte van lijf en goed, de kaapvaart op commissie van vreemde Vorsten verboden [4]), en iets later het aanwerven

---

1) Z. wegens Mr. JACOB VAN DYCK, *Nederland en Zweden*, I, 29, 111, en over JANUS RUTGERSIUS (JOHAN RUTGERS), bl. 173, 210, 228.

2) BUZANVAL, 31 Mei 1606 (*Nederland en Zweden* I. 71). »Sur cela ledit Duc a demandé quelque secours d'hommes en ce lieu, comme s'en trouvant très dépourveu. Mais la nécessité en laquelle on est par deça a fait *éconduire* lesdits Ambassadeurs," enz.

3) *Nederland en Zweden* II, 113.

4) Placaat van H. H. Mog. 12 Mei 1611. *Nederl. Placcaet-Boeck*, (Amsterd. 1644) I. 339 volg.

van voetvolk en ruiterij ten behoeve van eene der Noordsche Kroonen: »alsoo wy dagelicks," zoo luidde het Placaat der Staten-Generaal, »hoe langer hoe meer bevinden, dat, of wel wy over eenigen tydt met goede redenen aen de Koningen van *Denemarcken* ende *Sweden* hebben geweygert — het toelaten van de lichtinge van volck te peerde en te voet, die van weghen hare voorsz. Majesteyten aen ons versocht was in dese Vereenighde Landen te doen by derselver Majesteyten respective Oversten en andere Officieren [1]) enz." Dan, men bepaalde zich niet tot deze voorzorgen: de levendige zucht der Republiek tot het blusschen der vernielende vlam, en allermeest tot het bewaren van het evenwigt tusschen de strijdvoerende Magten, zoo ligt door de wisselvallige kans van den oorlog te verbreken, gaf nevens de klagten van schippers en kooplieden over de tegen hen gepleegde gewelddadigheden, in 1611 aanleiding tot de Ambassade naar Denemarken en Zweden, met eene poging tot bevrediging belast. — Eene poging, schoon vruchteloos, te loffelijker, daar de anders naar hij zelf zich beroemde, zoo vredelievende Koning JACOB, maar als zwager van CHRISTIAAN IV jegens het zwakkere Zweden niet gunstig gestemd, geweigerd had zich aan die aangeboden bemiddeling aan te sluiten [2]), meenende met het schrijven van brieven en vermaningen te kunnen

---

1) *Placcaet, gebiedende geen volck aen te nemen in dienst v. de Koningen van Denemarcken, Sweden ofte Moscovien,* 1 Aug. 1612. *Nederl. Placcaetb.* I. 348 volg. — Verg. Mr. L. J. VITRINGA, *Gedachten over de belangens en plichten der onzijdige Mogentheden,* enz. 's Hage 1778, bl. 73.

2) WINWOOD, *Memorials*, III, 272 (Depêche van SALISBURY, 3 April 1611): »For the busyness of *Sweden* in which VANDIKE was imployed, his Majestie after he had heard him was pleased to write to the King of *Denmark* to recommend in general terms the taking up of those controversies rather by some *amicable* course, then by suffering it to run to some hostile actions, which cannot but greatly disadvantage the common cause of the *Religion;* but to send any Ambassadors with those of the *States* H. M. could not condescend unto it" enz.

volstaan. — Noch de aandrang van den Nederlander VAN DIJCK, Gezant van KAREL IX, noch het tastbaar nadeel voor de goede zaak, van een' krijg tusschen Protestantsche Vorsten, had hem uit die vadsige lijdelijkheid kunnen opwekken. — Anders dacht men, door OLDENBARNEVELT voorgelicht, te *'s Hage*. Dáár begreep men, dat de Deen niet over Zweden, de Zweed niet over Denemarken een' beslissenden zege mogt behalen; liet men een onmatigen aanwas van gebied ten koste van eene der partijen toe, trachtte men niet beide Mogendheden beurtelings binnen de juiste perken te houden, de vrije handel op de Oostzee liep gevaar. — En reeds had men zware grieven over de willekeurige verhooging van lasten en tollen door de Deensche Regering, over de belemmering en kwelling der scheepvaart, ook door Zweden. — Zoo ontvingen dan de Admiraal JACOB VAN DUVENVOORDE, Heer van *Obdam*, de edele Raadsheer ROMBOUT HOGERBEETS en de in handelszaken ervaren Burgemeester van Amsterdam, DIRK BAS, den eervollen maar neteligen last, aan de zoo fel op elkander gebeten Koningen voor te houden [1]), »de swaricheden, bloetvergieten, miserien, elenden ende inconvenienten uyten oorloge resulterende, en sonderlinge die uyt den ontstane oorloge door toedoen en aenporringe van den Roomschen Paus, de *Jesuyten* ende hare adherenten, tot nadeel van alle Evangelische Coningen, Rycken ende Landen, en vooreerst van hare Con. Majesteyten zouden ontstaan [2])." — Hadden eerst onlangs de Gezanten van CHRISTIAAN IV, JONAS CARISIUS en JACOB ULFELD [3]) deel gehad, veel

[1]) Instructie van 21 Junij 1611. — In het Rijks-Archief berust een afschrift van het *Rapport van de Heeren Admiraal* OPDAM, *Raetsheer* HOGERBEETS *ende Burgemeester* DIRCK BAS, *van haer Ed. Legatie in Sweden ende Denemarcken*, anno 1611.

[2]) Art. VII. — *Nederland en Zweden*, bl. 82—87.

[3]) Zoo en niet ULEFELD, schrijft DE REEDTZ, *Répert. histor. et chronologique des Traités conclus par la Couronne de Dannemarc* (p. 84) den naam van dien Staatsman.

of weinig, aan de voorbereiding der *Trèves* van Nederland met Spanje [1]), nu moesten op dat voorbeeld en in denzelfden geest onze Staatslieden »alle mogelycke officien, soo int publicq als int particulier," aanwenden om eerst eene wapenschorsing, en vervolgens den vrede »ofte een lang Bestandt" te bevorderen [2]). — Konden zij hierin niet slagen, zij moesten den beide Vorsten vertoonen, hoe én het belang van hunne Rijken én dat der Republiek de onbelemmerde voortduring van scheepvaart, handel en trafiek vereischte, en dat de hinder en willekeur den Nederlanders aangedaan te onregtmatiger waren, dewijl H. Ho. Mog. »in haren lanckdurigen en geheel nootelyck oorlogh, nyet alleen voor hen selven maer genoech voor de geheele Christenheyt, immers voor alle Evangelische Rycken en Landen tegen het Roomsche en *Jesuyts*-voornemen tot eene generale heersching soo over de conscientiën en andersints, alle *discretie* en *civiliteyt* hadden gebruyckt, latende de passage vry," en de onderzaten van Hunne Majesteiten in alle redelijkheid bejegenende [3]). — Vooral hadden de Gezanten ten taak, de erkenning van het regt van onzijdigheid te verwerven, en daarop aan te dringen, »dat de passerende personen, schepen en goederen nae andere *neutrale* Landen gaende off uyt andere *neutrale* Landen naer dese Landen comende, sonder belet, empeschement, nieuwe beswaernisse ofte lasten mogen passeren, en nyet anders als volgens de laeste *Accorden* en *Verdragen* en werden beswaert."

Doch, hoe ijverig de bemoeijing en hoe taai het geduld

---

1) Art. XII.

2) In het Tractaat van Bestand van 9 April 1609 wordt alleen (met verzwijging der *Deensche* Gezanten), melding gemaakt van de Ambassadeurs van Frankrijk en Groot-Britannië, voorts »de l'Electeur *Palatin* et du Duc de *Brandenbourg*, du Marquis *d'Ansbach*, et du Land-Grave de *Hesse*, envoyez au dict lieu de la part des susdicts Roys et Princes, pour ayder à avancer une si bonne oeuvre."

3) Art. XVI—XX.

waren van het drietal uitstekende Mannen uit Holland afgevaardigd [1]), de tijden waren nog verre af, waarin de onbuigzame halsstarrigheid van Koning CHRISTIAAN eene harde en onvergetelijke les van de Nederlandsche Diplomatie, door eene ontzagwekkende vloot onderschraagd, zoude ontvangen.

Ten gevolge der onhandelbaarheid van den Deen, woedde de door persoonlijken haat ontstoken krijg voort. — Eerst na het overlijden van KAREL IX, konden hetzij de nadere schriftelijke Vertoogen van H. Ho. Mog. [2]), hetzij de zoo lang verschoven tusschenspraak van JACOB I [3]), van uitwerking zijn. In het laatst van Januarij 1613 werd de vrede tusschen de beide Kroonen, na zware verliezen voor Zweden, gesloten op voorwaarden, welker vernederende en drukkende last den ridderlijken GUSTAAF ADOLF diep moet hebben gegriefd, maar dien hij met behulp der Nederlandsche Republiek, eerlang voor het verarmd Rijk dragelijk maakte.

Met welke aandacht en belangstelling de Noordsche aangelegenheden destijds in Holland werden gadegeslagen, kan afgeleid worden uit de berigten, welke een jeugdig, sedert beroemd Staatsman, ADRIAAN PAUW, uit Amsterdam naar Konstantinopel aan onzen eersten *Orator* of Ambassadeur aldaar,

---

1) Z. wegens den onvruchtbaren afloop der zending en de antwoorden van CHRISTIAAN (15 Aug. en 8 Sept. 1611) uit *Calmar*, van KAREL IX en GUSTAAF ADOLF (28 en 29 Aug. 24 Sept. 1611) uit het kamp bij *Rysby*, *Nederland en Zweden*, bl. 49—55, 87.

2) Z. bij VAN DE WATER, *Groot Utrechtsch Placaatb.* I, 514, (*Nederland en Zweden*, bl. 183 volg.) het Placaat van 5 Maart 1612: »dat by de Hooggem. Heeren Staten-Generaal eenpariglijk verstaan en geresolveert is, al dewyle d'oorloge tusschen beyde de voorsz. Koningen is *personeel*, ende dat CAROLUS den Koning van Sweden — deser wereld is overleden, mits welke deselve oorloge *behoord te cesseren*, gelyck by H. Ho. Mog. ten selven eynde by expressen bode aan den Koning van Denemarken en de Stenden des Ryks van Sweden zoo *serieuselyck* is geschreven," enz. — *Register* van Holland 15 Maart 1612.

3) Ook op ernstigen aandrang van CARON te Londen, ingevolge daartoe ontvangen last uit *'s Hage*. *Register*, A. 1612, fol. 946.

den reeds genoemden HAGA, overbriefde. — »Men spreect hier veel, meldt hij den 26 Februarij 1613, dat de vrede tusschen Denemarcken en Sweden zoude wesen getroffen, en wert by velen van daer comende geconfirmeert; doch van de conditien van 't Tractaet can men als noch niet seeckers vernemen." — Vier maanden daarna schrijft de toenmalige Pensionaris der magtige koopstad [1]), later Hollands Eerste Minister, meer uitvoerig over de verhouding tot Denemarken, welke zoo wegens de onredelijke verhooging der tollen, als uithoofde der in het oog loopende toenadering van CHRISTIAAN IV tot Spanje, van dag tot dag meer zorg baarde. — »De Gedeputeerden van de Republicque van *Lubeck*, verhaalt hij, hebben omtrent dezelve tijt, namentlyck in de maent van Mey door haere Gedeputeerden seeckere Alliantie met de Heeren Staten geconcludeert, versegelt en beeedicht, tenderende alleen tot manutentie van de vrije commercie, navigatie ende traffijcque, ende daertoe hebbende respectivè privilegiën ende gerechticheden [2]); waernae de Heeren Staten op den XXV^en^ Mey brieven zoo aen den Coninck van Denemarcken als aen zijne Rijcxraeden hebben affgesonden, omme van Zijne Ma^t^ affschaffinghe van de beswaerlicke tollen te obtineren [3]). Gelijck oock die van *Lubeck* ten selven fine hebben geschreven. En alsoo daernae omtrent in 't laeste van Mey alhier brieven van voorsz. Coninck quaemen, waerbij Sijne Ma^t^ de versochte af. schaffinge echter difficulteerde, zijn de voorgaende affgesonden brieven met andere nieuwe, voor antwoorde op Zijn Ma^ts^

1) Als zoodanig verscheen »Doctor ADRIAAN PAUW" het eerst ter Dagvaart van Holland den 25 Aug. 1611. (*Register* fol. 253, 428).

2) *Register*, A. 1613 (5—29 Maart). De onderhandelaar der Hanzestad was de Syndicus MARTINUS NORDANUS. Verg. AITZEMA, *Saken v. Staet en Oorlogh* I, 170 volgg. — KLUIT, *Index Chronol. Feder.*, n°. 271, 277, 285.

3) *Register*, A. 1613, fol. 9: »dat beyde Hare Majesteyten — in hare gemaakte Vrede by Brieven gefeliciteert en voorts ernstelijk versogt sullen worden, die Seylage ende Traficque ten besten, die sware lasten af te doen" enz. Z. wijders *Register*, fol. 34, 40.

schrijven gesecondeert; zoo aen den Coninck als aen de Rijcxraeden, dewijl dese maent een Rijcxdach tot *Coppenhagen* wort gehouden. Ende indien Zijne Ma[t] op beider zijts billicke ende rechtmatige versoecken nae behooren niet disponeert, soo souder wel een meerder swaricheyt ende onheyl uyt mogen ontstaen, 't welck wij verhopen Godt Almachtich sal verhoeden. — Sijne voorsz. Ma[t] van Denemarcken heeft in solemnele Ambassade nae Spagnien gezonden de Heeren JACOB ULEFELT ende JONAS CHARISIUS die hier op de Vredehandelinge zijn geweest; zynde deselve den 28[sten] Aprilis lestleden met twee schepen uyt de *Sont* nae de *Coronje* [1]) gevaeren; welcke *contra-visite* volgende op twee voorgaende visiten weghen den voorsz. Coninck in Denemarcken gedaen, gheen cleen bedencken alhier veroorsaeckt [2])."

Hier zijn wij tot de eigenlijke beweegredenen der Alliantie tusschen Nederland en Zweden gekomen; eene verbindtenis van welke de schrandere HAGA de grondslagen had gelegd, zonder dat echter KAREL IX [3]), in weerwil van al zijne aanzoeken, de sluiting der vurig begeerde overeenkomst had mogen beleven. — Geen wonder: ook bij HENDRIK IV, nieuweling op den troon van Frankrijk, gelijk de *Boeren-Koning* op dien van Zweden, had JACOB VAN DYCK moeijelijk te overwinnen bezwaren ontmoet [4]): men schroomde te *Parijs* door de erkenning van den Hertog van SÖDERMANLAND, die toch

---

1) *Corunha.*

2) Uit Amsterdam 18 Junij 1613. (Welwillend medegedeeld door den Ridder PAUW van *Wieldrecht*).

3) PUFENDORF, *Comment. de rebus Suecic.* L. XII, fol. 428 (A. 1640): »*Carolum* regem foedus Hollandicum magnopere quondam affectasse," enz.

4) HENDRIK IV aan JEANNIN en DE RUSSY, 8 April 1608. (*Negotiations*, p. 300 suiv.). »Le porteur de la presente nommé JACQUES D'YCK, Docteur, nous a porté une lettre de nostre tres — cher Cousin CHARLES, Eleu et couronné Roy de Suède — mais comme jusques à present nous n'avons donné *par nos lettres* le nom et titre de Roy absolu dudit païs audit Charles; que c'est chose qui n'a encore esté faite aussi par aucun Roy Chrestien, et qu'il n'est raisonnable que nous soyons *le premier* à ce faire sans bonnes considerations"enz.

even als SIGISMUND van Polen een *Wasa* was, het beginsel der *Legitimiteit* te krenken. — De angstvalligheid van het Fransche Kabinet moest de Haagsche Staatslieden op het minst weerhouden, openlijk de partij van KAREL IX te omhelzen en zal zijne uitnoodiging tot de *Trèves* — handeling overbodig, zoo niet onraadzaam hebben doen achten. — Maar de veelbelovende zoon van den Overweldiger, de van kindsaf Holland bij uitstek genegen GUSTAAF ADOLF, zoude gelukkiger zijn; hij kon den onderstand en de voorschotten der Republiek, deels tot lossing der kostbare panden bij het Vredes-Tractaat aan Denemarken ingeruimd, met name van het sterke *Elfsborg* [1]), deels tot den krijg met Rusland en Polen, niet ontberen; Nederland, daarentegen, behoefde een' Bondgenoot, niet zoo zwak als de Hanze, om den overmoed en de afpersingen van CHRISTIAAN IV te betoomen en de onbelemmerde scheepvaart, de vrijheid der Oostzee te verzekeren. — De Koning van Denemarken moge in vervolg van tijd [2]), na den val en dood van OLDENBARNEVELT, den oorsprong der verschillende Alliantiën bedektelijk tegen hem gerigt, in onedele drijfveren gezocht hebben, welke hij zonder eenig bewijs aan de Politiek van den Advocaat toedichtte, wie anders dan CHRISTIAAN zelf en zijne steeds verdachte, door het dubbelhartige Britsche Hof [3]), onzinnig bevorderde Spaanschgezindheid droeg de schuld van de voorkeur, door Hollands Eer-

1) *Register* 30 Sept.—22 October 1616, fol. 183. KLUIT, *Index Chronol.* 11 April 1613, 5 April 1614, 14 Junij en 1 Dec. 1616, 26 Nov. 1618.

2) Rapport der Legatie van GASPAR VAN VOSBERGEN (10 Dec. 1620—29 Maart 1621. Prov. Utrechtsch Archief): »Dat Syne Ma^t^ *imputeert* aen den Advocat BARNEVELDT alle dese alliantien, daervan eenige gemaeckt syn in seer *ongelegene* tyden" enz. *Nederland en Zweden*, bl. 141.

3) JEANNIN, *Negotiat.* p. 231. »Aussi est-il certain que le Roy de Danemarck ne fera autre chose qu'escouter, et que ses resolutions dependront tousiours des Conseils d'Angleterre." (28 Jan. 1608). HENDRIK IV aan zijne Gezanten (27 Febr. 1608). »Ils (de Engelschen) se vantent qu'ils porteront avec eux au traité qu'ils feront, le Roy de Dannemarck" enz. (p. 248).

sten Minister aan het verbond met Zweden gegeven? Nog in Julij 1613, nadat men zoowel te *Lubeck* als te *'s Hage* alle middelen had uitgeput, om door zamenwerking van onderscheidene Kabinetten, den onredelijken tolheffer tot toegeeflijkheid te nopen, en de Hanzestad brieven van den Keizer, de Staten-Generaal dergelijke van de beide Koningen van Groot-Britannië en Frankrijk aan CHRISTIAAN tot dat einde hadden verkregen, besloot men ter dagvaart van Holland »middelertyd met *patientie* en alle goede *discretie* te verstaan, wat ordre den Koning van Denemarken metter daad gebruyken sal, en daarna te adviseren en resolveren hetgeen tot dienst en welstand der Landen bevonden sal worden te behooren [1]." — Van den uitslag der bemoeijingen van den Ambassadeur van JACOB I te *Kopenhagen*, SINCLAIR, ten behoeve der Nederlandsche Republiek, kon men zich, trots alle betuigingen, niet veel voorstellen [2]; — de wangunst, waarmede de bloei van onzen handel te Londen werd beschouwd, maakte den vreemden Diplomaat tot slechte voorspraak van onze reeders en kooplieden. — Had CHRISTIAAN reeds in 1608, schoon nevens de Koningen van Frankrijk en Groot-Britannië, deelgenoot der negotiatie met de Aartshertogen, geweigerd eene Alliantie of *Ligue* met de Staten-Generaal tot waarborg der *Trèves* aan te gaan [3], nog tien jaren daarna boezemde zijne dubbelzinnige betrekking tot de Hoven van *Madrid* en *Brussel*, den Nederlanders achterdocht in. — Toen de

---

1) *Register* 17—20 Julij 1613, fol. 40.

2) *Register* 1—19 Julij 1614, fol. 71 volg.

3) *Register* 26 Januarij 1608: »Aangaande de Alliantie ende Confederatie met de Kon. Ma[t] van *Denemarken*, eensamentlijk de Chur — ende Fursten van Duytsland, — deselve Heeren Gesanten daartoe niet en hadden volkomen last." (fol. 453). Zie overigens JEANNIN, *Negotiat.*, p. 187 (17 Aug. 1607): »Ledit Sieur de BARNEVELT m'a dit encore, qu'ils envoyeront au premier jour vers le Roy de *Danemarck* à ce mesme effet; et qu'ils se promettent aussi qu'il envoyera ses Deputez." — Z. wijders wegens het aandeel der Deensche Gezanten aan den Vredehandel, JEANNIN, p. 340, 344, 419.

straks gemelde Pensionaris van Amsterdam, ADRIAAN PAUW, in 1618 als een der meest met de Noordsche zaken vertrouwde Leden van het Gezantschap, dat FLORIS VAN PALLANDT tot Hoofd had, naar Denemarken toog, werd hem en zijnen Ambtgenooten onder anderen, met ernst aanbevolen zoo mogelijk uit te vorschen, op welken voet CHRISTIAAN in waarheid met Spanje stond. »Sullen — zoo schreef Art. XL der Instructie van 21 Mei 1618 voor [1]), mede neerstelyck ondersoecken, wat in de voorgaende besendingen die van wegen de Coninckl ycke Ma^t^ van Spagnen, ende de Eertshertogen in Denemarcken syn gedaen, met Syne Ma^t^ is gehandelt, ende waertoe de gene die aldaer noch verwacht worden, aengeleyt sijn, ende sooveel doenlyck, het gemoet van Syne Ma^t^ ende desselfs Raden, van alle handelingen metten Paus ende Pausgesinde soecken te *diverteren.*" — Men lette op het doel van deze aanzienlijke bezending [2]), in de jongste maanden van het Bewind van OLDENBARNEVELT beraamd en uitgerust. — Niets zeker legt duidelijker dan deze Ambassade, den afkeer aan den dag, dien de Advocaat voortdurend van Spanje en diens medestanders verwijderde. En blijkt het uit het *Rapport* der Nederlandsche Gezanten, dat onze Staatslieden den toeleg der Pauselijken duchtten, die met SIGISMUND en het Huis van Oostenrijk tegen GUSTAAF ADOLF zamenspannende, er naar streefden, om »haer niet weiniger in 't *Noorden,* als andere gewesten van de

1) Rapport van FLORIS, Graaf van *Culemborg*, enz. van 22 Mei—7 Aug. 1618. De overige Gezanten naar Denemarken waren JOHAN BERCK, ALBERT JOACHIMI en TACO VAN BURMANIA THO FERWERTH. Z. *Register* 5 April 1618, en SCHOTEL, FLORIS I en II VAN PALLANT, Graven van *Culemborg*, Arnhem 1846, bl. 192—195.

2) DUDLEY-CARLETON, *Lettres, Négoc.* II, 256: »Ils (de naar Denemarken bestemde Gezanten) venoient pour m'informer des ordres dont ils étoient chargés, (depêche van $^{15}/_{25}$ April 1618) qui sont me dirent-ils, de travailler principalement à établir une bonne intelligence entre le Roi de Dannemarck et cet Etat, de faire tous leurs efforts pour attirer ce Prince dans l'Union des Princes Protestans," enz.

Werelt, onder een machtich, ende voor den Euangelischen naeburen bedenckelyck Hooft te verstercken," de eigenhandige aanteekeningen van CHRISTIAAN IV [1]) leveren het bewijs dat men te *'s Hage* maar al te wèl onderrigt was. Den 3 Januarij van hetzelfde jaar had de Koning aan Don FRANCISCO DE MEDINA op *Frederiksborg* een gehoor verleend, waarbij die Diplomaat zich beijverde, Z. M. te bewegen, de *Sont* voor de Nederlanders te sluiten, tot de Katholyke *Liga* toe te treden, en de Polen tegen de Zweden te helpen. Een schier gelijktijdig berigt van den Deen CARISIUS, die naar Engeland gezonden, hier te lande op de heen- en terugreize [2]) zonder officieel karakter vertoefde, doet het mistrouwen hetwelk de onzen aangaande CHRISTIAAN's inzigten koesterden, helder uitkomen. -- »Toen ik, meldt hij in zijn verslag aan den Koning, in Holland was aangekomen, en onderweg allerlei geruchten betrekkelijk de denkwijze der Staten vernomen had, vond ik mij genoopt mij eerst naar *Amsterdam* te begeven, dáár den juisten grond te peilen en te verstaan, welk middel ik beproeven moest om de bedoelingen van Uwe Ma[t] al dadelijk te bevorderen [3]), en te beter voor te bereiden,

---

[1]) *Schreib-Kalender* van CHRISTIAAN IV, door NYERUP in het Deensch uitgegeven.

[2]) *Register* 20 Maart 1618. — *Underdanigste Relation* (Deensch) of *Unterthänigste Relation* (van CARISIUS) *dessen was ich zufolge Kön. Maj. gnädigster Instruction u. Befehl in Niederland bei den Staaten u. in Gr. Brittanien bei S. K. M. daselbst verrichtet habe auf meiner Reise vom* 16 *Jan. bis zum* 13 *Aprilis im Jahr* 1618. (Medegedeeld door den Ridder PAUW v. *Wieldrecht*).

[3]) Twee belangen, de verkrijging van het Aartsbisdom *Bremen* en de vrije vaart op O. Indië, gingen Koning CHRISTIAAN zeer ter harte. — De Gezanten naar Denemarken, hadden, volgens CARLETON II, 257, magtiging — »de lui offrir — leur intercession dans l'affaire de *Brème*," en zouden gedurende hun verblijf te *Kopenhagen* in de bedoelde vaart bewilligd hebben. (CARLETON, II, 358, 3 Nov. 1618). »Le Roi de *Dannemarck* prétend que les Etats lui ont promis d'envoyer des ordres exprès aux Indes-Orientales, pour que ses vaisseaux ne fussent pas molestés par les leurs" enz.

wat vervolgens te '*s Hage* moest verrigt worden. Want ik vreesde, dat zoo ik eensklaps en bij het vooroordeel, dat de Staten en andere inwoners van deze Provinciën voeden van Uwer Majesteits ongunst en vervreemding, en tevens van Hare neiging tot de Spaansche partij, de mij medegegeven Koninklijke Brieven had overhandigd zonder vooraf de gemoederen beter gestemd te hebben, daarop niet zoodanig antwoord zoude volgen, hetwelk tot eene goede uitkomst leiden kon. — Daarom heb ik eene aanleiding gezocht tot een onderhoud met de beide Burgemeesters BOLESZON en PAWE die in deze stad de voornaamste Regenten zijn." — Een der Secretarissen vervoegde zich tot hem en kondigde hem het bezoek van een' Gedeputeerde aan, »in de meening, schrijft CARISIUS, dat ik herwaarts met de hoedanigheid van Gezant was afgevaardigd." BOELES en PAUW verkeerden in den waan, dat CHRISTIAAN de Bourgondische Ridderorde (het Gulden Vlies) had aangenomen, CARISIUS verzekerde hen van het tegendeel.

Men ziet uit dit verhaal van den Deenschen Diplomaat, hoeveel aan de toenadering, laat staan aan eene Alliantie tusschen Denemarken en Nederland ontbrak. De Koning mogt minder Spaansch zijn, dan men in Holland wist, de schijn was tegen hem, gesterkt door de veeljarige kwellingen, waarover onze schippers hadden geklaagd, door den nadeeligen indruk van de onaangename bejegening van onze Ambassadeurs — Bemiddelaren in 1611. — Na de eerste koele ontvangst van den Graaf van *Kuilenburg* en zijne mede-Leden [1]), mogt het onthaal ten Hove thans weinig te wenschen hebben gelaten [2]), ook ditmaal echter keerden de Nederlandsche Ge-

1) Zie bij SCHOTEL, bl. 199 volg.

2) *Schreib-Kalender* van CHRISTIAAN IV, uit het Deensche Archief medegedeeld door C. F. WEGENER. »Am 10 (Junij 1618) kamen die holländischen Gesandten nach Kronborg. Am 11 hatten die holländischen Gesandten audienz und waren zur tafel bei mir. — Am 17 war ich auf jagd mit den holländischen Gesandten und hielt tafel zu *Esrom*. Am 19 ward einem ihrer

zanten onverrigter zake terug; zij waren er niet in geslaagd, CHRISTIAAN's naijver jegens den elken dag meer door het buitenland gewaardeerden Koning van Zweden te overwinnen. — Eene der redenen waarom hij weigerde tot de Evangelische *Unie* toe te treden, was, naar de verklaring der Deensche Commissarissen, het geschil over het Opperbevel van het bondgenootschappelijk leger, »de *Directie*, die Z. M. niemant anders soude connen toestaen."

Had men alzoo te 's Hage dien eigenzinnigen, stuggen hoogmoed herhaaldelijk, niettegenstaande menig voorkomend huldebetoon, ondervonden, met open armen [1]) snelde GUSTAAF ADOLF, van hoogachting jegens Holland doordrongen, den Vrijstaat te gemoet. Zoo uitbundige lof aan Nederland te *Stockholm* werd toegezwaaid, zoo luide integendeel verhief men te *Kopenhagen* de magt van den erfvijand der Republiek, met krenking zelfs van hare waardigheid. »Ons werde sekerlyck bericht", zoo schrijven de Gezanten REINOUT VAN BREDERODE, Heer van *Veenhuizen*, BAS en JOACHIMI in 1615 en 1616 in Zweden en Rusland, ter demping van den tusschen die Kroonen gerezen oorlog en tot behoud en uitbreiding der vaart op de Oostzee werkzaam, — »dat in Denemarcken d' Heer ULFELDT gesegt heeft, dat de laetste Legatie uyt Denemarcken aen den Coning van Spaignen heeft gestreckt om te vernieuwen de oude Bundtnissen met het Huys van Burgundiën: dat in het Hoff aldaer vele van 't voorsz. Huys werdt gesproken, mitsgaders zeer gepresen den Coning van Spangien ende d 'Eertshartoge ALBERT, ende haere macht hooch verheven; ende ter contrarie van de hovelingen Uwe Ho. Mog. macht seer vercleynert [2])." —

Secretairen 100 Thlr geschenkt. Und jagd gehalten auf dem Frederiksborger-See," enz.

[1]) PUFENDORF, *Comment. de rebus Suecic.* L. XII fol. 428: »GUSTAVUM ADOLFUM ambabus manibus arripuisse, majore quidem quam nunc (A. 1640) necessitate ob bellum Polonicum et Moscoviticum."

[2]) *Nederland en Zweden*, bl. 127.

Zulk berigt had OLDENBARNEVELT's schoonzoon overgebriefd. — Zoo had niemand meer dan de Koning van Denemarken zelf [1]) den Advocaat het wèl gekozen middel aangewezen, om een ondragelijken trots te fnuiken en de daarmede gepaarde schraapzucht te beteugelen. — Doch de Alliantie van H. Ho. Mog. met GUSTAAF ADOLF, die zoolang zij duurde, perk en palen stelde aan CHRISTIAAN's vroeger onmatige vorderingen, kwam eerst na het Tractaat met de Hanze tot stand, en was gedeeltelijk daarvan een uitvloeisel. — Ook de zending van CARISIUS in 1618 naar Holland en die van de Nederlandsche Diplomaten naar *Kopenhagen* betroffen niet enkel Deensche aangelegenheden, maar ook gebeurtenissen in het Duitsche Rijk voorgevallen, op welke het geraden dunkt, vooraf een vlugtigen blik te werpen.

Betrekking tot de Evangelische Keurvorsten en Vorsten; tot het Hanzeverbond.

Oppervlakkig wekt het bevreemding, dat terwijl bij de Unie van Utrecht het leenverband der Nederlanden met het Roomsche Rijk ongeschonden was bewaard, en een tal van edele telgen uit het Huis van *Nassau* aan de spits stond der op Spanje zoo bloedig bevochten vrijheid, desniettemin tot het twaalfjarig Bestand met geene naburige Mogendheid, zoo weinig diplomatische aanraking van eenige beteekenis opgemerkt wordt, als juist tusschen de Republiek en Duitschland. — Zullen wij het verschijnsel zoeken te verklaren door de on-

[1]) DUDLEY-CARLETON schrijft 3 Nov. 1618. *Lettres et Négot.* II, 357, wegens eene nadere zending van CARISIUS, dat deze den val van OLDENBARNEVELT toejuichte, »en ce que outre qu'il a été *le principal instrument* de la Ligue avec les Villes Anséatiques, il paroit — que dans les differends entre les deux Rois de *Dannemarck* et de *Suède*, il étoit porté et prévenu pour le dernier."

bedrevenheid der meeste Duitsche Vorsten in staatszaken? Zullen wij met den daarin doorkneeden Minister van HENDRIK IV, DE VILLEROY, stoutweg beweren, dat zij over de Politiek veelal oordeelden als de blinden over de kleuren 1)? — Zeker liep men te 's Hage niet hoog met hetgeen uit die streken opdaagde, zelfs niet met de uit *Weenen* of *Praag* gedagteekende brieven des Keizers; hetzij dreigend of welwillend, zij boezemden vrees noch hoop in aan het koelzinnig verstand der Nederlandsche Regenten, die snoeverijen en ijdele beloften uit eene rijke en lange ervaring, van de wezenlijkheid hadden leeren onderscheiden 2).

Wederkeerig kan men het een beroemden Publicist der XVIIde eeuw toegeven, dat Duitschland van den kant der vredelievende Republiek, krijgshaftig ter zee, maar niet te land, niets te duchten had 3); eene sterke legermagt, door het geld der Nederlanders onderhouden, werd voor hunne eigen vrijheid gevaarlijk geacht. Zoo moesten zij zich veeleer gelukkig rekenen dat de Duitschers hun niet met geweld de steden ontnamen, waarin zij bezetting hielden en die zij als grensvestingen tegen de Spanjaarden gebruikten.

Doch ziedaar, hoe minachtend, nu en dan, over de Duit-

---

1) 3 November 1607 (uit Fontainebleau). »Nos Princes d'Allemagne et ceux qui les servent, jugent des affaires du monde comme les aveugles font des couleurs; il ne faut pas s'arrester à tout ce qu'ils mandent ou font mander." *Negotiations de* M. JEANNIN, p. 198. (Uitg. in fol. Parijs 1656).

2) JEANNIN en DE RUSSY aan HENDRIK IV. (Uit 's Hage, 24 November 1607): »l'Empereur a escrit des lettres aux Estats, dont nous envoyons la copie à V. M. — Ce qui vient de cet endroit, *n'est pas de grande efficace* parmy ceux qui manient cet Estat, lesquels jugent sainement de ce qu'ils en peuvent esperer ou craindre." *Negotiations*, p. 221.

3) SEVERINI DE MONZAMBANO (PUFENDORF), *de Statu Imperii Germanici*, Cap. VII, (edit. noviss. 1684, p. 256). »Belgis foederatis nec voluntas est, nec facultas in Germaniam aliquid moliendi. Nam nec ipsi ad militiam terrestrem fere idonei, *aquatiles* animantes — satis habent si Germani per vim non eant repetitum urbes, quas ipsi praesidiis insedere, muniendis contra Hispanos suis finibus."

sche staatswijsheid in Holland, reeds in het tijdperk van OLDENBARNEVELT de staf mogt gebroken worden, een van den strijd tegen Spanje onafscheidelijk, nooit uit het oog verloren punt, eene nimmer te verlaten of prijs te geven borstwering; een belang dat tot gestadig en naauwlettend toezigt drong op hetgeen in het Duitsche Rijk, in 't bijzonder in de nabijheid van het grondgebied van den Staat mogt voorvallen en het vermoeden wekken, dat de vijand zich van de gebeurtenissen bedienende, onverhoeds eene of andere sterkte zoude veroveren of zich daarin nestelen, vanwaar hij de Republiek zelve kon aanvallen of verontrusten.

Bekreunden zich de Nederlanders alzoo niet in het minst aan de klagten en het beroep van Keizer RUDOLF op eene, wel is waar, in 1579 nog erkende, maar in 1607 niet langer houdbare en versleten leenroerigheid [1]); sloegen zij het Vertoog in den wind, dat bij de handeling met Spanje, zijne voorkennis en bewilliging als van den Opper-Leenheer, niet kon ontbeerd worden, zonder welke men het regt niet had »van dese Vereenigde Nederlanden een *Vrye Republycque* te maken", des te zorgvuldiger waakten zij voor de handhaving van de eens onder dezen of genen titel verworven of feitelijk aangematigde bevoegdheid tot het leggen van bezetting in de aangrenzende landen; des te scherper zagen zij toe, dat niet de verandering van Heer of van regeringsvorm die bevoegdheid in de waagschaal stelde. — Vandaar vooreerst de tusschenkomst in de eindelooze *Oostfriesche* geschillen en het regt van garnizoen van H. Ho. Mog. in de stad *Embden* en de sterkte *Lieroord* [2]); ten andere de deelneming aan den krijg of liever de gewapende bemiddeling der Staten-Generaal

---

1) F. VAN MIERIS, *Verhandel. over de Leenroerigheid v. het Graafschap in Holland*, bl. 40 volg.

2) KLUIT, *Hist. Feder. Belg. federati*, p. 118. »Nam secutis dissidiis (*de Oostfriesche onlusten*) semper fere immixti fuere O. O. — ut nonnullis visum est, justo majorem auctoritatem interdum sibi vindicando."

nevens Frankrijk en Groot-Britannië, door de betwiste erfopvolging in *Kleef* en *Gulik* in 1609 uitgelokt. — Maar toch ware het even eenzijdig als onjuist, de diplomatische betrekking der Republiek tot Duitschland zoo eng te bepalen; reeds vóór het Bestand met Spanje, was de toenadering tot enkele Protestantsche Keurvorsten en Vorsten uit een meer algemeen politisch belang een voldongen feit, — een schakel in de keten van het Statenstelsel, dat ELIZABETH gelijk HENDRIK IV voor den geest zweefde. — Sints een aantal jaren onderhield Nederland den Agent PIETER CORNELISZ. BREDERODE [1]) als gewoon Minister bij verschillende Hoven van het Duitsche Rijk, met name bij de aan *Nassau* verwante Huizen van de *Paltz* en *Hessen* werkzaam [2]). — Dan, hoe noode en schoorvoetend men tot zoodanige uitgave had besloten, blijkt uit het *Register* van Holland van 23 December 1598: »Gedelibereerd zynde, of geraden is in dese gelegenheid een *Legatie* in Duitschland aan de Cheur- en Fursten, en andere Stenden des Ryks te schikken: Is eindelyk verstaan, dat in de voorsz. sake vele consideratien stonden te overwegen, en dat na alle apparentie meer *ondiensten* als diensten uit de voornoemde Legatie in dese conjuncture souden staan te verwagten, en dat daerom de sake daarna soude worden beleid, dat *niet by besendinge* maar met andere bequame middelen devoir soude worden gedaan, om den Cheur- en Fursten te remonstreren het interest van den Heiligen Ryke,

---

1) »Doctor PETRUS BREDERODIUS, Agent in Duytschland," heet hij *Register*, A. 1612, fol. 946. Verg. boven, bl. 251, 47, 48.

2) JEANNIN, *Negotiations*, p. 136 (17 Aug. 1607). »Monsieur de BARNEVELT — m'a dit que leur Agent qui est in Allemagne leur a mandé que Monsieur l'Electeur Palatin envoyeroit au premier jour ses deputez icy, et qu'il s'en alloit vers l'Electeur de Brandebourg, qu'il se promettoit en devoir faire autant;" — BUZANVAL aan VILLEROY, 17 Oct. 1599. (*Lettres et Négociat.* p. 304): »l'Agent de ces Messieurs écrit ce que dessus de *Cassel*, d'où il donne toute bonne espérance d'une étroite intelligence des dits Princes avec cet Estat."

door des vyands proceduren op den Ryksbodem en jegens verscheidene Lidmaten van den H. Ryke [1])."

Wij vinden hier het zoo even aangeroerd geschilpunt tusschen de Duitsche naburen en de Republiek aan de eene, tusschen hen en Spanje of de Aartshertogen aan de andere zijde, in het voorbijgaan aangeduid. De krijgsmagt van beide partijen legerde zich beurtelings in deze of gene vesting langs den Rhijn en de naaste omstreken; sommige, zoo als *Rhijnberk*, werden ontelbare malen genomen en hernomen; het ongelukkig uitgezogen land was middelerwijl aan al de rampen des oorlogs ten prooi. De een noch de ander wilde zonder voldoende zekerheid het vreemd gebied ontruimen [2]), — zich daartoe bereid verklarende wanneer die gegeven zoude zijn, maar die steeds ongenoegzaam werd geoordeeld. — Op deze spil draaide het gansche Kleef-Guliksche geschil uit het oogpunt der Nederlandsche staatkunde, zonder merkelijke wijziging in den loop van twintig jaren, vóór of na het Tractaat van *Xanten*. Doch de zaak is te gewigtig, dan dat wij niet zouden trachten, het doorzigt van OLDENBARNEVELT zoo vroeg en standvastig ook in deze aangelegenheid betoond, in eenige trekken te doen uitkomen. — Hij had het overlijden van den Hertog van Kleef niet lijdelijk afgewacht, maar bereids in 1605 het gevaar voorziende, de maatregelen beraamd, die als de gevreesde gebeurtenis zoude voorvallen, onverwijld behoorden aangewend te worden. — »Geopent

---

1) *Register*, fol. 491 volg. Verg. vroeger *Register*. 14 Dec. 1598. »Is in consideratie geleid of eenige besendinge aan de Duitsche Heeren en Vorsten behoort gedaan te worden." (fol. 438).

2) BUZANVAL, *Lettres et Négociat.*, 12 Januarij 1600: »Ledit Duc (van Kleef) a escrit icy pour cet effet, mais il y a une clause en sa lettre, qui porte que les Etats ayent à retirer leurs garnisons partant qu'on donne *bonne caution* que les Espagnols ne s'en empareront point après qu'elle en sera sortie; laquelle caution estant donnée, ces Messieurs ne feront aucune dificulté en la reddition de la place, comme ils disent. Mais je voy cette asseurance si dificile et à donner et à prendre," enz.

zynde, — dus leest men in het *Register* van Holland den 19 April 1605, de handelinge by de Heeren Staten-Generaal geëntameert met de Afgesanten van de Cheurvorsten [1]), Paltsgrave by den Rhyn en Markgrave van *Bandenburg*, Pretendenten en naaste geregtigden tot de successie van *Cleve*, *Gulick*, *Marck*, *Berg*, *Ravensberg* en *Ravensteyn*, ingevalle den jegenwoordigen Furst mogte komen te overlijden; is mits de aangeboden assistentie van de hooggemelde Cheurvorsten, van in drie jaren aan de Geunieerde Landen te sullen betalen 300,000 Duytsche guldens, het stuk gerekent tot 15 batzen, bedragende ongeveerlijk onser munte 600,000 ponden van 40 grooten het pond, te weten de annis 1605, 1606 en 1607, t'elken jare een derde part van dien; en de goede nabuurschap die men van de selve hooggemelde Cheurvorsten beide van de *Religie* zynde, de sake vervallende, soude hebben te verwagten [2]); en deliberatie daarop gehouden, goed en den Geunieerde Landen dienstelyk gevonden, dat de voorsz. handelinge by de Generaliteit soude worden geconcludeert ende eintelijken tot assistentie de voorsz. hooggemelde Cheurvorsten toegeseid, en belooft worden alsulken getal ruyteren en knegten, als den staat van den Lande alsdan de sake vervallende, soude mogen lyden; en sooverre de Afgesanten met deselve *generale* toeseegginge [3]) niet en souden willen nemen contentement (als men bedugt neen) maar dat se aan-

1) Te weten Paltzgraaf FREDERIK; JOACHIM FREDERIK, Markgraaf tot Brandenburg en Keurvorst, en JOHAN SIGISMUND, Markgraaf van Brandenburg, enz. Z. wegens vroegere betrekking tot JOACHIM FREDERIK en de zending van Doctor DIRK WEYER (WYER), *Register* 16 Junij 1597; BOR, XXXIIIste Boek, fol. 236; VAN REYD, XII B. fol. 446 (A. 1595).

2) *Register* 24 Aug. 1605, fol. 602. »Is uit de laatste advisen uit Duytsland verstaan, dat de principaalste Euangelische Cheur- en Vorsten, tot den welstand der Nederlanden blijven geaffectioneert."

3) Toch vergenoegden zich de Duitsche Diplomaten met de onbestemde belofte van »een *nootwendich* aental krijghsvolck te paerde ende te voet met syn toebehooren."

houden souden om *iet sekers* te hebben; dat men sulks uitterlyken van wege de Generaliteit sal mogen belooven, assistentie te sullen doen voor ses maanden of den tyd van den oorloge, om de voorsz. Landen en successie gedurende, van 1000 ruyteren te paarde ende 4000 krygsvolk te voet, of sulke andere, als de gelegenheid en staat van den Lande sal mogen lyden."

Op die voorwaarden kwam eenige dagen daarna [1]), zonder uitdrukking nogtans van een bepaald getal het Tractaat tot stand, zestig jaren later opgerakeld en voor het eerst in druk verschenen [2]); een verdrag dat van de Nederlandsche zijde, prijkt met de onderteekening van de hier eensgezinde MAURITS en OLDENBARNEVELT [3]); namens de Duitsche Vorsten gesloten door WOLRAD V. PLESSEN en OTTO HENDRIK V. BYLANDT, Vrijheer van *Rheydt*, maar uit welks inhoud blijkt [4]), dat der Staten Agent BREDERODE, van het eene Hof naar het andere trekkende, middelerwijl niet had stil gezeten. Vóór en na het door scherp ziende Ministers van het buitenland gevreesd, door de baatzuchtige bejagers der heillooze nalatenschap met ongeduld verbeid, overlijden van den Hertog van Kleef, welks berigt schier op den eigen dag der sluiting van de *Trèves* [5]), te *Antwerpen* nieuwe bekommering baarde, is in de briefwisseling der geleerde Staats-

---

[1]) Te 's Hage 25 April 1605.

[2]) AITZEMA, *Saken v. Staet en Oorlogh*, XIe Deel, 2e St. (45ste Boek), bl. 1086 volg.

[3]) De andere onderhandelaren waren WILLEM LODEWIJK VAN NASSAU, en ALBERT JOACHIMI, toen Pensionaris der stad *Goes*, in WINWOOD'S *Memorials* III, 135, (16 Maart 1609) aangeduid als »Monsieur JOUCHING, an honest and sufficient man."

[4]) »Doch de 50,000 guldens, welcke de Heeren Keurvorsten, Paltsgrave, Keurvorstelyke Hoogheydt albereyts verwillicht ende de termijnen halver met welgemelde HH. Staten *Agent* in Duytsland gheaccordeert hebben, daervan afgetrocken." AITZEMA, t. a. p.

[5]) AITZEMA, 1ste B., bl. 51. (Overleden 25 Maart 1609) En verg. de fraaije depêche van HENDRIK IV van 3 April 1609 bij JEANNIN, p. 619—621.

lieden LINGELSHEIM en DE BONGARS, meermalen de rede van BREDERODE's onvermoeiden ijver [1]). — Doch welke overeenkomst ten jare 1605, nog in de hitte van den oorlog met Spanje, mogt getroffen zijn, was het, na de eindelijk geschonken verademing, boven allen twijfel verheven, dat Nederland de regten van Brandenburg getrouwelijk zoude ondersteunen, en niet liever met de tong en pen, dan met het zwaard voorstaan? De Keurvorst zelf scheen in den aanvang laauw en weifelend [2]); en wat de Staten-Generaal betreft, naar het schrijven van den Minister DE VILLEROY, zoude FRANÇOIS VAN AERSSEN hem verzekerd hebben, dat zijne Meesters de uitspraak en toewijzing der betwiste erfenis aan den regthebbende, rustig zouden afwachten [3]). — Sprak hij in ernst, de sluwe Gezant vergiste zich grovelijk. Hoe ontijdig dit sterfgeval de vreugde van het pas geteekend Bestand stoorde, OLDENBARNEVELT verliet de Brandenburgsche bondgenooten niet, en begreep bovenal voor de veiligheid der Republiek zelve te moeten waken. — Hij zelf ontvouwde sedert in eene wijdloopige depêche en tot in de minste bijzonderheden, na den oorsprong der Kleef-Guliksche geschillen te hebben opgehaald, de reeks en strekking van zijne bemoeijingen. — Was de ontslapen Hertog den Spaanschen kenne-

---

1) JACOBI BONGARSII *et* GEORGII MICHAELIS LINGELSHEMII *Epistolae* (Argentorati 1660), p. 166, 167, 182 (Mei 1604). »BREDERODIUS — ab Onolsbachio et Wirtembergico spem bonam reportavit; jam *Cassellas* proficiscitur;" nog p. 189, 207, 250. (Uit Heidelberg 6 Mei 1608): »BREDERODIUS — urget foedus cum Ordinibus ineundum." (p. 283, 300).

2) WINWOOD's *Memorials*, III, 42 (20 Mei 1609 o. st.) »Besides, then (in 1605) they were in warr", enz.

3) JEANNIN, *Negot.*, p. 626. (Depêche van VILLEROY uit Parijs 6 April 1609). »Quant aux affaires de *Cleves*, nous les avons aussi fort à coeur, et aprehendons ce qui en peut succeder. J'ay apris du *Meurier blanc* (v. AERSSEN) que ces Messieurs ne s'en escarmoucheront guere, et qu'ils aprouveront que ceux du pays le conservent et gardent pour le Prince, auquel il sera jugé qu'il apartiendra; mais qui sera le juge?"

lijk genegen, en kon uit *Keulen* en *Luik* almede niets goeds voor Nederland verwacht worden, te noodiger was het thans niet in te sluimeren, nu de vijand hoogst waarschijnlijk onder den mantel des Keizers of van een' der mededingers zijn spel zoude pogen te spelen. — In het onderzoek der meest gegronde aanspraak van den Keurvorst van *Brandenburg* [1]), dan wel van den Paltzgraaf van *Neuburg*, van het Huis van *Saksen*, dan wel van den Keizer, die de bedoelde, met den dood van Hertog JOHAN WILLEM open gevallen Landen, als mannelijke leenen, aan het Duitsche Rijk vervallen verklaarde, behoeven wij ons niet te verdiepen. — Voor de Republiek, gebonden door het Tractaat van 1605, kon en mogt voor het geval van eene onvermijdelijke botsing, de keuze niet twijfelachtig zijn. — Maar wèl behoort men, bij de beoordeeling van haar gedrag, in het oog te houden, dat zij verpligt was in overeenstemming met hare Bondgenooten, de bemiddelaren en medeonderteekenaren der *Trèves*, derhalve zeer zigtigtig en na overleg met Frankrijk en Groot-Brittannië te werk te gaan; — dat met die lastige en dikwerf verlammende verstandhouding, kostbare oogenblikken verspild werden.

»Voor uwer L. vertreck uyt dese Landen, — dus vangt het omstandig verhaal van Hollands Advocaat aan [2]), is on-

---

[1]) WINWOOD, *Memor.* II, 55 (31 Maart 1605 o. st.): »*He* (de Markgraaf van Brandenburg) having married a daughter of Prussia, *his son* another *and his brother* a third, they pretend the succession of *Cleves* and *Juliers* appertaine to them in right of their *wives* whose mother is the eldest sister of the Duke (JOHAN WILLEM), and although they may have patience untill the Duke's death," enz. — Zie voorts bij WINWOOD, III. 19—30 onderscheidene Vertoogen en Bijlagen tot staving der regten van de Huizen van Brandenburg en Saksen.

[2]) In de *Alg. Gesch. d. Vaderl.* door Dr. AREND, voortgezet door de HH. v. REES en BRILL, III^de^ Deel, 2^e^ St. 13^e^ Aflever. (1858), bl. 404, wordt deze Memorie van OLDENBARNEVELT aangeduid, als in 1614 gesteld en toegezonden aan VAN DER MYLE, Gezant te Venetie. (?)

twyffelyck tot uwe kennisse gecomen, dat over vele jaren verscheyden middelen zijn gebruyckt, om deur de vestinghe van *Gulyck* (wesende die eenighe sterckte van de voorsz. Furstendommen) die zelve landen te brenghen in handen van de ghenen die daertoe *nyet* en zijn gerechticht; waerjegens eenighe Duytsche Churfursten en Fursten die verstonden dat nae het overlyden van wylant den Deurl. hoochgeb. Furst en Heer, Heere JOHAN WILHELM, Hartoch van gemelte Furstendommen ende Landen, totte zelve by wettelijcke successie gerechticht te wesen, hem mitten anderen verdragen hebben, om mit gemeenen raed en daet, haer recht te mainctenеren. En bemerckende eenighe van dezelve, dat die ghene, die trachtende waren nae de voorsz. occupatie, haer in macht te boven ginghen, hadden den naest gelegen Coningen, Chur- ende Fursten mitsgaders den Heeren Staten-Generael van de Vereenichde Nederlanden, versocht hare rechtveerdighe zaecke jegens onwettige occupatiën te willen favoriseren en die behulpige handt bieden. [1])."

Voorzeker moest de Leider der Nederlandsche Diplomatie huiveren van een' krijg, die de blijde uitzigten door de *Trèves* geopend, dreigde te verduisteren, welligt te vernietigen. [2]). — Maar onverantwoordelijk ware het geweest, ligtgeloovig op de onschendbaarheid van het Bestand te betrouwen en zich niet voor de geheime of geweldige aanslagen van een vijand te hoeden, met wien het aan geene stof ontbrak tot dagelijks rijzende en door de tusschenspraak der waarborgende Mogendheden [3]) te vereffenen geschillen. Jaren achter-

---

1) Depêche, hiervoren bl. 58 vermeld. (Rijks Archief.)

2) Daarom schrijft OLDENBARNEVELT: »De hooghe Mog. HH. Staten-Generael v. de Vereen. Nederlanden, als naeste gebuyren der voorz. Furstendommen, die contentieuse aenveerdinghe der possessie, ende respective geaustineerde verstaen hebbende, hadden tijtlyck goet gevonden vriendelijcke versoucken ende aenmaninghe te doen tot onderlinghe vrientschap en accommodatie." (Depêche als voren.)

3) Depêche van GIDEON V. BOETZELAER uit Parijs, 25 Febr. 1619 (Archief

een wisselden zendelingen der Aartshertogen en der Staten-Generaal elkander af met beurtelings ingeleverde Vertoogen en grieven, en klaagde men over en weder, te *Brussel* gelijk te *'s Hage* over de niet-nakoming van het bedongene, over de belemmering van de vaart op rivieren en stroomen en van het handelsverkeer, over het geweigerd of vertraagd herstel van elkanders onderzaten in het genot van tijdens den opstand of gedurende den oorlog tegen Spanje verbeurd verklaarde of onder geregtelijke bewaring gestelde eigendommen. — Mogt de Republiek, van den steun van ELIZABETH en eerlang van dien van HENDRIK IV verstoken, zorgeloos worden blootgesteld aan de weder-uitbarsting van een des te gevaarlijker oorlog, en moest men zich niet haasten te voorkomen, zoo men niet onherstelbaar verrast wilde worden? OLDENBARNEVELT's bitterste belagers waren sedert niet bij magte, zijne verdiensten in dit opzigt te ontveinzen en te verdonkeren [1]. — In het met helsche list en boosheid gesmeed pamflet, *Practycke van den Spaenschen Raet*, wordt de verwantschap van den Keizer en van den afvalligen WOLFGANG WILLEM van *Neuburg* met Spanje in den levendigen volkstoon, bondig en klaar uiteengezet, en tevens aan het doorzigt van onze Regenten hulde gedaan. — »Gaen wy, zoo heet het in dit van onheil zwanger schotschrift, buyten ons tot onse na-

van Gelderland): »nopende d'*infractie* van 't Bestant met Spaignen, ter oorsaecke van de ondersaeten van uwe Ho. Mo. bij dezelve soo onbehoorlijck geviolenteert ende beschadicht - is geantwoort, dat de Coninck — het redelijck versouck van reparatie bevindt wèl gefundeert te zijn" enz. Z. hierbij *Register* v. Holland 2 Febr. 1619. — »LANGERAK en CARON — de respective Koningen van Vrankryk en Gr. Brittannien aan te dienen, dat dese beschadigdheden — langer niet en zyn te verdragen."

1) Men verg. bl. 242 hiervoren, hoe OLDENBARNEVELT zich beroemt, »dat tot kennisse gecomen zynde *den quaden cours* die de Hertoch van NYENBURG voorhadde met correspondentie des Eerts-hertogen, hij Zijn Exc. in 't jaar 1614 secretelijk heeft geassisteert en gesecundeert omme de zaken van *Gulich* te verzekeren." (*Verhooren*, bl. 132.)

bueren in de landen van *Gulick* ende *Cleef*. Daer heeft men den Vorst van *Nieuburch*, te voren met den Cheur-furst *Brandenburch* overeen gedragen zijnde [1]), als beyde recht tot die Landen pretenderende, met schoone beloften afghelockt, van den Brandenburgher ghescheyden en teghen hem opghehitst; soodat hij met het aennemen van de Pauselijke Religie oock de Spaensche hulpe versocht heeft, en van een *Protestant* Duytsch Vorst, gheworden is een ghespaenjoliseert *Papist* [2]), opdat hy (soo hy meent) den Brandenburgher uytsluytende, alleen Heer van die Landen mochte zijn. Onder dit pretens is den Spangiaert in die Landen inghebroocken. Voor den Keyser en Nieuburger wordt quansuys den krijch ghevoert, maer met Spaensch kryghsvolck, onder 't beleyd van den Italiaen en Spaenschen Krijgs-Overste SPINOLA. — De commissiën worden van *Brussel* ghehaelt, en in Spangien ghesmeet: den *Nieuburgher* wordt daer selfs niet gheacht; soodat den Spangjaert in plaetse van den Nieuburgher te helpen — hem selven meester van die Landen soeckt te maecken. — Derhalven, — de eerroovende duisterling is gedrongen de waarheid te erkennen, »ghy wèl hebt ghedaen, als ghy, om u selven te preserveren, uw nabueren te beschermen, en uw bondtghenoot tot zijn gherechticheyd te voorderen, eenighe van de steden aldaer met uwe garnisoenen hebt beset." — Venijnig laat hy op de lofspraak de klagt volgen: »Och of ghy de goede stad *Wesel* [3]) mede haddet kunnen preserveren!"

---

[1]) Tractaat van *Dortmund*, 31 Mei 1609. KLUIT, Index Chronol. Feder. N°. 252. — Het verdrag is in het Engelsch te vinden bij WINWOOD, *Memorials*, III. 43 volg.

[2]) ADRIAAN PAUW schrijft aan HAGA, 26 Febr. 1613. »Hier is advertentie gecomen, dat de Vorst van *Nieuburgh* voorgenomen zoude hebben sich tot de Roomsche Religie te begeven en te trouwen met de dochter van den Hertoge van *Beyeren*, hopende door die middelen te geraecken tot de possessie van de Landen van *Gulick*, *Cleve* ende oock tot d'administratie van de *Palts*; — d'ambitie can veel doen." — (Verzameling PAUW V. WIELDRECHT.)

[3]) JACOB I aan den Keurvorst van Brandenburg: »Et *Veselia* civitas (pri-

Wat met dien wensch of liever met dit hatelijk verwijt beoogd werd, kwam eenige maanden daarna aan het licht, toen de gevangen Advocaat met het zoogenaamd *verlies* van *Wesel* werd bezwaard, dat is met de niet-tijdige bezetting van die vesting weldra in het bezit der Spanjaarden geraakt, en welk verzuim weinig minder dan als verraad werd uitgekreten [1]).

Doch verlangt men niet uit blaauwboekjes, maar uit de bronnen, uit Staatstukken de ware oorzaak van het gebeurde te leeren kennen, de reeds aangehaalde depêche van OLDENBARNEVELT [2]), in verband met het *Register* van Holland, behelst daarvan een onopgesmukt verslag, dat den onbevangen lezer van de goede trouw van den belasterden Minister moet overtuigen. — De langwijlige en elkander kruisende tusschenspraak der Britsche en Fransche Gezanten [3]), het noodwendig talmen en dralen ten gevolge van het vereischt overleg met deze, in 't bijzonder de onaannemelijke voorslagen van den Gevolmagtigde van Koning JACOB, WOTTON, die met den toorn van zijn vredelievenden, maar verachtelijken Meester dreigende [4]), middelerwijl alle dadelijkheden wilde geschorst hebben, zich inbeeldende den doortastenden SPINOLA in zijne vaart te zullen stuiten, ziedaar wat, meer dan iets anders, de Nederlandsche Staatslieden en Veldheeren in hunne vrije beweging belemmerde, en waaraan meer dan iets anders, het sedert ook door JACOB [5])

---

mum in Germania Religionis seminarium) iis angustiis in quas conjectam postea vidimus, caruisset." (Bij STICKE, Rapport).

1) *Verhooren* bl. 97—102 (23 Nov. 1618).

2) Rijks-Archief.

3) »Den 18en Aug. werd van wegen die Con. Maj. van Vranckrijck — by den Heere DU MAURIER gedaen een Propositie opte accommodatie van de voors. zaecke" enz.

4) »Omme Syne Maj. van Groot-Britannien gheen redenen van offensie te gheven; — maer dien nyetjegenstaende vertooch den Marquis ten zelven daghe nae 't legher, omme 't zelve als Generael te commanderen." (Memorie van OLDENBARNEVELT).

5) Depêche van den Franschen Gezant DE REFUGE bij OUVRÉ, *Docum. iné-*

zoo breed uitgemeten verlies van *Wesel* te wijten was. — Den 5 September 1614 werd die stad door den vijand bezet, en nog den 27 Augustus bevorens hadden de Staten-Generaal, na herinnerd te hebben hoe ten gevolge der vruchtelooze wisseling van brieven met den Aartshertog LEOPOLD, »H. Hoog Mog. nevens de Kon. Majesteyten van Vrankryk en Groot-Brittanniën, en de corresponderende Churfursten, Fursten en Stenden des H. Ryks, soo *vóór*, *in*, als *na* de veroveringe der stad van *Gulik* in 1610, om deselve, mitsgaders de voorsz. Furstendommen en Landen in goede versekeringe te houden, veel *millioenen* gelds aan kosten gedragen hebben [1])", op het treffen van een spoedig vergelijk en het staken van alle krijgstoerusting der Aartshertogen aangedrongen met de veelbeteekende waarschuwing, dat H. H. M. »andersints Syn Mat[s] goede beliefte, om langer op te houden haar volk van oorlog te velde te brengen, vorder niet sullen konnen nakomen." — Een dergelijk antwoord ongeveer ontvingen op denzelfden dag de Gezanten van Frankrijk en van den Keurvorst van Keulen. — Nog den 29 daaraanvolgende rigtten die Diplomaten afzonderlijk Vertoogen tot het Kabinet van *Brussel*, om het voortrukken van SPINOLA's leger te stuiten, toen

---

dits p. 280: »Je le trouve (WOTTON) fort *impérialiste*, et je crois néantmoins que son Maistre ne le doit pas tant estre après la prise [1]) de *Wesel*, de laquelle il tesmoigne estre très mal content."

[1]) DU MAURIER (Depêche van 19 Aug. 1614 bij *Ouvré* p. 224 suiv.) meldt: »BARNEVELD et les plus avisés veulent la paix, MAURICE la guerre, cultivant si soigneusement cette occasion, que toutes propositions lui déplaisent. L'avocat a dit au Prince que pour nourrir les hostilités il faut un supplément de 100000 écus par mois, et que les provinces les plus belliqueuses, comme la *Zélande*, refusent de contribuer."

---

1) *Register* v. Holland 1614, fol. 81—91. (La premiere, seconde, troisiesme, quatriesme Audience du Chevalier HENRY WOTTON, 14, 16, 20, 23 Aug. 1614; Vertoog van DU MAURIER 18 Aug. 1614 (*Register* v. Holland, fol. 84, 87; Propositie van VINCENTIUS RENSINGH, Gezant van den Keurvorst van Keulen, aldaar fol. 87—90). Z. wegens de voorslagen van WOTTON en DU MAURIER, *Ouvré*, *Documents inédits*, p. 223—226.

den 31 derzelfde maand te *'s Hage* »quam zeeckere tijdinghe, dat den Marquis de stad *Aecken* tot zijnen wille gedwongen ende daerinne garnisoen gebrocht hadde, ende insgelijcx van de stad *Duren.*" — Met welke voortvarendheid op dit berigt, den volgenden dag door een officieel aanzoek om onverwijlde hulp tegen dit geweld bevestigd, door OLDENBARNEVELT, wien men van pligtverzuim en erger beticht, gehandeld werd, wijst de depêche onwederlegbaar uit. »Opten *eersten* Septembris, meldt de Advocaat, werde van weghen den Heere Prince van Brandenburch deur Doctoren STEYNTGEN en HENDRICK STICKE [1]), zijne Gecommitteerden, verthoont en mit goede bewijsen goet gedaen 't gene hiervoren van *Aecken* en *Duren* verhaelt is, versouckende jegens de voors. hostile en violente proceduysen datelijcke assistentie; waerop tenzelven daghe by den H. H. Staten-Generael ten overstaen van Syne Ex^{e}., den Welgeb. Heere Graeff WILHELM LODEWYCK, Stadhouder van Vrieslant, en den Raedt van State geresolveert is, dat men een legher mit alle behoeften omtrent *'s Gravenweert* in alder diligentie te velde zoude brenghen; daertoe des anderen daechs alle depeschen en verscheyden Commissarissen uytgesonden zijn; — Syne Ex^{e}., Prince HENDRICK zijn broeder, Graeff WILHELM LODEWIJCK, mit alle Oversten en Coronellen vertoghen nae het voors. *rendezvous* den *vierden*, ende aldaer gecomen zijnde den *sesten*, verstonden het forceren van vele stedekens in de voors. Furstendommen soo by den Marquis SPINOLA, als by den Heere Prince Phalzgrave elcx *à part*, ende oock te zamen

---

[1]) Verg. *Register* van Holland, A. 1614, fol. 95—97. (Propositie in het Duitsch van ADOLF STEYNTGEN en H. STICKE. Antwoord der Staten-Generaal 2 Sept. 1614.) — Z. wegens de lotgevallen en het schandelijk uiteinde van den Resident-falsaris STICKE, deze *Inleiding*, *Eerste Gedeelte*, bl. 46, DUDLEY-CARLETON, *Lettres et Négociat.* III. 309, 317, 322, 365. »STICK allègue ses privilèges de Ministre Public, mais il n'y a pas apparence qu'il sauve sa vie dans un crime de cette nature *laesae Majestatis* (valsche munt), surtout étant natif et sujet de ces Provinces."

gedaen, ende namentlijck van de stad *Wesel* al geoccupeert sonder eenighe resistentie."

Deze naakte en niet lichtschuwe uiteenzetting der gebeurtenissen is op zich zelve voldoende, om alle onwaardige vermoedens te verbannen; maar zij houdt tevens den sleutel in van OLDENBARNEVELT's onuitwischbaren argwaan wegens verdere kwade praktijken der Aartshertogen [1]), met opzigt tot Kleef en Gulik; een diep gewortelde achterdocht, die hem deed vreezen, dat al werd van de zijde der Staten het Tractaat van *Xanten* [2]) eerlijk en opregt nageleefd, op zulke naauwgezette uitvoering door de wederpartij, niet mogt gerekend worden. — Daarom zocht hij sedert de zaak op de lange baan te schuiven en wees hij den lastigen aandrang tot toegeeflijkheid van den kant van den dwazen JACOB I [3]) standvastig af. Had de vijand zich in 1615 van het sterke *Sieburg*, kort daarna van *Soest* en *Lippstadt* meester gemaakt, meer dan verdacht moesten die inbreuken op het bezegeld verdrag voorkomen, en de Staten in de voorloopige bewaring van hetgeen zij bezet hielden, stijven tot tijd en wijle men over

1) Depêche van CARLETON $\frac{14}{11}$ April 1616 (*Lettres*, *Négoc.* I. 25): »Il (BARNEVELT) dit qu'il pensait qu'alors S. M. seroit la première à les blâmer, eux qui après l'expérience qu'ils avoient faite plus qu'aucun autre Prince ou aucun Etat des procédés frauduleux des Espagnols" enz.

2) »Neantmoings ilz (de Staten-Generaal) confient que Sa Ma$_{té}$ (JACOB) selon sa très-grande royale sagesse et prudence, entendra au mieulx que en une affaire de si grand poids, en laquelle par ceulx du costé des Espaignolz depuis le Traicté de *Santen*, ont esté tenues si estranges procedures, premierement par plusieurs variations et dilais; depuis en l'an 1615 par l'hostile occupation de l'importante ville et place de *Syburch*, et en la presente année par le forcement des villes de *Soest* et *Lypstadt*, directement faict contre les promesses signées et séelees, qui se continuent encore aussy pour les evidents changements survenuz depuis ledit Accord, en l'estat d'aulcuns Potentats interessez en cest affaire" enz. (24 Dec. 1616). In het Rapport van D. STICKE.

3) DUDLEY-CARLETON, *Lettres*, *Négoc.* I. 7 (Instructie van JACOB): »Vous les exhorterez (A. 1616) — à accepter le formulaire présenté par les Archiducs et l'offre — de *notre garantie* pour l'exécution du Traité."

en weder, op vasten grond kon bouwen. — Op de kans af van weder door den Spanjaard verschalkt te worden ligtvaardig de plaatsen te ontruimen, scheen niet raadzaam en kon zonder onbillijkheid niet gevergd worden.

De warme erkentelijkheid van den Keurvorst van Brandenburg, van den meest en naast belanghebbende, is overigens daar om de vooringenomenheid der kortzigtige partijzucht te beschamen [1]. Wij willen niet te sterken klem op de vleijende zinsneden van een brief van JOHAN SIGISMUND aan OLDENBARNEVELT leggen, omdat de daarin vervatte betuigingen ter bevordering van nieuwe aanzoeken en ter inleiding van 's Keurvorsten Gezanten moesten strekken [2]. In dien brief uit *Koningsbergen* den 13 Mei 1612 (juist zeven jaren vóór de voltrekking van het doodvonnis) gedagteekend, werd de voorspraak van den Advocaat bij de Nederlandsche Staten verlangd en in dezer voege aangedrongen. »Dit zal u wezen tot lof en gunst bij de uitheemsche Koningen en Prinsen die onze bloedverwanten zijn; maar ons zelven alleraangenaamst; gelijk al uwe zorgen en diensten tot nog toe geweest zijn; van welke wij de heugenis met goede genegenheid bewaren en gelegenheid zoeken, waardoor wij u wederkeerig vriendschap mogen bewijzen, wien wij zoozeer beminnen en waarderen en hopen t'eeniger tijd te mogen zien en te omhelzen, zoo het den goeden God belieft [3]."

1) *Provisionele openinghe van verscheyde saecken, gestelt in de Remonstrantie v. den Heer Advocaet van Hollandt ende West-Vrieslandt* (1618), bl. 31: »Sulcx dat hem in volle vergaderinghe van de HH. Staten-Generael, by de Ghecommitteerde van Vrieslandt in Januario 1616 aengeseyt is, *dat hy oorsaeck was van het verlies van Wesel.*"

2) Uit het Archief van AERSSEN, liggen uit hetzelfde tijdperk eigenhandige brieven van de Keurvorsten JOHAN SIGISMUND en GEORGE WILLEM, alsmede van den Markgraaf JOACHIM ERNST van *Brandenburg* voor ons, aan FRANÇOIS en diens Vader CORN. VAN AERSSEN gerigt. — (13 April 1612, 18 Aug. 1614, 2 Aug. en 28 Dec. 1619, 8 Maart 1620).

3) »'t Welk wy (dus luidt de vertaling uit het Latijn), met eene *begeerte begeren.* Uw goetwillige vriend, JOHANNES SIGISMUNDUS Churfurst." — *Waarachtige Historie van* J. V. OLDENB., bl. 640 volg.

Doch hoe hoog inderdaad de jeugdige Republiek bij het Hof van Pruissen werd gewaardeerd, welken dank men dáár zoo in ongewone eerbewijzen en onderscheiding, als in hartelijke taal jegens haren Gezant uitte [1]), vindt men schier op elke bladzijde van het *Rapport* van den Burgemeester van *Deventer*, DIDERIK STICKE, die in het voorjaar van 1617 naar JOHAN SIGISMUND toog, treffend aangewezen. — »Syne Curf. Doorl. meldt de wakkere Grijsaard [2]), wiens eigen zoon de bovengenoemde HENDRIK STICKE, Agent van Brandenburg te '*s Hage* [3]) was, doende sijn profijt mit mijne presentie, ende wanneer daer Poolsche ofte vreemde Heeren ter taefel gevordert worden alletijt verhalende die groote weldaden ende assistentie die deselve van U. H. M. getrouwe vruntschap genoten heeft [4]), delecterende sich in die discoursen van U. H. M. Staet, saecken ende geschiedenisse tot soo grooten contentement van die goeden, als misgunst van die anderen; continuerende mij die in mijne vorige schriven gementioneerde favoir ende dagelicx tractement te Hove: ofte wel die *Poolse*, *Saxense* ende *Culenbachse* daerin gemiscontenteert zijn, om in alle den tyt dat ick hier bin niet meer als eenmael te Hove genodiget geweest te zijn. Geene van haer allen heeft mij gevisiteert [5])."

Wat verlangt men meer tot bewijs van OLDENBARNEVELT'S

---

[1]) De te *Kleef* gevestigde Keurprins van Brandenburg GEORGE WILLEM, had zelf door vriendelijken aandrang den Grijsaard overreed, den destijds lastigen togt te ondernemen. Z. de brieven van 6 Dec. 1616, 20 Febr. 6 en 28 Maart 1617.

[2]) Depêche uit Koningsbergen $\frac{15}{25}$ Junij 1617.

[3]) »Nous avons donné charge particulière au Chevalier STICKE, schrijft de Keurvorst GEORGE WILLEM den 28 Dec. 1619 aan F. V. AERSSEN, de vous renouveller l'estime que nous faisons de vos merites" enz.

[4]) Z. wegens de hulp, door Nederland (»*die Holländer*") aan den Keurvorst verstrekt, STENZEL, *Gesch. des Preussischen Staats* (Hamburg 1830) I. 383, 387.

[5]) Z. wijders het *Rapport des Heeren* STICKE *wedergekeert uit Pruyssen in Januario* 1619 (Prov. Utrechtsch Archief), en DUDLEY-CARLETON *Lettres* T. I. 316, 328, T. II. 75, T. III. 39, 40.

zorg in het behartigen der belangen van den Bond- en geloofsgenoot, tevens als houder van meer dan ééne door de Nederlanders druk bezochte haven aan de Oostzee, zooveel doenlijk te ontzien? Wat getuigt meer van de diensten, door de Republiek aan den Keurvorst bewezen, dan dat deze H. Ho. Mog. »naest God sijne beste vrienden" noemde? En wenscht men nader te vernemen, in welken geest STICKE ingevolge het onder OLDENBARNEVELT'S Voorzitterschap ter Generaliteit vastgesteld Berigtschrift (24 November 1616), in Pruissen werkzaam moest zijn, onveranderlijk merkt men daarin het streven op, de Protestantsche Unie tegen de Katholyke *Liga* te versterken. »Sal, zoo luidt het gebod, sonderlinge daerop helpen letten dat — de *Jesuitische* factie ende secte aldaer geenen voordeel toegestaan en werde; maer dat de Evangelische, soo Gereformeerde, als van de Ausburchsche Confessie, alle voordeelen ende verseeckeringen aldaer mogen genieten." — En hoe bepaaldelijk in die rigting der Nederlandsche Politiek, *Brandenburg* en *Zweden* onafscheidelijk werden geacht, straalt helder door in deze merkwaardige depêche van den Gezant [1]: »wesende, schrijft hij, U. Ho. Mog. Vrunden, die Coninck van *Sweden* ende die Curfurst van *Brandenburch* soo hooch nodich dat die van *Polen* sijne macht *gedistraheert* worde, als U. H. M. daeran gelegen is dat die Coninck van *Spangien* elders werck vinde; die imaginatiën van Polen gaende na eene *Monarchie in partibus Borealibus*, ende sijne intentie tot stabilissement van die *Jesuiten* van diewelcke hij gans dependeert." — Uit dit oogpunt en met den blik op eene niet verwijderde, glansrijke toekomst, is hoogst belangrijk wat de grijze STICKE wegens de onderhandelingen betrekkelijk het huwelijk van GUSTAAF ADOLF met de Prinses van Brandenburg, sedert Koningin van Zweden, mededeelt. — Hier gelijk in alle gewigtige zaken, werd de

---

1) Uit Koningsbergen $\frac{\text{26 Junij}}{\text{6 Junij}}$ 1617.

Nederlandsche Gezant als vertrouweling geraadpleegd. »Wie dan, meldt STICKE, Syne Churf. Doorl. ten respecte van U. Ho. Mo. dickwils van Syne *secrete* saecken met my vertrouwelyck gecommuniceert. Gelyck deselve onder anderen verscheydemael met my gedelibereert heeft van die saecke des Conincx van *Sweden*, dewelcke nu twee jaren solliciteert om het houwelick van die Princesse van Brandenburch. Eene alliancie, daerdoor Sweden, Pruyssen ende de gemeyne Evangelische saecke sal gerefortificeert worden." — In het bijzijn van den Nederlander, had de Zweedsche Gezant, met den voorslag dier echtverbindtenis belast, HANS GEORG VON ARNHEIM, een geheim gehoor bij den Keurvorst, die de voor- en nadeelen van een den Koning van Polen, zijn' Leenheer, zoo onaangenaam huwelijk met STICKE bepeinzende, hem ten slotte beval, H. Ho. Mog. te verklaren, »in dese saecke niet te willen *yets* sonder derselver goeden raedt ende advys sluyten ofte voornemen; wie dan, verzekert de bekwame Overijsselsche Staatsman, daer geen Prince ter werelt is, die U. Ho. Mo. meerder affectie, respect ende vertrouwen toedragen kan [1])."

Genoeg ter aanwijzing van den invloed, welken de Republiek bij het Hof van Pruissen, door eene mannelijke en tevens omzigtige houding had verworven, en ter kenschetsing van den aard van STICKE's diplomatisch bedrijf, die gedurende zijne tweejarige uitlandigheid, niets naliet om den toeleg van het Spaansche Kabinet te verijdelen, onafgebroken daarheen strekkende, »om door behulp van *Polen* in die Oostzee te komen, en dienvolgens samenderhant haer voornemen tegen *Sweden* en onse Republycque beter te effectueren [2])." Ons bestek laat niet toe in meerdere byzonderheden uit te weiden; eene enkele nog schijnt niet voegzaam verzwegen te mogen worden, daar zij tegelijk de opgeklaarde

[1]) Z. andere bijzonderheden in *Nederland en Zweden*, bl. 137—139, 199—201 en DUDLEY-CARLETON, *Lettres*, T. III, 353, 389.

[2]) Depêche uit *Marienwalde* $\frac{6}{16}$ Januarij 1618.

denkwijze en edele onbekrompenheid van den Nederlandschen handel in die dagen, in het licht stelt. — De afstand tusschen den Koopman en den Diplomaat, toen ondenkbaar zonder belangstelling in handelszaken, was naauwelijks merkbaar; — in den Vertegenwoordiger van beider Vaderland begroette de in afgelegen oorden [1]) gevestigde Nederlander een natuurlijken beschermer en bevorderaar van zijne nijverheid, die waar het pas gaf, voor hem in de bres sprong [2]) en de waarborgen van zijne vrijheid van persoon en goederen, ook ongevergd en ongelast zocht te vermeerderen. — »Ende alsoo een koopman van *Amstèrdam*, GELTSACK genaempt, berigt STICKE, ter eere van U. Ho. Mog. mij mit die Edelluyden die bij mij sijn, op eene magnificque maeltijt den volgenden dach geladen hadde, is Sijne Curf. Durl. om te bewijsen sijne gratie tegen mij ende affectie tegen die Nederlantsche Natie ongenodicht mit eenige van den Geheime Raet aldaer oock onversiens erschenen, vereerende den voorn. GELTSACK in 't scheyden mit een honorabele rinck [3]).” — Zoo moest in 't oog des vreemdelings, tegelijk met den luister van den Staat, de achting jegens den burger, die er zich op verhovaardigde Nederlander te zijn, in dezelfde mate rijzen.

De zending van STICKE naar Pruissen ter beslechting van ingewikkelde geschillen [4]) in den boezem van het Keurvor-

---

[1]) Resolutie ahn die Niederl. natie das Saltz u. anderen handel betreffend en Resol. der Stadt Königsbergen wegen *freier begrebniss der Niederländischen nation. Sign. Hiob Lepner* Secretar.

[2]) »Te Konincxbergen naedat ick de vrije begraefenisse voor die Nederlanderen van onse Religie met vele moyte bij die moetwillige Gemeente aldaer hadde obtineert, hebbe alle devoir gedaen om dieselve oock 't ontlasten van die servituyt dat sy haer *solt* (zout) niet mogen opslaen.” (STICKE, Rapport).

[3]) Uit Koningsbergen, $\frac{2}{12}$ Julij 1617.

[4]) Brief van den Markgraaf JOHAN GEORG 12 Dec. 1618 aan DID. STICKE: »Jampridem intelleximus, Te ab Illustr. Ordinibus Provintiarum Unitarum ante biennium in Prussiam ad conciliandas factiones ablegatum, ita prudenter et moderate te gessisse, ut cum Electoralis nostrae domûs commodo et tuâ laude

stelijk Huis en anderszins, met gelukkigen uitslag bekroond, was voorafgegaan door zijne bemoeijing, nevens JOHAN BIEL en FREDERIK VAN DE SANDE, ten behoeve van het Hanzeverbond, in 't bijzonder van de belegerde stad *Brunswijk*. — Wij voerden hiervoren OLDENBARNEVELT sprekende in, en hoorden hem roemen op den bijstand bij die gelegenheid verstrekt en op de met gemelde Staatslieden te *Lubeck* en *Hamburg* gehouden briefwisseling [1]). — Maar nog een ander talentvol Man, FOPPE VAN AITZEMA, door den onsterfelijken HOOFT met den vreemdklinkenden titel van »*gewoonlijke Legger*" (Resident) van H. Ho. Mog. bij de Hanzesteden bestempeld, treedt hier voor het eerst te voorschijn [2]). — In vervolg van tijd moge het politisch gewigt dier betrekking aanmerkelijk gedaald zijn, zoodat zelfs de woelige en onrustige avonturier, Fries van geboorte, maar vóór zijne aanstelling tot diplomatisch Agent in Nederlandsche dienst, Raad en Vice-Kanselier van den Hertog van Brunswijk, in de meening van sommigen niet veel meer dan »*een doodeter* [3])" geworden was, teregt oordeelden anderen uit het oogpunt van handelsbelang, dat »aan 't voeden van goed verstand tusschen deze landen en de Hanzesteden, onzen Staat en in 't bijzonder der stede *Amsterdam* niet zoo luttel gelegen scheen," of het ambt bleef der kosten ruim waardig.

Dat het geschil der stad *Brunswijk* met den Hertog slechts eene aanleiding [4]), de zorgelijke toestand daarentegen van

Provintia illa nunc in quieto et pacato statu sit — studium tuum — eo magis laudantes quod in senili aetate tuâ tam longinqui itineris et laboriosae commissionis molestias animosè suscepisti et confecisti."

1) Z. boven bl. 242 en de Aanspraak van DU MAURIER. bl. 287.

2) HOOFT, *Brieven* 18 Sept. 1630 (Aan JUSTUS BAAK) fol. 189. Hij noemt hem AISMA, »die voor een overbequaam persoon gaat." — (Uitg. van 1738).

3) HOOFT, *Brieven* (Aug. 1637) aan JACOB VAN DER BURG, No. 575, fol. 430.

4) In den aanvang der verdeeldheid hadden de Staten-Generaal den Hertog begunstigd. *Register v. Holland* 28 Jan. 1606: »Gedelibereert zijnde op het

Europa in 't algemeen de eigenlijke drijfveer tot het Verbond der Republiek met de Hanze en eerlang met GUSTAAF ADOLF geweest was, zal gereedelijk kunnen worden aangetoond. — Door zijn kweekeling FRANÇOIS VAN AERSSEN, toen nog Gezant te Parijs, deswege ingelicht, schreef DUPLESSIS-MORNAY aan een zijner vrienden te Venetië [1]: »De Nederlandsche Staat bevestigt zich hoe lang zoo meer; in dit oogenblik is er tusschen hem en de Duitsche Hanzesteden, wier getal en vermogen u bekend zijn, een verbond op het tapijt. Men wil de krijgsmagt dier steden op den voet van die der Staten inrigten, en is het nood, Prins MAURITS gezamenlijk tot Veldheer kiezen. — Dit zal de sterkte der Staten verdubbelen, hen door al hunne naburen doen ontzien, en voor hunne vijanden geducht maken." — VAN AERSSEN zelf, die herhaaldelijk over den tragen gang der onderhandelingen met de door nijd en ijverzucht verdeelde Leden der Hanze klaagde, meldde later aan MORNAY: »De Groote Heer is naar Konstantinopel in het serail teruggekeerd. Zijne komst alleen had den stand der zaken in Duitschland kunnen veranderen. Nu zal de Keizer met zijne Katholijken nieuwe ontwerpen smeden; de Ligue van *Munchen*, uit Rome ontsproten, breidt zich weldra over de geheele wereld uit, en Europa ziet zich allengs in een' Godsdienstoorlog gewikkeld [1]. — Onze Republiek

---

versoek van S. Mt. van Denemarken, en Hertoge van Brunswijk — ten einde Syne Gen. Graaf ERNST v. *Nassauw* voor een sekeren tyd haar mogte toegesonden, en t' haren dienste jegens de stad *Brunswyk* geëmployeert worden" enz.

1) *Mem. et corresp. de* DUPLESSIS-MORNAY, T. XI. 436 suiv. (Aan ASSELINEAU, 25 Mei 1612). »Cet Estat là se va consolidant de plus en plus; et vous dirai que de present se traicte une ligue entre icelui et les villes anseatiques d'Allemaigne, desquelles vous cognoissés le nombre et la puissance. Par le traicté, la milice des dictes villes doibt estre dressée à la façon desdicts Estats, et au besoing commun, conduicte par le Prince MAURICE." Z. meer in *Nederland en Zweden*, bl. 96.

2) VAN AERSSEN aan MORNAY, 31 Mei 1613. (T. XII. 245; z. mede 9 Mei

heeft met de steden *Lubeck*, *Brunswijk* en *Maagdenburg* een naauw verbond aangegaan. De artikelen worden op schrift gebragt, en de voorwaarden zijn zoozeer in ons voordeel, dat men haast twijfelen zoude, of zij daaraan kunnen voldoen. — Ons is het opperbeleid der Unie bij uitsluiting opgedragen: zij zijn gehouden, in allen deele onze stappen te volgen. *Danzig*, *Rostock*, *Hamburg* en andere zullen zich spoedig naar het voorbeeld schikken, en vermoedelijk sluit zich de geheele Hanze aan. — Zeker vordert ons belang, afzonderlijke verdragen te treffen, en zal deze onderhandeling den naijver der Vorsten wekken; doch wij denken aan de toekomst [1]), en wenschen met het Noorden bevriend te zijn, alwaar de Koning van Spanje dien van Denemarken door vleitaal poogt te belezen."

Deze was derhalve de politische beteekenis en strekking der Alliantie, in 1613 en 1615 aanvankelijk op kleine, daarna op ruimer schaal, voor den tijd van 15 jaren gesloten [2]), en door gelijksoortige Tractaten deels met Duitsche Vorsten [3]), deels met den Koning van Zweden versterkt. — Deze was de zin van het aan H. Ho. Mog. toegekend hoofdbeleid, ter bevordering der eenheid van wil en daad bij een zoo ongelijkslachtigen Bond.

1613, p. 209): »J'ai peur que par de petits degrés, on nous veuille embarquer en une *ligue de religion*, laquelle, de quelque part qu'elle vienne, procurera la ruyne de l'Europe."

[1]) »Nous jettons l'oeil sur l'advenir, et desirons conserver le Septentrion, où le Roy d'Espaigne faict muguet de celui de *Danemarck*." — *Mem. et Corresp.* T. XII. 169. *Nederland en Zweden*, bl. 99 volg.

[2]) Verdrag met *Lubeck* (Mei 1613) bij DUMONT, *Corps Diplomat.* T. V, P. II. p. 231.

[3]) 16 Mei 1613. AITZEMA, *Saken v. Staet,* I Boek fol. 58 volgg. Tractaat in het Duitsch geteekend te *'s Hage* met Paltzgraaf FREDERIK, krachtens volmagt van 20 Maart 1613, te Rottenburg. an d. Tauber verstrekt door of namens Paltzgr. JOHAN en den Landgraaf MAURITS *v. Hessen,* JOHAN SIGISMUND, CHRISTIAAN en JOACHIM ERNST v. *Brandenburg,* JOHAN FREDERIK, Hertog van *Wurtemberg* en *Teck,* GEORG FREDERIK, Markgraaf van *Baden*, CHRISTIAAN, Vorst van *Anhalt* en GODFRIED, Graaf van *Oettingen.*

Dit, gewis opmerkelijk, beding lokte in de vorige eeuw de niet onnatuurlijke verheffing van ons Vaderland uit, daar het, zeide men, doet zien, »hoe hoog de Vereenigde Staat nu boven de Hanzesteden stond," van welke weleer één enkele ons het hoofd dorst bieden [1]).

Voegt men bij de overweging der onrustbarende gesteldheid van Europa en der gevaren, welke den Protestanten in Duitschland, der Republiek bij het einde van het Bestand, over het hoofd hingen, de grieven van den handel en scheepvaart over de knevelarijen van Denemarken, aan Zweden in meerdere of mindere mate met Nederland en de door CHRISTIAAN IV aanhoudend belaagde Hanzesteden gemeen, het verband, de verwantschap van al die, zonder openbare vredebreuk, bedektelijk tegen verdere kwellingen of gevreesde aanslagen van den Deen gesloten verwerende Alliantiën, springt in het oog. — Indien men thans, zonder oorlog met Denemarken, zich van de vriendschap van Zweden duurzaam kon verzekeren; indien men door het dubbel verbond met dit Rijk en met de Hanze, het Protestantsch Statenstelsel bevestigde en zich tegelijk tegen CHRISTIAAN's klimmende aanmatigingen in de Sont, tegen de belemmering der vischvangst in het Noorden beveiligde, scheen het gunstig oogenblik niet te mogen ontglippen. — Hooren wij het Vertoog van BIEL, VAN DEN SANDE en STICKE, te *Lubeck* voorgedragen en hunne van daar aan de Nederlandsche Hanzesteden in 1615 gerigte depêches. —

[1]) LUZAC, *Hollands Rijkdom*, III. 343. AITZEMA, *Saken v. Staet* IIe B. fol. 172. Art. IV van het verdrag met *Lubeck*; fol. 188. Art. IV van het verdrag van Dec. 1615 met de Hanze: »Die Heeren Staten-Generael sullen dese Unie den gemeynen wesen der Vereenigden ten besten *dirigeren*, doch alsoo, dat in allen wat voorghenomen werden sal, een yegelijck deel de vrye stemme sal hebben te geven, tot welcken eynde dan alle tijt van wegen de Oostersche Hanse-steden eenige *in den Hage*, ofte andere plaetsen daer de Heeren Staten-Generael sullen vergaderen, mede sullen moghen sijn by de raedtslagen, die dese Unie en wat daervan dependeert, aengaen."

»Wij sijn, berigten zij [1]), op Woensdag den 13en dezes alhier angecomen ende op ten naestvolgenden dach in de vergaederonge van de Hanse-steden, daer, neffens de Gedeputeerden der stadt *Lubeck*, als *Directeurs*, present waeren de Gesanten van *Bremen*, *Rostock*, *Wismar*, *Maegdeborg*, *Brunswiek*, *Dantsich*, *Hamborg* ende *Lunenborg*, hebbende mede volmagten en instructiën van verscheyden andere Hansesteden; ende wij sijn van wegens onse Principalen als olde Bondtgenoten [2]) van de Hanse in derselver vergaederonge seer wel ontfangen. Ende wij hebben in de deliberatiën ende raetslaegen sonderlinge contentement gehadt, dat de Heeren van den Hanseraedt seer wel begrijpen het ogenmerck van den Coninck van Dennemarcken ende van den Hartog van Brunswyck, als daertoe tenderende om der Hansesche Societeyts ende daertoe gehoorende treffelicker steden macht, ansien, vrij-ende gerechticheyden te swacken ende soo doenlick te vernietigen, ende dat haere Heeren met alle redelicke en toegelatene middelen sich gedencken daertegens te stellen, waertoe dan egeen ander bequaemer middel en heeft cunnen bedocht worden dan d' Unie met de Ho. Mo. Heeren Staten-Generael, welcke Unie alle d' Affgesanten neffens ons oirbaerlick, eerlick ende nootwendig hebben geacht." — Eenige dagen daarna, uit 's Gravenhage daartoe gelast, verklaarden onze Gezanten zich bereid, »over d' alliancie ende verbuntenisse" tusschen H. Ho. Mog. en H. Heerl. in handeling te treden, inmiddels van wege de

---

1) Verg. in NIJHOFF's *Bijdragen*, 1ste Deel (1837) bl. 190 volgg. de door Mr. L. A. J. W. Baron SLOET medegedeelde depêche uit *Lubeck*, van 25 Sept. 1615 door BIEL en V. D. SANDE gerigt aan de Regering van *Zutphen*, met het naschrift: »U. E. sal dese wel believen te communiceren de Heeren van *Doesburch*."

2) Verg. F. E. BERG *van Middelburgh*, Prijsverhandeling *de Nederlanden en het Hanseverbond*, Utrecht 1833; Mr. E. D. RINK, *Beschr. der stad Tiel* (Tiel 1836) bl. 215 Bijvoegs. bl. 14—19 (Vergadering der Geldersche Hanzesteden te *Arnhem*, 16 Aug. 1615); P. C. MOLHUYSEN in NIJHOFF's *Bijdragen*, 1ste Deel bl. 174—187.

Staten-Generaal, vermanende »tot onderlinge enigheit, courageieuse ende constante resolutie," en wijzende op het voorbeeld der »mannelicke resolutie, constantie en couragie" van H. Heerl. »loffelicke Predecesseurs van olden tijden." — Zij verzekerden dat de Nederlandsche Hanzesteden »van geen geringe macht ende consideratie," en ook H. Ho. Mog. niet zouden stilzitten, en »d' oppressie van sulcken ouden loffelicken stadt (Brunswijk) [1]) mit deselve geallieert, niet zouden gedoogen »boven recht ende redenen [2])." — Niet vóór den 14[den] Junij 1616 evenwel kreeg de lang slepende onderhandeling haar volkomen beslag, zijnde op dien dag het in December bevorens geteekend Tractaat, door den daartoe uitdrukkelijk gemagtigden Syndicus van *Lubeck*, JOHAN DOMAN, ter vergadering der Staten-Generaal met plegtigen eede bevestigd, en de getrouwe nakoming bezworen van alle daarin vervatte punten en artikelen [3]). — Als bij uitstek in den toestand van Duitschland ingewijd, als voormalig ambtenaar en gunsteling van den Hertog van Brunswijk, door diens opvolger in den kerker geworpen, van zijne goederen beroofd en smadelijk verbannen, had de diep beleedigde FOPPE VAN AITZEMA [4]) onmiskenbaar een voornaam deel in het bewerken

---

1) Verg. WURM'S *Studien über die Lebensschicksale d.* FOPPIUS V. AITZEMA, enz. (Hamburg 1854).

2) *Cedul by monde in der Vereenichde Hanze Stedhe-Gesanten Vergaederinge binnen Lubeck* 28 Sept. 1616, bij SLOET t. a. p. — Z. wegens het verrigte door den Raad en Momboir van Gelderland, FREDERIK V. D. SANDE, het gedicht van PONTANUS op den beroemden, reeds in 1617 op 40 jarigen leeftijd weggerukten Regtsgeleerde en Staatsman. (Opera quae extant Cl. V. et Dom. *Frederici à Sande*, Arnhem 1658).

3) AITZEMA, *Saken v. Staet* 2e B. I[ste] Deel fol. 191: »Ich lobe u. schwere in nahmen und in die Ziele der Herrn Burgemeister u. Rahtsverwanten der Stedte *Lubeck*, *Bremen*, *Hamborgh*, *Rostock*, *Straelsund*, *Wismar*, *Magdenburg*, *Brunswieg*, *Lunenburg u. Grijpswald* — das sie sambt u. sonders" enz.

4) Z. bij WURM de door AITZEMA en zijne vrouw bezworen oorvede, 8 Julij 1614, vergeleken met zijne Memorie en eisch, den 19 Sept. 1629 bij den Keizer ingediend.

dier Unie. Door H. DE GROOT en CORN. VAN DER MYLE hoog gewaardeerd [1]), zoude hij eerst te *Lubeck*, sedert te *Hamburg*, de rij der Vertegenwoordigers van de Nederlandsche Republiek [2]) schitterend openen. En wederkeerig den *Hanzesteden*, die hij als den voormuur van onzen Staat, op eenerlei gronden van *Commercie* en *Religie* gebouwd, ook bij Prins MAURITS had geschetst, zoo in 't algemeen als in 't bijzonder eene reeks van jaren dienst bewezen hebbende, hebben zijne aanbeveling en aandenken buiten twijfel de benoeming van LIEUWE VAN AITZEMA tot Resident te *'s Hage* bevorderd.

Betrekking tot Rusland en Polen.

Niet minder dan *drie* Gezantschappen uit *Moscovië* verschenen in Nederland omstreeks het einde van OLDENBARNEVELT's Ministerie, in 1614, 1615 [3]) en 1618. — De aanstelling van een vasten *Resident* der Republiek aan het Hof van den Czaar was door de Staten van Holland aangedrongen, maar ter Generaliteit opgehouden. — Van de buitengewone Ambassade ter bemiddeling van den vrede tusschen Rusland en Zweden, met den Heer van VEENHUIZEN aan hare spits, is

---

1) BURMAN, *Syllog. Epist.* II, 439: »Ordines foederati cum multa habeant agenda apud Balticas civitates, neminem reperire potuerunt cui potius legationem et quidem permanentem crederent." Verg. mede bij DODT, *Archief* VI. 272 den brief van den Utrechtschen Gedeputeerde aan LEDENBERCH (31 Julij 1617).

2) Wenschelijk is het, dat wij uit de wèlversneden pen van Prof. C. F. WURM, wegens het diplomatisch bedrijf en de te *Hamburg* berustende nagelaten handschriften van den Nederlandschen Minister-Resident aldaar in het midden der vorige eeuw J. J. MAURICIUS, niet minder belangrijke mededeelingen mogen ontvangen, dan welke wij dien scherpzinnigen Geleerde betrekkelijk de beide AITZEMA's verschuldigd zijn. — Verg. WURM's opstel *über den Rang diplomatischer Agenten.*

3) DUDLEY-CARLETON ($\frac{8}{18}$ Mei 1616) *Lettres* I. 45: »l' Ambassadeur de *Moscovie* qui a longtems attendu ici une saison favorable pour son retour" enz. II 270 (9 Junij 1618). »Un Ambassadeur de *Moscovie* étoit arrivé à La Haye le jour précédent, mécontent de ce qu'on ne l'avoit pas reçu avec plus de cérémonie."

vlugtig gewaagd. Al die zendingen en raadplegingen zijn door anderen zorgvuldig beschreven [1]), en behoeven door ons slechts even aangestipt te worden, of in hare politische strekking in het licht gesteld.

Met eenige uitvoerigheid integendeel willen wij melding maken van den reeds in 1589, bij het aanbreken onzer vrijheid, door een verlicht Nederlander helder ontwikkelden voorslag, om met den Grootvorst van het onmetelijk Rijk internationale betrekkingen aan te knoopen. — »Wy seynden uwe E. hier beneffens, dus luidt de depêche der Gezanten VAN EGMONT, VAN LOOSEN en VALCKE uit Londen [2]), seker *Discours* ons overgelevert by LUCAS ENGELSTADT aengaende den voirderlycken handel op Moscovien [3]); denwelcken uwe E. sal believen te visiteren en sulcx daerinne te doen als deselve tot bevoirderinghe van de neeringhe van den Lande bevinden sullen te behooren." — De luister van een Gezantschap werd, volgens den steller der Memorie, vereischt, om boven de Engelschen en de Hanzesteden gunsten en voordeelen voor de Nederlandsche kooplieden te verwerven, welke de kosten van den diplomatischen praal rijkelijk zouden vergoeden. — Doch men mogt de gelegenheid niet verwaarloozen [4]), en moest de zaak in diep geheim beleiden, om niet bij den vreemdeling achter te staan. — »Voer allen moste dat zeer secreet gehouden worden om zekere oorzaecken, soewel voor de En-

---

1) Mr. J. SCHELTEMA, *Rusland en de Nederlanden,* I. 71—115; Mr. H. BEIJERMAN, *Bijzonderheden rakende een Gezantschap, door onze Republiek in* 1615 *naar het Noorden afgevaardigd ter bemiddeling van den Vrede tusschen Zweden en Rusland; Nederland en Zweden,* 2e Stuk bl. 151—164.

2) 16 Junij 1589.

3) *Een cort Begryp ende Discours van den handel in 't Lant van Moscovien; ende wat genyet ende prouffyten men daervan hebben can, insonderheyt in onse Nederlanden.* — (Prov. Utrechtsch Archief).

4) *Qui a le temps et commodités et le perd, tard le recouvre,* herinnerde ENGELSTADT. CARLETON, *Lettres* III. 139 gewaagt van de Italiaansche spreuk, *Chi tempo ha, e tempo espetta, perde tempo.*

gelschen [1]) als voor de Hensesteden; want se twee poincten voer sich hebben daer metse groote obstacle ons doen connen in *Moscovien* ende wel alles ommestooten, welck zy nyet naelaten zouden te doene in zoeverre dat zy het minste hiervan mochten vernemen." — De bekwame steller zette uiteen, hoe men in diplomatische aanraking zoude kunnen komen, en welke voorregten men te bedingen had. — »Het zal met een Gesante ofte Gesanten derwaerts aen den Keyser ende Grootforste in der Moscovien gesonden wordende met *credents*-brieven en instructien tot die zaecke, noodich zyn nevens recommandatie en goede correspondentie aen eenige Heeren daer te senden; als den Cantzeler des Grootvorsten zwager, met dewelcken men alsoe wel zoude connen handelen (de maniere en gelegentheyt wetende) dat zonder eenich twijffel nyet alleyne de *privilegia* om daer te handelen, maer eenige thollen frye op zekere jaren, men solde mogen erlangen en erholden." — Hij meende dat zoo men den regten weg insloeg en zich van geschikte lieden en middelen bediende, gelijk men den Agent ORTEIL had verzekerd, men het wel daarheen zoude kunnen brengen, »dat alle coopluyden in het gantsch Keyserdom op 300 mylen in de ronde" op een bepaald punt of algemeene markt zouden zamenvloeijen, en wel door »expresse mandaten." — Men zoude ook kunnen verkrijgen, dat indien iemand eenig goed ter zee ontnomen of andere schade toegebragt wierd, »men het aldaer op dezelfde natie, derwaerts handelende, zoude moghen

---

1) Z. wegens de voorregten door de Engelschen in Rusland verkregen, SCHELTEMA I. 27—37, en RYMER, *Acta Publ.* T. VII P. II (A. 1613) p. 193. »Whereas our subjects trading the Cuntrie of *Russia*, by vertue of Treaties heretofore passed betweene our Royall Progenitors and Kings of this Realme, and the *Great Dukes Emperors of all Russia*, have a long time enjoyed sundry privileges, liberties and immunities in the course of their trafficque in those parts, whiche nowe by occasion of the late troubles and garboyles happened in that State — may receive great prejudice and impeachment." (Volmagt op JOHN MERRICK en WILLIAM RUSSELL).

verhalen," — men zoude er tegen lagen prijs zout kunnen koopen. — Nu de handel op Spanje en Frankrijk zoozeer vervallen was en als te gronde gegaan, behoorde men den nieuwen uitweg, door de Voorzienigheid aan de Nederlandsche kapitalen en ondernemingsgeest geopend, met erkentelijkheid te gebruiken. — Het ware tevens een overvloedig middel ter stijving der schatkist en tot het voortzetten van den krijg: — »Soo men siet dat in Hispanien ende Franckryck doer oorloge alles verdorven wordt en geruyneert, ende onse ryckdommen in onse Nederlanden besteet in coopmanschap en navigatien ter zee — wen men nu zulcx nyet gebruyken can, soe zyn nyet alleen de middelen van oorloghe ons benomen, maer oyck de gemeente in revolte gestelt. Deme nu voir te commen soe is nemen twijfel dan die almachtige Godt wil ons noch erholden en nyet verlaten, wyzende een ander wech dewelcke nyet minder is in proffyten voir onse Nederlanden alse de navigatie op Hispanien, waervoor wy hem behooren te bedancken en de middelen nyet te versuymen, maer sulckes met groote neersticheyt ende vlyte te verrichten, waerdoer voireerst de Gemeynte gestillet werde, siende de neersticheyt en voirsorge harer Regenten ende Overicheyt, en solden oyck de proffyten den gemeynen landen en inwoonderen wèldoen. — Insonderheyt soude het een grooten schat inbrengen van licenten, convoyen, thollen en dergelycke." — Gaan de schepen naar *Danzig*, *Riga* en Frankrijk meest in ballast, die naar Moscovie zijn zoowel op de heen — als terugreize met allerlei kostelijke waren geladen, en brengen meer mede dan 7, 8 of 10 schepen van *Danzig*. — Voorheen, toen *Nerva* nog Russisch was en Lijfland nog niet den Polen was afgestaan, kon men op éène reize derwaarts rijk worden. — De handel was toen zoo aanzienlijk [1]), dat

[1]) SCHELTEMA, I. 65—70 (*Vaart en handel der Nederlanders op Nerva.*), en verg. het gesprek van GUSTAAF ADOLF met G. VAN VOSBERGEN (A. 1625), vermeld in deze *Inleiding, Eerste Gedeelte* bl. 178.

300 en meer schepen in een enkel jaar aldaar lading van de duurste koopmanschappen innamen, en er groote winst deden »nyet alleen op de waren zoe zy van daer brochten, maer oyck op de waren zoe zy daerhenen brochten." — Want men lette op den verbazenden omvang van het Rijk. »In gants Europa is kennelyck en wel bewust, wat grootmachtiger Heere den Keyser en Grootforste van der Moscovien is; oyck wat groote en menigerhanden Provintien hy besit en regeert, alsoe dat zyn land en heerschappye in de 600 mylen lanck en over 300 mylen breet is streckende. Deze zyne landen zyn zeer vruchtbaer en ryck van alderhande waeren en geven jaerlycx ontallycke goederen ute, wie dat gebleken is van langen jaeren herwaerts, insonderheyt ten tyde als de handelinge ter *Narve* van den Grootforste geleyt was [1])."

Maar zouden de voorgespiegelde en verwachte voordeelen duurzaam zijn, men moest dan ook trachten den Autocraat te overreden, wederkeerig een' Gezant »uyt der Moscovië herwaerts over in *Holland*" af te vaardigen, »omme alle Tractaten te confirmeren ende te bestedigen." — Dan, het ontzag voor ELIZABETH en de jammerlijke toestand van het door binnen- en buitenlandsche oorlogen kort daarna zoolang geteisterd Russisch Rijk, zullen de Staten-Generaal belet hebben, den nuttigen wenk te behartigen.

Het leed tot 1614 eer een Russisch Gezantschap te 's Hage opdaagde, en trots menige andere poging, over en weder, om elkander te verstaan [2]), kwam een eigenlijk Tractaat van koophandel en scheepvaart niet eens honderd jaren later, onder PETER den Groote tot stand.

Teregt heeft men gezegd, dat de Gezantschappen naar en

---

[1]) De markt was sedert naar *Colmogor* aan de *Dwina* verlegd. — Memorie van ENGELSTADT, vergeleken met SCHELTEMA, I. 30, 36.

[2]) KLUIT, *Hist. Feder. Belg. Feder.* p. 323 sqq. (*Federa commercii cum Imperio Russorum*). Index Chronol. n°. 422 (A. 1648) WICQUEFORT, *Hist. d. Provinces-Unies*, Preuves p. 389 suiv. (Zending van BURGH, vader en zoon).

uit *Moscow* in de XVIIe Eeuw, meer commerciele dan staatkundige betrekkingen ten doel hadden [1]); hoewel men al dadelijk bij de beantwoording van den brief van Czaar MICHAËL FEODOROWITZ [2]) in 1613 uit het Huis *Romanow*, het thans nog regerende, ten troon verheven, niet naliet dezelfde snaar aan te roeren, welke wij reeds meermalen hebben hooren klinken. — Bij den nieuwen Keizer, die over de vijandelijkheden zijner naburen, met name van den Koning van *Polen* sterk had uitgeweid, en geen begrip hebbende van de republikeinsche staatsinrigting, tot bekoming van onderstand niet aan H. Ho. Mog. maar aan Prins MAURITS had geschreven, haalde men evenzeer in 't breede op [3]), hoe »nu omtrent vyftigh jaeren geleden, die schaedelyke secte en factie der *Jesuiten* en hare adherenten soovele credits by de Fursten dezer landen hadde gekregen, dat dezelve jegens hare eeden en beloften alle regten en vryheden dezer landen onder de voet traden, ende seer groote tyrannyen, overdaden en onbehoorlykheden over die conscientien, personen en goederen der ingesetenen pleeghden, en dat hetzelve met goedtheyt niet gerecht en konde worden," zoo dat men ten laatste het juk had moeten afschudden en een 40jarigen oorlog, thans door een langdurig Bestand geëindigd, onafgebroken voeren tegen den Koning van Spanje, »daervan, merkten de StatenGeneraal niet zonder geslepenheid aan, de tegenwoordige is zwager van SIGISMUNDUS Coninck van Polen, en soowel als dezelve Coninck van Polen, by den *Jesuiten* [4]) en andere diergelycke tot alle onbehoor-

1) SCHELTEMA, I. 9 volg.

2) SCHELTEMA, I. 371—385. (naar een afschrift, waarop door OLDENBARNEVELT is aangeteekend: »*Kopye van het translaet van Kzaer Furst van Moscovien in Junio nach scheppinge* 7121, *ons* 1613").

3) SCHELTEMA, I. 386—393 (27 Maart 1614). De brief der Staten-Generaal werd door OLDENBARNEVELT als Voorzitter geparapheerd.

4) Dit verwijt ademde geheel den geest van die dagen. Ook CARLETON, *Lettres et négoc.* I. 147 (1 Dec. 1616) van de in Pruissen verwekte tweespalt sprekende, zegt aan WINWOOD: »les troubles de ce Païs sont le

lyckheden en violatiën van eeden en beloften misleyt wordt." Praalde aan het hoofd van den Russischen brief de optelling der lange rij van Gewesten, over welke de Keizer heerschte, de Staten-Generaal somden in den aanhef van hun antwoord niet slechts een voor een, de Vereenigde Nederlanden, »en een goede partye van *Brabant* en *Vlaanderen*" op, maar verzuimden niet zich ook bezitters van »vele Ryken en landen in de *Oostindien enz.*" te noemen, en gewaagden met zelfbehagen van het nationaal vermogen in schepen en koopmanschappen, in leeftogt en krijgsammunitie, in »menigte van vroom en industrieus volck, beter als eenighe andere Rijcken ofte landen." — Te *Archangel* handelden onze ingezetenen, zeiden zij, reeds met meer schepen, en voerden meer in en uit, »als alle andere natien te samen, gelyck oock in vele andere Rycken geschiet." — Maar wijzende op de heilzame gevolgen, die uit een milder handelstelsel voor Rusland zoowel als voor de Republiek zouden voortvloeijen, en op het voorbeeld van den Keizer der Turken [1]), die den Nederlanders onlangs meerdere vrijdommen had verleend, namen zij deze gelegenheid te baat om bij den Czaar op de toekenning aan te dringen van zoodanige voorregten [2]), als Z. Keiz. Majesteits »beste vrienden en geallieerden" deelachtig waren. — Wat men meer bepaald met dit verzoek beöogde, bleek uit een naderan brief van Prins MAURITS [3]), waarbij ten behoeve

fruit des semences jettées par les Jésuites, qui sont établis là par le Roi de Pologne."

1) »Hetwelk seer wysselyck insiende ende overwegende de jegenswoordige Keyzer tot *Constantinopolen*, heeft noch in den voorleden jare — dezer landen onderzaten — geaccordeert" enz.

2) Verg. bij AITZEMA, Elfde Boek, (III. 874, 384) KLUIT, *Index Chronol.* n°. 336 de in Maart 1631 door ALB. COENR. BURGH en JOHAN V. VELTDRIEL verkregen Capitulatie.

3) 18 Junij 1614. Die brief werd in 1722 door Prins KOURAKIN als Bijlage tot de Memoriën over den Keizerstitel overgelegd. Verg. SCHELTEMA, *Rusland en de Nederlanden*, IV. 105, 374—378.

van Amsterdamsche kooplieden en Regenten de vrije en onbelemmerde doortogt verlangd werd [1]) »tot in de steden van *Armenia*, *Media* en *Persia* langs de groote rivieren van de *Dwina* en de *Wolga*, en door de Kaspische zee."

Dan, genoeg van den bloeijenden, telkens waar het pas gaf, door 's Lands regering bevorderden handel. — Gedurende zijn verblijf in Zweden in 1610, had CORN. HAGA, die streng genomen geen *Gezant* kon heeten, maar bij een' *actus ad omnes populos* met een algemeen officieel karakter bekleed was, niet nagelaten zich met de Ambassadeurs uit *Moscovië* bij KAREL IX in aanraking te stellen en hun de belangen der Nederlandsche schippers en kooplieden »in der *Mosco* trafiquerende," ten zeerste aan te bevelen [2]). — Ook was de meergemelde Ambassade van OLDENBARNEVELT's schoonzoon, den President, Heer van VEENHUIZEN, van BAS en JOACHIMI, blijkbaar het uitvloeisel der bekommering van onze reeders en handelaren [3]), wier vaart op de Oostzee door den gelijktijdigen oorlog van drie Magten, Polen, Zweden en Rusland geweldig werd belemmerd. Gretig derhalve traden H. Ho. Mog. bij de Engelschen niet willende achterstaan, als middelaren op, na hunne tusschenspraak aan den Grootvorst te hebben aangeboden [4]), door dezen in meer of min stellige bewoordingen aangenomen. Dat er een bepaalde uitnoodi-

---

1) Onder deze telde men drie WITSEN's en bovenaan REINIER PAUW, met zijne zonen ADRIAAN en MICHIEL.

2) *Nederland en Zweden*, bl. 188 volg.

3) Teregt merkt WICQUEFORT aan (*l' Ambassadeur et ses fonctions* I. 34): »Les Moscovites ont quelque commerce (diplomatisch verkeer) avec l' Angleterre et avec les Provinces-Unies, à cause du trafic, où le *Czaar* mesme a bonne part."

4) Brief der Staten-Generaal 16 Aug. 1615: »welcke onse dienstige *aenbiedinge* Syne Keys. M^t by syne laetste brieven in date 8 Augusti des voorgaenden jaers verclaert heeft hem *aengenaem* te zyn geweest;" en brief der Nederlandsche Gezanten aan den Grootvorst $\frac{15}{5}$ Nov. 1615, herinnerende hoe H. Ho. Mog. »haere vrindtlycke intercessie — tot beslechtinge derselve differenten S. Keys. M. dienstelick hadden *aengeboden*."

ging tot de Staten-Generaal zoude gerigt zijn geweest, zoo uitdrukkelijk als die waarop Koning JACOB, de *Bevrediger* bij uitnemendheid, zich van den kant van Moscovië verhovaardigde, schijnt betwijfeld te mogen worden, al leest men in de nadere Instructie, welke de Nederlandsche Gezanten voor het geval van eene ontmoeting met CHRISTIAAN IV ontvingen, letterlijk het volgende [1]). »Sullen voorts in 't cort verhalen, dat soowel den Coninck van Sweden, als oock den Groot-Forst van Moscovien Haere Ho. Mog. hebben *geinviteert*, omme te helpen bemiddelen een goede equitable vrede tusschen henl. ende dat H. Ho. Mog. belooft hebben, daertoe in voorvallende gelegentheyt alle goede offitien by te brengen, daerinne volgende het loffelick exempel van de Co. Ma^t van Groot-Britannien [2])." — Bij den achterdochtigen Deen wilde men er den glimp aan geven, alsof men door beide Kroonen ware uitgenoodigd. Maar vergissen wij ons niet, zoo was alleen door GUSTAAF ADOLF de bemoeijing der Staten-Generaal *verzocht* [3]), welke als tegenwigt de overhelling der Engelsche Gezanten ten gunste van Rusland, kon verhinderen of onschadelijk maken. — Wat hiervan zij, ook in het barre Noorden moesten onze landgenooten de ijverige medestanders en geestverwanten van Spanje en Polen vervolgen, en als middel van overreding tot verzoening, »aan beide zijden doen verstaan, dat de *Jesuitische* factie en de Koningen, wezende fauteurs van dezelve, ontwijfelijk daartoe tragten, dat zij deur deze quaestiën en misverstanden, van den

---

1) 15 Aug. 1616. *Nederland en Zweden*, bl. 211.

2) »And whereas we have been further requested, roemde Koning JACOB, by the saide Ambassadors of the said *Great duke*, to be a *Mediator* betuixt him and our deere Brother the *King of Swethen*" enz. (18 Junij 1614) — *de Pace inter dictum Regem Russiae et Regem Sueciae medianda.* RYMER, *Acta Publica* T. VII P. II p. 202 sp.

3) Brief der Nederl. Gezanten uit *Nerva* 22 Sept. 1615: »Alsoo Uwe Co. Mat^s Ambassadeur, Heer JACOB V. DYCK in voorleden maand Julio den H. H. Staten-Generael heeft voorgedragen, ende van wege U. Co. Ma^t begeert" enz.

persoon, de Rijken en onderzaten van de eene en andere meesters mogten worden [1])."

Van de Negotiatie zelve valt niet veel te zeggen: de slaafsche, angstige gehoorzaamheid der Russische Commissarissen, gedachtig aan de zweepslagen die hen wachtten wanneer zij »in 't minste yet buyten haere Instructien [2])" deden, sloot alle vrije diplomatische bedrijvigheid uit. Hoe had men met die kleingeestige, achterdochtige en bevreesde lieden [3]) kunnen onderhandelen? Vreemd aan alle vormen en gebruiken van het internationaal verkeer, zeiden zij, naar het verhaal van onze Ambassadeurs, met schoolsche getrouwheid eene les op, »ten deele uyt een rolle, ende ten deele van buyten, by een yeder syne portie, beginnende van den eersten tot den laetsten [4])." — Ziedaar de toenmalige NESSELRODE's zelfs bij de Turken achterlijk, nog wel eene halve eeuw daarna [5]), in de eerbiedige bejegening van Gezanten. — GUSTAAF ADOLF in een zijner brieven aan onze landgenooten, schroomde niet zijne wederpartij kort weg *Barbaren* te noemen [6]), bij welke de Ambassadeurs, trots hun voorbeeldig geduld, een kostbaren tijd verspilden. Maar ook de Zweedsche Gevolmagtigden hadden zich, nu en dan, stijfzinnig betoond op punten, welke in het oog der onzen kleinigheden waren, en de echt- republikeinsche vermaning uitlokten, »datter weynich aen gelegen was [7]), off der Princen titulen in de acten van *Eedtleistinge* ende *Cruys-kussinge* in het lange, ofte in het corte werden

---

1) SCHELTEMA, I. 83; BEIJERMAN t. a. p.

2) *Rapport der Legatie* van R. v. BREDERODE, BAS en JOACHIMI.

3) Verg. BEIJERMAN t. a. p.

4) *Rapport der Legatie. Nederland en Zweden* bl. 217.

5) WICQUEFORT, *l'Ambassadeur* T. I. 475 (Sect. XVIII) »Si les Turcs sont cruels, insolens et superbes, les Moscovites sont incivils, barbares et brutaux;" enz.

6) *Nederland en Zweden*, bl. 219. (9 April 1616): »Sin vero nihil vos apud *Barbaros* amplius effecturos credatis," enz.

7) *Rapport der Legatie.*

uytgedruckt; maer dat het aen Haere Ma[ten] en haeren Staet hoochlyck importeerde dat den tydt niet en werde deurgebracht met onnoodige disputen."

Deze en andere proeven van onpartijdige waarheidsliefde, ook jegens den Koning van Zweden [1]), zuiveren onze Gezanten van den blaam, dien de Britsche Bemiddelaar, JOHN MERRICK, zelf tastbaar op de hand der Russen, op hen poogde te laden, hen als voorspraken der Zweden afschilderende. — De rusteloos bedrijvige Agent der Engelsche kooplieden in Rusland, had overigens geene kunstgrepen ontzien, om de Nederlanders van de eer der zamenwerking tot den vrede uit te sluiten, en in de schatting der Russen te doen dalen [2]). — Hier bleek uit de hatelijk-vernederende vragen van MERRICK [3]), het onwaardeerbaar nut der in het volgend jaar door OLDENBARNEVELT's zorg bedongen lossing van de voorheen aan ELIZABETH verpande steden, nog immer door de Engelschen bezet, en welke last de Republiek tegenover Groot-Britannië voortdurend in zekere afhankelijkheid hield. — Desniettemin, en al hebben de namen van REINOUT VAN BREDERODE, Heer van *Veenhuizen*, van DIRK BAS en ALBERT JOACHIMI, niet naast dien van den Brit, in het Tractaat, later tusschen Zweden en Rusland gesloten, eene plaats mogen vinden [4]); meer dan de

---

1) »Sonder dat wy willen aenroeren andere circumstantien van binnen als *buten* Uwe Kon. Mat[s] Landen, die niet sonder redenen in consideratie connen comen." Uit *Gleboova*, 6 Febr. 1616. (*Rapport der Legatie*).

2) *Nederland en Zweden*, bl. 153, 158. — Z. wijders RYMER, *Acta Publ.* T. VII, P. II p. 193 sq. (A. 1613) p. 202, »Sir JOHN MERRICK Knight — Ambassador" (A. 1614).

3) »Wy antwoorden, dat hem (MERRICK) kennelick was dat Uwe Ho. Mog. noch groote somme van penningen aen de Co. Ma[t] van Groot Britannien schuldich zyn; daeromme het bezwaerlick vallen soude andere Princen (den Russischen Grootvorst) groote sommen te leenen." (*Rapport*).

4) »Ten waere Mr. THOMAS SMITH en GEORGE BRUCKHUSEN hadden verclaert dat de Groot Britannische Ambassadeur *zoude aftrecken*, by sooverre als van Uwe Ho. Mog. mentie werde gemaect in de acte, enz. (*Rapport*).

bekrompen jaloezij van MERRICK hadden de wijze toegeeflijkheid, het stalen geduld en de onzijdige tusschenspraak der Nederlanders den weg tot den vrede gebaand. — Al werden zij door het listig gezaaid en minachtend wantrouwen, door de afgelegenheid van *Moscow* en de onveilige wegen weêrhouden, het Keizerlijk Hof te bezoeken; al genoten zij niet, gelijk MERRICK, het zelzaaam voorregt van de *klare oogen* van den Czaar te mogen *zien*, zij getroostten zich gaarne die ontbering der gunst van den half Aziatischen Despoot [1]), en vonden voor hun zoo verdrietig verblijf van acht maanden in het onherbergzaam Rijk, door felle koude, ziekte en sterfte van edellieden van hun gevolg geteisterd, overvloedige vergoeding in het luisterrijk en tevens gulhartig onthaal bij GUSTAAF ADOLF, in zijne onbewimpelde erkenning [2]), dat zij de grondslagen hadden gelegd, waarop het gebouw van den vrede met Rusland moest worden opgetrokken.

Schoon de schitterendste onderscheiding voor het Hoofd der Ambassade was wèggelegd en de edele Koning in OLDENBARNEVELT's schoonzoon bij uitstek [3]) de Republiek wilde huldigen, met welke sedert de Alliantie van 1614 met elken dag de banden naauwer waren toegehaald, was van het drietal Gezanten niet het minst bedrijvig de Zeeuw JOACHIMI [4]),

---

1) Verg. by Dr ERNST HERRMANN, (Hamburg 1846) *Gesch. des Russischen Staates*, III. 730—736. (Der Zar u. seine Diener).

2) Aan de Staten-Generaal (12 Junij 1616 st. Jul.): Die weilen nunmehr durch Euwre Abgesanten diese *fundamenta* gelegeth worden." *Erklärung u. Resolution* (10 Junij 1616) »Dasz dasjenige so löblich u. durch der Herrn höchsten fleisz u. fürsichtigkeit *untergebawet*, müge dermahleins vollenzogen werden."

3) »Den Heer VAN VERNHUYSEN vereert met den titel ende eerestand van Welgeboren Vryheer van *Wesenberg*;" BAS Ridder geslagen, JOACHIMI's wapen vermeerderd. (*Rapport der Legatie*).

4) Antwoord op de vraag van MERRICK wegens het opbreken van dit beleg: »Wat Syne Ma^t hadde *gedacht* te doen, eer Uwe Ho. Mog. Gesante daer aenquam, dat ons 't selve onbekendt was, doch dat de Gesante (JOACHIMI) daervan met S. M hadde gesproocken."

die het eerst en alleen naar GUSTAAF toog, en aan wiens aandrang de staking van het beleg van *Pleskow* werd toegeschreven. Nog menigmalen zal de doorluchtige Staatsman die tot in negentigjarige grijsheid en in de neteligste geschillen buiten 's lands werkzaam was [1]), met lof herdacht worden [2]). — Reeds in zijne jeugd tot vereffening van het Oostfriesche misverstand geroepen, bereidde zich de toekomstige Ambassadeur bij het Hof van *St. James*, hier op ruimer gebied en door nieuwe oefening tot de verheven maar droevige taak, welke den alom geëerden Diplomaat [3]) in zijne laatste levensdagen, eerst als Bemiddelaar, vervolgens als voorspraak van den ter dood verwezen KAREL I, in de geschiedenis van den Engelschen burgerkrijg een onvergankelijke vermaardheid zoude verzekeren.

JOACHIMI en zijne Ambtgenooten hadden, nevens andere drangredenen bij GUSTAAF ADOLF, ook deze doen gelden, dat hij de Russen niet tot vertwijfeling moest brengen; dat hij zich wachten moest, hen in de armen der *Polen* te werpen. — Tot hiertoe spraken wij van de vijandige gezindheid van Koning SIGISMUND, die slechts het geschikt tijdstip verbeidde, om in openbare vredebreuk tegen de Nederlandsche Republiek [4]), Zweden's bondgenoot, uit te barsten. Ons blijft over, deze

---

1) *de la Rue, Staatkundig en Heldhaftig Zeeland*, (Middelb. 1736) in v. JOACHIMI, bl. 59—65. (Overleden 17 Mei 1654, 94 jaren oud). In 1646 sloeg men een' penning met 's Mans borstbeeld en het opschrift: ALB. JOACHIMI *Eq. Foederat. Belg. post varias in Europ. Legat. jam ordinar. in Brit. an.* 22 *aet.* 86. — Verg. nog VAN HARDERWIJK in den Zeeuwschen Volks-Almanak v. 1846.

2) Depêche van D'ESPESSES (19 Oct. 1624) aan den Staats-Secretaris D'OCQUERRE. — »Monsieur JOACHIMI — qui est un esprit qui passe l'ordinaire de ce pays."

3) H. GROTII, *Epistol.* n°. 823 (12 Sept. 1637): »D. JOACHIMIUS gnarus Anglicae Aulae et senectute venerabilis" enz.

4) Maar vermits uiterlijk de vrede met Polen voortduurde had STICKE in last, SIGISMUND's Gezanten ten Hove van den Keurvorst van Brandenburg »de behoorlicke visite, contre-visite ende complimenten te doen." Instructie van 16 Nov. 1616.

Afdeeling te sluiten met de bijna ongeloofelijke mededeeling, in de depêches van den Gezant in Pruissen, DIDERIK STICKE vervat, en welke de kroon zet op al hetgeen wegens het aanzien van den Vrijstaat bij vreemde Hoven onder het ten val neigend Bewind van 's Lands Advocaat verhaald is. — »Sollende, meldt STICKE, myn relatie concluderen met eene onvermoetelycke commissie, die ick van den Coninck van *Polen* versocht ben aen U. Ho. Mog. over te brengen; versoeckende deselve met U H. Mog. in goeder vertrouwen in Alliancie te treden; hebbende mij tot sulcken eynde door syne twee Gesanten ter handen gestelt seeckere by hem beraemde conditien [1]), mit verclaringe, dat ofte Syne Ma^t wel wiste te sollen offenderen twee van die grootste Princen ende sijne naeste verwanten, *Oostenryck* ende *Spangien*, soo was dieselve nochtans geresolveert sulcx te doen, indien dieselve tot de Alliancie kost komen. Ende ofte ick wel kan lichtelyck dencken, dese saecke ten respecte van *Sweden* ende anders swaricheyt sal hebben, soo heb ick nochtans goet geacht die conditien U. Ho. Mog. over te brengen, ofte villicht dieselve onder desen pretexte mochten goetvinden eenige vrindelijcke onderhandelinge tusschen die Coninck van Polen ende Sweden ofte iets anders ten dienste van die gemeene saecke by der hant te nemen. In allen gevalle heb geacht tot U. Ho. Mog. eere ende reputatie moet gereycken, van soo eenen grooten Coninck gerecercheert ende *geadoreert* te worden."

Wèl moest de opgeblazen hoogmoed van den verwaten Monarch gefnuikt en ten einde raads zijn, om zoo diep te zinken en de gunst der republikeinsche ketters, weleer met zijne gramschap bedreigd, af te bedelen. — Kon het SIGISMUND ernst zijn, de beide Huizen van *Oostenrijk* en *Spanje* [2]), aan

---

[1]) *Conditiones federationis a Rege Poloniae propositae* (A. 1617). Z. *Nederland en Zweden*, bl. 132 volgg. 191—194.

[2]) Het politisch overleg van Polen met Spanje kon echter uit den aard der zaak gemeenlijk niet zeer druk zijn: »Il re di Polonia siccome per la lon-

welke hij zoo innig verbonden was, te verlaten? Of trachtte hij alleen door het misleidend aanbod de Staten-Generaal in ijdele onderhandelingen te wikkelen, en inmiddels GUSTAAF ADOLF van de voordeelen van het Bondgenootschap met de Republiek te versteken? Of eindelijk was het hem alleen te doen, de bezorgdheid van den Zweedschen Vorst gaande te maken [1]) en hem in spanning en twijfel aan den duur dier mild vloeijende bron, geslingerd te houden?

Inderdaad vermogt GUSTAAF deels zelf door den glans van zijn klimmenden roem, deels door zijne kundige Vertegenwoordigers te *'s Hage* zooveel, dat de vriendschap der beide Staten haar toppunt bereikt had. Tegen het rijke Noordsche voortbrengsel, *koper*, of wel krachtens de gesloten Alliantie, verkreeg hij gestadig geld, krijgsbehoeften, manschap. Men verstrekte hem geoefende bouwmeesters en Ingenieurs, en bevorderde de ontwikkeling van het Zeewezen op de meest onbekrompen wijze door het toezenden van zee-officieren, schippers en matrozen. Een smaldeel oorlogschepen was, onder het bevel van OBDAM, naar de Oostzee gestevend. — Tallooze Nederlanders vestigden zich met iederen dag meer in Zweden, zoo in het door hen grootendeels gestichte *Gothenburg* [2]) als elders; hunne kapitalen, arbeidzaamheid en vernuft deden er den handel, onderscheidene takken van nijverheid, vóór alles

tananza e per la disgiunzione dei Stati *non ha che fare* col re di Spagna," schreef zelfs de Venetiaansche Gezant PRIULI (1604—1608) *Relazioni di Spagna* I. 888.

1) DUDLEY-CARLETON, *Lettres, Négoc.* T. II. 75 (24 Sept. 1617): »STICKIUS Ambassadeur des Etats auprès de l' Electeur de Brandebourg est en route pour revenir ici, avec des propositions que lui ont faites les Ambassadeurs de Pologne, pour une alliance entre leur Roi et cet Etat; quoiqu'on regarde la chose comme ridicule, et simplement comme un stratagême *pour donner de l' ombrage* au Roi de Suéde" enz.

2) Verg. het doorwrocht geschrift van wijlen den Baron DE GEER van Jutfaas, LODEWIJK DE GÉER van *Finspong en Leufsta.* (1587—1652). *Eene Bijdrage tot de handelgesch. v. Amsterdam in de* XVIIe *Eeuw.* Derde uitg. 1852) fol. 11.

het mijnwezen bloeijen. — Werden in de school van MAURITS Zweedsche krijgsoversten gevormd, Nederlanders bevochten thans mede de zegepraal der Zweedsche wapenen; Nederlandsche dichters bezongen den onsterfelijken Koning, zijne uit Nederland herkomstige Gezanten [1], de overwinningen, door Zweden en Nederlanders gezamenlijk behaald.

Wat wonder, zoo de in zijne hoogdravende eerzucht keer op keer jammerlijk teleur gestelde SIGISMUND [2]) met spijt den steun, door de Republiek aan zijn gehaten bloedverwant verleend, gade geslagen hebbende, op gelijke voordeelen vlamde? Wat wonder, zoo hij die niet zelf kunnende verwerven, zijner wederpartij zocht te onttrekken? Maar welk vertrouwen kon men te *'s Hage* in den dubbelhartigen Koning stellen, die persoonlijk Roomschgezind, met dispensatie van den Paus en met den blik op de Keizerlijke kroon van Rusland zijn oudsten zoon in de *Grieksche*, en een jongeren in de *Luthersche* Godsdienst opvoedde [3], alzoo laaghartig de volksgunst der Zweden bejagende? Kende hij de Nederlandsche Staten na eene dertigjarige ervaring, zoo weinig, dat zij zich aan den fraai in het Latijn uitgewerkten voorslag één oogenblik zouden vergapen, en den toekomstigen Bevrijder der Duitsche Protestanten, den Held wiens grootsche bestemming hun profetische schranderheid met niet duister voorgevoel zag doorschemeren, aan den gewetenloozen huichelaar zouden opofferen? Alles wèl overwogen, kon deze zelf dat niet gelooven.

---

1) VAN DYCK en JOH. RUTGERS (RUTGERSIUS).

2) Van den mislukten krijgstogt in Rusland meldt STICKE uit Koningsbergen 5 Febr. 1618: »Die Prince ULADISLAUS die alrede in sijne brieven ende pasporten den titel der Keyserdommen van *Casan*, *Astracan* ende andere landen tot *Muscovien* gehorende, gebruyckt hadde, synde mit groot verlies — wedergekeert na *Smolenski*."

3) »Als hebbende dispensatie om synen olsten Soon in die Greexe Religie op te voeden tot contemplatie van de *Muscoviten*, ende eene van die andere Soons in die Luterse ten respecte van *Sweden*." Rapport der Legatie van D. STICKE.

Zonder het antwoord van H. Ho. Mog. af te wachten, wendde hij zich met een bijna gelijkluidenden brief, den 20 April 1618 uit *Warschau* gedagteekend, tot LODEWIJK XIII en CHRISTIAAN IV, om ware het mogelijk, door het gezag der beide Koningen den onderstand der Republiek aan Zweden te stuiten. — Van dien brief bekwam men in Holland een afschrift door STICKE's naauwlettenden ijver. — Hier glimlachte men over SIGISMUND's onwaardigen stap [1]), en met medelijdend schouderophalen werd zijne Concept-Alliantie met hare niet te vervullen beloften in Gewesten waar de Koning niet meer dan de Staten te gebieden had, ter zijde gelegd.

Betrekking tot Venetië en Savoye.

Van de met het plegtig Gezantschap van CORNELIS VAN DER MYLE aangeknoopte diplomatische betrekkingen met de Republiek van Venetië, van de door hem bevorderde, welhaast in rook verdwenen ontwerpen van HENDRIK IV, is boven in het voorbijgaan gesproken. — Toch was sints den moord des grooten Konings de band tusschen Nederland en Italië inniger geworden, en zoo mogt OLDENBARNEVELT aan het einde der beknopte ontvouwing van zijn onwrikbaar vaderlandlievend stelsel, ook daarop wijzen, »dat hy zoowel den Hertog en Republijke van *Venetiën*, als den Hertoge van *Savoyen* jegens den Coninck van Spaengien en het Huis Oostenrijk heeft geëncourageert met goede vermaningen, met 't favoriseren van de tochten van Graaf JAN VAN NASSAU, en accorderen van datelijk secours [2])."

---

[1]) CARLETON, *Lettres* T. III, 40 (8 Mars 1619): »Les Etats ne prêtent point l'oreille à ces ouvertures; ils se sont contentés d'ordonner à STICCHIUS de répondre en termes généraux qu'ils sont disposés à vivre en bonne intelligence; mais avant qu'il eût écrit il est mort de maladie (STICKE), et cette affaire est morte avec lui."

[2]) *Verhooren*, bl. 133.

De faam van hetgeen de Staten-Generaal voor hunne Italiaansche Vrienden, ook zonder *Alliántie*-Tractaat [1]), hadden veil gehad, was, naar het berigt van STICKE, tot in Pruissisch Polen doorgedrongen, en verwekte, nevens hunne gematigdheid en wijsheid, »groot ontsich ende eenen eeuwigen roem." — Een aan Koning SIGISMUND geheel verkleefd Kanselier liet zich bij een den Landstenden en den Gezant aangeboden »solemneel banquet" in hoogstvleijende uitdrukkingen over H. Ho. Mog. uit, »mij — verhaalt de gevierde Overijsselaar, — courtoiselick vragende na derselver Regeringe; wie vele ruiteren ende knechten dieselve noch in dienst hadden; van die adsistentie van *Savoyen*, overschickinge van krijgsvolck na *Venetiën* en Alliancie met Vranckrijck ende Groot-Brittanien. Eintelick waerom U. H. M. niet oock sich *confedereren* mit soo een machtige Potentaet als die Koninck ende Croone Polen [2])?"

Een Verbaal van Nederlandsche Gezanten, die na den val van OLDENBARNEVELT, tot JACOB I werden afgevaardigd, vermeldt onder anderen, de verontschuldiging van den Agent van KAREL EMANUEL bij het Britsche Hof, »datten Hertoch nog geen *Ambassadeur* hadde gesonden, om U. H. Mog. te *bedancken* van wegens het gepresteerde *secours* [3])."

Zoo was het nog den Grondlegger der Republiek in den avond van zijn leven beschoren, den schoonzoon van PHILIPS II, den Hertog van *Savoye*, hulp uit Nederland te verstrekken! In één en hetzelfde jaar 1617 was de vrijgevochten

---

[1]) KLUIT, *Hist. Feder. Belg. Feder.*, p. 330 volg. spreekt van een »pactam *stipendiarium*" met Savoye A. 1617, welks dagteekening hij echter in den *Index Chronol. Federum* niet vermeldt.

[2]) Depêches van STICKE uit *Custrin* $^{18}/_{8}$ Mei 1617, en uit Koningsbergen $\frac{\text{22 Julij}}{\text{1 Aug.}}$ daaraanvolgende.

[3]) *Rapport* van J. V. GOCH, EWOUT V. DER DUSSEN en JOACHIM LIENS, 31 Dec. 1618: »Is ons comen besoecken den Agent van *Savoyen*, excuserende" enz. — De zendeling van KAREL EMANUEL te 's Hage, de Heer DE MONTHOU, bevond zich daar, volgens CARLETON, *Lettres*, T. I. ($^{7}/_{17}$ Maart 1617 »*sans titre d'Ambassadeur*, ou autre qualification."

Staat, dank zij het ordelijk beheer der geldmiddelen en het gedurende de *Trèves*, aangewassen nationaal vermogen, tot dien bloei gestegen, dat men tot verbazing van het buitenland, vijf Magten te gelijk kon bijspringen. — Hooren wij een' tijdgenoot, een niet-verdacht getuige, als het den lof geldt van Hollands Advocaat. »De Gheunieerde Nederlantsche Provintien hebben, schrijft BAUDART [1]), dit jaer gefloreert, sooveel de neringhe en traffijcke aengaet, oock in het publycque — ende zyn om assistentie aengesocht geweest van den Coninck van *Vranckrijck* teghen de Princen; van den Coninck van *Sweden;* van MULEY SIDAN, Coninck van *Marocques;* van den Hertoge en Seigneurie van *Venetien;* van den Hertoge van *Savoyen.* — En niemant van allen desen en is sijn versoek afgeslagen, maar de *genereuse Heeren Generale Staten* [2]) hebben eenen yederen derselfder, nae gelegentheyt van saken, assistentie gedaen, of assistentie belooft."

In de officiele Verzameling der Tractaten van het Koningrijk Sardinië [3]), moge niet vóór het laatst der XVIIe eeuw een met de Nederlandsche Republiek gesloten verdrag voorkomen, de diplomatische briefwisseling der te *'s Hage* verblijvende Gezanten en onze Registers van Staat [4]) wijzen uit, hoe de beurtelings op Frankrijk, maar ook op Spanje en Oostenrijk verbitterde KAREL EMANUEL, zijn gebied met de aanwinst van het Milanesche pogende te vergrooten en de hand naar de kroon van *Lombardije* uitstekende [5]), niet slechts in Groot-

---

[1]) *Ghedenckw. Gheschieden.* IX^ste^ Boeck, fol. 206.

[2]) Lees Holland, dat is OLDENBARNEVELT.

[3]) *Traités publics de la Royale Maison de Savoie*, uitgegeven door den toenmaligen Minister van Buitenlandsche Zaken, den Graaf SOLAR DE LA MARGUERITE, Turin 1836. Tractaat van 's Hage, 20 October 1690, T. II, 144 suiv.

[4]) Z. reeds de Resol. v. Holland 1614, fol. 120, »het versoek van den Hertog, daarmede alhier gekomen is Graaf JOHAN VAN NASSAU."

[5]) Rapport der Legatie van F. V. AERSSEN naar Venetie, A. 1620.

Britannië [1]), maar ook bij de Staten-Generaal onderstand verzocht en verkreeg op het met klem en vuur voorgedragen vertoog van zijn' Gezant DE MONTHOU, in December 1616 [2]) herwaarts afgevaardigd. — Een vreemd verschijnsel inderdaad, den Gemaal van eene Spaansche Infante, den zwager van den vadsigen, door den Hertog van *Lerma* onbepaald beheerschten PHILIPS III, te *'s Hage* te zien woelen en hemel en aarde bewegen tegen de geweldenarijen en veroveringszucht van den Koning van Spanje [3]); hem het Bondgenootschap met de *Protestantsche* Kantons van Zwitserland te hooren aanprijzen, vermits de Katholyke geheel Spaansch waren [4]); hem de Oostenrijksche Geheimraden te hooren afschilderen als door het goud van Peru omgekocht [5]), als begunstigers van het onveranderlijk streven van Spanje naar de dwingelandij over Europa [6]), zoolang HENDRIK IV leefde, verijdeld, maar in Italië en Duitschland dreigend en onverholen geopenbaard. De Hertog stelde de naauwe verwantschap in het licht van zijne zaak met die der Nederlandsche en Duitsche Protestanten; zij hadden, beweerde hij, een gemeenschappelijk belang, een en denzelfden

[1]) Verg. Graaf FEDER. SCLOPIS, *Delle relazioni politiche tra la dinastia di Savoia ed il Governo Britannico* (1240—1815). Turin 1853, p. 10.

[2]) Brief van den Hertog (geteekend EMANUEL) »de l'armée à *Masseran* ce dernier de l'année 1616: *A Hauts, Puissants et Illustres Seigneurs, Messieurs les Estats Generaux des Provinces-Unies.*" *Register v. Holland*, 23 Maart 1617.

[3]) »La conservation de cest Estat envahi des Espagnols contre le Traicté *d'Asti*, et contre toute justice, vous touche si avant que j'ay jugé estre mon debvoir de vous donner part — des moyens que j'estime les plus propres pour empescher que nos communs ennemis ne gaignent tant d'avantage sur nous qu'ils puissent aspirer à la ruine des uns après les autres."

[4]) Il seroit bien de tirer Messieurs les Suisses à *l'Union* et d'autant — que les petits Cantons sont tout à faict Espaignols, il suffiroit d'y tirer les Cantons *protestants*" (Mémoire de GUILL. DE MONTHOU, 14 Mars 1617).

[5]) »Tant par le moyen de l'or de *Peru*, que par la correspondance des autres Princes d'Austriche avec l'Espaignol" enz.

[6]) »Car il n'y a nul doubte qu'ils aspirent à la Monarchie absolue de toute l'Europe" enz.

vijand. — Liet men hem, Hertog, aan zijn lot,aan de overmagt der wederpartij over, die kortzigtige Politiek zoude Spanje en Oostenrijk te geduchter en onwederstaanbaar maken; snelde men hem edelmoedig en met wèlberekend overleg te hulp, om den oorlog in Italië met kracht en geluk te kunnen voeren, die gewenschte afleiding der Spaansche wapenen zoude Nederland en Duitschland beide uitnemend te stade komen. — Aanvankelijk, wel is waar [1]), gaven H. Ho. Mog. ten antwoord, dat de Hertog wederkeerig niet weinig gebaat werd door de krijgsmagt, welke zij sints eenige jaren, niettegenstaande de *Trèves* onderhielden [2]) om den ten gevolge der Kleef-Gulikscbe geschillen door de Aartshertogen, in *Luik* en andere naburige Gewesten op de been gebragte legerbenden het hoofd te bieden; in die verbrokkeling der Spaansche krachten vond, zeiden zij, de Hertog eene nuttige, weldadige afleiding, met niet gering bezwaar voor 's Lands schatkist gepaard. — Later evenwel, nadat de Heer DE MONTHOU van zijne zending naar de Duitsche Vorsten was teruggekeerd [3]), ontving die Staatsman in het begin van Julij 1617, de toezegging van een maandelijkschen geldelijken onderstand; gelijk hij zelf wegens de moeijelijkheid van den overtogt van Nederland naar *Piemont*, aan een *subsidie* de voorkeur boven krijgsvolk gegeven had [4]). MAURITS, naar het blijkt, had liever een nieuw veld om roem te beha-

---

1) *Register v. Holland*, 23 Maart 1617 en 14 April, fol. 316.

2) Antwoord van de Staten-Generaal 18 Maart 1617: »en quoy ils procurent neantmoins aussi le service et secours de Son Altesse, continuans tousiours à tenir occupé par deça une armée Espaignole de 3 à 4 mille chevaux et de 20 à 30 mille pietons, laquelle sans cela le Roy d'Espaigne pourroit pour une grande partye employer contre icelle Son Altesse," enz.

3) DUDLEY-CARLETON, *Lettres*, T. I, 231. (»Le Sénateur MONTOU") 282, 317, 322. »Le Duc — a obtenu d'ici un subside de 50,000 florins par mois" enz.

4) »Et d'autant que pour la distance des lieux il seroit malaisé de conduire les gens en *Piémont*, joinct aussi que Messieurs ne voudront se desgarnir de tant de gens, je les supplie de changer le secours en argent."

len, voor zijne dappere spitsbroeders willen openen. — »Alhoewel melden de Utrechtsche Gedeputeerden aan LEDENBERCH [1]), Zyn Excellentie met ernst geurgeert heeft, dat den Hartoch van *Savoyen* met *ruyterie*, als meerder reputatie wezende soe hy seyde, in plaetze van pennyngen behoorde geassisteert te worden, en heeft hetselve niet connen obtineren, als Uwe E. uyt deze bygaende antwoord zult sien, die den Heer VAN MONTHOU in de volle Vergadering ter handen gestelt, ende met behoorlycke complimenten ende excusen van 't retardement, door den Heer VAN OLDENBARNEVELT in 't breet aengeseyt is." — Na ontvangst van dit antwoord in geschrift, diende de voortvarende Diplomaat weder eene Memorie in, strekkende allereerst ter bekoming van een voorschot, waaruit de in Duitschland geworven troepen konden betaald worden [2]); waarop gunstig werd beschikt. Het tweede punt van »openinghe te doen van de *Alliance*," door den Hertog voorgesteld, werd in beraad gehouden; het derde, waarbij het voornemen werd geuit den Spanjaard afbreuk te doen door kaapvaart, werd, vermoedelijk met het oog op den Levantschen handel, »versocht te willen nalaten." Aan het vierde eindelijk, waarbij de Gezant aandrong, dat men uit 's Hage aan de Leden der *Unie* in Duitschland kennis wilde geven van den verleenden onderstand aan *Savoye*, met aansporing om het voorbeeld van H. Ho. Mog. na te volgen, was bereids door het afzenden van depêches in dien geest voldaan [3]).

OLDENBARNEVELT schijnt overigens in den eergierigen en wispelturigen Vorst [4]), die nog vóór het einde van het Twaalfjarig

---

1) JOHAN V. RENESSE en JUSTUS VAN RYSENBURCH uit 's Gravenhage 7 Julij 1617. Bij DODT, *Archief voor Kerkel. en Wereldsche Geschied. inzonderh. van Utrecht*, VI, 270 volg.

2) »Om daermede te doen marcheren 4000 mannen, die in Duytslandt ten dienste van Syn Altesse van Savoyen syn gelicht," enz.

3) Depêche der Utrechtsche Gedeputeerden, als voren.

4) Vandaar denkelijk de *maandelijksche* onderstand »pour l'espace de cinq mois, si la guerre de Piémont dure aussi longtems." CARLETON, I, 322.

Bestand den onbelemmerden doortogt aan het Spaansche krijgsvolk naar België bestemd vergunde [1]), weinig vertrouwen te hebben gesteld. — Met scherpe *ironie* werd dit onbestendig gedrag sedert doorgestreken in de Instructie voor FRANÇOIS VAN AERSSEN, toen deze in 1620 als buitengewoon Ambassadeur naar *Venetië* vertrok: »Sal hebben wysselyck te letten, heette het, wat hope van den Hertoch van Savoyen soude kunnen versocht en geobtineert worden voor den dienst en assistentie van dese Landen, soo die naemaels door oorloch geraeckten aengetast te worden, diewyle de Ho. Mog. Heeren Staten soo liberalycken ende couragieuselyck Syne Hoocheyt in syne swaricheyt hebben bygestaen ende meer bereit waren geweest te doen, hadde hy hem *tot den peys* niet laten bewegen, met denwelcken hem geluck en voorspoet wordt gewenst [2])."

Een wèlverdiende spotternij met de overmoedige, meermalen streng gekastijde inbeelding van KAREL EMANUEL, die altijd ongezind het juk van den vreemdeling, hetzij dan van het Kabinet van *Parijs* of van *Madrid* te dragen, herhaaldelijk gedwongen was geworden, de roede nu eens van Frankrijk, dan weder van Spanje te kussen [3]), al kon men het er voor houden, dat de verzoening van korten duur zoude zijn, en dat hij, om de uitdrukkingen van GIDEON VAN BOETZELAER te bezigen, »siende syne Staten ende Landen t'eenemael bedorven ende geruineert, middelen zoude soecken met assistentie van syne vrunden om in beteren staet herstelt te

---

1) 5 Mei 1620. *Convention entre les Commissaires du Duc de Savoie et du Roi d'Espagne*, »per concertar la forma, e le conditioni del passaggio della gente che Sua Maestà manda al presente *in Fiandra*." *Traités publics de la R. Maison de Savoie*, I, 322 suiv.

2) Instructie van 15 April 1620. Bij DE JONGE, *Nederland en Venetië*, bl. 419.

3) Bij het Tractaat van *Asti*, 21 Junij 1615. (*Traités publics*, T. I, 295), had de Hertog nederig betuigd »per confermar al mondo l'ossequio et divotione *particolare* che sempre ha professato a Sua Maestà Catholica" enz.

worden; wesende van sulcke groote couragie ende van sulcke humeur, dat hy nyet sal willen onderblyven en geruineert blijven leggen, als onder 't jock ende trotsheyt van Spaignen gebogen [1])."

Schoon het Tractaat van Alliantie der beide Republieken van Nederland en Venetië, door den Dichter HOOFT op de wapenschilden dier Staten zinspelende, aangeduid als het Verbond tusschen den Leeuw met het zwaard en den Leeuw met het boek [2]), eerst na het Ministerie van OLDENBARNEVELT zijn beslag kreeg [3]), waren daarvan de gronden vroeger gelegd, en had *Venetië* zonder dit verdrag en vóór die plegtige door een' gedenkpenning vereeuwigde Acte, meer nut uit de vriendschap van den Noordelijken Zusterstaat getrokken, dan ooit in lateren tijd. — Een zekere beschroomdheid van de Katholijke [4]), hoewel dan niet regtzinnige Republiek, om zich met de kettersche, — eene stugheid der oudere om zich met de pas opkomende op den voet van gelijkheid in te laten, hadden de onderhandelingen doen kwijnen en slepen. — Geestig vergeleek DUDLEY-CARLETON dit weifelen en dobberen van den Resident van Venetië, met een anderdaagsche koorts, daar men den eenen dag verloor wat men den vorigen waande gewonnen te hebben [5]). — Vandaar het Besluit van H. Ho. Mo. tegen het einde van November 1617 op de onderschei-

1) Depêche van den Ambassadeur VAN LANGERAK uit Parijs 15 October 1617. (Geldersch Archief).

2) DE JONGE, *Nederland en Venetië.*

3) *Register v. Holland*, 3, 5 Julij, 8 Aug., 24 Dec. 1619. »Is resumptie gedaan van de Articulen van het ingestelde Concept van de Alliantie met *Venetiën;* en na eenige verbeteringen en correctien daarin gedaan, verstaan," enz.

4) DUDLEY-CARLETON, *Lettres et Négoc.* III, 138 (22 Sept. 1619) »avec de si fortes oppositions de la part des *Papalini*," enz.

5) *Lettres et Négociat.* II, 139 (8 Dec. 1617). »Le Résident de Venise suivant les différens avis de paix ou de guerre qu'il reçoit de ses Maîtres, *comme une fièvre tierce*, un jour bon, et un mauvais, a eu de fréquentes audiences depuis peu dans l'assemblée des États-Généraux, où en termes couverts il leur a proposé une union plus étroite entre ces deux Républiques," enz.

dene voordragten van CHRISTOFORO SURIANO genomen, waarbij de Staten-Generaal verklaarden dat zij niets levendiger wenschten »dan eene vereeniging, verbindtenis en algemeene en bijzondere Alliantie met alle Christen-Koningen, Prinsen en Republieken, die begeeren en standvastig besloten blijven te handhaven de souvereiniteit en vrijheid van hunne Koningrijken, Staten en onderdanen — tegen de onverzadelijke heerschzucht der Spanjaarden en hunne aanhangers, welke geen ander oogmerk hebben, dan zich tot *Monarchen* te verheffen, te geven en op te leggen de wet aan alle andere Koningen, Prinsen en Republieken [1])." — De Staten verlangden evenzeer als Venetië, eene naauwere vriendschap, tot bevordering van het gemeenschappelijk welzijn en de wederkeerige veiligheid, gelijk tot behoud der vrije zeevaart, trafiek en handel. Maar zij wilden eene duidelijker blootlegging der bedoeling van Hare Doorluchtigheid, in een schriftelijk antwoord verbeiden.

Deze hooghartige terughouding betaamde Nederland na de treffelijke diensten aan den Italiaanschen Vrijstaat bewezen, welke billijkerwijze minder laauwheid van de zijde van Venetië in het voorbereiden en sluiten van eene Alliantie, hadden doen verwachten. — Men ging ook naderhand te 's Hage onbekrompen voort in de vervulling der wenschen van den Resident SURIANO, waar die tot afbreuk van den gemeenen vijand strekte, getuige de Resolutie van Holland, van 6 April 1618. »Op het geproponeerde van den Heere Resident van *Venetien*, om de geëquipeerde schepen [2]) te mogen doen uitloopen, op de versekertheyd die hy daarvan soude doen, is verstaan dat een of twee van de Gedeputeerden uyt Holland ter Vergaderinge van de Heeren Staten-Generaal, en een uyt

---

[1]) Resol. der Staten-Generaal 28 Nov. 1617, bij DE JONGE, bl. 82 volgg.

[2]) Twaalf in getal, onder den Admiraal MELCHIOR VAN KERCKHOVEN den 18 Mei 1618 uit Texel in zee gestoken. DE JONGE, bl. 86

Zeeland zouden behooren gecommitteerd te worden, om met den Resident te gaan na *Amsterdam*, en aldaar met den Collegie van de Admiraliteyt te sien van den Resident te bekomen de meeste versekertheyd die men sal kunnen, en op deselve, en sulks men daar sal weten te handelen, de schepen te mogen laten uytloopen, om geen tijd te verliesen." — En welke wezenlijke dienst met deze en andere gunsten aan de Zuidelijke Republiek betoond werd, leert het *Rapport* van den Venetiaanschen Gezant bij het Hof van Spanje gedurende de jaren 1615—1619, PIETRO GRITTI [1]). »Hoogst onaangenaam was hier (te *Madrid*) schrijft hij, de tijding der twee ligtingen van Hollandsch krijgsvolk, door Uwe Excellentiën gedaan; tot tweemalen is de vloot naar de straat van *Gibraltar* gezonden om aan die troepen den doortogt te betwisten; dan te vergeefs." — De Gezant bedoelde de twee wervingen van uitgelezen soldaten, de eene onder het bevel van Graaf JAN ERNST VAN NASSAU [2]), de andere onder dat van den Graaf van LEEUWENSTEIN [3]) (LÖWENSTEIN) naar Venetië ingescheept, en wier dapperheid, maar balddadigheid tevens en gebrek aan krijgstucht, met ergerlijke aanranding der voorwerpen van Katholijke eeredienst, elders uitvoerig beschreven, ons niet mogen afleiden. — Daarentegen zien wij ons te dezer plaatse genoopt, op het verhaal van den grijzen STICKE terug te komen, die op zijn togt naar Pruissen [4]), de behouden aankomst van de Nederlandsche krijgsmagt te Venetië, bij welke een zijner zonen insgelijks het bevel voerde,

---

1) *Relazioni di Spagna*, I, 506 volg. »l'avviso delle due levate che V. V. E. E. fecero di Olandesi," enz.

2) *Register v. Holland*, A. 1616 fol. 184; DE JONGE, bl. 63—77; 412 volgg. (Resol. van H. Ho. Mog., 3 Oct. 1616).

3) *Register* 1 Maart 1617, »van den Grave van LEVESTEYN." Brief der Utrechtsche Gedeputeerden aan LEDENBERCH, 9 Febr. 1617, bij DODT, *Archief*, VI, 270.

4) Depêche uit Custrin $^{15}/_{5}$ Mei 1617.

uit *Augsburg* vernomen hebbende, sedert een en andermaal over de schennis der door de Republiek van *S. Marco* gesloten verbindtenis klaagde. — Hij verzocht de welwillende tusschenspraak der Staten-Generaal, »daer ick verstae, meldt hij, Don JEAN DE MEDICIS seer vreemt ende onbehoorlick mit die Nederlantsche Natie gehandelt soll hebben, ende dat men nu int einde niet soll willen observeren haere eygen Capitulatie." En nader drong hij er op aan, dat men hem in 's Lands dienst afwezig, voor verlies wilde hoeden, »daer, herhaalt hij, die Republycque van *Venetiën* niet en mochte voldoen die Capitulatie mit mijn Soons regiment gemaect, die bij tijde van die lichtinge in U Ho. Mog. Vergaderinge gelesen is geweest, ende daerop ick een soo groots tot haere eere ende dienst gehasardeert heb [1])."

Desniettemin werd wat van dit misverstand moge geweest zijn en van de redenen welke daartoe aanleiding hadden gegeven, op verzoek van SURIANO in Mei 1618 bewilligd in de verlenging van het verblijf der Nederlandsche schepen en manschap [2]). — Maar de benoeming van een *Resident* der Nederlanden te Venetië, ter Generaliteit voorgeslagen, »tot directie deser Landen publicque en der negotianten particuliere saken," werd ter dagvaart van Holland, vermoedelijk wegens niet-tegenwoordigheid van OLDENBARNEVELT [3]), in advies gehouden. — Men had overigens een' *Consul*, te Venetië [4]), en schijnt de aanstelling van een bestendigen diplomatischen Agent, afhankelijk te hebben gemaakt van de slap voortgaande Alliantie [5]).

---

1) Uit *Cöln* an d. Spree $^{10}/_{20}$ Dec. 1617.

2) *Register* 23 Mei 1618.

3) *Register* 21 Maart 1618. — Men had zich te beraden »op den last sulken te geven, desselfs qualiteyt en wat persoon en gagie."

4) OUWERCX.

5) Zie het Tractaat van 31 December 1619 bij AITZEMA, *Saken v. Staet,* I B., fol. 20 volgg. — Instructie van 13 Aug. 1622 voor JOHAN BERCK, *Ambr. ordin.* te Venetië. (DE JONGE, bl. 430).

Na den val van OLDENBARNEVELT, had men een niet zoo prikkelbaar besef van eigenwaarde. — Een Ambassadeur van Venetië trok in October 1618 door Holland »om te gaan resideren by de Kon. Majesteyt van Engeland [1]." — Men haastte zich hem te verwelkomen, en maakte het in het volgend jaar tot een punt van beschrijving, »of *mits* de assistentiën en vorderingen aan de Republycque van Venetiën, van tyd tot tyd, op hare versoeken gedaan, niet nader en behoort *gesondeert* te werden — om met denselven Staat — zynde wel *de eerste en aansienlykste van de geheele Christenheyd*, te komen in nader Alliantie en Verbintenisse." — Zoo kwam ten laatste het met hooggespannen verwachting begroet Tractaat tot stand, tamelijk onvruchtbaar in zijne werking. — Maar VAN AERSSEN, die weleer te Parijs de eerste diplomatische aanraking der beide Vrijstaten had helpen bewerken, zag zijne eerzucht bevredigd. Zoowel als voorheen VAN DER MYLE [2], toog hij thans als Ambassadeur naar het in zijne jeugd bezocht Italië. Dat de bij MAURITS alvermogende Staatsman [3], op die eervolle zending vlamde; dat zijn invloed bovenal in deze negotiatie zal gegolden hebben, dunkt ons

---

1) *Register*, 15 October 1618. Evenwel had die Gezant, ANTONIO DONATO, in last den dank der Republiek »voor alle bewezen affectien, weldaden, directien, assistentien en correspondentien" bij de doorreize aan de Staten-Generaal over te brengen. — DE JONGE, bl. 98. Opmerkelijk is het, dat DONATO herwaarts gekomen tijdens de gevangenschap van OLDENBARNEVELT en zijne vrienden, zelf eene maand na hen, den 20 Junij 1619 wegens ambtsmisdrijf veroordeeld werd.

2) CARLETON, *Lettres*, T. III, 248, 260, (14 Januarij 1620). »Il y a apparence que son ennemi Mr. AERSSENS ira en qualité d'Ambassadeur extraordinaire à *Venise*, pour ratifier l'alliance nouvellement conclue."

3) *Morgen-Wecker aen de oude ende getrouwe Batavieren, met een remedie teghen hare slaep-sieckte*, (1620) bl. 6. »AERSSENS zijnen Factotum; — men dwonghe hem tot het Ambassaatschap nae Venetien, ende dat (soo hy selfs schrijft uyt Heydelberg ghedateert den 8 May) door bidden van zynen Prince van Oraingen."

onloochenbaar, al wist hij, 's Vorsten *factotum*, der wereld diets te maken, dat de schitterende Ambassade hem opgedrongen was [1])! — Zij, die zijne gangen naauwlettend bespiedden, en hatelijk ophaalden, hoe hij de verdiensten van anderen kleingeestig zoude hebben verlaagd, herinnerden dat hij in eene depêche uit Heidelberg eigen talent verheffende, zich niet had ontzien [2]) »te *vanteren*, datter niemandt, als hy alleen bequaem was, om *onder decxsel van zijne Venetiaensche Ambassade.*, de Princen van Duytslant ende Switserlandt op te wecken tot de oorloghe van *Bohemen* tegen den Keyser" [3]). — Doch deze gebeurtenissen behooren tot een later tijdperk.

Betrekking tot Turkije. — Algiers. — Tunis. — Marocco.

Zagen wij dusverre de Nederlandsche Diplomatie bij Christen-Staten onvermoeid werkzaam en de Ministers van Spanje of van Spaanschgezinde Vorsten als op de hielen volgende, zij die bij uitstek de belangen der Nederlandsche zeevaart, handel en nijverheid bij de Ongeloovigen in Europa en Afrika hadden te behartigen, verwaarloosden geenszins het politisch doel van hunne zending, de bestrijding der Hoven van *Madrid*, van *Weenen* en van *Warschau*. — Waar de naijver en wangunst der kooplieden van Venetië en Amsterdam elkander zouden gekruist en benadeeld hebben, dáár bragt het gemeenschappelijk nut van het Vaderland zamenwerking in het dwars-

---

1) CARLETON, T. III, 290, (28 Maart 1620). »Il en fait quelque difficulté."

2) *Brief geschreven uyt Vranckryck — nopende eenighe handelinghe van* FRANCOYS AERSSENS, 1621 bl. 4, 5. »AERSSENS schrijft selver, dat hy 't alleen is die verstant heeft van de affairen van Staet — dat alle de andere Regenten maer leerjongens zijn, die hy daeghelycx haere lessen doet opzegghen," enz.

3) Bij den Heer DE JONGE, *Nederland en Venetië*, bl. 420—426 vindt men wel AERSSEN's depêches uit Stuttgart 19 Mei, en uit Venetie 18 Junij en 2 Julij 1620, maar niet de snorkerij uit *Heidelberg*.

boomen en weren van een en denzelfden vijand te weeg. — En was de straks gemelde Alliantie der beide Republieken niet zoo ijdel als oppervlakkig uit het gezegde afgeleid zoude kunnen worden, Venetië trok er althans dit voordeel uit, dat de ijverige bemoeijing van den Nederlandschen Ambassadeur te Konstantinopel er in slaagde, hare geschillen met de Porte bij te leggen [1]).

Meermalen spraken wij reeds ter loops van den al te weinig bij vreemde Geschiedschrijvers vermelden CORNELIS HAGA, naauwelijks onder den naam van CORNEILLE DE LA HAYE [2]) te herkennen. — In 1639 naar het Vaderland teruggekeerd, en in 1645 tot President van den Poogen Raad van Holland, Zeeland en Westfriesland verheven, moet de uitnemende Diplomaat inmiddels een' geruimen tijd met den ondank gekampt hebben, die hem tot ambtelooze afzondering doemde. Eene natuurlijke lusteloosheid uit wrevel en verdriet over miskenning ontstaan, heeft denkelijk de bewerking verhinderd van de bijna 30jarige Herinneringen [3]) van zijn verblijf in Turkije, — de schoone taak [4]), welker vervulling het nageslacht met een' schat van waarnemingen en ervaring zoude verrijkt hebben. — Van het door HAGA al vroeg bij den Sultan verworven aanzien, getuige de lof hem in zijne afwezigheid door den Pacha van *Tunis* in 1622 toegezwaaid, die hem »syn beste vrient" noemde, »ende den meest geachten Ambassadeur van de Christenen in de *Porta* tot Constantinopolen; dat HAGA oorsaecke was, dat hij tot *Tunes* Bassa was, ende veel meer saecken [5])."

---

[1]) DE JONGE, bl. 124.

[2]) Zoo komt hij nog voor bij den geleerden J. W. ZINKEISEN, *Gesch. d. Osmanischen Reiches in Europa*, IV[ter] Theil (Gotha 1856) s. 265. In het *Bulletin de la Société de l'Hist. du Protestantisme français*, p. 415 (Paris 1858) is HAGA, HUGO geworden!

[3]) Grafschrift: »CORNELII HAGHAE Viri illustris qui Constinopoli annos XXVIII Legatione fungens," enz.

[4]) AITZEMA, *Saken v. Staet*, B. XX, fol. 667.

[5]) *Rapport aen de Hooge Mog. Heeren Staten-Generael gedaen by Doctor*

Tot dien luister was allengs de bekwame Regtsgeleerde gestegen, wiens nederige verschijning op het hoofdtooneel van zijne roemrijke loopbaan in de Staatsbesluiten van Holland is aangestipt. — Het kostte moeite [1]), den ondernemenden, krachtvollen man in den werkkring, voor welken hij meer dan iemand berekend was, te plaatsen. Eindelijk berigten de Utrechtsche Gedeputeerden uit 's Hage den 5 Aug. 1611. »Voorleden Saterdach is gearresteert de Commissie op Doctor HAGEN, van *Sciedam*, om te gaen na *Constantinopel*, tot relaxatie van de gevangens ende preparatie van voorder handelinge mitten Grooten Keyser, op de verseeckeringe van den Coophandel in de landen van zyn gebiet [2])."

Wij zullen meerdere proeven van HAGA's verdienstelijke bedrijvigheid in dit opzigt kunnen aanwijzen, maar tot staving van hetgeen zoo even werd beweerd, te weten, dat de Ambassadeur bij de Verheven Porte, als echt Nederlander Spanje waar hij kon, den voet dwars zette, meenen wij aan zijne depêche van 3 Januarij 1619 het volgende te moeten ontleenen [3]). Na van de intrede van den Keizerlijken Gezant

---

CORNELIS PYNACKER, *van syne Legatie tot Algier ende Tunis in de jaren* 1622 en 1628 (Prov. Utrechtsch Archief).

[1]) *Register van Holland* 10, 17 Maart, 3 Mei, 14 Mei 1611. »Mits het lang vertoeven van JACOMO GIJSBERTI." »Gelesen zynde seker schryvens uit Venetien van den February, gekomen van JACOMO GIJSBERTI, nopende de Constantinopelsche saken; en daarop in deliberatie gekomen de afsendinge van HAGA — is by meest alle de Leden, *Rotterdam*, *Hoorn* en *Medenblick* uitgesondert, verstaen, dat men by de Generaliteit sal sien te urgeren de afsendinge van Doctor HAGA — omme aldaer als een *Voorlooper* van den principalen Ambassadeur, die men daarna schikken sal, te procureren," enz.

[2]) DODT, *Archief*, V, 166. — Verg. *Register* van Holland, A. 1611, fol. 247. »Is eerst alsnog verstaan en geresolveert, dat den Advocaat HAGEN na Constantinopolen — aan den Grooten Heere sal worden gesonden," enz.

[3]) Een andere brief van HAGA, in dato 5 Maart 1622, aan FLORIS II VAN PALLANT gerigt, handelt bepaaldelijk over het belang der alliantie met de Porte ter vernedering van Spanje. Zie K. J. R. VAN HARDERWIJK, *Levensschets* van Mr. CORN. HAGA, bl. 28, en Mr. H. J. KOENEN, CORNELIS REINIERSZ.

uit *Weenen* gewag te hebben gemaakt, ging hij aldus voort: »Ick verstae van goeder handt, dat den welgedachten Heer Ambassadeur by secrete Instructie gelast is van den vrede met Spaigne te tracteren, meenende daermede de Republycque van *Venetiën* groote affbreuck te doen, en oock de vrientschap van Uwe Ho. Mo. met dese Landen te perturberen; — daertoe GRATIANI *spe magni lucri* nyet naelaet, alle quade officien te doen, ende den staet onser Landen te calumnieren. Ick sal nae vermogen op deze handelinge letten, ende van alles Uwe Ho. Mo. onderdanichst adviseren [1]." Zoo had STICKE kort te voren SIGISMUND's klagt vernomen [2]), dat HAGA, met den Gezant van *Venetië*, de Turken tot den oorlog tegen Polen aanhitste, met inzigt om WLADISLAUS tot den terugtogt uit Moscovië te noodzaken; een niet christelijk, en daarom zeide hij, ongeloofelijk gedrag. — En later berigt CARLETON, die enkele depêches van HAGA mededeelt, dat het dezen, trots den aandrang van den Keizerlijken Ambassadeur, gelukt was, den Gezant van Polen te doen afwijzen [3]).

HAGA had overvloedige gelegenheid, de zonderlinge gebruiken der Turken gade te slaan: hij aanschouwde meer dan ééne wisseling van persoon op den glibberigen troon van Konstantinopel, — en bleef niet in gebreke, zooveel de geheimzinnigheid, waarin zulke voorvallen gehuld waren het gedoogde, den Staten onverwijld het gebeurde mede te dee-

---

PAUW, in NIJHOFF's *Bijdragen*, VI (1847), bl. 34. (Brief van HAGA, 23 Dec. 1623).

1) *Archief van Kuilenburg.*

2) Brief van STEPHANUS ZADOSKI, Secretaris van den Koning van Polen (A. 1618): »*Constantinopoli* scribitur, Legatos Belgicum ac Venetum concitasse Turcas, ut regnum infestarent. — Verum ego his fidem non do, cum *Christiani* sint." — Verg. *Nederland en Zweden*, bl. 141.

3) *Lettres et négoc.*, T. III, 315 (23 Mei 1620): »VAN HAGA, Ambassadeur des États à Constantinople, a mandé ici par une lettre du 9 Avril, qu'on a refusé l'accès auprès du Grand Seigneur à l'Ambassadeur de Pologne, quoique l'Ambassadeur de l'Empereur fasse tout ce qu'il peut en sa faveur," enz.

len. — »Op huyden, schrijft hij den 22 November 1617, is de doot van den Turcxschen Keyser (ACHMET) ruchtbaer gemaeckt, en Syne Ma^{ts} successeur gedeclareert de Broeder genaemt Sultan MUSTAFA, uytsluytende de kinderen, overmits haere minderjaericheyt, waervan ick gerne alle particulariteyten aen U. Hoog Mog. soude geschreven hebben, maer heeft voor het expedieren van dese poste daer den Heere *Bailo* 1) seer haestich mede was, nyet kunnen geschieden. Syn Mat is omtrent vijftich dagen overleden geweest, maer seer artificieuselick soo secreet gehouden, dat alle voorgaende suspitien van syne doot bynae t'eenmael gecesseert waren. — Ondertusschen heeft men aen den oppersten Visyr gesonden om op de frontieren en op de militie goede ordre te stellen en Syn Ex^{ies} advys te hebben, waermede groote veranderingen in dit Ryck sullen veurvallen, en apparentelick de vrede met *Persia* gemaeckt worden. — Men presumeert dat den oppersten Visyr dese nacht in persoon soude gearriveert en secreetelick in 't Paleys van Syn Ma^{t} soude gegaen syn; maer alsoo men sulx in Syn Ex^{ies} huys nyet weet, can U. H. Mog. nyet seeckers advyseren."

Vier dagen daarna vond hij zich in staat gesteld, in meerdere bijzonderheden te treden. — De Sultan was reeds den 4^{en} October ziek geworden, »sonder dat men, berigt HAGA, oyt meer van de gelegentheyt van S. Ma^{ts} cranckheyt yet seeckers heeft cunnen vernemen, daervan nu verscheydentlick gediscoureert wert, gelyck oock van den tyt dat hy

1) Dezen titel gaf men aan den Gezant van Venetië bij de Porte. Het *Bailaggio* van Konstantinopel was in de XVIe eeuw het voornaamste Gezantschap (»la più onorevole e la più importante ambasceria") dat een' Patriciër te beurt kon vallen. Verg. bij EUG. ALBERI (Firenze 1855) *Le Relazioni*, enz. Vol. IX, *Serie de' Baili, Inviati e Residenti straordinarii della Repu-blica Veneta alla Porta Ottomana nel secolo XVI.* Door elkander komen in gemeld Deel voor een *Oratore* (buitengewoon); een *Oratore* (gewoon); een *Oratore*, sedert *Vice-Bailo*; een *Bailo*; een *Vice-Bailo*.

gestorven soude syn. Ende hoewel dat van alle menschen geoordeelt wert dat men de doot soolange secreet heeft gehouden, totdat het advys van den oppersten Visyr off men den Broeder off den oudsten Soone soude *incoroneren*, gecomen is, t'welck uyt veel voorgaende indicien apparentst is, soo wert nochtans nu van alle Grooten gedivulgeert, dat Syne Ma[t] eerst op den 21sten deser jegens den avont gestorven soude syn en selff goed gevonden en geordonneert heeft, dat syn Broeder soude succederen; twelck dienstich is tot verminderinge van de murmuratie en oproer onder de gemeente, — synde het eerste exempel in 't Ottomannische Huys, dat men *a lineâ descendenti* gedeclineert heeft [1])." — Na van de uitvaart van den overleden Keizer, van de inhuldiging en eerste regeringsdaden van den opvolger vrij omstandig gewag te hebben gemaakt, besloot de Ambassadeur met de toezegging van een uitvoerig verslag, terwijl hij binnen kort insgelijks zoude melden, »wat congratulatiën van de geallieerde Coningen en Republycquen gewoon syn te geschieden tot confirmatie van de vriendschap en vernieuwing van de Capitulatiën."

Turkije was destijds en nog lang daarna eene ontzagwekkende Mogendheid, eerst door SOBIESKI's zwaard bij *Weenen* in hare vaart gestuit. — HAGA's Gedenkschriften zouden hare Politiek ten aanzien van Europa, hebben moeten ontvouwen; bij gemis dier bron, zal eene andere bijdrage tot de kennis der inzigten van de Porte niet onverschillig zijn, zoo als die in eene depêche van WILLEM BOREEL uit Parijs wordt aangetroffen. — »Mij gedenkt, herinnert hij den 17 October 1664, dat den Heere Orateur HAGA, van Constantinopel in Hollandt 't huys gekeert wesende anno 1639 en 1640 mij heeft verhaelt en verseeckert, dat de desseynen en vastgestelde resolutie van 't Hof aldaer, daertoe lagen, om boven en voor alle saeken haer meester te maecken van *Candia;* en alsdan door

---

1) *Depêche* van 26 November 1617 (*Archief van Kuilenburg*).

de Barbarysche steden eene invasie te doen in *Sicilien*, en soo voorts in *Italiën;* welke twee laetste, seyden die van de Porte, niet en konden ter handen genomen werden, als nae de conqueste van *Candia*, dat den Archipelago deckt en sluyt [1])."

Bij eene zoo gevreesde Regering had onze landgenoot te onderhandelen. Aan zijn' ijver en beleid [2]), aan zijne onversaagdheid [3]) en veerkracht, is Nederland de gelijkstelling met de meest bevriende Natie in het stuk van handel en veiligheid van personen en goederen verschuldigd; hem dankt men den hoogen rang, de onderscheiding van den Nederlandschen Ambassadeur ten Hove, boven de Vertegenwoordigers van thans veel magtiger Kroonen [4]). HAGA was het, die den Turken eerbied jegens de vlag der Republiek wist in te boezemen, en onze kooplieden van de vernedering onthief, eene vreemde banier te gebruiken [5]).

---

[1]) *Brieven van* DE WITT, I, 687.

[2]) ZINKEISEN, t. a. p. noemt HAGA »der sehr gewandte Unterhändler der Vereinigten Staaten." Verg. nog WINWOOD's *Memor.* III, 447. Depêche van CARLETON uit Venetië, 9 April 1613, o. st.

[3]) Zie het verhaal bij BAUDART, ontleend aan de berigten van Mr. ERNST BRINCK, den lateren Burgemeester van Harderwijk, een van HAGA's Secretarissen. (IV B., fol. 180).

[4]) KLUIT, *Hist. Feder.*, p. 332 sqq. MABLY, *le Droit public de l'Europe*, T. II, 249. Onjuist evenwel is de bewering, dat eerst *te rekenen van* 1680, »les Etats-Generaux ont eu beaucoup de considération à Constantinople." In het Tractaat van *Koutschouc Kaynardgi* (10 Julij 1774) Art. 5 bedong KATHARINA II: »le Ministre Russe *suivra* immédiatement l'Ambassadeur de *Hollande, et en son absence*, celui de Venise." — MARTENS en DE CUSSY, *Recueil manuel et pratique de Traités et Conventions*, T. I, 113 suiv.

[5]) Wel is waar luidt een Artikel der Instructie van HAGA (A. 1611, bij DE JONGE, *Gesch. v. het Nederl. Zeewezen*, I, 221): »dat het H. H. Mo. mening was, dat d'ingesetenen deser landen haere navigatie enz. *onder de baniere van de Coningen van Vranckryck ende Groot Brittanniën sullen mogen continueren*, tot dat anders sal wesen geordonneert." — Maar in Art. XLI der Capitulatie werd Nederland geheel met die Kroonen gelijk gesteld, en bij het Placaat althans van 21 Junij 1623 werd het gebruik van eene vreemde vlag verboden. *Nederl. Placaatb.*, I, 466.

Het duurzaam gedenkteeken van zijn diplomatisch bedrijf ligt in de Capitulatie van 6 Julij 1612, en het vertrouwen, hetwelk dit bemoedigend begin in Holland al spoedig had gewekt, vindt men in een schrijven van ADRIAAN PAUW uitgedrukt. — »Eenighe van de principaelste coopluyden op Levanten hebben my, meldt hij, geseyt verstaen te hebben by U. E. geprocureert te wesen, dat de consulaten zedert de gemaeckte Capitulatiën aen vremde Consuls betaelt, souden moeten werden gerestitueert; en dat voorts UEd. sorghe voor onse Natie ende andere proceduren haerluyden groot contentement waren gevende. Daerop ick onder anderen hebbe verclaert, indien by sommiger advysen ofte rapporten U. E. actien mochten werden misduidet, dat zyluyden sulcx niet terstont souden willen aennemen, maer alvoren UE. onderrichtinge en de gelegentheyt der saeke verstaen. — Het soude wel moghen gebeuren, naer veler opinie, dat de Navigatie en Commercie van dese Landen in die quartieren souden augmenteren, jae dat deselve d'Engelse en Franse traffycque souden connen surpasseren, waerdeur UE. reputatie en credit oock grootelicx souden vermeerderen en by deselve de vruchten van zijne groote moeijten en periculen mettertyt connen genoten worden; insonderheyt indien de Heeren Staten tot de saecke willen doen tghene den dienst en eere van 't Lant zullen vereyschen [1])."

De met de belangen van den handel wèl vertrouwde Staatsman had zich niet bedrogen. In 1625 werd te *Amsterdam* eene Kamer van *Directeuren der Levantsche handel en navigatie in de Middellandsche Zee* opgerigt, en het voorbeeld vond in meerdere steden, te *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Medenblik*, *Rotterdam*, *Dordrecht*, *Leiden* en *Middelburg*, geheele of gedeeltelijke navolging [2]).

---

1) Uit Amsterdam, 25 Junij 1613. (Verz. PAUW V. WIELDRECHT).

2) *Iets over den voormaligen en tegenwoordigen Levantschen handel*, in het

Maar vóór de verrijzing dier Kamers, had HAGA uit kracht der verworven Capitulatie, ten behoeve der kooplieden en schippers, in de voornaamste havens en markten *Consuls* aangesteld. Nederland telde zoodanige Agenten te *Aleppo*, alwaar CORNELIS PAUW, vroeger Secretaris van Legatie bij den Orateur, Hoofd-Consul was; voorts Consuls en *Vice*-Consuls te *Cairo*, *Alexandria*, *Alexandretta*, *Konstantinopel*, *Cyprus*, *Smyrna*, *Chio*, *Gallipoli*, *Patras*, *Andro*, *Milo*, *Jaffa*, *St. Jean d'Acre*, *Tunis*, enz. [1]) met regtspraak tusschen Nederlanders ook in strafzaken bekleed.

Zoo echter nog in onze dagen, de waardigheid en zelfs het leven der Europesche Consuls niet immer tegen moedwil en wreedheid der Mohammedaansche bevolking verzekerd zijn, niettegenstaande den onmiskenbaar-weldadigen invloed van het Christelijk Volkenregt op de internationale betrekkingen der Porte [2]), zal men zich gereedelijk een begrip vormen van de onbeschofte minachting door de Muzelmannen, toen de schrik van ons Werelddeel, doorgaans zonder zich aan het openbaar karakter der Consulaire Agenten te bekreunen, in de aanraking met Christenen aan den dag gelegd. — Uit dit oogpunt vooral heeft men de verdiensten van HAGA en zijne medearbeiders in de volbrenging van den edelen last hun opgelegd, te waarderen; te weten de bevrijding der ongelukkigen, die in de Turksche slavernij zuchtten. Blijkens de Registers van Staat [3]), was het droevig lot dier gevangen Nederlanders,

---

Tijdschrift voor *Staathuishoudk. en Statistiek*, door Mr. B. W. A. E. SLOET TOT OLDHUIS (1857) XVIe Deel, 3^{e} Stuk, bl. 178 volgg. Meest naar aanleiding van het medegedeelde in D. W. CANNEMAN, *de Batavornm Mercaturâ Levanticâ*, Leiden 1839.

[1]) Zie de lijst bij BAUDART, *Ghedenckw. Gheschied.*, IV B., fol. 187 (Uitg. van 1624).

[2]) Zie over dit onderwerp, het onlangs verdedigd Academisch Proefschrift van Mr. F. E. EMBRECHTS, Utrecht 1858.

[3]) *Register van Holland*, 6 December 1610. »Op de requeste van de huisvrouwen en moeders, mitsgaders de naaste Vrienden van de miserable gevangens

wier vrouwen, moeders en andere verwanten op hunne verlossing aandrongen, de naaste aanleiding tot HAGA's zending. En moest vóór alles de pligt der menschelijkheid vervuld worden, bezwaarlijk kon de keuze gelukkiger zijn dan van een zoo kloek en hooghartig man, die door beginselen van deugd en ware eer gedreven, bedreigingen noch lijfsgevaar ontzag. — Maar hoe de doortrapte hebzucht, de godsdiensthaat en de door geweld bewerkte afval van het Christendom meerendeels de herkenning der personen belemmerden en de onvermoeide pogingen verijdelden, is treffend in *Verbalen* der zendingen naar *Algiers* en *Tunis* uit het tijdperk van HAGA's Ambassade[1]), door behendige en niet ligt te verschalken Gecommitteerden van hoogeren of lageren rang geschilderd. — Was in 1616 WYNAND DE KEYSER naar *Algiers* en *Tunis* gezonden, om het ontslag der Nederlandsche gevangenen te bevorderen [2]), wij ontmoeten dezen lasthebber sedert als Consul in 1620 »met tranende oogen" JOHAN MANRIQUE en JORIS VAN CATZ verzoekende en biddende »alle middelen voor te wenden omme hem vandaer (uit *Algiers*) te crygen, en dat van sijnentwegen H. Ho. Mo. en Syne Pr. Ex^cie (MAURITS) souden bidden, doch medelijden met hem te willen hebben, en mitsdien hem vandaer te willen helpen, want hem voorseecker om den hals souden brengen." Geen wonder: de Algerijnen hadden gedreigd, hem niet ongedeerd te zullen laten vertrekken, »maer noch *Caba*, dat is, cleyne stuxkens gebraden vleesch van hem te maecken." — Hij had aan de Gecommitteerden uit Nederland onder de Leden van den Divan met den vinger dezulke aan-

---

in *Africa* en *Turkyen*, is verstaan, dat men sal examineren de missiven van wege den Grooten Heer alhier, en letten of men dienstelyken sal vinden een persoon van qualiteit na *Constantinopolen* te schikken om aldaar te *resideren*."

1) *Rapport van* JOHAN MANRIQUE, *ende* JORIS VAN CATZ, *aengaende Alger* (A. 1620) Prov. Utrechtsch Archief.

2) *Register van Holland*, fol. 169. Daarvoor werd eene som van *ƒ* 1200 uitgetrokken.

gewezen, die als »reeders van roovers" zich met den buit verrijkten. — Hoe schraal meest de uitslag was der onafgebroken en met onbezweken volharding beproefde vlijt, toont de inhoud van een der Besluiten van H. Ho. Mog. — »Syn — dus lezen wij in het proces-verbaal der zitting van 7 September 1615, binnen gestaen [1]) den Drogeman, ABRAHAM ABSANCHI, Jode, den Janitsser, met noch een Turck, die den Orateur HAGA mette Patente van den Grooten Heere gesonden heeft gehad naer *Thunis* ende *Algier* tot verlossinge deser Landen gevangens aldaer in merckelycken getale, daervan zy 18 los hebben gecregen [2]), meest uyt *Thunis*, alwaer de bevelen van den Grooten Heere beter worden gerespecteert als tot *Algier*, ende 15 daervan alhier gesisteert in persoon, hebbende de resterende 3 haer in Vranckryck in dienst begeven." — Deze lieden, welke nog niet door koop onder de magt van dezen of genen meester geraakt waren, hadden hunne vrijheid herkregen; maar »alle de vercochte" had men zoo heftig »en met sulcke obstinaetheyt" geweigerd te ontslaan, dat HAGA's lasthebbers »haere personen souden hebben gepericliteert," hadden zij niet begrepen, het daarbij te moeten laten berusten. —

Van de geslepenheid en kwade trouw, waartegen onze Nederlanders oordeelden op hunne hoede te moeten zijn [3]), kan hunne smadelijke verwerping van het door de Algerijnen aangeboden vrijgeleide tot proeve verstrekken. En van welken aard het diplomatisch verkeer in 't algemeen met de Barbarijsche roof-Staten kon zijn, blijkt uit de vraag van MANRIQUE en CATZ, »oft dat een manier van handelen was, dat men de

---

[1]) DODT, *Archief*, VI, 375; waarmede te verg. *Register van Holland*, A. 1615, fol. 145. Het was eene *derde* bezending van HAGA.

[2]) De lijst dier personen uit Rotterdam, Amsterdam, Zaandam, Monnikendam en Enkhuizen geboortig, is te vinden bij DODT, t. a. p.

[3]) *Rapport* of *Journael* van MANRIQUE: »dat ons niet en begeerden te vertrouwen op hunne salvoconduiten, die sy houden souden *als een hond syn echt*."

dienaers van een' Prins, die quamen om met henluyden te tracteren van peys, met sulcke injurien als anders bejegende ende aen de galch hieten loopen, gelyck ons deden? Dat verseeckert mochten wesen, dat niet en souden naelaten 't selve aen onse Heeren en Meesters te rapporteren."

Het behoort tot de jongste handelingen van OLDENBARNEVELT's Ministerie [1]), dat in de Vergadering van Holland het voorstel gedaan werd tot een gemeenschappelijken kruistogt der zee-en handeldrijvende Mogendheden van Europa tegen de Afrikaansche roovers, een voorstel in onzen leeftijd door de Regering van het Koningrijk der Nederlanden herhaald [2]), maar door de bemagtiging van *Algiers* en de Fransche heerschappij schier overbodig geworden. — En werd het zelfs in het glansrijk tijdperk van DE WITT, toen Neerlands zeewezen het toppunt van magt en roem had bereikt, niet raadzaam geacht, een verdelgingsoorlog tegen de Leenmannen van den Grooten Heer te voeren, wiens vriendschap te verbeuren voor den Levantschen handel allerschadelijkst ware geweest [3]), omstreeks het einde van het Bewind van 's Lands Advocaat, vergenoegde men zich, gelijk later, den overmoed der onverbeterlijke zee-

---

1) *Register* 20 Dec. 1617, »ten einde de zee te veyligen, schrik in de Piraten te maken en de Navigatie te versekeren, dat men ook van wege de H. Mo. HH. Staten-Generaal soude mogen doen schryven aan alle andere Koningen, Princen en Potentaten van Vrankryk, Groot-Brittannien, *Spangien*, Republicque van Venetien en andere, met versoek elk van hare zyde mede daartoe te willen assistentie doen."

2) Verg. CASTLEREAGH, *Correspondence*, III, 404 (Depêche van CLANCARTY uit 's Hage, 3 Febr. 1818) 399, 409; IV, 90, 138 (20 Aug. 1819) 359, 424; LIPMAN, *Gesch. van de Staatk. der voorn. Mogendh.*, I, 87, II, 144; zie mede *Levensberigt van* HUGO *Baron* V. ZUYLEN V. NYEVELT.

3) VAN BEUNINGEN aan den Raadpensionaris uit Parijs, 21 Januarij 1661, *Brieven*, I, 353: »maer dat Haer Ho. Mog. — groote reflexie hadden te maecken op de offensie, die daeruyt soude tegens haer mogen werden opgenomen *aen het Turcksche Hof*" (Antwoord van DE WITT, 27 Jan. 1661, bl. 356).

schuimers door eene indrukwekkende vloot te bestraffen, en ten Hove des Sultans, hetzij bevelen uit te lokken [1]), waaraan te *Algiers* minder dan te *Tunis* werd voldaan, hetzij de ontzetting der weerbarstige Pacha's te bewerken, zoo deze niet door eene tijdige Deputatie naar Konstantinopel en de zuivering van hun gedrag den storm hadden afgewend.

Met de verhouding der Republiek tot de eigenlijk Barbarijsche Staten, moet die tot *Marocco* [2]) niet verward worden. — Was het Nederland gegund, ten gevolge van HAGA's bemoeijingen tot ontslag der Christenen, een' Turkschen Envoyé van minderen rang eenigen tijd met bewondering aan te staren [3]), wien men op zijne beurt Hollands merkwaardigheden vertoonde en een hoogen dunk van onze welvaart en van de krachten welke men ontwikkelen kon, zocht in te prenten, *'s Hage* zag reeds in zijne muren een gewonen Agent van *Marocco* gevestigd [4]), en een Ambassadeur van die Mogendheid had zich tot het sluiten van een Tractaat van onverbrekelijke vriendschap in 1610 herwaarts begeven. — Van den Keizer van Turkije had men eene Capitulatie, als bij octrooi verkregen; met *Marocco* stond men op den voet van eene wederkeerige verbindtenis bij verdrag [5]). — »Is verstaan, zoo

---

1) Verg. bij AITZEMA, *Saken van Staet*, IIe B., bl. 347—350 (Mei 1617) *Translaet v. een Commandement d. Turckxsen Keysers aen de Passas van Argiers en Tunis.*

2) Echter noemt zich in den aanhef van het Tractaat van 24 December 1610, de Keizer van *Marocco*, ook »Koning van de Koningrijken van Barbarijen, *Fez*, *Sus*, *Tafilette*," enz. — De Vorst heette MULEY SIDAN: zijn Gezant HABET BEN ABDELA, zijn Agent SAMUEL PALLACHE.

3) Verg. CARLETON, *Lettres*, T. II, 371, III, 13. (Verblijf van een' *Chiaoux* of *Tschausch*, A. 1618, 1619).

4) Over den Nederlandschen Agent in *Marocco*, PIETER MAARTENSZ. ROY, verg. *Register van Holland*, 20 en 26 April 1611.

5) Tractaat van 24 December 1610. Circulaire der Staten-Generaal tot afkondiging na de ratificatie, door OLDENBARNEVELT als President, den 11 Junij 1612 geparapheerd. *Register van Holland*, 2 Julij 1612.

leest men in het *Register* van Holland van 25 Junij 1610, dat men het versoek van den Koning van *Marocques*, om hier te mogen tot sijne kosten koopen en toerusten met geschut en anders, drie of vier goede schepen, van de grootte van omtrent honderd lasten elk, in de Generaliteit sal mogen toestaan;" eene vergunning, welke voor het vervolg schier regelmatig tot bevoegdheid werd verheven bij het een half jaar daarna te 's Hage geteekend Tractaat. — In het stuk van vrijdom van belasting [1]), werd de Agent van Marocco, eerlang op zijn verzoek gelijk gesteld met »andere Ambassadeurs en Agenten van uytlandsche Princen en Potentaten [2])," met bevel aan alle pachters zich dienovereenkomstig te gedragen.

Van waar mag men vragen, een zoo uitnemende welwillendheid jegens de Afrikaansche Majesteit? Voornamelijk gewis tot beveiliging der scheepvaart, al te dikwerf door kapers ontrust, maar ook tot zamenwerking in geval van oorlog en tot afbreuk van den gemeenschappelijken vijand, Spanje. — Scherp werd de oude spreuk, die in de bloedigste dagen van den opstand, den heldenmoed der Vaderen had aangevuurd, het: »*Liever Turksch dan Paapsch*" nog 50 jaren daarna, bij de Ongeloovigen zelve herhaald en met uitweiding over den afkeer van het Spaansche juk toegelicht. — Hooren wij den als Diplomaat afgevaardigden Hoogleeraar CORN. PYNACKER, met de dochter van den Admiraal BLOYS VAN TRESLONG gehuwd [3]). Op de betuiging dat men den Nederlanders genegen was, mits deze niet met Spanje heulden, verklaarde de

---

1) Namelijk van »alle middelen van consumptie."

2) *Register* 27 April 1611; met verwijzing tot Art. XVII van de Generale Ordonnantie. — Op den *Staet van Defroyementen* in 1619, 1620 en 1621 komt de post voor: *Huishuur van den Agent van Marocco*, *f* 350.

3) Z. wegens de lotgevallen van dien Jurist, Professor te *Leiden*, daarna te *Groningen*, eindelijk te *Franeker*, in de Italiaansche, Spaansche en Oostersche talen bedreven, VRIEMOET, *Athenae Fris.*, p. 288—292. Hij overleed den 12 Jan. 1645.

Gezant luide, »dat voor de vrientschap metten Spanjaert geen sorge en conde zijn; dat zijne tirannie onlijdelijck was; dat hy veel duysent menschen in Nederlandt hadde doen omme het leven brengen, alleen om oorsaecke, dat se geen houten beelden ofte houten cruisen hadden willen aanbidden; dat de Nederlanders haer veel liever onder de protectie van den Grooten Heer, den Turcxschen Keyser souden begeven, als onder de tyrannicque en idolatrycque Regieringe van den Coninck van Hispanien, met veel meer andere redenen en verhalinge van geschiedenissen."

Het is hier, schoon deels tot een later tijdperk behoorende, niet ongepast HAGA's heilzamen ijver in zaken van Godsdienst met een woord te herdenken. Niet alleen toch had hij in de Capitulatie van 1612 [1]) den vrijen toegang voor de Protestanten tot het heilige graf als regt doen erkennen, zoodat de dweepzucht der Katholyken hen niet van de plaats door alle Christenen zonder onderscheid vereerd, kon uitsluiten, maar nevens den Britschen Gezant Sir THOMAS ROE [2]) en althans niet minder dan deze, handhaafde hij, naar de eigen lofspraak van dien verlichten Prelaat, den Griekschen Aartsbisschop of Patriarch CYRILLUS LUCARI en diens Kerk [3]) tegen de verkettering der Jezuiten. Deze, wier listen en lagen aan het licht waren gekomen, oogstten eindelijk loon naar werk

---

1) Z. bij AITZEMA, *Saken v. Staet,* II Boeck, bl. 344, Art. 54: »De ingesetenen van de hoochged. H. H. Staten-Generael, — die na *Jerusalem* sullen reysen, om de landen te besien," enz.

2) ZINKEISEN, *Gesch. d. Osman. Reiches*, IV, 361, 364: »Die Gesandten der beiden Protestantischen Staaten, England und Holland, traten für den Patriarchen in die Schranken," enz. Z. ook KLUIT, *Index Chron.*, A. 1613, n°. 274.

3) Brief van CYRILLUS, Patriarch van Konstantinopel, aan FESTUS HOMMIUS, 8 Novembr. 1627 o. st. (bij GABBEMA, *Epist. Illustr. et Clar. Vir.* p. 757): »Testis est, post Deum, Illustrissimus et Excellentissimus Orator Potentiss. D. D. Statuum CORNELIUS HAGA, cujus prudentiae et dexteritatis vigiles oculi multas insidias, multa pericula ab Ecclesia nostra saepius arcent."

en werden uit het Turksche Rijk verjaagd. — Zoo trad de wakkere Vertegenwoordiger van Nederland als de Beschermer der Grieken op en zijn beleid bragt te weeg, wat in onze dagen vereenigde vloten en legers van het Westen vereischte.

OLDENBARNEVELT's *koloniale Politiek.*

Onder die benaming kan, bij het overzigt van Neêrlands diplomatische betrekkingen, alleen de rede zijn van de voorschriften, onder de leiding van Hollands Eersten Minister aan de Oostindische Compagnie en de Hooge Regering in Indië gegeven met opzigt tot de verbonden en verdragen, welke zij met de Aziatische Vorsten zouden pogen aan te gaan. — De overvloed van stof en de omvang van het onderwerp nopen ons evenzeer, ons streng binnen de grenslijn te houden van het den 29 Augustus 1618 met geweld gestoord staatsbedrijf. — Ten andere, onze taak is niet die van den Geschiedschrijver der vestiging van de Nederlanders buiten Europa [1]), of van de uitbreiding van den Nederlandschen handel in andere werelddeelen; noch die van den beoefenaar der staatshuishoudkunde, welke den stouten ondernemingsgeest der Vaderen huldigende, hunne maatregelen van Wetgeving en Bestuur aan de eischen der nieuwe wetenschap toetst en hunne misslagen aanwijst [2]). — Wèl kan tot de daden van OLDENBARNEVELT's Ministerie, zoover de Buitenlandsche Zaken betreft, de weigering van een aandeel aan den Indischen handel gebragt worden, en de regeling der geschillen tusschen de Nederlandsche en Engelsche Compagnieën gerezen. — Deze

---

[1]) Zie laatstelijk Mr. J. A. VAN DER CHIJS, *Gesch. der Stichting van de Vereen. O. I. Compagnie* (2e Druk), Leyden 1857.

[2]) Zie Mr. H. J. KOENEN, *de vroegere en latere Nederlandsche Handelspolitiek*, Haarlem 1857, en Prof. O. VAN REES, *Redevoering over de staathuishoudk. Geschiedenis van Nederland* (24 April 1858), Zutphen 1858.

punten en hetgeen in 't voorbijgaan, van het sluiten van Tractaten gezegd is, zullen in deze Afdeeling, zoo beknopt doenlijk besproken worden.

Een Staatsman-Dichter heeft kernachtig uitgedrukt, hoe de toeleg van Spanje, om de hoofdbron van Neêrlands vermogen te stoppen, door de wèlberekende en krachtige aanmoediging der vaart op Indië werd beschaamd; hoe het scherpziend brein van den Advocaat den weg had aangeduid [1]). — Deze heeft zelf in zijn verweerschrift zijne werkzaamheid ten deze aldus geschetst. »Tot het vereenigen, zegt hij, van alle de Oost-Indische Compagniën, en het formeren van *ééne Generale Compagnie*, deselve te doen *octroyeren* en assisteren, hebbe ick vele jaren, so in het publyck als in 't particulier, seer vele moeyten gehad, en goede officien gedaan: gelyck vele van de Bewinthebbers derselver sullen getuygen [2])." — Doch niet met goeden raad slechts, met eigen voorbeeld willende voorgaan, of, om OLDENBARNEVELT's woorden te gebruiken, »om niet alleen voor *Rader*, maar oock eenigsins voor *Gelder*" gehouden te worden, had hij »wat meer als vijf duysent guldens geavantuert, daarin begrepen de 14 schepen [3])." Gewis — niemand juister dan de gevangen Admirante van Arragon zelf zag het in, [4]) die grootsche Handel-Maatschappij had ten doel winst en voordeel ten koste des vijands, of

1) VAN HAREN, *De Geuzen*, Xe Zang:
»Dog BARNEVELD zal wegen toonen
Na 't zuyden, en de Middel-Lijn,"
(Uitg. van 1772).

2) *Remonstrantie*, bl. 244. — Zie OLDENBARNEVELT's bedrijf in bijzonderheden ontvouwd bij VAN DER CHIJS, bl. 103 volgg.

3) *Remonstrantie*, bl. 234.

4) *Verhooren van* OLDENBARNEVELT, bl. 73. »En gedenckt hem wel dat de Admirante van Arragon alhier — verstaan hebbende de voorsz. Vereeniginge en 't geaccordeert *Octroy*, opentlijk zeijde dat deselve — de Coninkrijken van Spanjen en Portugal bevonden zouden worden zoo schadelijk te wesen als d' *Unie van Utrecht* in de Vereenigde Landen was geweest."

naar luid der *Remonstrantie* van 24 April 1618, »omme de Spangiaarts ende Portugesen afbreuk te doen;" — zoodat waar wij het streven der Hollandsche Politiek, door den eenigen Man bezield en bestierd, gadeslaan, geene geheime drijfveren behoeven te worden bespied en uitgevorscht, maar in het Noorden en in het Zuiden, in het Westen en in het Oosten, in en buiten Europa, alom de onverzoenlijke vervolging van Spanje en van het door Spaansch gezag overheerd Portugal, als de rustelooze gedachte van den Minister onverholen te voorschijn treedt.

Die gedachte strekte daarheen, om, terwijl men den handel en zeevaart steun en bescherming van Staatswege verleende, terwijl de daaruit voortvloeijende, schier ongeloofelijke schatten door de Compagnie zouden worden genoten, bij het grondgebied der Republiek overzeesche bezittingen en volkplantingen te voegen, even als het Vereenigd Nederland, tegenover vreemde Mogendheden, door de Staten-Generaal als Souvereinen geregeerd. — Duidelijk hield het Octrooi van 20 Maart 1602, in Art. 35 de bepaling in, dat het Bewind der Compagnie bevoegd zoude zijn, vooreerst »mette Princen ende Potentaten Verbintenissen ende Contracten te maken *opten naem van de Staten-Generael der Vereenichde Nederlanden, ofte Hooge Overicheyt derselver;*" ten andere, »Gouverneurs, volck van oorloge ende Officiers van Justitie — te stellen;" — behoudens evenwel dat de voorz. Gouverneurs enz. eed van getrouwheid zouden doen »*aen de Staten-Generael, ofte Hooge Overicheyt voorsz.*, ende aen de *Compaignie* sooveel die *neringe ende trafficque* aengaet [1])." — Vandaar dat H. Ho. Mo. in de Instructie van 27 November 1609 voor den eersten

[1]) Verg. Mr. S. IPZ. WISELIUS, *Wederlegging van het nader Request en de zoogen. Memorie adstructief van* Mr. H. C. CRAS c. s. *Amsterdam* 1803, bl. 239—244; Mr. P. MIJER, *Verzameling van Instructien, Ordonnancien en Reglementen voor de Regering v. Nederl. Indië* (Batavia 1848), bl. 3.

Gouverneur-Generaal PIETER BOTH, door OLDENBARNEVELT als Voorzitter geparapheerd, konden gewagen van »de landen, fortenressen en plaatsen, die *Wij* (dus spreken zij) en de Onzen in de Oost-Indiën houden en bezitten, met de ingezetenen, zoo soldaten als andere, onder *Ons* gebied aldaar zijnde, of die namaals komen zullen." — Op den eed, door genoemden BOTH aan hen gedaan, hadden zij hem »voor den welstand der Vereenigde Nederlanden," het roer der zaken in Indië toevertrouwd, gelijk mede »tot bevordering, behoud en vermeerdering van de Vriendschap, Alliantiën, Handeling en Commercie met verscheiden Koningen, Regenten en Volken in de voorsz. Oost-Indiën." — Opmerkelijk is de titel van *Viceroy* waarmede de bijna koninklijke magt en waardigheid van den Gouverneur-Generaal in een Staatsbesluit van Holland wordt bestempeld [1]). — Wijselijk begreep men op duizende mijlen afstands, bij het internationaal verkeer met de Aziatische Vorsten en Volken, geen onveranderlijk rigtsnoer te knnnen voorschrijven. — Dat evenwel ook de meest verdienstelijke Landvoogden behoefte hadden aan eenige wenken, dat hun al te vurige ijver wel eens door verbod uit Nederland mogt worden beteugeld, toont het als regel geformuleerd stelsel van den sedert tot Gouverneur-Generaal verheven JAN PIETERZ. COEN [2]), »dat de handel *zonder d'oorlog en d'oorlog zonder den handel* niet gemaintineerd kunnen worden." — Het is er verre af, dat het Rijk door Nederland in Indië gevestigd, alleen op geweld en verovering zoude steunen. — Niet-gewone diplomatische fijnheid straalt in vele handelingen en Tractaten der Compagnie met de Indische naburen door [3]); in latere dagen

---

1) *Register*, 15 Maart 1611.

2) Zie Mr. L. C. D. VAN DIJK, *Zes jaren uit het Leven van* WEMMER VAN BERCHEM, *gevolgd door Iets over onze vroegste betrekkingen met Japan*, Amsterdam 1858, bl. 63. (Brief van COEN aan de Bewindhebbers der Compagnie, 27 December 1614).

3) Zie dit aangewezen bij LUZAC, *Hollands Rijkdom*, I, 247 volgg. Men

zelfs stuit men op verfoeijelijke kunstgrepen uit Europa voorgeschreven en met meer dan Italiaansche geslepenheid tot verderf der baatzuchtig overheerde bevolking in praktijk te brengen. — Er was een tijd, dat men zich niet schaamde, het zaaijen van tweedragt aan te bevelen, en te vermanen: »dat men den oorlog tusschen de *Ternatanen* en *Tidorezen* om staatsmaximen gestadig moet voeden; den *Ternataanschen* Koning naar gelegenheid van zaken assisteren, zonder nogtans den Spanjaard geheel van *Ternate* te verdrijven, opdat de *Ternataansche* Koning de handen altijd vol werk hebbe en er geen tijd overig blijve om te denken op iets [1]." OLDENBARNEVELT's Politiek in het Oosten was eene doorgaans vredelievende, schoon tegelijk zeer bepaald gerigt op de verkrijging van den alleenhandel [2]). Doch vermits de zending van BOTH zamen trof met de onlangs gesloten *Trèves*, welke ook in Indië moesten worden afgekondigd, had de Gouverneur-Generaal althans te beproeven, evenzeer buiten vijandelijkheid te blijven met de Spanjaarden en Portugezen [3]). — Eerst toen het overtuigend gebleken was, dat deze van geen Bestand wilden hooren, kwam uit Nederland het bevel, onzerzijds op gelijken voet te handelen, als waren in Europa geene *Trèves* geteekend [4]); — terwijl het natuurlijk regt van we-

onderhandelde meest in de Portugesche taal. — Verg. nog *Bijlage G* tot het IIe Deel, bl. 107. Vooral Deel III, 131—150, 348, 350—355; *Bijlage O* (Verbond van 29 Maart 1610; Accoord met den Keizer van *Malabar*).

1) Verg. de Patriasche missive, d. d. 28 Maart 1648, aangehaald door Mr. P. MIJER, *Verzameling van Instructiën*, enz., bl. 77.

2) Art. 22 der Instructie van 27 November 1609: »dat de handel van de *Molukkos* — *t' eenenmaal* kunne blijven — aan de Vereenigde Comp."

3) Art. 22 der Instructie van 27 November 1609: »den geheelen staat van Indiën, dien wij houden *in vredige Treves* met den Portugees of Spanjaard te zullen staan; zoo zulks anders uitvalt, moet Gij U reguleren naar den tijd en behelpen met de middelen die voorhanden zijn, tot tijd en wijle *tot* Wij *op alles nader orde stellen*."

4) Art. 50 der *Ordonnancie en Instructie* — van 22 Aug. 1617, bij den Heer MIJER, bl. 38.

derstand en zelfverdediging in de ruimste uitdrukkingen vrij en onverlet was gebleven. »En zoo de Portugezen of Spanaarden zich zoo verre vergeten als wij hopen neen, dat ze U, Uwe onderzaten of Geallieerden eenige schade of openbaar geweld aandeden, tegen het Tractaat en de interpretatie van de Heeren Staten-Generaal en de Resolutie in de laatste Vergadering van de Zeventienen daarop genomen, waarvan copij hiernevens gaat, zult al 't zelve terstond weren en tegenstaan, als Gij naar Goddelijke en menschelijke regten in uwen Rade den Landen dienstig en der Compagnie oorbaarlijk vinden zult, gedenkende onzer Natie's eere en reputatie te behouden, vermeerderen en uit te breiden met alle eerlijke en geoorloofde middelen." — Dus luidde het gebod van 1609 [1]. — Maar in 1617 werd tegen de Spanjaarden en Portugezen de oorlog als voortdurende toestand, veeleer raadzaam gekeurd en ten pligt gesteld op grond, dat »de vijand de Trèves in de Indiën niet en heeft gehouden, maar over vele jaren *gevioleerd.*" Het werd den Gouverneur en Raden volstrekt ontzegd van nieuws vrede of stilstand van wapenen aan te gaan; »ten ware de uiterste nood zulks ware vereischende," en in dat geval alleen nog met eenparigheid van stemmen [2]. — Ziedaar het stellig voorschrift uit de laatste maanden van OLDENBARNEVELT's Ministerie, — vóór en na de sluiting der Trèves, in de Koloniën gelijk in het Moederland, standvastig in den afkeer van Spanje.

Mild integendeel en zachtmoedig was de geest der bepalingen ten aanzien van de meeste Indische Vorsten. — »Belangende alle goede correspondentien met de Koningen van Indië te houden, dus heette het, daarop kunnen Wij U geen particuliere vaste Instructie geven, maar in het generaal zeggen, dat aan 't zelve een goed deel van de conservatie van

---

[1]) Art. 29 der Instructie van 27 November 1609.

[2]) Art. 50 der aangehaalde *Ordonnancie en Instructie.*

den Indischen handel voor Ons en onze nakomelingen gelegen is; zulks Gij U dienshalve zeer wijselijk, voorzigtiglijk en gansch discretelijk moet gedragen, wél overleggende, wie om haar profijt Uwe vrienden of vijanden behoeven of behooren te zijn; en op dat stuk en die overlegging uwe consideratien in materie van State gegrond hebbende, daarnaar alle *Alliantiën* en *Verbonden*, zoo op 't stuk van materie van State, als van profijt en *trafique* met dezelve makende of met de alreeds gemaakte onderhoudende, ten einde onze voet in Indië vast, onze vriendschappen en de trafique tot Godes eere, der Landen welvaart en der Comp. profijt bevorderd en gedreven mag worden [1])." — Duidelijk zien wij in dit grondig doordacht Artikel het Staats- en het handelsbelang onderscheiden, de politische Alliantien en de Tractaten van koophandel en scheepvaart. — Zoo heftig in de Instructie van 1617 de toon werd aangeslagen, waar het Spanje en Portugal gold, zoo toegeeflijk was de daarin gepredikte vredelievendheid jegens de inlandsche Vorsten. »En zullen, zoo gelastten Art. 44 en 45 [2]), de Gouverneur en Raden — ook in alle discretie en voorzigtigheid met alle Koningen, Prinsen, Republieken en Heeren zoodanige correspondentie, vriendschap en alliantie houden en maken, — zonder iemand te verongelijken of ligtelijk met iemand *om geringe zaken in oorlog* en contentie van wapenen te komen." — Art. 46. »Zullen ook met gelijke discretie en voorzigtigheid op de afschaffinge of verligting van de tollen en andere schatting van de Indische Heeren en Prinsen, bijzonder te *Bantam*, mogelijke ordre stellen, zonder nogtans ter oorzaak van dien ligtelijk tegen dezelve Heeren in oorlog — te water ofte land, te vallen." — Alle welke regelen van gezonde koloniale regeerkunde, door de ervaring als doeltreffend

[1]) Instructie van 1609, Art. 21.

[2]) Der Instructie van 22 Aug. 1617.

beproefd, nog onder het Stadhouderschap van FREDERIK HENDRIK ernstig en in gemoedelijke taal werden ingescherpt [1]).

Wij hebben diplomatische fijnheid in deze en gene Tractaten door de Compagnie gesloten, niet kunnen loochenen, en meer nog schijnt daarin een opgeklaarde zin geroemd te mogen worden. — List en behendigheid ontwaren wij in de uitmeting van het gezag van Prins MAURITS bij Vorsten en Volken, wien het begrip vreemd was van een veelhoofdig Bewind; men vond zich onbezwaard, van een' *Koning van Holland* [2]) te spreken. — De verlichte denkwijze huldigen wij in de echt-politische verkondiging van vrijheid van godsdienst, zoo gunstig uitblinkende boven den bekrompen gewetensdwang en de hatelijke bekeerzucht der Portugezen en Spanjaarden. — Men hoedde zich voor de klip, waarop men deze had zien stooten [3]). — Niet vrij van sluwheid was de aangeprezen veinzerij jegens den Koning van *Bantam*, wien men wist met zijne raadslieden den Nederlanders vijandig te zijn; »waartegen, zeide men, zooveel met *contra-practijken* en *secrete intelligentie* gearbeid moet worden, als mogelijk is, zonder nogtans *den uiterlijken vrede* ofte vriendschap — *te breken ofte altereren.*" Van den Koning van *Jacatra* moest men trachten een wèlgelegen stuk gronds tot het bouwen van eene sterkte en het vestigen van een *rendez-vous* of middenpunt te verkrijgen, in het belang »van de gansche Indische navigatie [4])." —

---

[1]) Slot-Artikel 96 der *Punten en Artikelen, in forma van Instructie voor d. Gouverneur-Generaal* HENDRIK BROUWER (A. 1632). MIJER, *Verzamel.* bl. 69.

[2]) Verg. bij LUZAC, *Hollands Rijkdom*, III, 132 volgg. de handelingen (A. 1610) met de Keizers van *Ceilon* en van *Malabar*, de brieven van andere Vorsten van *Pegu* en *Achen*, van *Japan*, de verbonden met *Ternate*, enz. — Zie mede KLUIT, *Index Chronol.* A. 1604, n°. 235, A. 1607, n°. 240, A. 1609, n°. 256, A. 1610, n°. 261, A. 1611, n°. 267.

[3]) *Bijlagen* bij LUZAC, III, 65: »Niemand aan beide zijden, zal vermogen eenige questie, arguatie ofte disputatie, van de *Religie* te maken." (29 Maart 1610).

[4]) Art. 23 der Instructie van 27 November 1609.

En werkelijk verwierf de Gouverneur-Generaal BOTH eene plaats, waarop sedert *Batavia* verrees [1]). — Met onderscheidene andere Koningen waren reeds verdragen tot stand gekomen, gelijk met dien van *Djohor* op det Maleisch schiereiland, op den 17 Mei 1606, waarbij de handel met andere Natiën, buiten de Compagnie, was uitgesloten [2]).

Wij willen thans bij OLDENBARNEVELT's staatkunde op dit punt verwijlen, van Franschen zoowel als van Britschen invloed geheel onafhankelijk, — onder HENDRIK IV niet minder dan in het volgende tijdperk. — De bij Tractaten gewaarborgde *alleenhandel* moest, naar luid der Instructie van 22 Augustus 1617, »na gedaan vriendelijk verzoek en insinuatie van te vertrekken en van zoodanig voornemen te desisteren," met kracht van wapenen tegen alle Mogendheden, »*geene uitgezonderd*," worden gehandhaafd, met verovering der vreemde schepen en goederen [3]). — En hoe onwankelbaar men dit stelsel had aangekleefd, jegens Frankrijk, maar ook jegens Denemarken [4]) de Staatsbesluiten van Holland kunnen het getuigen. — Wèl mag het vreemd heeten, dat terwijl men ten gunste van den Nederlandschen handel naar beginselen van het Volkenregt [5]), tegen de aanmatigingen van Koning HENDRIK, de vrijheid der zeevaart betoogde, men die op Oost-Indië zelf aan Frankrijk weigerde [6]). »Is geresolveert, zoo leest men in het Register van Holland, den 24 Aug. 1606, dat by

---

1) Verbond met den Koning van *Jacatra*, 28 Januarij 1611, aangehaald bij Mr. P. MIJER, *Verzamel.*, bl. 15.

2) Aanteekening van Mr. P. MIJER, bl. 9.

3) Art. 35.

4) *Register van Holland*, 25 Junij 1618.

5) Zie een vroeger beroep op het *Jus Gentium* tegen *Leicester*, in het *Register*, 22 Julij—9 Augustus 1586, fol. 317.

6) *Register van Holland*, 15 Febr. 1607. »En sooveel aangaat de voorgestelde handelinge van *Nova Francia* of *Canada*, is verstaan, dat nadien de handelinge en Commercie zyn *Juris Gentium*, aan Syn Ma[t] sal worden geremonstreert, ten eynde S. M[t] beweegt mag worden deselve vry te laten," enz.

Placate verboden sal worden dat geen ingezetenen van dese Landen, nog uit de Vereenigde Landen, nog uit eenige andere Koningrijken ofte Landen sullen mogen varen na Oost-Indiën voorbij de Cabo de bonne Esperance, of door de straat van *Mayellanus*, op sware straffe en verbeurte daartegens te stellen, en voorts dat ordre gestelt sal worden om het *Octroy* aan het voorschreven Collegie verleent, te maintineren [1])." — Dit besluit viel nadat men even te voren had beraadslaagd, hoe het best 's Konings misnoegen »op het stuk van de Navigatie" te bevredigen [2]). — En hoe men niet schroomde zonder aanzien des persoons, het Placaat onmiddellijk en met nadruk ten uitvoer te leggen, toonde de aanhouding van een schip, op den gemeenschappelijken aandrang van HENDRIK IV, van MARIA DE MEDICI en van den Groot-Hertog van *Toscane* [3]) eindelijk ontslagen, maar niet dan op uitdrukkelijke voorwaarde, dat aan het scheepsvolk »het Placaat (verbiedende niet te varen voorbij de Caap de bonne Esperance) sal worden geinsinueert, om hen te wagten daarjegens geene reyse aan te nemen, op de poene daarin begrepen [4])." — Men lette op de dagteekening dier krachtige maatregelen, genomen in een' tijd toen de Republiek tot voortzetting van den krijg tegen Spanje de *Fransche penningen* kwalijk kunnende ontberen, desniettegenstaande onbuigzaam in haar verzet, alle verzoeken van haren milddadigen Bondgenoot afwees. »Gedelibereert zynde op de Brieven van de Kon. Ma[t] van Vrankrijk van den 29 Aug. lestleden, nopende het koopen, maken en equiperen van de schepen, het ligten van de Capiteinen, piloten en matrosen, tot de navigatie en handelinge op Oost-

---

1) Verg. de Resol. der Staten-Gener., 9 Sept. 1606, *Register*, fol. 1001 volg.

2) *Register*, 24 Aug. 1606, fol. 979.

3) *Register*, A. 1606, fol. 1034. Brief van Koning HENDRIK, 30 Oct. 1606; Propositie van BUZANVAL.

4) *Register*, A. 1606, fol. 1099.

Indiën, door PIETER LYNTGENS [1]) — is met rype deliberatie verstaan, dat hetselve by de beste redenen en middelen van wege de Heeren Staten-Generaal nogmaals sal worden geëxcuseert [2])." — Had men de Bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie vóór dit Besluit in hun belang gehoord, een half jaar daarna volhardde men daarbij, en zonder zich aan de door HENDRIK uitgevaardigde Commissie op LYNTGENS te storen, verklaarde men rondborstig, »dat jegens de solemnele beloften aan de O. I. Compagnie gedaan, hetselve niet en mag geconsenteert worden sonder de Compagnie te dissolveren [3])." — Sedert stond of viel de geheele *Trèves*-handeling met het behoud, al dan niet, van de vaart op Oost-Indië, door de zegepraal van MATELIEF, hoe lang zoo meer tot eene levensvraag verheven en van de eer der Natie onafscheidelijk geworden. — Naauwelijks was het Bestand getroffen [4]), of zich nog altijd met de mogelijkheid vleijende dat Frankrijk door onderkruiping in de baten van den Oost-Indischen handel zoude kunnen deelen, gaf HENDRIK aan JEANNIN den last [5]), om Nederlandsche reeders en schippers over de voorwaarden van hunne vestiging in zijn Rijk te polsen. — Reeds gedurende de Negotiatien had de President meer dan één gesprek over zoodanige verhuizing gevoerd met de voorstanders der ontworpen

---

1) JEANNIN, *Negotiations*, p. 244. Depêche van VILLEROY, 16 Febr. 1608.

2) *Register*, 12 Oct. 1605. — VILLEROY aan JEANNIN, t. a. p. »Vou sçaurez qu'il y a icy un homme nommé MATHIEU COULHÉE, qui a autrefois negocié par delà, pour faire venir en ce Royaume un marchand nommé PIERRE LINGES, qui trafiquoit aux Indes, et promettoit d'establir ce commerce en *Bretagne*, lequel est maintenant decedé, qui dit y avoir un autre marchand par delà nommé ISAAC MAIRE," enz.

3) *Register*, 11 April 1606.

4) Instructie van 25 April 1609. JEANNIN, *Negotiations*, p. 32 suiv.

5) »Le desir de Sa dite Majesté a tousiours esté, d'introduire en son Royaume la navigation aux Indes pour s'en prevaloir comme tous ses voisins. C'est pourquoy elle veut que ledit Sieur JEANNIN parle aux marchands et capitaines de navires de delà," enz.

West-Indische Maatschappij, dat is met de oorlogzuchtige aanklevers van Prins MAURITS [1]), in 't bijzonder met den Raadsheer FRANÇOIS FRANCKEN; en mag men aan de verzekering van JEANNIN geloof slaan [2]), zoo was de oud-Pensionaris van *Gouda*, de voorheen onverzettelijke tegenstander van de opdragt der Souvereiniteit aan HENDRIK III, thans zelf gereed met de overige bevorderaars dier Maatschappij, onder Fransch gezag te gaan leven! — Zonderlinge wrok tegen Spanje, gedreven tot het uiterste van den vreemdeling met de nijverheid, de kapitalen en den ondernemingsgeest van lieden te verrijken, waarvan men het Vaderland zoude hebben ontbloot!

Een enkel woord na het boven reeds wegens dit punt gezegde [3]), voegt hier betrekkelijk de grief van OLDENBARNEVELT's geringe ingenomenheid met die beraamde West-Indische Compagnie. — Er was een tastbaar onderscheid tusschen deze [4]) met hare aanzienlijke uitgaven en jaarlijkschen van Staatswege te verstrekken onderstand in geld en oorlogschepen, die onmiddellijk tegen de Spanjaarden en Portugezen zouden hebben te strijden, — tusschen deze uit den aard der zaak, onvermijdelijk en onafgebroken tot den krijg tegen den in Amerika ge-

---

1) JEANNIN, *Negotiations*, p. 287 (Depêche van 29 Maart 1608).

2) Depêche van 16 Julij 1607 (*Negotiat.*, p. 102): »Monsieur DE FRANQUES, promoteur de ce dessein, lequel y est tout disposé, et se promet *d'y induire* les marchands et matelots. — Le dit Sieur FRANQUES dit mesme qu'il a tant de desir de nuire toute sa vie à l'Espagnol, que pour mieux aider à la conduite de ce dessein, — *il viendra luy mesme demeurer en* France." (Antwoord van HENDRIK, 4 Aug. 1607, p. 120).

3) Zie hiervoren bl. 260 volg.

4) *Propositions* de M. DE BUZANVAL (31 Mai 1606), T. II, p. 1115 (H. S. der Kon. Biblioth.). »Cette-cy commencera par grandes depenses, desquelles le fruit sera fort incertain, comme estant une besogne *purement de guerre* à son commencement; — l'autre au contraire commença par *le rapport et par la moisson* — les navires de ce pays à leur abord y ont trouvé plusieurs Roys et Seigneurs qui les ont receus dans leurs ports et leurs terres pour l'utilité qu'ils ont perceu en leur ouvrant le traffic duquel les Portugais abusoient," enz. (*Aanteeken.* op den MAURITS van Mr. C. M. V. DER KEMP, bl. 5).

zetelden vijand genoodzaakt, — en de Oostindische zuster-Maatschappij, welker eerste hoofdsom of inleg gedeeltelijk reeds de vrucht was geweest van de door den handel in de vreedzame betrekking tot de Aziatische Vorsten behaalde winsten. — Dit verschil tusschen de bestaande Instelling, en die welke men vóór de *Trèves* naar het berigt van BUZANVAL, niettegenstaande hare onloochenbare opofferingen met onzekere kans, vermoedelijk zoude doorgezet en tot stand gebragt hebben, was den scherpzienden Gezant niet ontgaan. — Na de teekening van het verdrag met de Aartshertogen, ware de oprigting der West-Indische Compagnie een ligt ontvlambare brandstof geweest, welke de omzigtige Minister van Holland den welligt al te doortastende gelukzoekers [1]), niet roekeloos mogt in handen geven. — Onwaar is het dan, dat OLDENBARNEVELT de onderneming der Nederlandsche kooplieden zoude gedwarsboomd hebben met inzigt om den vredehandel te bevorderen, maar allezins juist, dat hij gedurende *de Trèves*, dacht den Spanjaard niet te moeten »irriteren tot herneming van de oorloge [2])." —

Er blijft tot slot van deze Afdeeling overig, de geschillen der Nederlandsche met de Engelsche O. I. Compagnie, vlugtig aan te roeren, die in dit tijdperk een en andermaal door diplomatische bemoeijing niet zoo vereffend konden worden, dat het gelukt ware de onuitputtelijke bron van verdeeldheden te stoppen. — Er vonden Negotiatiën plaats in 1613 te *Londen* [3]), in 1615 te *'s Hage*, in 1618 en 1619 we-

---

1) Zoo dit niet kan slaan op den Raadsheer FRANCKEN, dan toch op USSELINGH (WESSELING, leest men in de gedrukte *Verhooren*, bl. 74), die »zeer veel duysenden meer schuldig was, als hy conde betalen."

2) *Verhooren*, bl. 75.

3) Zie AITZEMA, *Saken van Staet*, 8e Boek, fol. 504. Doch verg. in 't bijzonder de Instructie van 21 November 1618 in het *Rapport der Legatie* van »JOHAN VAN GOCH, Burgemr der stadt *Zutphen*, EWOUT VAN DER DUSSEN, out-Burgemeester der stadt *Delft*, ende JOACHIM LIENS, Raet ende Pensionaris

der in Engeland. — Was de zending van 1613, gelijk wij zeiden, gekenmerkt door de toevoeging van HUGO DE GROOT, die Koning JACOB bij die gelegenheid tot de zienswijze van den Advocaat en van de Staten van Holland in kerkelijke zaken moest trachten te overreden 1), het Gezantschap van 1618 was evenmin bij uitsluiting tot regeling van koloniale belangen bestemd: het had eene in het oog loopende politische strekking, met geestelijke tint, maar eene voor den ongelukkigen Staatsman, wiens regtsgeding was aangevangen, beslissend — verderfelijke. Toch was nog onder zijn Bewind, het koloniaal gedeelte der sedert aan de Legatie aanbevolen taak overwogen: het personeel der af te vaardigen Ambassadeurs werd eerst bepaald vastgesteld, nadat OLDENBARNEVELT en de zijnen het onderspit hadden gedolven en na de zuivering en zifting der Regerings-Collegiën, door MAURITS in den zin van den *Coup d'État* van 29 Augustus bewerkstelligd. Sommige weêrhanen den storm ziende opdagen, hadden zich beginselloos bij de bovendrijvende partij geschaard, en zoo was een hunner, met wien DUDLEY-CARLETON den spot drijft 2), er in geslaagd, onder het drietal Ambassadeurs begrepen te worden. —

---

der stadt ende 't landt van der *Tholen*, t'samen Gedeputeerden ter Verg. van H. Ho. ende Mo. als Affgesanten ende Gedep. wt derselver Vergaderinge mitsgaders Heere NOEL CARON, Ridder, Heer van *Schonewalle*, Haeren ordinaris Ambassadeur," enz. — (Prov. Utrechtsch Archief); en voorts het *Verbael* van DIRK BAS, JACOB BOREEL, enz. Gedep. der O. I. Comp. in den *Codex Diplom.* van het *Hist. Genootsch.* te Utrecht, 2e Serie, IIIe Deel, 2e Afdeel., bl. 127—261.

1) Verg. boven bl. 318—321.

2) *Lettres et Négociat*, T. II, 353 suiv. (29 Oct. 1618). »Ce sera une chose curieuse et peut-être amusante pour Sa Majesté de voir comment ils s'y prendront pour faire cette Relation; car quelques-uns d'eux aïant été choisis pour cette commission *avant la tournée de Son Exc.* dans les villes, et entr'autres VAN DER DUSSEN de *Delft*, membre des Etats-Generaux, qui va au nom de sa Province, ils ont depuis ce tems-là passé par le crible, comme vous le verrez par cette estampe, où vous remarquerez Son Exc., les Comtes GUILLAUME et ERNEST avec leurs partisans — *vannant les Hollandois*."

Belagchelijk voorzeker voor den zegevierenden Diplomaat en diens Meester, die zich in de valsche en dubbelhartige rol van zulke voorwerpen, konden verlustigen, maar, nevens de vernedering van het Vaderland, in de hoogste mate *tragisch*, als men aan de bloedige ontknooping denkt van het gansche onwaardig bedrijf. — Dan, hierna meer over het verband van deze zending met het treurtooneel te *'s Hage*. — Om op den twist met de Engelsche Compagnie terug te komen, te vergeefs was in de bovengemelde *Ordonnancie* en *Instructie* van 22 Augustus 1617 onder de vereischten van het verlangd middenpunt der Indische vaart, ook dit gesteld, »dat men daardoor met die van *Bantam* niet vervalle in zoodanige contentiën, dat de *Engelschen* of andere vreemde natiën onzen handel aldaar zouden mogen onderkruipen [1])." In de nabijheid van *Bantam* werd in 1619 een zeeslag tusschen de vloten der elkander wangunstige Maatschappijen geleverd [2]), en hoe hoog al vroeger de nijd was gestegen, toont het verwijt der onzen, dat de Engelschen met de Spanjaarden en Portugezen heulden, en de Contracten door de Nederlanders met de Indische Vorsten gesloten, zochten te verijdelen [3]). — Te vreemder klinkt dan wat men in het *Register* van Holland den 23 Mei 1618 vindt aangeteekend. »Zyn gelesen twee verscheyden Missiven van den Heer Ambassadeur CARON, en daarnevens sekere geconcipieerde poincten ingesteld om de Oostindische Compagnie in Engeland met deselve Compagnie alhier in dese Landen te *conjungeren* en *vereenigen* [4]); dewelke

---

[1]) Art. 77. MIJER, *Verzameling*, bl. 44.

[2]) CARLETON, *Lettres*, T. III, 128. (Depêche van 20 Aug. 1619).

[3]) Aanspraak der Nederlandsche Gezanten tot JACOB I (10/20 December 1618): »Les nostres se plaignent extremement et crient à haulte voix, que les subjects de Vostre Maté *renversent* tous leurs Contracts qu'ils ont faicts avec quelques *Indiens*, et que la perte et dommage qu'ils en ont receus est inestimable; voire qu'ils ne laissent point d'assister à *l'Espaignol* mesme, dont les preuves sont ès mains des Administrateurs de la Compagnie."

[4]) Van zulk voorstel wordt reeds gewaagd bij WINWOOD, *Memor* III, 239

gesteld zijn in handen van de Heeren MEERMAN en BAS, om den andere Bewindhebberen van de O. I. Compagnie, jegenwoordig alhier wesende, te communiceren." — Het antwoord der Nederlandsche Maatschappij op den voorslag der Engelsche, was niet zoo stellig afwijzend of men besloot drie weken later, dat men ter Generaliteit zoude aandringen op de benoeming van eenige Gezanten die aan de Gedeputeerden der Compagnie naar Engeland zouden worden toegevoegd, »om het onderling verdrag te helpen *secunderen* en *accommoderen* [1])." — In dien geest waren dan ook de Instructiën vervat, welke na de omkeering van zaken, in November daaraanvolgende werden bekrachtigd en in den loop van eene ruim halfjarige, netelige Negotiatie tot leiddraad strekten. — Hier had de toenmalige Advocaat der Nederlandsche Compagnie, WILLEM BOREEL [2]), het eerst gelegenheid zijne diplomatische gaven te oefenen, om die in 't vervolg in meer verheven werkkring en in al haren omvang ten toon te spreiden. — Gedenkwaardig blijft ook die Negotiatie en niet het minst daardoor, dat de Kanselier BACO eenigermate daarin de hand blijkt gehad te hebben [3]). — Meer dan eens waren de debatten onder 's Konings Voorzitterschap, zoo heftig, dat de poging tot een vergelijk schipbreuk scheen te zullen lijden. — De onzen somden onder

---

(15 Dec. 1610), maar destijds van de Nederlandsche zijde, en door de Engelschen afgewezen: »we fear that in case of joyning — the art and industry of their people (de Nederlanders) *will wear out ours*."

1) Verg. *Register van Holland*, 22 Mei en 14 Junij 1618.

2) DE LA RUE, *Staatkundig en Heldhaftig Zeeland* in v. bl. 8—36.

3) Aan het slot van het Rapport der Gezanten, vindt men onder de brieven van *recredentie*, dien van FR. VERULAM, Canc., waarin die Staatsman de hoop uit, »que *raisons d'Estat* seront assez fortes pour accommoder les differents qui pourront entrevenir sur le poinct de *profict*." — BACO had bepaald verzocht onder de »*Commissioners* to treat with the *Hollanders*" benoemd te worden; maar volgens het antwoord van BUCKINGHAM (14 Dec. 1618), had de Koning die aanstelling beneden de waardigheid van den Kanselier geacht. BACON's *Works*, VI, 276, 296.

anderen, met klem en bondig »de groote oncosten op, bij de Nederlantsche Comp^e tot verseeckeringe van de Commercie deur geheel Indiën gedragen; dat *Bantam* was ontset, voor *Malacca* bataille gelevert, die galeons van *Goa* geslagen, den Coninck van *Ternate* in sijn lant gestelt, in vivres en andere necessiteyten onderhouden, *Motyr* van de Spaignaerts gedevasteert, synde met 2000 menschen gepopuleert en diergelijcke meer." — Zij beriepen zich op den bij de aangegane Tractaten bedongen alleenhandel en op de verkregen Souvereiniteit van een groot gedeelte der *Molukken*, van welke de Engelschen niet wilden hooren. — De kortstondige vereeniging der beide naijverige Ligchamen op voorwaarden, over welker inhoud dit bestek geene uitweiding gedoogt, bekroonde niettemin ten laatste den geduldigen ijver van Koning JACOB [1]), die op de gevolgen wees »van de rupture van dese soo langdurige conferentie" en wiens hoogmoed op eene harde proef gesteld, niet terugdeinsde voor de nederige klagt, »dat sijne en sijner ondersaten reputatie soude wesen soo volcomentlijck in de voorsz. eylanden onder *onse* protectie en gebiet, dat daerdoor syne verachtinge in de Indiën soude vermeerderen, daer sij doch alreets door de onsen niet dan te veel was vercleent, ende verre in macht boven hem verheven *den Coninck van Holland* [2])!"

Tot zulken luister was de Nederlandsche Republiek gestegen. — Wij zagen den aan veertigjarigen strijd ontworstelden Vrijstaat door het wijs beleid van OLDENBARNEVELT niet slechts de weldaden van eene onontbeerlijke verademing genieten,

[1]) Tractaat van 7/17 Julij 1619, bij AITZEMA, t. a. p.

[2]) MAURITS. In de *Memoires des torts et griefs que les Anglois ont receus des Hollandais ès Indes Orientales* wordt geklaagd dat de onzen zouden beweerd hebben, »que le Roy d'Angleterre *n'est pas à comparer à leur grand Roy de Hollande.*"

maar met elken dag aanwassen en bloeijen door handel en scheepvaart, nijverheid en trafieken [1]), binnen en buiten Europa als het schild der vrijheid, als het bolwerk van het Protestantisme geëerd, en niet verre meer van de hoogte verwijderd, waarop het aan vreemde Mogendheden zelfs van den eersten rang, eenmaal de wet zoude stellen. — Reeds zagen wij Nederland om hulp of Alliantie uit het Noorden door de Hanzesteden, door Zweden en Rusland, uit het Oosten door Brandenburg en Polen, uit het Zuiden door Venetië en Savoye, zelfs uit *Marocco* aangezocht; wij zagen de Algerijnen getuchtigd [2]), en de Republiek te *Konstantinopel* eene onderscheiding verwerven, voorbode van het vertrouwen, dat de Porte haar in de toekomst herhaaldelijk als Bemiddelares zoude schenken. — In Indië was na rusteloos en met schier bovenmenschelijken heldenmoed ondernomen zeetogten, van 's Lands wege aangemoedigd tot het opsporen van een korter en veiliger weg naar Azië [3]), de grond gelegd, deels door de dapperheid der Vlootvoogden, deels door wèlberaamde Tractaten, tot het koloniaal rijk op *Java*, welks overvloeijende schatten weleer in de kas der O. I. Compagnie gestort, thans

---

1) Zie hierbij RANKE, *die Osmanen und die Spanische Monarchie im XVI u. XVII Jahrhundert* (3te Aufl.), Berlin 1857, I, s. 490 folgg. »Nunmehr machte Holland die Producte der Welt sich zinsbar," u. s. w.

2) In het *Rapport* van VAN GOCH, VAN DER DUSSÉN en LIÉNS komt eene Aanspraak voor tot JACOB I, waarin gewezen wordt op de herhaalde Vertoogen van CARON »ce que le Seigr. DE SCHONEWALLE *a iterativement* representé touchant la destruction des pirates *d'Algiers* — que la necessité et l'honneur commun convie et semond à ce pressant debvoir tous Roys Princes, et Republicques de toute la Chrestienté" (8 Januarij 1619).

3) Verg. G. MOLL, *Verhandeling over eenige vroegere zeetogten der Nederlanders*, Amsterdam 1825, bl. 46. »Prins MAURITS en de Advokaat OLDENBARNEVELD begunstigden deze togten zoozeer, dat de Staten-Generaal op aanraden in 1596 *van den Advokaat* vooral, eene premie van *f* 25000 beloofden aan dengenen, die het eerst benoorden om, naar *China* zou gezeild zijn." — *Register van Holland*, 7 Mei 1594, 1—5 Mei 1595.

nog een aanmerkelijk deel der jaarlijksche Staatsinkomsten uitmaken. — Zijn OLDENBARNEVELT's bestrijders, door liefde tot de waarheid gedrongen te erkennen, dat de geschiedenis der Staten van Holland, te rekenen van 1586 tot 1618, eigenlijk de geschiedenis heeten mogt van dien eenigen Minister [1]); is alzoo het Vaderland aan het doorzigt en de wakkerheid van den onsterfelijken Advocaat het eervol standpunt in de rij der Europesche Magten verschuldigd, welks voordeelen het nageslacht in zekere mate nog heden ondervindt, een standpunt niet met overmoed, maar met achtbare waardigheid jegens Engeland en Frankrijk, ook jegens ELIZABETH en HENDRIK IV, de weldoeners der Republiek gehandhaafd, — beschouwen wij even onbevangen de keerzijde van het schoone beeld, dat het vrij en onafhankelijk Nederland met de in alle zeëen fier wapperende vlag aanbood.

Een laag en verfoeijelijk schouwspel treft ons oog. — Na den aanslag van 29 Augustus 1618, na de wederregtelijke in hechtenisstelling van OLDENBARNEVELT, zien wij de Nederlandsche Diplomatie in onwaardig huldebetoon de onvergelijkelijke wijsheid [2]) van den verdwaasden dilettant-theoloog als *Malle Jacob* den spotvogels prijsgegeven, tot de wolken verheffen. — Drie dagen vóór de onthalzing van den afgeleefden Staatsman, op den 10 Mei 1619, hooren wij in een officieel berigt van onze Gezanten, den om zijne zedelooze en slaafsche onderwerping aan gunstelingen van den dag, om

[1]) GROEN VAN PRINSTERER, *Archives*, 2e Série, T. II, p. LVI. »On ne sauroit révoquer en doute, l'ascendant de son génie politique; l'histoire des Etats de Hollande, de 1585 à 1618, est son histoire, le journal de ses faits et gestes, le récit de sa carrière publique."

[2]) Rapport der Legatie van v. GOCH, v. DER DUSSEN en LIENS; »Vostre Mté qui estes Prince d'incomparable prudence et justice, parfaictement sage," enz. Aanspraak van 10/20 December 1618.

zijne weifelende en vreesachtige gedragingen [1]), door zijne onderdanen en het buitenland om het zeerst verachten Koning die zijn eigen Rijk niet wist te besturen, aldus op zijne gewaande Godgeleerdheid stoffen en tegen den martelaar der door hem gevoede partijschap uitvaren. — Met laatdunkend zelfbehagen zeide hij, »dat hij hoopte dat hem God de Heere soude sparen tot welvaren niet alleen van sijne ondersaten, *maer oock van den Staet*, — dus luidt het verhaal der Nederlanders, — *van U Ho. Mog.* ende dat men in corten tijdt soude hooren *die groote beneficien* die *hij* (*Jacob*) *deur* ende int *Synode* aen onse Landen hadde gedaen; dat hem altoos hadde tegengestaen die leere ende factie van *Arminio* ende wel verwondert was geweest, dat BARNEVELT hadde gesustineert dat onsen oorloch tegens den Coninck van Spaignen *niet* en was gesproten ende gedreven ter cause van de *Religie;* dat niemand pernicieuser maximen hadde mogen *uytspouwen*. Hij noch Coninck van Schotlant synde, ofte oock die Coninginne ELISABETH *zal. gedacht.* [2]), souden noyt onse saecke hebben *gefavoriseert*, ten ware geweest die Religie, ende dat wy om dieselve de oorloge hadden gevoert."

Men vergete het niet: de oorsprong der kerkvergadering van Dordrecht ligt niet in de behoefte der Natie, maar in het brein van den waanwijzen en bemoeizieken Koning van Groot-Brittannië. — Meer dan eens ontving hij voor die fraaije uitvinding den plegtigen dank der handlangers van Prins MAURITS [3]). — »Sullen — zoo gebood de Instructie der

---

1) Ook de Heer GROEN V. PRINSTERER spreekt in het onlangs verschenen Tweede Deel der *Archives* (2e Série) p. VI van de »hésitations pusillanimes de JACQUES I;" en verg. aldaar p. 571 suiv. (Junij 1620) den brief van DUMOULIN aan dien Vorst.

2) Zou de zoon aldus van de Vorstin hebben gesproken, die zijne Moeder, MARIA STUART had doen onthoofden?

3) Geen wonder dat de Kanselier BACO, getuige van al die onderdanigheid, reeds in het begin van 1619 oordeelde, dat men in zekere zaak (van BURLA-

Staten-Generaal van 21 November 1618, den naar Engeland gaande Ambassadeurs JOHAN VAN GOGH, EWOUD VAN DER DUSSEN en JOACHIM LIENS, — daernae Syne Mat. bedancken voor syne Coninckliјcke gunsten ende beneficien, tot het welvaren van dese Landen van tydt tot tydt bewesen [1]), ende *nämentlyck* dat het Syne Mat. belieft heeft (wt sonderlinge Coninckliјke affectie) te behertigen die swaricheyt van de verresene kerckelycke disputen in dese Landen, ende soo by brieven als deur den Heer Ambassadeur CARLETON niet alleen *geraden* tot het houden van een *Synode Nationaal*, als wesende den rechten, wettigen ende alle tydt gebruyckelycken wech, om kerckelijcke misverstanden te beslichten; maer dat het daerbeneffens oock Syne Con. Mat. belieft heeft (naedat by Haere Ho. ende Mo. nae rype deliberatie 'tselve middel was goed ende expedient gevonden), op derselver versoeck vier treffelijcke ende geleerde Theologanten wt syn Coninckryck te deputeren om 'tselve Synode t'assisteren. Vertrouwende H. Ho. ende Mog. [2]) dat deur den genadigen segen van God den Heere ende het

---

MACHI) niet behoefde te letten op »any *bravados* from the *Burgomasters* of *Holland* and *Zealand;*" hij wist »that it was in the King's power *to make them alter their style when he would.*" *Works*, VI, 297 (5 Febr. 1619).

1) Aanspraak van 10/20 December 1618. »Et notamment qu'oultre l'infinité des aultres benefices, Elle a voulu les honorer de ses bons et salutaires Conseils en leurs disputes Ecclesiasticques, qui menaçoient la tranquillité tant des Eglises que de leur Estat. — Les ayant, non seulement admoneste, et par lettres royales, et par les bons et sages offices du Sieur CARLETON, très digne Ambassadeur de V. M. de vouloir embrasser l'expedient d'un *Synode National*, comme le plus idoine, le plus coustumier et usité en l'Eglise de Dieu, pour sortir des dites disputes." Verg. den brief van JACOB bij CARLETON, I, 272 (20 Maart 1617).

2) »Que Messeig[rs] les Estats se promettent fermement qu'eux et les autres, qui sont appellez à mesme effect, de quasi tous les Estats de la Chrestienté, èsquels la Religion Reformée est professée, y contribueront tant de sagesse, doctrine et moderation, que par la grace de Dieu on en recueillera des bons fruicts, et verra bientost restablie en son entier l'union de nos Eglises, et la concorde mutuelle avec les vostres."

goed beleyt van de affgesondene Theologanten, mitsgaders van de anderen die daertoe mede versocht ende verschreven sijn, die verresene swaricheyden sullen comen te cesseren, de gemoederen van de ingesetenen *versacht*, ende die kercken wederom in haere vorige ruste ende eenicheyt gestelt werden."

De gemoederen *verzacht* door bloeddorstige weerwraak, door verbanning van andersdenkenden! — De Gezanten, onder welke een oud aanklever der nu onderliggende Regering, schamen zich in hun *Rapport* de tijding van OLDENBARNEVELT's jammerlijk uiteinde te vermelden, maar deelen op den 27 Mei 1619 (14 dagen na de voltrekking van het doodvonnis) mede, dat zij »Syne Ma^t. vindende in goede humeure ende spreeckende van 't goede *succes* van 't Synode Nationael, — hebben dieselve wt den name van U. Ho. ende Mo. ten hoochsten bedanckt voor die goede ende groote diensten by Sijne affgesondene Theologanten daertoe gecontribueert." — Den 24 Julij eindelijk, berigten de Gezanten, dat zij aan den Koninklijken disch genoodigd en gezeten zijnde, »moveerde Syne Ma^t. verscheyden propoosten van onse kerckelijcke disputen, van *Vorstio* ende van de *wtgewesene* veerthien Predicanten, thoonende hem seer liberalijck ende courtoiselijck; dronck mede staende, ende met ongedeckten hoofde, eerst op 't welvaren ende prosperiteyt van den Staet van U. Ho. ende Mog. *ende 't redres van derselver saeken*, ende daernae die gesontheyt van Syn Exc. den Prince van *Oraengien*."

Verlangt men ten slotte nog een doorslaand bewijs der geestdrift, waarmede de Koning den ondergang van OLDENBARNEVELT toejuichte, wien ook hij eertijds had betuigd met een erkentelijk gevoel te eeren [1]), men verneme de uitbun-

---

1) Brief van JACOB I aan OLDENBARNEVELT, 10 Sept. 1601. »Vous asseurant que le desir de nous revancher de vos bons offices et courtoisie *ne s'amortira jamais en nous.*" Een tweede zonder dagteekening, (de la part de vostre bien bon Amy JAQUES R.) »que vostre affection ne sera point logée sur un ingrat Prince." *Waarachtige Hist. van* J. V. OLDENBARNEVELT, bl. 622—626.

dige lofrede bij het Ridderfeest van St. *George* door JACOB op MAURITS gehouden, zeggende dat de Orde van den Kousenband, door vele uitheemsche Grooten nagejaagd, aan niemand was verleend geworden, »als aen den Coninck van *Denemarck* en desselfs Broeder den Churfurst *Paltz* ende den Prince van *Oraengien*, met wiens persoone d'Ordre meer was vereert, as hy mette Ordre, vermits in 500 jaeren geen vaillanter Capiteyn was geweest als hij, neffens den overleden Coninck van Vranckrijck, HENRY *le Grand.*"

Welk dan ook doorgaans de invloed van den Stadhouder van Friesland, WILLEM LODEWIJK, op de denkwijze en handelingen van MAURITS moge geweest zijn, ook in de voorbereiding van het geweld door den Prins [1]) ter voorkoming zoo het heette, van een bloedbad gepleegd, het drijven en aanhitsen van buiten mag waarlijk niet voorbijgezien worden. — WILLEM LODEWIJK zelf, sterk Contra-Remonstrant [2]), hechtte veel aan het gezag van den gekroonden Godgeleerde. — Ook blijkt het voldingend nu en dan, uit de tusschen de beide Stadhouders gewisselde brieven, dat MAURITS het *initiatief* nam en in den Frieschen bloedverwant een volgzamen medewerker vond [3]). Daarbij steekt zonderling af het minachtend stilzwijgen eene maand lang, door den Prins op 's Graven even verlicht als

---

[1]) Zie GROEN V. PRINSTERER, *Archives*, p. XLV, LXXVI suiv.

[2]) GROEN V. PRINSTERER, *Archives*, 2e Série, T. II, p. 438 (28 Nov. 1614): »das gar ärgerlich buch *de apostasia Sanctorum*, welchs der König von Grosz-Bretannien allein des tituls halben verbrent zu werden werth erachtet." — Zie wijders p. 458, 460 suiv. 464, 470, 476, 521.

[3]) Zie bij GROEN V. PRINSTERER, p. 480, 485, 488, de brieven van MAURITS, van 16, 20, 26 Febr. 1617. — »Il sera nécessaire que vos Députés ayent charge *de communiquer avec moy*, devant que faire ouverture *aux États-Généraux* de leur advis, et qu'ils ayent charge expresse de solliciter les autres Provinces *de se joindre avec eux*, pour, de commune main, induire Messieurs d'Hollande à désister de ces procédures." — Van *Zeeland* was hij zeker, naar hij zeide; die van *Gelderland* zoude hij ook wel weten te overreden. — Zie wijders den brief van MAURITS, 1 Mei 1617 tot aanprijzing der *Synode*, p. 507.

trouwhartig schrijven van 10 April 1619 bewaard, en met den ijskoud-hardvochtigen brief op den eigen dag van OLDENBARNEVELT'S dood beantwoord [1]). Vruchteloos had WILLEM LODEWIJK in de zaak der staatsgevangenen alle onmatige gestrengheid ontraden, en den thans oppermagtigen MAURITS gewaarschuwd, dat al hetgeen geschieden zoude, »bij de gantze wereld *hem* («UE. Excell.") *alleen* zoude geweten worden." — Vruchteloos had hij hem herinnerd, hoe naar menschelijke berekening, »des Advocaats einde in apparentie" nader was dan het zijne; dat deze vroeger was »in groot credit, alles deed en men liets doen, — tegenwoordig buiten credit, en alle maniment van affairen." — Vruchteloos had hij gewezen op de »qualiteyten en diensten bij eenige der gevangens eertijds gedaan;" op de lange en harde gevangenis, welke tot verzachting van straf in aanmerking behoorde te komen. — Vruchteloos had hij, hoe bitter tegenstander van OLDENBARNEVELT, edelmoedig erkend, dat bij de bestaande scheuring in het geheele Land, »diverse zaken *met apparentie van wetlijkheid van beyde sijden* gesustineert" konden worden. — Vruchteloos eindelijk had hij MAURITS willen hoeden tegen de heillooze inblazingen der vertrouwelingen wien deze het oor leende; tegen den raad der »vrienden en wijze *politici*," die op grond van redenen van Staat, een *exempel* wilden hebben gesteld, hetgeen naar het oordeel van WILLEM LODEWIJK, niet vreemd was, »deurdien zij de gelegentheid van onzen Staat, zegt hij, niet kennen en konnen [2])."

Wie waren die »vrienden en *politici*", onkundig van 's Lands gesteldheid, die niet tevreden met hetgeen geschied was, op het vergieten van bloed en andere afschrikwekkende maatregelen aandrongen? — De bekwame Regtsgeleerde [3]), die het

---

1) GROEN, *Archives*, p. 567 (Brief van 13 Mei 1619).

2) Zie bij GROEN V. PRINSTERER, p. 564 suiv. en p. CXXII suiv.

3) Mr. H. CALKOEN, OLDENBARNEVELDS *Eer verdedigd*, Amsterdam 1773,

eerst 's Graven voortreffelijken brief in het licht heeft gegeven, teekent bij die woorden aan: »Wie dit zyn, valt ligt te raden. CARLETON en het Engelsche Hof namelijk, op den Advocaat gebeten, wegens zijne behendigheid en verschalking in de lossing der verpande steden, 't geen den ouden man mogelijk den dood gedaan heeft."

Wij houden de gissing voor juist, wat het aangeduid personeel betreft, maar gelooven dat men overdrijft, wanneer men eenzijdig zulk gewigt legt op de OLDENBARNEVELT sedert euvel geduide lossing van *den Briel* en *Vlissingen*. — In de waardering van JACOB waren de begunstiging van VORSTIUS en de Arminianen, de *Weegschaal* van TAURINUS, de wederstreving der Nationale Synode, ongelijk grooter misdaden. — Hoe zwaar bij de XXIV Regters de wrok van den Britschen Ambassadeur gewogen hebbe, blijkt niet; maar hetgeen heimelijk den Advocaat in den kerker werd overgebriefd, »DUDLEY-CARLETON is uw vriend niet [1])," staaft met al het voorgaande genoegzaam wat van het deelgenootschap van Engeland aan den geregtelijken moord, door een beroemd Geschiedschrijver, den lofredenaar van WILLEM III, nog onlangs werd erkend [2]).

Dat de haat der meermalen door OLDENBARNEVELT berispte Predikanten, den Staatsman almede noodlottig is geweest, kan bezwaarlijk geloochend worden. — Behoorden niet ook deze tot die *vrienden* van MAURITS, die 's Lands toestand niet naar eisch doorgrondden? Zeker is het, dat een ijveraar uit hun midden,

---

bl. 256. — Zonderling dat KLUIT, *Hist. der Hollandsche Staatsregering*, IIIe D., bl. 499 volgg. (*Bijlagen*) en bl. 143, 159, ontgaan schijnt te zijn wat CALKOEN 30 jaren vroeger had opgedolven. Ook de Heer GROEN maakt geen gewag van OLDENBARNEVELDS *Eer verdedigd*, in welk geschrift de *incompetentie* der XXIV Regters in 't breede wordt betoogd.

1) BRANDT, *Historie van de Rechtspleging*, enz. (1708) bl. 13.

2) MACAULAY, *History of England*, I, 78. »The English name is not altogether free from the stain which has been left on the Calvinistic party by the judicial murder of BARNEVELDT," enz. Verg. voorts GROEN VAN PRINSTERER, t. a. p. CVIII.

in het bijeenkomen en uiteengaan der Synode, zoolang door den Advocaat gedwarsboomd, stof heeft gevonden tot tegenstellingen, waarin hij en zijne geestverwanten bij de heerschende vooringenomenheid, de *Nemesis* dachten te zien. »Als BARNEVELT, schrijft de Predikant BAUDART, noch in sijnen fleur was, ende aenghesproocken wierdt van wegen het houden des Nationaelen Synodi, soo heeft hij nevens andere woorden van weygheringhe, oock dese meermaels ghebruyckt: »soo langhe als ick leve en sal der in Holland gheenen Synodus Nationael ghehouden worden." — Hier staet aen te mercken, dat de Synodus binnen Dordrecht is aenghevanghen even op dien dach, als hy d'eerste mael *criminaliter* is gheëxamineert ghewordén, soodat hy te dier tijdt is gheweest *civiliter mortuus*, ende is alsoo eenen Propheet gheworden [1])."

En nu het verband tusschen de veroordeeling der Remonstranten door de Kerkvergadering, en het lot der Staatsgevangenen. »Naedat, verhaalt BAUDART, de Heeren Richters langhe ende intbreede hadden geexamineert en overwogen vele ende menichvuldighe stucken, belangende het proces der ghevangen Pensionarisen, *ende nu de uytspraecke des Synodi gheschiet was*, soo hebben sy eyndelick gheresolveert, oock uytspraecke te doen van de sententyen ofte vonnissen by haer gheconcipieert ende beraemt, ende deselfde daetelick te doen executeren [2])." — Den 6en Mei 1619 waren de niet-regtzinnige Predikanten te Dordrecht veroordeeld, en nog den 9en hield de bovendrijvende partij daar een afscheidsfeest [3]); vier dagen daarna viel OLDENBARNEVELT's hoofd! — Haakten de XXIV Regters, in wier getal zich eenige Leden der *Synode* [4]) bevonden, vermoeid

---

1) *Ghedenkw. Gheschieden.*, Xde Boeck, fol 71.

2) *Ghedenkw. Gheschieden.*, XIde Boeck, fol. 51.

3) BAUDART, t. a. p., fol. 32, 33.

4) HENDRIK VAN ESSEN, NICOLAAS CROMHOUT, HUGO MUYS VAN HOLY, JOHAN VAN HEMERT, JOHAN VAN DEN SANDE. Het sterk Contra-Remonstrantsch gevoelen van dezen beroemden Regtsgeleerde, die *Ouderling* te Leeuwarden, in

van de dubbele taak, naar rust, of moest door eene snelle uitvoering der door beide Collegiën geslagen vonnissen, de onafscheidelijke betrekking van Kerk en Staat, op indrukwekkende wijze worden verlevendigd? — Inderdaad, de wreede schavotstraf, die het ten dienste des Vaderlands afgesloofd leven van den grijzen Minister zoo onbarmhartig trots de voorbede van LODEWIJK XIII, afsneed, moest den Staatslieden tot leering en spiegel zijn, hoe zij het hun aanbevolen gezag hebben te gebruiken zoo tot 's Lands welzijn; als »tot stichtinghe van Gods Kercke, om welcker wille Godt de Heere de Republicquen ende Koningrycken in de wereldt onderhoudt [1]."

Zal het noodig zijn te betoogen, dat van zulke gemoedsstemming geen onpartijdig regt kon worden gewacht? Heeft niet de onwederlegbare Verantwoording van HUGO DE GROOT, welke men wel bij Placaat heeft kunnen verbieden [2], maar nooit ontzenuwen, die moeite overbodig gemaakt? Wiens redenen zijn magtig de scherpe en met warme overtuiging toegediende bestraffing, of liever de edele verontwaardiging van BYNKERSHOEK [3] te doen verstommen? — Wil men eindelijk de be-

menige aanraking moet geweest zijn met den Predikant aldaar, JOH. BOGERMAN, den President der Nationale Synode, straalt in zijne Nederl. Geschiedenissen door, VIe Boek, fol. 76 volgg.

1) BAUDART, t. a. p., fol. 61. — Verg. ook CARLETON (16 April 1619), *Lettres*, T. III, 63: »Le changement de Religion étant un de leurs *crimes*, il convient *qu'avant la sentence*, on *voye* par la résolution du Synode, *quel* est ce changement." — Naïf!

2) *Placcaet tegen de Apologie* GROTII, 24 November 1622, in het *Nederl. Placcaet-Boeck*, I, 449 (»den Autheur strafbaer aen lijf ende goedt, tot aller plaetsen *ende tijden* daer hy sal konnen werden gekregen ofte *geattrappeert*").

3) *Quaest. Jur. Publ.* L. II, c. 18: »ut fere nescias, quâ fronte Judices delegati Ordinum Generalium anno 1619 ausi fuerint sententiis suis, quibus BARNEVELDIUM, eundem GROTIUM et alios ad mortem vel perpetuos carceres damnarunt, hanc principem damnandi causam inserere, quod existimaverint" enz. — En Lib. II, c. 2: »Ex his facile efficies, *quaecunque* in Hollandia annis 1618 et 1619 contra BARNEVELDIUM, HOGERBEETSIUM et GROTIUM acta et judicata sunt, non alio jure niti, quam quod Praetor jus reddere dicitur, etiam cum *inique* decernit. Excute omnia capita," enz.

voegdheid der gedelegeerde Regters door een koelzinnig en wèlwikkend Staatsman, gewoon uit eigen oogen te zien, in twijfel hooren trekken, men verneme de bedachtzame taal van den Raadpensionaris SIMON VAN SLINGELANDT. »In het jaar 1618 zegt hij, zyn den Advocaat BARNEVELT, en andere Regenten en Ministers van de Provinciën van Holland en Utregt te regt gestelt voor een regtbank, daartoe bij haar Ho. Mo. gedelegueert; sonder dat die twee Provincien (trouwens in derselver Regering wierd terselve tyd merkelyke verandering gemaakt) sig daartegen kanteden, genoegende sig met een soort van een *Acte van non prejudicie*, en met een verklaring tot reservatie van haar regt: gelyk breeder kan gesien worden in het vyftiende Capittel van de Apologie van den Heer HUGO DE GROOT, in welk Capittel *met veel redenen* beweert word, dat de *Generaliteit* geen kennis kan nemen [1]) van delicten, begaan door ingesetenen van de Provinciën; en *vooral niet* door sodanige ingesetenen, welke in eed en dienst van een particuliere Provincie, *en buiten eed en dienst van de Generaliteit synde*, souden gepecceert hebben omtrent saken, waarby de Generaliteit *geïnteresseert* is. — Ook weet men niet, dat hetselve sedert die tyd by haar Ho. Mo. gesustineert is ten opsigte van Regenten of Ministers van de particuliere Provinciën [2])."

Doch wie zal het niet overtollig achten, de onbevlekte nagedachtenis van den grooten Delvenaar en van zijn eerbiedwaardigen lotgenoot HOGERBEETS te verdedigen [3])? — En evenwel de aantijging van Spaanschgezindheid uitgezonderd, zóó onhoudbaar dat de grondigste Geschiedvorschers die thans la-

---

1) De Heer GROEN nogtans beweert, *Archives*, t. a. p., p. CVIII, »que la compétence du tribunal, contestée par BARNEVELT, a été *assez généralement* admise.

2) *Staatk. Geschr.*, 189.

3) BYNKERSHOEK herinnert uit AITZEMA, *Saken v. Staet.* 43ste Boek, p. 685, dat niet alleen den erfgenamen van DE GROOT en HOGERBEETS, maar »oock die van OLDENBARNEVELT" sedert door Holland »*vergoeding was gedaen*."

ten glippen, wat rest er strafbaars ten laste van OLDENBARNEVELT [1]), wat niet gemeen ware aan het doorluchtig tweetal? — Afschuwelijker nog dan de onthalzing zelve, is de bekladding van den Advocaat dat hij met den vijand zoude geheuld hebben. Bij gebrek aan bewijs, heeft men van *indiciën*, van *semi-preuve* gemompeld [2]). Nooit evenwel heeft iets het door den Grijsaard standvastig gelogenstraft vermoeden in het minst bevestigd; nooit is iets te zijnen nadeele uit de vóór twee eeuwen in beslag genomen papieren uitgelekt; en de gansche buitenlandsche Politiek door hem bestierd, zoo als die in de vorige bladen openbaar is geworden, geeft den waarborg, dat welke belangrijke zaken door de naauwkeurige doorsnuffeling dier papieren aan het licht mogen komen, geene spoor van verraad zal te ontdekken zijn.

Wij spreken met zulk vertrouwen, daar juist uit het jongste tijdperk van OLDENBARNEVELT's Bewind, in de Staatsregisters enkele feiten geboekt zijn, zijdelings de Diplomatie rakende, welke geheel ten overvloede zijne vaderlandsliefde kunnen staven. — In de Resolutiën van Holland lezen wij ter dagteekening van 5 Augustus 1617, dit laconisch Besluit: »KAREL VAN CRACKOU [3]) uit Spangien, veeleer als Mandaten van de Erts-Hertogen te versoeken, *te revoceren.*" — Te weten, die zendeling, even als zijne voorgangers DIRK RODENBURG [4])

---

[1]) Maar volgens JOHAN VAN DEN SANDE, *Van de voornaemste Gheschied. in de Nederl.* VIe B. fol. 85: »hebben de Regters *om redenen* teghens JOAN VAN OUDEN-BARNEVELT, als den *Principaelsten*, *alleene rigueur ghebruyckt*, ende denselven ghecondemneert met den sweerde gerecht te worden." De latere Raadpensionaris ANT. DUYCK, was niet »un des juges D'OLDENBARNEVELT," (GROEN, p. 573,) maar een der Fiscalen.

[2]) *Resol. der Staten-Generaal*, 17 Mei 1619. DODT, *Archief*, VII, 66. *Circulaire* van H. Ho. Mog. 19 Mei 1619.

[3]) Elders *Karel Karelsz. van Cracauw* genoemd. Een eigenhandige brief, onder mij berustende, uit *Helseneur* 30 Mei 1645, is onderteekend *Carel van Cracauw*.

[4]) *Register*, A. 1613, fol. 15, en deze *Inleiding*, bl. 251.

en THYMAN BARENTSZ., in September 1615 [1]) zoo tot bevordering der belangen van de Nederlandsche kooplieden en schippers bij het Hof te *Madrid*, als tot lossing der gevangenen en het geven van berigten uit Spanje, afgevaardigd en zelfs bevoegd verklaard tot het aanstellen van *Consuls* in Spanje en Portugal [2]), blijkt sedert bij den Advocaat en de Staten in verdenking te zijn geraakt, en werd nu derhalve terugontboden. — II. Ten Hove van den kleingeestigen JACOB, had men naar luid van gelijktijdige depêches van onzen Gezant CARON [3]), van den Britschen Staatssecretaris LAKE en van DUDLEY-CARLETON, vermoedelijk door Nederlandsche Contra-Remonstranten ingelicht, grooten ophef gemaakt van zekeren herdruk te Haarlem van een ten tijde der Spaansche Regering in het licht gegeven Nieuw Testament, met de toen gebruikelijke gebeden voor PHILIPS. Uit vergissing was in 1615 alles, die *gebeden* daaronder begrepen, herdrukt, en nu scheen het in de oogen van den meer dan iemand Spaanschgezinden Koning van Groot-Britannië [4]), dat de misslag van een boekverkooper den toeleg aanduidde van de onafhankelijke Republiek te vernietigen! — Vandaar het Besluit der Staten van Holland in dato 26 Januarij 1618, om bij de beantwoording van CARON's schrijven, »de eere en reputatie van den Lande en van de Magistraten van *Haarlem* te verdedigen *jegens de calumnien* aldaar

---

1) *Register*, fol. 144.

2) *Register*, A. 1616, fol. 172.

3) *Register*, 26 Januarij 1618, verg. met DUDLEY-CARLETON, *Lettres*, II. 168, 176. »On fait grand bruit ici," meldt LAKE, »d'un livre imprimé, dit-on à *Haarlem*, dans lequel on prie pour l'Empereur et le Roi d'Espagne, et pour le dernier comme pour leur Seigneur. Cela fut raporté à Sa Maté par l'Archevêque *de Cantorbery*," enz.

4) Instructie voor V. GOCH, V. DER DUSSEN en LIENS, 21 Nov. 1618: »Ende soo occasie en gelegentheyt mochte gegeven werden te spreecken van 't *houwelyck met Spaignen*, sullen te verstaen geven de *ombragen*, die by de Gereformeerde Potentaten daerover genomen werden, ende hoe aengenaem het soude sijn, dat den voortganck van dien gedifficulteert ende gerefuseert mochte werden."

(te *Londen*) dienaangaande voorgegeven, als by de minute te sien is."

Nog sterker spreekt het feit, in het *Register* van 17 en 19 Februarij 1618 vermeld, zekeren uit België herkomstigen AUGUSTYN HELLING of HEIDING betreffende, die krijgsman in dienst der Aartshertogen, zich vermetel en eigenmagtig met eene Remonstrantie tot de Staten-Generaal had gerigt, Nederland ernstig tot tijdigen terugkeer onder de Spaansche heerschappij vermanende [1]. — Was dit belagchelijk bedrijf al dan niet de daad van een' krankzinnige? Gecommitteerde Raden wonnen OLDENBARNEVELT's advies in, die meende, »dat men desen persoon soude behooren te versekeren en *te logeren op de Voorpoorte*." Dien ten gevolge werd de vreemdeling in hechtenis gesteld en door den Fiscaal *Kinschot* verhoord, op wiens verslag, twee dagen daarna besloten werd in de Generaliteit de »sake te doen afhandelen by een Apostille op het overgegeven Geschrift, dat men niet wil gehengen eenige geschriften hier te worden ingedient *jegens het regt en vryheyd van het Land*, of anders gedaan werdende, dat men sulks *rigoureuselyk* sal straffen; doende hem voorts ontslaan, en hem latende vertrekken voor dese reyse."

Dit gebeurde weinige maanden vóór OLDENBARNEVELT'S val, kan met menigen anderen maatregel tegen soortgelijke verdachte lieden en bespieders ten blijke strekken, wat van de aangetijgde bedekte verstandhouding met de Aartshertogen [2]), door CARLETON gretig opgevangen en overgebriefd, te gelooven

[1]) CARLETON, *Lettres*, T. II, 206 (21 Febr. 1618). »Il y a eu ici la semaine dernière un *plaisant* Ambassadeur de l'Archiduc — qui de son propre mouvement et *sans commission* est venu ici. Au bout du compte ils le trouvèrent plutôt attaqué de *folie*," enz.

[2]) CARLETON, *Lettres*, T. III, 83 (13 Mei 1619): »La preuve des intelligences que BARNEVELT a eues avec l'ennemi, est, à ce que j'aprens, un certain paquet de lettres et autres papiers écrits en chiphre, par où il paroit *qu'avant la trève* il avoit une correspondance secrète avec un marchand considerable qui demeuroit dans le païs ennemi," enz.

zij. — Deze Diplomaat zelf en zijn Meester hadden gedurende de regtspleging tegen de Nederlandsche Staatsgevangenen, grooter moeite zich van kwade praktijken te zuiveren, toen een voormalig werktuig van Spanje, nu van Koning JACOB, in vorige jaren in Holland vervolgd [1]), andermaal met inbeslagneming van zijne papieren, in hechtenis was gesteld. — Wij achten het dan ook geheel overbodig, van OLDENBARNEVELT's betrekking in 1612 tot zekeren Advocaat COENVELT te spreken, die niet door de Aartshertogen gezonden, maar uit België gebannen was, en wiens naam alleen in de Gedenkschriften van WINWOOD voorkomt [2]). — Maar hebben geheimzinnige handelingen als deze, van welke de Minister van Holland alleen den sleutel had, in ernst bij sommige Regters ongunstige vermoedens gewekt, waarom niet door ordelijke ondervraging, door voorlegging en mededeeling van correspondentiën en andere stukken, de oplossing van het raadsel uitgelokt, van hetgeen alsdan gewis gebleken ware, ten nutte der Republiek verrigt te zijn. — De naam overigens van COENVELT is in de gedrukte *Verhooren* nergens gespeld, en het uitstrooisel dat OLDENBARNEVELT den weg naar Spanje over Frankrijk had willen nemen [3]), moge *geographisch* verklaarbaar zijn, *diplomatisch* verdient het geene wederlegging.

Doch is er eindelijk iemand, die het meesterstuk van OLDENBARNEVELT's politische wijsheid en ervaring, de *Trèves* af-

---

[1]) *Register van Holland,* 12, 13 November 1612 (GODEFROI BOOT); verg. met CARLETON, *Lettres,* T. II, 398, 400, 402 (30, 31 December 1618); T. III, 9, 48, 90, 94, 124, 127.

[2]) WINWOOD's *Memorials,* III, 372, 385 (13 Aug. 1612 uit *Brussel*). »On Saturday last the sentence of banishment was pronounced against Advocate COENVELT" (18 Junij 1612 o. st.). »He hath protested to me — that what he hath delivered to Monsieur BARNEVELT, is meant *bonâ fide.*"

[3]) CARLETON, T. III, 82 (8 Mei 1619). »Que ses menées pour changer la Religion dans le Païs étoient jointes au dessein de tirer cet Etat de la dépendance de V. M. pour le mettre surtout dans celle de la *France,* dont on croit *qu'il se seroit servi comme d'un pont* pour passer jusqu'à l'Espagne."

keurt, vooral op grond van dit onbelemmerd verkeer tusschen de beide Nederlanden, een der gevaren door MAURITS en zijne aanhangers voorgespiegeld, door den Advocaat niet geloochend, maar welke deze verre beneden de voordeelen achtte, die het Twaalfjarig Bestand zoude aanbieden, het oordeel van den Gezant van Venetië bij het Hof van Spanje over de zegepraal der Nederlandsche Republiek, moge het juist inzigt van OLDENBARNEVELT aantoonen. — »Lang en rijpelijk, zegt GIROLAMO SORANZO [1]), is de aangelegenheid der Vlaamsche Trèves in den Raad onderzocht en overwogen: de verlichtste Leden hebben die altijd bestreden en betuigd, dat het voor Z. M. een eeuwige schande ware [2]) na een' oorlog van 40 jaren, waarin meer dan 100 millioenen gouds zijn verspild, het gansche leger van Spanje is vernield en waaraan de Koning al zijne magt heeft te kost gelegd, zich ten laatste zulk een onuitwischbare oneer en schade te getroosten. — Dat het onlijdelijk ware aan opstandelingen, die zoo groote beroerten hadden aangerigt en 's Konings bitterste vijanden waren geworden, de regten van Souvereiniteit toe te kennen; dat nu ook het overige Nederland, de muiters zoo hoog verheven ziende, insgelijks zoude opstaan in de hoop van hetzelfde geluk deelachtig te worden. — Deze en meer andere redenen, aan de verhouding van Spanje tot Frankrijk en Engeland ontleend, zouden gezegevierd hebben, had niet de Hertog van LERMA het Opperbewind gehad, die nooit buiten Spanje geweest zijnde, onervaren in den krijg en daartoe niet geneigd, naar rust en vrede verlangde. — Zoo werd dan het Bestand

---

1) *Relazione di Spagna di Girolamo Soranzo*. Ambasciat. a FILIPPO III (1608—1611) I, 464 volgg.

2) Affermando che era con infinita indignità e pregiudizio di S. M. che dopo una guerra di 40 anni dove erano spesi più di cento milioni d'oro, dove si era consumata tutta la soldatesca di Spagna — si venisse poi a cavare ignominia e danno indelebile."

gesloten, welks gevolgen reeds nu [1]) voor de Spaansche Kroon allernadeeligst zijn geweest, terwijl de overmoed der Staten in gelijke mate klimt [2]), die tot al de voornaamste Vorsten der Wereld Ambassades afvaardigen, en zich zoo als zij in waarheid zijn, als vrije en souvereine Mogendheid gedragen. Naauwelijks waren de geschillen in *Kleef* uitgebarsten, of de *Hollanders* waren de eersten [3]) om aan de beide Vorsten in Duitschland tegen den Aartshertog LEOPOLD hulp te beloven; en bij alle gelegenheden zullen zij de belangen en inzigten van den Katholijken Koning dwarsboomen, op die wijze den haat en de kwaadwilligheid botvierende, welke zij hem altijd hebben toegedragen."

Hier leggen wij de pen neder. Spanje's diep gezonken trots, SPINOLA's komst naar 's Hage, de Nederlandsche Republiek in Europa alom met achting en hulde bejegend, ontzagwekkend in het Oosten, zijn de onvergankelijke gedenkteekenen van het diplomatisch beleid van JOHAN VAN OLDENBARNEVELT. — Hebben de laagste driften en blinde partijwoede verdiensten tot misdaad aangerekend [4]); is snoode ondank het loon geweest van zooveel goeds en treffelijks door den belasterden Staats-

[1]) »Gli effetti della quale (tregua) sono *pregiudicialissimi* sin da quest'ora alla Corona di Spagna."

[2]) »All' incontro oltre l'arroganza con la quale trattan gli Stati, spedendo *ambascerie* a tutti li Principi maggiori del mondo, facendosi conoscere *come sono in effetto* Principi *liberi e sovrani.*"

[3]) »Subito furono gli *Olandesi i primi* a mandare aiuti contro l'Arciduca LEOPOLDO."

[4]) *Gulden Legende van den nieuwen St. Jan*, bl. 11 (gedrukt October 1618): »dat hy met alle uytheemsche Princen, met derselver Gesanten aen ons, ende onse Gesanten aen haer, alsof hem 't Lant alleene waer toeghecomen, correspondentie heeft gehouden, hare brieven geopent, ofte gesloten gelaten, gecommuniceert oft achter gehouden, nae hem goet gedochte, en veel dingen van grooter gewichte op *sijn eygen houtjen gedaen.*"

man gewrocht, — de roem der Nederlandsche Diplomatie van die dagen, blijve dan ook onverdeeld aan zijn' naam gehecht. De hartstogten welke het voorgeslacht hebben bewogen, hetzij dan dweepzucht of schijnheiligheid, hetzij eigenbaat of ingebeelde vrees van het gevaar dat de Unie dreigde, had niet MAURITS zich onverhoeds van het gezag meester gemaakt, al die roersels zijn ons vreemd en behooren dit te blijven. — Maar is de boosheid van tijdgenooten er in geslaagd, de onbezweken verknochtheid aan het Vaderland te bezwalken, en zonder genade een leven af te snijden, onafgebroken aan de vestiging der Republiek gewijd, het is de dure pligt der nakomelingschap, den getrouwen Minister te vereeren en weemoedig te herdenken, dat ons zelfstandig aanzijn met het bloed van OLDENBARNEVELT is gekocht.

BIJLAGEN.

I.

Bladz. 5. »PIETER STEYN — Prinses Gouvernante — hoofsche onderdanigheid." — *In de* Resolutiën van Holland en West-Vriesland, 26 *Mei* 1756, *fol.* 329, *leest men het volgende:*

»Door den Raadpensionaris uit naam van haar Koninglijke Hoogheid de Vrouwe Gouvernante aan haar Edele Groot Mog. kennisse zynde gegeven, dat hoogstdeselve voornemens was sig op aanstaande Vrydag na *Dieren* te begeven, om aldaar eenige weken te passeren; is na voorgaande deliberatie goedgevonden en verstaan, te versoeken en te committeren, soo als versogt en gecommitteert worden by dese, de Heer BENTINCK, Heer van Rhoon, uit de Ordre van de Ridderschap en Edelen, en de Heeren VAN DEN HONERT, HASSELAER en LYCOGHTON HOOGKAMER, Burgemeesteren der steden Dordregt, Amsterdam en Alkmaar, met en benevens den Raadpensionaris, om hoogstgedachte hare Koninglijke Hoogheid uit den naam van haar Edele Groot Mog. *te valediceeren* en geluk op de reize toe te wenschen; wordende den Heer Secretaris BOEY versogt, aan het Hof van hare Koninglijke Hoogheid te vernemen, wanneer hoogstdeselve gelieven sal de gemelde Heeren haar Edele Groot Mog. Gecommitteerden af te wagten." — De Secretaris berigt twee dagen daarna, dat hij zich gehaast hebbende den last der Staten te volbrengen, en »in de Antichambre van het Appartement van meer hoogstgedachte H. K. H. geen Edelman van den dag hebbende gevonden, aldaar was gekomen Mevrouw SAUMAISE," die kort daarop was teruggekeerd met het antwoord, »dat H. K. H. actueel wordende gekleed, daardoor belet wierd hem Secretaris self

te kunnen spreken," enz. — Bij de wederkomst der Prinses uit Gelderland op den 7 Julij daaraanvolgende, werd »op het geproponeerde van den Raadpensionaris," door de vroegere vruchtelooze pligtpleging niet afgeschrikt, andermaal eene Deputatie benoemd, tot welke ook STEYN behoorde, om bij H. K. H. »een compliment van *felicitatie* wegens hoogstdesselfs retour af te leggen;" — maar de Secretaris ditmaal een der Chambellans aantreffende, brengt op nieuw de ontschuldiging der Gouvernante over, die voor de oplettendheid der Staten dank zegt, en door den Heer Baron VOIGT VAN ELSPE laat weten, dat zij wat rust willende nemen, zich reeds »in haar *deshabillé* bevond." — (Resol. van 8 Julij 1756). — Desniettemin nogmaals commissien met gelijken uitslag, 5 en 6 Augustus, 8 en 9 September van hetzelfde jaar; en niet anders in de Resolutien van H. Hoog Mogenden. — (26 Mei, 6 en 7 Julij, 5 en 6 Augustus, 7 en 9 September 1756). Wie zooveel hooghartige onverschilligheid aan de eene zijde, zooveel lijdzaamheid en geduldig eerbetoon aan de andere overweegt, ziet zich gedrongen de uitspraak van een' vreemdeling over de gevolgen der erfelijk-verklaring van het Stadhouderschap te beamen: »The Dutch liberty is now certainly over [1])." — En teregt waarschuwde men in 1815 tegen de onvoegzaamheid, »welke het voorheen had, wanneer b. v. de Ministers der vreemde Mogendheden voormiddags hunne opwachting maakten bij den President van H. H. Mog. en 's namiddags welligt denzelfden man, den vertegenwoordiger der nationale Souvereiniteit, aan het Hof in personelen dienst van den Stadhouder aantroffen [2])."

1) JAMES OSWALD, 5 Nov. 1747 in *the* GRENVILLE *Papers*, I, 71, (Londen 1852).

2) (Prof. H. W. TYDEMAN), *Aanmerkingen op de Grondwet voor de Vereenigde Nederlanden*, Dordrecht 1815, bl. 23 (op Art. 60).

BIJLAGE II.

Bladz. 12. »STEYN — veel liever een soort van stemopnemer." *Zoo luidt het oordeel van den Heer* GROEN VAN PRINSTERER, Handboek, § 609. — *De meerdere zelfstandigheid welke de Raadpensionaris gedurende den zevenjarigen oorlog ten toon spreidde, en zijn verschil van inzigten met den Hertog* VAN BRUNSWIJK, *nu en dan, ook later geopenbaard, werden door een' Fransch Diplomaat* 1) *aldus gewaardeerd:*

»Il lui restoit encore (aan de Provincie Holland) quelques membres, dont les principes honnêtes, le caractère ferme, l'expérience et la réputation balançoient quelquefois l'influence *du parti de la Cour.* Ils avoient vu et prévu le rétablissement du stathoudérat: ils n'avoient pu l'empêcher; mais ils tenoient toujours à l'ancien gouvernement, et le nouveau étoit forcé de les ménager. La ville d'Amsterdam s'étoit ralliée à ce parti; on pouvoit l'appeler celui de la *république;* il avoit tenu ferme *pour la neutralité,* pendant la dernière guerre, malgré tous les efforts de la *Princesse Gouvernante,* du Duc LOUIS DE BRUNSWICK, et de l'Ambassadeur d'Angleterre (YORKE). — Ce parti n'existe plus: le Pensionnaire STEIN en a été le dernier." — En van den overwegenden invloed van den Hertog gewagende, voegt hij er bij: »il trouvoit quelquefois de la résistance dans le Pensionnaire STEIN, homme sage, intègre, ferme et incorruptible. — Le Duc savoit alors se replier à propos; mais il travailloit sans relâche à le faire exclure de la première nomination qui se fait tous les cinq ans, pour y placer M. BLEESWICK, Pensionnaire de *Delft:* il y en avoit quinze que

---

1) FAVIER, (Memorie van 16 April 1773), *Conjectures raisonnées sur la situation actuelle de la France dans le système politique de l'Europe; et réciproquement sur la position respective de l'Europe à l'égard de la France* (ten dienste van LODEWIJK XV bewerkt).

M. STEIN étoit toujours continué dans sa place; il le fut encore la dernière fois: mais une apoplexie *en a délivré le Duc.* — Peu de temps après, M. BLEESWICK lui a succédé." — SÉGUR, *Politique de tous les Cabinets de l'Europe*, II, 150—153 (2e édit. 1801). — Zoo kon dus in den Raadpensionaris STEYN, de naauwlettendheid in hoffelijke vormen gepaard gaan met onafhankelijkheid, en was de zonderlinge volharding der Vrouwe Gouvernante in het afslaan der bovengemelde Deputatiën, vermoedelijk een blijk van wrevel en kwalijk te verkroppen spijt over het gedrag der Republiek jegens Groot-Britannië. — Men weet, hoe de Dichter der *Geuzen*, de vurige voorstander van WILLEM IV en Prinses ANNA, O. Z. VAN HAREN, in haat was geraakt, zooals hij in zijne *Deductie* van 20 Mei 1761 schrijft [1]), »met opentlyck ter Vergadering van Haar Hoog Mog. by alle gelegendheden daar zulks te passe kwam, zig te declareren voor de continuatie van *de Neutraliteit* van de Republicq in de tegenwoordige troubles van Europa." — Doch wij komen hierna op de gedragslijn van STEYN en van den Frieschen Edelman terug.

1) Bl. 18, 137.

BIJLAGE III.

Bladz. 12. »*Kuiperijen van* VAN BLEISWIJK.." — *Na tot den hoogst verdienstelijken arbeid van Mr.* L. ED. LENTING *in* NIJHOFF's Bijdragen (1855), Xe D., 2e St., bl. 129—194, Overzigt over de beweging van het jaar 1787, *nogmaals verwezen te hebben, ontleenen wij aan de diplomatische briefwisseling van den Hertog* DE LA VAUGUYON en van BÉRENGER [1]), *ter kenschetsing van den Raadpensionaris, zoodanige fragmenten die in de* Aanteekeningen op LENTING's Verhandeling *niet voorkomen.*

»Le Conseiller-Pensionnaire Mr. DE BLESVICK, meldt de Fransche Ambassadeur den 18 Febr. 1777, homme de beaucoup d'esprit et d'ambition, souhaiteroit peut-être le supplanter (den Hertog VAN BRUNSWIJK), quoiqu'il soit sa créature, mais n'ose tendre encore qu'à le remplacer un jour." — En verder: »Mr. DE BLESVICK dont le choix a déplu notamment à la ville *d'Amsterdam*, s'occupe des moyens d'effacer les impressions défavorables qui pourroient nuire à ses vues ultérieures; et comme cette ville paroît attachée à la Neutralité parce qu'elle sent vivement le besoin qu'elle en a, il affecte de devenir partisan zélé du système modéré. — L'intérêt qu'il croit avoir à ramener à lui une portion aussi importante de la Republique, est le vrai mobile qui le détermine." — Drie jaren daarna, den 11^den April 1780, schrijft de Gezant: »Nous sommes parvenus à réveiller dans l'âme de M. le Conseiller-Pensionnaire les principes que j'y ai toujours aperçus, mais qui étoient sans cesse combattus par l'intérêt qu'il croyoit avoir de céder à l'impulsion de M. le Duc, et de balancer continuellement les deux partis qui divisent la Republique, pour les dominer l'un et l'autre. Nous nous sommes attachés

1) Berustende in 's Rijks Archief.

nos amis et moi, à présenter un autre but à son ambition; nous nous sommes efforcés de lui faire sentir qu'uni aux bons patriotes, il deviendroit le personnage essentiellement préponderant." — Wegens die vroegere weifeling van den Raadpensionaris had hij in eene depêche van 10 November 1778 berigt: »Le Conseiller-Pensionnaire m'a paru saisir dans toute leur étendue, les vérités que je lui ai exposées, et m'a marqué les dispositions d'un citoyen honnête et éclairé, mais l'âme d'un Ministre trop foible." — De indruk door de beruchte, zoo lang verholen Acte van Consulentschap te weeg gebragt, maakte VAN BLEISWIJK sedert geheel tot werktuig der Patriotten, zonder hem hunne achting en vertrouwen te verzekeren. — »M. le Grand-Pensionnaire, meldt BERENGER aan den Minister DE VERGENNES (24 Aug. 1784) qui a redigé l'acte anathematisé, a aussi la foiblesse d'appréhender les suites de la Commission qui doit être ordonnée pour rechercher ceux qui y ont participé. — Les Patriotes on été bien aises, ayant eu souvent à se plaindre de ses vacillations et de ses ménagements politiques, — de saisir l'effet de l'enchaîner à leurs vues, en lui fesant sentir que désormais sa considération personnelle et sa propre sûreté dépendront et seront le prix de sa constance, et de sa fidélité invariable à seconder leur système." — Vandaar het heftig tooneel tusschen den Stadhouder en den Raadpensionaris, in de depêche van 1 Oct. 1784 beschreven. »Dans une scène qu'il a eue dernièrement avec M. le Stadhouder, ce Prince s'est emporté jusqu'à lui dire, que s'il avoit pu oublier les égards dûs à sa place, il lui auroit déjà défendu de jamais se présenter devant lui. — Il s'agissoit du sort de M. le Duc, qui se plaint hautement de M. le Stadhouder, et M. le Stadhouder accuse à son tour M. le Grand-Pensionnaire d'avoir pu prévenir la perte de son Oncle, et de l'avoir causée" (BÉRENGER aan VERGENNES). — Hoe weinig overigens de Staatsvergadering over haren Minister voldaan was, zelfs bij het verlengen van zijn vijfjarig ambt, blijkt uit meerdere berigten, in 't bijzonder uit de depêche van 29 Nov. 1782. »L'Assemblée des États d'Hollande ne s'est occupée dans la séance de Mercredi dernier, que de l'acte de réadmission de M. DE BLEISWICK dans l'employ de Grand-Pensionaire de la Province. — Il y a été proposé d'accompagner la Résolution à cet égard de remercîments des Etats pour les bons services déjà rendus par ce Ministre, mais les Deputés de *Dort* et de plusieurs autres villes ont voté contre ce témoignage public de leur satisfaction, sous prétexte que les ordres de leurs commettants étoient bornés à continuer M. le Grand-Pensionnaire dans sa place." — De Fransche Diplomaten, nu eens LA VAUGUYON, dan weder BÉRENGER, waren niet zelden zijne voorspraken. Depêches van 19 en 22 November 1782. — »J'ai eu l'honneur de vous informer — que quelques patriotes zelés ne trouvant pas à M. DE BLEISWICK les dispositions qu'ils lui désireroient relativement au système in-

térieur de la République, paroissent se refuser à lui offrir de nouveau l'exercice des emplois qu'il remplit et dont il doit suivant les formes constitutionnelles, remettre sa démission tous les cinq ans. — J'ai lieu d'être assuré présentement qu'ils ne persisteront pas dans cette intention, et que M. le Conseiller-Pensionnaire sera continué dans ses fonctions dès les premiers jours de l'Assemblée des Etats. — Je crois avoir *essentiellement* contribué à réunir les esprits à cet égard et j'y attache beaucoup d'importance, parce que ce Ministre me paroît avoir adopté invariablement les principes de conduite les plus conformes à leurs (nos?) intérêts. — Il n'a pas été possible de vaincre l'éloignement de la ville *d'Amsterdam* pour ce Ministre." — Twee jaren daarna gewaagt ook BÉRENGER van den steun, dien hij den waggelenden Staatsman verleend had (1 Oct. 1784). *J'ai fortement* representé à nos amis l'intérêt qu'ils ont de le maintenir en place." — Zoo hing destijds het lot van den Raadpensionaris van Holland, van de genade van een' *Chargé d'affaires* af!

BIJLAGE IV.

Bladz. 12. »Het punt der geldmiddelen, de schaduwzijde van FAGEL *en* HEINSIUS." — *Verg. de* Rapporten en Memoriën over de Finantiën van Holland. *Met de Bijlagen tot dezelve behoorende, in de jaren* 1678, 1721, 1728 *en* 1750, *respectivelijk uitgebragt ter Vergadering der Staten van dezelve Provincie. In den Haag, ter 's Lands Drukkerij,* 547, bl., *fol.* — *De Verzameling*, in 1797 *in het licht verschenen,* (*verg. mijne* Bijdragen tot de Gesch. der omwenteling van 1795—1798, I, 104) *wordt geopend met* FAGEL's *voorstel van* 11 *Februarij* 1678.

»De Raedt-Pensionnaris heeft ter Vergaderinghe gerepresenteert, dat de Heeren haer Edele Gr. Mog. Gecommitteerde Raeden nu eenige jaren aen den anderen by een speciael poinct van beschryvingh, aen de Leden in bedencken hadden gegeven, of den dienst van den Lande by de jegenwoordige constitutie van tyden ende saecken niet en vereyschte dat een *Thesaurier Generael* 1) soude mogen werden aengesteld, ten eynde het interest van haer Edele Gr. Mog. ontrent derselver Financie, met de uyterste opmerckinge soude mogen werden betracht ende waerghenomen; dat die voorschreve saecke verscheyde malen in propositie gebracht zynde, vermits de discrepante consideratien van de ghemelte Leden, daerinne geen besluyt hadde konnen werden gemaeckt. — Ende naedemael de voorschreve Financien zyn de zenuen van de Republycq, en dat die t' eenemael souden moeten vervallen ende vergaen, indien op de Middelen van den Lande niet met de meeste applicatie acht gegeven werdt; Ende dat

---

1) Te weten van Holland.

de welghemelte Leden met reden hebben begeert geinformeert te wesen van de constitutie van de voorschreve Finantie, — Dat hy Raedt-Pensionnaris derhalven aen haer Edele Groot Mog. in bedencken moeste stellen, of deselve niet souden konnen goedtvinden, door eenige Heeren particulierlyck daertoe te committeren, te doen naersien de voorsz. constitutie — met speciale ordre, om te ondersoecken, te examineren, ende aen te wysen de oorsaecke *van het verval van dien*, ende de middelen, waerdoor de abuysen die daerinne souden mogen syn ingeslopen, souden konnen werden gheremedieert" enz. Vandaar de Staats-Commissie van 24 Februarij daaraanvolgende en haar Verslag van 25 November van hetzelfde jaar. Zij oordeelde (fol. 11): »dat boven het aanhouden van soo groote ende excessif getal van Militie in geenderley manieren met het inkomen van den Staat gecompasseert, de saken *niet en zyn gereguleert* met die precise ende exacte *menage* die by de Voorouderen soo loffelyck is gepractiseert geweest, ook onse Natie eertyds boven allen anderen eygen zyn, maar dat verscheyden saken in de Finantie niet alleen zyn *geconfundeert*, ende alle de ordonnantien van Holland niet geslagen onder de respecten daar deselve behoorden, maar oock vele seer considerable sommen t' over betaalt, boven hetgene de Provincie van Holland ende het Zuyderquartier in hetzelve was verschuldight; als in de posten van de Legerlasten, *Defroyementen, Subsidien aan de Geallieerden*, overbetalingen ten behoeve van de Bondgenooten, verscheyde groote sommen gestelt in handen van diverse soorten van Comptablen, die, ofte niet, ofte niet na de ordre van het Land hebben verrekent." — Bepaaldelijk werd (Fol. 13) geklaagd over de schraapzucht van sommige *Ambassadeurs en Envoyés*, die »groote declaratien" hadden overgeleverd en daarop betaling »tegens de ordre van het Landt hebben weten te bekomen in een tyd, dat de penningen met soo grooten beswaarnisse ende verdruckinge van de Gemeente hebben moeten werden te berde gebraght, ende dat de voorschreve penningen hebben gedient, ofte om de geen die selve hebben gedeclareert, considerabel te verrycken, ofte om groote *depences* ende *pompes* te doen, die niet als jalousie voor een Staat als die van de Vereenighde Nederlanden by gekroonde Hoofden, ende andere groote Princen kan verwecken," enz. — Men sloeg voor, »dat eenmaal een *sekere* somme wierde ter nedergestelt, met dewelcke de uyt te senden extraordinaris ende ordinaris Ambassadeurs, alsmede de extraordinaris Gedeputeerden haar souden moeten tevreden houden, sonder dat haar de wegh tot eenige declaratien, hoedanigh die souden zyn, open werden gelaten, als alleen van reyskosten, porten van brieven, ende vereeringen, die op het begin ofte eynde van een Ambassade ende nieuwejaars-giften, nootsakelyck ende indispensabelyck aan de Hoven van de Princen — moet worden gedaan, ende dat deselve naar het exempel van de Republicq van *Venetien* sooda-

nigh werden gereguleert, dat daaruyt de nootsakelycke kosten eerlyck ende fatsoenlyck konnen werden gevonden."

Wat het beheer der Finantiën onder het Ministerie van HEINSIUS betreft, in zijn voorstel van 11 September 1727 kenschetst de Raadpensionaris S. VAN SLINGELANDT den meer en meer verachterden staat der geldmiddelen en het ondoeltreffende der aangewende maatregelen in dezer voege (*Rapporten en Memoriën*, t. a. p., fol. 379, 381). »Na de Vrede van *Utrecht*, doe niet weder omtrent 28, maar ruim 128 millioenen gekomen waren bij de capitalen, waarmede de Financien van UEdele Groot Mog. belast waren, boven en behalve nog omtrent 15 millioenen voor rekening van UEd. Gr. Mog. genegotieert op het credit van de Generaliteit, schynt geheel afgesien te zyn geweest van in de beter practycq der gemeene Middelen te soeken het redres der Financien. — Om te geraken uit een soo sorgelijke situatie is niets overig, Edele Groot Mog. Heeren, als de hand sonder uitstel te slaan aan het werk, niet op de wyse als gedaan is *sedert het jaar* 1678, of sedert de Nymweegsche Vrede, *tot nu toe:* niet, met van tyd tot tyd te maken dese of gene veranderingen en verbeteringen in de Ordonnantien, waarop de Middelen geheven worden, Ordonnantien, welke een doode letter zyn, wanneer de krachtdadige hand niet gehouden wordt aan de executie: niet met ernstige recommandatien te hoopen op ernstige recommandatien, beloften op beloften, eeden op eeden, en meer diergelyke remedien, waarvan de insuffisantheid door de ondervinding maar te seer gebleken is; maar, met de wortel van het quaad aan te tasten," enz.

BIJLAGE V.

Bladz. 14. »Beslissende invloed van HEINSIUS." — *Onvergetelijk blijft het schrijven van* KAREL III, *eerlang Keizer* KAREL VI, *aan den Raadpensionaris* [1]), *houdende kennisgeving van het overlijden van Keizer* JOSEPH I.

»MONSIEUR,

La perte que je viens de faire de l'Empereur mon Frère, dont à peine ai-je reçu la nouvelle par un courier, qui vient d'arriver de *Vienne*, m'a été si sensible qu'il étoit incomparable. — L'amour qu'il avoit pour ma personne, lui faisoit soutenir mes interêts d'une manière qui rejaillissoit aussi sur ceux des Etats Géneraux *vos maîtres* [2]). Mais comme vous tomberez d'accord, sans doute, que l'estime que Sa Majesté Imperiale faisoit de votre Illustre merite, étoit toute particulière, et point inférieure à celle que j'en ai toujours fait, de même que sa reconnoissance et la mienne, je suis persuadé que vous regretterez cette perte dont vous connoissez les conséquences.

Je n'ai pas pu oublier de vous en faire part, dans ces pénibles circonstances, esperant que le même zèle que vous faites éclater pour le bien public dans toutes vos actions, *et qui vous a rendu vénérable* [3]), et le plus grand ornement de votre Patrie, vous portera à le continuer à mon égard, et pour mes interêts. — Car dans cette occasion de la grande perte que

---

1) Z. DE LA TORRE, *Memoires et Negociations secrettes de diverses Cours de l'Europe*, T. V, 358 suiv. (9 Mei 1711). La Haye, 1725.

2) Onjuist.

3) CHESTERFIELD, Letter CLXVIII (Vol. II, 115). »The Pensionary HEINSIUS, a venerable old Minister, grown grey in business, and who had governed the republic of the United Provinces for more than *forty* (lees thirty) years," enz.

votre Republique vient de faire d'un puissant Allié, et véritable Ami, les interêts de l'Empereur mon Frère sont devenus les miens propres, de telle sorte que vous les trouverez désormais plus étroitement unis à ceux de votre État.

Les obligations que je vous ai sont si grandes, que personne ne les connoît que moi. J'espère que la continuation de votre affection, dans cette conjoncture, me donnera sujet de les accroître; et *je negligerai aucune épreuve par laquelle je puisse vous assurer de l'estime toute particulière, et de la parfaite reconnoissance que j'ai des grands services de votre digne personne*, dont je suis, Monsieur, le bien affectionné CHARLES ROI."

BIJLAGE VI.

Bladz. 15. »Grand Pensionnaire."

TALLEYRAND schreef officieel »à S. Exc. le *Grand-Pensionnaire* de la République Batave." Z. den brief van 6 Febr. 1806 aan SCHIMMELPENNINCK, bij VAN KAMPEN, *Gesch. der Fransche Heerschappij in Europa*, IV, 495 volgg; en de depêches der Bataafsche Gevolmagtigden uit Parijs, 28 April en 24 Mei 1806 bij CH. DE MARTENS, *Guide Diplomatique*, T. II, 294—300, (uitg. van 1832). — VAN DE SPIEGEL had steeds den titel gedragen van *Conseiller-Pensionnaire*. Verg. nog het Tractaat van 19 April 1794 met Groot-Britannië en Pruissen aangegaan, in de *Brieven en Negotiatiën* van den Raadpensionaris, II, 204 volgg. — D'ESTRADES spreekt doorgaans van den »*Pensionnaire*," maar in den aanvang noemde hij DE WITT »*l'Avocat-Général*" (4 Jan. 1663); *Lettres, Mém. et Négoc.* II, 30, verg. met I, 157 (1 Aug. 1661): »ces trois Ambassadeurs sont tous amis particuliers de l'Avocat-Général." — De Britsche Staatslieden maakten gemeenlijk gewag van »*the Pensionary*" of »*Pensioner*."

BIJLAGE VII.

Bladz. 16. Volmagt der Staten van Holland. — *Communicatie aen uytheemsche Ministers.* Resol. v. Consideratie *ten* tyde van JOHAN DE WITT, 21 *Aug.* 1653, *fol.* 13, *volg.*

»De Raedt-Pensionaris DE WITT heeft ter Vergaderinge voorgedragen, dat hy voor desen, ende alvorens by haer Edele Groot Mog. tot het Raedt-Pensionaris-ampt beroepen wesende, soo nu, soo dan aen de Ministers van de Geallieerden van desen Staet, ende specialijck aen den Minister van den Koningh van Denemarcken alhier residerende, in krachte van de authorisatie, vervat in haer Edele Groot Mog. Resolutie van date den 25 Martii lestleden, hadde gegeven communicatie van soodanige saecken ende advisen, als hy geoordeelt hadde deselve aengenaem te wesen, ende niet alleenlijck sonder ondienst, maer oock somwijlen tot merckelijcken dienst van den Staet, soodanige communicatie te hebben konnen lijden, ende gherequireert; Edoch dat hy 't zedert het voorschreve beroep, ten opsichte van de dispositie van 't 30ste Articul sijner Instructie, sich bekommert gevonden hadde daerinne te continueren, sonder nader dispositie ende speciale authorisatie van haer Edele Groot Mog., versoeckende derhalven derselver intentie ende goede meyninghe op 't selve subject te mogen verstaen: Waerop ghedelibereert zynde, is goedgevonden ende geresolveert, dat den voornoemden Raedt-Pensionaris sal worden *geauthoriseert*, ghelijck denselven *geauthoriseert* wordt midts desen, omme aen de Ministers van Koningen, Republycquen, Princen, Potentaten, Staten, ofte Steden, Vrunden ofte Geallieerden van desen Staet, *ende voornamentlyck by dese conjuncture van tyden ende saecken*, aen den Minister van den Koninck van Denemarcken voornoemt, d'occasie ende de gelegentheyd sulcx presenterende ofte vereysschende, met behoorlycke circumspectie te geven communicatie van soodanige saecken ende advisen als hy sal oordeelen het interesse van hare respective Heeren ende Meesters te concerneren,

ofte de gemelte Ministers aenghenaem te sullen zijn, ende sonder ondienst van den Staet soodanige communicatie te konnen lijden; oock wederomme uyt de meergemelte Ministers t' ontfangen openinge van alle alsulcke saecken als deselve aen hem reciproquelijck sullen gelieven te communiceren; doende aen haer Ed. Gr. Mog. rapport van de poincten, die daerinne souden mogen influeren ofte resideren, uyt welckers kennisse hy sal oordeelen by deselve eenige vrucht getrocken te konnen werden, achtervolgens ende in conformité van de voorsz. Instructie, op 't Raedt-Pensionaris Ampt slaende." — Naar luid der Instructie van 2 Aug. 1658 Art. XXV (*Resol. v. Consider*. fol. 449), moest DE WITT die mededeeling doen »in de Vergaderinge van de Staten, ofte by absentie van deselve, aen de Gecommitteerde Raeden, in praesentie van de Gedeputeerden van West-Vrieslandt en 't Noorder-quartier ter Vergaderinge van de Hoogh. Mog. Heeren Staten-Generael *in loco* zijnde, om daerop reflexie gemaeckt, ofte Resolutie genomen te werden ten meesten dienste van den Lande." — Z. mede Art. XXIV der Instructie van 25 Julij 1663 (*Resol. van Consid.*, fol. 703) en van 27 Julij 1668 (fol. 821).

BIJLAGE VIII.

Bladz. 18. »Vernederende Deputatie naar Kleef." — *In zijne depêche van* 17 *Junij* 1788, *schrijft de Fransche Gezant* DE ST. PRIEST (*Rijks Archief*):

»Le Grand-Pensionnaire portant la parole à *Wesel* à la tête des autres Députés. — On observe que cette députation des États à un Souverain étranger jusque dans son pays est sans exemple et qu'il ne l'est pas moins qu'un Grand-Pensionnaire de Hollande ait quitté sa Province pour une commission au dehors." — Een *precedent* der verwelkomst van een' Koning van Pruissen te *Wesel* ontbrak niet. Vier Afgevaardigden van H. H. M. hadden in Junij 1768 den grooten FREDERIK aldaar op zijn' togt naar het *Loo*, hunne hulde gebragt. STUART, *Vaderl. Hist.* II, 428; *Gazette de Leide,* 10 Juin 1768 (numero XLVII). Onder de Leden der Deputatie kwam echter de Raadpensionaris STEYN niet voor. — En wat de zending van VAN DE SPIEGEL en diens mede-Gecommitteerden twintig jaren daarna betreft, de Zeeuwsche Staatsman beroemt zich in zijne *Nadenking,* bl. 30, bij het provisioneel Tractaat in Junij 1788 op het *Loo* gesloten, de nadere vereeniging der Hoven van Londen en Berlijn mede tot stand te hebben gebragt, en daartoe in 't bijzonder werkzaam geweest te zijn »in verscheide Conferentiën, die hij de eer had met zijne Pruissische Majesteit in hooge persoon te hebben, zoo te *Wezel* als op het *Loo*."

BIJLAGE IX.

Bladz. 21. »Holland — hetwelk schier geheel in de kosten en het onderhoud der Gezantschappen voorzag." — *Verg. in de hierboven gemelde Rapporten en Memoriën over de Finantiën van Holland, fol.* 336—352 *den* Staat van de ordonnantiën ter Finantie van Holland gedepescheert, ten behoeve van de ondergenoemde Ambassadeurs, Residenten en andere Ministers van den Staat in minderinge van den post van Defroyementen tot laste van Holland gebraght sedert den jare 1671 incluis tot den 13 Augusti 1678. — *Op dien Staat komen, onder anderen voor:*

1671.	Den Afgesant van Moscovien........	*f*	1,930.
1671—1674.	Den Heer Ambassadeur DE GROOT in Vranckryck........................	»	47,004— 9— 4.
1671.	Ambassadeur DE WITT in Polen en Denemarcken........................ (13 Febr.—16 July).	»	63,575—15— 0.
1671—1678.	Ambassadeur VAN BEUNINGEN in Engelandt en tot Brussel................	»	153,357— 2— 3.
1671—1674.	Resident HEYNSIUS in Sweden en Muscovien...........................	»	36,380—19— 0.
1671—1678.	De Heer VAN BEVERNINGK...........	»	185,548—16—10.
1671—1675.	Den Heere VAN WERCKENDAM.........	»	134,692— 0— 0.
1671—1674.	De Heer BORREEL..................	»	11,186—17— 8.
1671—1675.	De Heer WICQUEFORT...............	»	4,800— 0— 0.
1671.	De Heeren BURGERSDYCK en VAN DER TOGHT.	»	1,223— 4— 0
1672—1678.	Den Heer VAN DER TOGHT...........	»	129,907— 8— 0.

1671—1677.	Commissaris BISDOMMER..... *f*	21,147— 7—8.
1671.	Commissaris STYPESTEIN aan den Churfurst van Keulen... »	5,411— 3—0.
1671.	N. DE ROUCK, Consul tot *Tunis*. »	5,000— 0—0.
1671—1678.	De Heer BRASSER aan de Hertogen van *Cel*............. »	102,889— 9—0.
1671.	P. CUNAEUS, Commissaris by den Bisschop van *Munster*... »	3,976— 7—0.
1671.	Ambassadeur POMPONE..... »	6,000— 0—0.
1671, 1676.	Ambassadeur TEMPLE....... »	13,200— 0—0.
1671—1673, 1675.	Den Secretaris RUMPF in *Vranckryck*............... »	14,768— 4—0.
1671.	Den Ambassadeur GAMARRA[1]). »	6,600— 0—0.
1671—1673, 1677, 1678.	Den Ambassadeur VAN HAREN. »	50,000— 0—0.
1671—1673, 1675, 1676.	Secretaris VALCKENIER...... »	16,498—12—0.
1672.	De H.H. DE WIT, VRYBERGE en Rhijngrave, Gedeputeerden aan den Grave van *Monterey*. »	16,520— 0—0.
1672 (29 Jan.).	Den Secretaris van den Heer GIOË..................... »	315— 0—0.
1672.	Den Ambassadeur DOWNINGH. »	6,600— 0—0.
1672, 1674.	Den Heer V. STREVELSHOECK. »	4,266— 9—0.
1672 (12 Mart.).	Den Heer MEERMAN in Engelandt.................. »	11,000— 0—0.
1672, 1673, 1676.	Den Heer VAN AMERONGEN.. »	61,051—17—0.
1672—1674, 1675, 1676.	Den Heer PAETS, Ambassadeur in Spaigne........... »	179,200— 0—0.
1672, 1673.	Den Heer VAN GENT, aan den Koningh van Vranckryck.... »	6,305—11—0.
1672—1676.	Agent DE HEYDE.......... »	25,102— 6—8.
1672 (2 Sept.).	Den Heer RIPPERDA VAN BUIRSE aan de Vorsten van *Lunenburgh*............... »	2,550— 0—0.
1671, 1673—1675.	CHELEBY ARSLAN AGA, Turksen Ambassadeur na *Muscoviën*. »	17,070— 0—0.
1673 (24 Febr.).	G. RUYS, Secretaris in Vranckryck.................... »	300— 0—0.
1673, 1676—1678.	Heere VAN ODIJK, Gedeputeerde aan den Koningh van Vranckrijk, etc........... »	431,51— 0—0.

1) Er staat SUMARRA.

1673, 1675.	Secretaris WOLFFSEN.........	*f* 5,969—13— 0.
1673, 1674.	De Heeren HALEWYN en WEDE in Engelandt...............	» 15,689— 5— 0.
1673 (27 April).	De Heeren VAN BEVERNINGK en RENSWOUDE, Plenipotentiarissen tot *Aken*...............	» 14,000— 0— 0.
1673 (9 Junii).	De Heeren VAN BEUNINGEN en VRYBERGEN.................	» 4,625— 0— 0.
1673 (14, 24 Junii).	Den Heer VAN VRYBERGEN....	» 6,500— 0— 0.
1673 (26 Junii, 10 Jul.).	Den Heer SIMON VAN BEAUMONT, Gedeputeerde na Denemarcken.	» 6,465— 7— 0.
1673, 1674, 1676.	Den Heer VAN HEEMSKERCK...	» 73,289—19— 0.
1673, 8 Dec.—1675.	De Heer SCHAEP in *Sweden*....	» 31,142— 0—11.
1674, 1675.	Den Heer VAN DER HOOGEN....	» 26,750— 0— 0.
1674, 1675.	De Heeren REEDE en VAN BEUNINGEN....................	» 32,555— 8— 0.
1674—1677.	De Heeren CORVER, SAUTYN, BEYER en V. VOSSEN in Engelandt.	» 23,772— 8— 0.
1674, 1675.	Den Heer VAN ACHTIENHOVEN.	» 19,669—14— 6.
1674 (28 Febr.).	Den Secretaris van den Marquis DEL FRESNO................	» 2,835— 0— 0.
1674 (12 April).	Den Heer VAN WALENBURGH..	» 400— 0— 0.
1674 (19 April).	Ambassadeurs Extraordinaris in Engelandt...............	» 10,000— 0— 0.
1674 (11 Mei).	De Heeren SMIT en FRESMAN.	» 10,000— 0— 0.
1674 (10 Nov.).	Den Heer SILVIUS...........	» 3,000— 0— 0.
1674 (5 Dec.).	Den Collonel EPPE..........	» 22,291— 0— 0.
1674, 1675, 1677.	Grave VAN WALDECQ.........	» 22,291— 0— 0.
1675, 1676.	RICHARD RIJSER..............	» 3,143—19— 0.
1675 (2 Jul.).	Major BONSTETTEN...........	» 479—14— 0.
1675, 1676, 1678.	THOMAS HEES tot *Algiers*......	» 33,714—10— 0.
1675 (25 Jan.).	Resident DONCKER...........	» 647—11— 0.
1675, 1677, 1678.	JOHAN WILLEM KETTER......	» 2,792— 1— 6.
1675 (16 Oct.).	Sindicus PICCARD............	» 2,582—18— 0.
1675—1678.	Den Heer VAN DYCKVELT.....	» 15,500— 0— 0.
1675, 1676.	Commissaris BORGLON.......	» 7,000— 0— 0.
1675—1677.	Den Heer CLENCK naar *Muscoviën*.....................	» 121,998— 5— 0.
1676 (22 April, 19 Dec.).	Commissaris MORTAIGNE......	» 5,613— 1— 0.
1676—1678.	Den Heer VAN HEECKEREN...	» 67,252—10— 0.
1676 (6 Junii).	Baron PLATE...............	» 5,000—

B*

Diverse Leveranciers, gelevert hebbende aan den Churfurst van Brandenburgh, wanneer alhier was

1676 (22 Jun.).		*f* 3,419—15—0.
1676 (19 Julii).	N. N.	» 6,600— 0—0.
1677, 1678.	Den Envoyé CHIEZE	» 12,000—
1677, 1678.	STEVEN GROULART	» 3,203—17—6.
1678 (22 Jul.).	Den Heer MOERINGH	» 594—13—0.
1676—1678.	Den Postmeester DE CLERCQ	» 11,755— 5—0.
1676—1678.	GERARD VAN DER MEULEN, Translateur	» 4,800— 0—0.
1677, 1678.	Commissaris BILDERBEECK	» 800—
1678 (31 Januarii).	M. POTTENBURGH, gewesen Postmeester in Spaigne	» 1,000—
1677 (27 Januarii).	GERARD HAMEL BRUYNINX	» 3,000—
1678 (30 Martii).	Den Resident WACHTENDONK	» 2,105— 0—0.
1678 (4 Mei, 8 Aug.).	Den Heer VAN LEYDEN VAN LEEUWEN	» 3,388—10—0.
1678 (27 Mei, 5 Julii).	Den Heer Secretaris VAN BEAUMONT, wegens de Fransche Trompetters	» 400—

Nog komen op dien Staat posten voor, uit vereeringen aan Gezanten of uit hun verblijf voortgevloeid, als:

1671 - 1678.	PR. VERDIJN Goutsmith	*f* 59,693—15—5.
1671—1677.	Den Hofmeester HESSELT	» 9,359—16—4.
1671—1678.	Juffr. BOSCH, Guardemeuble	» 4,382—18—8.
1672 (21 July, 30 Aug.).	Den Goudsmith BRECHTEL	» 1,922— 6—0.

Wijders, behalve de reeds gemelde betaling aan de Postmeesters DE CLERCQ en POTTENBURGH,

1671—1676.	Postmeester STRYCKER	*f* 20,382— 9—8.
1671—1673.	Postmeesters SWYNAS en OSSENBERGH	» 9,694— 0—0.
1673—1675.	Postmeesters STEGGERT en BORREBAGH, hebbende de posterije op Keulen	» 23,178— 1—0.
1675 (18 Januarii).	Den Postmeester DE BYE	» 665—14—0.

Ook worden de volgende uitgaven vermeld:

1671—1674.	Ds. JOHANNES STIPHOUT, Predikant van de Chambre mi-partie	*f* 520— 0—0.
1671—1674.	LAMBERT DE BRUYN, Kamerbewaarder van de Chambre mi-partie	» 3,995— 0—0.

1671—1674.	JOHAN VAN SOMEREN, Griffier van de Chambre mi-partie........	*f* 2,100— 0—0.

Totaal der betalingen van Holland aan Defroyementen:

1671—1677.	Fol. 351, 352...........	*f* 2,006,761—15—5.
1678.		*f* 234,532—17—3.

Met gering verschil werd in het Rapport van 25 November 1678 gezegd (Fol. 9):

»opdat U. E. Gr. Mog. distinctelyk zouden konnen zien wat ter Finantie van H. E. Gr. Mog. gedepescheert is ten behoeve van Ambassadeurs, Residenten, ende andere Ministers van den Staat op de post van de Defroyementen zedert het begin van den jaare 1671 tot den 13en Augusti deses jaars, soo is daarvan gemaakt een specifique rekeningh die hiernevens werd overgelevert, waarby blycken kan, dat in den gemelden tydt van omtrent 7 jaren en seven maanden by de Provincie van Hollandt betaalt is een somme van *f* 2,232,108 — 6 — 5." — Men sloeg dan ook tot bezuiniging en vereenvoudiging voor (Fol. 14): »dat alle besendingen voortaan sullen werden gedaan door weynig Personen, sonder meerder te employeren als indispensabel nootsakelyck is; dat geene *extraordinaris* Ambassades langer als den tydt van *ses maanden* sullen duyren, en de saken vereyschende, dat deselve langer continueren, die dan in *ordinaris* Ambassades sullen werden geconverteert, en de onkosten na dien voet gereguleert."

Was in het staatsregtelijk geschil over de Militie, het beginsel der bevoegdheid van de *Betaalsheeren* allengs overwegend geworden, de Acte van Verbindtenis der Patriotten van 8 Aug. 1786 wilde het ook in de Diplomatie, ten behoeve van *Holland* erkend zien. — Immers, er werd een Declaratoir gevergd, door de Staten van N. N. of de Regering van de Stad N. N. of wel door het Volk van de Stad N. N. te onderteekenen, houdende: »dat zy in alle zaken, rakende het Generaliteits-wezen, alvorens hunne meening en Advis te uiten, zullen verzoeken en innemen het *Praeadvis van Hooggemelde Provincie van Holland*, en in alle zaken, rakende het handelen met vreemde Mogendheden en speciaal het Defensie-wezen dezer Landen zoo te water als te land, zich zullen voegen by het Advis van meergemelde Staten van Holland, *als in deze het meest geinteresseert;* welverstaande nogtans, dat in geval van nieuwe Petitien — in hun geheel Gecommitteerden ter Generaliteit *interdiceren* om zich van onzentwege te bemoeijen met het nomineren en aanstellen van eenige *Ambassadeurs*, *Envoyés*, *Consuls*, *Agenten* enz., van wege dezen Staat by vreemde Mogendheden; — hetzelve *in zyn geheel latende ter hooge en wijze bestelling* van meergemelde Heeren Staten van Holland [1])."

1) *Acte van Verbintenis*, 3e Druk, bl. 8 volg.

BIJLAGE X.

Bladz. 21. Briefwisseling van OLDENBARNEVELT met NOËL DE CARON. — ***Merkwaardig zijn de volgende zinsneden, den Advocaat waarschijnlijk zeer euvel geduid, in den onlangs uitgegeven brief van* 18 *October* 1617.**

»Ick hebbe volgende S. Majesteyts brieven, altyds tot Christelyke moderatie geraden. Syner Majesteyts raad hebben myn Heeren de Staten van Hollandt en West-Vrieslandt gevolgt; *maar de wederpartye* heeft het verworpen, ende met seditieus spreken, prediken en fameuse libellen te stroyen, de zaken in die jegenwoordige pointen gebragt. — Aan de andere zyde is mede geëxcedeert; maar of hieronder niet en leyt *het voornemen van den jare* 1600 [1]) (*UEd. bekent*), weet Godt den Heere. Voor (van) my gelooft dat ick zy, ende door Godes genade verhope te blyven, die ick was oyt te voren, een opregt Patriot en voorstander van de ware Christelijke Religie, van de publicque authoriteyt, ende 't gene Z. Exc. is *wettelyk* geconfereert ende verder *wettelyk* geconfereert zal werden. — Gelooft dat 't gene daarjegens gezeyt, geschreven, ofte gestroyt wert, vercierselen ende calumniën zyn." — In het postscriptum voegde hij er ter geruststelling van den Gezant bij: »En houdt die accommodatie van onse zaken *niet desperaet;* ick hope beter." — (Z. Dr. SCHOTEL, *Utrechtsche Volks-Almanak v.* 1857 bl. 120—123).

---

1) Verklaring van OLDENBARNEVELT aan WALAEUS: »'t was waer dat hy vreese hadt gehadt dat Syn Excellentie (MAURITS) stondt naer de Souverainiteit, ofte meer authoriteit in 't landt. *Al van 't jaer* 1600 *af* hadt hy die vreese gehadt," enz. BRANDT, *Hist. van de Rechtsplegingе*, bl. 146.

BIJLAGE XI.

Bladz. 25. VAN DE SPIEGEL. — Verhouding tot den Prins en de Prinses. — *De betrekking van den Raadpensionaris tot den Stadhouder was in* 1747 *hersteld op den voet, gelijk die tusschen* FAGEL *en* WILLEM III *had bestaan.* — *Resol. der Staten van Holland,* 15 *Mei* 1747 (Groot Placaatb. VII. 100.)

»Is na voorgaande deliberatie goedgevonden en verstaan, de Instructie van den Raadpensionaris daarmede te amplieren, dat Dezelve gehouden zal zyn van *alle* zaken van Staat kennis te geven aan Zyne Hoogheid den Heer Prinse van *Orange* en *Nassau*, als Stadhouder van deze Provincie, ook by Missive, zoo wanneer Zyne Hoogheid in expeditie of anderzins absent mochte zyn, ten einde hooggemelde Heere Prinse daarvan na behooren moge wezen geïnformeert, om daarop zoodanige reflectie te maken als Zyne Hoogheid ten dienste van den Lande zal oordeelen te behooren." — De Instructie van 5 Julij 1749 voor den Raadpensionaris STEYN (Art. VII) bepaalde uitdrukkelijk: »Zal ook gehouden wezen van alle zaken van Staat kennisse te geven aan den Heere Prinse van *Orange* en *Nassau*, of Erfstadhouder in der tyd, of Vrouwe Gouvernante, in de gevallen bij Resolutie van den 16 November 1747 gereguleert en vastgesteld." — De volgende onuitgegeven brieven van VAN DE SPIEGEL door Dr. SCHOTEL welwillend ten gebruike verstrekt, uit de nalatenschap van den Baron VAN DER BORCH herkomstig, verspreiden nader licht over het dagelijksch gemeen overleg tusschen Hollands Eersten Minister, en den Prins.

Hoog Welgeboren Heer!

Ik heb de eer gehad te ontvangen Uw H. W. G. brief van den 12 deezer, met de daarby gevoegde stukken, waarvan wy den uitslag aan U. H. W. G. goede directie by aanhoudendheid aanbeveelen, terwyl ik Dezelve kan informeeren, dat ik kennis heb van 't gene tusschen Uw H. W. G. en den Heer Thesaurier-Generaal van der hoop verhandeld is, 't welk ik zeer approbeer, en nader by Uw H. W. G. overkomst in 's Hage zal afspreeken.

Betreffende de zeer billyke redenen van misnoegen van den Heer Prins Bisschop over de ongepermitteerde uitdrukkingen van den Haagschen Courantier, verzekere ik Uw H. W. G., dat ik zeer geïndigneerd ben geweest over de verregaande licentie van die Persoon, en dat ik reeds, voordat de Heer magis deswegens repraesentatiën gedaan hadt, zoo wegens het Collegie van Gecomm. Raaden als in myn particulier ordres gesteld had, dat niets diergelijks in 't vervolg zoude gebeuren, op poene van een zeer ernstige correctie: dat hy zig geëxcuseerd heeft, dat diergelyke Berigten hem woordelyk uit *Luik* werden toegezonden, maar dat hy aannam zig voortaan met meerder omzigtigheid te zullen gedraagen. — Niemand kan diergelyke infamies meer detesteeren dan ik, en Uw H. W. G. kan zeer gerust aan Zyn Hoogheid de verzekering geeven, dat aan dit verbod stipt de hand zal gehouden worden. Ondertusschen zal men niet nalaaten aan den Heer magis een convenabel antwoord te laaten toekomen.

Ik heb de eer met alle hoogagting te zyn

Hoog Welgeboren Heer!

's hage,
den 14 April 1788.

Uw H. W. G. onderd^e Dienaar,
L. P. VAN DE SPIEGEL.

Aan Jonkheer b. Baron van der borch Drossaard der Stad en Landen van *Breda* enz.

Hoog Welgeboren Heer!

Het gene Uw H. W. G. by desselfs brief van eergisteren my heeft gelieven te communiceeren, aangaande het arrivement van een menigte Brabanders op het Territoir van den Staat, op den voet van gewapende Corpsen en voorzien van Ammunitie, is ook aan H. H. M. uit verscheiden oorden van de Meyery gerapporteerd, en heeft veel sensatie verwekt. — De intentie is nooit geweest om aan Ingezetenen die uit Braband

of andere Landen wilden emigreeren, het inkomen van de Republyk of de protectie der wetten te weigeren; maar dit sluit in zig, dat dezelve zig in stilheid en ondergeschiktheid aan de wetten gedragen. Daar nu de Placaaten van H. H. M. alle particuliere wapening en militaire exercitien van onze eigen Ingezetenen verbieden, spreekt het van zelfs, dat het niet getolereerd kan worden van Vreemdelingen; gelyk ook nergens in een gepoliceerd Land toegelaaten kan worden, dat vreemde gewapende Troupes met ammunitie en ander oorlogstuig voorzien, zonder verlof in het Land komen. Ondertusschen het geval daar zynde, begrypt men dat het zeer moeilyk is het voorledene te repareren, daar de menigte reeds zoo groot is geworden; en het is daarom, dat H. H. M. zig bepaald hebben tot een Placaat, 't welk reeds is, of morgen zal geëxpedieerd worden, by 't welke (zonder van het gepasseerde te gewaagen) verboden wordt het inkomen van gewapende Corpsen en het doen van militaire exercitien van wat aart dezelve zyn; en schoon hierby geen mentie gemaakt wordt speciaal van het oefenen van zekere militaire Jurisdictie of discipline, is de zaak egter te klaar, om niet te begrypen, dat zulks niet getolereerd kan worden. — Z. H., welke ik deezen morgen over den inhoud van Uw H. W. G. brief onderhouden heb, is ook van gedagten, dat in deezen niets anders kan worden gedaan, en dat de Officieren van de Justitie in dit Placaat genoegzaam zullen vinden, hoedaanig zig in voorkomende gevallen te gedraagen, terwijl in cas van desordre de sterke hand van de militie kan worden gevraagd, welke geautoriseerd is om dezelve te verleenen.

De Memorie van klagten over de rencontre van DIELTJENS considereer ik als van geen belang, en ik meen ook geïnformeerd te zyn, dat men te Brussel zelfs geen importantie aan dat geval hecht, dewyl de man zich niet te beklagen heeft over iemand van ons Land, zig ook niet geaddresseerd heeft aan de Justitie, en in tegendeel adsistentie ontvangen heeft van Officieren in dienst van den Staat.

Ik heb de eer met alle hoogagting te zyn

Hoog WelGeboren Heer!

'S HAGE,
den 17 Octob. 1789.

Uw H. W. G. onderdaanige Dienaar,
L. P. VAN DE SPIEGEL.

HOOG WELGEBOREN HEER!

Ik heb de Eer gehad heden morgen te ontvangen Uw H. W. G. missive uit Mechelen van den 16 deezer; waaruit ik vernomen heb, dat Zyne Keiz. Majesteit gedisapprobeerd hebbende de strenge maatregelen van den

Generaal ALTON, volkomen magt gegeven hadt aan den Graaf VAN TRAUTMANSDORF, om met de misnoegden in onderhandeling te treden, en dat Zyn Exc. ten dien einde Uw H. W. G. hadt versogt, om eenige ouvertures te doen aan sommige hoofden der uitgeweeken Patriotten, hetwelk Uw H. W. G. my verzoekt ter kennis te brengen daar en zoo 't behoort, en teffens myn advys vraagt, of ik zoude denken, dat Uw H. W. G. zig verder in een bemiddeling van dien aart zou kunnen laaten gebruiken.

Ik heb de Eer Uw H. W. G. te bedanken voor deeze blyk van vertrouwen, waarvan ik gemeend heb, conform aan Uwe intentie, dit gebruik by provisie te mogen maaken, met den geheelen inhoud dier missive te communiceeren aan Zyne D. Hoogheid; terwyl ik meen vryheid te hebben, Uw H. W. G. te zeggen, dat vermits het belang van de Republyk buiten allen twyfel is, de Rust en Vrede onder haare nabuuren op de beste wyze hersteld en bevestigd te zien, het aan niemand kwaalyk kan genomen worden, dat hy de gelegenheid daartoe hebbende, zyne officien aanwendt, om het vuur van een Burgeroorlog op onze grenzen ontsteeken, te smooren.

Maar dewyl Uw H. W. G. gelieft my hierover te consulteeren, op den voet (gelyk ik supponeer) van vriendschap en niet als Minister, kan ik niet nalaaten de Reflexie te maaken, dat deeze Commissie my voorkomt zeer delicaat te zijn, en dat het voor Uw H. W. G. zeer bedenkelyk moet zijn, zig dieper daarin te steeken, zonder onder de hand gemunieerd te zijn met een schriftelyke Instructie, houdende de praecise poincten, waarover mag gehandeld worden, en wat het Gouvernement omtrent dezelve zou willen toegeven; alsmede welke verzekering te geeven is, dat Z. Keiz. Majesteit die poincten zal ratificeeren: immers dit laatste zal wel één van de importantste requisieten zyn, naar ik my verbeelde, om de Patriotten te doen consenteeren in een armistice, maar het zal ook één van de moeilykste poincten zijn, wegens de afgelegenheid die er is om deeze verzekering te bekomen [1]).

Ik verzoek, dat Uw H. W. G. my gelieve te continueeren de communicatie van de vreedzaame intentien van het Gouvernement omtrent deeze onderhandeling, voor zooverre die aan Uw H. W. G. mogten bekend zyn, en van de wyze waarop die door de Patriotten ontvangen worden, ten einde zulks in secretesse aan Z. D. H. te kunnen mededeelen.

Het is my zeer aangenaam geweest dat de Heer VAN CRUMPIPEN in vryheid onder zyne Familie is gearriveerd, en dat Uw H. W. G. gelegenheid gehadt heeft, om door het executeeren der ordres van H. H. M.

1) Z. wegens de bemoeijingen van den Baron VAN DER BORCH, DE JONGE, *La Restauration et* M. VAN DE SPIEGEL. *Het Nederl. Rijks-Archief*, 1857 p. 342.

te toonen, dat de Republyk verre af is van die principes, waarvan kwaadgezinde menschen haar by den Keizer en het Gouvernement-Generaal hebben willen verdagt maaken.

Ik heb de Eer met alle hoogagting te zyn

Hoog WelGeboren Heer!

'S HAGE, 19 Novemb. 1789.

Uw HwGeb. onderdaanige Dienaar,
L. P. VAN DE SPIEGEL.

P. S. Ik heb twee brieven van den Heer Burgemeester TARÉE in Uw H. W. G. absentie ontvangen, waarvoor ik verzoeke dien Heer te bedanken.

Hoe moeijelijk het den Raadpensionaris, vooral in den aanvang van zijn Ministerie, moet gevallen zijn, bij den strijd van meeningen tusschen den zwakken en toch op zijn gezag naijverigen WILLEM V en de heerschzuchtige Prinses, de zelfstandigheid van eigen inzigten te behouden, blijkt vooral uit eene depêche van den Pruissischen Gezant V. THULEMEYER aan den Minister V. HERTZBERG. — Reeds den 9 October 1787 meldt hij: »La jalousie du Prince au sujet des talents et de la dextérité de Madame la Princesse dans le maniement des affaires m'est connue depuis longtems; mais elle m'a paru avoir été suspendue depuis les deux dernières années où l'infortune rapprochait le Prince toujours de son auguste épouse, et lui faisait sentir le besoin extrême qu'il avait de la protection de la Prusse. Actuellement la scène peut changer encore, et nombre de gens sont intéressés à faire leurs efforts, pour recouvrer leur ancien ascendant sur l'esprit du Stadhouder. Le Prince D'ORANGE est bon, charitable, généreux et infiniment populaire, ce qui lui a concilié l'amour du peuple à un point dont on n'a guères d'idée. — D'un autre côté Madame la Princesse est fort considérée. On convient volontiers de ses capacités dans l'administration des affaires, de sa sagesse, et de sa modération; mais l'orgueil Batave, souvent très deplacé, est revolté par la possibilité d'être gouverné *par la Prusse sous les auspices de S. A. R.* [1])." — En de Baron V. ALVENSLEBEN schrijft den 21 April 1788 aan den Koning van Pruissen: »Quant au Prince, l'influence sur lui de l'Angleterre sera toujours prépondérante. — L'alliance avec le sang de V. M. est un motif de plus pour attacher le Prince D'ORANGE à Sa Majesté Britt. car la ja-

---

1) Z. Jhr. Mr. J. K. J. DE JONGE, *Documents politiques et diplomatiques inédits sur les Révolutions de 1787 et 1795 dans la République des Provinces-Unies*, in *het Nederl. Rijks-Archief*, 1857 p. 389.

lousie d'autorité et de crédit vis-à-vis de la Princesse et celle de la reconnaissance personuelle sont deux grands mobiles, qui portent le Stadhouder à tâcher de balancer S. A. R. dans l'opinion publique, et il ne le peut que par l'appui de la Cour de Londres [1])." — Verg. voorts wat door den Heer LENTING uit het Verslag van BOUWENS (*Aan zijne Committenten*), alsmede uit de depêches van BÉRENGER is aangeteekend in het *Overzigt over de beweging van het jaar* 1787, bij NIJHOFF, *Bijdragen*, 1855, bl. 167, 168, 172 volg. — Wij voegen er deze mededeelingen van den Franschen Chargé d'affaires bij (8 October 1784): »M. le Stadhouder a fait inviter très-mystérieusement les deux principaux Chefs du parti patriotique, auxquels il a témoigné en toute occasion qu'il avoit voué une haine implacable, à un entretien particulier, *avec la clause expresse*, que l'objet n'en seroit revelé à personne, *pas même à M*^me^ *la Princesse.* L'un d'eux m'a confié sous le sceau du plus grand secret, qu'ils avoient reçu cette invitation" enz. — Den 16 November berigt hij nader: »Ils ont été fortement scandalisés — dans leur dernière Conference, *de voir* Madame la Princesse *à la porte du cabinet*, un peu entr'ouverte, *écouter attentivement* tout ce qui étoit dit." En nogmaals in de depêche van 19 November 1784: »*furtivement écouté.* Ces Messieurs, heet het eindelijk, ne trouvent en lui qu'une espèce de *mannequin* qui se défie de ses entours, les craint, et ne se corrige pas de l'habitude d'en suivre l'impulsion." (Rijks Archief).

---

1) Bij DE JONGE, t. a. p p. 407 suiv. Verg. nog VAN DE SPIEGEL, *Brieven en Negot.* *II.* 20 volg. (Aan REEDE 18 Nov. 1793).

BIJLAGE XII.

Bladz. 26. »BLEISWIJK — verloochening van het verleden." *De Hertog* DE LA VAUGUYON *meldt aan* VERGENNES *den* 14 *Julij* 1778:

»Notre ami *d'Amsterdam* (VAN BERCKEL) — m'a appris que Mr. DE BLESVICK en rendant compte aux Etats de Hollande de la Lettre qui leur est envoyée par les Etats-Generaux relativement au plan proposé par le Conseil d'Etat, a voté pour l'augmentation des Troupes ainsi que le Corps entier des Nobles, et les Deputés des Villes ont pris la Petition *ad referendum.* — Il m'a paru vivement affecté du discours de M. le Conseiller-Pensionnaire et m'a dit, que la façon dont il s'étoit énoncé dans l'Assemblée des États, étoit *si différente* de celle dont il lui avoit parlé en particulier, qu'il ne pouvoit pas s'empêcher *de se défier de ses principes.* — Je lui ai dit que je ne le jugeois point aussi sevérement et que j'étois fort tenté d'attribuer son apparente variation à un trait de finesse et de politique personnelle que sa situation pouvoit excuser; que (par la) nécessité de menager tout-à-la fois son credit à *Amsterdam* et son influence sur M. le Stadhouder, il avoit pu se persuader que l'opposition des bons Patriotes étoit suffisante pour arrêter l'operation, et qu'il pouvoit sans inconvenient donner à M. le Prince une marque de complaisance. — Je n'ai point converti ce franc et loyal Amsterdamois, et il a persisté dans ses soupçons contre le Conseiller-Pensionnaire." (Rijks Archief).

BIJLAGE XIII.

Bladz. 28. »Optreding. — Vervanging van den Raad-pensionaris."

Althans teekent HEINSIUS den 17 December 1688 aan, dat »geresolveert wert aen S. Hoogh[t]. ende alle Ministers buytenslants bekent te maken het overlijden van den R. P. (FAGEL)." — En de aanhef der *Brieven* van DE WITT houdt het berigt in der aanvaarding van het Ambt door den acht-en-twintigjarigen Staatsman, aan den Ambassadeur in Frankrijk, WILLEM BOREEL, op nederigen toon medegedeeld. — »Naedemael d' Heeren Staeten van Hollandt ende West-Vrieslandt op my, *onwaerdich instrument*, het ooge hebben gelieven te laeten vallen, omme door my als Minister van derzelver Vergaederinge gedient te werden, hebbende ten selven eynde op my geconfereert de charge van 't Raedt-Pensionaris-Ampt van denselven Lande, die ick oock naer behoorlyck beraed van eenige dagen, my ten selven eynde by haer Ed. Groot Mo. goedertierentlyk vergunt op 't advis van dengeenen daeraen ick meer als aen myn eygen oordeel defereerde, op myn genomen hebbe 1); ende dat haer Ed. Groot Mo. my onderanderen by Instructie op 't voorsz. Ampt slaende, hebben geinjungeert ende gelast, met de Ministers van den Staet buytens Landts residerende, van tydt tot tydt te corresponderen, ende speciaelyck aen deselve te suppediteren ende over te schryven alle de Resolutiën alhier genomen wordende, ende 't gunt vorders in den Staet passeert, welckers kennisse ick oordeelen sal de voorsz. Ministers tot uytvoeringe van hunne last ende commissie, dienstich te sullen wesen, soo hebbe ick UEd. by desen wel willen versoeken, dat dezelve gelieve voor aengenaem te houden dat ick somwylen een briefken aen UEd.

1) Dergelijk berigt aan NANNINGH KAISER, Extr. Minister in Denemarken, 5 Aug. 1653. *Brieven*, V. 348.

laete afgaen; vastelyk vertrouwende, dat ick aen de andere zyde oock van UEd. doorgaens met een letterken sal worden vereert, ende vooral deelachtich gemaeckt van soodanige saecken, als waerop deselve sal oordeelen dat ten dienste van den Lande ende tot conservatie van de goede intelligentie, mitsgaders confirmatie ende vermeerderinge van oude Alliancien tusschen de Kroone van Vranckryck ende desen Staet, by haer Ed. Groot Mo. resolutie sal dienen te werden genomen, ook daerbenevens gedient van UEd[ts]. voorsichtige consideratien, waarnaer deselve oordeelen sal dat de voorsz. saeken sullen dienen te worden beleydt ende gedirigeert. Ende gelieve UEd. haer volkomentlyck verseeckert te houden, dat ick niet naerlaten sal alles, sooveel in mij is, ten fine voorsz. ende particulierlyck tot UEd[ts]. contentement ende 't gemeene beste, te helpen beleyden [1])." — Daarentegen verklaarde VAN DE SPIEGEL in 1795, »*weinig tijds na zijne dimissie*," aan sommige der Ministers buiten 's Lands hiervan kennis gegeven en hen verzocht te hebben, *voortaan niet meer aan hem te schrijven* [2])," — eene voorzorg in de dagen der omwenteling dubbel noodig. — Bij gelegenheid van het ontslag van Mr. JACOB GILLES in 1749, was men er op bedacht, dien Minister »te verzoeken de Brieven, die aan hem in zijn afgetreden functie als Raadpensionaris wierden geadresseerd, dagelijks besloten te zenden aan het Collegie van Haar Edele Mog." (Gecommitteerden Raden); terwijl de Secretaris BOEY gelast werd, alle de voorsz. inkomende brieven aan den Prins-Stadhouder te overhandigen. — (Resol. der Staten v. Holland 12 Junij 1749. *Groot Plac.-Boek* VII, 135).

---

1) *Brieven* I. 2 (15 August. 1654).
2) *Verzameling v. Stukken in de zaak v. den R. P.* bl. 22.

BIJLAGE XIV.

Bladz. 31. »Het Reglement van 26 Julij op de Ambassaden en andere Commissiën, zoo buiten als binnen 's Lands [1]." — *Komt in het* Groot Placaatboek V, 378 *volgg. voor onder den titel van* Reglement op de buytenlandtsche Ambassades, *en luidt als volgt:*

»De Heeren Gedeputeerden van de Provincie van Hollandt en West-Vrieslandt hebben ter Vergaderinge ingebraght de Resolutie van de Heeren Staaten van de hooghgemelde Provincie haare Principaalen, op het Concept-Reglement voor alle Ambassaden ende andere Commissien, soo binnen als buiten 's Landts, volgende hierna geinsereert [2]. (Resol. van Holland, 22 Julij 1700 op het rapport van HEINSIUS).

Pointen rakende extraordinaris Ambassadeurs.

I.

Een extraordinaris Ambassadeur sal ter cere van den Staat, en tot uytvoeringe van de commissie, moeten hebben en onderhouden een Predikant, een Secretaris, twee Klercken, een Hofmeester, twee koetsen, bespannen yeder met zes paarden, ende de volgende Bedienden in het Livrey, twee Pagies, aght Lacqueyen, twee Koetsiers, twee Voorryders ende een Portier, ende voorts sooveel ende soodanige andere Bedienden buyten het Livrey, als hy noodigh heeft tot syn dienst en huishoudinge.

1) Verg. wegens de toepassing en de afwijkingen van het Reglement, Mr. G. A. DE MEESTER (*Bezoldiging der Gezanten onder de Republiek*) in het *Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje v.* 1854, bl 282—288.

2) Z. het vroeger Reglement van 18 Oct. 1619 afgedrukt bij DE JONGE, *Nederland en Venetië*, bl. 427—429; en verg. deze *Inleiding*, Eerste Gedeelte, bl. 52.

II.

Aanstonds na het decerneren van de Commissie, sal aan een extraordinaris Ambassadeur gegeven worden een somme van 18000 guldens, tot inkoop van koetsen, paarden ende meubelen, de *Dais* daaronder begrepen, uytrustinge van des Ambassadeurs persoon, en besorginge van alle den verderen toestel, niets uytgesondert[1]); al hetwelcke in eygendom sal blyven aan den Ambassadeur na het eyndigen van de Commissie, sondor dat onderscheyt sal gemaackt worden in desen toelegh, tusschen Ambassaden die van langen en van korten duyr zyn.

III.

Doch een extraordinaris Ambassadeur, die syn Train van het begin af moet in den rouw kleeden, sal maar 14000 genieten in plaats van 18000 guldens.

IV.

Welverstaande, dat soo de Ambassade mochte soo lange duyren, dat den Ambassadeur genoodsaackt wierdt den rouw af te leggen, en nieuwe koetsen en livreyen te maaken, hy genieten sal een byslagh van 6000 guldens, boven de 3000 guldens Art. X toegeleyt voor de vernieuwinge van de livreyen.

V.

Een extraordinaris Ambassadeur sal genieten een daghgeldt van 125 guldens daaghs tot uytvoeringe van de Ambassade, met al hetgeen daarvan dependeert [2]), en sal alleen van 's Landtswegen boven hetselve daghgeldt maandelyck betaalt worden 60 guldens voor een Predikant, 60 voor een Secretaris, 40 voor een Hofmeester, en 60 guldens voor twee Klercken.

VI.

Ende wordt tot weghneminge van alle twijfelachtigheyt verklaart, dat een extraordinaris Ambassadeur niet sal mogen declareren boven het

1) Herinnering aan dit Artikel, bij Resol. der Staten-Generaal van 9 Julij 1749, *Gr. Plac. Boek* VII, 551 (geene kosten van emballage in rekening te brengen).

2) Aan SCHIMMELPENNINCK bood men nog in September 1798, behalve andere voordeelen, het tractement aan »van extraordinairen Ambassadeur à *f* 120 's daags en de noodige suppletie tot *f* 50 p. m. toe, of ware dit bij ondervinding niet genoeg, dan zooveel als noodig zal zijn buiten de verdere noodige onkosten, reisgeld, equipage, enz." (Miss. v. den Agent v. Financiën bij Graaf SCHIMMELPENNINCK, I, 153 (R. J. SCHIMMELPENNINCK *en eenige gebeurtenissen v. zijnen tijd*).

voorschreve daghgeldt voor huys- of stalhuur, loon of onderhoudt van domesticquen, logement of verteeringh van soodanige andere Persoonen, als in zijn gevolgh zijn in qualiteyt van Edelluyden ofte andersints, huyr ofte fatçoen en interest van een silver Servies, reparatie ende vernieuwinge van koetsen met haar toebehooren, voeder, beslaan, meesteren of versterf van paarden, brandt [1]), Secretary-behoeften, translateren van depesches, blaauwe boeckjens, waschkaarssen ende flambeauwen, Doctoren, Chirurgyns ende medicamenten, hetzy voor hem ofte sijne Domestiquen, Festyns ofte andere Defroyementen ten tyde van de publique intreden, audientiën, visiten ofte by andere gelegentheden, uytgesondert in het geval hieronder gedefiniëert Art. XL, ende in het generaal over geenderhande saaken, waarover hem niet uytdruckelyck gepermitteert wordt te declareren by eenige van de volgende Articulen.

VII.

De Ambassade bestaande uyt meer als een Persoon, sal de Train, gereguleert by het eerste Art., vermeerdert werden in voege, dat de gesamentlycke Ambassadeurs sullen hebben en moeten onderhouden een koets daarenboven, alle bespannen met ses paarden, ende de volgende bedienden in het livrey: een koetsier en een voorrijder tot yeder koets, twee pages ende ses lacqueyen van yeder Ambassadeur, ende een Portier in het gemeen, alle gekleedt in deselve livrey, sonder het minste teeken van distinctie; blyvende de rest van het eerste Art. in syn geheel. —

VIII.

De somme van 18000 guldens aan een Ambassadeur toegeleght tot sijne uytrustinge by het tweede Art. sal wegens de voorschreve vermeerderingh van den Train ende van de verdere lasten van de Ambassade, verhooght werden met 7500 guldens, en het daghgeldt van 125 guldens met 50 voor yeder bygevoeght Persoon.

IX.

In het geval van het derde Art. sal een som van 5500 guldens in plaats van 7500 gegeven werden voor yeder bygevoeght Ambassadeur, ende een byslagh van 2500 guldens, in het geval van het vierde Art.

---

1) Geheel exceptioneel was de Resol. der Staten van Holland (24 Januarij 1676) om den Heer VAN AMERONGEN, »wegens dezen Staat in Commissie zynde bij den Churfurst van Brandenburg, de schade te vergoeden tot een bedrag van ƒ 40,000 Caroli gulden, in het verbranden van het Kasteel van *Amerongen* door de Franschen geleden, na de voorafgaande bedreiging der Ministers van LODEWIJK XIV, dat zij bij volharding in die Commissie, tot de brandstichting last zouden geven. *Groot Plac. Boek*, VII, 519.

boven de som, toegeleght by het volgende tiende Art. voor de vernieuwinge van de livreyen.

X.

Een extraordinaris Ambassadeur sal genieten ten eynde van de eerste aght maanden, te rekenen van het ingaan van het voorschreve daghgeldt, ende vervolgens van 8 tot 8 maanden, 3000 guldens voor het vernieuwen der livreyen, welcke met 1500 guldens sullen verhooght werden voor yeder bygevoeght Ambassadeur, mits dat telckens van te voren sal mooten versoght werden authorisatie van haar H. M. tot het vernieuwen der livreyen, opdat deselve mogen oordeelen of de Ambassade noch soo langh sal duyren, dat het noodigh is de livreyen te vernieuwen; sonder hoedanige voorgaande authorisatie geen vernieuwingh van livreyen sal mogen ten laste van het Landt gedaan, of in declaratie geleden werden.

XI.

Een extraordinaris Ambassadeur sijn koetsen en Domesticquen in den rouw kleedende op ordre van H. H. M. sal daarvoor, ende voor al hetgeen verder kan begrepen worden onder de gewone benaminge van *groote* en *grootste rouwen*, genieten 3000 guldens, ende den rouw een geheel jaar duyrende, noch 1500 guldens na de eerste ses maanden; welcke beyde sommen sullen verhooght werden met de helft voor yeder bygevoeght Ambassadeur; welverstaande, dat de tydt tot het vernieuwen der livreyen niet sal loopen soo langh den rouw duyrt.

XII.

Wanneer het getal der extraordinaris Ambassadeurs vermindert wordt door versterf of dimissie van eèn of meerder van deselve, sullen den Train en Equipage na proportie vermindert, ende den Ambassadeur of Ambassadeurs, die de Commissie blyven bekleeden, van die tydt af getracteert werden omtrent de daghgelden, als of de Ambassade te voren niet stercker geweest ware; ende yeder gedimitteerde de terugreys en de Erfgenamen van den overleden geduyrende den tydt bepaalt hier onder Art. XLVII, genieten 80 guldens daaghs.

XIII.

De vorenstaande VIIe, VIII^{ste}, IX^{de}, X^{e}, XIe en XIIe Articulen sullen plaatse hebben sonder veranderingh, hetzy de Ambassadeurs te samen wonen, ende een gemeene huyshoudinge hebben, of niet.

Pointen rakende de ordinaris Ambassadeurs.

XIV.

Een ordinaris Ambassadeur sal genieten, op het ingaan van de Commissie 6000 guldens eens tot sijn uytrustinge; welverstaande dat een extraordinaris Ambassadeur blijvende na het expireren der extraordinaris Ambassade als ordinaris resideren, deselve genieten.

XV.

Sal ten opsichte van sijn tractement en het onderhoudt van sijne bedienden, getracteert worden volgens den *Staat van Oorlogh*, sonder ergens over te mogen declareren, als waartoe hy uytdruckelyck geauthoriseert is by eenigh Articul van dit Reglement.

XVI.

Sal genieten 1000 guldens 's jaars voor een Secretaris [1]), secretarybehoeftens, blaauwe boecken ende ordinaris correspondentien.

XVII.

Een ordinaris Ambassadeur sijne koetsen en paarden in den rouw kleedende op ordre van H. H. M. sal daarvoor en voor al hetgene verder kan begrepen worden onder de gemeene benamingen van *groote* en *grootste rouwen*, genieten 1500 guldens, en den rouw duyrende een geheel jaar, noch 750 guldens na de eerste zes maanden.

Pointen rakende de extraordinaris en ordinaris Ambassadeurs in het gemeen.

XVIII

Alle Ambassadeurs sullen genieten 12 guldens des daaghs, van den dagh af dat de Commissie gedecerneert wordt, totdat de daghgelden of tractement ingaan, hetwelck nader gedefinieerd wordt hier onder Art.

---

1) In 1786 gaf de Raad van State in bedenking, bij sommige Ministers Secretarissen van *Ambassade* te voegen, »om kundige Ministers, zoo mogelijk aan te kweeken." Die jonge lieden behoorden te Parijs *f* 2,500 te genieten; te Londen *f* 2000; te Weenen, Madrid en Petersburg, *f* 1500; te Konstantinopel *f* 1400; te Berlijn *f* 1200. Aan de Secretarissen van *Legatie* wilde men, des verkiezende, eene acte van Kapitein bij het Leger van den Staat uitgereikt hebben, als punt van bezuiniging, »omdat zij door het dragen van uniform" overal konden verschijnen. (Verg. DE MEESTER t. a. p.) — Z. overigens den *Staat der Financie v. de Republiek* V, 150 (Resol. v. H. H. M. 7 Sept. 1792), en aangaande de acte van *Kapitein*, het *Levensberigt* van den Baron H. VAN ZUYLEN V. NYEVELT.

XXXVI, om daaruyt te vinden het onderhoud van domesticquen en paarden, de reyskosten en vacatien tot het ontfangen van Instructiën, en nemen van afscheyt, ende alle andere onkosten, geene uytgesondert.

XIX.

De Presenten, welcke Ambassadeurs niet als met disrespect van den Staat konnen nalaten te doen aan eenige Officieren of bedienden, by gelegenheyt van publicque intreeden, audientien, het sluyten van Tractaten, het nemen van afscheyt ende het ontfangen van het gewoon Present, item de gereguleerde nieuwejaarsgiften, sullen goedt gedaan worden *onder specificatie* [1]), sonder dat Ambassadeurs sullen mogen declareren over Bellecires ofte eenige andere vereeringen, schoon ter eere van den Staat, en met relatie tot de caracter waarmede sy bekleed syn.

XX.

Boven hetgeen hiervoren Art. XI en XVI geaccordeert is, sullen de Ambassadeurs niets genieten voor het aannemen van groote of kleyne rouwen, ende sullen echter gehouden zijn daaromtrent te volgen de ordres van H. H. M. en het gebruyck van de Hoven, waaraan sy sich bevinden [2]).

XXI.

Het Hof quiterende voor een tydt sijne gewone Residentie, en sich verder als ses uren gaans vandaar begevende, sullen Ambassadeurs, hetselve volgende op speciale last van H. H. M. en anders niet, mogen declareren 40 guldens daaghs extraordinaris, de reyskosten en alle andere sonder uytsondering daarin begrepen.

XXII.

Doch ordre krygende om het Hof te volgen in Legers of Campementen [3]), of op andere diergelycke toghten, waartoe sy sich moeten voor-

---

1) Toepassing van dit Artikel (Resol. van H. H. M. 18 Maart 1746) ten aanzien van den Heer VAN AYLVA, Minister aan verscheiden Hoven in Duitschland. *Gr. Pl. Boek* VII, 544, ("terwijl hy in zyne voorsz. Declaratie *niet* gespecificeert heeft, *by wat gelegentheid* de voorz. presenten door hem — zijn gegeven").

2) Z. in de Resolutiën van H. H. M. over het jaar 1792, onderscheidene declaratiën wegens het rouwen over den dood van Keizer LEOPOLD II, GUSTAAF III van Zweden, enz.

3) BEVERNINGH in het kamp van Wetteren. Z. deze *Inleiding*, Eerste Gedeelte, bl. 243. JACOBUS COLJER A. 1699 te *Carlowitz;* A. 1718 te *Passarowitz;* R. VAN HAEFTEN A. 1790 te *Sistowa.* Verg. de drie Vredes-Tractaten in het *Diplomatisches Handbuch, Sammlung d. wichtigsten Europ. Friedens-Schlusse* v. F. W. GHILLANY, (Nördlingen 1855) II, Th. s. 202, 217, 234.

sien van veldt-equipage, sullen sy mogen declareren 50 in plaats van 40 guldens, en sal bovendien een som van 6000 guldens gegeven worden aan een Ambassadeur tot het maken van een veldt-equipage, welcke sal verhooght worden met 2000 guldens voor een tweede, en soo vervolgens.

XXIII.

De betaalde briefporten sullen geleden worden onder specificatie, gequiteert by de Postmeesters daar het practicabel is, ende andersints geattesteert en onderteekent by den Secretaris.

XXIV.

De schade op de wissel, ende op het overmaacken van het geldt van 's Landts wege aan Ambassadeurs toegeleght tot uytvoeren van de Commissie, sal vergoedt worden op quitantie of attestatie van de koopluyden welcke het geldt overgemaakt hebben.

XXV.

De betaalde scheeps- en wagenvraghten en convoygelden op specificatie, inhoudende yeder post in het bysonder met byvoeginge van tydt en plaats [1]), sonder dat sal mogen gedeclareert werden over het gebruyck, stallingh of voeder van eygen paarden ende rytuygen, verteeringen van Ambassadeurs ende van haar gevolgh, logement ofte brandt tusschen wegen, als moetende alle hetselve gevonden worden uyt het ordinaris daghgeldt of tractement.

Pointen rakende de extraordinaris Envoyés.

XXVI.

Een extraordinaris Envoyé sal genieten 5000 guldens voor koets, paarden, meubelen, en syn geheele uytrustingh, niets uytgesondert.

XXVII.

Sal genieten een daghgeldt van 60 guldens by uytkoop van alles, waarover voor desen gedeclareert is by extraordinaris Envoyés, of andere Ministers, of namaals soude mogen gedeclareert werden; en specialijck niet van het onderhoud van een Secretaris [2]) en van alle hetgene spec-

1) Herinnering aan dit Artikel, bij Resol. van H. H. M. 9 Julij 1749 (*Gr. Plac-Boek.* VII, 551).

2) *Adjunct*-Secretaris BANGEMAN HUYGENS, in 1791 gedurende de ziekte van den Secretaris SCHMIDTMAN, naar *Regensburg* uit Holland ontboden door den Minister GALLIERIS (Resol. der Staten-Generaal 3 Mei 1792).

teert tot de Secretarye, reyskosten en vraghten, soo in het gaan en keeren, en in het volgen van het Hof, waaraan hy gesonden wordt, als in het reysen naar andere Hoven of plaatsen, op aanschrijvens van H. H. M., logement, brandt, groote en kleyne rouwen, ende wat dies meer is, bedaght of onbedaght [1]); uytgesondert dat de Commissie gedecerneert wordende op een persoon, die sijn woonplaats heeft buyten den Hage, ende die daarom moet overkomen tot het ontfangen van sijn Instructie ende tot het nemen van afscheyt, sal mogen declareren 10 guldens 's daaghs, over sooveel dagen als hy daartoe sal vaceren boven de reyskosten; item, dat alle extraordinaris Envoyés sullen mogen declareren over presenten en nieuwejaarsgiften op den voet van den vorenstaande XVIIIe Art. en over eenige andere saaken, waarover hieronder Art. XXXVIII, XL, XLIV en XLVII aan alle Ministers indistinctelijck toegelaten wordt te declareren; item dat sy ordre krygende van H H. M. om het Hof te volgen in Legers of Campementen, of op andere diergelijcke lange toghten, waartoe sy sich moeten voorsien van een Veldt-Equipagie [2]), sullen genieten 3000 guldens eens tot het maken van deselve.

XXVIII.

Wanneer H. H. M. goedvinden een Predikant mede te geven aan een extraordinaris Envoyé, sal daarvoor van 's Landtswege goedgedaan worden 60 guldens ter maandt.

Pointen rakende de extraordinaris-Gedeputeerden sonder caracter [3]).

XXIX.

Wanneer een of meerder leden van de Regeeringh sonder caracter buyten 's Landts gesonden worden tot besparingh van kosten, sal soodanig Gedeputeerde genieten 2000 guldens tot sijn uytrustingh, ende een

---

1) Verlies van een koffer. Uitzondering bij Resol. van H. H. M. in dato 8 September 1746, ten behoeve van den Heer RUMPF, Extr. Envoyé in Zweden. *Gr. Plac. Boek*, VII, 544.

2) VAN DE SPIEGEL aan V. KINCKELL (18 Mei 1794), hem de benoeming tot Minister bij het Pruissisch Hoofdquartier aankondigende: (*Brieven* II, 256) "nopens de appointementen is nog niets gereguleerd, maar ik twijfele niet, of dezelve zullen op een' ordentelijken voet worden gesteld — gelijk ook eene som voor *equipagie*-geld."

3) WICQUEFORT, *l'Ambassadeur* L. I, Sect. V. p. 135 suiv. "Ce n'est que depuis quelques années qu'on parle de *Députés Extraordinaires*, comme d'une nouvelle espece de Ministres: mais elle n'est connue *qu'en Hollande*, et comme on leur a fait mille chicanes sur les civilités qu'ils pretendent se faire rendre dans les Cours estrangeres, qui ne s'accoustument pas facilement à ces nouveautés, il n'y a point d'apparence, que ces Ministres y reussissent sous cette nouvelle qualité."

daghgeldt van 35 guldens tot daghgeldt, met vermeerdering van 1000 guldens van yeder die er bykomt; uyt welck daghgeldt alle de onkosten van de Deputatie sullen moeten gevonden worden, uytgesondert alleen de scheeps- ende wagenvraghten in het gaan en keeren, ende het onderhoud van een Secretaris en twee klercken, waarvoor 5 guldens 's daags sullen goedtgedaan werden, ende de indispensabele vereeringen op den voet van het XVIIIe Art.

XXX.

Ende omtrent het stuck van den rouw sullen soodanige Gedeputeerden getracteert werden op gelycke wysen als de Residenten.

Pointen rakende Residenten, Agenten, Commissarissen 1) *en Secretarissen.*

XXXI.

De Residenten, Agenten en Commissarissen, sullen genieten soodanige tractementen of daghgelden als haar toegelegt zijn by den Staat van Oorlogh, of by Resolutie van H. H. M. ofte noch sullen toegeleght werden.

XXXII.

Ende sal voorts aan deselve in declaratie geleden worden 150 guldens in het jaar voor een Amanuensis, 200 guldens voor het houden van correspondentie, 50 voor de Secretary-behoeften en blaauwe boeckjens, 50 voor nieuwejaarsgiften, 150 guldens om uyt te deelen aan arme passagiers 2), drie ten hondert voor verlies op de wissel, ende de Briefporten op den voet van het XXIIIste Art.

XXXIII.

Item, 400 guldens voor het aannemen van een groote, en 200 voor het aannemen van een kleyne rouw, mits dat sy daartoe hebben last van H. H. M. en dat maar twee rouwen, hetzy groote of kleyne rouw, gedeclareert worden in een jaar.

---

1) WICQUEFORT t. a. p., p. 131 suiv. "Les Estats des Provinces-Unies donnent quelquefois la qualité de *Commissaires* à ceux qu'ils employent dans les Cours estrangeres, mais pour juger, s'ils sont alors *Ministres Publics,* il faut considerer la nature des affaires qu'ils ont à manier."

2) Resol. der Staten-Generaal v. 31 Januarij 1741. (*Gr. Plac. Boek* VII, 528). Aan den Minister bij den Rijksdag te Regensburg, GALLIERIS, vergund nog eene som aan arme passagiers, tot een beloop van 60 rijksdaalders te mogen uitkeeren. — En nader, 7 Februarij 1746 en 21 Aug. 1749 (t. a. p. bl. 543 en 552).

XXXIV.

Residenten, Agenten, Commissarissen, het Hof volgende op ordre van H. H. M., sullen genieten 12 guldens daaghs extraordinaris, sonder te mogen declareren voor reyskosten, en soo het is in Legers, of op andere diergelijcke lange toghten, waartoe sy moeten sich voorsien van een Veldt-Equipage, sullen sy genieten 1000 guldens eens, tot het maken van deselve, en 18 in plaats van 12 guldens 's daaghs.

XXXV.

Secretarissen van Ministers, welcke by derselver vertreck of versterf ordre krygen van H. H. M. om de saaken van den Staat by provisie te blyven waarnemen [1]), ofte andere Personen, welcke met de benamingh van Secretaris tot verrigtingh van eenige saken aan vreemde Hoven gebruyckt werden, sullen genieten een daghgeldt van 12 guldens [2]), sonder meer, uytgesondert dat sy sullen mogen declareren op gelijcken voet als de Residenten.

Pointen rakende alle buytenlandtsche Ministers indistinctelijck.

XXXVI.

De daghgelden of tractementen sullen ingaan met den aghtsten dagh voor dat de Ministers in het vertrecken naar de plaats, waarheen sy gecommitteert zijn, verlaten sullen hebben de gronden van dezen Staat, en van gelijcken eyndigen met den aghtsten dagh nadat sy weder sullen bereyckt hebben de grenzen van desen Staat.

XXXVII.

Ende opdat de meeningh van het vorenstaande Art. omtrent het ingaan van de daghgelden of tractementen niet geëludeert worde, sullen de Ministers moeten verklaren aghter de eerste en laatste Declaratiën, die sy overleveren, den precisen dagh wanneer sy de gronden van den Staat verlaten ende wederom bereyckt sullen hebben respective, sonder dat de eerste ende laatste Declaratie van Ministers, waaraan de vorenstaande verklaringe manqueert, sullen mogen aangenomen worden.

---

1) Z. hierover, *Tweede Gedeelte* bl. 40 volg. het verzoek van den Secretaris SCHELTUS (A. 1715). Verg. ook de *Brieven en Negot.* van VAN DE SPIEGEL II, 85 volg. (Aan DE CONINK te Kopenhagen, 7 Dec. 1793).

1) Toepassing van dit Artikel bij Resol. van H. H. M. van 27 Febr. 1792 ten behoeve van den Secretaris SILLEMAN, „als gechargeert zijnde geweest met — de zaken aan het Hof van Z. K. en K. M. gedurende den tijd die de Heer Envoyé VAN HAEFTEN tot de Vredes-onderhandelingen te *Sistow* uit *Weenen* is absent geweest."

XXXVIII.

Aan de Ministers, welcke op aanschrijvens van H. H. M. een keer herwaardts doen over saacken rakende der Landen dienst, sullen de reyskosten in het komen en gaan goedtgedaan worden, sonder meer.

XXXIX.

Ministers, welcke met permissie [1]) van H. H. M. overkomen tot verrichtinge van hare particuliere affaires [2]), of om andere oorzaken, niet rakende der Landen dienst, sullen niet alleen niet mogen declareren over de reyskosten heen of weder, maar langer als twee maanden hier te lande blyvende, verliesen de helfte van hetgeen dat sy souden genieten ten laste van den Staat ter plaatse harer residentie.

XL.

Wanneer eenige publicque demonstratie van vreughde gedaan wordt ter plaatse daar de Ministers van deson Staat haar bevinden, met het aansteken van vreugde-vuyren [3]), het laten loopen van wyn voor de gemeente ofte op andere diergelijcke wys, sal het verschot, dat deselve in die gelegentheyt komen te doen, na de costumen van de plaats daar sy sich bevinden, goedtgedaan worden op een specificatie by haar geteekent, mits daartoe exhiberende voorgaande last, of opgevolghde approbatie van H. H. M.; sonder echter dat de Maaltyden of andere regalen [4]), welcke sy by die gelegentheyt souden mogen geven, in declaratie sullen geleden werden; uytgesondert alleen wanneer de sake waarover gevuyrt wordt, den Staat directelijck raackt, ende daarom desselfs Ministers, op voorgaande aanschryvens van H. H. M., verplicht tot ongewone kosten, gelijck als wanneer een notabele victorie met de wapenen van den Staat bevoghten, ofte een vreede met een van de voorname Machten van Europa gesloten is; in hoedanige gevallen Ambassadeurs, het zy een of

---

1) Van die vergunning geen gebruik te maken dan na het sluiten van den vrede tusschen Rusland en de Porte. Resol. van 17 Januarij 1792 (Ambass. VAN DEDEM TOT DEN GELDER).

2) Resol. van H. H. M. 7. Febr. 1792 ten behoeve van J. VAN LANSBERGE, Minister Plenipotentiaris aan de Hoven van *Trier* en *Bonn*, en bij den Westphaalschen Kreitz, en Magistraat van Keulen, — "mits zorge dragende dat de dienst van den Lande daardoor niet kome te lyden."

3) Kosten van acht Illuminatiën, gedaan te Brussel in Junij en Julij 1791, bij Resolutie van H. H. M. van 9 Januarij 1792 ten behoeve van den Baron HOP als geldig erkend.

4) Resol. van H. H. M. 10 Sept. 1792, ten behoeve van den Ambassadeur VAN DEDEM TOT DEN GELDER, houdende goedkeuring der kosten van een Dessert, "*volgens constant gebruik*," den Turkschen Keizer en diens talrijk gevolg aangeboden.

meerder, sullen genieten voor het geven van het Festeyn 750, extraordinaris Envoyés 500, en alle andere Ministers 300 guldens.

XLI.

Wanneer tot vermydinge van differenten over het Ceremonieel, ofte om andere diergelijcke redenen, goedtgevonden wordt aan een Minister te geven *een hooger caracter* als hy andersints soude gevoert hebben [1], sal de minder qualiteyt, hetzy van ordinaris Ambassadeurs, extraordinaris Envoyés, Gedeputeerden sonder caracter, of andere in dit Reglement bekent, waarna hy sal mogen en moeten declareren, gedefinieert worden by Resolutie van H. H. M., naar welcke gedefinieerde qualiteyt hy in allen sal getracteert, en sijn Declaratien sullen geliquideert worden, sonder reguard te nemen op den voorschreven hooger caracter.

XLII.

De Predikanten, welcke buyten 's Landts gaan tot dienst van de Ministers [2], sullen sich moeten laten examineren, ende behoorlijck qualificeren tot alle de deelen van haar dienst, buyten kosten van het Landt.

XLIII.

De Predikanten, Secretarissen ende alle Bedienden van Ministers na huyskeerende voor het eynde van de Commissie, om hoe wettige noodtlijcke oorsake het oock soude mogen wesen, sullen moeten de terughreys doen op hare particuliere kosten [3].

XLIV.

Voor doodt- ende begrafenis-kosten van yeder Bediende of Domesticq, welcke de Ministers van hier mede genomen, ofte ontboden hebben, ende buyten 's Landts in haar dienst komen te sterven, sal aan haar 100 guldens geleden worden.

---

1) SCHIMMELPENNINCK aan VAN DER GOES, 2 December 1799 (I, 212). "Ik moest veronderstellen, dat het eene loutere vergissing was, dat men zich niet rappelleerde, dat ik gebruik makende van de mij daartoe gegevene permissie, op een tijdstip, waarop ik dacht zulks tijdig te zijn, het karakter van *Ambassadeur* gedeployeerd had." — Hij had het credentiaal van *Minister-Plenipotentiaris* niet overgegeven. — "Het financiele kwaad, merkte hij aan, komt alleen op mij."

2) Een Predikant toegestaan aan den Heer D. H. VERELST, Extr. Envoyé bij het Hof van Sardinië, bij Resol. v. H. H. M. 4 Julij 1750. *Groot Plac. Boek* VII, 555.

3) Toepassing van dit Artikel bij Resol. van H. H. M. 19 Maart 1750 (t. a. p. bl. 553. Predikant der Ambassade in Spanje, naar *Deventer* beroepen).

XLV.

Over domesticque rouwen, groote ofte kleyne, sal niet mogen gedeclareert worden tot laste van het Landt.

XLVI.

Soo een ordinaris Minister, Vrouw ofte Kinderen verliest ter plaatse sijner residentie, sal hij mogen declareren voor het balsemen van het Lyck, een loode kist, en de vraght herwaarts.

XLVII.

Een Minister komende te sterven in Spagnen [1]) of Portugal, sal het tractement of daghgeldt van hem en sijne Bedienden blyven loopen den tydt van twee maanden na den sterfdagh, ende soo hy komt te sterven in een ander Ryck ofte plaats buyten 's Landts, den tydt van een maandt, om daaruyt te vinden de gagies ende het onderhoud der Domesticquen tot haar ontslagingh ofte wederkomst hier te lande; boven hetwelck het balsemen van het Lighaam, een loode kist en het transport soo van hetselve als van het Huysgesin en Meubilen, by het Landt sullen bekostight werden, sonder meer.

XLVIII.

Alle extraordinaris Ministers sullen gehouden wesen hare Declaratien over te geven van 6 tot 6 maanden praeciselijck, op poene dat haar geen betalinge *ter goeder rekeninge* [2]) sal gedaan werden.

XLIX.

Voorts sullen geen Ministers, groot noch kleyn, mogen declareren [3]), over wat saak het soude mogen wesen, bedaght of onbedaght, als waarover haar met uytgedruckte woorden, ende niet by illatie ofte consequentie gepermitteert wordt te declareren by eenigh Art. van dit Reglement [4]); maar sullen alle andere posten moeten uytvinden uyt haar tractement of daghgeldt.

1) Verg. de Resol. der Staten-Generaal van 19 Maart 1750 betrekkelijk het verzoek, reeds den 26 Maart 1744 Commissoriaal gemaakt, van de Erfgenamen van den Ambassadeur FRANS VAN DER MEER in Spanje overleden. *Groot Plac. Boek*, VII, 554.

2) Ordonnantiën ter goeder rekening, 10 Januarij 1792 (Resol. der Staten-Gen.) ten behoeve van den Envoyé HOGGUER en den Resident DE SWART in Rusland; 9 Julij 1792 ten behoeve van dezelfden en van den Envoyé te Berlijn A. W. VAN REEDE, enz.

3) Renovatie van dit Artikel bij Resol. van 9 Julij 1749. *Gr. Plac. Boek* VII, 550 volg

4) Verg. de meest afwijzende Resol. van H. H. M. in dato 14 Aug. 1750 op de verzoeken van den Heer DE HOCHEPIED, Ambassadeur te Konstantinopel. *Gr. Plac. Boek* VII, 555 volg.

Pointen rakende de Gecommitteerden binnen 's Landts.

(L—LIV) LV.

De Deputatie na *Brussel* of andere Steden van de Spaansche Nederlanden [1]; item naar Oost-Vrieslandt, sullen gerekent werden onder de *binnenlandtsche* Commissien, met dat onderscheyt alleen, dat de Heeren derwaarts gecommitteert werdende, sullen genieten een daghgeldt van 15 in plaats van 10 guldens, ende geduyrende haar verblyf aldaar, hetzy se een of meerder in getal zijn, 12 guldens daaghs voor koetshuyr, of voor het onderhoud en gebruyck van haar eygen koetsen en paarden.

LVI.

Op welcken voet mede sullen getracteert worden de Heeren Commissarissen Deciseurs alle twee jaren gaande naar *Maastricht* [2] wegens H. H. M. ende de Heeren Gecommitteerden van den Raadt van State, mede alle twee jaren derwaarts gaande.

LVII.

De Commissarissen Deciseurs te Maastricht sullen niet meer tydt mogen toebrengen in de Commissie als uyterlijck 3 maanden, de reys gunts en weder daarin gerekent, en de Gecommitteerden van den Raadt van State als 2 maanden; waarvan om geen redenen ofte pretexten sal mogen gedispenseert worden.

LVIII.

Boven de daghgelden, over sooveel dagen als de Commissien duren, sal een dagh vacatie geleden werden voor het doen van rapport, uitgenomen aan Gecommitteerden, die maar een dagh vaceren buyten den Hage.

LIX.

De gemelde Gecommitteerden sullen haar Verbalen met de Stucken daartoe gehoorende, moeten overgelevert, en ten minsten aght dagen tydt gelaten hebben om deselve te konnen lesen, voordat sy sullen mogen overgeven haar Declaratiën, of dat deselve sullen mogen aangenomen werden [3].

---

1) W. A. LESTEVENON aan den Baron VAN DER BORCH (24 Febr. 1786): „Messieurs de la Chambre des Comptes ne veulent considerer votre commission que sur le pied d'une commission *intérieure*," enz. — (15 October 1786),

2) Verg. BOUWENS, *Aan zijne Committenten*, bl. 497. „De Commissie van H. H. Mog. naar *Maastricht* op *f* 7500 's jaars berekend, is in zeven jaar dus *f* 52,500," enz.

3) Het Reglement van 1700 zwijgt van de Verbalen der Ambassadeurs en andere *bui-*

Het volgende raackt alle Gedeputeerden soo buyten als binnen 's Landts.

LX.

Meer persoonen gevonden wordende in een Deputatie, sullen niet mogen anders als gesamentlijck declareren, sonder dat aparte Declaratiën van yemandt sullen aangenomen werden.

LXI.

Onder alle de Declaratien, soo van Ministers buyten 's Landts als van binnenlandsche Gecommitteerden, sal boven hetgeen Art. XXXVII geordonneert is nopende de eerste Declaratien van Ministers buyten 's Landts, de volgende verklaring moeten gesteld worden, van woord tot woord, sonder dat men sal volstaan met andere, schoon equivalente termen.

»*Ick ondergeschreeven verklaare in alles gedeclareert te hebben conform het Reglement van..... sooveel de sin daarvan my bekent is, na het op dese Declaratie nagesien te hebben, en geen posten myns wetens gebraght te hebben, als die met'er daadt soodanig uytgegeven zijn, als se gebraght zijn, en daaraan ick eenighsints moght twijfelen, eerder minder als meerder gedeclareert te hebben.*"

De halfjarige Declaratiën werden, nevens het aan de Staten-Generaal ingediend verzoek van en belanghebbenden Diplomaat, door H. H. Mog' gezonden aan den Raad van State en de Generaliteits-Rekenkamer, »om te visiteren, examineren en liquideren, volgens en in conformiteit van de ordres van het Land." (Verg. in de Resol. der Staten-Generaal 12 Januarij 1792, de Requesten van den Envoyé A. W. C. VAN NAGELL te Londen en van den Minister bij den Nedersaxischen Kreits, D. HOGGUER; 23 Januarij, van den Minister Plenipotentiaris bij het Gouvernement der Oostenrijksche Nederlanden, H. HOP; 7 Februarij, van den Envoyé aan het Hof van Rusland, J. W. HOGGUER; 28 Augustus, van den Resident DE SWART, enz.).

---

tenlandsche Gecommitteerden, over welke men z. WICQUEFORT, *l'Ambassadeur et ses fonct.* L. II, Sect. XVI. (*Du Rapport que l'Ambassadeur fait de sa negotiation*).

BIJLAGE XV.

Bladz. 32. *Raadpensionaris-jaarwedde.* — Van HEINSIUS sprekende, zegt DE TORCY (*Négociations avec la Hollande. — Conférences de La Haye*, 1709) stellig:

»Les appointemens qu'il recevoit de la République, étoient de vingt-quatre mille florins, la plus grande partie comme *Garde du Sceau.*" — VAN DE SPIEGEL in zijne *Nadenking* bl. 10 laat zich omtrent dit punt aldus uit: »Mijn Tractement is gesteld op denzelfden voet, als dat van mijn' Voorzaat, alleenlijk met bijvoeging van *f* 1500 huishuur. — Mijn pensioen van *retraite* was hetzelfde, dat aan mijn' Voorzaat is toegelegd, het groot Zegel, dat hem geoorloofd was te behouden, daaronder gerekend zijnde; — maar in één poinct alleen was de mildheid der Regering ten mijnen opzichte overvloediger, dat uit aanmerking van mijn talrijk huisgezin van *twaalf* kinderen, de Staten begeerden, dat dezelve na mijn dood een aandenken zouden hebben, dat hun Vader zijn leven in de dienst van Holland had afgesloofd."

In het Verslag van BOUWENS vinden wij dienaangaande de volgende berekening.

Tractementen van den R. P. L. P. VAN DE SPIEGEL:

Ordinair Tractement..................	*f* 12000
Huishuur..........................	» 1500
Extraordinair......................	» 4500
Groot Zegelbewaarder.................	» 1500
Pensionaris van de Ridderschap........	» 1000
	f 20,500
Voor verhuizing uit Zeeland eens.......	*f* 6000
Nog bij demissie 's jaarlijks bedongen....	» 8000;
Pensioen voor zijn kinderen van........	» 3000 jaarlijks:

te versterven op de langstlevende, als hebbende 12 kinderen, waaronder 7 dochters (volgens Resol. van 8 Nov. 1787 bij de Ridderschap genomen [1]).

---

1) BOUWENS, bl. 446.

Het evengemeld bedrag der gewone jaarwedde van Hollands Minister, was in 1672 ingevoerd, blijkens de aanteekening van HEINSIUS, aldus luidende. »Den 20 Aug. de Griffier FAGEL tot R. P. geëligeert, op een tractement van 12000 gl. en by verlaten van syn Ampt, een pensioen van 4000 gl." — Eigenlijk was de wedde, gelijk JOHAN DE WITT die had genoten, niet hooger dan 6000 gulden, en was de wederhelft, aan FAGEL bewilligd, eene buitengewone toelage. — HEINSIUS zelf stipt op het jaar 1681 den 24 December aan: »Den R. P. toegestaen syn *extraordinaris* tractement van 6000 gl.;" en zoo leest men in het Staatsbesluit ten behoeve van STEYN den 22 Julij 1749 genomen, nog duidelijk de onderscheiding van het »tractement van zes duizend guldens *ordinair*, en zes duizend guldens *extraordinair.*" (*Groot Plac. Boek* VII, 135). — Gedenkwaardig is het berigt van AITZEMA met opzigt tot het blijk van nationale erkentelijkheid, in 1668 door de Staten jegens DE WITT betoond: »Van goeder handt heb ick, meldt hij, dat, daer te voor veel verscheydene Regenten ende Leden van de Vergadering van *Hollandt* haer dickwils hadden gestelt tegens den Heer Raedt-Pensionaris, althans alle ende een yder, ende niemant uytgesondert, hadden gecoöpereert of geconsenteert in de belooningh, ende erkentenis aen hem van sijne *incomparable diensten* aen Hollandt gedaen: ja in sulcker maniere dat se souden gegaen hebben tot *hondert duysent gulden* ende meer: ten ware deur sijn eygen beleyt, deur de Heeren *van Dort*, hij het hadde belet: niet willende incurreren d'al te grooten opspraeck, die namaels soude mogen rijsen. Sijn jaerlijcx tractement was 3000 guldens, sulcx hy voor syn *vijftienjarige dienst* had genoten 45000 guldens: ende tot een soo welverdiende *recognitie* wiert hem nu noch toegeleyt de somme, ende daer en boven *vijftien duysent guldens* als Pensionaris van de Ridderschap, maeckende te samen *sestigh duysent guldens*, ende sijn jaerlijcx tractement *in futurum* is geaugmenteert tot 7000 guldens." (*Saken van Staet*, XIV Deel, 48ste B., bl. 437). — Evenwel leest men in de Instructie van 27 Julij 1668 voor den R. P. Art. XXX onveranderlijk hetzelfde bedrag van 3000 Caroli guldens, »daervan t'elcken vierendeel jaers een vierendeel sal werden betaelt;" en schoon HEINSIUS zoowel de vermeerdering van 3 duizend gl. [1]) als de gezamentlijke vereering van 45 en 15 duizend gl. vermeldt [2]), teekent hij den 15 September uitdrukkelijk aan: »de R. P. neemt syn Ampt weer aen op de *vorige* conditiën, doet den eedt" enz. — Edele onbaatzuchtigheid, den Republikein betamende!

1) »Krygt 3 m. gl. augmentatie" (27 Julij 1668).

2) »Den 3 Aug. 1668 wert de R. P. voor syn extraordinaris diensten beloont met 45 m. gl. eens te betalen met rentebrieven waerin d'oorsake soude werden geinsereert. — Dito de Ridderschap notificeert, dat aen den R. P. hebben gegeven een belouinge van 15 m. gl."

BIJLAGE XVI.

Bladz. 36. »*Correspondentie-pennningen.*"

In het *Schema van onkosten* voor 1790 beraamd, vindt men bij BOUWENS (bl. 418), voor *secrete Correspondentie-gelden* uitgetrokken *f* 40,000, met de aanmerking. »Ingevolge Resol. van 20 Junij 1786 en 5 Maart 1790 en dewyl daarvoor op den *Ordinairen Staat* tot hiertoe gestaan heeft een somma van *f* 75,428, zal daarop worden geprofiteerd *f* 35,428." Indien het waar is, dat, gelijk beweerd wordt, voorheen de befaamde Venetiaansche avonturier CASANOVA insgelijks door de Nederlandsche Republiek als spion werd bezoldigd [1]), zouden uit de Verantwoording van het diplomatisch gebruik dier penningen vreemde dingen kunnen uitlekken. — Verg. Dr. L. ENNEN, *Frankreich und der Niederrhein, oder Gesch. von Stadt u. Kurstaat Köln seit d.* 30*jährigen Kriege bis zur Französisch. Occupation, meist aus archivalischen Dokumenten* (Köln u. Neuss, 1856) II B., s. 345. Zelfs de eerlijke VAN DE SPIEGEL aan V. KINCKEL over de zedeloosheid van het Berlijnsche Kabinet en over de bezwaren, welke Lord MALMESBURY te overwinnen zoude hebben, vertrouwelijk schrijvende, aarzelde niet te zeggen: »Vous savez qu'il y a trois manières de réussir dans une affaire; la force, la persuasion, *la corruption:* or, je déconseille la première; restent encore deux à son choix, et je vous reponds que notre ami est homme à faire un bon choix" [2]).

En nog later, onder de Bataafsche Republiek, zoude de Agent of Minister van Buitenlandsche Zaken M. VAN DER GOES [3]), naar het verhaal van den Franschen Gezant LOMBARD DE LANGRES, onbewimpeld

1) »Weil er allgemein für einen in holländischem Solde stehender Spion angesehen wurde." — (A. 1760).

2) *Brieven en Negot.* II, 60 (26 Dec. 1793).

3) In 1798.

D.

aan dien geimproviseerden Diplomaat verklaard hebben: »Comme nous n'avons pas (zoo als FREDERIK de Groote) deux-cent mille baïonnettes pour faire baisser les yeux aux insolens, nous avons soin, sans que nos ambassadeurs fassent trop d'étalage, de leur donner un riche traitement, de mettre à leur disposition des sommes considérables, afin d'ouvrir *avec une clef d'or* les portes que vous (de Franschen) jetez en dedans à coups de crosses." — Z. *Les Souvenirs, ou recueil de faits particuliers et d'anecdotes secrètes*, — par LOMBARD DE LANGRES, ancien Ambassadeur de la Rép. Franç. en Hollande, (Paris 1819) p. 264 volg. (Article V, M. WANDERGOËS). — VAN DER GOES zoude zelfs eene weddingschap hebben aangegaan en die gewonnen hebben [1]), van binnen eene maand zekeren Oostenrijkschen Staatsman, te *Weenen* in ongenade te doen vallen.

1) Répondez à M. DE TALLEYRAND ce que je vais vous dicter; et il me dicta ce qui suit: *Dans un mois, le Ministre dont vous me demandez le renvoi ne sera plus en place.*" (p. 263).

BIJLAGE XVII.

Bladz. 41. *Aandeel van den Raadpensionaris in de keuze der Ministers en andere diplomatische Agenten.*

Wilde men enkel op het verbod van eenige, regelregte of zijdelingsche voordragt en aanbeveling letten, in de Instructiën voorkomende, men zoude eer tot het besluit geraken, dat de invloed van Hollands Minister op het diplomatisch personeel al zeer gering moet geweest zijn. — Werd den R. P., onder FREDERIK HENDRIK, »op den eed bevolen, hem geensints te bemoeijen met het verkiesen ofte stellen van eenige Officieren, Vroetschappen ofte andere Magistraten in Steden, ofte ten platten lande, mitsgaders ook niemand wie die soude mogen wesen, in de Vergaderinge van de Staten, by de Gec. Raden, in de Generaliteit, by Zyn Excellentie, ofte elders tot Officien van Justitie, Finantie, Militaire, ofte *andere politicque*, opentlyk noch bedectelyk te recommanderen," (Instructie van 20 Maart 1641 Art. XXVI) nog in het jongst Berigtschrift voor JOHAN DE WITT, toen diens gezag ten toppunt was gestegen, den 27 Julij 1668, werd dezelfde vermaning in weinig verschillende bewoordingen herhaald, (»*niet anders dan* volgens Resolutie van de Staten ofte Gec. Raden; — *niet dan* met communicatie ende goedtvinden van deselve haer Edele Groot Mog. Gedeputeerden aldaer.") — Toch openden de min bestemde uitdrukkingen van het laatste stuk, eene achterdeur; en bovendien, welke vruchten kon de briefwisseling van den R. P. opleveren met Gezanten, wien hij zijn vertrouwen niet had geschonken? — Het was ditzelfde voorschrift dat den Thesaurier-Generaal VAN DER HEIM, sedert Raadpensionaris, in 1737 voorkwam, »na de letter te zijn inpracticabel, en zoodanig gesteld, dat na zyn gedagten het onmogelyk was met gemoede daarop den eed te doen." — Maar wèl was hij bereid te doen eene verklaring, »dat hy nooit, zijns wetens, iemand tot ondienst

van den Lande zoude recommanderen tot eenigen staat, wie het ook mocht wezen, en dat hij zelfs in het doen van recommandatiën zoude gebruiken alle moderatie en discretie, zoo verre als een eerlyk en getrouw Minister doen kon, en als vorige Raadpensionarissen, en die, welke daarin *meest precies* zouden zijn geweest, hadden gedaan," daarbij het *precedent* van JACOB CATS (7 Junij 1636) inroepende [1]). De Staten gaven aan het geopperd gemoedsbezwaar toe, en ook GILLES mogt in 1746 volstaan met de belofte die zijn Voorzaat had afgelegd. (1 Sept. *Groot Plac. Boek* VII, 96). Doch schoon drie jaren daarna, STEYN den eed met hetzelfde voorbehoud deed, was de Instructie op het punt der aanbevelingen weder gewijzigd en in dezer voege uitgebreid, dat hij openlijk noch bedektelijk zoude »*recommanderen* ten ware zijn (Raadpensionaris) naaste vrienden [2]), tot zusters- en broeders-kinderen incluis, hetwelk dan aan zijne discretie gelaten word; welverstaande dat den R. P. in het reguard van alle andere, vrij zal staan zijn *sentimenten* en *consideratiën over de personen te uiten*, zoo wanneer hem hetzelve by H. Ed. Gr. Mog., den hooggemelde Heere Prinse van *Orange*, de gemelde Heeren Gec. Raden, eenig Lid of Leden van H. Ed. Gr. Mog. Vergaderinge en de Heeren Gedeputeerden ter Generaliteit zoude mogen worden gevergt of gevraagt, zonder zich echter in eenige *sollicitatiën* of *recommandatiën* te mogen inlaten, dan alleen ten aanzien van zijn vrienden als voren" [3]).

Een treffend blijk voorwaar, der ontaarding van de Aristocratie in eene *familie*-regering! — De Diplomatie evenwel, had zich niet altijd over het *nepotisme* te beklagen. VAN BEUNINGEN schonk HEEMSKERK aan het Vaderland; BEVERNINGH liet BRUNO VAN DER DUSSEN na, en de straks genoemde VAN DER HEIM was de zusterszoon van HEINSIUS.

---

1) *Groot Pl. Boek* VII, 69 volg. (16 Maart 1737). Resol. van Holland, 2 April 1737 tot *elucidatie* van het 26e Art. van de Instructie voor den Heer VAN DER HEIM als R. P.

2) Van den R. P. PAUW meldt HEINSIUS, 2 October 1651: »Versoekt dewyl nooyt voor ymant van sijn Vrunden heeft gesproken, dat sijn Soon moge werden gestelt in sijn plaets in de Reeckenkamer."

3) Art. XXVII, *Gr. Plac. Boek* VII, 132.

BIJLAGE XVIII.

Bladz. 51 volgg. *Particuliere Secretaris en Klerken van den R. P.*

De juiste toedragt der eerste aanstelling van een vertrouwd Geheimschrijver, als zoodanig van Staatswege den Minister van Holland vergund, leeren wij uit de Resolutie van 22 Julij 1749 kennen. Alvorens het Raadpensionarisschap te aanvaarden, gaf STEYN, nevens andere bedingen in overweging, »of het niet met de eere en digniteit van het voorz. Ampt zoude convenieren, dat door H. E. Gr. Mog. aan hem wierd gepermitteert een fatsoenlyk man in zijn dienst te nemen, dewijl dikwils buitenlandsche Ministers of andere Luiden van distinctie bij zich moeiende verzoeken, zulks niet met die decentie door een domesticq konde worden gedaan (waarop veeltijds reflectie was gevallen) en van welker dienst hij zich teffens tot prompter expeditie van des gemeene Lands zaken in zyn huis zoude kunnen bedienen." — De Staten met die bedenking instemmende, besloten, dat »boven het voorz. ordinaire en extraordinaire Tractement aan gemelde Heer STEYN noch zal worden goedgedaan een somme van 12 [1]) of 15 honderd guldens jaarlijks, zoo als gemelde Heer STEYN meest convenabel zal oordeelen, voor een domesticq *Secretaris*, in plaatse van een domesticq Klerk, welken de vorige Heeren Raadpensionarissen tot hiertoe gehad hebben [2]), wanneer hij Heer STEYN eenige boodschappen aan vreemde Ministers bij den Staat residerende of andere Luiden van distinctie te doen zal hebben, en om ook met een completer vertrouwen in zaken van aangelegenheid hem te kunnen employeren; ten welken einde gemelde Heer STEYN gequalificeert word om den gemelden Secretaris in deszelfs eed te nemen [3])."

---

1) Op den *Staat van de Huislasten van het Zuider Quartier* (*Rapporten en Memoriën over de Finantiën* fol. 439) vindt men voor den Secretaris *f* 1200 uitgetrokken.

2) HEINSIUS H. S. 19 Januarij 1627. »Den R. P. toegestaen een domestycq Clerck tot 350 gl. sjaers."

3) *Gr. Pl. Boek*, VII, 135.

Dat de benoeming van zulken vertrouweling in het oog der vreemde Ministers geene onverschillige zaak was, toont de depêche van ALVENSLEVEN aan den Koning van Pruissen (25 Januarij 1788) over de keuze van TINNE, »d'une famille un peu *parvenue*," en wiens bekwaamheid slechts middelmatig werd gerekend (»et ne justifie pas sa nomination par des qualités bien marquées)." — Als gewezen Secretaris van den Ambassadeur BRANTSEN, was zijne gezindheid jegens *Oranje* twijfelachtig 1).

Clercquen van den Raadpensionaris en anderen, mitsgaders Griffier van de Leenen ende Directeur van de uytheemsche saken extraordinaris declarerende. (Uit den *Staat van Hollands Huyslasten* over 1671, in de *Rapporten en Memoriën over de Finantiën* fol. 54).

21 Januarij	aan	VICTOR BREY	*f*	14 — 0—0.
30 April	»	R. BERCKELBAGH	»	212— 8—0.
»	»	J. OSSENBERGH	»	163— 7—0.
»	»	P. PARET	»	361— 2—0.
»	»	PHILIPS PYL	»	274—13—0.
»	»	EWOUT BRANT	»	439— 4—0.
»	»	JOHAN DIMMER	»	347— 2—0.
»	»	REYNIER OUWENALLER	»	112— 5—0.
»	»	Mr. JOHAN (JACOB?) VAN DEN BOSCH	»	528—12—0.
»	»	PIETER'S GRAVESANT	»	86— 6—0.
»	»	HENDRICK DIMMER	»	169—16—0.
»	»	HALEWYN BROUCKHOVEN	»	73— 1—0.
»	»	G. NEDERVEEN, GROENEWEGEN, BLYENBURGH en VAN DER SPECK	»	346—10—0.
»	»	CHRISTIAAN WENS	»	217—14—0.
»	»	VOLCKERT BASTINGH	»	294—19—0.
»	»	WILLEM VAN HULS	»	272—18—0.
»	»	MAARTEN BARNEVELT	»	494—11—0.
»	»	WOLPHERT BACHERUS	»	314— 5—0.
»	»	JAN JACOB FERGUSON	»	195— 6—0.
»	»	HILLEBRANDT BRANT	»	423— 9—0.
»	»	ENGELBRECHT VAN DER ESCH	»	450— 0—0.
8 Junii	»	de Clercquen in de Generaliteyts Reken-kamer	»	236— 6—0.
31 Julii	»	CHRISTIAAN WENS	»	189—15—0.

(en de reeds genoemden, met toevoeging van I. VAN DER WISSEL, tot 18 November).

Totaal *f* 17,041 —10—0.

1) Verg. DE JONGE, *Documents* p. 400 (*Het Nederl. Rijks Archief* 1857).

Elders (*Rapporten en Memoriën*, fol. 65) komt voor:

De Heer JOHAN DE WIT, R. P. van Hollandt en West-Vrieslandt voor hem, sijn Commis en domesticq Clercq [1]. ƒ 6950—0—0.

De Commis VAN DEN BOSCH over een jaar verhoogingh van sijn tractement.............................. » 600—0—0.

Op het jaar 1675 treffen wij in de *Rapporten en Memoriën* fol. 154—156, onder het Bewind van FAGEL, den volgenden Staat aan van het personeel der bijna dubbel betaalde Klerken.

Clercquen extraordinaris soo van den Raadpensionaris, Finantie, Secretarie van de Commisen ten Comptoire Generaal, Griffier van de Leenen en Directeur van de uytheemsche saken extraordinaris declarerende.

11	Januarij.	Aan de Commisen	VAN DER MEER en VAN RUYVEN	ƒ 737—10—0.
	»	»	VICTOR BREY	» 14— 0—0.
25	Martii.	»	G. DE GREEF over het schrijven van Indices	» 474— 9—0.
10	April.	»	J. MULDER	» 164— 4—0.
	»	»	WM. VAN NEK	» 447—12—0.
	»	»	P. PARRET	» 304— 4—0.
	»	»	A. DE GREEF	» 387—15—0.
	»	»	A. LE BEAU	» 292— 7—0.
	»	»	J. DIMMER	» 201— 0—0.
	»	»	H. VAN NECK, WARREMAN, EVERHARTS, BERKELBAGH en VAN DER MERCK	» 368— 1—0.
11	»	»	J. FERGUSON	» 470—17—0.
	»	»	den Commis VAN DEN BOSCH	» 444— 8—0.
	»	»	den Griffier VAN DER TOGHT	» 590— 8—0.
	»	»	J. VAN DER NETTEN	» 79— 6—0.
	»	»	M. MAGER	» 102—14—0.
	»	»	WM. VAN HULS	» 400—11—0.
	»	»	V. BASTINGH	» 399—15—0.
	»	»	C. WENS	» 316—13—0.
12	»	»	J. BIEMONT	» 499— 5—0.
	»	»	R. OUWENALLER	» 498—13—0.
	»	»	C. SCHUYLENBURGH	» 418—13—0.
	»	»	P. LE ROY	» 423— 9—0.
	»	»	WM. VAN BARNEVELT	» 307—16—0.
10	Mey.	»	H. BRANT	» 674—13—0.
13	Julii.	»	BILDERBEECK en VAN EELDE	» 612—18—0.

1) Fol. 89 worden de drie-maandelijksche termijnen van het tractement van den R. P. DE WITT gesteld op ƒ 1737—10—0; over 1672, tot 30 Junij, te zamen ƒ 5212—10—0.

16 December. »	de vijf ordinaris Clercquen in de Generaliteyts-Rekenkamer	»	333— 6—0.
23 »	» H. VAN RUYVEN	»	982— 0—0.
»	» LODEWIJK HEINSIUS	»	129— 5—0.
31 »	» H. CAMPEN	»	158— 5—0.

En voorts aan de reeds genoemde personen, in onderscheidene posten,

Totaal *f* 30,580— 1—0.

In 1676 (fol. 185 volg.). » 29,164—19—0.

(14 October, 31 December) Commis VALLERERA, VALLEREA of »Mr. JOHAN FRANÇOIS VALAREA, Commis ten Comptoire van den Heer R. P. FAGEL;" fol. 198, »VALEREA;" fol. 211).

In 1677 (fol. 211 volg.). *f* 30,849—15—0.

Onder dit getal van 25, 30 en meer opper- en onderklerken, moeten echter zeer weinige voortdurend medearbeiders van den R. P. als zoodanig, geweest zijn. Immers werd bij Resolutie van Holland in dato 25 September 1756 (fol. 692) JEAN BAPTISTE ROUSSEAU DU CROISSI tot 5en Klerk *in het Comptoir van den Raadpensionaris* aangesteld, en zulks uit overweging dat de post van *Directeur der uitheemsche depêches* met het overlijden van Mr. JOHAN VAN HOORNBEEK vernietigd zijnde, de werkzaamheden aan die betrekking verbonden, nu ook »*aan het Comptoir van den R. P.*" waren gebragt. — Hij zoude behandeld worden »op den voet als de *vier* jegenwoordige Clercquen," die in ieder ambtgeld van de jaren 1727 en 1744 op *f* 1200 en in den tweehonderdsten penning, op *f* 30 waren gesteld.

BIJLAGE XIX.

Bl. 56. »*Vereffening van allerlei geschillen, — politische — administrative — regterlijke.*"

Wij kunnen wat het Ministerie van DE WITT betreft, tot de *Resolutiën van Consideratie* verwijzen, waar onder andere, de uitspraken 1) over de langwijlige en netelige geschillen in *Overijssel*, over de verkiezing van Schepenen te *Gorinchem*, over den *Alblasserwaard*, de verordeningen betrekkelijk het bidden in de kerken voor de Overheid enz. worden aangetroffen. — En terwijl de vrede van *Rijswijk* eerlang den bloedigen algemeenen oorlog zoude eindigen, den 25 Mei 1697, werd de R. P. HEINSIUS, naar hij zelf aanteekent, »geauthoriseert de differenten van *Alphen* te *accommoderen* 2)." — Wij mogen ons in deze binnenlandsche aangelegenheden niet verdiepen: liever staan wij stil bij eene meer met den werkkring der hedendaagsche Ministers van Buitenlandsche Zaken strookende bemoeijing. — In de *Brieven* van DE WITT 3), gelijk in die van HEINSIUS en VAN DE SPIEGEL 4), in de Staatsbesluiten, is nu en dan, de rede van klagten van vreemde Vorsten en Gezanten over de losbandigheid der Nederlandsche drukpers. — Wij zien ons door de welwillendheid van den Heer Mr. L. C. LUZAC in staat gesteld, eenige Vertoogen aan den

1) Resol. van Holland, 21 Sept. 1657 (fol. 881 volgg.) »omme door tusschenspraecke ende mediatie van de H. H. CORNELIS DE GRAEFF Heere van Zuydt-Polsbroeck, Oudt-Burgem. der Stede Amstelredam, ende JOHAN DE WITT, R. P." enz. Z. voorts *Resol. van Consid.* fol. 520 volg. (15 Maart 1661) 542 volgg. (17 Sept. 1661) 658 volgg. (13 Maart 1663).

2) Z. ook *Groot Plac. B.* V, 655 (Decisie van 13 Febr. 1706).

3) Z. *Nederland en* CROMWELL, bl. 29 en den brief van MARLBOROUGH aan HEINSIUS (3 Julij 1706; *Correspondance diplomatique et militaire* p. 50): »You will see by the inclos'd paper the just reason I have to complaine of the Gazitier of *Utrick*."

4) Verg. hiervoren bl. 22, de klagt van den Prins-Bisschop van Luik (1788).

Raadpensionaris VAN BLEISWIJK tegen de *Gazette de Leide* gerigt [1]), alhier in te vlechten.

Copie d'une lettre du Prince PONINSKI *à M. le Conseiller-Pensionaire.*

MONSIEUR,

La charge éminente que V. E. occupe avec distinction à l'Assemblée de L. L. H. H. P. P. les Etats-Generaux de cette Republique qui a toujours sçu mettre des bornes à la licence en conservant precieusement sa liberté, m'engage à m'addresser à Elle dans une occasion, qui, me touchant vivement, n'interesse pas moins tout homme en place.

Depuis le commencement de la Diète presente en Pologne, à laquelle les voeux de la Nation m'ont élu Marechal de la Confedération générale de la Couronne, le Gazettier de Leyde au lieu de temoigner cette compassion si naturelle d'un Republicain pour l'autre, n'a cessé de donner des couleurs odieuses à toutes les demarches les plus innocentes, à tourner en ridicule des deliberations graves et publiques, à attaquer différentes personnes, dont les vertus et les talens sont connus à la Republique, et en particulier à jetter son fiel sur toute ma conduite.

Le silence et le mépris ont été jusqu'à présent la meilleure reponse, qui me convenoit ainsi qu'à tout le Public sensé en Pologne; mais lorsque enfin cet Ecrivain insolent a osé passer des mensonges à la calomnie, et m'imputer dans sa feuille sub n°. LXI des actions atroces, je ne saurois plus dissimuler, et en qualité de Chef actuel d'une Nation peut-être malheureuse mais toujours respectable, je suis obligé d'en porter mes justes plaintes à V. E. [2]).

La sagesse et l'équité de votre Gouvernement vous dicteront la satisfaction, qui est toujours accordée contre un Auteur d'un libelle diffama-

---

1) Zie overigens wegens ÉTIENNE, ELIE en JEAN LUZAC en den roem van het dagblad, »hetwelk om deszelfs bekende waarheidsliefde en naauwkeurigheid, zoowel als door de zuiverheid van stijl en de vrijmoedigheid die het kenschetsten, gedurende meer dan eene eeuw geheel Europa door gezocht en gewaardeerd werd," Mr. H. J. KOENEN, *Gesch. v. de vestiging en den invloed der Fransche vluchtelingen in Nederland*, bl. 243, de *Biographie Universelle* v. ÉTIENNE LUZAC, enz.

2) Hiermede te vergelijken het *Décret lancé contre la Gazette de Leyde le 23 Août 1774 par la Diète de Varsovie.* — (Geteekend: ANTOINE OSTROWSKI, ADAM Prince PONINSKI, en MICHEL RADZIWIL): »Que les dites Gazettes ou Extraits d'icelles — soient brulés par la main du bourreau, aux quatre coins de la Ville," enz. — H. S.). En zie deswege, in bedekte uitdrukkingen, de *Gazette de Leide* van 6, 13 en 27 September 1774: »l'Arrêt lancé contre une feuille étrangère," enz.

toire, et quoique il y ait des intérêts communs à toutes les Nations, les Etats libres semblent devoir être unis par des liens encore plus étroits et plus indissolubles.

Persuadé de ces sentimens de la part de V. E. j'ai l'honneur etc. etc.

(Signé) A. Prince PONINSKI
Maréchal.

Varsovie 19 Sept. 1774.
(reçue le 18 Octobre).

Copie d'un billet de Mr. DE THULEMEYER *à Monsieur le Conseiller-Pensionnaire.*

MONSIEUR,

J'ai eu l'honneur de vous témoigner, Monsieur, hier matin, combien le Roi étoit mecontent de la hardiesse indécente, pour ne pas me servir d'un terme plus fort, avec laquelle le Gazettier François de Leyde s'arroge de prononcer sur les négociations de Sa Majesté en Pologne. — Il forge des nouvelles entièrement controuvées, telle que celle de la Gazette N°. 96 Supplément 1), où il avance que Mr. DE BÉNOÎT avoit remis à la Délegation une Note formelle contre l'augmentation des Troupes de la République de Pologne; nouvelle destituée de tout fondement quelconque. — S. M. exige que l'auteur de la feuille en question soit sevèrement reprimandé et obligé de se retracter, après m'avoir communiqué préalablement l'article qu'il compte inserer pour cet effet dans sa Gazette; et enfin qu'on lui enjoigne de s'abstenir à l'avenir de publier tant de fausses nouvelles sur ce qui regarde la Cour de Berlin en particulier, et dont toutes ses Gazettes sont remplies. — En cas de contravention, je serois obligé d'insister sur une punition exemplaire, et Monsieur le Prince DE GALLITZIN est tout disposé de concourir avec moi pour cet effet. Permettez, Monsieur, que je reclame votre intervention auprès du Magistrat de *Leide;* je ne doute point qu'elle ne soit très-efficace, et que vous ne me mettiés en etat de rendre au Roi un compte satisfaisant du succès de ma commission.

J'ai l'honneur etc.

La Haye,
le 29 Déc. 1774.

---

1) Verg. het nommer van 2 December 1774, — en de herroeping in de *Gazette* van 6 Januarij 1775.

Copie de la Lettre à M. le Pensionnaire VAN ROYEN, *par Mr.* DE THULEMEYER.

MONSIEUR,

Je suis de nouveau obligé de vous porter, Monsieur, mes plaintes de la manière la plus serieuse de l'insolence inconcevable du Redacteur de la Gazette Françoise de votre Ville, le Sieur LUZAC. La copie ci-jointe de l'article de la Gazette Supplément du n°. 53 du 2 Juillet [1]), vous exposera de quoi il est question. Le Sieur LUZAC non content d'hazarder des nouvelles destituées de tout fondement, pousse l'audace jusqu'à des personnalités sur le compte du Prince HENRI frère du Roi; il s'attribue la connoissance des motifs du voyage de Son Altesse Royale, et prétend qu'Elle n'a point réussi relativement à cet objet, mais qu'elle s'est vu contrecarrée avec succès. Quoique de pareilles observations soient dignes du plus grand mépris et que l'harmonie qui subsiste entre ma Cour et celle de Russie soit suffisamment connue, il n'appartient cependant pas à un particulier de s'avanturer dans des conjectures aussi deplacées et aussi indécentes. — Vous savez, Monsieur, que le Sieur LUZAC ne pêche point par défaut d'intelligence ni d'avertissement de ma part, mais que sa partialité lui inspire le dessein de repandre dans toutes les occasions des nouvelles désavantageuses, et dont la malice ne sauroit échapper aux observateurs les moins exacts. — Je dois insister sur la punition de ce Gazettier [2]) en vous priant de prendre les arrangemens convenables, pour que son Comptoir soit fermé pendant six semaines et la publication de ses feuilles suspendue pendant ce terme; — c'est le seul moyen d'en imposer pour l'avenir à cet homme, qui dans son simple réduit, se croit autorisé à decider en dernier ressort des intérêts des Puissances les plus respectables de l'Europe, autant que de leurs desseins, et de leurs liaisons politiques. — Monsieur le Conseiller-Pensionnaire DE BLEISWYK vous écrira également sur ce sujet. — Il est inutile, de vous faire remarquer qu'il ne sauroit être question d'une retractation,

---

1) Die klagt werd beantwoord in eene uitvoerige Memorie van LUZAC aan de Regering der Stad *Leiden*.

2) In een *Pro-Memoriâ* rakende eene andere klagt van den Envoyé Baron V. THULEMEYER, in dato 24 Maart 1778 herinnert de Leidsche Fransche Courantier aan de beleefdheden, die hij den Minister voorheen aan zijn huis had aangedaan; waarmede de hem nu keer op keer berokkende onaangenaamheden kwalijk strookten. — De verbolgenheid van den Pruissischen Minister wilde zich op LUZAC koelen wegens het gezegde in het Nommer van 20 Maart 1778: »L'on n'apprend point que S. M. Prussienne soit certaine *d'avoir des Alliés ou de recevoir des Subsides* de Puissances étrangères."

puisque l'affaire en elle-même n'est pas de nature à être combinée avec une telle démarche. — Je me flatte que j'apprendrai incessamment que vous aurez eu la bonté de souscrire à ma demande, pour que je sois en état de rendre compte au Roi des égards qu'on continue d'avoir dans cette Republique pour tout ce qui concerne la dignité du Monarque que j'ai l'honneur de servir.

Agréez les assurances de la consideration la plus distinguée avec laquelle j'ai l'honneur d'être etc. etc.

(Signé) DE THULEMEYER.

à La Haye ce 11 Juillet
1776.

Andere klagten in 1775 door den Grootmeester der Orde van *Malta* 1), in 1779 door den Engelschen Ambassadeur YORKE aan Hun Hoog Mog. ingediend 2), hebben evenmin de tusschenkomst van den Raadpensionaris, ofschoon dan niet onmiddellijk aan dien Minister gerigt, kunnen ontberen. — Niet zelden echter was, met voorbijgang der Overheid, eene regelregte briefwisseling wegens dergelijke grieven tusschen de uitheemsche Diplomaten en den Redacteur ÉTIENNE LUZAC ontstaan. Deze had niet geaarzeld, wanneer men hem van dwaling overtuigde, zijn ongelijk te erkennen 3) en te vergoeden, even standvastig integendeel en met mannelijke volharding de regten der drukpers verdedigende, waar hij die door de onredelijke eischen, zelfs der eerste Magten van Europa bedreigd zag. — Het kan in tijden, waarin de overmoed der voornaamste Kabinetten zoo menigwerf reeds de kleinere en zwakkere van angst heeft doen sidderen, niet geheel overbodig zijn 4), eenige proeven der edele vrijmoedigheid van den onbeschroomden Courantier mede te deelen, die niet ligtvaardig door de Regering aan de vervolgzucht van vreemde Mogendheden prijs gegeven, maar telkens zorgvuldig in zijne belangen gehoord, in bondige taal zijn goed regt handhaafde. — In eene der Memoriën, door of van wege LUZAC tot wederlegging der hiervoren medegedeelde klagt van den Prins PONINSKI aan Burgemeesteren van *Leiden*

1) Missive (in het Fransch) van den Grootmeester, 12 Dec. 1775, ontvangen 14 Febr. 1776. Brief van LUZAC aan den Grootmeester, 26 Maart 1776. Verg. het nommer van 20 October 1775 en dat van 26 Maart 1776. (Herroeping).

2) 25 Mei 1779. (Copie du Mémoire que M. le Chevalier YORKE, Ambassadeur d'Angleterre, a présenté à L. H. P.; met de wederleggende Aanmerkingen van LUZAC.). — En verg. de nommers der *Gazette* van 18 Mei en 1 Junij 1779.

3) Blijkens *Copie des Lettres à divers Ministres des Cours étrangères résidants à la Haye, en réponse des plaintes portées par eux* (in 1772) *sur quelques articles dans la Gazette.*

4) Men denke aan de bedreigingen in het Protocol van 8 April 1856 door de Leden van het Congres van Parijs tegen de Belgische drukpers geuit.

overgegeven [1]), wordt dan ook naar waarheid gezegd, dat »zoo er andere Landen waren, alwaar de Grooten de zoogenaamde *Vrijheid* misbruikten om de geringere ingezetenen naar hun welgevallen te drukken, in ons gezegend Vaderland voor een der grootste grondregels van vrijheid gehouden werd *niemand onverhoord te veroordeelen*, noch de overmagt van iemand wie hij ook ware, tegen regt en rede te vieren." Met fierheid mogt hij de beschuldigingen van den Britschen Gezant logenstraffen met »de reputatie, welke dit Blad door geheel Eurapa bezit, gelijk door alle vreemdelingen, die den Schrijver dagelijks komen bezoeken, hem betuigd wordt;" en vooral met het dagelijks toenemend getal exemplaren, »'t welk door hem aan de beide Secretarijen van Staat te *Londen* gezonden wordt." Hoe ware dit te verklaren, »indien de Engelsche Ministers zelve zijne Courant als eene verzameling van onwaarheden beschouwden?" — En wat de eigenlijke grief van den Ridder YORKE betrof, merkte LUZAC aan: »het zoude in Europa zeldzaam klinken, dat een Hollandsch ingezeten op eene éclatante wijze vervolgd wierd — omdat hij overgenomen heeft een Artikel, over 't welk men den originelen Auteur te *Londen* zelve geene de minste moeijelijkheid kan doen ondervinden."

Een der zaakrijkste verweerschriften van den niettegenstaande zijne voorbeeldige bezadigdheid zoo dikwerf bemoeijelijkten Publicist, is zijne Memorie [2]) wegens de klagten van het Hof van *Kopenhagen* over de beoordeeling der gebeurtenissen van 1772, dat is van het treurspel van CAROLINE MATHILDE en STRUENSEE. — Ook wisselde LUZAC daarover brieven met den Deenschen Minister te 's Hage, DE LA POTTRIE [3]). — Zijne betrekking tot onderscheidene Leden van het Corps Diplomatique blijkt inzonderheid uit deze regelen van evengemeld Vertoog. — »Vreemde Ministers, zeide LUZAC, hebben steeds een wakend oog omtrent hetgeen hier te lande wordt gepubliceerd. Daarom, wanneer er iets door een ander nieuwsschrijver is gezegd, 't geen aanstootelijk zoude kunnen zijn, hebben zij altoos de goedheid den ondergeteekende te adverteren, hem daarin niet te volgen. — Alle de Ambassadeurs van Vrankrijk in der tijd hebben zulks gedaan. De Ridder YORKE, Ambassadeur van Engeland, heeft dezelfde voorzorg; en de voorbeelden

1) *Memorie, bij wijze van Bericht, door of van wege* ETIENNE LUZAC, *Fransche Courantier alhier* (25 October 1774) — *op het Adres door den Prins* ADAM PONINSKI, *Maarschalk der Poolsche Confederatie, aan den Heere R. P.* VAN BLEISWIJK *gedaan.*

2) Maart 1772; met Bijlage: *Extraits de diverses feuilles publiques concernant la Révolution du Danemarc.*

3) 13 en 17 Maart, 14 April 1772. — Eene gedeeltelijke herroeping vindt men in de *Gazette de Leide*, van 3 Maart 1772. »Pour observer une exacte impartialité, nous témoignons volontiers au Public," etc.

van den Baron VAN REISCHACH, Minister van het Hof van Weenen, en van den Baron VAN CREUTZ, Minister van Sweeden, zouden nog van verschen datum kunnen worden bijgebragt." — Reeds vroeg was de Leidsche Courantier met de Fransche Staatslieden in aanraking geweest. — »J'ai eu plus d'une fois l'honneur," schrijft hij aan den Secretaris van Legatie DESNOYERS, tijdelijk Zaakgelastigde [1], »d'exposer mes sentimens et mes idées à Mrs. vos Prédécesseurs, en dernier lieu à Mr. l'Abbé DUPRAT, et toujours j'ai eu la satisfaction de les voir approuver [2]." — »Comme je l'ai déjà dit, sous tous les Ministères de France, y compris celui du Cardinal DE FLEURY, qui sûrement étoit le plus grand Politique, je ne dirai pas de son tems, mais peut-être de tout le siècle, et dont la sévérité toujours mêlée d'une prudente équité, a été universellement reconnue, je n'ai jamais reçu des reproches tels que j'essuye aujourd'hui [3]."— Als tolk der openbare meening van zijne pligten doordrongen, sloeg hij tegen de onbillijke vorderingen des vreemdelings een hoogeren toon aan. »M'assujettir à ne repeter pour ce qui regarde la France, que la seule *Gazette de Paris*, ce seroit faire appercevoir au Public françois une retenue qui produiroit un effet contraire à celui qu'on s'en promet. — Déjà depuis quelque tems l'on ne s'apperçoit que trop des ménagemens que j'observe. D'ailleurs toutes les Cours de l'Europe n'ont-elles pas le même droit d'exiger que je ne copie que ce que leurs gazettes publient des affaires intérieures sous leurs yeux? Or, Monsieur, je vous le demande à vous même, si cela avoit lieu, quel cas feriez-vous de ma Gazette? Quel cas en feroient ceux qui ne veulent que le tableau actuel des affaires du monde? Si les faits qu'on rapporte sont faux, si les pièces qu'on communique sont supposées, ces faits, ces pièces ne sçauroient se soutenir devant un Public éclairé; si les faits sont vrais, si les pièces sont authentiques, il n'y a aucun motif de les supprimer, et l'exiger ce seroit se déshonorer. — Il me semble que ce raisonnement est trop simple et trop naturel pour le rejetter. — La *Gazette de France*, écrite par autorité et sous les yeux du Ministère, trace elle-même la route que doit tenir un Annaliste public. Voyez, Monsieur, ce qu'elle dit des pays étrangers, surtout de la Pologne et de tout ce qui concerne la conduite de la Russie. Consultez par exemple, l'Article de Dantzig, dans la derniere qui vient d'arriver. — Cette Feuille est écrite non en langue de ce pays, mais en François, j'en conviens, mais vous voudrez bien convenir aussi que la langue françoise est depuis longtems une langue universelle,

1) Bij afwezigheid van den Ambassadeur, Markies DE NOAILLES (Gazette de Leide, 27 Maart, 7 April 1772).

2) 27 Mei 1772.

3) 5 Julij 1772.

que par toute l'Europe un homme de naissance ou de quelque éducation se pique d'entendre presque aussi bien que sa langue maternelle, et ce n'est pas le petit peuple, qui raisonne de la politique ou dont on craint le jugement.

Ce n'est pas que j'aie la moindre démangeaison de mendier le suffrage ou l'empressement du Public par des assertions hardies ou qui sentent la satire. Ce ne fut jamais mon caractère et ce ne le sera jamais. S'il 'eût été, j'aurois transcrit dans mes Nouvelles de Pologne bien des choses, qui, vraies ou fausses, n'auroient certainement pas fait plaisir au Ministère de France.

Enfin, Monsieur, au cas que quelque malheur m'arrivât, le *nil conscire sibi* fera toute ma consolation. Pardonnez au reste, si je vous parle avec tant de franchise; pardonnez à la sensibilité d'un homme qui a blanchi dans sa profession; qui croit avoir appris ses devoirs par une expérience d'un demi-siècle, et qui se voit dans la triste nécessité de justifier des droits, qui ne lui ont jamais été contestés. Agréez," enz.

Worden in onzen tijd niet zelden »officiele klagten en reclamatiën van vreemde Gouvernementen" wegens het misbruik der drukpers, aan den Minister van Buitenlandsche Zaken gerigt, en door dezen »*directelijk*" ter kennis van den Minister van Justitie gebragt, ten einde »*zoo daartoe termen zijn,*" eene geregtelijke vervolging ingesteld worde, (Wet van 28 September 1816, St. Bl. n°. 51; Belgische wet van 20 December 1852, *relative à la répression des offenses envers les Chefs des Gouvernements étrangers*) de omzigtigheid in dergelijke aangelegenheden weleer door den Raadpensionaris van Holland betracht en de bescherming, welke de schrijver, redacteur enz. doorgaans bij de Regering tegen ongegronde eischen vonden, schenen te dezer plaatse wèl herdacht te mogen worden. — Maar, welk dagblad zoude thans als de *Gazette de Leide*, roem kunnen dragen op eene zoo onkreukbare politische eerlijkheid, die hare berigten nog heden door de beoefenaren van het Volkenregt, met name door CHARLES DE MARTENS in de *Causes célèbres du Droit des Gens,* als gezag heeft doen erkennen?

BIJLAGE XX.

Bladz. 58. Depêches van OLDENBARNEVELT. — *De zeldzaamheid der Fransche brieven van den Advocaat, in de schaars voorkomende* Memorials of affairs of State, *Vol. III*, 192, 207 *geplaatst, beweegt ons, die stukken hier in te vlechten.*

»Monsieur BARNEVELT to Sir RALPH WINWOOD, 26me de Juillet 1610 s. n.

MONSIEUR,

Je vous remercie bien humblement de vos advis des 15me et 19me de ce mois, esperant que bientost par l'une ou l'autre voye on viendra au bout de cest affaire, et croy que vostre sagesse et prevoyance aux grandes affaires, le juge convenable, voire necessaire, et m'assure que vous y tiendrez la bonne main. BENNINCKHAUSEN 1) est arrivé ce soir d'Angleterre, avec grand contentement de sa depesche de Sa Majesté de la Grande Bretaigne. — J'ay lettres de Paris du 20me; on advise que quelques grands Seigneurs se tenoient alors armez en leurs logis, craignans d'estre surprins de leurs adversaires, estans les parties respectivement enflees de courage ou rage, depuis l'arrivement de Monseigneur le Prince DE CONDÉ. Peu de temps nous esclaircira: cependant je prie l'Eternel qu'il soit en bien. — Sur ce Monsieur, je prie nostre bon Dieu de vous mainctenir en sa saincte et divine protection. De la Haye.

Vostre bien-humble Serviteur,
JEHAN D'OLDENBARNEVELT 2).

---

1) Elders wordt de naam gespeld *Bunickhausen*, *Buwinckhusen*, *Buinckhuysen*, *Buinckhausen*, *Benichhuisen*, Gezant van den Hertog van Wurtemberg en der overige Protestantsche Vorsten van Duitschland.

2) De Engelsche uitgever heeft hierbij de zinsneden uit DU MAURIER, *Memoires de Hollande*, p. 367 aangeteekend: »Jamais homme ne fut si sage ni si vertueux que Monsieur DE BARNEVELD. Il avait une presence majestueuse, et *disoit beaucoup en peu de parolcs*, avec une eloquence grave et *succincte*."

Monsieur BARNEVELT to Sir RALPH WINWOOD, 22 d'Aoust 1610 s. n.

MONSIEUR,

Mon voyage en *Noorthollande* a retardé la responce sur la vostre du 7me. Vous remerciant des advis, je croy qu'à present vous estes esclairci de l'intention de Monsieur le Mareschal DE LA CHASTRE, et que bientost *Juliers* ne sera plus le subject de la dispute. — Hier soir nous receusmes advis de *Grave* et *Heusden*, des preparations du secours; mais sans continuation je ne le puis croire. Les advis de France portent, qu'apres la prise de *Juliers*, M. le Mareschal doibt retourner avec les secours en France. Si les Princes pouvoient demeurer possesseurs de *Juliers* et tous les pays, on pourra mettre la decision des differents au juges neutres [1]), tant de l'Electeur de *Saxe* qu'aultres pretendans contre les Princes. Si les Villes Imperiales oppressées en leur liberté et droicts, tant au faict de la Religion qu'aultrement, pouvoient estre restitués et redintegrés, je jugerois à propos la restitution des places prises en l'Evesché de *Strasburgh*, pour remettre *Alemaigne* en repos. — Vostre project pour le faict des Princes possedants entre eux je trouve bon, mais pour le filz de trop dure digestion. J'entens qu'eulx mesmes ont dressé quelque aultre project. — Les advis d'*Italie* et *Alemaigne* portent assemblée de tres-grandes forces au *Milanois*; que le Duc de *Savoy* a recommodé ses affaires avec le Roy d'Espagne, et que les dictes forces menacent *Alemaigne* et les *Pays-Bas*. Vous estes sur le lieu, où les advis sont plus seurs. Sur ce vous baisant bien-humblement les mains, Monsieur, je prie l'Eternel, etc.

JEHAN VAN OLDENBARNEVELT.

---

1) De afdruk is blijkbaar slordig.

BIJLAGE XXI.

Bladz. 60. »Italiaansche depêches. — *Tusschenkomst van een' vertaler.*"

In 1856 heeft te Leipzig het licht gezien het Eerste Deel van PHILIBERT DU BOIS, *Diplomatische Berichte an den Fürsten Ludwig zu Anhalt von* 1605 *bis* 1620, *herausgegeben von* FRIEDRICH W. EBELING, I. Abtheilung: zur Geschichte der Niederlande. Bl. XIII der Voorrede verhaalt EBELING, dat OLDENBARNEVELT de bekwaamheid van den Vertaler DU BOIS bij CHRISTIAAN I, Vorst van *Anhalt*, uitbundig zoude geroemd en verzekerd hebben, dat men zich van hem bediende »weil keiner im *Haag* gefunden, der *so wie er* der französischen, englischen, italienischen, spanischen und deutschen Sprache mächtig. Er fungirte mithin als *Translator* ohne — was merkwürdig genug — jemals *vereidigt* zu werden, und empfing bald ein grösseres oder geringeres Honorar für seine Arbeit." — Hij verkeerde gemeenzaam met de Geschiedschrijvers VAN METERREN en UBBO EMMIUS, met VORSTIUS, DOMINICUS BAUDIUS en andere geleerde of hooggeplaatste mannen. — Niet alleen van de Nederlandsche Regering, maar ook van den Franschen Ambassadeur BUZANVAL, van dien van Venetië te Londen, CORNARO, gelijk van onderscheidene Vorsten, trok hij jaargelden of ontving hij andere belooningen voor de mededeeling of vertolking van staatsstukken, meest Nederlandsche »allerhande *resolutiones*, *designationes*, *lysten* und Fürschläge in der Regierung, die mit allem Fleiss jedesmal der königlichen Majestät in Frankreich zugefertigt worden." — (XVI volg.) — In 1607 werd hij Resident van *Hessen* en van *Anhalt* te 's Hage. — Het thans verschenen Deel bevat slechts de berigten van 1605 en 1606. — In het Aanhangsel, bl. 202—286 volgg. zijn Fransche, Hoog- en Nederduitsche, ook Italiaansche depeches der Staten-Genereal uit die jaren bijeengebragt.

BIJLAGE XXII.

Bladz. 63. »Nagelaten papieren van een' Diplomaat, — eigendom zijner erfgenamen."

VAN BEUNINGEN, tot Extraordinaris-Gedeputeerde bij Koningin CHRISTINA benoemd, klaagt in zijn' brief aan DE WITT, van 13 Aug. 1652, dat hij »onder de Erfgenaemen van den Heer ANDRIES BAKER [1]) niet anders gevonden had dan drie *Verbaelen*, een van 't jaer 1628, een van den jaere 1635, ende een derde van den jaere 1645; soodat ick, merkt hij aan, nogh sal van node hebben de gene die gehouden syn van de Ambassade in Sweden van den jaere 1640 ende meer als eenige anderen." — Hij verzocht dus ten spoedigste van een afschrift van dat Gezantschapsberigt voorzien te mogen worden [2]). — Tot een ander einde dan dat van eigene voorlichting en het verkrijgen van grondiger inzigt der aanbevolen Staatsbelangen, verlangde de Ambassadeur W. BOREEL in 1662 de mededeeling van het Rapport der Legatie naar Frankrijk, onlangs door denzelfden VAN BEUNINGEN en zijne Ambtgenooten VAN GENT en DE HUYBERT uitgebragt. — Hij oordeelde dat men te Parijs niet onverschillig zoude zijn voor de daarin voorkomende lofspraak. »Voor desen — schreef hij aan den Raadpensionaris [3]), hebbe aen Uw Ed. Gestrenge vermaendt, dat men hier aen 't Hof pertinente kennisse hadde, van de substantie der relatie [4]) die d'Heeren Extraordinaris Ambassadeurs ter harer Ho. Mog. Vergaderinge hadden gedaen van haere handelinge alhier, over de gemaeckte Alliancie; en dat de maniere, soo als haer Ed. het Rapport hadden gedaen, ook in 't vermanen van Syne Majesteyts Koninghlyke Deughden, hier gepresen ende geheel aengenaem is. En alsoo dat Rap-

---

1) Zal moeten zijn BICKER, in 1652 overleden. SCHELTEMA, *Staatk. Nederl.* in v. ANDRIES BIKKER.

2) *Brieven van* DE WITT, V. 2. (Antwoord van DE WITT 17 Aug.).

3) DE WITT, *Brieven*, I. 549 (20 Julij 1662).

4) Dit herinnert de *Relazioni degli Ambasciatori Veneti al Senato*, enz.

port misschien provisioneel in geschrift aen haer Ho. Mog. Vergaderinge overgegeven sal syn [1]); soo sal met permissie ende onder vertrouwen, daerom seggen ende versoecken, dat het dienst sal doen, indien ick ten eersten moghte met de copye werden versien, om 't selve te *communiceren*, daer ick kan weten, dat seer *gedesireert* werdt, sonder *intermediis personis;* en indien het niet schriftelyck en ware overgegeven, soo meriteert het de moeyte, dat het nogh gedaen werde, ende my toegesonden," enz. [2]). — BORREEL ziet men, kende de ijdelheid van LODEWIJK XIV.

1) Gemeenlijk hielden de Instructiën der Gezanten een Artikel in, naar luid van hetwelk zij "op haer wedercomste, het succes van haer Negociatie, ende haer wedervaren mondelingh te rapporteren en daernae schriftelick Verbael over te leveren" hadden.

2) Z. nader de brieven van DE WITT, 27 Julij, en van BORREEL, 3 Aug. 1662: I. 550, 555.

BIJLAGE XXIII.

Bladz. 79. DE WITT. — *Beginsel:* vrij schip vrij goed. — *Wij meenen met het volgend getuigenis in het jongste werk van* ROBERT PHILLIMORE, Commentaries upon International Law, *Vol. III*, 261 (*London*, 1857) *te kunnen volstaan.*

»It is to the Dutch that must be ascribed, not only the introduction of the principle, »that free ships shall make free goods," in the first Treaty in which this was recognized between two Christian Powers, but their steadfastness of purpose in negotiating for this privilege was the occasion of its ever having been at all generally stipulated in Treaties between European Powers. The carrying trade, one great source of their commercial wealth and maritime importance, evidently had its security incalculably augmented, and its value proportionably heightened, by an arrangement which allowed the Dutch, when neutral, to carry on the commerce of all States at war, at a time when war was the rule, and peace the exception, among the States of Europe. DE WITT made the attainment of this privilege the constant aim of his negotiations in France and England. But he never thought of claiming this principle as a right; his whole aim was to obtain it as a privilege; and his negotiators endeavoured to procure this stipulation, by offering in return, invariably, that the goods of Neutrals found on board the ships of enemies should be lawful prize to the captors." MANNING's *Law of Nations*, pp. 250—1. Z. voorts PHILLIMORE, p. 247, 259 volgg. — Van 1650 tot 1713 noemt hij *zeventien* Tractaten op, in welke het beginsel gehuldigd werd. — Het eerst evenwel was dit in het verdrag van 1646 [1]) tusschen Frankrijk en Nederland verkondigd, schoon niet in even ruime en onbekrompen beteekenis.

---

1) 18 April. — KLUIT, *Hist. Feder. Belg. Federati*, p. 242.

BIJLAGE XXIV.

Bladz. 83 *volgg.* »PAULUS BUYS — niet bemind." *Reeds vóór het ongenoegen, dat hij den Engelschen Landvoogd gaf, den* 26 *December* 1585, *schrijft* LEICESTER *aan* WALSINGHAM: (Correspondence of Robert Dudley, Earl of Leycester, during his Government of the Low Countries, in the years 1585 and 1586 *edited by* JOHN BRUCE, *F. S. A. Treasurer of the Camden Society, London* 1844, *p.* 33).

»PAULE BUYS I find greatly envyed and myslyked; but he must nedes be had, albyt all devyces ar used to putt him out from being a councellor." — Ongeveer eene maand later, den 22 Januarij 1586, meldt hij: (p. 74) »PAULE BUYS, I lern, certenly was putt from his offyce in Holland only for standing agenst the French, and preferring England alweys, and indede *he passeth them all for skyll and judgement.*" — Reeds vroeger had hij zijn ijver voor ELIZABETH geroemd (31 December 1585 p. 47): »and PAULL BUYS hath donn his parte thorowly" enz. — Maar dit verleden niet langer indachtig, vaart hij een half jaar daarna (10 Junij 1586) woedend tegen hem uit. »PAULE BUYS is a very knave, even to her majestie. — He is a devill, an atheist, and the onlie boulsterer of all papists and ill men, and of late used a most daingerous and detestable practice against me, in respect of religion, and to please the papists. But, give me countenance, *his head shall pay*, perhapps, for it and other villanous parts towards her majestie, which shalbe justified when my authority shall serve. — *The whole countrey*, save his colleages, *detest him* 1)." — Eenige dagen later herhaalt hij zijne klagten. »PAUL BUIS, a most lewd man as ever lived, and a most *hated man* to all sorts here. — PAUL BUIS doth flatly favor all the worst papists, and utterlie mislike all honest protestants, either ministers or councel-

1) P. 303.

lors [1]);" enz. — Wij zullen in 't vervolg bij LEICESTER's grieven stilstaan, en het gedrag van BUYS pogen op te helderen.

Bladz. 87 *volg.* »BUYS — Oranje's medearbeider." — Register van Holland, 17 Maart 1581.

»De Staten in tegenwoordigheid van Syne Excellencie voorgehouden zynde het Concept van de Instructie, daarop den Advocaat van den Lande gehouden soude zyn, te vergaderen, heeft den Advocaat BUYS Syne Exc. ende de Staten verhaal gedaan van den eersten aanvang sijner diensten, in wat respect, qualiteit ende diligentie by hem den dienst als Advocaat van het Land is aangenomen ende bedient, met wat getrouwigheid hy hem daarinne heeft laten gebruiken; refererende hem diesaangaande tot Syne Exc., sonder dat hy meer voor sijnen dienst heeft ontfangen dan den voorgaanden Advocaat van het Land, nogte ook sijn particulier profyt [2]), giften nogte gaven daarinne heeft gesogt; ende ten ware Syne Exc. hem begift ende vereert hadde met de inkomsten ende profyten van het regt van de Zegelen, denselven Advocaat niet mogelyk geweest soude zyn hem op syne gagie te gedragen; ende daaromme denselven Advocaat de voornoemde geconcipieerde Instructie niet en behoorde aan te vaarden, maar in dienst wel begeerde ten minsten voor sekeren tyd te continueren op de Instructie, die den voorgaanden Advocaat van den Lande heeft gehad [3]). Waarop den Advocaat vertrokken zynde, heeft Syne Exc. opentlijk verklaard, hem bekent te zyn, dat den voornoemden Advocaat van den beginne hem in syn Officie altyds naarstelyk, goedwillig en getrouwelijk in de gemeene saken heeft gedragen ende gequeten. — Is — dus leest men verder — de voorsz. sake van den Advocaat uitgesteld tot op morgen; om middelertyd te sien de Instructie van den voorgaanden Advocaat van het Land."

---

1) P. 310—312 (18 Junij 1586).

2) Verklaring van BUYS (23 Maart 1581): »dat, alsoo by iemand in nadenken soude komen dat by hem eenige goederen sonder behoorlyken titul souden zyn ondergeslagen" enz. — Dit zag op de opdragt van een Leengoed door WILLEM I, hetgeen opspraak had verwekt.

3) Z. het *Register v. Holland*, 11 Nov. 1560. (*Conditien van den Advocaet van des gemeene Landts Commissie.*) *Holland onder de Regering v. Keizer* KAREL *den Vijfden*, enz. (Amsterd. 1791) VI. 523—526.

Bladz. 90. »Nieuwe Instructie." — Register van Holland, 23 Maart 1581.

Instructie, waarna den Advocaat van het gemeene Land van Holland hem in sijnen dienst sal hebben te reguleren [1]).

I.

In den eersten, ten einde het gemeene Land gestadig van den Advocaat gedient mag worden, soo en sal hy geene Officien benevens het Advocaatschap binnen ofte buiten Holland mogen bedienen.

II.

En om in alle saken synen dienst en advysen te mogen gebruiken, sal hy hem in alle saken, soo van de Quartieren, Steden, Dorpen, Collegiën, als particuliere ingezetenen van Holland ende andere Provincien of Landen, neutraal en onpartydig houden, niemand ten dienste staan, advis of consultatie geven, of ook egeene pensioenen of gagien nemen.

III.

Sal gehouden wesen, na syn uiterste vermogen te besorgen, dat de Privilegien, Geregtigheden, Coustumen en Usantien van den Lande van Holland, mitsgaders de behoorlijke authoriteit van de Staten, in alles geconserveert en bewaard werden.

IV.

Item, sal deselve neerstelijk en getrouwelijk alle Processen, die het Land van Holland heeft of namaals gedurende sijnen dienst krijgen sal, doen vorderen en avanceren.

V.

Ende opdat de Staten tot allen tyden mogen werden onderregt, wat Processen sy uitstaande hebben, sal hy gehouden wesen, van deselve Processen goed Register te houden, ende alle drie maanden de Staten rapport doen van den staat van deselve Processen, en voorts tot allen tyden als sulks noodsakelyk wesen sal.

---

1) VAN GOENS in het *Politiek Vertoog* bl. 227 volgg. spreekt van de Instructiën der Raadpensionarissen van 1626, 1658, 1663, 1668, 1689, 1720, 1727, 1737. — Bij Mr. P. SIMONS, JOHAN DE WITT, vindt men die van 20 Maart 1641. (Iste Deel bl. 237 volgg.); bij den Heer VAN TETS (aangehaalde Dissertatie), die van 17 Maart 1620.

VI.

Sal gehouden wesen, alle Dagvaarden van de Staten precise waar te nemen op den dag tegens welke de beschryvinge is gedaan, en op de gewoonlijke ure gedurende de Dagvaart in de Vergaderinge van de Staten compareren, ten ware hy door siekte of andere noodsakelijke ende wettelijke saken niet mogte compareren, op gelyke poene als tegens de Edelen en Steden by de Ordonnantie van de Vergaderinge en besoignes van de Staten is geordonneert.

VII.

Item, hy sal eenige van de Edelen, in of naast *den Hage* residerende, ten minsten acht dagen voor dat de Dagvaart is verschreven, in geschrifte leveren de Poincten daarop de Dagvaart sal dienen, ten einde de Edelen een dag voor de Vergaderinge met den anderen daarop mogen delibereren.

VIII.

Als de Edelen en Steden Staatsgewyse sullen zyn vergadert, sal den Advocaat op de eerste Vergaderinge sommierlijk verhalen de Poincten daarop de Dagvaart dient, en daarna deselve Poincten ordentelijk volgens de beschryvinge oplesen.

IX.

En na het oplesen van elk Poinct sal hy de Edelen en de Steden daarop haar advis en opinie laten verklaren, sonder iemand van deselve in het geven van haar advis en verklaren van haarluider opinie te interrumperen, of zyn advis te verklaren, ten ware van hem by de Staten sulks werde versogt.

X.

Sal de Edelen of Gedeputeerden van de Steden, tot wiens laste in elke Vergaderinge staan sal te besorgen dat de Ordonnantien op de besoignes van de Staten gemaakt, wel onderhouden werden, de opinien laten ommevragen, ende sal een ieders opinie annoteren, ende ommegevraagt zynde verklaren, wat de meeste stemmen zyn of opinien, omme daarna de Resolutien gemaakt te worden.

XI.

Item, in het voordragen van de andere saken, die in de Vergaderinge van de Staten gehandelt sullen worden, sal hy hem na de voorsz. Ordonnantie op het besoigne van de Staten gemaakt, gehouden wesen te

reguleren, ende op elke Vergaderinge Memorie leveren van de saken die in de voorgaande Vergaderinge in advis zyn gehouden geweest.

XII.

Item, hy sal besorgen dat een pertinent Register gemaakt en gehouden worde van alle de Resolutien van de Staten, mitsgaders van de Appoinctementen op de Requesten de Staten gepresenteert, met sommier verhaal van het versoek by deselve Requeste gedaan.

XIII.

Sal gehouden wesen alle Ordonnantien, Acten, Placaten, Consenten en andere Depechen van inportantie, self te extenderen ende doen registreren, en voor het hoofd van elke Depesche het sommier inhouden van dien annoteren, mitsgaders de Praesenten ter Dagvaart geweest synde.

XIV.

En sal mede besorgen, dat ten langsten binnen agt dagen na elke Dagvaart tot kosten van het gemeene Land een iegelijk van de Staten, als Edelen en Steden, gelevert werde copie van alle de Resolutien in de Dagvaart genomen, mitsgaders van alle Acten van Consenten, en eens des jaars copie van alle het gebesoigneerde van hetselve jaar van alle saken.

XV.

Sal eens des jaars de Staten overleveren Inventaris van alle Boeken, Stukken, Chartren en Papieren het gemeene Land toebehoorende en onder hem berustende, ten einde de Staten daaruit tot haren believen mogen doen ligten alle soodanige die sy agten sullen dat in des gemeenen Lands *Archives* behooren nedergeleid en bewaard te worden.

XVI.

Item, sal den Advocaat secreet houden en niemand ter waereld reveleren de opinien die by eenen iegelijk gegeven zyn, en ook de redenen daartoe geallegeert, mitsgaders alle saken in de Vergaderinge gehandelt, die bevolen sullen worden secreet te houden.

XVII.

Sal mede gehouden wesen alle de commissien en reisen, die hem by de Staten binnen de geunieerde Landen te laste geleid sullen worden, naarstelijk en getrouwelijk te agtervolgen; en reisende in commissie sal hy syn last nemen by geschrifte, geteekent by een van de Edelen ende twee van de Gedeputeerden van de Staten, ordentelijk by beurte.

XVIII.

Item, sal gehouden wesen (des geinsinueert synde) te compareren in het Collegie van den Rade, Finantie en Admiraliteit, en hetgene hem by deselve, hetzy omme de Staten te beschryven op eenige extraordinaris Poincten, of omme andere Depeschen te doen, te laste geleid werd, naarstelijk te effectueren, en sal sijn ordinaris woonplaatse houden in *den Hage* [1]).

XIX.

Voor welke diensten den voornoemden Advocaat een jaarlijks pensioen of gagie genieten sal uit des gemeenen Lands inkomsten, ter somme van twaalf honderd caroli guldens [2]), daarvan t'elken vierendeeljaars een vierendeel sal werden betaald.

XX.

En reisende in eenige extraordinaris besoignes door last en commissie van de Staten, sal bovendien des daags hebben voor hem en sijnen Dienaar binnen Holland 3 guldens, en buiten Holland des daags 4 guldens, boven schuit- en wagenvragt.

XXI.

En sal den voornoemden Advocaat de Staten Eed doen dat hy hem na alle de voorsz. Poincten sal reguleren, en voorts alles tot dienste van den Lande van Holland doen dat een goed en getrouw Advocaat schuldig is en behoord te doen, sonder eenige giften of gaven, klein of groot, ook niet eenige esculenta of potulenta, ook die men in weinig dagen mag consumeren, te ontfangen nogte gedoogen dat iemand van sijnentwege deselve ontfange, op poene van infamie en privatie van sijnen staat.

---

1) *Die van Leyden verklaren voorts, dat den Advocaat niet precise behoord gedwongen te werden in den Hage sijne residentie te houden.* (Men herinnert zich dat BUYS Pensionaris van Leiden was).

2) *Register*, 23 Maart 1581: »Welverstaande, sooverre by den Advocaat swarigheid soude werden gemaakt omme denselven last aan te vaarden op de gagie van 1200 ponden van 40 grooten 's jaars, dat denzelven nog 1, 2 of 300 guldens daarboven toegevoegt sullen mogen werden."

BIJLAGE XXV.

Bladz. 91—99. Bredasche Vredehandel. — *Berigt van* DE LA MOTHE FÉNÉLON.

Vroeger, den 19 Januarij 1575, had de Gezant gemeld: »Mr. WILSON a escript de Flandres, que les choses s'y tournoient fort disposées à la paix, s'estant le Grand Commandeur layssé entendre que le Roy, son Mestre, pourroit condescendre de retirer les Hespaignols, et laysser à ceulx de la nouvelle religyon la liberté de conscience sans exercisse, et de remettre toutz les anciens priviléges du pays, et confirmer le gouvernement de Ollande et Zélande au Prince d'Orange, et de luy rendre son filz qui est en Espaigne; et qu'à cest effect il y avoit des depputés devers ledict Prince tant de la part de l'Empereur, *comme entreméteur*, que ung du Conseil d'Estat du Pays-Bas, pour en dresser des articles" 1).

Nog schrijft hij den 21 April 1575 aan den Koning van Frankrijk: »L'ung des principaulx entreméteurs de la paix des Pays-Bas a escript à ung sien amy, en ceste ville, et j'ay veu la lettre, que, encor que les choses semblent estre accrochées à des difficultez non petites, et mesmement au poinct de la religyon, et à la tenue des Estatz, et à fère sortyr les estrangers hors du pays, si voyoit-il néantmoins qu'on en viendroit, à la fin, en accord. Et semble bien à ceulx-cy que la nouvelle qu'ilz ont comme l'Empereur s'en va conclurre le mariage du Roy de Hongrye, son filz ayné, avec la fille du Duc de Saxe, facilitera davantage le dict accord, et baillera ung grand moyen au dict Roy de Hongrye de parvenir à l'élection du Roy des Romains" 2). — Verg. met deze uitzigten op den vrede, de zinsneden uit de *Archives de la maison d'Orange* (van den Heer GROEN V. PRINSTERER) bijeengebragt door BORGNET, PHILIPPE II *et la Belgique* (Bruxell. 1850), p. 90 suiv. — WILLEM I

---

1) *Corresp diplomatique*, T. VI, 350.

2) T. a p., bl. 415 volg.

betuigde niet onversoenlijk te zijn, maar waarborgen te verlangen »tant au regard de la liberté politicque que pour le faict de la conscience."

Instructie voor de Gedeputeerden op het stuk des Vredehandels.

Mynen Genadigen Furst ende Heere, myn Heere den Prince van ORANGE, Ridderschap, Edelen ende de Gedeputeerden van de Steden, representerende de Staten van Holland ende Zeeland, met die van *Bommel* ende *Buren*, mitsgaders andere hare Geassocieerden, gehoort hebbende het rapport aan henluiden gedaan van wege hare Gedeputeerden, jegenwoordig wesende binnen de stad *Breda*, van hetgene henluiden soo by monde als in geschrifte geproponeert ende bejegent is van de Heeren Commissarissen van wege den Koning van Spagne, in de Vredehandel aldaar bescheiden; hebben gesamentlijk gesloten, ende senden hare voornoemde Gedeputeerden voor Instructie hetgene hierna volgt.

I.

In den eersten sullen de voornoemde Gedeputeerden, alvoren in verder communicatie te treden, versoeken, dat Capitein JULIAAN DE ROMERO sig sal gaan begeven in gyselinge binnen dese stad *Dordrecht*, ten ware dat de H. H. Commissarissen, voldoende ten gelofte, gedaan by Doctor ELBERTUS LEONIUS, uit kragte van sijne Credentie, by handschrift wilden beloven, indien den voornoemde Gedeputeerden iet aangedaan wierde, boven ofte jegens den teneur van hun Pasport ende saufconduit, daarvoren in te staan, ende persoonelyk te komen sisteren by Sijne Furstelyke Genade.

II.

De voornoemde Gedeputeerden en sullen in desen Vredehandel niet proponeren ofte aanhooren, dan in presentie van den Edelen Hoog Geboren Graaf van SWARTZENBURG, als uitgesonden by de Keiserlijke Majesteit, sooverre Syne Genade daartoe mag of wil verstaan, opentlyk verklarende t'haarder eerste Versamelinge met de Commissarissen van de Koninglijke Majesteit, dat alle Propositien, Antwoorden, Repliquen ende anders wat er by monde geseid sal zyn, gehouden sal werden als niet geproponeert, geantwoord ofte gerepliceert, ten ware dat hetselve by geschrifte mede overgeleverd wierde; ende hiervan sullen de voorschreve Gedeputeerden nemen solemnele Acte.

III.

Sullen voorts seggen, alhoewel de Propositie by den Heere VAN RASSINGEN mondelinge gedaan, ende by geschrifte overgegeven op den der-

den deser maand van Maart, ten opsiene van den voornoemden Heere Prince, Ridderschap, Staten ende Geassocieerden, geheel calumnieus ende buiten de expectatie derselver is, soo men die t'harer beswaarnisse hadde willen interpreteren, ende in sulken gevalle oorsake genoeg soude hebben gegeven omme de t'samenkomste te scheiden; dog nademaal de toekomste der verderffenisse van dese Landen, by de schriftelyke Antwoorde van de voornoemde Gedeputeerden overgedient op den vierden en volgende, genoeg ontdekt werd, niet alleenlijk tot ontlastinge derselver, nemaar t'haardergrooter eere, daar benevens dat de voornoemde H. H. Commissarissen [1]), de voorschreve Antwoorde gesien hebbende, genoeg uit eenen monde verklaarden, egeenen last gehad te hebben om deselve sulks te doen, ook mede dat het hare meeninge niet en is, den voornoemden Heere Prince, Staten ende Geassocieerden eenigsints daarmede te actioneren ofte beschuldigen; — dus aangesien en compenserende op dese tyd de Antwoord ende Verklaringe van deselve Commissarissen met hare voorsz. Propositie, sullen de voornoemde Gedeputeerden deselve beleefdelijk verklaren, dat sy daaraf voor alsnog geen verder vermaan en doen.

IV.

Nemaar voortvarende ten principale, soo by de slotreden der voorschreven Antwoorde begost is, sullen de voornoemde Gedeputeerden reverentelijk insisteren omme te hebben een vrugtbarig ende ordentelijk appoinctement op hare Supplicatie, waaraf na het seggen der voornoemde Commissarissen, den persoon van Syne Majesteit copie behandigt is, alles mede na luid der Volmagt, soo wel van de eene als de andere zyde, sonder eenigsints in voldoeninge te nemen de Appostille [2]) op een andere Copie der voorschreven Supplicatie, by de voornoemde Commissarissen, usurperende 's Konings naam, op den vyfden deser binnen *Breda* gedaan stellen; gemerkt boven de nulliteit, deselve geenderhande dispositief ten propooste ofte op het versoek van de Supplianten mede en brengt; sulks dat op alles wel gelet, ende hetzelve gecombineert met den eersten

---

1) Behalve »Messire MAXIMILIEN VILAIN, Baron DE RASSENGIEN, *Gouverneur de Lille, Douay et Orchies, et en absence du Comte* DE LA ROCHE, *Gouverneur et Capitaine General du Païs et Comté d'Artois,*" waren in 's Konings Volmagt als Commissarissen genoemd »Messires ARNAULD SASBOUT, *Chancelier de Gueldre;* CORNEILLE SUYS, *Sr. de Rynwyck*, President *d'Hollande*, et ELBERT LEONIN, *Docteur et Professeur ès Droits en l'Université de Louvain.*" — Z. over den Baron DE RASSENGHIEN, GACHARD, *Corresp. de* GUILLAUME *le Tacit*. IV. 23.

2) Verg die Appostille in het *Register* van Holland, 7 Maart 1575.

Vredehandel, door den Heere VAN CHAMPAGNY [1]) aangevangen, den voornoemden Heere Prince ende de Staten alsnog niet en kunnen speuren, dat men ter goeder trouwe met hen in desen wil handelen.

V.

Item, op hetgene de voornoemde Commissarissen by hun Geschrifte, nevens de voorschreven Supplicatie ende Appoinctement den Gedeputeerden overgelevert, seer dringen omme te hebben specifique verklaringe by een volumen, van alle hetgene waaraf syluiden hen souden mogen beklagen, ende meer dan de Supplicatie inhoudt, alsof sulks behoorlijk ware, onder het deksel van de subsequente clausule gestelt in de Commissie den Doctor ELBERTUS by den Groot-Commandeur gegeven omme dese Vredehandel te bewegen, allegerende eenige inconvenienten, etc. sullen de voorschreven Gedeputeerden seggen, hoe dat na het ontzet der stad *Leyden*, vóór dewelke de voorschreve Supplicatie [2]) aan den Heere VAN CHAMPAGNY geschikt ende by hem wederomme gesonden is geweest, als deselve niet dervende presenteren, overmits de redenen in sijnen Brief verhaalt, den voornoemden Doctor Pasport verkregen hebbende, by den voornoemden Prince ende Staten verschenen is, vertoonende Commissie van den Groot-Commandeur, by dewelke deselve verklaarde Sijne Majesteit tevreden te zyn Commissarissen te deputeren, omme de voorschreven Supplicatie te beantwoorden, waartoe deselve als geaffectionneerd tot Vrede, ende beminnende het welvaren van S. M. ende haren Vaderlande, geerne hebben gecondescendeert, ende is met denselven Doctor daarop afscheid, dag en plaatse besloten, soo men *in scriptis* sien mag.

VI.

Ende wat nu belangt de subsequente clausule, mentie makende van andere Poincten ende Articulen die syluiden souden willen vertoonen [3]), sullen de Gedeputeerden verklaren, dat den voornoemden Prince ende Staten verstaan deselve daarby gevoegt te zyn, ten einde syluiden facul-

---

1) FREDERIK PERRENOT, broeder van den Kardinaal DE GRANVELLE.

2) Verg. den inhoud van dit Verzoekschrift bij BOR, *Oorspr. der Nederl. Beroerten*, VIIe B. fol. 534 volg.; niet te verwarren met het *Smeekschrift aan den Koning van Spanje*, PHILIPS II — *op naam van* WILLEM I *en de Staten van Holland*, *en andere zijne getrouwe onderzaten dezer Nederlanden* in 1573 in 't licht gegeven, en herdrukt bij KLUIT, *Inwijingsrede*, Bijlage A, bl. 1—53.

3) »Pour — ouïr et entendre ce que par nosdits Commissaires leur sera respondu, tant sur le contenu de leur Requeste, que d'autres points et Articles qu'ils voudroient remonstrer." — (Volmagt des Konings uit Antwerpen, 9 Febr. 1574) *Register v. Holland*, 7 Maart 1575.

teit ende magt souden hebben, of hen iet anders of nieuws gemoetede ofte in de sinne quam vóór den bestemden dag van de Versamelinge, ofte gedurende den Tractate, hetwelk in de voorschreven Supplicatie niet begrepen en staat, omme van hetselve te mogen doleren ende remedie te versoeken, dog alles by ordre, en de een na de andere: ende alsoo den voornoemden Heere Prince en de Staten voor de hand niet meer en weten te versoeken, soo deselve mogelijk wel sullen verhoorende wat op hun Supplicatie goedlijks gedisponeert sal zyn, verhopende nogtans dat neen, dus reserverende aan hen de voorsz. faculteit, sullen de Gedeputeerden blijven insisteren soo boven geseid is.

VII.

Sullen voorts wederleggende de inconvenienten, in het voorschreven Geschrift van de Commissarissen vermelt, mogen seggen, dat omme *dese Landen in het generaal* wederomme in ruste, eenigheid, vrede, neringe ende welvaart te brengen, insgelijks de vervallen ende vertreden Iustitie en Politie in deselve wederomme op te regten, waarinne dog S. Mts. dienst, eere ende reputatie meest legt, hoognoodig is, dat S. Mt. volgens Eed ende oud herkomen daartoe neme *advis van de Generale Staten*, doende deselve onder gewarige versekertheid daartoe wettelijk vergaderen, soo syne Edele Voorouders, Hertogen ende Graven respective in gelijke, ja veel minder saken wel plagen te doen.

VIII.

Ende wat nu raakt *die van Holland en Zeeland met hare Geassocieerden in het particulier*, sullen de voornoemde Gedeputeerden mogen seggen, met groote blydschap verstaan te hebben, dat S. Mt. van de desolatie [1]) derselver Landen en Provincien onderrigt is; versoekende daar benevens of er iet aan de volle informatie mogte gebreken, ende insonderheid van de toekomste ende oorsaak van hetgene dat er tot hiertoe gepasseert is ende waaromme men de wapenen heeft moeten aannemen, dat de voornoemde Commissarissen, als alle aansienders geweest, ende eensdeels hebbende moeten executeren de inique sententien ende ongehoorde nieuwigheden van den Hertoge van ALVA, sijner vreemdelingen ende aanhangeren, hetselve uit hare wetenschap suppleren. Ende dat mitsdien den voornoemden Heere Prince en de Staten niet en twijfelen of S. Mt. (te

---

1) Verg. de Apostille van 5 Maart. In de Volmagt stond: "desirans singulierement la reduction, tranquillité, repós et ancienne prosperité de tous nos subjects, et les veuillans clementement traiter, accommodant les affaires par les meilleurs et plus convenables moyens que faire se peut, pour faire cesser tous troubles, divisions et guerres civiles."

voren ignorant geweest hebbende van alle oorsaken ende geschiedenissen) en sal op ende in alles by goeden ende getrouwen raad wel kunnen remedieren; welke remedie den voornoemden Heere Prince en de Staten volbodig zyn onderdaniglijk te aanhooren, in alles onverdroten aan te nemen, ende na hun vermogen te volbrengen, wes in goede conscientie strekken mag tot vermeerderinge der glorie Gods [1]), dienst, eer ende reputatie van S. Mt. versekerde vrede, eenigheid ende welvaren van den Lande.

IX.

Ende indien de voornoemde Commissarissen niet gesint en zyn, de voorschreven Supplicatie van S. Mts. wege ordentelijk te beantwoorden, nog eenige redenen te proponeren, waarmede men de gebreken die hen dog alle bekent zyn, soude mogen genesen, soo sullen de voornoemde Gedeputeerden hun afscheid nemen, en hen addresseren aan den Edelen, Hooggeboren Graaf van SWARTSENBURG; sullen S. Gen. bidden, deselve wil van al hetgene in dese communicatie geschied ende gehandelt is, getrouwelijk rapport doen aan de Keis. Mt., *onsen aldergenadigsten Heer* [2]), en le deselve van wege den voornoemden Heere Prince, Staten en Geassocieerden hooglijk bedanken, van dat het S. Mt. belieft heeft S. Gen. hier te senden, om na de toekomste der beroerten vereischen, deselve te stillen, ende de verdere bederffenisse van dese Nederlanden te doen cesseren; demoedelijk ende onderdaniglijk biddende deselve S. Mt. als naaste verwant van den Koning onsen Erf-Heer, wil genadelijk (aansiende den beklaaglijken staat van dese Nederlanden) eenig redelijk middel doen voorwenden, waardoor den ondergang en geheele bederffenisse derselver voorgekomen ende geobvieert mag werden.

X.

Ende daarna addresserende de voornoemde Gedeputeerden hun propoost aan de voornoemde Commissarissen, sullen seggen, dat het den voornoemden Prince, Staten ende Geassocieerden hertgrondelijk leed is, dat dese t' samenkomste in deser voege ende by gebreke dat men hunne Sup-

---

1) Volmagt des Konings: »à l'honneur de Dieu, nostre service et bien publicq de nos dits Païs."

2) Memorie der Koninkl. Commissarissen 1 April 1575 (*Register v. Holland* 2 April) Art. IV: »Wesende niettemin *tegens de hoogheid van S. Mt.* (PHILIPS II) — dat de Landen van Holland en Zeeland zouden geagt wesen van alle oude tijden een Graaffelijkheid ofte Graafschap van het (Duitsche) Rijk, aangesien S. Mt. ende sijne Voorsaten als *Souveraine Heeren* ter contrarie altoos daaraf — zyn ende geweest hebben in paisible possessie ende gebruik."

plicatie niet en heeft willen pertinentelijk beantwoorden, sal moeten scheiden. Hetwelk hen oorsake geeft by desen opentlijk ende ten aanhooren van alle de wereld te verklaren, dat desniettegenstaande syluiden zyn ende begeeren *ten eeuwigen daye* te blijven goede onderzaten van den Koning van Spaigne, *als Grave van Holland, Zeeland etc.* [1]). Volbodig wesende, S. Mt. in alles te gehoorsamen, soo syluiden en hare Voorzaten van alle oude tyden gedaan hebben, soolang als men hen in hare besworen Regten, Privilegien, Costumen ende Vryheden heeft willen maintineren; hebbende nu van Eeds ende devoirs wege, soo ten opsiene van haren schuldigen dienst aan S. Mt. als aan haren lieven Vaderlande, bedwongen geweest de wapenen aan te nemen, omme te wederstaan ende beschermen hare personen, hare huysvrouwen en kinderen, voor de onsprekelijke gewelden, oppressiën, concussiën, moortdadige schofferingen ende andere ongehoorde tyrannye tegens God en de voorschreven Regten en Vrijheden. Ende in gevalle deselve S. Mt. de bittere beklagten van sijne goede getrouwe onderzaten dog geen geloof en wil geven, nog ook tot de uiterste bederffenisse der Landen voorsien, soo willen den voornoemden Heere Prince, Staten en Geassocieerden God Almagtig, als een vertrooster ende bystander van de geoppresseerden aanroepen, hem biddende, hy wil het herte van den Koning vermurwen ende tot mededoogen van alle de ellenden bewegen. — Dog of de voornoemde Gedeputeerden verstonden, S. Mt. in sijn voornemen versteent wilde blyven, soo sullen deselve protesteren, dat den voornoemden Heere Prince, Staten ende Geassocieerden genoodsaakt sullen zyn andere hulpe aan te soeken, ende sig voorts te defenderen, soolange als den goeden God hen de magt sal geven [2]); meenende ende vast betrouwende, met dese presentatie, protestatie ende waarschouwinge by een iegelijk te gestaan, ende voor alle de wereld hen te mogen excuseren.

Aldus gedaan ende geresolveert by mynen Genadigen Furst ende

1) Die onderscheiding was van groot gewigt. — In de *Apologie* van WILLEM I leest men: »On respondra *qu'il* (PHILIPS II) *est Roy*, et je dis que ce Roy m'est incognu. Qu'il le soit en Castille, en Arragon, à Naples, aux Indes, et partout où il commande à plaisir: qu'il le soit s'il veut en Jérusalem, paisible dominateur en Asie et en Afrique; tant y a que je ne cognois, en ce pays, *qu' un Duc et un Comte, duquel la puissance est limitée selon les priviléges, lesquels il a jurés en la Joyeuse-Entrée.*" — Z. die regelen aangehaald bij NOTHOMB, *Essai historique et politique sur la Révolution belge* (3 édit. Bruxell. 1834), p. 57, en meer over het streven van PHILIPS naar een onbeperkte heerschappij in Nederland, GROEN V. PRINSTERER, *Archives* T. III, 26, en ALTMEYER, *Une succursale du Tribunal de sang* (Bruxell. 1853) p. 26, 171—175.

2) »Comme aussi de nostre costé, nous sommes icy résoluz de ne quicter la deffence de sa parolle (van God) et de nostre liberté jusques au dernier homme." WILLEM I aan. Graaf JAN V. NASSAU bij GROEN V. PRINSTERER, *Archives* V, 27, BORGNET, t. a. p., p. 92

Heere myn Heere den Prince van *Orange* etc. Ridderschap, Edelen ende Gedeputeerden van de Steden van Holland ende Zeeland, met *Bommel*, *Buren* ende Geassocieerden, staatsgewyse binnen de stad *Dordrecht* vergadert, op den negenden Maart vijftien honderd vier en seventig [1]), na het schryven 's Hofs van Holland.

Bl. 92. »SCHWARZBURG's *loffelijke bemiddeling.*" -- Uit meerdere proeven van zijn welwillenden ijver slechts deze, de brief door hem aan REQUESENS gerigt. (*Register* van Holland 13 April 1575).

Postquam Generosus et Illustris Comes SWARTZBURGENSIS, peracto colloquio cum Magnifico et Illustri Domino LUDOVICO DE REQUESENS, Belgicarum Provinciarum nomine Catholicae Majestatis Generali Gubernatore, elapsis aliquot diebus Antverpia discessit, continuo se *Geertruydenbergam* contulit, ibique cum Principe *Auriaco* et Legatis Nobilium omniumque Ordinum Hollandiae et Zelandiae, atque confoederatarum Civitatum, qüos Legatos Princeps *Auriacus* ad interpellationem Comitis satis magno numero Dordraco istuc evocaverat, multa de instituta Pacificatione accurate egit, omnino sibi persuadens, hoc intestinum dissidium atque atrox incendium componi atque restingui posse, si animi exulcerati hinc inde ad studium concordiae flecterentur. Etsi autem nihil diligentiae et laboris praetermisit, tamen aliud responsum impetrare non potuit, quam illud quod Commissariis Regiis oblatum, et procul dubio ad Gubernatorem transmissum est. — Quare, cum tam necessarium atque perutile opus tam subito propter discrepantes sententias Religionis, quae hominum animos occuparunt, perfici nequeat, omnino statuit Comes SWARTZBURGENSIS, spem omnem non abjiciendam esse, sed potius in id totis viribus incumbendum, ut actio Pacificationis continuetur, utque hoc commodius fieri possit, suadet, utrimque arma deponi, et bello Inducias ad sex menses, tam in terra quam in fluminibus se in Oceanum exonerantibus, dari. Ita enim fiet, ut multi mortales, qui rebus novis student, aut bellorum minis territi, discessum ex his regionibus meditantur, in officio contineantur, et subditi Catholicae Majestatis erecti spe futurae Pacis atque otii, quaevis onera et pericula libentius subeant.

Deinde, cum Religio qum Reformatam vocant, ita insederit animis adversae partis, ut facili momento exstirpari non possit, censet praedictus

---

1) 1575.

Comes, Religionem ut nunc est, tempore Induciarum, quas Princeps *Auriacus* et Confoederati procul dubio comprobabunt, tolerari posse, nec propterea eas differendas aut omittendas esse.

Quibus vero obligationibus tales Induciae utrimque firmari debeant, id contrahentium arbitrio relinquitur, ut significetur quomodo una vel alterutra pars cautum velit.

Ast licet hesterno die inter Commissarios Regios et Legatos adversae partis conventum sit de redintegranda actione ad tertium diem Maji et reddendis obsidibus, tamen multa, quae impedimentum futuro Conventui allatura videntur, occurrunt, quibus hoc modo pactis Induciis subveniri posse constat. Considerandum atque perpendendum etiam est, quot et quanta incommoda, nisi Induciae fiant, his Regionibus exspectanda sint, dum forte res in eum casum devenire possit [1]), *ut ad externum Dominum Belgicae Provinciae transferantur*, aut certe in praesentissimum periculum conjiciantur; cui incommodo Comes SWARTZENBURGENSIS ea fide, qua Regi Hispaniarum devinctus est, maxime prospectum esse cupit.

Quodsi Domino Gubernatori Generali haec conditio aequa videbitur, magnopere petit Comes SWARTZENBURGICUS, sibi id intra biduum per litteras significari. — Sin vero aliud ipsi visum fuerit, vehementer orat, ne moleste ferat suum discessum; nemo enim ignorat, quibus sumptibus laboribusque hanc profectionem susceperit, et quanto tempore, post habitis suis rebus, hic commoratus sit. — Praeterea non sine moerore intelligit [2]), sibi non meliorem invidiam apud quosdam magni nominis ex hoc negotio conciliari, ita ut ipsi suspecti crimen immerito objiciatur. — Quae cum ab ipso et sint et esse debeant alienissima, necessario ipsi ad Caesarem redeundum est, et Legationi renuntiandum, nec dubitat, Caesaream Majestatem post pactas Inducias eo omnes cogitationes, consilia et actiones diverturam, ut optata tranquillitas restituatur, et hae Provinciae Belgicae in fide et obedientia Regis Hispaniarum retineantur. Quod ut quam celerrime fieri possit, Comes SWARTZENBURGICUS nullum laborem, studium, diligentiam atque operam subterfugiet. Quicquid enim vel ingenio vel opibus Catholicae Majestati ejusque sub-

---

1) De bedreiging was gegrond. — Immers weinige maanden daarna, zagen zich de Nederlanders gedrongen, de Souvereiniteit aan Koningin ELIZABETH aan te bieden.

2) In den aanvang scheen, naar luid van het schrijven van LEONINUS aan WILLEM I uit Antwerpen 11 Febr. 1575 (stilo Brabantiae), de tegenwoordigheid van den bemiddelaar, den Spaanschen niet ongevallig. «Quant à la presence de Monsieur le Comte de SWARTZBOURG, Son Excellence (Requesens) est très-bien content, comme ledit Sr. Comte pourra plus amplement entendre par la response à luy faite par Son Exc., esperant que sa presence avancera grandement par moyens raisonnables la communication et repos public.” (*Register v. Holland*, 14 Febr. 1575).

ditis Populis, quorum benevolentiam saepe expertus est, in his et aliis prodesse poterit, omni tempore et loco erit paratissimus. — Postremo orat, ut Illustrissimus Gubernator Generalis haec, ut profecta sunt ex bono et sincero pectore, ita candide et sincere accipiat atque boni consulat. — Subsignatum *Bredae* sexto Aprilis anni millesimi quingentesimi septuagesimi quinti.

De door den Keizerlijken Gezant overgegeven Geschriften 1) dragen veelal de onderteekening: G. G. V. SCHWARTZBURGH 2). Men heeft aan een Voorzaat te denken niet der tegenwoordige Vorsten v. SCHWARZENBERG 3), maar der in 1697 tot Vorsten verheven Graven v. SCHWARZBURG — *Arnstadt*. Verg. LUDEWIG ALBRECHT GEBHARDI, *Genealogische Geschichte der erblichen Reichsstände in Teutschland*, Halle 1776, Iter Bd. (4°) 161, 223, 228. Sedert 1531 waren de Graven van SCHWARZBURG belijders der Luthersche Godsdienst (t. a. p. 1, 253). Z. voorts s. 276, 638 volg.; en IIIer B. (Halle 1785) s. 263, 265, 273 volg. Daar wordt onder anderen tot HEYDENREICH, *Historia des Furstlichen Hauses Schwarzburg*, verwezen.

Graaf GUNTHER werd overigens bij zijne schrifturen ondersteund door een' Secretaris 4). De Remonstrantie, den 3en Maart 1575 te *Breda* overhandigd, is onderteekend: »Propositum in Consessu utriusque partis Legatorum — *Bredae* per JOANNEM BORNEUM, Comitis *Guntheri* Consiliarium." — Het aanzienlijk personeel van 's Graven gevolg vindt men bij BOR vermeld, t. a. p.

---

1) G. G. z. SCHWARSBURGH in de brieven uit *Breda* (8 en 18 Maart 1575) aan Graaf JAN VAN NASSAU bij GROEN V. PRINSTERER, *Archives* V, 143 v.

2) Ook G. Comes DE SCHWARTZBURGH. (*Register van Holland* 6 Febr. 1575).

3) VAN REYD b. v., spreekt fol. 24 van »Graef GUNTHER VAN SWARTZENBORGH:" HOOFT, X B., fol. 401, van »ZWERTSENBURGH;" BOR VIIIste B fol. 596 volgg. »SWERTSENBURG."

4) BORNE droeg den titel van *Raad;* 's Graven Secretaris was eigenlijk QUIRYN DEUS. *Register v. Holland*, 14 April 1575.

BIJLAGE XXVI.

Bladz. 99, 107. *Tractaat van* 7 *Januarij* 1578 *met* ELIZABETH. — By RYMER, t. a. p.

»Cum inter Regnum Angliae, Ordinesque et Status Belgii sive Inferioris Germaniae Domumque Burgundicam, non modo diversi Tractatus ab antiquo initi sint, quos omnino expedit firmiter ab utraque parte praestari et observari, sed etiam hoc Rerum statu plus quam necessarium sit Regnum et Ordines praedictos jam arctioribus Foederibus vinculisque constringi quam antea, ut sese mutuo tueantur et defendant contra eorum vim et injurias qui eis aut eorum cuilibet male volunt. Ann. D 1578. An. 20 Eliz. R. Ex Autogr.

Hinc est quod Nos, ELIZABETHA ANGLIAE FRANCIAE *et* HIBERNIAE REGINA, Fidei Defensor, etc. (Zie voorts hiervoren bl. 107) tenore praesentium Literarum notum facimus omnibus et singulis Nos quosdam Articulos pro Foederibus observandis et mutua Amicitia ultro citroque praestanda, ac Pace conservanda, concepisse, tractasse ac conclusisse, quorum tenor sequitur et est talis.

Tractatus inter *Reginam Angliae* et *Domum Burgundicam* [1]) permanebunt suo robore et efficacia ab ulla mutatione aut modificatione, nisi id ex utriusque Partis consensu fiat.

---

1) Een nieuw blijk van de zuidelijke herkomst en strekking van het Tractaat. De Hollanders en Zeeuwen zouden niet vergeten hebben, hunne oudere verbindtenissen met Engeland op te halen. — Verg. KLUIT, *Hist. Feder. Belg. Federati*, p. 188 en de lezenswaardige depêches van NOËL DE CARON, van 22 Febr. 1599 o. st. en 12 April 1600 in mijne uitgave der *Lettres et Négociat. de* PAUL CHOART, *Seigneur* DE BUZANVAL, (1853) *Année* 1600, p. 27 en 50: »dat sy (ELIZABETH) bevond, dat de Croone van Engeland diverse alliantien hadde gehad en gemaeckt met de Graven van Holland en Zeeland, *eer sy onder 't Huis van Bourgongien allieerden of unieerden*," enz. Z. voorts bij DE JONGE, *Besluiten van de Staten-Generaal*, I, 250, het beroep der Brusselsche Vergadering (18 Oct. 1576) op »les anchiens entrecours jadis faictz, et si bien observez par les princes de la maison de *Bourgoingne*, predecesseurs du Roy, nostre Maistre."

Nulla negotia alicujus momenti tractabuntur aut expedientur in Inferiori Germania pro bello gerendo et pace componenda, durante toto tempore praesentis Discordiae, *absque consilio et consensu Suae Majestatis interposito*, aut authoritate suorum Ministrorum qui ad talia negotia expedienda deputabuntur et ibi commorabuntur.

Quodsi aliquis Princeps, Communitas, Populus, aut oppidum aliquod machinabuntur aliquid in damnum et praejudicium tranquilli status Angliae aut suorum Dominiorum, sub praetextu Religionis aut alio modo directe vel indirecte, *Status Generales* praestabunt *Reginae* auxilium ejusdem numeri militum, et sub eisdem conditionibus quibus a Regina ipsis praestatur, neque aliquando suppetias ferent aut favorem praestabunt hujusmodi perturbatoribus Pacis sub quocunque quaesito colore, neque patientur quantum in ipsis erit, neque assensum praebebunt, ut auxilia ulla praestentur illis qui hujusmodi machinationes molientur.

Quodsi contingat, quod absit, aliquid controversiae aut dissidii inter *Status* incidere, ipsi certiorem facient *Reginam* de causis hujusmodi dissidiorum, et Arbitrio stabunt *Reginae*, aut ejus Deputati, in hujusmodi controversiis componendis.

Quodsi contingat Reginam classem maritimam instruere ut mare reddat pacatum, promittunt *Status*, ad requisitionem *Reginae* per Ministros suos factam, 40 naves nautis, armamentis, commeatu, milite et munitionibus ad bellum instructas auxilio *Reginae* se conjungant et imperio pareant, ipsius *Reginae* sumptibus et expensis, quarum navium singulae erunt ad minimum 40 doliorum: numerus vero militum et nautarum erit pro cujusque navis magnitudine et quantitate.

Status non permittent ullos rebelles Anglos aut transfugas et fugitivos ex Regno Angliae commorari in Inferiori Germania, postquam illos *Regina* per Ministros suos denunciaverit pro talibus, sed ejicient illos, et expellent e patria tanquam inimicos tranquillitatis publicae.

Status nullum Foedus paciscentur, neque ullos contractus secretos facient cum ullo Principe aut Potestate quacumque, nisi cum consensu *Reginae* et illam comprehendent et sua Dominia in eodem Foedere et Tractatu Pacis, si ita visum fuerit *Reginae* se in hujusmodi Foedere et Tractatu comprehendi.

Qui nunc gubernacula sustinent Reipublicae [1]), aut qui postea ad

1) DE JONGE, *Besluiten der Staten-Generaal* (3 Mei 1577) II, 269. "Sur la requeste des Anglois, signé par l'Ambassadeur, est appoincté comme s'ensuyt: *Comme aux Estatz n'est d'interpreter les Traictez convenuz entre les Princes*, ains à celluy ou ceulx quy les representent, quy sont pour le present en *Pays-Bas Messieurs du Conseil d'Estat*, Monsr l'Ambassadeur se pourra adresser vers ceulx pour cela" enz.

hujusmodi administrationem admittentur in Germania Inferiori, ratificabunt et confirmabunt *Nomine et Authoritate Regis* Articulos snperius specificatos.

Quandocunque transactio fiet de Pace per *Status Generales* cum *Rege suo Catholico*, et compositio futura sit, procurabunt ipsi *Status* ut una cum ipsa Pacificatione inter ipsos *Rex Hispaniae* stabiliat, et confirmet omnes istos Articulos, aut tot et tales, quot et quales per Reginam et Ministros suos mandatum speciale habentes videbitur convenientia esse et expedire, ut perpetuo durent.

Subsignatum FRANCIS WALSINGHAM,
et
THO. WYLSON 1).

Quos quidem omnes et singulos Articulos tenore praesentium declaramus Nos ratos gratosque habere approbare et acceptare, promittimusque bona fide ultro citroque implere, observare et praestare.

In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium praesentes nostras Litteras Sigillis nostris scilicet, *Reginae Elizabethae*, ac *Ducatus Brabantiae*, quo communi omnium Statuum nomine Nos *Status* in similibus uti consuevimus, corroborari et muniri jussimus.

Datum Bruxellae septimo die Mensis Januarii, anno a nativitate Domini nostri Jesu Christi millesimo quingentesimo septuagesimo octavo.

Ad mandatum proprium Ordinum Belgii,
CORNELIUS WELLEMANS 2).

Sub Sigillo praedictorum Ordinum Belgii de cera rubea in stanea pyxide incluso pendente a filis aureis intertextis.

---

1) LA MOTHE FÉNÉLON, *Corresp. diplom.* V, 114, 116. "Me WILSON, maistre des requestes de ceste Royne," in 1574 Gezant bij REQUESENS, VI, 263, 277, 284, 302, 339, 395, 399).

2) DE JONGE, *Besluiten van de Staten-Generaal* (15 April 1577) II, 219: "Que les Estatz declareront avoir authorisé le Greffier WEELLEMANS à signer les obligations et actes des Estatz Generaux."

BIJLAGE XXVII.

Bladz. 101 – 104. »*Oranje's zendelingen.* — *Walcheren, Vlissingen.*" Reeds vóór WILLEM I 1), had zijn broeder LODEWIJK VAN NASSAU de gezindheid der Koningin doen polsen en haar zoowel als Frankrijk, door verleidelijke voorslagen tot vredebreuk met Spanje pogen te bewegen. — Verg. den Hoogleeraar ALTMEYER, *Une succursale du Tribunal de sang*, p. 54, en uitvoeriger THEOD. JUSTE, *Recherches sur les projets de partage des Pays-Bas en* 1566 *et en* 1571, (*L'amiral* DE COLIGNY *et* GUILLAUME *le* TACITURNE) in het *Bulletin de l'Acad. Roy. de Belgique*, Bruxell. 1856, T. XXIII, p. 671). — Uit de depêches van WALSINGHAM (Aug. 1570 — April 1573) wordt daar, onder anderen, als voorstel van Graaf LODEWIJK medegedeeld 2).

»La Zélande et le reste des îles seraient cédées à la Reine d'Angleterre si elle consentait à entrer aussi dans la ligue contre l'Espagne. — Par la possession de la Zélande, betoogde hij, la Reine aura la clef des Pays-Bas 3). Elle sera mieux en état d'assembler les Princes d'Allemagne, qui jouiront du Brabant et des autres pays autrefois feudataires de l'Empire, et par conséquent, *d'empêcher que la France ne devienne trop*

---

1) Z. echter het *Suppl.* der *Corresp. diplom.* van LA MOTHE FÉNÉLON VII, 42 (17 Aug. 1569).

2) Medestanders van Graaf LODEWIJK waren LANOUE, CHARLES DE TELIGNY en JEAN D' HANGEST DE GENLIS.

3) Verg. met deze beschouwingen den XVIe Eeuw, het betoog van 26 Mei 1786, vervat in de Nota van den Baron V. KINCKEL aan Sir JAMES HARRIS overhandigd, *sur les relations politiques à établir entre l'Angleterre et la Zélande dans le cas que cette Province se retirât de l'Union. Diaries and Correspondence of* J. HARRIS, first *Earl* of MALMESBURY, II, 197, bij Jhr. DE JONGE, *Het Nederl. Rijks-Archief* (1855) I, 8 volgg.

puissante." WALSINGHAM beval het ontwerp aan. Hij schreef aan LEICESTER (12 Aug. 1571, bij JUSTE, p. 673): »On veut unir *la Hollande et la Zélande* à la couronne d'Angleterre; ce qu'ils font pour deux raisons. La première, pour rendre l'entreprise plus aisée par notre secours; l'autre, pour pouvoir mieux *brider la France.*" KAREL IX meldt reeds den 11 Julij 1572 aan zijn' Gezant LA MOTHE FÉNÉLON, dat WALSINGHAM den wensch had geuit om *Vlissingen* onder ELIZABETH's bescherming te plaatsen (»que la Royne d'Angleterre peût avoir *Flexingues* en ses mains et protection" [1])). — Het valt niet moeijelijk, uit al het voorgaande de zending van PELHAM en het zorgvuldig in oogenschouw nemen der vesting te verklaren.

Wat ORANJE's Gelastingen betreft [2]), deze kwamen in Engeland of regelregt uit Nederland, of uit Frankrijk afgevaardigd, deden zij *Londen* aan op de terugreize. Er was tusschen den Prins en de Protestanten van *Rochelle* eene levendige verstandhouding. — Zoo schrijft LA MOTHE FÉNÉLON den 19 April 1574 aan den Koning [3])." Et, d'ailleurs, Sire, M^r^. DE LA NOUE à envoyé ici son ministre, TEXTOR, lequel il a faict passer à *la Rochelle* pour y prendre mémoyres et instructions; et n'a esté sitost arryvé en ceste ville, que le ministre VILLIERS, et BOBINEAU, Agent de *la Rochelle*, et avec eulx CALNAR [4]), Agent du Prince D'ORANGE, l'ont mené vers aulcuns Seigneurs de ce Conseil, à la Court, où il a négocié bien fort privément avec culx. — Et je souspeçonne fort que la négociation n'est légère, ny de peu d'importance; de laquelle ce que j'en descouvre, pour ce commancement, est que icelluy TEXTOR — demande assistance d'armes, de poudres et de vivres, offrant, en eschange, du sel [5]) et du vin, et aultres marchandises, et pareillement demande quelques vaysseaulx armez. En quoy semble que, pour ce poinct, des vaysseaulx, il traicte aussy avec le dict CALNAR d'en avoyr du Prince D'ORANGE; et est en grande esperance qu'il en impétrera d'icy, avec les aultres choses qu'il requiert, et que, de ceulx du dict Prince, il les a desjà toutz assurés [6])." — In eene bij zijne depêche gevoegde Memorie, verzekerde de Fransche Gezant: »Que le susdict ministre TEXTOR, après

1) *Corresp. diplom. Supplem.* T. VII, 300 volg.

2) Al dadelijk spreekt LA MOTHE FÉNÉLON van het verzoek van den Watergeus LUMEY "que les vaysseaulx de Prince d'Orange puyssent avoir leur retrette et recouvrer vivres, ét decharger leurs prinses par deça." 31 Oct. 1571, T. V, 268.

3) T. VI, 81.

4) Lees CALVART.

5) In eene depêche van 16 Mei 1574 spreekt de Gezant van een "*contract de Sel* qu'ils ont faict avec les Ollandoys." De Prins van Oranje zoude 70, die van *Rochelle* 30 schepen uitrusten. T. VI, 110 volg.

6) Verg. verder de depêche van 21 April 1575, t. a. p., bl. 415.

avoyr négocyé en ceste Court, est passé en *Ollande*, et va trouver le Comte LUDOVIO, de la part du dict LA NOUE, ce qui monstre que les Allemans et Flammantz, et Angloys, Protestantz, sont de mesme intelligence avec les Huguenots, et qu'il y a quelque secrette confédération entre toutz eulx; à laquelle l'on contrainct ceste Princesse (ELIZABETH) de secrettement y adhérer, sur l'impression qu'on luy donne que le Roy s'est de nouveau ligué avec le Pape et le Roy d'Espaigne, contre les dicts Protestantz et contre elle." — LA MOTHE ging voort zeer scherp te letten op het heen- en wederreizen der zendelingen van beide partijen (18 Junij 1574), (»allées et venues, qui se sont faictes, et qui se continuent encores à présent avec plus de dilligence que jamays, du Prince D'ORANGE à *la Rochelle*, et de *la Rochelle* vers luy") [1]. Zoo meldde hij den 3 Mei 1574, l'estroite négociation que le S^r DE MONTLEROY, venant de *Ollande*, a eu avec aulcuns de son Conseil, (van ELIZABETH) premier que de se rembarquer pour *la Rochelle* [2]." Zoo was later TEXTOR van den Prins van ORANJE teruggekeerd, »avec beaucoup de mémoyres." (4 Junij 1574) [3].

Ook de bedekte handel van CALVART met den VIDAME DE CHARTRES (JEAN DE FERRIÈRES, Heer van *Maligny*), Agent der Hugenoten in Engeland, wekte LA MOTHE's achterdocht. »L'Agent du Prince D'ORANGE est souvant avec le Vydame de Chartres, et luy faict ordinayrement tenir des lettres de son Maistre, et semble que ledict Sieur Vydame s'employe en ce qu'il peut pour luy. Les cappitaines BARRACHE, LIMONS, LA ROQUE, et quelques aultres Françoys, *jusques à six ou sept vingts*, naguyères revenus de Ollande, sont, depuis quatre jours, allez vers l'Ouest," enz. [4]. — In diezelfde dagen maakt hij gewag van de komst te Londen van den Gouverneur van *Vlissingen*, BOISOT [5], en schoon de tegenwoordigheid van diens vrouw aan de reis het denkbeeld van een politisch oogmerk kon ontnemen, was LA MOTHE niet gerust. Later berigt hij aan KATHARINA DE MEDICI, dat tusschen BOISOT en ELIZABETH over den aankoop van leeftogt was gehandeld. — BOR meldt (VIIe B. fol. 533), dat die krijgsman, Bevelhebber van *Middelburg* [6], zich in Engeland ophield, »om aldaer *eenige saken*, tot voordele van den Prince en die van Holland en Zeeland te handelen," — zonder bepaalde aanduiding.

1) T. VI, 149.

2) VI, 101.

3) VI, 130, 237, 239 volg. (19 Sept. 1574).

4) T. VI, 168 (3 Julij 1574).

5) Bien que le S^r. BOYSSOT, Gouverneur de *Flexingues*, lequel est passé, depuis huict jours, avec sa fomme par deçà *comme pour s'y venir esbattre*, ayt négocié plusieurs choses fort secrettement avec les Seigneurs de ce Conseil" enz. (Julij 1574), t. a. p. bl. 160, 173. (12 Julij).

6) Jonkheer KAREL V. BOYSOT.

BIJLAGE XXVIII.

Bladz. 106, 110. »F. VAN HALEWIJN." — Opmerkelijk is aangaande den Vlaamschen Diplomaat, het verhaal van LA MOTHE FÉNÉLON, (24 Oct. 1574). *Corresp. diplom.*, T. VI, 268.

»Le Sr de SUENEGUEN (Sweveghem) lequel est demeuré, icy, Agent pour le Roy d'Espaigne, m'est venu visiter, et m'a bien voulu fère sentir qu'il avoit beaucoup de contantement de ceste Court, et de la disposition, qu'il y voyoit maintenant bien bonne vers le Roy, son Maistre, *et qu'il pensoit avoyr beaucoup faict pour son service* et pour la conservation de ses Pays-Bas, de luy avoyr reconfirmé l'amityé de ceste Princesse. Et néantmoins il semble que le dict Sr de SUENEGUEN *ne rejette de communiquer avec les Flammantz, qui sont refouys par deçà*, ny laysse, pour la faveur et support qu'on leur y faict, de procurer tousjours que les affères de son Maistre y soient pareillement favorisés et supportés. Et estime que c'est beaucoup en ce temps, de garder que l'on ne s'y declare ouvertement contre luy." — Niegenstaande de diensten in 1576 en 1577 door dien Staatsman bewezen, meenen wij dat de Archivaris DE JONGE hem te veel eer deed, toen hij van zijn »amour ardent pour sa patrie" gewaagde en hem eene plaats »parmi les défenseurs de la Liberté" toekende [1]). Men verg. de scherpe verwijten, welke de Staten van Vlaanderen hem in een brief van 6 Julij 1581 toevoegden, — uitgegeven door de HH. KERVYN DE VOLKAERSBEKE en DIEGERICK, Gent 1849, *Documents historiques inédits concernant les Troubles des Pays-Bas*, 1577—1584, T. II, p. 272. — Hij had een Protestant ter dood doen brengen, naar het schijnt, om zijn verleden bij PHILIPS II uit te delgen.

1) *Besluiten van de Staten-Generaal*, I, 146.

BIJLAGE XXIX.

Bladz. 106 *volgg.* 116—118. »Verbindtenissen door de Zuid-Nederlandsche Gewesten, zonder toestemming der Noordelijke geteekend." — *Het staats- en volkenregtelijk geschil* [1]) *waarin de Staten van Holland zich eenige jaren later, met den reeds genoemden Graaf* VAN SCHWARZBURG *gewikkeld zagen, wordt door de over en weder gewisselde stukken genoegzaam toegelicht.*

Middelen, waarmede de Staten van Holland betoonen, dat het Land en de ingezetenen van Holland in het agterwesen van den Wel Geboren Furst en Heere den Grave VAN ZWARTZBURGH, niet en zijn gehouden [2]).

In den eersten staat te premitteren, dat omme het gemeene Land en de ingezetenen van Holland te verbinden, eerst gerequireert werd het gemeen consent van de Edelen en de Steden van denselven Lande, daartoe staatsgewijse versogt en vergadert zynde.

Ten tweeden, dat het consent gedragen zynde, daarvan behoorlijke Brieven van Verband werden gepasseert, die bezegeld moeten werden met het groot Zegel secreete van Verbande van de Steden [3]).

---

1) KLÜBER, *Droit d. Gens moderne de l'Europe* § 142; en verg. den aldaar aangehaalden BYNKERSHOEK, *Quaest. Jur. Publ.*, L. II, C. VII. Zie voorts WHEATON, *Éléments du droit international* (1848) I, 229 suiv. (Sponsions-plein pouvoir et ratification).

2) *Register v. Holland* 17 Maart 1582. — Deze Memorie was bewerkt na ingenomen Advies van den Hoogen Raad (President TRESLONG en Mrs JOHAN V. BANCHEM, SEBASTIAAN V. LOOSEN, JOOST DE MENYN, Raden), door de Leden der Staten v. Holland ADRIAAN WENSEN en JOHAN V. OLDENBARNEVELT. (*Register* 15 Maart 1582. — De Advocaat BUYS was destijds afwezig, als ter Generaliteit gecommitteerd).

3) Z. wegens de Verzegelingen of Verbandbrieven, KLUIT, *Historie d. Hollandsche Staatsregering*, IV, 500 volg.

Welk zegel niet gebruikt en werd, dan by consente van de Burgemeesteren, Schepenen, Vroedschappen en andere het Corpus van de Steden respectivelijk representerende.

Desen gepremitteert zynde, staat voorts te letten, dat de Edelen en Steden van Holland niet alleen in het agterwesen van Syne Furstelijke Gen. haar niet en hebben by gemeen consent verbonden; maar dat syluiden, omme daartoe eenig consent te dragen niet en zyn versogt of verschreven geweest; en dat oversulks daarvan eenige Brieven van Verbande niet en zyn gepasseert, en consequentelijk met eenig regt niet geseid en mag worden, dat het gemeene Land, of de ingezetenen van Holland, daartoe zyn verbonden.

Sonder dat hiertegens doet, dat van wege Sijn Furstel. Genade wordt beweerd, dat de diensten daaruit het voorschreven agterwesen is gesproten, soowel voor den Lande en Ingezetenen van Holland is gedaan, als voor de andere Landen, en oversulks de Gedeputeerden van Holland, beneffens de Gedeputeerden van de andere Landen en Provinciën, de Obligatien op den name van de Provincien gemaakt, hebben onderteekent.

Want sooveel het eerste poinct aangaat, soo staat te letten, dat die van Holland en Zeeland, by advis en goeddunken van Sijne Princelyke Excellencie, omme verscheide merkelijke redenen, nooit geraden gevonden en hebben eenige gemeenschap van de lasten van den oorloge ofte andere saken, met de andere Provincien te maken.

Dat oversulks die van Holland en Zeeland, terstond nadat de Staten-Generaal tegens Don JOHAN in oorloge getreden zyn geweest, met deselve Staten-Generaal gehandeld en getracteert hebben op hetgene syuiden tot onderstant van denselven oorloge souden hebben te doen.

Te weten, dat syluiden op hare eigen kosten met behoorlyk guarnisoen souden besetten alle water- en andere steden van Holland en Zeeland; item, dat syluiden bovendien, tot haar eigen kosten souden onderhouden soovele schepen van oorloge, als by advise van S. Princel. Ecc. als Admiraal van de Zee, tot defensie van de binnenlandsche wateren, stroomen en rivieren, als tot zuiveringe van der Zee van noode soude wesen. Item, dat syluiden bovendien in de andere Provincien souden onderhouden 25 vendelen knegten en 100 ruiters.

Alle het welke die van Holland en Zeeland voldaan en agtervolgt hebben gehad, sonder dat de andere Landen daartoe de waarde *van eenen stuiver* hebben gegouden of gelden sullen.

Waartegens de andere Provincien op den name van den Eertzhertoge MATTHIAS, by de *Generale Staten* doen aannemen hebben soovele ruiteren en knegten, soo van dese, als van vreemde Landen, als haarluiden

goodgedagt heeft gehad, sonder dat sy op het aannemen van deselve, die van Holland eenigsins hebben aangesproken of gemoeyt.

En bekennende, dat die van Holland in het dragen van de lasten van den oorloge van haarluiden *gesepareert* waren, hebben in den jare 1578, als syluiden in het doen aannemen van veel duisend Duytsche en andere ruiteren en knegten haar Staat van Oorlog hadden vermeerdert, hetselve die van Holland te kennen gegeven, sustinerende, dat die van Holland in het reguard van dien meerder behoorden te dragen dan syluiden te voren hadden geconsenteert.

Waarop die van Holland en Zeeland hare voorgaande consenten ook vermeerdert, en boven de voorgaande lasten tot haren laste genomen hebben het onderhoud van een Regiment knegten onder den Colonel *Ysselstein* van ses vendelen; hebben nog tot het veroveren van de steden van *Campen* en *Deventer*, veel maanden onderhouden vijf vendelen knegten, en bovendien voor ettelijke maanden de Staten-Generaal in handen gesteld en laten volgen de Convoyen van Holland en Zeeland; welk consent by de voorsz. Generale Staten mede voor goed aangenomen en geaccepteert is geweest.

En omme de voorschreven lasten van den oorloge te vervallen, hebben de Staten van Holland by naast in soo en beswaarlyke lasten van Contributien gehouden, als sy gehouden waren geweest, ten tyde die van Holland en Zeeland de lasten van den oorloge alleen moesten dragen.

Hebbende eene vaste hope, dat de andere Provincien tot vervallinge van de lasten, bij haarluiden in het gemeen aangenomen, ook behoorlijke ordre stellen, en goede middelen van Contributie inwilligen souden.

En voorwaar, ingevalle syluiden tegens de lasten van Holland hun ten naasten in het contribueren hadden gelyk gemaakt, soo souden de middelen meer als genoeg zyn geweest, omme de lasten van den oorloge betaald, en het oorlog tot een goed einde gebragt te hebben. Want nadien die van Holland en Zeeland, niettegenstaande dat het meestendeel van de platte landen, en veel steden door den oorloge waren verwoest, en in grooten armoede en extremiteit gebragt, meer als honderd duisend guldens ter maand hebben gecontribueert; soo is wél te verstaan, dat de andere Landen en Provincien, die met den eersten genoeg in haar geheel waren contribuerende, behoorlijk tegens die van Holland de verdere lasten wel mogen dragen.

Soovele het tweede poinct belangt, te weten, dat de Obligatie van Sijne Furstel. Genade mede op den name van Holland is gemaakt, en by de Gedeputeerden van Holland onderteekent, — daar tegens staat te letten, dat de Staten van Holland in het maken en teekenen van de voorschreven Obligatien eenig consent niet en hebben gedragen, of omme sulks te doen, de Gedeputeerden eenige last of bevel gegeven.

Maar zijn wel expresselijk ter contrarie gelast geweest, dat sy haar wagten souden, van het minste of meeste voor die van Holland eenig consent tot sulke of gelijke lasten te dragen.

Soodat de Landen, of ingezetenen van Holland, niet verbonden en hebben mogen werden door de voorsz. Gedeputeerden in hetgene syluiden *sonder last*, ja *tegens haren last*, gedaan hebben gehad [1]).

En hadden de Staten van Holland wel gemeent, dat nademaal Syne Furstelijke Genade wel kennelijk was, dat de Gecommitteerden van Holland, in de Vergaderinge van de Staten-Generaal waren met last en procuratie gesonden, van deselve *exhibitie van hare procuratie* soude hebben versogt, daaruit S. F. G. wel soude verstaan hebben, dat sy niet gelast en waren omme sulke belofte en onderteekeninge te doen.

En ingevalle S. F. G. belieft hadde, de Staten van Holland van het passeren of teekenen van de voorsz. Obligatie te verwittigen, soo en souden de Staten niet nagelaten hebben S. F. G. van hetgene voorschreven is, wèl berigt te hebben, opdat S. F. G. daarna syne-saken hadde mogen rigten.

En gelooven de Staten van Holland niet, dat S. F. G. of eenige andere Fursten of Heeren, den Lande en ingezetenen van Holland, die soo getrouwelijk hen in het supporteren van de lasten van den Oorloge hebben gequeten, met soo onredelijke conditie, boven regt en reden soude willen beswaren; te weten dat sy, mits het teykenen van twee Gedeputeerden [2]), tegens haren last en bevel, in het verband van soo beswaarlijke schulden, daaruit consequentelijk de geheele ruïne [3]) van den voorz. Lande soude volgen, souden moeten treden; maar verhopen, dat S. F. G. de gelegentheid deser sake goedertierentlijk innesiende, daarvan die van Holland ontlast sal houden.

Bysonder, nademaal S. F. G. van de Landen en Provincien die in deselve schulden gehouden zyn, en oversulks daarvan een verdeelinge onder malkanderen gemaakt hebben gehad, en daarvan eenige Landen ook soo getrouwelijk in de gemeene defensie, als die van Holland, niet en hebben gequeten, syn agterwesen wel sal weten te bekomen.

Dese antwoorde en verklaringe is by de Gedeputeerden van de Staten S. F. G. den Grave van SWARTZBURG overgelevert.

1) Verg. BIJNKERSHOEK, t. a. p. *An valeat, quod Legatus egit contra arcanum mandatum?*

2) Jonkheer JOHAN VAN WOERDEN, Heer *tot Vliet* en DE BYE (DIRK JORISZ.).

3) De achterstand werd in het ingediend verzoek van den Graaf op negentien honderd duizend guldens begroot, »daarinne S. F. G. over de 90,000 tot sijnen laste hadde gefurneert." *Register van Holland* 24 Febr. 1582. In het Register van 31 Maart wordt de schuldvordering ten behoeve der ruiters gesteld op 1,076,358 ponden 7 schell. 6 deniers, en die des Graven op 533, 385 ponden 4 schell.

Antwoort van den Grave VAN SWARTZBURGH [1]).

Is op gisteren het antwoord van wege de Heeren Staten, by hare Gedeputeerden gedaan, vernomen, en daarbenevens de middelen, daarmede de HH. Staten toonen en bewijsen willen, dat het Land en ingezetenen van Holland in sulke myne afsonderlinge en wel aansiebesigte schulden niet souden verbonden zyn, verstaan.

Kan derwegen myn niet genoegsaam verwonderen, dat de HH. Staten voorgeven, dat tot verbindinge en verobligeringe des gemeene Lands en ingezetenen van Holland eerst noodig zy bewillinge en gemeene consent van de Edelen en Staten van denselven Lande, daartoe Staatsgewyse versogt en versamelt zynde, en daarna behoorlijke Brieven van Obligatie, bezegelt met den grooten zegelen van de Steden.

Soovele myn dat belangt, kan ik niet weten, wat de HH. Staten hierinne voor een gebruik houden, daarvan ik *justam ignorantiam* gehad, en myn niet gelegen was daarna te inquireren en te vernemen. Dewyle ik met goeden weten, den Heere Prince van ORANGE [2]), desgelijken de Generale Staten, daaronder de Gedeputeerden van Holland geweest, gehandelt en gesloten hebbe, en hebben de Gedeputeerden van Holland sulken Obligatie met de andere in het generaal, en ook in het particulier, onderteikent onder hun gegeven.

Daaromme ik, *boná fide procedendo* [3]), myn hebbe laten contenteren, sonder vorder te inquireren, wat bevel, magt en Commissie deselve Gedeputeerden van de HH. Staten van Holland hebben mogten, alsoo ik anders niet en meynde, dan dat sulks alles wel versproken, en in der HH. Staten Versamelinge getracteert en gesloten is geweest.

Hetwelk ook een groote diffidentie en misvertrouwen soude zyn, indien ik deselve Gedeputeerden in het particulier, voor alle de andere in de Generaliteit, na hare Commissiën en bevel hierinne soude hebben gevraagt; vertrouwende, dat der Heeren Staten Gedeputeerden Luiden met eere en van goeden verstande waren, en wel soo ervaren in sulke saken, dat sy niet buiten hare Commissiën treden, en hun Heeren sonder Commissie en bevel verbinden souden. Desgelyken soo syn de saken niet alsoo geschaffen, dat ik daarmede bedrogen soude zyn, en daardoor in groote schade, ja in verderf komen.

---

1) *Register van Holland*, 20 Maart 1582.

2) »Te meer, alsoo de sake by S. Furstel. Excell. (WILLEM I) van wege den Grave — werde gevordert en *gedreven*.” (op 8 September 1579. *Register v. Holl.* 25 April 1582).

3) Uit de verklaring van den Heer VAN VLIET (*Register* 25, 26 April) scheen te blijken, dat de Graaf »*niet sincere*” was te werk gegaan. Van het *protest* der Hollandsche Gedeputeerden ten dage der onderteekening van de obligatie, zoude hij kennis gedragen hebben.

Dan indien deselve Gedeputeerden hun selven vergrepen en meer gedaan hebben (daarvan ik niet en weet) dan na hare Commissie behoorde, weten de Heeren Staten wèl, dat, na Regten [1]), myn hetselve niet tot nadeel strekken kan.

Gelijk myn onbekent en onbewust is, in wat handelinge de HH. Staten van Holland en Zeeland de krijgslasten de eene tegens den anderen gehad hebben, en laat myn niet voorstaan, dat de Heere Prince van ORANGE deselve handelinge tot mynen nadeel duiden sal [2]).

En hebben de HH. Staten in allen gevalle wat sy uit kragte deser harer Obligatie, by derselver haarluider Gedeputeerden onderteekent, meer doen dan sy verbonden zyn, hetselve by alle de andere Provinciën en Generaliteit wederomme te verhalen.

Ik twijffele ook niet, de voornoemde Gedeputeerden hebben na haren schuldigen pligt van deselve Obligatie, en hare onderteikeninge, rapport gedaan.

Daarop de HH. Staten hebben stille geswegen, en van hare contrarie meyninge myn niet vernoegen laten. En hebben by alsulke stilswyginge dese Obligatie, by hare Gedeputeerden onderteikent, alsoo geconfirmeert, daardoor myn goed regt en actie wel gefundeert en bevestigt is.

Begeere derhalven, de HH. Staten willen de sake wyders bedenken en overwegen, en met myn handelinge vernemen, hoe andere Provinciën hebben gedaan. De saken sullen in het tracteren alsoo bevonden werden, dat de HH. Staten goed contentement werd geschien.

Als ik myn dan wil laten contenteren met ettelijken baren en gereeden gelde, en dat de HH. Staten ettelijke van myne schulden op haar overnemen, en dan ook myn eenige sekere jaarlijksche rente constitueren.

En dit alles tot dien einde, dat ik niet door myne goede assistentie en hulpe, die ik dese Landen bewesen hebbe, neffens het verstrekken alle myner Meublen, Vasseillen, Kleynodiën en juweelen, die alreede, overmits alsulke getrouwe diensten den Lande gedaan, verset, en daaraf eene merkelijke somme aan interest verloopen is, niet wyders in groote schade valle [3]), en tot mynder schade ten vylen pryse verkogt en uitgegeven werde.

En was onderteekent

G. G. SWARTZBURGH.

---

1) Het bevreemde ons niet, dat de Graaf zoo vaardig antwoordde en insgelijks regtsgronden gebruikte: zijn raadsman was Mr. DIDER. VAN DER NIEUBURGH (*Register v. Holland*, 24 Febr. 1582), oud-Ambassadeur en Lid van het Hof van Holland.

2) Inderdaad besloot men (12 April 1582) met SCHWARZBURG in minnelijk vergelijk te treden „in aansieninge (onder anderen) dat S. F. G. aan den Huise van NASSAU is geallieert," enz.

3) De Graaf had belooft „eenige juwelen en *cathelen*" op den 20 Maart te zullen doen lossen.

Debatt [1]).

De Staten van Holland gesien en gevisiteert hebbende het Geschrifte dat Sijne Furstel. Genade heeft over te leveren jegens de middelen S. F. G. overgelevert, waarbij deselve Staten bewysen, dat het gemeene Land en de ingezetenen van Holland in het agterwesen van S. F. G. niet en syn verbonden.

Hebben op hetselve Geschrifte, met behoorlijke reverentie, S. F. G. wel willen verklaren, dat alsoo syluiden by eede verpligt en verbonden zyn, het gemeene Land en de ingesetenen van Holland, in hare geregtigheid voor te staan, in haar luider vermogen niet en is, nog *tacite*, nog expresse, het agterwesen van S. F. G. tot laste van den voorsz. Lande en ingezetenen te agnosceren.

Bysonder, alsoo syluiden verstaan, dat deselve sake door consequentie van sulker importantie en prejuditie is, dat het grondelijken verderf van de voorsz. Landen, en de ingezetenen van dien, daaruit sonde volgen.

En konnen de Staten niet verstaan, tot haren nadeel te strekken, dat S. F. G. in het voorschreven Geschrifte seit, alsdat hy *justam ignorantiam* soude hebben van de maniere van Verband alhier te lande over het gemeene Land en de ingezetenen gebruikt, nogte ook van de last van de Gecommitteerden van die van Holland. Nademaal na Regten, diegene, die met een ander contraheert, weet, of behoort te weten de conditie van die gene daarmede hy contraheert.

En alsoo de Staten van Holland niet en twijfelen, of S. F. G. heeft *bonà fide* geprocedeert, soo konnen syluiden S. F. G. ook versekeren, dat haarluider meyninge nooit en is geweest, met S. F. G. of iemant anders op andere wyse dan ter goeder trouwe te handelen. Maar en konnen niet verstaan of het gene S. F. G. haarluiden voorhoudt, is te beswaarlijk voor den Lande, te weten, dat syluiden jegens haarluider geregtigheden, Privilegien en oude loffelijke gebruiken (voor de conservatie van dewelke sy Lyf en Goed in haar hand hebben gesteld) het gemeene Land en de ingezetenen van dien in een labyrinth van schulden souden stellen door het feit van eene of twee, die *sonder last, en directelijk tegens haren last*, volgende haarluider eigen bekentenisse, de Obligatie in questie hebben geteekent.

Te meer, nademaal de Staten voornoemt bewysen sullen, dat terstond nadat sulks tot haarluider kennisse gekomen is geweest, syluiden jegens de Staten-Generaal en haarluider Gecommitteerden expresselijk geprotes-

---

1) Wie zich de Conventie van 18—30 Aug. 1850 herinnert en de Handelingen der Staten-Generaal, die, met afkeuring der gesloten overeenkomst, tot de wet van 19 September 1852 (StBl. no. 179) betrekkelijk de *Russische schuld in Holland* hebben geleid, zal de uitvoerige mededeeling van het loffelijk *precedent* van 1582 niet overbodig achten.

teert hebben gehad, sulks geensints gestant te doen. Ende en souden ook niet nagelaten hebben, jegens deselve Gecommitteerden het uiterste regt gebruikt te hebben, ten ware deselve verklaart hadden, dat syluiden tot allen tyden souden betoonen, dat sy by sulke middelen tot het teikenen van de voorsz. Obligatie waren gebragt, dat het gemeene Land of de ingezetenen van Holland daardoor niet en souden lyden eenige schade.

Mits welke en andere S. F. G. het geheele agterwesen sonder eenige deugdelijke redenen van weigeringe of oppositie (gelijk die van Holland hebben) wel vermag te verhalen aan een of meer Provincien, die daarinne verbonden zyn; en tot vermeerderinge van de goede loffelijke reputatie van S. F. G. sal strekken, dat deselve S. F. G. de Landen en ingezetenen van Holland houdt voor ontlast van hetgene daarinne syluiden na Regten of redenen niet en zyn gehouden; soo bidden syluiden S. F. G., nader op de gelegentheid der saken na behooren te willen letten [1]).

Het voornoemde debath S. F. G. in geschrifte overgelevert zynde, en daarop eenig mondeling Verhaal gedaan, heeft S. F. G. daarmede geen contentement genomen, maar verklaart, sooverre sijne Brieven van Obligatie alhier van egeene waarde gehouden werden, hy andere Provincien wèl soude vinden, daar deselve van waarde sullen werden gehouden.

Verklaringe by den Grave VAN SWARTZBURG *de Staten gedaan soo hierna volgt.*

Wir GUNTHER by Godes genade der vier Graven des heiligen Roomschen Ryks [2]), Graaf zu SWARTZBURG, Heer zu ARNTSTAD, SONDERSHAUSEN, LENTENBERGH, etc. Doen te weten, dat wy in den loopenden jare 1582 in de maand van February, Ons in eigene Persoon gevonden hebben in Holland in *'s Gravenhage*, en aldaar aan de Ridderschap, Edelen en Gedeputeerden van de Steden van Holland, representerende de Staten van denselven Lande, Staatsgewyse vergadert, aangehouden, om te hebben betalinge van alsulke schulden als wy ten agteren zyn van onse

---

1) Verg. eene nadere Memorie (*Acte van verklaring en protest*) der Staten in het *Register* van 13 April 1582 (OLDENBARNEVELT was weder een der stellers). Men liet den Graaf vrij "jegens degenen die de Obligatie van S. F. G. hebben geteikent, by wegen van Regten of anders" te procederen.

2) Nog in den *Almanach de Gotha* van 1843, wordt de Vorst van SCHWARZBURG-SONDERSHAUSEN genoemd "l'un des quatre Comtes du Saint-Empire" (25 Dec. 1856). — De naam van GÜNTHER wordt van geslacht tot geslacht door de Leden van het Huis, zelfs vrouwelijke, gedragen.

diensten in de Nederlanden als Overste over drie duisend en drie honderd Duitsche ruiteren, eerst in den jare 1578 op de bestellinge van den Doorlugtigen, Hooggeboren Furst en Heere den Eertzhertoge MATTHIAS gedaan, daarvan by de Gedeputeerden van alle de Nederlandsche Provincien op den 3 September in den voorsz. jare onder haarluider signature, Brieven van Obligatie waren verleent en gepasseert [1]), om de betalinge van de voorsz. diensten by deselve Provincien een voor al, en al voor een gedaan te werden, en ook namaals andere Obligatien onder het groot zegel van de Generale Staten waren gegeven, en voorts van de diensten by ons en onsen lieven Neve PHILIPS, Grave van *Hohenlo*, Vrijheer van *Langenberg* etc. in den jare 1579 als Overste van 3300 Duitsche ruiteren gedaan; voor welke twee diensten de Staten van Holland voornoemt, beneffens de Staten van Zeeland, de steden van *Antwerpen* en *Utrecht* in het particulier bewilligt hebben hun te verbinden, volgende de Acte by ons daarvan vertoont; ende de voornoemde H. H. Staten van Holland door haarluider Gedeputeerden soo by monde als in geschrifte ons daartegens hebben geremonstreert, dat voor sooveel aangaat die eerste schuld, ter oorsake van de diensten van den jare 1578 *op de Commissie of bestellinge van den voorsz. Eertzhertoge* gedaan, en daarop den 3 September in den voorsz. jare een generale Obligatie, geteekent bij alle de Gedeputeerden van de Provincien is gepasseert, en namaals andere particuliere Obligatien *onder het zegel van de Generale Staten* verleden, syluiden *niet en verstonden daarvan in het alderminste in ons of iemand anders gehouden te zyn*, soo ten aansien dat de Landen van Holland in den voorsz. jare 1578, en daar vóór en na *geene gemeenschap nog nopende het Gouvernement, nog nopende de schulden van den Oorloge*, met de Landen van Braband en andere Provinciën, die den voornoemden Eertzhertoge als Gouverneur aangenomen hadden, en hebben gehad, maar hare lasten op haar selven gedragen, als ook dat de voorsz. Staten hun tot betalinge van de voorsz. schulden niet en hebben verbonden, of om eenig verband te doen versogt zyn geweest; en de Gedeputeerden van Holland, om sulke of gelijke Obligation te teekenen geen last of bevel en hebben gehad; Dat ook *met het Zeegele van de Generale Staten*, de Landen en de ingezetenen van Holland *niet verbonden en hebben mogen werden*, alsoo hetselve Zegel gemaakt en gebruikt is sonder haarluider bewillinge of consent. *Maar aangaande de diensten van den jare* 1579 [2]), bekenden de

---

1) Z. in DE JONGE, *Besluiten v. de Staten-Generaal*, II 130, 266, 291 de dienstaanbieding van den Graaf (8 Maart, 1 en 13 Mei 1577).

2) De dading met SCHWARZBURG schijnt bevorderd te zijn (verg. het *Register* 27 April 1582) door zijne opening van „eenige secrete saken daaraan dese Landen ten alderhoogsten is gelegen," en die slechts aan den Prins van ORANJE mogten worden medegedeeld. Hij verlangde een' eed van geheimhouding, daar hij verklaarde, „daaraan *lyven te depen-*

voorsz. Staten wèl, dat sy ter begeerte en instantie van onsen lieven Broeder den Doorlugtigen Hooggeb. Furst en Heere den Prince van ORANGE, etc., en de Staten-Generaal, *bewilligt en geconsenteert hebben* om haar voor den voorsz. dienste te verbinden, *onder behoorlijke belofte van indemniteit van de Generale Staten voornoemt*, en dat syluiden over sulks daarin gehouden waren. Dan alsoo mits de groote en beswaarlijke lasten van den jegenwoordigen langdurigen Oorloge, in het vermogen van de voorsz. Landen niet en is, ons daarvan met gereeden gelde vernoeginge en contentement te doen, zyn tevreden geweest, eensdeels met gereede penningen, eensdeels met renten, en eensdeels met landen, aan de voorsz. Landen vervallen ons te contenteren; wèlverstaande, dat Wy hun van de voorsz. schulden souden quiteren, en ook beloven, dat Wy voor Ons, onsen Erven en nakomelingen, of actie van ons verkrygende, den Lande of ingezetenen van Holland, nogte hare goederen, *tot geene plaatsen en souden molesteren van de voorsz. eerste schulden, daarin niet gehouden en zijn*

Soo is 't: Dat wy wel en rypelijk gelet hebbende op de redenen by de voornoemde Staten voorgewend, waarom syluiden in de schulden van de diensten in den voorsz. jare 1578 by ons en onse ruiteren gedaan, niet en zijn gehouden en ons daarop behoorlijk beraden, ende alles ondersogt hebbende soowel dat tot justificatie van onse intentie als der voorsz. Staten defensie mogte dienen [1]), bekent hebben en bekennen by desen, dat Wy die defensie van de Staten voornoemt, beroerende de voorsz. eerste schulden, *voor deugdelijk en wel gefundeerd houden;* belovende oversulks voor ons, onsen Erven en Nakomelingen, en actie van ons hebbende en verkrygende, tot geenen tyden of plaatsen den Lande of ingezetenen van Holland, of hare goederen ter oorsake van dien te sullen molesteren, inquieteren of beschadigen in eeniger manieren; maar houden henluiden — daarvan vry en ontlast: Bekennen voorts dat de Staten van Holland ons vernoegt en gecontenteert hebben van den voorsz. *lesten dienste gedaan in den voorschreven jare* 1579, enz. — Des ten oirkonde hebben wy onsen naam en Zeegele hier onder gesteld, den 15 Mey Anno 1582. (Volgt de eigenlijke *Quitantie* en specificatie van landerijen, renten en gelden).

---

deren." Hij zelf wees de personen aan, wien hij de zaken wilde openbaren; namelijk de Heeren VAN ASPEREN en VAN MATHENES, Mr. ADRIAAN WENSEN en GOVERT WILLEMSZ. BRASSER; de President TRESLONG en Mr. JAN V. BANCHEM (de twee laatste boven gemeld, als Leden van den Hoogen Raad). — Eene andere reden voor de Staten van Holland om den strijd niet langer voort te zetten, waren de voor 's Lands geldmiddelen, drukkende kosten van 's Graven verblijf. (Februarij-Mei 1582).

1) *Register v. Holland* 14 April 1582: "op de consultatie by hem met Geleerden daarvan gehouden."

BIJLAGE XXX.

Bladz. 110 volg. »De Markies D'HAVRÉ en ADOLF VAN MEETKERKE — bewerkers van het Tractaat van 7 Januarij 1578." -- *De Advocaat van Holland,* BUYS, *was hun door de Staten-Generaal te Brussel toegevoegd, maar nam geen deel aan het Gezantschap.*

Aan het Handschrift uit het Rijks-Archief, getiteld: Angletterre de A° 1576 tot A° 1580 *fol.* 33 *verso,* 34 *enz., ontleenen wij de volgende bewijzen.*

»Dudict Registre du VIIe de Septembre 1577. Resolu de donner pour assister à Monsr le Marquis DE HAVRECHT, le S^r DE BUYS, et DE MEETKERKE pour le faict d'Angleterre et envoier l'advis de Monsr le Prince D'ORENGE audict Marquis.

Lettre des Estatz Generaulx à Monseignr le Prince D'ORENGE.

MONSEIGNEUR,

Nous avons ce jourdhuy ouy le Rapport du Sr Baron DE BASSIGNY et Sr ROELANDT DE COURTEVILLE touchant l'envoy vers la Mat^é d'Angleterre et trouvons bon l'advis de V^re Ex^ce [1]. Nous avons bien voulu con-

---

1) Als Gezant (»Ambassadeur icy envoié de par Monseigneur le Prince D'ORANGES") bevond zich reeds in Engeland »*le S^r* DE FAMA." (Depêche van den Markies D'HAVRECH en van MEETKERKE uit Windsor, 28 Sept. 1577.) — Later noemt men hem DE FAMAZ. *Instruction* (der Staten-Generaal) *pour vous S^r* DE FAMAZ, *qu'envoyons presentement vers la Serenis^me Royne d'Angleterre* (8 Jan. 1578).

former à icelluy, ce que nous a faict escripre ceste afin que plaise à Vre Exce de incontinent mander Maistre PAUL BUYS pour se trouver à *Geertrudenberghe* après le Marquis DE HAVRECH pour promtement encheminer vers *Bruges*, là où se trouvera le Pensionnaire MEETKERKE, auquel avons à cest mesme effect escript. — Et quant aux aultres poinctz par ledict Baron DE BASSIGNY et Sr DE COURTEVILLE representez lá dessus, Resouldrons ayant eu l'advis de ceulx du Conseil de la guerre, dont en ferons part à Vre Exce. Et ne servant ceste à aultre fin

Prions Dieu avoir Vre Exce en sa saincte protection et garde. — De Bruxelles ce VIIe de Septembre 1577.

Voz bien affectionnez en service
Les Estatz Generaulx des Pays-Bas.

A Son Exce.

Van dezelfde aan den Markies DE HAVRECH [1]).

Monsr le Marcquis. Comme Monsr le Prince D'ORANGES ayant eu communication par le Baron DE BASSIGNIES et le Srs ROELAND DE COURTEVILLE de l'advis de Messrs du Conseil de la guerre sur aulcuns articles et entre aultres sur l'envoy de vostre personne vers la Reyne d'Angleterre; at trouvé convenir encoires qu'il s'asseure que n'eussions pour l'effect de vostre commission sceu choisir personnaige plus souffisant et capable, d'envoyer quant et vous le Seigneur ADOLF DE MEETKERKE, Eschevin et Receveur du terroir du Francq, avecq Mre PAUL BUYS audict Hollande, n'avons volu faillir vous envoier la presente pour par icelle vous requerir qu'il vous plaise retarder vostre departement jusques que ledict Sr BUYS vous viengne trouver pour conjoinctement pouvoir partir vers Sa Maté Reginale. Quant à DE MEETKERKE, il se tiendra prest à *Bruges*. Et ne servant la presente à aultre fin," — enz. (7 September 1577).

Brief van MEETKERKE *aan de Staten-Generaal* (*H. S. fol.* 40.)

Messeigneurs, Combien que les affaires publicques de mon office et particulieres, ausquelles pour ma longue absence et leur grande confusion,

---

1) CHARLES PHILIPPE DE CROY.

n'ay encoires sytost sceu mectre ordre, m'eussent peu legitimement excuser de faire le voiaige d'Angleterre avecq Monsr le Marquis de HAVRECH, toutesfois preferant le bien universel de ces pays et vostre bon plaisir au mien particulier, n'ay volu laisser d'obeir à vostre lettre du VIIe de ce mois que le S[r] DE HENNIN m'a apporté et suivre ledict Sr Marquis, lequel hier soir tard est arrivé en ceste ville, Estans prests pour ce matin passer vers *Dunckercke*, et y attendre le bon vent quy pour estre nord, est tout contraire. Mon dict S[r] le Marquis et moy prions qu'il vous plaise en diligence depescher sy ne l'avez faict, Maistre PAUL BUYS, Advocat des Estatz de Hollande, selon que audict Sr Marquis de bouche et à moy par vostre lettre avez promis, pour assister l'ung et l'aultre d'advis et conseil. De ma part ne fauldray m'emploier au faict de ma charge selon mon petit pouvoir" enz. (Uit Brugge 12 Sept. 1577).

In het *Rapport du Sr Marquis* DE HAVRECH *et* ADOLF DE MEETKERCKE *de leur Legation de par les Estatz Generaulx vers la Roine d'Angleterre, faict a Bruxelles le dernier de Decembre* 1577, is in den aanhef een beknopt verslag van het met WILLEM I gehouden overleg vóór de afreize naar Engeland. — »Suivant la charge qu'il vous a pleu me donner du dernier d'Aougst, je me suis incontinent transporté vers Monsr le Prince D'ORANGES à Ste *Gertrudenberghen.* Et apres luy avoir faict ouverture de mes depesches d'Angleterre et ouy sur tout son advis, y adjousta ce que luy sembloit estre plus à propoz pour parvenir à une bonne et fructueuse negociation et pour mieulx induire à ce Sa Mat[é] 1), Luy escripvist lettres par lesquelles il demonstroit emdammant la tres bonne union sienne et des Estatz de *Hollande* et *Zelande* avecq tout les aultres *Estatz Generaulx*, insistant grandement affin que Sa Mat[é] en ce besoing se demonstra favorable à noz pretensions et ne permist que fussions accablez du joug que l'ennemy nous preparoit beaucoup plus cruel et tirannicque que du passé; et mesmes ordonna au S[r] DE FAMA 2) (quy jà auparavant estoit traictant ses affaires en Angleterre) de se joindre à ma poursuite, et y faire tous debvoirs requis." — Van de toevoeging van BUYS is daar voorts niet meer de rede. — Het Berigt van D'HAVRECH en MEETKERKE behelst vele klagten van ELIZABETH over de heerschende tweespalt in Nederland, en over de miskenning te Brussel, van den Prins van ORANJE, die aldaar niet eens veilig was. (*Les raisons que peulvent empescher La Mat[é] de la Royne d'accorder à present les requestes que Luy ont esté representées par Monsieur le Marquis* DE HAVRECH *de la part des deniers et gens de guerre.*) Art. 5. »Pource que le Prince

1) ELIZABETH.

2) De naam wordt ook DE FAMARS en DE PHAMARS gespeld. De bedoelde Gezant was CHARLES DE LEVIN.

D'ORAINGES ne reside de tousiours à *Bruxelles*, où sa presence est bien fort requise pour mieulx addresser leurs affaires selon que la necessité du tempz requiert, et que son absence provient de là qu'il ne peult y estre assez asseuré pour sa personne." — Zij aarzelde niet te verklaren (Art. 9.), — »que defaillant le Prince D'ORAINGES (qu'on estime le plus souffisant) seul et unicq Seigneur entre eulx pour furnir l'estat de *General*, la cause seroit en dangier d'estre ruinée." — (Windsor, 20 November 1577).

BIJLAGE XXXI.

Bladz. 108, 117, 120 »*Hertog* CASIMIR *van de Paltz, door* ELIZABETH aangeprezen."

Uittreksel uit het Rapport du Sr DANIEL ROGERS 1), Ambassadeur de la Serenissme Royne d'Angleterre. (*H. S. Rijks-Archief* Angletterre de anno 1576—1580 *fol.* 85).

»Sa Maté a entendu par le Sieur BEUTERICH (lequel Monseigneur le Ducq CASIMIR auroit nouvellement depesché vers Sa Maté) que vous aviez recerché ledt Sr Ducq son Maistre de vous amener quelque nombre de cavaillerie et d'infanterie pour vostre secours et service 2). A quoy ledt Sr BEUTERICH a asseuré Sa Maté que mondt Sr le Ducq pouvoit estre aisement persuadé moyennant que vous luy donnassiez moyen de venir en ce pays avec tel nombre de gens de guerre qu'il appertient à sa reputation et seureté de sa personne, attendu que par cy-devant il a commandé à de belles et puissantes armées; joinct aussy que la Maison dont il est issu, le rang qu'il tient et ses vertuz meritent qu'il soit accompaigné d'une suffisante armée, estant Prince de telle qualité qu'il ne se doibt legierement hazarder ny se fier de forces quy ne soyent bonnes et grandes. Ce quy doibt estre bien et meurement consideré par ceulx quy peulvent juger combien le service d'ung tel Prince peult apporter de prouffict et d'advantage à ces pays, et quel malheur ce seroit si par faulte de chose à quoy on eust peu aisement pourveoir, il mesadvenoit en quelque sorte que ce fust à sa personne. — Et pourtant la Royne ma Maistresse cognoissant que par ceste voye de mon dit Sr le

---

1) Een vermaard Letterkundige en Staatsman, in menig Gezantschap met vrucht door ELIZABETH gebruikt, in 1590 overleden. *Leycester Correspondence*, p. 88, 326, 367, 383, 405, 485.

2) Z. over de geheele zaak, VAN REYD, (A. 1578) fol. 37—39. Hij noemt »Hertog CASIMIRS eerste Raet Doctor PETER PEUTERICK." Verg. *Groen van Prinsterer*, *Archives*, T. VII: 541, 543 »D. BEUTTERICH."

Ducq CASIMIR elle obvie à toutes les incommoditez quy en eussent peu arriver par aultre voye, et qu'elle peult par son moyen vous donner ung bon secours, veu mesmement qu'elle est bien advertie que vous avez traicté, et negotié avecq mond^{t} S^{r} le Duc, elle a estimé qu'il seroit tres expedient de le requerir qu'en lieu des forces que Sa Mat^{é} avoit deliberé de vous envoyer, il face une levée de cincq mille reytres et six mille Suisses, pour iceulx vous faire service soubz le commandement dud^{t} Sr Ducq. -- Et pour ce faire le plus promptement que faire se pourra, Sa Mat^{é} a promis aud^{t} Conseillier de mond^{t} S^{r} le Ducq de faire fournir à son Maistre au cas qu'il soit en ceste volunté, la somme de vingt mille livres monnoye d'Angleterre, m'ayant Sa Maté pour ceste fin mis entre mains les lettres et pouvoirs quy font de besoing pour le recouvrement de ladite somme. Et davantage luy a accordé ung aultre pareille somme de vingt mille livres à la place-monstre de son armée, laquelle elle entend que vous luy fournirez sur les cent mille livres que vous recepvrez en vertu des obligations que Sa Mat^{é} vous a promis par ses premiers contractz. Et neantmoingz la bonne volunté et affection que vous porte Sa Maté, n'est si estroictement renclose dans ces bornes que je n'aye bien exprès commandement de vous dire de sa part que s'il se trouve des difficultez [1]) quy puissent retarder l'effect de sa bonne volunté desorte que vous ne puissiez avoir receu lors de la monstre de l'armée dud^{t} Sr Ducq ny toute la somme de cent mille livres ny ceste somme de vingt mille livres qu'il sera besoing d'envoyer aud^{t} jour de monstre, à faulte de quoy il vous en pourroit advenir grand inconvenient, — qu'en ce cas Sa Maté pour subvenir à voz affaires et vous faire sentir par effect l'envie qu'elle a de vous aider et secourir de tous moyens, elle promect encores de delivrer aud^{t} Sr Ducq la d^{te} somme de vingt mille livres.

C'est là le moyen dont S. M. estime qu'il peult revenir le plus de prouffict et advantaige à voz affaires, veu la cognoissance qu'elle a de la vertu, prudence, prouesse et fidelité de mond^{t} S^{r} le Ducq CASIMIR [2]), lequel à la verité s'est tousiours comporté de telle façon que ceulx pour le secours desquelz il marchera, auront occasion de s'en promectre tout bon succes." — (Antwerpen, 16 Maart 1578).

1) VAN REYD fol. 38 volg. »Maer 't Enghelsche gelt quam lancksaem, met grooten achterdeel ende verloop in die reeckeninghe van de Staten ende in die ghemeene saeck, — weygherende CASIMIR te monsteren" enz.

2) Z. ook wegens dien Vorst en zijn bedrijf in latere jaren, de *Leycester Correspondence*, p. 49, 52, 306, 408, 421.

Sommaire des Articles proposez aux Srs des Estatz Generaulx du Pays-Bas au nom et de la part de la Serenissime Royne d'Angleterre par le Sr DAVIDSON, Ambassadeur resident et ordinaire ès dts pays le XXe de May 1578 [1]).

I.

Qu'il plaise à mes dts Srs des Estatz faire tenir audt Ambassadeur leur obligation en forme du project qu'il leur a communicqué pour les vingt mille livres sterlingz que Sa dte Maté leur a maintenant envoyées. Comme aussy de se contenter que la dte somme de vingt mille livres sterlingz soit remboursée des deniers quy seront les premiers levez sur les obligations de S. M. sur lesquelles son Commissaire GILPIN besoingne maintenant en Allemaigne.

II.

Que la dte somme soit employée pour le payement du Sr Ducq CASIMIR et ses forces, et consignée entre ses mains pour faire d'aultant plus advancher et haster les forces dudt Sr Ducq.

III.

Que les dts Srs des Estatz *s'obligeront de n'entrer en traicté ou communication de paix, surceance d'armes ou aultre capitulation quelconque — sans le consentement et advis dudt Sr Ducq* [2]). Comme aussy en tous aultres respectz ilz l'accepteront et traicteront comme s'il estoit *Prince Anglois*, *Lieutenant de S. M.* et ses forces, subjectz et vassaulx de sa dte Maté, et nommement en celluy poinct arresté et conclu entre S. M. et le Sr Marquis [3]) au nom des dts Srs des Estatz quy commenche *Praefectus et Generalis militum transmittendorum* etc. Et ce d'aultant plus que le dt Sr Ducq s'est embarcqué en ceste guerre [4]) *principallement à l'instance de sa dte Maté*.

1) H. S. van het Rijks-Archief, *Angletterre* fol. 114 verso.

2) VAN REYD fol. 38. »Hierop kompt CASIMIR, — met veel grooter ghetal — veellicht met verstandt van de Coningin, om te wesen Meester van 't spel."

3) D'HAVRÉ.

4) Z. brieven en klagten van CASIMIR bij GACHARD, *Corresp. de Guillaume le Taciturne*, IV. 99 suiv. (31 Oct. 1578); verg. ook p. 89 en volgg.

BIJLAGE XXXII.

Bladz. 118, 120. »Hertog van ALENÇON-ANJOU, Protecteur-Generaal." — *Krachtens evengemelden last, eischte* DAVISON *den* 20 *Mei* 1578 (*H. S. Rijks-Archief*, Angletterre *fol.* 115):

»Que les dts Srs des Estatz se *deporteront* de proceder plus avant en la negociation commenchée avecq Monsr le Ducq D'ALENÇON ou aulcuns ses Ministres ou Deputez jusques à la venue de quelques Srs de qualité que S. M. (ELIZABETH) a deliberé de brief envoyer par deça." — Wijders den 26 Mei 1578: »L'Ambassadeur d'Angleterre a remonstré diverses difficultez pour retarder la communication et conclusion avecq le Ducq D'ANJOU, dont l'on a requis le mectre par escript pour en respondre demain.

Les difficultez et ses demandes sont que la Royne ayant entendu que nous procedons à la conclusion avecq les Ambassadeurs de France, treuve fort estrange ceste communication, sans la respecter ou avoir esgard aux sinistres menées que nous menachent, et à la promesse faicte avecq S. M. La contrevenance de laquelle elle treuve de si maulvaise digestion que si ce n'estoit le respect de l'amour qu'elle leur porte et à leur Patrie et le soing que S. M. a de leur salut, nous serions non seullement descouraigez de proceder plus avant avecq eulx, mais aussy constrainct de prendre partie contraire. Et si nous faisons compte d'elle, de ne rien conclure avecq le Ducq D'ANJOU sans que ses Ambassadeurs qu'elle envoye, soyent oyz sur ce que convient pour le bien et secours de nous aultres.

Que si nous ne faisons compte de nostre promesse, elle est d'intention d'envoyer à CASIMIR affin qu'il ne passe oultre jusques à ce qu'il aura aultre advis d'elle.

Et aussy que les vingt mille livres sterlingz quy sont entre les mains de son Ambassadeur presentement en *Anvers*, ne nous soyent comptez.

Et pour mieulx estre asseuré de ce qu'est passé entre nous et les François, desire avoir copie des Capitulations faictes avecq eulx, signez par leur Secretaire.

Responce que font les Estatz — sur les difficultez touchant le traicté avecq Monsieur le Ducq D'ANJOU 1).

Les Ambassades envoyees vers S. M. et ce que par icelles at esté traicté demonstrent assez que les Estatz n'ont eu plus chier comme ilz n'ont encores que l'alliance *d'Angleterre*; d'aultant plus que Monsieur le Marquis DE HAVRECH à sa derniere Legation a par charge expresse des d^{ts} Estatz preadvisé S. M. du Traicté que se faisoit avecq les Ambassadeurs de Monsieur le Ducq D'ANJOU et les inconveniens qu'estoyent à la main si elle ne se determinoit et se resouldoit de se declairer ouvertement avecq eulx en certain brief jour à elle prefigé, sans avoir obtenu aulcune resolution finale; y joinct que les d^{ts} Estatz ont oultre cela faict advertence à l'Ambassadeur de la Royne estant en ceste ville d'Anvers dud^{t} Traicté, auquel ilz ont en certain article expressement comprins la Royne d'Angleterre, comme se pourra veoir par les Capitulations dont les Estatz sont prestz bailler la copie. En quoy se void clairement qu'ilz ont procedé de tout rondeur et sincerité et sans aulcune dissimulation, et que S. M. n'a occasion de se desgouster d'eulx veu le debvoir par eulx faict et le desir qu'ilz ont d'y continuer. Tellement qu'ilz seroyent marriz de veoir la moindre apparence que S. M. voulsist prendre aultre party que le leur; n'estant touteffois raisonnable que S. M. retarde la negociation avecq le Ducq D'ANJOU ou aultre si elle ne se declaire de vouloir favoriser et ayder ouvertement les d^{ts} Estatz contre leurs ennemiz en toute guerre deffensive; veuillans touteffois bien asseurer que jusques ores n'a encores rien esté conclu ny arresté avecq mond^{t} S^{r} le Ducq. Mais qu'on attend sa responce en cincq ou six jours pendant lesquelz esperons que les Ambassadeurs de S. M. pourront arriver pour de main commune conclure et arrester ce que sera trouvé le plus convenable pour le bien de l'ung et de l'aultre. Faict en Anvers en l'assamblée des Estatz Generaulx le XXIXme de May 1578.

Scherpzinnige aanmerkingen over de jaloezij van ELIZABETH die in hare Politiek jegens Frankrijk, vooral met betrekking tot de Nederlanden, sedert het begin van hare Regering tot het jaar 1585 doorstraalde, zal men bij den Hoogleeraar BEYERMAN vinden in zijn *Oldenbarneveld, de Staten van Holland en Leycester*, bl. 30—53. Inzonderheid verdient de

1) H. S. Rijks Archief, *Angletterre* fol. 117.

aandacht zekere brief in Augustus 1581 aan haren Gezant in Frankrijk Sir EDWARD STAFFORD [1]) geschreven, en uit *Wright*, *Queen* ELIZABETH *and her times*, vertaald (Bl. 34—37). — Doch de hoofdbron van kennis is aanwezig in twee Handschriften van het Rijks-Archief, het een getiteld *France* 1578, het ander *France Depesch. van A°.* 1579 *tot A°.* 1583. — De eerste in die Verzameling voorkomende brief van ANJOU aan WILLEM I, is gedagteekend uit Bergen in Henegouwen, 13 Julij 1578; die aan de Staten-Generaal gerigt, zijn ouder, namelijk van 27 Maart en 12 Junij van gemeld jaar. — Onder de belangrijke stukken dier Negotiatiën, merkt men op het *Verbal de Monsieur* DE BELLIEVRE, *Ambassadeur du Roy de France* (4 Aug. 1578); het *Sommaire des Raisons qu'ont meu les Estatz de passer oultre au Traicté encommenché avecq le Duc* D'ANJOU, *conformement l'advis de son Alteze et Conseil d'Estat;* voorts de Alliantie van 13 Aug. 1578 door de Heeren DE BUSSY, DE NEUFVILLE en DE MONDOUCET, Gezanten van den Hertog, gesloten met »les Prelatz, Nobles et Deputez des villes representans les Estatz Generaulx des Pays-Bas [2]).” Art. XXI bedingt de insluiting van ELIZABETH en andere Bondgenooten: »Pourveu qu'en icelluy Traicté — tous aultres Princes et Potentatz — seront comprins, quy auront donné assistence et secours aux dits Srs Estatz en ceste presente guerre, sçavoir *la S Royne d'Angleterre,* le Duc JEHAN CASIMIR, Conte Palatin, et aultres.”

1) Verg. deze *Inleiding* bl. 172 volg.
2) KLUIT, *Index Chronol.* no. 170.

BIJLAGE XXXIII.

Bladz. 121, 124, 157—160. — ALDEGONDE — *Worms* — Betrekkingen tot Duitschland. MARNIX reeds bij het leven van WILLEM I, door Holland koel bejegend. — *Den* 5 *April* 1578 *melden de Staten-Generaal uit Antwerpen aan hunnen Gezant bij* ELIZABETH, *den Markies* D'HAVRÉ.

»Le Sr de Ste ALDEGONDE et le S^r^ D'OYE [1]) l'ung des Deputez des Estatz de Gueldres sont envoyez en Allemaigne de la part de son Alteze (MATTHIAS) et de nous aultres pour eulx trouver à la Journée ou Diette Imperiale de *Worms*, que se tiendra le XIIe du present. D'aultre part les Barons DE FREZIN et D'AUBIGNY sont envoyez en France vers Monseigneur le Duc D'ALENÇON pour entendre de plus prez son intention touchant l'assistence qu'il nous promet, sans neantmoingz avoir quelque povoir de conclure ou arrester quelque chose sans communiquer le tout à nous aultres, pour en faire part à Sa Mat^é^ Reginale d'Angleterre. Davantaige, le Conte DE NIEUWENAER [2]) est nagueres depesché vers Sa Maté Imperiale, pour les causes que entendrez par l'Instruction d'icelluy S^r^ que vous sera de brief envoyée, vous envoyant celle des d^ts^ Srs de Ste ALDEGONDE et D'OYE [3])." In al dit heen- en wedertrekken van Gezanten der Staten-Generaal, mist men de tolken der *Hollandsche* Politiek, afkeerig van die veelal onvruchtbare en vernederende zendingen. Gelderland dacht anders en stemde op dit punt in met de meerderheid der Zui-

---

1) JOHAN VAN GENT, reeds in Februarij 1578 met NICASIUS DE SELLE ("le Docteur SILLE") naar Keulen afgevaardigd. BONDAM, *Verzamel. v. onuitg. stukken*, V. 172 volg.

2) *Register van Holland* 1 Junij 1582 (Aandeel in de kosten der Legatie van wege de *Generale Staten* aan den Keizer, "zonder getrokken te werden in consequentie van de andere schulden in de Generaliteit.")

3) H. S. (Rijks-Archief) *Angleterre* fol. 110 volg.

delijke Vergadering. — »Wij synnen, schrijft ALEX. BENTINCK aan de Regering van Arnhem, uit *Antwerpen* den 22 Mei 1578, aldaech verwachtende ALDEGONDA und dye Heer VAN OYEN, Ambassadeurs op den Ricksdach." En eene maand later, den 20 Junij: »Alsoe dye Heeren Gedeputierden weder gekommen syn van den Ricksdach van *Worms* und Heer van St ALDEGUNDE syn rapport aen dye Staten gedaen heeft, seyndt ick Ul. hyr dye Propositioen dye in *Latine* gedaen is, und het antwort van Keyserlicke Majesteit sampt Chur-ünd Fursten daerop gedaen [1])."

MARNIX heeft zelf naderhand de strekking van zijn' last bij den Rijksdag, vlugtig aangeduid in een Vertoog ten behoeve van ANJOU vervaardigd. In het bij GROEN VAN PRINSTERER, *Archives* T. VII. 492—500 afgedrukt *Discours sur la correspondence d'Alemaigne, exhibé à Son Alteze par le d[t] S[r]* DE Ste ALDEGONDE [2]), heet het onder anderen: »Que parapres les d[ts] Estatz se sont addressez a Son Alteze, et l'ont fort honorablement et instamment supplié, de vouloir prendre leurs affaires en main, et les garantir contre la tyrannie et oppression, remonstrans bien et au long tous les debvoirs et bons offices qu'ilz ont faict pour se reconcilier avecq leur Prince naturel le Roy d'Espaigne, et se tenir en la Maison *d'Austrice*. Pour lequel effect ilz ont mesmes choisy et prins ung Gouverneur non seullement de la mesme Maison (MATTHIAS), mais aussy frère de l'Empereur a present. Ce qu'ilz ont bien amplement et particulierement donné à entendre auxd[ts] S[es] Princes Electeurs, et aultres à la derniere diète qui se fit à *Worms*, là où ilz avoient envoié leurs Deputez a cest effect, avecq bien expresses protestations que s'il n'y estoit pourveu, que l'on ne trouvast estrange qu'ilz cerchassent secours partout où ilz en pourroient trouver."

Dat men reeds lang vóór den moord van WILLEM I, in Holland jegens ALDEGONDE weinig welwillendheid voedde, blijkt uit onderscheidene plaatsen der Staatsregisters, houdende afwijzing der verzoeken van 's Prinsen raadsman. — Kortheidshalve bepalen wij ons tot de Resolutie van Holland 11 April 1582: »Is geordonneert, dat den Heere van SINTE ALDEGONDE ordonnantie verleent sal werden ter somme van 1200 ponden van 40 grooten, over 12 maanden synder tractements, te betalen by den Ontfanger MIEROP binnen twee maanden eerstkomende uit de jegenwoordige contributiën, en dat deselve penningen betaald sullen worden, *sonder eenige protestatie van egeene vordere betalinge* diesaangaande te doen, overmits *de jegenwoordige gelegentheid* van der sake, *niettegenstaande voorgaande Resolutie*." Nog was het verraad van ANJOU niet uitgebroken, en vandaar ook deze, tamelijk gunstige beschikking van 14 December 1582. »Op

1) VAN HASSELT, *Stukken v. de Vaderl. Hist.* III. 335, 349.

2) H. S. van het Rijks-Archief, *France Depesch. van* A°. 1579 fol. 144 volgg.

het versoek van den Heere van S^t^. ALDEGONDE, omme *van die van Holland* te hebben betaling van duisend ponden op syn agterwesen van de reise in Vrankrijk, en van gelijken van GASPER VAN VOSBERGEN. Is hetselve *over de portie* van die van Holland geaccordeert betaald te werden uit de extraordinaris contributiën binnen den tijd van ses maanden; ende aangaande het verder versoek van den Heere van S^t^. ALDEGONDE, omme te hebben betalinge van 800 ponden over het verloop van agt maanden toegevoegder pensioen, is verklaart dat hetselve *silentio* alsnog gepreterieert sal werden." — En eindelijk op den 18 December 1582: »Is voorts geordonneert te schryven aan den voornoemden S^t^. ALDEGONDE dat de Staten denselven bedanken van de goede affectie en diensten, die den voornoemden ALDEGONDE tot nog toe die van Holland heeft bewesen, daartoe de Staten wel gaarne hadden gesien, dat het Tractement of Pensioen denselven eertijds gegunt, gecontinueert hadde mogen werden; maar alsoo de groote belastingen van den Lande van Holland, en de agterheden, daarinne de Landen zijn gevallen, veroorsaakt hebben dat eenige pensioenen in December 1581 ll. afgedaan zijn geweest, en onder anderen mede het pensioen van den voorn. ALDEGONDE, in aansieninge als voren *en dat mede denselven* ALDEGONDE *in dienste van de Generaliteit was getreden* 1), alhoewel daarna den voorn. ALDEGONDE nog eenige betalinge van deselve pensioenen is gedaan *op syn ernstig schrijvens*, nogtans egeene verdere betalinge diesaangaande vermogen te continueren; daaraf de Staten genoodsaakt zijn den voorn. ALDEGONDE te doen insinueren, en daar benevens te versoeken, dat deselve diesniettemin gelieve syne goede affectie, iever en dienste, in respecte van die van Holland te continueren." — En den 20 December ten slotte: »Aangaande den Heer van S^t^. ALDEGONDE, is alsnog verklaart ende geresolveert, dat *met alle beleefdheid* syn Tractement van 1200 guldens 's jaars sal worden afgeschreven, agtervolgende de minute hiervoren geregistreert. Nanoene dese missive gearresteert."

---

1) Als Lid van den Raad van State.

BIJLAGE XXXIV.

Bladz. 124, 148—150. Vredehandel te Keulen, zending van VAN DER MYLE eene vertooning. — *Immers de Prins van* ORANJE *stelde zich niets vruchtbaars van die bijeenkomst voor, en vreesde dat men door het uitzigt der beeindiging van den oorlog bekoord, zich in slaap zoude laten wiegen. Men leest in het H. S.* Angletterre *fol.* 119. (Poinctz rapportez par le Sr MEETKERCKE Conseillier du Conseil d'Estat le IIIe de Juillet 1578 en l'assemblée des Estatz Generaulx presents les Srs Prince D'ORENGES, Ducq D'ARSCHOT et ALDEGONDE de la communication tenue avecq les Ambassadeurs d'Angleterre):

»Premiers que Sa Maté Reginale (ELIZABETH) porte grand soing des affaires de pardeça signamment pour les mectre en repoz et pour nous mectre en une bonne paix si avant que fussions prestz d'y entendre.

Surquoy avoit esté representé par Monseigneur le Prince D'ORAINGES aux Ambassadeurs que le traicté de paix en ce tempz que toutes noz forces sont quasi prestes pourroit reculer le tout en arrière *et refroidir les bons couraiges.* Mesmes que la contribution commencheroit à cesser et en tout l'on procederoit plus flochement [1]) à la besoigñe, le soing de la guerre se negligeroit, comme aussy fortifications. Alleguant a propoz pour exemple que le traicté de paix encommenché à *Breda* causa tel refroidissement ès couraiges de ceulx d'Hollande et Zelande au faict et soing de la guerre en contributions et aultrement, que peu apres par negligeñce ilz perdirent les villes de *Schoonhove* et *Oudewatre* et furent bien deux à trois mois qu'ilz ne se peulrent bonnement s'y accommoder.

Et que pour faire la paix il estoit necessaire que Sa Mat^é nous furnist de son propre thresor les deniers comprins en ses obligations;" —

---

1) Lâchement.

en iets lager: »Bien entendu que si on trouvoit convenir de traicter la paix, *nous fissions toutes apprestes à la guerre.*" — Wel is waar, sloegen deze bedenkingen eigenlijk op den voorgestelden handel met DON JOAN, maar de zeer duidelijke verklaring betrekkelijk het punt der Godsdienst, sneed de mogelijkheid van een vergelijk op dit stuk te *Keulen* af [1]). »*Remectant le différent touchant l'exercice de la Religion* (lequel par ces troubles passées est venu si avant qu'il est *du tout impossible de le reduire sur l'anchien pied* sans une manifeste confusion de tout le pays et evident dangier d'une extreme ruyne et desolation) *à la decision des d^{ts} Estatz* pour y pourvoir selon que pour le plus grand bien et repoz *des Provinces respectivement* l'on trouvera convenir." — Desniettemin gaven de Staten-Generaal een jaar daarna, den 28 Junij 1579, aan Koningin ELIZABETH het volgend voorloopig Berigt van de zwevende Vredehandeling. (*Angletterre*, fol. 161). »Madame, Comme noz Deputez estans presentement à l'assamblée à *Couloigne* pour le faict de la paix, depuis le partement de l'Ambassadeur de V. M. sont esté si avant en communication avecq les Princes de l'Empire deleguez de Sa Mat^é Imperiale, que de leur avoir faict ouverture de l'Instruction pour le mesme faict de nostre part à eulx donnée, n'avons volu laisser d'en faire part à Vostre Seren^{me} Mat^é [2]), et quant à ceste envoier copie de la d^e Instruction, affin que V. M. puisse entendre nostre intention et cognoistre que ne desirons que de prester toute humble obeyssance au Roy Catholicque comme nostre Prince naturel, moyennant qu'il nous veuille accorder les raisonnables supplications et demandes par nos d^{ts} Deputez proposez à *Couloigne.* Lesquelz se trouveront (pour l'estat du pays et les conjonctures où icelluy se retrouve [3]) entierement necessaires, par où V. M. cognoistra qu'avons faict tous debvoirs de fidelz subjectz. Comme esperons aussy que Icelle ne fauldra d'avancher (ensuivant sa grande affection envers ces pays) en tout et partout l'effect des Articles de la d^{te} Instruction, où l'occasion se presentera. En oultre pour ne mancquer à l'obligation qu'avons avecq V. M., et pour tenir toute correspondence requise, envoyons quant à ceste copie des Articles de la part du Ducq de TERRA NOVA, par les d^{ts} Srs Princes deleguez au nom de Sa Mat^é Cath^e à nous Deputez proposez, avecq les copies de tout ce que de part et d'aultre, doiz la première entrée de la susd^e conference de

1) Protest der Staten van Holland in het *Register*, 25 Januarij 1580. Hiervoren bl. 150.

2) Een nader Berigt van het sedert verhandelde, zonden de Staten-Generaal aan ELIZABETH den 9 Augustus 1579. (Fol. 163).

3) De afval der Walen en de scheuring tusschen het Noorden en Zuiden, door de Unie van Utrecht in Januarij 1579 geopenbaard.

la paix, ait esté negotié. Et affin que V. M. pouvoit estre tant mieulx informée, avons faict dresser certain Inventaire des d^tes copies, pour plus facilement entendre l'ordre en la susd^e communication tenue. Ce que supplions qu'il plaise à V. M. estre prins des mains de ceulx quy ne desirent sinon de faire tout humble service à Icelle et tenir toute bonne correspondence. Et ne servant à aultre fin" enz. (uit Antwerpen 28 Junij 1579).

Op de herhaalde klagten der Koningin over wanbetaling, zond de Zuidelijke Staatsvergadering [1]) met hare verontschuldiging, deze mededeeling aangaande 's Lands inwendigen toestand en de diplomatische aangelegenheden.

»Madame, Nous avons receu les lettres qu'il a pleu à V. M. nous escripre du XXVIIIe du mois passé et par nous receues le VIIe du present, estans très marriz que à l'occasion des divisions et dissensions naguères survenues en ces pays de pardeça nous n'ayons eu moyen de si promptement satisfaire à noz obligations, à la descharge tant de V. M. (à laquelle nous recognoissons estre à jamais plus que très obligez pour tant de bienfaictz et faveurs qu'avons receuz par sa main) que des citoyens de Londres. Mais comme nous sommes presentement empeschez à dresser quelque aultre ordre et expedient pour en subvenir à noz affaires, aussy que sommes deliberez d'envoyer de brief vers V. M. quelque personnaige [2]), tant pour sur ce traicter avec Icelle, *que pour luy faire ouverture et ostension des bagues* que Icelle tient en son pouvoir pour son asseurance, affin quelle puisse le tout veoir et cognoistre qu'elle n'y peult rien perdre, nous supplions très-humblement qu'il plaise à V. M. temporizer en cest endroict jusques lors. Laquelle faveur nous collocquerons avec tant d'aultres dont sommes redebvables à V. M. avecq espoir de aulcunement les pouvoir deservir par tout service et mutuelle correspondence. Et confiant que ayant V. M. esgard à la disposition de noz affaires, mesmement que à nous ne tient que puissions parvenir à une seure et ferme paix, selon qu'il plaira à V. M. veoir par le double tant des Articles de la d^e paix, que de l'Instruction envoyée dernièrement à noz Deputez estans à *Couloigne* pour le faict de la d^e paix, Icelle sera servie de s'accommoder à nostre requeste et prière, et dont la supplions aultant humblement et affectueusement qu'il nous est aulcunement possible. Veuillant bien asseurer V. M. qu'elle ne fauldra jamais de

1) Men gelieve te letten op de verklaring der Staten van Holland (Bijlage XXIX, bl. 102), dat zij reeds in 1578 de gemeenschap met Brabant en andere Provincien, welke MATTHIAS als Gouverneur erkenden, hadden verbroken.

2) Die last werd daarna aan den koopman te Londen JOHAN DE RADEMAECKER opgedragen. (Brief der Staten-Generaal aan WALSINGHAM, aan RADEMAECKER en aan ELIZABETH zelve, Antwerpen 25 Januarij 1580).

rencontrer en nous une perpetuelle sincerité, affection et *servitude* [1]) de laquelle serons tousiours appareillez de la servir et obeyr en tout ce qu'il luy plaira nous commander. Que cognoiz l'Omnipotent auquel supplions après avoir presenté et offert à V. M. noz très humbles recommandations qu'il luy plaise" enz. (Antwerpen, 27 December 1579).

Inventaire des pièces allantz joinctz à la lettre que les Srs Estatz escripvent à la Serme Royne d'Angleterre, datée du XXVIIe de Decembre 1579 [2]).

Premierement cincq pièces attachées ensemble, assavoir la lettre des dts Srs Estatz à leurs Deputez à *Couloigne*, datée du 25e de Novembre [3]) 79; celles au Comte de SWARTZEMBERGH, Ambassadeur de la Maté Imple; celle aux Princes Electeurs ambedeux de pareille date; Les poinctz et Articles arrestez par les Estatz pour premunir et conclure la paix, et la secrète Instruction des dts Esatz sur ce servante; toutes les dtes pièces quotées par les lettres A. B. C. D. E.

Item six pièces attachées ensamble; le premier estant ung'extrait Verbal de Messieurs le Ducq D'ARSCHOT et aultres Deputez de Son Alteze (MATTHIAS) et Estatz Generaulx envoyez à *Couloigne* pour traicter lade paix entre le Roy Catholicque et les dts Estatz commenchant du premier de Novembre; l'Instruction des Srs Conseilliers ADOLF de MEETKERCKE, VAN DER MYLEN [4]) et le Sr DE CALDENBROECK pour se trouver vers les dts Estatz; une lettre de l'Empereur [5]) aux Deputez des dts Estatz à Couloigne du 24 de Novembre; la responce des dts Deputez au dt Empereur du 3e de Decembre [6]); la lettre des dts Deputez au Sr Ducq DE TERRA NOVA du second du dt Decembre et sa responce aus dts Deputez du 5e d'icelluy [7]) mois; les dtes pièces excepté le dt extrait, quotées par les lettres A. B. C. D. E.

---

1) Eene Italiaansche of Spaansche, niet *Nederlandsche* betuiging.

2) Z. bij VAN HASSELT, *Stukken voor de Vaderlandsche Hist.* IV. 164—169, een dergelijken Inventaris, loopende tot 7 September 1579, en de stukken behelzende door Jonkh. ADOLF VAN GOËR, Heer van *Caldenbroek*, een der Gezanten, uit Keulen naar Gelderland overgebragt.

3) Z. deze *Inleiding*, bl. 150.

4) *Acta Pacificationis*, p. 1: "ADRIANUS VAN DER MILEN, J. U. Doctor, et in Concilio Hollandiae Consiliarius."

5) Keizer RUDOLF, (uit Praag). *Acta Pacificationis*, p. 292 volg.

6) Verg. de *Acta Pacificationis* p. 295.

7) *Acta Pacificationis* p. 294 (uit *Bonn*, na het vertrek van TERRA NOVA): "Quamvis enim Coloniensis conventus sit finitus," enz.

Item trois pièces attaché ensemble et quotées par les lettres A. B. C. La première, la lettre des d[ts] Deputez à Couloigne aus d[ts] Srs Estatz du 15e du d[t] mois de Decembre; copie de la lettre de l'Empereur au Sr Ducq D'ARSCHOT, en date du 7e de Decembre; aultre du d[t] Empereur aux Srs Estatz Generaulx en date du 4e dud[t] mois 79.

Item cestuy Inventaire."

Opmerking verdient wat te Keulen nopens het gebruik der Latijnsche taal, als de officieel — diplomatische, was voorgevallen. — Aan het hoofd der Nederlandsche Gezanten was PHILIPS DE CROY, Hertog van AERSCHOT, geplaatst. Bij de vertooning der geloofsbrieven en bij het onderhoud met de Keizerlijke Commissarissen over de mededeeling der volmagten, had AERSCHOT zich van het *Fransch* bediend. -- In het Verslag dier eerste Conferentie op 8 Mei 1579 komt op dit punt het volgende voor [1]): »Sed cum Illustriss. Dux Arschotanus ipsemet ea Gallice elocutus fuisset, Domini Commissarii postulant, ut juxta morem Imperii, Legati Ordinum vel *Germanicè*, vel saltem *Latinè* posthac loqui velint: ea vero quae in scriptis exhiberent, non Germanicè, sed Latinè conciperent. Altero die rursus admonitio de eadem re illis domi, per quosdam Consiliarios facta est, qui petebant quoque *Latinè* sibi in scriptis ea exhiberi, quae praecedenti die a Domino Duce Gallice dicta et proposita erant. Legati Ordinum ex suis in Oratorem deligunt et ordinant Doctorem ALBADA, qui communi nomine ea quae unanimiter juxta instructionem suam deliberassent et conclusissent, proponeret, et ubi opus esset, in scriptum redigeret: quia tamen erant ex üs, qui ne *inferiorem* quidem linguam Germanicam intelligerent [2]), visum illis fuit non solum scribendo, sed et dicendo *Latina* lingua uti." — Tot hunnen Secretaris kozen de Nederlandsche Gezanten JOHAN DE KESSEL, wiens naam aan den voet der uit Keulen gevoerde briefwisseling gestadig wordt aangetroffen, onder anderen van de depêche waarin de aannemelijkheid der Spaansche voorstellen betoogd wordt. — »Partant, schreven de Gezanten den 20 Julij 1579, il vous plaira, Messieurs, visiter ces Articles, et les conferer tant avecq les premiers, que avecq nostre instruction et aultres pièces et signament considérer qu'il y en a plusieurs conformes à nostre instruction, et mesmes que par cest escript est absolutement approuvé et accepté la Pacification de Gand, l'Union et Edict perpetuel en tous leurs poincts et ar-

1) *Acta Pacificationis*, p. 8.

2) Bij VAN HASSELT, *Stukken v. de Vaderl. Hist.* IV. 96 (Depeche der Nederl. Gezanten aan de Staten Generaal 9 Mei 1579), leest men in de vertaling (*Translaet*): »mitsdien dat vuel van ons die *Hoegduitsche* tael niet en verstaen, te wyllen 't Francoys oder Latijn tracteren" enz.

ticles, et accordé que personne ne sera molesté ou inquieté à l'occasion des Placcarts, lesquelz demeureront suspendus jusque à ce que *cum consilio Ordinum* aultrement sera ordonné. Item que l'authorité du Roy sera limitée et restraincte aux termes du droict divin et humain, des priviléges, usances et coustumes du pays, ensamble de la Pacification de Gand, Union, Edict perpetuel [1]) et de ce traicté et quelques aultres changemens, que trouverez en iceulx articles avecq asseurance de la sortie de tous les estrangiers hors de tout le Pays-Bas, qui sont tous points principaulx. D'aultre costé fault bien considerer et examiner le IX, XII, XIII, XIV, XVI, XVII, XIX et quelques aultres Articles point du tout accordans à vostre intention; ensamble la denegation de l'exercice de la Religion au dehors de *Hollande* et *Selande*, tous de fort grand prix et importance, et les bien balancer ensamble. Parquoy combien que le tout n'est point conforme à vostre desir, touttesfois vous prions, Messieurs, meurement peser et examiner s'il ne vauldroit point mieulx de s'accommoder au plus près à ces offres, que de continuer ceste guerre tant calamiteuse, cruelle et hazardeuse, veu la necessité du temps, les maulx indicibles que amaine la guerre, la separation et alienation de plusieurs villes, Provinces et personnaiges, faulte de deniers, chiefs, munitions et d'aultres moyens, ruyne et devastation de plusieurs quartiers principaulx, et le peu d'ordre et accord qu'il y a l'estat present. Y joinct que lesd. Princes Commissaires Imperiaulx ont opinion, que le Roy faict et offre par les d. Articles tout ce que en raison ses subjects peuvent demander, et plus qu'on pourroit pretendre en vertu de la *Religions-Fried* d'Allemaigne. Si la paix se rompt ceste fois, il n'y a apparence de jamais y parvenir," enz. [2]).

---

1) Protest van Holland en Zeeland tegen die Unie en Edict. (*Register* 15 Mei 1579. Hiervoren bl. 149).

2) VAN HASSELT, IV. 141 volg. Over de verschillende zienswijze der Protestantsche en der Katholijke Nederlandsche Gezanten, verg. GROEN V. PRINSTERER, *Archives*, T. VII, 38 suiv. en acht Brieven van ALBADA (bij GABBEMA, *Epist. Illustr. et Clar. Vir.* p. 557—583) aan de Staten van Friesland (2 Junij 1579 — 28 Mei 1580).

BIJLAGE XXXV.

Bladz. 121, 164 *volgg.* Betrekkingen met Portugal. *Vertoog van* PIERRE D'OR *aan de Staten-Generaal*, 3 *Sept.* 1583, *bij* GROEN V. PRINSTERER, Archives *T. VIII.* 252 (*verg. met T. VII.* 190 suiv.):

»Sa Majesté m'a commandé de vous prier de sa part, Messieurs, qu'il vous plaise lui assister d'une armée semblable à celle que vous aviez dressé l'année passé pour son secours, d'aultant que, avec cela et les moiens qu'il tire de la France, que le Roy et la Royne-mère (KATHARINA DE MEDICI) luy donne, il pourroit facillement entrer en son Royaulme de *Portugal*, et en chasser les Espaignolz, ses ennemiz et les vostres, à la grande confusion et ruyne du Roy de Castille et advanchement des affaires de S. M. et vostres, qui est ce que vous debvez désirer le plus, pourceque de la ruyne de vostre ennemy dépend vostre repos et tranquillité. Donc je vous prieray, Messieurs, que, si le secours que S. M. vous demande a lieu, et que ce soit chose que vous pouvez faire, qu'il vous plaise le mettre bientost par effect, afin que les belles occasions qu'il a ne se perdent, et si vous ne le pouvez faire, qu'il vous plaise le déclarer librement, afin que ces desseingz ne soient par ce moien retardez."

BIJLAGE XXXVI.

Bladz. 124, 145—154 *volgg.* Handel van WILLEM I en ALDEGONDE met ANJOU over de Souvereiniteit. — Tractaat van Bordeaux. *Aan het H. S. Rijks-Archief* France Depesch. van A°. 1579 tot A°. 1583 *fol.* 49 *volgg. ontleenen wij ter opheldering van den gang der Negotiatie, de volgende uittreksels in verband met hetgeen in de* Verh. en Onuitg. Stukken *van wijlen den Archivaris* DE JONGE I. 106—126 *is medegedeeld, — en laatstelijk door* GACHARD, Corresp. de Guillaume le Taciturne, *IV.* 421—472 1).

Extraict dud[t] Regist[re] (der Resolutien van de Staten-Generaal) de l'onziesme dud[t] mois de Janvier 1580.

Le pourject des Articles pour traicter avecq Monseigneur le Ducq D'ANJOU, serat communicqué à Son Ex[ce] (WILLEM I).

Aultre du 13e d'icelluy mois et an.

Les lettres qui s'envoieront à Monseigneur le Ducq D'ANJOU seront communicquees à Son Ex[ce] par les Conseillier d'Estat LEONINUS et HESSELS, pour leur Rapport oy estre arrestees.

Du mesme jour et an.

S'est faict lecture des poinctz et Articles concernant le Traicté qui se pourrat faire avecq Monseigneur le Ducq D'ANJOU et s'en feront copies pour les Provinces respectivement.

1) Het Tractaat den 19 September 1580 te *Plessis les Tours* gesloten, werd den 23 Januarij 1581 te *Bordeaux* bekrachtigd en wederzijds bezworen GACHARD p. 470: "En conformité de quoy, le lendemain, que fut le 23e fut faict le serment bien solemnel de part et d'aultre, entre les mains dudict Garde-seaulx LA RENYE, après préalable lecture qu'il fit des articles," enz.

Articles conceuz par Monseigneur le Prince d'Oranges, et les Deputez de Messieurs les Estatz Generaulx, sur lesquelz soubz le bon plaisir des Provinces, on pourroit traicter avecq Monseigneur le Ducq D'ANJOU [1]).

Ascavoir. Que les alliances anchiennes de la Maison de *Bourgoigne*, et nommement avecq le Royaulme *d'Angleterre*, demeureront fermes, sans que pour le Traicté present y ait aulcun changement; et mesmes seront entretenuz le 5e et 6e Articles faict avecq Son Alteze au mois d'Aougst 1578 concernant les alliances y mentionnées [2]).

Que le Roy de France son frère declairera le Roy d'Espaigne pour ennemy, et luy commencera la guerre par mer et par terre, ou bien donnera à son frère les moiens souffisans de la faire durant ceste guerre.

Que le Royaulme de France, et ces pays demoureront à jamais alliez, faisant la guerre contre tous ceulx desquelz l'ung et l'aultre viendroit à estre assailly. Bien entendu touteffois que ces pays ne pourront jamais estre joinctz à la Couronne de France, ains demoureront soubz leurs loix, coutumes [3]), droictz, usances, et privileges anchiens, et les conditions icy specifiees.

Son Alteze promectra d'entretenir la Religion et *Religionsvrede* en ces pays en tel estat comme elles sont presentement, et nommement, ès pays de Brabant, Flandres, Geldre, Utrecht, Frize, Overyssel, Groeningen, Trent et Twent, et que de la part de Son Alteze rien ne sera changé ny innové.

Hollande et Zelande demoureront mesmement au faict de la Religion et aultrement comme elles sont presentement [4]).

Et en general S. A. ne permectra poinct que personne soit recerché ou enquis en sa maison, ou aultrement inquieté pour le faict de la Religion, ores qu'il fist exercice d'icelle *hors desdtes Provinces*, prenant les ungs et les aultres en sa protection.

---

1) Verg. het eindverdrag met ANJOU geratificeerd te Delft 30 Dec. 1580, bij VAN DE WATER, *Groot Utrechtsch Placaatboek*, I. 69 volgg.

2) De Nederduitsche tekst dier Artikelen bij KLUIT, *Inwijingsrede* over de Afzwering van PHILIPS, Bijlage H. bl. 103 spreekt van de Alliantiën met Engeland, "ende dat daerenboven in dit jegenwoordich Tractaet sullen begrepen worden het Rycke, den Coninck van Navarre, Schotlant, van Deenemercken ende Sweden, de Hantsteden, de Keurfursten van den Rycke ende den Hertoge van Cleve met hun geconfedereerde, mitsgaders — den Hertoch CASIMIR" enz.

3) Er staat *communes*. Bij KLUIT t. a. p. *costuymen*.

4) KLUIT t. a. p. bl. 105. "Hollandt ende Zeelandt zullen namentlyck blyven in 't stuck van de Religie ende andersins sulcx als die jegenwoirdelyk zyn." Door ANJOU zonder veel tegenspraak bewilligd. Verg. bij GACHARD p. 450 het Rapport van MARNIX c. s.

S. A. aura pour Conseil d'Estat, ceulx que les Provinces luy ordonneront, ausquels n'assisteront aulcuns François, *sinon ung ou deulx* par consentement des Provinces [1]).

S. A. estant par decha, aura *les principaux officiers de sa maison* [2]) de ceulx de ces pays, et quant aux aultres pourra prendre telz qu'il luy plaira, à condition touteffois que la pluspart des gentilzhommes seront de ce pays. — Quand le temps escherra, qu'il fauldra pourveoir aux Gouvernements des Provinces et places fortes, et aux principales offices de la Province, seront nommez trois par ceulx de la d^e Province, desquelz S. A. en choisira l'ung.

Que tous gens de guerre estrangiers, tant François, qu'aultres, seront tenuz de sortir du Pays quand les Provinces le requireront.

Que ces Pays demoureront *en proprieté* à S. A., et à ses hoirs masles legittimes procreez de luy, lesquelz venans à defaillir, sera en la puissance des Estatz du Pays d'en eslire ung aultre. Bien entendu que les alliances entre la France, Angleterre et ces Pays demoureront en leur enthier. Et en cas que S. A. auroit deux enfans, sera au choix des Estatz de prendre le puisné, en cas que l'aisné vient à succession de la Couronne de France.

S. A. entretiendra aux Provinces les anchiens Traictéz, droictz, Privileges, franchises, libertéz et usaiges, *et mesme l'Union d'Utrecht* [3]).

S. A. ratifiera tout ce qu'a esté ordonné et conferé parci-devant par Monseigneur l'Archiducq (MATTHIAS) et par les Estats.

Les domaines du Roy seront mis en la possession de S. A. en l'estat qu'ilz se trouvent à present pour en disposer selon son bon plaisir et les faire deservir par telz qu'il luy plaira, moiennant qu'ilz soient naturelz du Pays.

Il se contentera desd^ts domaines, sans qu'il puisse lever ou asseoir aulcuns deniers extraordinaires, sans le consentement des Estatz, suivant leurs privileges anchiennes.

Les Estatz durant ceste guerre, luy furniront par an deux millions quatre cens mille florins. Sur quoy fera la guerre telle qu'il sera trouvé mieulx convenir pour le bien du pays. Et seront d'iceulx deniers paiez et entretenuz par les Provinces respectivement les garnisons des villes, et aultres gens de guerre du Pays tant de cheval que de pied.

La repartition des d^ts deniers se fera selon que les d^ts pays seront joinctz.

---

1) Lang bestreden. GACHARD p. 447 suiv.

2) Niet zonder warmte betwist. GACHARD p. 449.

3) In het Tractaat, Art. VI: „ende mede die Unie van Utrecht, *voor soo veel die niet nadelig en zullen zyn desen tegenwoordigen Tractate.*" — Dit voorbehoud had ANJOU zelf gemaakt. Zie bij GACHARD p. 444 het Rapport van MARNIX c s.

Il commectra en son absence sur les trouppes françoises ung Chief aggreable aux Estatz.

Il ne pourra mectre aulcuns François ou estrangiers en garnison aux villes ou places fortes, sans le consentement de la Province où la place est.

Mais pour pourveoir aux necessitez des gens de guerre seront ordonnez par les Provinces places commodes pour refreschir et hyverner les compagnies en cas de besoing.

Il ne pourra faire aulcun Accord avecq le Roy d'Espaigne ou les Provinces et places *desunies* ny aultres, sinon avecq advis, contentement et adveu des Provinces qui l'auront receu.

Bien entendu que les Provinces, villes et places qui se vouldront renger à la Generalité, seront receuz et admis avecq les aultres en ce Traicté.

Et quant à celles qui seront prinses par force, S. A. en ordonnera par l'advis des Estatz, ainsy que par leur commun consentement sera trouvé convenir.

S. A. fera le serment solemnel et accoustumé en chascune Province, pardessus le general serment à faire aux Estatz de l'observation de ce Traicté.

S. A. assemblera tous les ans les Estatz Generaulx une fois, pour disposer et ordonner sur les occurrences concernans le bien du Pays et entretènement des privilèges d'icelluy. Oultre ce que les d^ts Estatsz suivant leurs anchiens privilèges, auront puissance de s'assembler 1) toutes et quantesfois qu'ilz trouveront convenir tant en general qu'en particulier.

S. A. tiendra sa residence par deça; et en cas que pour *urgente necessité* 2) il se absentast pour ung temps commectra quelqu'un en sa place qui soit aggréable et advoué par les Estatz.

Et en cas que S. A. contrevenoit ced^t Traicté 3) en aucuns poinctz d'icelluy, sera en la puissance des Estatz de prendre ung aultre Prince, suyvant les termes de la Joyeuse Entrée de Brabant.

Et au reste, puisque Monseigneur l'Archiduc d'Austrice, aiant esté appellé pardeça, s'y est fidélement emploié et acquicté, selon tous ses promesses, sera advisé par les Pays, ensamble avecq le d^t Sr Duc D'ANJOU ou celluy qui sera de sa part, par quelz meilleurs moiens on pourroit donner au d^t Sr Archiducq toute raisonnable satisfaction et contentement.

---

1) De raadslieden van den Hertog merkten aan, »que ce seroit une avanie et confusion, s'il estoit licite, à tous propos, aux Estatz de faire des assemblées."

2) Rapport bij GACHARD p. 446: »En quoy nous avons declaré que cela se debvoit entendre *ex aequo et bono*."

3) Dit beding werd door den Hertog en die van zijnen Rade heftig bestreden. »Mais nous y avons persisté — puisque c'estoit ung anchien privilége, mesmes la base et fondement de toutes noz libertez et privilèges, dont le peuple seroit jaloux sur toutes aultres choses" enz. (GACHARD p. 456).

Besluiten der Staten-Generaal, 28 *Junij* 1580 [1]).

„Pour se transporter vers Monseigneur le Ducq D'ANJOU de la part des Estats, sont denommez les Srs D'ALDEGONDE, D'OHAIN, HESSELS, FRANCHOIS DE PROVIN, TAYAERT, NOËL DE CARON, ASPRE et VOSBERGE; lesquelz par commun advis dresseront leur Instruction, estant lade denomination faicte suivant l'advis de Son Excellence."

Instruction pour les Sieurs PHLe DE MARNICX, Sr. de St. ALDEGONDE, Conseillier du Conseil d'Estat, JEHAN HINCKART Sr. D'OHAIN, le Docteur ANDRIEU HESSELS, Conseillier et Greffier des Estatz de Brabant, FRANCHOIS DE PROVINS, Sr. DE LAVENBOURCH, Premier Eschevin des Parchons de la ville de Gand, JACQUES TAYAERT, Premier Conseillier et Pensionnaire de lade ville de Gand, NOËL DE CARON, Bourgmre du paÿs et terroir du Francq, et le Sr. GASPAR VOSBERGEN, Grand Bailly de la ville et port de la Vere.

I.

Premiers presenteront à S. A. les tres humbles recommandations de Messieurs les Estatz, le remerciant de la bonne affection et zele qu'il luy a pleu monstrer si magnanimement à la conservation de leur Estat en general et particulier, ainsi que tant par ses lettres, que les Remonstrances de son Ambassadeur le Seigneur D'ESPRUNEAULX, il a donné des tesmoignaiges tres manifestes et fermes asseurances.

II.

Supplieront S. A. de vouloir constamment en ce continuer et correspondre à l'espoir et expectation de ces pays, qui est, que par son moien ilz seront delivrez des oppressions, tirannies et desbordements des Espaignolz, Malcontents, et aultres ennemiz, maintenuz et conservez en corps, biens, loix et privileges, avecq offre de très humble service à faire à S. A. par les dts Estatz à toutes occasions, et selon tous leurs moiens.

III.

Declaireront amplement et par le menu les raisons, qui ont esmeu les dts Estatz de mectre en termes de changement de Prince, à sçavoir

---

1) Fol. 58 verso.

les excès commis par le Roy d'Espaigne et les siens, leurs intollerables cruaultez et infractions faictes des loix, privileges, louables coustumes, et libertez des pays, avecq barbares eversions des anciennes polices, commencées depuis la venue du Duc D'ALVA et apres journellement augmentees de plus en plus par les successeurs, sans aulcune esperance de remede ny redressement, comme par les Actes de la negociation de paix passez tant en ce pays qu'à Cologne, et aultre part par l'espace de trois ans continuelz, il appert manifestement, dont aussy ilz feront bien ample recit.

IV.

Et encoires que a cause de cè que dessus ilz eussent pièça tres justes raisons pour reprendre les erres de ce que parcidevant a été traicté avecq S. A., si est-ce que l'importance d'ung tel affaire, qui requiert consentement des communes et meure deliberation de conseil, la fidelité de ceulx du pays envers leurs Princes tant notoire, l'attente d'une bonne et asseurée paix et reconciliation, ensamble la diversité des humeurs, loix, privileges et polices d'iceulx pays, les ont retardez jusques à present.

V.

Ilz prieront S. A. de ne trouver cela mauvais, ains excuser leurs dilayz et longueurs, pour les difficultez susd[tes] et aultres traverses, artifices et empeschemens des ennemiz et malveuillans, practiquez soubz main au contraire.

VI.

Esperans doncques que S. A. demourant en sa bonne volunté precedente, l'issue de ceste negociation sera tant plus fructueuse, ferme et vaillable, qu'elle a esté plus longuement, legitimement et meurement deliberée, ilz luy rapporteront qui s'est passé sur ce faict ausd[ts] Estatz assamblez en ceste ville, et notamment les Resolutions des Provinces de Brabant, Flandres, *Hollande*, *Zelande*, Malines, *Frize et Ommelandes* prinses sur les Articles et conditions conceues, soubz le bon adveu des Provinces, et depuis à S. A. communicquées par les Deputez des *Quatre membres de Flandres*, pour acheminer et preparer l'affaire, à quoy de cela icy on se refere.

VII.

Après l'exhibition de leur Commission et povoir ilz presenteront à S. A. lesd[ts] Articles, comme en conformité des rapportz et aucthorizations des Deputez des Provinces susd[tes], ilz sont changez, estenduz et redressez.

I.

VIII.

Supplieront que le bon plaisir de S. A. soit de les accepter, et pour ne perdre l'occasion par longueurs et procrastinations, sur iceulx bientost declairer son intention, affin que les pays susd[ts] selon ce s'en puissent reigler.

IX.

Et pour les faire trouver bon à sa d[e] Alteze, remonstreront qu'en iceulx n'y a nulle exorbitance ny nouvelleté, ains qu'ilz sont fort raisonnables et equitables, comme estans fondez sur les droictz et privileges du pays, voires beaucoup plus doulx et moderez, que ceulx qui furent approuvez par le Roy de Pouloigne. (HENDRIK III (*Valois*).

X.

Luy mectront en avant l'honneur et louange que c'est à ung Prince de commander à des pays si bien policez, et des subjectz, qui de tout temps, sont accoustumez de se comporter si moderement et fidelement envers leurs Seigneurs.

XI.

En gardant lesquelz Privileges ou bien les augmentant, le Prince s'acquiert la bienveuillance de ce peuple, et quant et quant les moiens de s'agrandir, et attirer les aultres peuples à son obeissance, ainsy que l'exemple de la Maison de Bourgoigne pardeça a très-bien demonstré, qui des petitz commencemens a prins des accroissemens si grandz.

XII.

Si au cincquiesme Article S. A. desire estre plainement informée *du dispositif de l'Union d'Utrecht,* lesd[ts] Deputez luy pourront declairer le contenu d'icelle.

XIII.

Au 9e Art[le] insisteront à ce que *nulz estrangiers soient admis au Conseil d'Estat*, et allegueront sur ce les considerations qui meuvent les Estatz. Ce neantmoins s'ilz voient que cela ne se puisse obtenir, ilz se pourront eslargir et adjouster ceste clause: »*ausquelz n'assisteront aulcuns estrangiers François, ny aultres, sinon ung ou deulx du consentement des[des] Provinces, et aggreables à icelles.*"

XIV.

Sur le 15 Art[le] ilz demanderont que le Roy de France se vueille

obliger à la conjoncture, a sçavoir de faire la guerre et donner à son Frère des moiens souffisans. Et en cas de difficulté, condescendront à l'alternative, »*saulf que S. M. speciffie les moiens qu'il donnera à son Frère.*" Et entrans en estroicte et serieuse conference avecq S. A. luy remonstreront combien qu'il importe tant pour sa grandeur, que la conservation de ce pays, qu'icelle considère de près les moiens qu'icelle pourra fournir pour le maintiènement d'icelluy; et avecq ce le rendront memoratif des promesses et asseurances tant de fois faictes par son Ambassadeur. Pour à quoy satisfaire selon la concurrence presente, requierreront que S. A. les vueille assister soit par les moiens du Roy et les siennes de dix mille pietons, et trois mille chevaulx paiez et entretenuz, et pour persuader S. M. à se declairer en faveur de ce Traicté, luy alleguerront les commoditez reciprocques que de l'alliance du Royaulme de France et de ce pays on doibt attendre.

XV.

Quant aux moiens par les Estatz presentez au 18e Artle de deux millions quatre cens mille florins de quarante groz monnoie de Flandres par an, en cas que S. A. demande somme plus grande, lesdts Deputez declaireront qu'ilz ont ferme espoir que les Provinces voians la necessité demander davantaige, et qu'ilz seront à ce requis, s'eslargiront facilement jusques à trois millions.

XVI.

Finalement, si tous les susdts Artles ne soient aggreez par S. A., ains qu'il pleust à icelle en proposer d'aultres, ou bien changer ou rejecter la substance, (qui fut d'importance) d'aulcuns d'iceulx, lesdts Deputez seront chargez de ce en advertir lesdtes Provinces.

XVII.

Mais s'il pleust à S A. les accepter et promectre l'accomplissement d'iceulx, aiant les moiens à ce requis prestz et à la main, en tel cas les Provinces de Brabant, Flandres, Hollande, Zelande, Malines, Frize, et Ommelandes, aucthorisent lesdts Deputez de traicter sur les Articles conceuz [1]). Sauf que ceulx de Brabant, pour quelques difficultez qui

1) In de Acte van 10 Junij 1581, waarbij de handel der Gezanten met ANJOU door de Staten-Generaal te *Amsterdam* werd goedgekeurd, komen alleen die Gewesten met name voor, en wordt van *Gelderland*, *Utrecht* en *Overijssel* gezwegen. — Bij Resolutie van 20 Julij 1581 bewilligden de Staten van *Holland* hun aandeel in de kosten van het Gezantschap, begroot op de som van 40,000 ponden van 40 grooten. Verg. in het *Register* van 21 October — 10 November 1590, de brieven van constitutie van losrenten ten behoeve van MARNIX en van Mr. ANDRIES HESSELS VAN DINTER, fol. 563 volg.

ne sont encoires esclarcies par aulcuns de leurs membres, requièrent que avant qu'on prenne finale conclusion, en leur regard on leur face rapport. Et ce neantmoins declairent lesd[ts] de Brabant qu'ilz ne se separeront des Provinces qui concluront ains que de brief ilz vuyderont lesd[tes] difficultez, dont ilz advertiront en diligence les Deputez susd[ts].— Ainsi faict et arresté en l'assamblée desd[ts] Estatz en Anvers le XII[e] d'Aougst XV[c] quatrevingtz (1580).

De in vorenstaand Berigtschrift gemelde Gezanten *de Provins* en *Caron*, waren, met bewilliging der Staten-Generaal, reeds in Mei 1580 door de vier Leden van *Vlaanderen* tot den Hertog afgevaardigd. (Z. hunne depêche uit *Tours*, 7 Junij 1580. H. S. fol. 55, 56.)

ALDEGONDE aan WILLEM I.

»Monseigneur, Nous avons à louer grandement nostre bon Dieu, de ce qu'il Luy a pleu benir tellement nostre Legation que ce jourd'huy 19e de ce mois 1) nous avons achevé nostre negociation. Et l'a Son Alteze signée comme nous avons de nostre costé au nom des Estatz. Bien est vray que nous Luy avons declaré *la restriction* de ceulx de Brabant, et mesmes Luy avons faict inspection et lecture de nostre Instruction. Neantmoings partie pour veoir la promesse qu'ilz font laquelle nous avons ratifiée de ne se separer des Provinces qui concluront et quant et quant l'espoir que nous avons d'en brief recepvoir plain pouvoir d'eux suivant la promesse de Vostre Ex[ce], partie pour le pouvoir monstrer au Roy, Il a desiré que le signassions *simplement et generalement*, y adjoustant au narré de la conclusion et signature que le faisions suyvant nostre pouvoir et Instructions, et nous promectant (en cas que avant que le Roy eut faict sa declaration, nous n'eussions receu ledict plain pouvoir) qu'il nous donneroit attestation et acte que Luy avons monstrée et ouverte nostre Instruction. Car toute nostre conclusion s'est faicte à charge qu'il satisfera à la promesse sur le XVe et XVIe Articles, ainsy que Vostre Ex[ce] verra par la copie quy va cy-joincte. Il reste doncq seullement de costé icy que le Roy se declare, ce que Son Alteze nous a asseuré qu'il fera; je dis *par signature et par les effectz;*

---

1) Uit *Tours*, 19 September 1580. Bij den Heer GROEN V. PRINSTERER, *Archives*, 1ère Série T. VII. 400 wordt de dagteekening van het Tractaat op 29 September gesteld; vermoedelijk eene drukfeil.

et certes toutes les apparences en sont fort grandes. Car desia il a remis le faict de la guerre entre les mains de Son Alteze, Laquelle parte apres demain vers Champigny, et de là vers le Poictou, pour approcher les Deputez, et mesmes le Roy de *Navarre*, lequel le viendra rencontrer pour conclure le paix. Et d'aultre part le Mareschal *de Cossé* (si la fiebvre qui l'a saisy ne l'empesche) parte demain vers la Court pour y faire embarcquer le Roy, lequel a depuis naguaires envoié aultres huyct cens soldatz d'eslite en *Portugal*, en attendant que la principalle armée de 4000 hommes s'appreste. Et de ce costé-là il reste (car si bien n'est la chose plus revocable en façon quelconque) qu'on se resolve et à bon escient de obmectre doresenavant toutes tergiversations, et le recepvoir comme ung Prince *qui nous est envoié de Dieu* pour nostre secours et delivrance, et qui a la plus grande envie du monde pour executer par les effectz ce qu'il a promis. Et si je ne me trompe plus que je ne fis oncques en homme vivant, il le fera avecq la grace de Dieu. Surtout il fault (dont nous supplions Vre Exce très-humblement; et moy en particulier, comme son très humble et très-affectionné serviteur L'en supplie de tout mon coeur) que Vre Exce desengaige nostre foy; faisant parler ceulx de *Brabant* ung mesme langaige avecq les aultres. Le mesme en est de ceulx de *Gueldres* et de *Overyssel*. Pourtant nous supplions derechef Vre Exce y vouloir emploier tout son credict et authorité. Car si je ne m'abuse, icy gist nostre delivrance, et nous avons les moiens à la main pour à jamais nous rethirer de l'importable joug espaignol, et de remectre nostre patrie en son ancienne fleur et prosperité, *moyennant que nous ne rejettions la grace que Dieu nous presente,* ains que nous en usions avecq gratitude et prudence."

(24 *September* 1580 [1])).

»Nous avons obtenu de Son Alteze ung acte signé tesmoignant que Luy avons faict exhibition et inspection de nostre Instruction, et notamment du dernier Article touchant ladicte restriction, affin que si ceulx de Brabant ne sont encoires conjoinctz avecq les aultres Provinces, ilz entendent que nous n'avons en rien passé nostre commission, aiantz donné à entendre à Son Alteze, et mesmes au Garde des Seaulx et

1) Dit uittreksel en de onmiddellijk voorgaande brief van MARNIX aan den Prins van ORANJE (van 19 September 1580), ontbreken in de *Archives* van den Heer GROEN V. PRINSTERER; niet ALDEGONDE's depêche van 1 December 1580 (T. VII. 444). Ook is die van 17 December gedeeltelijk gedrukt (T. VII. 461—463) Verg. H. S. Rijks Archief fol. 108—109 verso.

aultres de Son Conseil que nostre Instruction et pouvoir estoit ainsy restrainct. Ce neantmoins il est nullement expedient qu'ilz proposent à l'advenir aulcunes nouvelles conditions, ou qu'ilz se tiennent plus longtemps separez des aultres, ains fault necessairement qu'à par et à plat ilz se conjoignent ensamble." — (H. S. Rijks-Archief fol. 79 en verso).

ALDEGONDE's *verhouding tot zijne Ambtgenooten blijkt uit het volgend schrijven.*

»Messieurs. Hier au soir est venu le Capitaine BOUFFART present porteur avecq un pacquet de lettres, dont une partie estoit à moy en particulier, quelques-unes en generales. Lesquelles je me suys enhardy d'ouvrir pour les communicquer à Son. Alteze si besoing estoit. Je le vous envoie avecq celles qui s'adressent en particulier à l'ung et à l'autre. Je vous ay escript de Champigny. Depuis n'est arrivé rien de nouveau. Sinon que nous esperons, que le Roy de Navarre viendra au devant de Son Alteze, mais ce ne sera sitost que desirons, à cause qu'il est encoires esloigné. La Royne à grande paine pourra venir. S. A. part demain de bon matin de ce lieu *l'Esignay* où elle arriva ce soir. Et pour ne servir ceste à aultre fin, je prieray Dieu vous donner enz. — (1 October 1580).

L'entièrement à vous faire service
Collègue et Confrère Signé
Ph^les DE MARNICX.

A Messieurs
Messieurs les Deputez des Estatz du Pays Bas vers Son Alteze estans presentement à Tours 1).

1) H. S. Fol. 84. Een tweede brief van ALDEGONDE aan zijne Ambtgenooten, uit *Jarnac* 8 Oct. 1580 vindt men fol. 86 verso: een derde van 15 (niet 25) October, is door den Heer GROEN V. PRINSTERER, *Archives* VII. 410 uitgegeven.

BIJLAGE XXXVII.

Bladz. 138—144. JOACHIM ORTEIL. Register 30 *Mei* 1582 (Resol. v. Consideratie ten tijde van J. DE WITT, *fol.* 167 *volg.*)

»Zyn den Staten voorgelesen, ende by hen gehouden voor gearresteert, de Commissie en Brieven, die denselven als *Agent-Generaal van wegen die van Hollandt ende Zeelandt,* sullen worden medegegeven [1]."

Commissie.

A tous ceux qui ces presentes lettres verront ou oirront, salut. — Comme pour certaines bonnes considérations tant au regard de la Majesté d'Angleterre que pour l'entretenement de l'ancienne, bonne et mutuelle correspondance que de tout temps a esté aux commerces, negotiations et trafiques entre ses subjets, et ceux du pays d'Hollande, les Estatz de Hollande ont trouvé convenable et necessaire d'envoyer devers Sa Majesté quelque personne asseurée, pour estre, et se tenir avec bon contentement de Sa Majesté en la Court et Royaume d'Angleterre, comme *Agent ordinaire et general des Estats et Pays d'Hollande* [2], par moyen et intervention duquel tous differents et questions survenantes, d'une part et d'autre pourroyent estre ostez et assopis, ensemble les affaires des Estats, ou habitans d'Hollande par delà conduicts comme il appertient; pour ce est-il, que lesdits Estats se confians entiérement en la preud'hommie, experience, fidelité et discretion du Sr JOACHIM ORTEIL, ont requis et commis requirent, et commettent plainement par cestes, ledit ORTEIL, luy donnant charge expresse, et mandement

1) Zie voorts *Register* 3 Julij 1582 wegens ORTEIL'S briefwisseling met den Secretais der Staten v. Holland COENRAAD DE RECHTERE, zijne bezoldiging enz.

2) Daarentegen werd ORTEIL, op zijn schrijven van 15 October 1583 (Verg. *Register* van 7 Dec. 1583) de verzekering gegeven, dat Mr. JACOB YEMANTS nooit last noch Commissie van de Staten van Holland ontvangen had, om iets voor hen in Engeland te verrigten.

special pour et au nom de ceux d'Hollande, comme leur Agent susdit, se transporter et tenir à la Court et Royaume d'Anglcterre, au bon plaisir de Sa Majesté et illec sur les lettres de faveur, addresse et credence du très-illustre Prince D'ORAIGNE etc. et desdits Estats vers sadite Majesté, faire tels debvoirs et fidels offices que les affaires de ceux d'Hollande susdit puissent estre recommandez, advancés, justifiez et les habitans dudit pays patrocinez, assistez et soubstenus en leur bon droict, ou besoing sera, le tout à l'honneur et service de Sa Majesté, à l'augmentation de l'ancienne amitié et trafique, et dissipation de toutes querelles, controverses, et mauvaises intelligences, qui entre les subjects dudit Roy. aume, et ces Provinces peuvent estre introduictz, suscitez et engendrez, ou qui encores y pouroyent survenir, en oultre faire tout ce qu'à un bon et fidele Agent-General en tel cas convient. Donné à la Haye soubs le seau desdits Estatz le 30 de May 1582.

Lettre à la Reyne 1).

Madame, Nous ne doubtons aulcunement que Vostre Majesté ne soit fort bien asseurée du zèle et singuliere devotion qu'avons tousjours porté à l'endroict d'icelle, et le respect qu'avons eu à la grandeur, et authorité de V. M. Neantmoins pour en rendre plus ample tesmoignage et declaration; aussi pour avoir doresenavant aulcune personne par le moyen duquel les differents survenants entre les subjects de V. M. et les gens d'Hollande, sur le faict de leurs commerces mutuels et train de marchandise puissent estre tant mieux moyennez et assopis, et par consequence toute ancienne amitié et bienveuillance reciproquement entretenue, ce que par ledit ne se pourroit faire si commodement, avons trouvé non moings expedient que necessaire d'envoyer devers V. M. le Sr JOACHIM ORTEIL, luy ayant en premier lieu donné charge de baiser tres humblement les mains de V. M. de nostre part, et l'asseurer du grand desir qu'avons de continuer en la devotion qu'avons par cy-devant porté à icelle, et portons encores presentement, et de resider avec la bonne grace et plaisir de V. M. en sa Cour et Royaume, comme nostre Agent General; à l'occasion de quoy supplions très-humblement V. M., qu'il luy plaise, l'accepter pour tel et tenir en sa Royale protection, en luy donnant avec foy entiere benigne audience quantes fois besoing sera, de remonstrer aulcune chose à V. M. de nostre part en sa qualité susdite, soit pour le publicq ou quelque particulier, ne faisant doubte que sa presence servira grandement à representer à l'endroict de V. M. nostre affection singuliere, et son industrie et dexterité, tant à maintenir l'entrecours

1) Geloofsbrief.

de la traffique respectivement qu'à demesler plusieurs controverses qui s'engendrent souventefois par quelque malentendu d'un costé et d'aultre. Et sur ce après avoir présenté à V. M. Royale nos très-humbles recommandations et services, supplions le Createur Eternel, Madame, de prosperer V. M. en ses haults et heroïques desirs, et luy donner vie très heureuse et longue. Escript à La Haye le vingtiéme de Iuillet 1582.

A Messeigneurs BOURGLEY et WALSINGEN [1]), et a chacun d'eux à part.

Nous avons trouvé bon d'envoyer vers la Majesté de la Reine Sr JOACHIM ORTEIL, pour service et pour ci-après resider et hanter [2]) en s Cour et Roiaume d'Angleterre de nostre part comme nostre Agent-Generaal, esperans par moyen de lui, au contentement de Sa Majesté, obvier aux difficultés et differents, qui souventefois entreviennent entre les sujets de S. M. et les habitans d'Hollande à cause des trafiques et entrecours de marchandise, lesquelles conviennent estre moyennees par la dexterité d'homme de qualité, par faute duquel elles s'augmentent plusieurs fois, à la diminution et interruption de l'ancienne, bonne et amiable correspondence que doit (comme nous desirons devers tous) entre les sujets et habitans susdits reciproquement estre entretenue et continuée. C'est pour ce que nous asseurans entierement de la faveur, que Vostre Seigneurie nous porte, et de sa bonne volonté en nostre endroit, avons ordonné au dit ORTEIL, de vous faire la reverence en nostre nom. Si supplions V. S. lui vouloir donner toute addresse, assistence et credit, toutes les fois qu'il aura recours vers icelle, soit pour conduire à bonne fin quelques affaires publiques auprès de Sa Majesté et son Conseil, ou autres particuliers; ensemble de lui faire pourvoir de tel saufconduit et sauvegarde, qu'il conviendra pour exercer sa dite charge sans aucune molestation; asseurans V. S. que de toutes faveurs, qu'avons receu ci-devant, et de celles qu'il lui plaira faire presentement audit ORTEIL, nous en serons très-obligez, avec desir singulier de les meriter en tout et partout que l'occasion se presentera pour lui faire agreable service, etc. (*Register*, 30 Mei 1582). — Bij Resolutie van 23 Aug. 1584 werd ORTEIL's jaarwedde van 2400 ponden van 40 grooten, tot 3000 gelijke ponden verhoogd.

---

1) BURLEIGH, WALSINGHAM. Deze heet WALSINGEN *Register* 25 April 1584.

2) Er staat *hauter*.

BIJLAGE XXXVIII.

Bl. 163. »Kamergerigt te Spiers." — *Merkwaardig is en van verscher dagteekening* (27 *Januarij* 1590) *de* Procuratie van de Staten-Generaal op eenige Procureurs binnen Spiers, *met eenige andere stukken te vinden in het* Register van Holland, 24 *Januarij* 1590 [1]).

De Staten-Generaal der Vereenigde Nederlandsche Provinciën, allen dengenen, die desen jegenwoordigen sullen sien of hooren lesen, salut. *Doen te weten:* dat wij geconstitueert en magtig gemaakt hebben, constitueren en maken magtig mits desen den Erentfeste ende Hooggeleerde D. LAURENS WILTHELM, LAURENS VOMELIUS [2]), der Regten Doctoren, en PHILIPS SERBLIN, der Regten Licentiaten, absent als present, te samen en elks van hen in het bysonder, om in onsen name en van onsent wegen te compareren in het Kamergerigt tot *Spiers*, en voorts alomme elders daar hetselve van noode wesen sal, en aldaar in den processe by JOHAN PLETTENBURG [3]) en andere Ritmeesteren geintenteert of alsnog te intenteren tegen HENDRIK WITZE, Burger tot *Bremen*, om te mogen komen

---

1) In het na te melden geschrift van den Heer TADAMA is melding gemaakt van de jongste *vervolgingen* van Nederlanders voor het Kamergerigt in 1561, 1563—1567 (bl. 160 volg.).

2) Bij den Heer TADAMA, *Gesch. v. het Veemgerigt, en van het latere Duitsche Rijkskamergerigt*, komt bl. 157 de Assessor *Cyprianus Stapert Wommelius* voor.

3) Overste Luitenant van den Graaf van NIEUWENAER, MEURS enz. met wien de Staten-Generaal waren overeengekomen, dat tot zekerheid der tweede maand soldij van te werven *maar niet gemonsterde* ruiters, eene som van *f* 51,292—7 st. te Bremen zoude worden gedeponeerd, en welke genoemde WITZE den 25 Julij 1587 in ontvang had genomen. — Van die gelden wenschten de Staten van *Holland* 7000 ponden van 40 grooten aan eenige schippers en reeders te *Bremen* uit te betalen. Z. t. a. p. de volmagt op den Secretaris der stad *Bremen* DANIEL BIJSTERVELT.

tot de ligtinge van alsulke penningen als van onsentwegen onder hem zyn geconsigneert, voor denselven HENDRIK WITZE te intervenieren, de sake aan te nemen ende hem uit den processe te doen, of ten minste hem van onsentwegen in denselven processe voor ons interest te voegen, en voorts te procederen volgende de laatste retroacten van dien; en tot dien einde hen te funderen Procureurs, te litiscontesteren, alle dagen en termynen van regten daarin te observeren, te concluderen en regt te begeeren, sententie diffinitive of interlocutoir te hooren pronuncieren; daaraf en van alle andere grieven en beswaarnissen te appelleren; indien het nood zij, een of meer Procureur of Procureurs in haarluider stede te stellen, substitueren, deselve of andere gelimiteerde magt hebbende die hen hierboven gegeven en verleent is; en voorts meer allesins anders daarin te doen des wy selver souden mogen doen, alomme present en voor oogen wesende, alwaar het ook soo dat de saken breeder en speciaalder bevel behoefden dan voorschreven staat. Beloovende in goeden trouwe te houden voor goed, vast en van waarde alle hetgene wes (by) de voorschreven Gemagtigde, haar substituut of substituten in hetgene des voorschreven is, eenigsins gedaan of van onsentwege voort gekeert sal worden. — Des t' oirkonde enz. Actum 27 Januarij 1590." — Als Advocaat werd in het geding verlangd ALBADA.

BIJLAGE XXXIX.

Bladz. 171, 177, 179, 184, 217. »Aanbieding der Souvereiniteit aan HENDRIK III." — *De Kanselier van Gelderland* ELBERTUS, (*niet gelijk* DE FLASSAN *schrijft*, EGBERT) LEONINUS, *trad bij die gelegenheid, als spreker op. Z. een deel van zijne Aanspraak bij* DE FLASSAN, Hist. de la Diplomatie française, *II.* 105 *suiv.* (13 *Febr.* 1585). — LEONINUS *heeft wegens dit diplomatisch bedrijf het volgende aangestipt* [1]).

»Post obitum Principis ad subeundam Legationem Gallicanam cum aliis invitus sum extrusus, et in obeundâ dictâ Legatione multa habui incommoda, et instante urgenteque majore parte collegarum orationem habui ad Regem, et verba feci in communicationibus super delato Principatu Belgii habitis, et quamquam Rex praeventus studiis et armis *Guisianorum* se excusaret pro illo tempore a suscipiendo delato Principatu et defensione Belgii, satis tamen manifestam demonstrationem propensae voluntatis indicabat, ita ut apud me ex illo tempore dubium non fuerit, quin prima quaque occasione in nostras partes declinaret, et Hispanis adversaretur; id quod etiam fiebat probabile, quia cum posset nos hortando ad pacem et intercedendo pro reconciliatione summam gratiam inire, et Belgii Provincias ad pacem commovere, nullum prorsus de pace sermonem adhibuit, sed a Regina Angliae suppetias petendas admonuit, et ita nos dimisit donatâ unicuique catenâ aureâ (die wij niet souden gehad hebben [2])

---

1) Verg. DELPRAT t. a. p. in NIJHOFF'S *Biidragen*.

2) Deze woorden zetten eenigen klem bij de »note manifeste d' ambition et *avarice*," welke in een Brusselsch vertoog van 1577 den toenmaligen Hoogleeraar LEONINUS wordt aangewreven (Z. KERVIJN *de Volkaersbeke* en DIEGERICK, *Docum. histor. inéd.* II. 455): »Est aussy notoire par quelle importunité le Docteur LEONINUS s'est *ingeré* aux affaires publicques — ayant negligé sa profession ordinaire à Louvain," enz. — Doch men zie de deugden van den Staatsman blootgelegd in de *Lofrede op* ELB. LEONINUS *door* J. P. VAN CAPPELLE.

indien ik niet twee der mede-Gesanten (de andere ten eenemael onwillig synde) daertoe gebragt had, dat sij met mij gingen, om den Koning voor sijne genaede en onthaelinge dank te seggen)." FLASSAN meldt, dat de Bisschop van Acqs, FRANÇOIS DE NOAILLES, den Koning te vergeefs had voorgehouden, »que dans l'alternative fâcheuse où il était d'avoir la guerre civile chez lui, ou la guerre au-dehors avec l'Espagne, il devait préférer celle-ci, et accepter en conséquence les offres des Provinces-Unies. Mais HENRI III, toujours faible, irrésolu et distrait par l'intérieur, ne profita point de ce conseil; et la ligue entre l'Espagne et les Princes Lorrains qui venait d'être conclue, ayant éclaté, le Roi envoya chercher les Ambassadeurs des Provinces-Unies le 8 Mars, pour leur déclarer qu'il refusait à regret leurs offres, ne pouvant les secourir comme il l'eût souhaité," enz.

BIJLAGE XL.

Bladz. 173—179. Zending van DAVISON A. 1584. Brieven van ELIZABETH aan de Staten-Generaal.

»Messieurs mes bons amys, Voyant que depuis la mort de nostre Cousin le feu Prince D'ORANGE vous avez faict perte de plusieurs de voz places et bonnes villes, et generallement vos affaires se portent de mal en pis, dont sommes infiniment desplaisante pour le regard des anciens Traictez d'amitié et bonne correspondence qu'il y a tousiours eu entre noz predecesseurs et les Princes de la Maison de *Bourgoigne*, qui nous oblige en particulier d'avoir quelque soucy extraordinaire de vostre bien, repos et conservation, à quoy n'avons jusques à present mancqué, comme vous mesmes le pouvés tesmoigner, nous avons pourtant advisé de depescher vers vous ce porteur le Sr DAVISSON, gentilhomme ordinaire de nostre maison, pour s'informer de l'estat present de voz affaires et du train et resolution que vouldrez prendre pour vostre deffence et conservation. Comme il vous dira plus particulierement, en quoy vous prions de Le croire comme nous mesmes, et Dieu le Createur qu'il vous ayt tousiours Messieurs nos bons amys, en sa saincte et digne garde. Escript a nostre maison de *Hamptoncourt* le dernier jour d'Octobre 1584.

Vre bonne amye Signé
ELISABETH.

A nos bons amys
Messrs les Estats des Provinces-Unies
des Pays-bas. Ra VIII Decembr. 1584.

Messieurs nos bons amys, S'en retournant maintenant par delà le Sr DE GRISE present porteur, qui a esté deputé vers nous par les Estatz particuliers de *Brabant*, nous ne pouvons moings faire que vous rendre

tesmoignaige de luy qu'il s'est en tout et partout si bien acquicté de sa charge, qu'ilz ont cause d'en demeurer contents et satisfaictz. — Nous l'avons aussy chargé de vous dire de nostre part le desplaisir qu'avons conceu de vous voir frustrez de l'esperance qu'aviez fondée sur le Traicté de France en temps mesmes que voz affaires sont reduictz en si grand extremité. Et scaurez de luy plus particulierement que le soing qu'avons tousiours eu de vostre bien et soulaigement, n'est en rien diminué, ains qu'il s'augmente plustost à mesure que la necessité de voz affaires le requierent (sic). — Qui sera l'endroict où prierons Dieu, Messieurs, noz bons amys qu'il vous ayt tousiours en sa saincte et digne garde. — De *Grenwich* le XIIIe jour de Mars 1585.

Vostre très affectionnée bonne amye.

Signé ELISABETH.

A Messieurs noz bons amys
Les Estatz Generaulx des Provinces-Unies des Pays-Bas. Recepta IX^a^ Aprilis 1585.

Brief der Staten-Generaal aan de Koningin (21 April 1585).

Madame,

Nous ayant Vostre Maté par tant de fois faict paroistre et tesmoigner, la vraye et sincere affection qu'Icelle porte au bien et conservation des Provinces-Unies des Pays-Bas et naguères encores par son Ambassadeur le Sr DAVISON envoyé vers nous, et depuis par le Sr DE GRIZE la continuation d'icelle son affection pour nous assister en ceste nostre presente necessité, nous en remercions V. M. très humblement et avons insinué [1]) et deuement adverty les Estatz de chascune desdictes Provinces. Lesquelz recognoissans qu'il n'y a Prince ny Potentat en la Crestienneté auquel ilz sont plus obligez que à V. M., sont la pluspart d'iceulx resoluz et les Deputéz des plus loingtaines Provinces ont prins ung brief terme à se resouldre pour supplier très-humblement V. M. de vouloir accepter *la Souveraineté* et Seigneurie desdictes Provinces et les peuples et inhabitans d'icelles *pour ses très-humbles vassaulx et subjectz* soubz bonnes et equitables conditions, ainsy que l'avons plus amplement faict entendre audict Sr Ambassadeur. Et esperons que en peu de jours seront icy arrivez les Deputez desdictes Provinces, deuement et suffisamment authorisez et commis par procures especialles et generalles, pour se trouver vers V. M. faire la susdite presentation et supplication à Icelle. Et comme la necessité est très grande en aulcunes desdictes Provinces et nommement en *Brabant* pour le regard de la ville *d'Anvers*, laquelle l'ennemy tient as-

1) Informé.

siegée sur la rivière, nous supplions très-humblement qu'il plaise à V. M. nous envoyer quelque prompt secours par provision, comme de quatre ou cincq mille bons soldats payez et pourveuz d'ung bon Chieff de guerre, affin de par le moyen d'iceulx et ceulx qu'avons des nostres à la main, pouvoir asseurement secourrir ladicte ville et la désassieger pour le bien et conservation de ces Pays, dont esperons que noz Deputez venuz par de là donneront contentement et satisfaction à V. M. — En quoy V. M. nous fera ung singulier faveur et augmentera les obligations que tenons à Icelle. Et sur ce baisans en toute reverence les mains de Vostre Serenissime Mat[é], prions le Createur,

Madame, de maintenir V. M. soubz Sa saincte garde.

De V. M.

Tres-humbles et très-obeyssans *vassaulx et subjectz*
Les Estatz Generaulx des Provinces-Unies des Pays-Bas.
Par ordonnance desdicts Srs Estatz
Signé C. AERSSENS.

A la Serenissime Royne d'Angleterre.

Madame,

Nos Deputez vont trouver V[re] Mat[é] pour luy presenter la Seigneurie et Principaulté des Provinces de Gueldres, Flandre, Hollande avecq West-frize, Zeelande, Utrecht et Frize soubz bonnes et equitables conditions qu'ilz ont en charge de declarer à V. M. suyvant la resolution desdictes Provinces, dont avons adverty V. M. par noz precedentes. Parquoy supplions très-humblement qu'il plaise à V. M. de donner favorable audience à nosdicts Deputez, et de leur adjouster foy en ce qu'ilz diront et proposeront à V. M. de nostre part et sur ce vouloir prendre une bonne et brieve resolution, selon que l'estat present de ces Pays le requiert. Prians Dieu, Madame, d'octroyer à V. M. longue et heureuse vie. Escript à La Haye le VIIIe de Juing 1585.

De V[re] Mat[é]
Tres humbles *subjectz et vassaulx*
Les Estatz Generaulx des Provinces-Unies des Pays-bas.
Par ordonnance desdicts Srs Estatz
Signé C. AERSSENS.

A la Serenissime Royne d'Angleterre.

De Koningin aan de Staten-Generaal.

Messieurs, Entendant comme le Sieur DE TRESLONG naguères Admiral de Zelande par vostre ordre a esté longtemps prisonnier; ung gentilhomme comme nous avons entendu par le rapport de plusieurs, qui a bien merité de vostre patrie par bons services qu'il a faits. Et encores que ses actions et deportements ne se pourroient peult estre, justifier par tout si l'on y regarde à la rigueur, toutesfois nous avons telle opinion de la preudhommie et integrité dudict gentilhomme, que ne pouvons croire que se soit laissé oublier en sorte d'avoir jamais faict chose contre l'Estat ou contre le debroir d'ung gentilhomme faisant profession d'honneur. Pourtant scachant les bonnes parties qui sont audict Capitaine dont en ce temps icy l'on se peult servir estant besoing de gaigner plustost par douceur et connivence que de perdre ung homme de telle souffisance, nous ne pouvons faire moins aiants compassion de l'estat où il est reduict à present que de vous recommander très-affectueusement ledict gentilhomme. Ce que nous faisons avecq plus d'instance pour ce qu'il nous a fait tel service que nous desirons grandement qu'il se puisse resentir de nostre faveur; vous asseurant au reste que nous ferez chose très-agreable dont aurons tousiours souvenance pour vous faire plaisir comme l'occasion se presentera. Et à tant nous supplions le Createur qu'il vous ayt, Messieurs, en sa saincte et digne garde. Escript à nostre maison de *Grenwich* ce XIe jour de Juillet 1585.

Vre meilleure amye,
Signé ELISABETH Regina.

A Messieurs les Estatz Generaulx des Provinces-Unies des Pays-Bas, nos très-chers et bons amis.

(Rec. II^a^ Augusti 1585).

En haste et toute diligence.

Messieurs, Les offres que nous avez faictes par voz Deputez touchant la Souveraineté de ces Provinces-là nous ont esté très-aggréables comme procedentes de la très-grande affection et devotion que nous portez. En quoy tout ainsy que vous monstrez de vous fier entièrement en nostre sincerité ce que nous donne aussy très-grand contentement, de mesme nous esperons que les raisons qui nous ont meu de n'accepter les dictes offres sont telles que vous en demeurerez satisfaictz. Quant à vostre requeste pour l'assistence provisionnelle pour le secours de la ville *d'Anvers* et pour le soulagement general des Provinces-Unies, Nous ne doubtons point que par la grace de Dieu les forces que nous y envoyons

n'y viennent fort à propos et que icelles ne soyent autant bien requeillies. Veu mesmement que postposans toutes choses à la bonne volunté que nous vous portons, à l'estroicte amitié qui a de longtemps intercedé entre ceste Coronne et les dictes Provinces, nous avons choisi plustost d'encourir une très-grande minutie que de vous laisser à la misericorde de ceulx qui pourchassent si chauldement vostre ruine. Nous fiants tellement en la bonté de nostre Seigneur puisqu'en ceste entreprinse n'avons visé à aultre but qu'à l'advancement de vostre paix et conservation de voz priviléges, qu'il donnera heureux succès et joyeuse issue à noz desirs. Que sera l'endroict où prierons Dieu qu'il vous ait Messieurs, en sa très-saincte et digne garde. Escript à *Nonesuch* [1]) le XIIIe jour d'Aougst 1585.

V[re] bien affectionnée bonne amye,
Signé ELISABETH.

A Messieurs les Estatz Generaulx des Provinces-Unies des Pays-Bas.
(Rec. IIe Septembris 1585).

Messieurs, Ce gentilhomme [2]) auquel nous avons commis la conduite des forces qu'envoions presentement au secours *d'Anvers*, a parcy-devant rendu si bon tesmoignage de la bonne affection qu'il porte à voz affaires par ses services precedens, emploiez au bien de vostre patrie, que sans aucune recommandation de nostre part, il merite de vous estre recommandé. Neantmoins aiant esgard à sa qualité, tant pour la maison dont il est descendu, que pour la preuve qu'il a faict de sa valeur en divers endroitz de par delà (dont vous mesmes en estes tesmoingz ocu-laires) avons bien volu vous advertir par la presente que nous le tenons pour cher, et nous semble advis que vous le debvriez avoir pour tel. Vous priant au surplus à l'endroit de noz subjects de pourveoir et donner ordre à ce que doresenavant ilz soient bien et honnestement traictez avecq plus de soing et regard qu'on n'en a eu par le passé. Car oultre ce que cela ne pourroit aultrement tourner qu'au grand prejudice de voz affaires, nous serions aussy induite à penser que ce que nous deseignons de faire pour vostre soulagement, ne vous fust pas tant agréable, comme merite la très-bonne volunté que nous y monstrons. Et à tant nous prierons le Createur qu'il vous ait, Messieurs, en sa sainte et digne garde. Escript à *Nonesuch* ce XIIIe jour d'Aougst 1585.

La superscription
A Messieurs les Estats Generaux des Provinces-Unies des Pays-Bas.

V[re] très-bonne amye,
Signé ELIZABETH. R. [3]).

---

1) Sir FRANCIS BACON'S *Apology* (*Works*, III, 215; "The Queen one day at *Nonesuch*" enz.).

2) De Overste of Generaal NORRIS.

3) Rijks-Archief.

Messieurs noz bons amys. Par la conference que nous mesmes et les S[rs] de nostre Conseil avons eu avecq voz Commissaires nagueres venuz par deça sur ce que vous leur aviez baillé en charge, nous trouvons qu'ilz ne sont furniz d'autre commission que de nous mectre en avant quelques doléances dont vous vous plaignez. Chose de peu d'importance eu esgard à l'estroict de voz affaires auquel vous vous trouvez. Ce qui nous a faict dresser un estat des choses materielles lesquelz estans d'importance, voulons et entendons estre mises en deliberation par les Deputez tant de nostre part que de la vostre. Et à ceste fin en avons faict dresser ung project que nous avons faict bailler à voz dicts Deputez par deça et envoyé aussy à nostre serviteur BODLEY. Vous prians et requerans en vouloir meurement et en diligence adviser et quant et quant promptement expedier Commission ample et souffisante ou à voz dicts Commissaires qui desia sont par deça, ou bien à d'aultres que bon vous semblera 1), lesquelz avecq ceulx qui de nostre part seront ordonnez, pourront ensemble par deça adviser, traicter et conclure ce qui sera le plus expedient pour le bien d'icelles Provinces-Unies et pour l'advanchement de la cause commune, comme plus amplement vous dira de nostre part nostre dict serviteur BODLEY. Qui sera l'endroict, Messieurs noz bons amys, que nous nous recommanderons bien affectueusement à voz bonnes graces, prians Dieu vous tenir tousiours en la sienne. Escript à nostre palais de *Westminster* le XX de Juing 1589. — Vostre bonne amye ELIZABETH.

R[ta] par les mains du Sr Conseiller BODLEY le XV de Juillet 1589.

Donné ès mains du Greffier AERSSENS par le Seig[r] BODLEY le XV de Juillet, de soir à sept heures, pour en estre ouvert par le Seig[r] BARNEVELT, alors President, comme fut faict et le lendemain *en particulier* communicqué aux Deputez non assemblez. (Prov. Utrechtsch Archief).

Brief van ELIZABETH 16 *Aug.* 1590 (Register 15 *Sept.* 1590).

Nous ne pouvons aucunement endurer que soubs pretexte du traffic qu' avez en Espaigne (que nous ne voulons simplement condamner) soyent ouvertement transportées des provisions de guerre hors de vos païs à l'ennemi, comme nous entendons que fort frequemment passent des navires chargez de cordage, mast, poudre, artillerie et autres choses semblables en Espaigne, et quelques fois pour mieux les coulorer, à St. *Jean de Luce* ou à *La Rochelle*; car en permectant que ces provisions

1) Verg. hiervoren bl. 293 (Depêche der Staten-Generaal 10 Junij 1589).

parviennent à l'ennemi commun, il en sera de tant mieux pourveu pour maintenir la guerre contre nous à plus de hazard de vostre Estat. Et qui plus est, il sera plus fortifié par le moyen de nos amis, pour lesquels defendre nous sommes embarquez en une guerre, — ce que ny par force de coustume, ny de droict ny de toute raison humaine est à permectre" enz.

Over ELIZABETH's *gedrag jegens Nederland en haar (verg. hiervoren bl.* 197, 201) *bij gelegenheid van het Tractaat van* 1585 *uitgevaardigd Manifest, is lezenswaardig het daarop nog in de vorige Eeuw gedaan beroep van het Fransch Kabinet, tijdens den Engelsch-Amerikaanschen oorlog.*

»La conduite qu'a tenue à leur égard la Reine ELISABETH, zoo heet het in de *Observations sur le Mémoire justificatif de la Cour de Londres* (1780), merite d'être developpée. — Enfin les Confédérés declarèrent leur indépendance en 1585; cette demarche fut promptement suivie d'une nouvelle alliance defensive: elle est du 10 Août de la même année. Les Hollandois alleguèrent dans leurs pleins pouvoirs la circonstance, qu'ils avoient entièrement secoué le joug de l'Espagne, et qu'ils s'étoient declarés libres et independans de sa souveraineté. — Pour justifier ce dernier traité ELISABETH publia un manifeste, dans lequel Elle rappela les cruautés que les Gouverneurs espagnols avoient commises dans les Pays-Bas, et le projet formé par la Cour de *Madrid* de détruire leurs franchises. Elle declara en même tems, qu' Elle étoit obligée de soutenir les Provinces-Unies par la defense de leur liberté, parceque c'étoit-là l'unique moyen de conserver aux Anglois la liberté du commerce avec les Pays-Bas, et de garantir l'Angleterre des invasions que l'Espagne auroit les plus grandes facilités d'y faire, si une fois elle avoit reduit ces Provinces sous son obéissance absolue. Enfin ELISABETH observa que les traités qui subsistoient anciennement entre l'Angleterre et les Souverains des Pays-Bas avoient été conclus non — seulement entre ces Princes, mais aussi entre leurs États respectifs pour leur defense mutuelle et qu'ainsi en protégeant les Provinces-Unies contre un injuste despotisme, Élle ne faisoit exactement que remplir la dernière partie de ses engagemens, sans contrevenir en aucune manière à ce qu' Elle devoit au Souverain de ces Provinces. — Il est à remarquer que la publication de ce manifeste n'occasionna pas le rappel des Ambassadeurs respectifs et que trois années après sa publication, c'est-à-dire en 1588, ELISABETH rem-

plit encore, à la requisition de PHILIPPE II, l'office de mediatrice entre ce Prince et les Provinces-Unies au Congrès de *Bourbourg* [1]). — Cet abrégé fidèle de la conduite de la Reine ELISABETH à l'égard des Pays-Bas [2]) convaincra sans doute tout le monde, que cette Princesse *a reconnu le droit qu'a tout Souverain d'accueillir un Peuple qui s'est déclaré indépendant.*" — Z. GÜNTHER, *Europäisches Völkerrecht in Friedenszeiten* (Altenb. 1787) I, 78 volg. en hierbij CH. DE MARTENS, *Nouvelles causes célébr. du Droit d. Gens* (Leipzig, 1843) I, 462—498.

1) Zie hiervoren bl. 247 volg. 299.

2) Hiermede te vergelijken de beschouwing van de staatkunde dier Vorstin, bij den beroemden BACO (Mr. BACON's *Discourse in the praise of his Sovereign*). *Works* (uitg. van 1826) III, 31; voorts p. 84—90. De Kanselier zelf had tot stelregel: "that we could not abandon them (the Dutchmen) for our safety, nor keep them four our profit:" of: "we hold the Belgic lion bij the ears." *Works*, II, 446.

BIJLAGE XLI.

Bladz. 237 *volg.* Gezantschap naar Schotland. — *Instructie voor de Heeren en Mren* JOHAN VAN DE WARCK *en* LEONART DE VOOGHT, *der Rechten Doctoren, van tgene deselve Heeren sullen hebben te besoigneren by den Coninck van* Schotlant, *van wegen de Heeren Staten-Generael van de Vereenichde Nederlantsche Provincien* 1).

De voorsz. Gesanten sullen de voorsz. Co. Majt overleveren hunne brieven van credentie van wegen de voorsz. Heeren Staten-Generael, doende behoorlicke groetenisse en recommandatie met aenbiedinge van hunne goetwillige dienst en bidden dat hem in dancke believe te nemen het present van vier peerden, dewelcke de Heeren Staten-Generael presenteren en in de Geunieerde Nederlanden gevallen zijn.

Zullen voorts verclaren dat de HH. St. Gen. van den aenbeginne van hunne oorloge hebben getracht om met alle de naebuer-Coningen, Princen en Potentaten te blyven in goede eenicheyt, verbont en alliancie, zonder dat zy deselve off eenige van hen hebben gegeven off begoert te geven eenige redenen van beswaernisse; maar ter contrarie hebben gearbeyt, gelyck zy oick noch ter tyt arbeyden, om een yegelick te believen soo veele als hen mogelick es.

Dat zy 't zelfde oick hebben gedaen met Z. Majt en zyne ondersaten, nyet alleenlick in regarde van de oude alliancie ende verbintenissen, maer oick uytdien dese Landen met veel oorlochsvolk van den Coninckryck van Schotlant, zijn in hunnen meesten noot en principaelste swaricheden van den oorloge geassisteert.

Dat zij daeromme zeer ongeerne en met groote droefheyt hebben verstaen gehadt, dat den Heere Colonel STUART hem heeft nyet alleenlyck

1) Prov. Utrechtsch Archief.

beclaecht van dat hy in den dienst van den Lande nyet wel en zoude hebben gecontenteert geweest, maar oick versocht dat hem souden verleent worden Brieven van *repressalie* tegen de ingesetenen van dese Geunieerde Provintien [1].

Sulcx dat de voorsz. Heeren Staten zoo haest als het hen is mogelick geweest, hebben genomineert en affgeveerdicht Gesanten om zijne voorsz. Maj[t] de gelegentheyt van de saecke te representeren en met alle billycke redenen satisfactie te geven.

Dat zij overzulcx oick nyet liever en hadden gesien dan dat de Gesanten uyt Engelant, daerover zy hunne wech genomen hadden om met brieven van recommendatie van haere Maj[t] van Engelant des te beter zyne Co. M[t]. contentement te geven, naer Schotlant waren gecomen.

Maer naedyen 'tselve nyet en is geschiet midts de redenen daeraff zijne voorsz. Maj[t] genouchsamelick is verwitticht [2]).

Ende dat zijne voorsz. Maj[t] by andere zijne brieven aen de H. H. van den Raede van State en de voorsz. Gesanten gescreven heeft wederomme believen te insisteren — dat dezerzyds Gedeputeerden affgeveerdicht zouden worden; dat de voorsz. Heeren Raden van State hadden, zoo haest als zij dezen brief van H. Maj[t] hebben ontfangen, de voorsz. zijne Maj[t] by hare brieven van — met eenen specialen bode verwitticht, dat zij met d'eerste goed en gelegen weder hunne Gedeputeerden zouden affveerdigen.

Ende dat met vast betrouwen, dat de voorsz. Geunieerde Landen en hunne ondersaten niet en zal praejudicieren, dat de voorsz. hunne Gesanten binnen den bestemden tyde nyet en hebben connen gereedt wesen.

Ende zoo verre den voorsz. specialen bode zijnen wegh genomen heeft over Engelant en dat alzoo den Coninck nyet en is geadverteert geweest off immers zeer spade, aengesien den voorsz. bode expresse last is gegeven om zoo zeer te haesten zijne reyse als het mogelyck ware, dat hy ter zee recht op *Edenburch* zoude varen.

Sullen voorts de voorsz. Gesanten tegen de praetensiën van den voorsz. Heer Coronel STUART allegeren de redenen en middelen begrepen in de andere voorgaende Instructie, mitsgaders de Memorie, daertoe deselve Instructie haer refereert [3]), en alle andere alzulcke redenen als zij uyt crachte van de voorgaende alliancie ende andersins sullen bevinden te behooren.

---

1) Men bestreed te 's Hage de vordering van den Overste STUART, ongeveer op dezelfde gronden, als eenige jaren vroeger, die van Graaf GUNTHER VAN SCHWARZBURG.

2) "Ik wil Uwer E. niet verbergen (meldde DE VOOGT aan OLDENBARNEVELT), dat mijn komste en Legatie na Schotland niet *sonder jalousie* (bij ELIZABETH) geweest is — sodat mijn vordere reyse na Schotland voor als noch blijft gesurcheert." Z. BOR, ter na te melden plaats.

3) Z. deze Memorie bij BOR, *Nederl. Oorlogen*, XXV B. fol. 384 volgg. en aldaar fol. 375—377, fol. 382—389 den loop der Negotiatie.

Van gelycken sullen hen oick behelpen met de informatiën en Memorie beroerende het schip van den Heere Grave van ORCADES [1]) en de bootsgesellen en ander volck van oorloge alsnoch gevangen leggende. Ende by zooverre hen swaricheyt gemoveert wordt nopende zeecker schip van eenen JACQUES STUART dwelck in den gront geschoten zoude zijn by zekeren Capitain en schepe van oorloge uyt den Noorder-Quartier genoemt FREDERICK ADRIAENSZ. ROOD, omtrent *Iermuyden* (Yarmouth) in Octobri lestleden, sullen de voorsz. Gesanten deselve saecke verantwoorden en voordragen conform die informatie, mitsgaders de redenen en middelen die by gescrifte zijn vervat en den voorsz. Gesanten in handen sullen werden gestelt.

Sullen voorts de voorsz. Gesanten hunne voyage metten eersten vorderen en in Schotlandt gecomen wesende de HH. Staten adverteren van de gelegentheyt en voorts hunne wedercompste zooveel mogelyck spoedigen. — Actum et resolutum den XX Maerte 1589. Onderstond: Ter Ordonnantie van de voorn. Staten, geteekent: C. AERSSENS.

Sire [2]),

II. Suivant ce que par nos precedentes avons escript a Vostre Majté, nous avons depesché et envoyons presentement vers Icelle, les Srs JOHAN VAN DE WARCK et LEONART DE VOOGHT, Docteurs ès loix, pour de nostre part baiser les mains à V. M. et en très-humble debvoir à Icelle remonstrer certaines affaires concernans grandement l'estat de ces Provinces-Unies, suivant la charge et instruction que leur en avons donnée. Et supplions partant V. M. très-humblement que Luy plaise leur prester audience favorable et les croire en ce qu'ilz remonstreront à Icelle. Et sur ce baisans très-humblement les mains de V. M. prions Dieu,

Sire, La conserver en heureuse et longue vie. A *La Haye* en Hollande ce XXIV jour d'Avril. Soubz estoit escript, enz.

Au Roy *d'Escosse*. C. AERSSENS.

Edele erentfeste wyse voorsienige ende zeer discrete Heeren,

III. Wy hebben uwe E. twee diversche missiven gescreven tzedert onze aencompste alhier, dewelcke Uwe E. tzaemen met dese sullen ontfangen, alsoo de wind tot noch toe nyet en is goet geweest om de zee te crygen.

---

1) ORKENAY bij BOR.

2) Prov. Utrechtsch Archief.

Wy hebben tzedert dat wy audientie hebben gehadt by de Co. M^{at} ende naer dyen wy hebben gedaen de debvoiren in onze voorgaende geroert, altyt gecontinueert in 't vervolghen van onse expeditie; maer mitsdyen de Staten alhier waren vergadert, om twee principale zaecken, als namentlyck om te beslissen de opgeresen beroerte ende kennisse te nemen van het feyt van vele groote Heeren, die hen recht vóór onse aencompste in wapenen hadden gestelt, ende voor de tweede, van het houwelyck van Zyne M^{at}, en hebben wy alnoch aen gheen eynde connen comen. Op welcke twee saecken resolutie is genomen, sulcx dat wy nu van daghe tot daghe, jae van ure tot ure, antwoorde ende affscheyt van de Co. M^{at} verwachten. Dwelck is de redene dat wy de scepen van oorloghe die tot noch toe egeenen wind en hebben gehadt om uyte gaeten te comen, noch dry off vier dagen hebben opgehouden. — Voor soo veel als aengaet de voorgenoemde beroerte, is die van zeer groote importantie geweest, aengesien de principaelste Heeren van desen Coninckryck recht vóór onse aencompste hen hadden te wapenen gestelt, ende groote menichte van volck by den anderen gebrocht; in specie tegen den Cancelier, als te seer favoriserende de M^{at} van *Engelandt;* maer soo men verstaet, om den Coninck te dwingen de wapenen tegens Engelandt aen te nemen. Maer den Coninck heeft door zyne groote neersticheyt de hoofden overvallen, ende eensdeels gevangen genomen, hoewel dat by advyse van de Staten van 't Rijck 't meerendeel van deselve Heeren (mogelyck om den grooten aenhanck die zy hebben) zyn buyten pericule van heur leven; maer mochten wel met gevanckenisse, bannissement, of andersins gestraft worden. Ende aengaende het houwelyck van des Coninckx suster van *Navarre*[1]) ende naer des Coninckx suster van *Denemercken,* daertoe de steden ende bezonder de stadt van *Edinburch* meest gesint waeren, dwelck oock by Zyne Co. M^{at} is goet gevonden, ende is dien conformelyck de Legatie naer *Denemercken* finalycken gesloten, zulcx dat de Gesanten verhopen binnen thien of XII dagen te vertrecken, ende dyen aengaende te concluderen zoo verre men eens wordt van de conditien. — In onze zaecke zyn genomineert drye principale Heeren van den geestelycken staet, ende drye van de weerlycke, ende drye Steden, *Edinburch*, *Tondien* ende *Glasco*, die adviseren zullen op de antwoorde, diewelcke van wegen Zyne M^{at} ons gegeven sal worden. Wy worden van een yeder verzeeckert dat de antwoorde nyet anders dan goet en zal zyn, ende dat ons dezelve vóór *Manendach* toecomende gegeven sal worden. — Alle de Gedeputeerden van de Steden alhier hebben geweest op de dachvaert, hebben ons wel solemnelyck comen verwellecomen, ende geoffereert alle mogelyck assistentie, ende oock begeert dat wy aenhouden zouden, dat de coopman-

1) Verg. BUZANVAL, *Lettres et Négociat.*, p. 75 (1846).

schap haeren train ende cours soude mogen hebben; dat sy van heuren't wegen nyet en souden naelaten te helpen onderhouden alle goede correspondentie ende vrientschap. Die van deze Stadt hebben ons genoot tegens des Sondaechs avont, sulcx dat wy te meer betrouwen dat wy nyet langer opgehouden en sullen worden. — Wy hebben alhier uyt regard van diversche extraordinarise oncosten moeten op- nemen ses hondert Rinsguldens, die wy getrocken hebben op myn Heer den Tresorier MANDEMAECKER, alsoo wy geen commoditeyt en vonden om de wissel te trecken op eenige comptoiren van *Hollandt.* — Hiermede ons recommanderende in uwe goede gratie, Biddende God Almachtich

Edele erentfeste ens. Uwel Ed. te verleenen te verleenen in gesontheyt lanck ende salich leven. Uyt *Edinburch* desen XI[en] Juny 1589. — Nederwaerts stont gescreven aldus: Uwe Ed. dienstwillighe, ende was onderteekent:

JAN VAN DE WARCK ende LEENAERDT VOOCHT.

Superscriptie
Edele erentfeste — mijn Heeren de Staten-Generael van de Geunieerde Nederlanden.
(Provinciaal Utrechtsch Archief).

BIJLAGE XLII.

Bladz. 204. »Mr. PIETER VAN DER MEER." — *Welke achting die Staatsman en Regtsgeleerde, tijdelijk na het ontslag van* BUYS, *als Advocaat van Holland werkzaam, wegens zijne zeldzame kunde had verworven, is blijkbaar uit de schitterende hulde, hem in éénen adem, met* OLDENBARNEVELT *door* CORN. VAN DER NIEUSTADT *in de opdragt van het geschrift over de Hollandsche Leenen toegezwaaid.*

»Hasce itaque primitias meas, in hoc argumento primus vobis rerum dominis aestimandas proponere festinavi — dum conspiciuntur in hoc consessu ampliss. V. N. JOANNES OLDENBARNEVELDIUS Templii Dominus, qui socero nostro PAULO BUSIO successit in eam dignitatem, quam ipse ornat singulari prudentiâ, cujusque consiliis vos principem defertis locum; et PETRUS MERANUS Curiae quondam Hollandicae Senator, nunc inclytae Delphorum Civitatis Assessor, ex quorum pectore ego arbitror, ut totius Jurisprudentiae opulentissimo penu, si collapsum foret, patrium jus omne posse restitui: Hos ego, non ut vulgus solet, defensores atque assertores laboris mei, sed Arbitros, Judices, Censores denique appello," enz. *De Feudi juris scripti, Hollandici, West-Frisicique, successione, — Auctore Cornelio Neostadio* (1602).

BIJLAGE XLIII.

Bladz. 207 *volg.* Brabantsche — Vlaamsche partij A. 1586—1618. Reactie. — *Aan deze beschouwing zet niet weinig gewigt bij, de volgende treffende plaats uit* H. DE GROOT'S Ordinum Hollandiae ac Westfrisiae Pietas (L. Bat. 1613), p. 123 sq.

»Testis est *Flandria*, de quâ vere dici potest, quod de Graeciâ olim: periisse eam *libertate immodicâ et licentiâ concionum*. Qui sunt qui *Gandavi* aliisque in urbibus sapientissima Principis Arausionensis consilia disturbarunt? qui famam ipsius voce ac scriptis lacerarunt, palam praedicantes, nefas esse maximum, cum ullo Romanae religionis Principe foedus aut societatem habere? qui plebem imo plebis infimam faecem ad imperium vocarunt? Qui sunt qui post ejusdem Principis mortem hoc palam, hoc clam egerunt, ut *Ordines* quam contemtissimos redderent, res novas quaerentibus promtissimi adjutores? Quo tempore haud immerito publicâ *Ordinum* voce increpiti atque admoniti sunt, ut contenti *Flandriam* perdidisse, sub fallaci religionis imagine, quae saepe et perfidiae obtegumentum praebuit, optimatium imperia detrectando obtrectandoque, perdendâ eundem in modum *Hollandiâ* abstinerent. Et tamen paulo post, cum alienissimo tempore pax cum Hispano, imo deditio urgeretur, fuere illorum ex numero, qui summis suis potestatibus ad avertendum id periculum operam denegarunt, externis autem delatum iverunt ejus negotii arbitrium. *Bonos* nemo accusat: sed ista qui sciet, facile intelliget, *esse apud nos* ejusmodi ingenia, quibus plus quam necesse est, haud tuto committas."

BIJLAGE XLIV.

Bladz. 241 *volgg.* Vredehandeling — Trèves met de Aartshertogen en Spanje.

Commissie aan WITTENHORST en GEVAERTS.

»Les Archiducqs, etc.

Comme ainsi soit qu' ayons un grand desplaisir et regret de veoir les Provinces de par deça ainsi travaillées de ceste miserable et longue guerre, et que soyons fort desireux de les voir reduictes en un repos general, et qu'elles puissent reprendre leur ancien lustre et splendeur, ainsi que ne voudrons laisser glisser aucune occasion, qui pourroit avancer ceste nostre intention et désir, A ceste cause nous confians a plein dessus la souffisance et fidelité de nostre amé et féal Messire WALRAVEN DE WITTENHORST, S^r^ DE HORST, Drossaart de nostre Pays *de Kessel*, avons iceluy commis deputé et authorisé, Commettons, deputons et authorisons, par ces presentes, pour prins avec soy nostre cher et bien aimé Me JEAN GEVAERTS, Licentié ès Loix, et Secretaire de la Francise de *Turnhout*, pour assistant, se transporter au lieu de *La Haye* en Hollande, et illeq à la premiere Assemblée des Deputez des Estats, leur declarer de nostre part, que nous sommes prests d'entendre à un Traité de Paix, et de à cest effect deputer Commissaires, et prendre jour pour en entrer en communication, et leur y donner tout raisonnable contentement; et où ils seroient plus enclins de faire presentement une Trefve, que nous en sommes aussi tres contents, pour quel temps que sera trouvé le plus à propos; se conformant au surplus au contenu en l'Instruction qu'il a de nous du 6 May dernier; sur quoy les dits DE WYTENHORST et GEVAERTS procureront nous envoyer au plustost responce et resolution.

Fait à Bruxelles sous nostre nom et cachet secret, le 3 jour de l'An 1607.

Soubscript
Par ordonnance de Leurs
Altesses Serenissimes
Signé PRATZ [2]).

Estoit paraphé
RUS [1]), vt.
Signé ALBERT, ISABEL.

---

1) Zal moeten zijn *Richt* (zooals *Register* 6 Maart 1607 fol. 37). dat is RICHARDOT.

2) *Register* 7 Febr. 1607 (*fol.* 43).

Copie de la lettre des Archiducqs au S^r DE HORST.

Les Archiducqs, etc.

Cher et feal, Nous souvenans qu'à vostre dernier retour de Hollande, nous avez rapporté, que n'y avoit eu moyen de tirer aucune resolution sur ce que y estiez allé faire en suite de nostre ordre et Instruction du 6 May dernier passé, avant la première jointe des Deputez des Estats de delà, et que l'on entend qu'ils sont presentement assemblez à La Haye, ne voulons manquer à chose quelconque qui puisse servir au repos des Pays de par deça travaillez d'une si longue guerre, nous ne pouvons sinon avoyer et approuver, que y retourniez au plustost, mesmes en compagnie de Messire JEAN GEVAERTS, — Secretaire de la Francise de *Turnhout*, pour votre Assistant; Proposant en premier lieu à ceux qui seront designez pour vous ouïr, de se disposer de traiter d'une *Paix* par les raisons et moyens contenus en nostre donnée Instruction et autres que y sçaurez adviser; et où que jugerez qu'ils aimeront mieux d'entendre à une *Trefve* ou *cessation d'armes* pour quelques années, vous leur direz, que nous cognoissez tant desireux de procurer le bien et soulagement des dits Pays, que vous croyez fermement, que ne refuserons de prester l'oreille à telle proposition et que partant ils vous en facent sçavoir leur resolution, avec asseurance qu'ils verront et cognoistront par les effects que de nostre part ceste besoigne sera avancée et facilitée, en tout ce que faire se pourra, ainsi que le contient nostre susdite Instruction. Si nous advertirez incontinent de la response que vous y aura esté donnée, soit par ledit GEVAERTS ou par vostre missive, comme trouverez mieux convenir. A tant Dieu vous ait, Cher et Féal, en sa continuelle garde.

De Bruxelles le 12 Decembre 1606.

Signé ALBERT
Et plus bas,
PRATZ.

Instructie van 6 Mei 1606, voor WITTENHORST.

Cher et Féal, En suite du zèle et affection qu' avez en nostre service, vous nous avez souvent fait entendre, que par le moyen de quelques vos Parents et Amis, qu' avez par delà [1]), vous avez aultrefois proposé d'en-

1) H. DE GROOT noemt WITTENHORST "per majores aut connubia devinctus Batavis nobilitatibus."

cheminer quelque negociation pour sortir de ceste guerre, et parvenir à un repos; et vous scavez quantes fois vous nous en avez fait ouverture nous nous y sommes monstrez en tout inclinez; et ores que de toute vostre negotiation, ne se soit veu autre effect, sinon de remise à remise, et qu'il semble qu'à peu de reputation vostre, vosdits Parens et Amis cerchent de gaigner temps à nostre prejudice, toutesfois entendant qu' avec la permission de ceux de là vous estes pour y faire un nouveau voyage, et que possible il vous viendra occasion parler sur la mesme nature [1]), nous avons bien voulu par ce brief escrit, vous declarer nostre intention, afin que s'il s'en parle, vous puissiez les en esclaircir; qu'est en effect que nous sommes à la mesme volonté que paravant, d'une fois sortir de ceste guerre, et remettre les Pays et subjets en repos et tranquillité et à conditions si justes, et equitables que ceux de là en auront contentement.

S'ils vous demandent *quelles*, vous responderez, qu'ils sçavent la justice de nos pretensions, ne demandans rien que les Articles, et que pour leur regard c'est à eulx de ce faire et demander ce qu'ils jugeront convenir pour leur asseurance, et sur quoy nous leur donnerons toute raisonnable et plus que raisonnable satisfaction.

Que s'ils desirent la Paix et veuillent en traiter, nous deputerons incontinent personnages pour entrer en communication, esperans que si les leurs y apportent la mesme volonté, que les Articles, le succès en sera en benefice et consolation universelle des Pays, soit par voye de *Paix* entiere et absolue, soit par *Trefves de longues années*, comme se trouvera mieux convenir.

Et comme il semble qu'autrefois ceux de là ont craint qu' avoir communication *publicque*, et de plusieurs personnes, leur pourroit estre de prejudice, s'ils ont encor le mesme doubte, ils pourront nous mettre en avant tels moiens plus *couverts* [2]) qu'ils aviseront, et auxquels nous nous accommoderons volontiers en tout ce qui se pourra; comme nous ferons en ce qui se pretendra de nous en la matière principale; desorte qu'ils verront et toucheront au doigt, que nous y procédons sincèrement et que nostre but n'est de les circonvenir.

Cecy est ce que pourrez leur dire pour ceste fois et nous rapporter

---

1) Matière?

2) BUZANVAL meldt den 9 Sept. 1606 (*Propositions* T. II, 1208 (H. S. der Kon. Bibl. te 's Hage): "Or, ayant consideré qu'une proposition si nouvelle pourroit estre fort chatouilleuse et périlleuse, proposée parmi tant de testes, il (OLDENBARNEVELT) a prudemment obtenu de ladite Assemblée (van Holland) qu'elle seroit reserrée et réstrainte en *un petit nombre de Deputéz*, qui seroient obligez *par serment* (comme on a accoutumé de faire en tel cas) *de ne rien declarer* de ce qui auroit esté proposé, jusqu'à ce que le temps eust meury l'affaire dont estoit question" (geheim Besogne).

fidellement ce qu'ils vous respondront, et ce que pourrez concevoir de leur intention, afin que puissions passer plus avant, si les affaires s'y trouvent disposées. A tant Dieu vous ayt, Cher et Féal, en sa continuelle garde.

De Bruxelles le 6 May 1606.

Signé, ALBERT [1]).

Treffend is hier de naauwkeurigheid van het verslag van BUZANVAL (9 *Julij* 1606, Propositions T. II, 1160).

»Or bien que le bruit des armes soit grand par deça d'une part et d'autre, si est-ce que je vous puis asseurer, avoir eu communication d'une lettre escrite du mois passé par l'Archiduc à un gentilhomme neutral, voisin de ce pays, dans lequel il a grandes alliances et parentages; en laquelle il l'exhorte vivement d'entamer sans plus de delay les propos de paix, desquels il s'estoit chargé avec asseurance, qu'il trouveroit moyen de les faire goûter par deça par les amis qu'il y avoit; offrant derechef ledit Archiduc, d'entrer en conference sur ce sujet avec tant ou si peu de personnes qu'on trouveroit bon estre, en protestant extraordinairement de la sincerité de son coeur en cette affaire, lequel se sent si avant touché de la pitié de ces pays, qu'il n'y a rien qu'il ne fasse pour pouvoir arrester le cours de ces miseres; desorte que, s'il n'y a moyen pour le present de le pouvoir faire par une paix finale, au moins qu'on avise d'y travailler par *une trève de longues années*. — J'eusse bien desiré de vous envoyer copie de ladite lettre, mais on m'a prié de me contenter d'en avoir eu la seule communication pour des respects, que l'on aime mieux me laisser deviner que de me dire. Sans quelques traits que j'ay remarqué dans icelle, et quelques particulieres raisons que j'ay, j'eusse soupçonné qu'elle auroit este *feints* et communiquée a dessein [2])."

Antwoord der Staten.

»Nadat by de Heeren Staten-Generaal van de Vereenigde Nederlanden, in haar Edele Mog. Vergaderinge gehoord en rypelyk geëxamineert is geweest [3]), hetgeen by Heere WALRAVEN, Heere VAN WITTENHORST, Heere

1) *Register* van Holland fol. 43—45 (7 Febr. 1607).

2) Verg. mijne *Aanteekeningen* op den MAURITS van Mr. C. M. VAN DER KEMP, bl. 22 volg. — (Utrecht 1844).

3) Zie bij VAN DER KEMP, MAURITS V. NASSAU, III. 98—102, de Handelingen der Staten-Generaal van 10, 13, 24—27 Januarij 1607.

van der Horst, geassisteert by M^r JAN GEVAERTS, Licentiaat in de Regten, van wegen haar Doorl. Hoogheden Erts-Hertogen van Oostenryk, volgens sekere Instructie van den 6 Mey, Brieven van den 12 December en Acte van Commissie van den 3 Januarij alle laatstleden, den 13 deses by monde geproponeert [1]) en in geschrifte overgelevert was, hebben haar Edele Mog. na rype deliberatie daarop gehouden, met advis en goedvinden van S. Exc. en Raden van State der voornoemde Landen, voor antwoord verklaard en verklaren by desen, dat de Nederlanden door de hoogste nood en gewigtigste redenen, tot der voornoemde Landen en goede ingezetenen derselver defensie in zielen, ligchamen ende goederen, mitsgaders der Landen, Steden en ingezetenen vry- ende geregtigheden, tegens de overgroote tirannye der Spaignaarden en adherenten, gedrongen zynde tot het aannemen der wapenen en oorloge, van dien tyd af niet meer van God den Heer Almagtig gebeden, gewenscht nogte begeert hebben, als tot dienst, welvaart en versekeringe der Nederlanden, mitsgaders de goede ingezetenen derzelver, tot een goddelijke, eerlijke ende versekerde uitkomste van den oorloge te mogen komen, gelijk H. Ed. Mog. als nog van gantscher herte van God den Heer Almagtig bidden, wenschen en begeeren. Maar terwyl er uit de voorsz. Instructie van den 6 Mey (daartoe de andere Brieven en Acte van Commissie relatif zijn) klaarlijk te verstaan is, dat hooggemelde Hoogheden als nog continueren in hare ongefundeerde pretensiën, van dat haar eenig regt *in* of *tot* de Vereenigde Landen soude competeren, daar nogtans H. E. Mog. voor alle de waereld notoir, evident en onwedersprekelyk houden, dat by geene Titule, dan by geweld of oorloge by haar Hoogheden in of tot de Vereenigde Nederlanden iet mag gepretendeert worden; en ter contrarie, dat de H. H. Staten-Generaal der voorsz. Landen, uit goede en regtvaardige saken altyds gesustineert hebben, met ongetwyfeld regt verstaan, gefundeerd te wesen, om tot de Uniën onder de Nederlandsche Provinciën opgeregt, geintegreert te hebben *alle* de Provincien, Steden en plaatsen, die uit de handhoudinge van deselve Uniën soo met geweld als heymelijke *menées* en practycquen zyn getogen [2]) met violatie van het solemneel Decreet, daarby de Nederlanden uit soo gewigtige en regtmatige redenen voor eenen vryen Staat verklaard zyn; welk Decreet sedert de naaste vyf-en-twintig jaren herwaards met verscheyde publicque

1) Z. bierbij de *Verhooren* van OLDENBARNEVELT, bl. 144.

2) Verg. het Antwoord der Staten-Generaal, ter dagteekening van XI Febr. 1606 in het Fransch (*A Messrs. les Estats de Brabant*), uitgegeven door F. W. EBELING (Leipz. 1856) PHILIBERT DU BOIS, *Diplomatische Berichte an den Fursten* LUDWIG Z ANHALT, s. 202—204 (Brieven van 11 September en 18 December 1604 tusschen *'s Hage* en *Brussel* gewisseld).

actiën en handelingen, ook met de magtigste Koningen en Potentaten van Europa bevestigd [1]), en by H. E. Mog. voor hen selven en voor alle hare gesworen Bondgenooten (daarvan nog veel duisenden Liefhebbers der Nederlandsche vry- ende geregtigheden onder Hare Hoogheden sugtende, van herte redintegratie begeeren) door de sonderlinge genade van God den Heer Almagtig, assistentie van de hooggemelde Koningen en Potentaten, mitsgaders alle uiterste devoiren der Vereenigde Provinciën, Quartieren, Steden en ingezetenen van dien loffelijk gemainctineert, en H. E. Mog. by continuatie en vermeerderinge van deselve goederen, assistentie en devoiren verder te mainctineren, en de voorsz. redintegratie te vorderen geresolveert synde, hadden H. E. Mog. op verscheyde gelijke openingen en propositiën [2]), ook laatst van de Roomsch-Keiserlijke Majesteit verklaard, dat noch goddelijk, nog eerlijk, noch sekerlijk kan gehandelt worden met degenen die tegens het voorsz. Decreet gemainctineert ende bevestigd regt der Vereenigde Nederlanden iet *in* of *tot* deselve continueren te pretenderen; — by welke verklaringe H. E. Mog. persisteren, hen voor God den Heer Almagtig, alle de waereld, en sonderling de Nederlanden en hare Naburen, door de voorsz. onregtmatige pretensiën overgekomen en verder over te komen, en van de proceduren die H. E. Mog. tot mainctenement van haar regtvaardige sake verder by de hand te nemen gedrongen worden.

Gedaan den 27 Januarij 1607 [3]).

Vandaar de verklaring van ALBERT en ISABELLA:

»Les Archiducqs, n'ayans rien plus à coeur que veoir les Pays-Bas, et bons habitans d'iceulx delivrés des misères de ceste guerre, declarent par la presente avec meure deliberation, qu'ils sont contents de traiter avec les Estats-Generaux des Provinces-Unies, comme de la mesme forme et manière *qu'avec Pays, Provinces et Estats libres* [4]), soit par voye de paix

---

1) Resol. der Staten-Generaal 18 Jan. 1607, bij VAN DER KEMP, MAURITS V. NASSAU, III, 99: »zijnde — voor een vrijen Staat gehouden geweest — en jegenwoordig nog bij de Koningen van Frankrijk, Groot-Brittannië, Denemarken en Zweden en andere Heeren."

2) Bij EBBLING s. 204: »Le Roy (JACOB I) a par Monsr. CARON, Ambassadeur de Messrs les Estats receu leur response sur la proposition à un Traitté de paix avec le Roy d'Espaigne et les Archiducqs, qui est en effect: Que si longtemps l'un ou l'autre pretend droict de souveraineté sur eulx, si longtemps avec l'aide de Dieu ils porteront les armes contre les dits Roy et Archiducqs" enz.

3) *Register* van Holland, den 7 Febr. 1607 fol. 46.

4) De Aartshertogen betoonden zich sedert op dit punt, zeer rekkelijk. Instructie van 16 Januarij 1608 voor SPINOLA, RICHARDOT enz. (in de *Negotiations* van JEANNIN): »Au fait de *libres*, puisque vous sçavez ce qu'avons consenty, vous ne serez scrupuleux

perpetuelle, soit de Trefves et suspension d'armes: bien entendu qu'en cas de *Trefves et suspension d'armes*, chacque demeurera avec ce qu'il tient et possède; et en cas de paix, avec ce que de commun consentement s'arrestra et conclura.

Et ayans Leurs Altesses meurement consideré" enz. En nader: »qu'ils sont contents de traicter avec les Estats-Generaux des Provinces-Unies, *en qualité* et comme *les tenans* pour Pays, Provinces et Estats *libres*, sur lesquels Leurs Altesses *ne pretendent rien*," enz. (13 Maart 1607).

En wederkeerig de Acte van de Nederlandsche zijde:

»Hebben in qualité als Staten van de *vrye* Landen en Provincien, *daarop hooggemelde Ertz-Hertogen niet pretenderen*, na goede deliberatie, met advis van Syn Exc. en Raad van State 1) verklaart en verklaren by desen, dat syluiden van hare zyde van herte ook niet meer begeeren, dan soowel de andere als de Vereenigde Nederlanden, met een Christelijke, eerlijke en versekerde uitkomste van de miserien deser oorloge te sien verlost," enz. (12 April 1607) 2).

Weigering der onvolledige Acten van ratificatie van den Koning van Spanje; eisch van nieuwe en behoorlijke Acten.

»De Staten-Generaal van de Vereenigde Nederlanden gehoord, gesien en rypelijk geëxamineert hebbende hetgeen by den Heer LOUIS VERREYCKEN, Ridder, Audiencier van de Doorl. Ertz-Hertogen, den 24 July en 2 deses ter Vergaderinge van H. E. Mog. by monde geproponeert, en den 25 July en 3 deses respective in geschrifte gelevert is, hebben eerst Hare Hoogheden toegewenst alles goeds, sonderlinge tot welstand soo van de Vereenigde als andere Nederlanden, en de gesamentlijke goede ingezetenen derselver; en na goede deliberatie gelet hebbende op de twee Acten des Konings van Spaigne, gedateert den laatsten Juny, geschre-

---

à leur clausuler à *leur contentement* et sans faire ny dire chose qui puisse les mettre en opinion que voulions contrevenir à la declaration que leur eu avons donné et qu'entendons ponctuellement accomplir."

1) Ook na het advies der Hoven van Justitie en der »Luiden van de Rekeninge" ingewonnen te hebben.

2) *Register* 6 Maart 1607 fol. 84—90,

ven en gedepescheert *in Spaansche sprake* [1]) agter die twee Handelingen den 12 April en 2 Juny respective tusschen de Gedeputeerden van Hare Hoogh. en H. E. Mog. gemaakt en den 24 April en 22 Juny daarna by behoorlijke Brieven en Acten bezegelt en geteekent by Hare Hoogh. en H. E. Mog. geratificeert; verklaren die voorss. Acten *imperfect* en *defectueus* te wesen, soo in de gegeven qualiteit en forme, als in de substantie [2]); wesende het dubbel van het Accord niet gesteld volgende de bezegelde Brieven van H. Hoogh. en H. E. Mog. ende de geheele regele, inhoudende substantieuse woorden, uytgelaten, niet gedepescheert in Franchyn onder des Konings naam, ende grooten Zegele, *sulks als men Chartren en Brieven voor Koningen, Princen en vrije Republiquen* behoort te depescheren; ende in de substantie niet conform de beloften van H. Hoogh. geen aggreatie van de *geheele* Handelinge, maar gerestringeert tot eenige poincten van dien, ende veelmin gelijke verklaringe, sooveel Syne Majesteit aangaat, onder generale en particuliere renunciatien en verbanden daartoe behoorende. En al is het soo dat H. E. Mog. niet en twyfelen of het mangelt aan de goede en opregte meeninge en intentie van H. Hoogh. niet, dat die voorss. beloofde Brieven van aggreatie en gelijke verklaringe in behoorlyke forme, by den Koning van Spaigne niet gedepescheert overgesonden en H. E. Mog. overgelevert zyn; soo en konnen nogtans H. E. Mog. op de verdere gedaan offeren en presentatien van H. Hoogh. met de Provinciën, Steden en Leden van dien, nogte andere Geinteresseerden in besoigne niet komen, vóór en aleer H. Hoogh. de voorss. beloften sullen hebben voldaan," enz. ('s Gravenhage 9 Aug. 1607).

---

1) Daarentegen overhandigde men den Audiencier een opstel (*concept*) der Acte door PHILIPS te onderteekenen, in het Nederduitsch, Latijn en Fransch vervat. (*Register* 17 Julij 1607, fol. 233—237).

2) CORNWALLIS, Britsch Gezant te *Madrid*, in zijne depêche van 29 Aug. 1607, o. st. geeft genoegzaam de bedekte inzigten van het Spaansche Hof te kennen. „In my weake conceipte, merkt hij aan, this approbation of the King's eyther amounts not to any such Acknowledgment, or yf it do or may do by any extension, yet it is in such an obscure and clowdie manner; — whatsoever is in that paper will be interpreted only an allowance of the abstinence of armes, not *recognition of freedome*, or a renuntiation of interrest in those Countryes or people." — WINWOOD, *Memorials*, II, 339.

Substantie van hetgene den Audiencier VEREYKEN verklaart heeft — nadat den Eerw. Heere Pater, Commissaris-Generaal (Br. JAN NEYEN) syne harangue gedaan hadde den 25 October 1607, 's morgens ten elf uren in den Hage [1]).

»Edele Mogende Heeren; Het en is van geenen noode, dat ik U. E. Mog. alhier voorhoude en verhale de goede en opregte meeninge en intentie van Hare Hoogheden, noch ook de sonderlinge inclinatie en begeerte die sy hebben, opdat dese begonste Vredehandel mag komen tot een goed en zalig einde, en dese lange en bloedige oorlog in een vaste en bestendige Peys; aangemerkt dat door alle de actiën en proceduren van H. Hoogh. van het beginsel af tot deser ure toe U. E. Mog. genoegsaem hebben konnen bespeuren hoe liberalijk, sinceerlijk en vrymoedelijk H. Hoogh. sig gevoegt en geaccommodeert hebben [2]) tot al hetgene U. E. Mog. hebben begeert en gepretendeert, omme daartoe te geraken; hebbende niet alleenlijk U. E. Mog. verleent en doen overleveren de versogte Acte van aggreatie ende declaratie, maar ook benaarstigt en de goede hand gehouden, dat Syne Majesteit insgelijks daarin soo gewilliglyk gekomen is, hoewel dat in het beginsel daarvan geen mentie van wege U. E. Mog. gemaakt en was geweest.

In der voege dat gelyk myn Eerw. Heere den Pater Commissaris-Generaal aan U. E. Mog. mede verklaart heeft, de voorsz. Ratificatie van S. Mat. is hier by ons overgebragt, en waarvan wij hebben doen afschryven een copie authenticq, dewelke indien het U. E. Mog. belieft, sal hier mogen gecollationeert worden tegens de originele. Het is wel waar dat dese ratificatie niet en is gemaakt nog in het *Latijn*, nog in het *Walsch*, soo U. E. Mog. versogt hadden, maar in het *Spaansch* en *in sulker forme en stijl* als Syn Koninglyke Majesteit is gebruikende en userende *met alle Koningen, Potentaten en Republicquen van de Christenheid*. En omme de waarheid te seggen, het heeft aldaar vreemt gedagt dat men eenen soo grooten en magtigen Koning *soude willen doen veranderen sijn stijl*, als wesende jegens alle rede ende billijkheid; des te meer dat

1) *Register*, 4 Sept. 1607, fol. 277 volg.

2) Onbegrijpelijk kwam die toegeeflijkheid den Staatssecretaris Lord SALISBURY, voor. „The more I consider the straungeness of the Archduke's offers to the States of the Unyted Provinces in declaring them to be *a free State* and renounceing their interrest or pretence in them, schreef hij 20 April 1607 aan Sir CHARLES CORNWALLIS, the more I loose my self; especially when I find it promised and conditioned that the King of Spaine is *to confirme* the said Declaration, and to make a like Renountiation for himself within the Tyme lymitted in the Agreement." WINWOOD's *Memorials*, II, 306, 327.

S. Ma[t] tevreden is met den styl soo U. E. Mog. en elk in sijn reguard is gebruikende, en oversulks verhopende dat het sal wesen tot volle contentement van U. E. Mog. Ik verzoek deselve alles te willen insien met goede oogen, en ontfangen met gelijke goede harten, als wesende de meeninge en intentie van S. Ma[t] en H. Hoogh. gefundeert in alle rondigheid en sinceriteit, gelijk U. E. Mog. sullen altijd lang soo meer met de werken bevinden ende bespeuren.

Geteekent, VERREYKEN." 1)

Desniettemin verklaring der Staten-Generaal (2 Nov. 1607), dat ook de Brieven des Konings van 18 September bevorens »niet alleen in spraak en styl maar ook in de bezegelde insertie en omissie van veel woorden," onvoldoende waren; en dien ten gevolge, aanvulling van hetgeen daaraan ontbrak, door een bijzondere volmagt van PHILIPS, in dato 10 Januarij 1608 op de Aartshertogen (*Register* 26 Januarij 1608 fol. 416—420), »pour *tant en son, qu'en leur privé nom*, faire ce qu'ils jugeront estre expedient, pour venir à une bonne paix ou Trefve pour plusieurs années." (Aanhef van het Tractaat van 9 April 1609 fol. 381).

---

1) Bij JEANNIN, *Negotiat.*, p. 125, vindt men in het Fransch, de voordragt van den Audiencier, van 8 Aug. 1607, en p. 187 die van 25 October. Z. voorts aldaar p. 188—191 de Fransche vertaling der Spaansche Acte; het Advies der Fransche en Britsche Gezanten en de Resolutie der Staten-Generaal van 2 Nov. 1607.

BIJLAGE XLV.

Bladz. 250. »ANTOINE DE SAILLY, Agent *te* Calais. *De geregelde briefwisseling van dien berigtgever uit Frankrijk met 's Lands Advocaat, wordt, onder andere, gestaafd door de volgende depêche:*

»Monsieur, J'ay receu la vostre du 27 d'Aoust par le courier LE DOUX[1]) par laquelle vous me mandez la reddition de la ville de *Berck.* Ma derniere est du dernier du passé par où vous aurez veu combien on s'est advancé au siége *d'Amiens.* Maintenant je vous diray, que le Roy, et les plus suffisans de son armée, en pensent avoir la fin dans six jours, estans les gens de guerre logés au rempart entre le hault et le bas, où on sappe, et y a 5 ou 6 mines prestes pour jouer. Vray est que ceux du dedans ont faict un remparement sur une des branches que faict la riviere de *Somme* dans la ville, mais on croit que cela se faict plustot pour une capitulation que pour y soustenir autres efforts. — Un soldat s'est venu rendre qui asseure sur sa vie que le Gouverneur nommé *Ernantelle de Portecarero* a esté tué samedi passé, qui faict penser que la garnison en sera aussi de plus de s'asseurer, estant icelluy un vaillant et laborieux et pour son aige de très-bon et vif jugement, comme on a recognu par des lettres d'avis qu'il envoioit au Cardinal. Si bien, Monsieur, que je pense que la presente sert d'une avant-coureuse de la prise que j'espère vous mander par ma première.

Le Cardinal a amassé tout ce qu'il a peu d'hommes et chariotz, mesmes a faict commandement en *Arthois* et ailleurs, que tous ceux qui avoient porté les armes depuis certaines années, eussent à les reprendre et venir à un certain lieu. Il est logé à six lieues de l'armée du Roy [2])

---

1) Z. wegens dezen de *Lettres et Négociations* van BUZANVAL en AERSSEN.

2) In eene depêche van 15 Sept. 1597 meldt DE SAILLY nader: „Ce matin il a commencé à marcher, et est venu prendre son logis en ung village situé sur la rivière de *Somme* aussy proche de l'armée du Roy, comme il y a de *Delft* à *La Haye*.''

qui ne demande qu'à venir aux mains. Car il est accompaigné d'une très-belle noblesse, eschauffée d'acquerir de l'honneur. Il y a trois mille cincq cens chevaulx des meilleurs je croy qu'on peult voir au monde, et en arrive encore journellement qui accourent comme au feu, sur l'esperance d'une bataille, tellement qu'à toute heure on est icy en terme de voir grand' chose. — Le Sieur de ST. LUC Grand M[e] de l'Artillerie, a esté tué le propre jour que morut *Ernantelle;* de quoy le Roy et tout le monde en at esté fort triste, ayant perdu un homme très digne de sa charge. — Voila, Monsieur, ce que je vous puis mander de ce siége et de l'ennemi pour l'heure.

Au regard des affaires de ceux de la Religion je vous diray pour le principal ce que j'en ay appris du Sieur DE LA NOUE, icy arrivé depuis 4 ou 5 jours, et qui a esté l'un des Deputez pour negotier avec le Conte DE SCHONBERCH, et autres deputez du Roy. Il m'a dict que leurs trois chefs poinctz, sont ces trois.

I. Des lieux où on aura exercice de la Religion.

II. De la forme de Justice qui leur sera administrée.

III. Et que ceux de la Religion denommeront par l'espace de huict ans les Gouverneurs des places, venans aucuns à morir.

Après beaucoup de debats, et s'estants retraints ceux de la Religion tant qu'ils ont peu, on est tombé d'accord des 2 premiers; et avoient les Deputez du Roy aussy passé le troisiesme; mais il semble que S. M. les a desadvouez, disant qu'ils se peuvent bien fier en luy. Tellement que tous les differents ne dependent que sur ceste denomination; mais je pense que cela s'accordera bien; qu'est ce que vous puis dire presentement. — A tant Monsieur etc. De Pecquigny ce 9e Septembre 1597.

Vostre humble serviteur
ANTHOINE DE SAILLY.

A Monsieur
Monsieur D'OLDENBARNEVELT 1).

---

1) Prov. Utrechtsch Archief. — VILLEROY in eene depêche aan JEANNIN, 28 April 1607) noemt DE SAILLY "*Resident à Calais pour les affaires des Estats des Provinces-Unies.*" *Negotiat.*, p. 34. — Z. voorts p. 38, 285 (29 Maart 1608).

BIJLAGE XLVI.

Bladz. 250, 266. »*Der Staten Agent in Frankrijk*, LIEVEN CALVART [1]); — *verlies van Calais*, *Amiens*." — *Van de bekwaamheid van dien Diplomaat getuige deze uitvoerige en doorwrochte depêche*.

Mogende, Edele, Erntfeste, Wyze, zeer voersienige Heeren,

Myn Heeren. Myne laeste waren van den XVII^{en} deser. Tzedert welcke tyt ick uwe M. E. niet gescreven en hebbe eensdeels om myne indispositie, eensdeels om Uwe M. E. zekerlycker te adverteren van 't gepasseerde tot *Amiens* ende van de apparentie van 't toecomende. Uwe M. E. hebben verstaen by diversche myne voergaende 't misverstand gecomen tusschen S. M. ende den Ambassadeur van Engelant, op 't stuk van *Cales*. Ick hadde eenichsints gehoopt dat tzelve gemiddelt zoude geworden hebben, mits de ernomen resolutie van S. M. naer 't verlies voersz. op 't rapport van den Heere FOUCQUEROLLES [2]); maer denzelven FOUCQUEROLLES daernaer van wegen S. M. wederomme gekeert wezende by den voersz. Ambassadeur om op hem te begeren dat hy ten fine van de voerscreven resolutie by S. M. zoude willen comen om te resolveren op die voirdere particulariteyten, ende oock op syne voyage naer Engelant, wiert deselve by den voersz. Ambassadeur beantwoort, dat hy sulcx als hy seyde, te weten de presentatie van S. M^t aen zyne Sou-

---

1) Z. wegens dien Staatsman, vroeger Griffier van den Raad van State, BOR, XXX^{ste} B., bl. 65 volg. en het daaruit getrokken loffelijk getuigenis van HENDRIK IV (in diens brieven aan de Staten en aan MAURITS), bij Mr. L. PH. C. V. DEN BERGH, *Gedenkstukken tot ophelder. der Nederl. Gesch.*, bl. 302 volg. en mijne aanteekening op BUZANVAL en AERSSEN, *Lettres et Négociat.*, p. 344, suiv. (Beroep op SCALIGER en H. DE GROOT.

2) Gesneuveld in Julij 1597 bij een uitval der belegerden van *Amiens*. „Ceux de dedans ont faict ces jours une roide sortie, où le Sieur DE FOUQUEROLLES est demeuré. (Depêche van DE SAILLY, 26 Julij 1597, aan OLDENBARNEVELT, Prov. Utrechtsch Archief).

veraine om de stadt van *Calais* tot haren proffyte te belegeren, niet geaccepteert en hadde, als daertoe niet gelast, en dependerende alleenlyck van den wille van Hare M^{at} zyn Souvereyne, ende den Raedt deszelfs, aen dewelcke S. M. zoude believen zyn addresse te nemen, indien hy tot het voersz. stuck gesint waere, excuserende oversulcx zyne reyse tot S. M^{t} ter occasie voerseyt. Met welcke antwoorde ende vele andere contestatien den Heere FOCQUEROLLES vertrocken wezende, den voersz. Ambassadeur zynen Secretaris aen S. M^{t} terstont affveerdigde om deselve int breede te informeren van tgene in de eerste conferentie tusschen hem en den Heere FOCQUEROLLES geschiet was; remonstrerende deselve seer different geweest te zijn van 't gene hem S. M. de tweede reyse by den voersz. FOCQUEROLLES omboden hadde. Ende dat deselve propoosten in questie by den voersz. FOCQUEROLLES ende niet by hem gehouden waren geweest; dat hy Ambassadeur alleenlyck op dezelve geantwoort hadde dat sulcke resolutie van S. M^{t} goet was en dat het te wenschen zoude wezen dat deselve geaccepteert ende geëffectueert mochte worden by syne Souvereyne, ontkennende voorts alle de reste, als noyt van hem gedocht nochte oock in syne macht van zulcx te accepteren; maar wel dat hy geerne indien Zyne M^{at} anderwerven yet sulcx aen zyne Souveraine zoude believen te proposeren, de goede hant zoude houden ten effecte van dien ende te dien fyne by S. M^{t} comen. Op welcke excuse ende presentatie van den voerscreven Ambassadeur S. M. mondelinge sonde geantwoort hebben, zoo my den voersz. Ambassadeur geseyt heeft: Dat S. M^{at} aen FOCQUEROLLES geenen last gegeven en hadde van hem de bovengementioneerde conditiën voor te dragen. Seggende dat FOCQUEROLLES een Picards-Edelman was, vele sprekende ende begerende by alle middelen syne affairen te doene; met diergelycke propoosten ten laste van den voersz. FOCQUROLLES. — Aengaende zyne compste dat hy hem altyt wellecom zoude zijn, wesende als hy was Ambassadeur van de Coninginne zyn suster. 'T voersz. is geweest 't besluyt van 't gaen en comen ende negociatie van FOCQUEROLLES; sulcx dat ick grootelycx duchte dat de voersz. propositie by S. M. ernomen opt rapport van den voersz. FOCQUEROLLES, achterblijven zal, ten zy deselve by eenige andere beter middel ernomen worde, waervan ick niet en zoude desespereren (niettegenstaande de cleene inclinatie van die van den Raede daertoe) indien eenige particulieren debvoiren van Uwe M. E. wegen by beyde de partyen daertoe gedaen wierden. Ick hebbe wt den voersz. Ambassadeur zoe vele wel verstaen, dat indien Zyne M^{at} tzelve stuck van syne Souvereyne anderwerven versocht met behoorlycke middelen, dat van die zyde de zaecke zoude geaccepteert worden; gevende my by diverse propoosten genoech te kennen, dat deselve materie henluyden ter herte gaet, hoewel dat se voorts meer schynen achtergehouden te worden deur

sommige circumstancien, de eere raeckende, dat se wol en overleggen de consideratien van 't profyt daerwt te verwachten; twelcke soo men segt wien ten deele compt, oock de eere heeft.

Den voerscreven Ambassadeur heeft my desen morgen ontboden, dat hy scryven ontfangen hadde van zyne Souvereyne om twelcke hy genootsaeckt wiert by S. Ma[t] te reysen. Godt geve tzelve yet sulcx mach wesen, dat het de gepasseerde misverstanden versoete, en niet en verergere.

T voerseyde raeckt 't gepasseerde op 't stuck van *Cales*. Nopende *Amiens* 1) ende de particulariteyten derzelver, en verstae Ick in den gront anderssints niet boven het inhouden van myne voergaende, dan dat den Gouverneur van *Dourlens* vreesende gedepossedeert te worden van zyn gouvernement deur 't groot preparaet van artillerie en amonitie van oorloge daertoe bereyt bynnen *Amiens* wetende bynnen deselve stadt geen garnizoen te wesen, ende zeer cleyne wacht aen de poorten, deselve entreprinse met intelligencie van de Capucijnen, (men suspecteert oock den Meyer) aengelecht ende voerwaer glorienselyck geexploicteert heeft.

S. M. alsoe myne voergaende melden vergadert zynen leger rontsom deselve stadt, gaende den roep dat hy deselve by escalade ende andere secrete middelen zoude hopen te veroveren; 't welck de claersiende qualyck geleoven mogelyck te zyne mits de diepe grachten ende hooge wallen derzelver, ende meenen meer dat men metten selven roep een ander voernemen poogt te bedecken. Te weten eenige ravange tegen den voersz. Gouverneur; welcke succederende en daerdeur 't faciel acces tot *Amiens* benomen wezende ende met eenen den toecomenden oost beleth, de voersz. stadt eyndelick gereduceert zoude mogen werden. Maer zy wat manieren dat de saecken diesaengaende mogen comen aff te loopen, soe est apparent dat S. M[at] desen somer in dese quartieren geobligeert zal wesen, sonder eenige groote effecten elders te kunnen brengen. — Syne M[at] maeckt staet van thien duysent mannen te voete byeen te hebben. Ick vreese datter zoe vele niet gevonden en sullen worden; het deel van de Switsers leggende ontrent dese stadt maeckt difficulteyt van te marcheren zonder volle betalinge. De tyt van de dienst van de Engelschen ende de conditien derzelver syn Uwe M. E. bekent. Godt geve dat dese nieuwe malcontenten deselve niet en verergeren. De reste

---

1) HENDRIK IV aan de Staten-Generaal (uit *Beauvais* 14 Maart 1597): „Le malheur a volu que ma ville *d'Amyens* a esté surprise par mesdits ennemis, lesquelz s'estans saisiz de la porte d'icelle du costé de *Dourlens*, desguisez en paysans ont esté suiviz de douze à XVcens hommes, tant de cheval que de pied, qui n'ont donné loisir à mon Cousin le Comte de St. Pol, Gouverneur de la Province qui estoit en icelle, ny aux habitans qui seulz gardoient la ville, de se rallier. — Lesditz habitans estoient au sermon" enz. (Prov. Utrechtsch Archief).

van 't voetvolck, selfs oock de regimenten van Uwe M. E. syn by faulte van betalinge dezer voerleden maenden, noch in soberen state, doch apparent van in goede ordre gebrocht te worden. — Den Edeldom compt slappelycken by. Men heeft getracteert met sommige cooplieden, om sekere quantiteyt van vivres tot onderhoudinge van den leger te doen volgen, alzoe in dezelve quartieren luttel commoditeyt van vivres ten platten lande gebleven is. Oock brengt men byeen al wat mogelyck is, van artillerie ende amonitie van oorloge, om ettelycke duysent schoten te moghen doene.

De Mareschal van BIRON is gelogeert tusschen *Amiens* ende *Dourlans*, doende apparent debvoir om 't secours naer de voersz. stadt comende te beletten, maer in der waerheyt zoo men gelooft, om de voersz. entreprinse die hy lange in den sin gehadt heeft, subitelycken te executeren. — Sommigen gelooven nochtans, dat oock op *Amiens* yet geattenteert sal worden, maer 't voersz. is het apparentste.

Uwe M. E. sullen sien by de copye hiernevens gaende, wat my den Heere van VILLEROY [1]) diesaengaende ende anderssints is scryvende, ende met eenen Uwe Mo. Ed. vermaenende van haer proffyt te doen met dese occasie, terwylen den vyant hier nootwendich besich sal wesen. Indien se deselve lesse hier op myn vertooch gepractiqueert hadden, nae Uwe M. E. victorie te *Turnhoudt* [2]), misschien dat se in dese schade niet gevallen en souden wesen; dwelck ick den voersz. Heere op synen brieff soetelyck geantwoort hebbe.

Dit verlies ende andere groote desordren die sich van allen canten openbaren, doet alle soorte van volcke den mont open, brengt bij boexkens diffamatoire ende seer odieuse pasquillen tegens d'authoriteyt van S. Ma[t] ende die van zynen Raide, geaccoustumeerde voerloopers van meerder quaet. 'T Parlement selffs pretenderende dat sommige van den Raide van S. M. de Vergaderinge te *Ruaen* [3]) gehouden souden illusoir gemaeckt hebben ende beleth de verhoepte vruchten derzelver, hebben by gescrifte gestelt eene lange ende zeer substancieuse Remonstrancie aen S. M. taxerende onder andere grootelycx den Cantzelier; jae soe verre dat sy seggen, dat alzoe lange deselve de segelen van S. M. in bewaernisse sal hebben, d'affairen van dit Coninckryck tot geene redresse comen en sullen. Deselve Remonstrantie en is noch niet zoe ick meene

---

1) »Auquel, schrijft DE SAILLY (26 Julij 1597 aan OLDENBARNEVELT) le Roy croit plus qu'à tout le reste de ses Conseillers." Hij teekent dien Minister als »vif d'esprit."

2) Brief van HENDRIK IV aan de Staten-Generaal (uit *Beauvais* 14 Maart 1597): »Tres chers et grands Amys, Alliez et Confederez: Comme je voulois envoyer devers vous pour me rejouir avec vous de l'heureuse victoire que Dieu vous avoit donné sur noz ennemis soubz la conduicte de mon Cousin le Prince MAURICE," enz. (Prov. Utrechtsch Archief).

3) *Rouen*.

gepresenteert, ende wort geaerbeyt om deselve te supprimeren. Sy versoucken oock tot Gouverneur van dese stadt den Heere van VICQUES die nae dese veranderinghe naer S. Ma[t] gereyst is, ende gedestineert tot Gouverneur van *Abbeville.*

Den *Legaet* die alle dese voerleden dagen anders niet in den mont en hadde dan dat den Paus volle macht hadde van den Coninck van Spaignen, om van vrede te handelen [1]), meenende dat daerentusschen alle hostiliteyten zouden cesseren, beclaeght hem nu grootelycx in zyne propoosten van de surprinse van *Amiens,* doende den roep gaen dat hy daervan aen den Cardinael van wege den Paus clachtich gevallen is. Daer wort by gedaen dat den Cardinael hem soude geantwoort hebben met dese off diergelycke corte woorden: Dat S. M[t] de oorloge ende declaratie derzelver tegen redenen begost hadde; 't welck geschiet naerdien 't verlies op hem gevallen was, dat hy syne faulte bekennen moeste, ende daernaer voorderen ende accepteren conditien van den victorieux naer coustuyme, etc.

Ick sal debvoir doen ende hebber oock goede middel toe om tydelyck te weten, wat vervolgh dat zyne negociatie van wege den Pauws nemen zal. Men gelooft dat desen Legaet [2]) wesende van den Huyse van *Medicis,* niet Spaensch en is gesint; maer wel grootelycx den Nuncius die van de *Gonzaga* is; nochtans segt men oock dat hy in 't heymelick den voersz. Cardinael is blamerende van deze interruptie, sonder dewelcke hy hem laet hooren dat den Peys versekert was, mits de generaele inclinatie alhier totte selve.

'T bestant metten Hertoge van *Mercure* is geprolongeert totten lesten Aprilis, sommige scryven maer totten XV[en]. — Den Heere van CHOMBERT [3]) is noch te *Saumur* om die saecken van die van de Religie te accommoderen, 't welcke men hoopt dat met dese occasie beter geschieden zal, niettegenstaende de beletselen die van diversche syden daertoe gebrocht worden. — Wy sullen corts verstaen wat daeraff te verwachten zal wesen. Den voersz. Heere van CHOMBERT met den Heere van EMERY

---

1) DE SAILLY meldt aan OLDENBARNEVELT (depêche van 26 Julij 1597): „Je vous ay advisé — qu'il estoit icy arrivé le General de l'ordre des Cordeliers qui s'entremesloit pour trouver une forme d'accord entre les Roys de France et d'Espaigne par le commandement du Pape. Et se disoit à son arrivée que le Sieur DE BELLIÈVRE icy venu avecq luy de *Paris*, le debvoit accompaigner au Pays-Bas," enz.

2) BONAVENTURA CALATAGIRONE, een der onderhandelaren te *Vervins.* BORGNET, PHILIPPE II *et la Belgique*, p. 212.

3) GASPAR SCHOMBERG, Graaf van Nanteuil. SULLY, *Mém* III, 138. Op verzoek van HENDRIK IV hielden de Staten-Generaal aan de Vergadering der Gedeputeerden van de Gereformeerden te *Saumur* de noodzakelijkheid van het matigen hunner eischen voor, en moest CALVART de verzoening helpen bevorderen. *Register v. Holland*, 9, 10 Mei 1597.

ende andere passeert vandaer tot *Bourges* alwaer sich ook sullen vinden de Gedeputeerden van den Hertoge van *Mercure* om te tracteren ten principalen, 't welck nochtans de claersiende niet en meenen, dat tot effecte comen zal. Seggende niet apparent te wesen, dat den voersz. Hertoge van geender zyden gepresseert ende S. M. elders fondamentelyck geëngageert wezende, zyne tegenwoordige authoriteyt sal willen verminderen, ende vele min besyden setten de meerder hope die hy heeft in eenige generaele veranderinge die deur den doot van S. M. 't welck Godt verhoed ende op wiens graff zy allen te gader bouwen, apparent sonde wesen te geschieden.

Den Heere van ESDIGUIERES is nu al verre gearriveert, in *Daulfiné* affgeveerdicht geweest hebbende metten tytel van Lieutenant in Piedmont ende Savoye, met macht om aldaer d' oorloge te voeren, om waertoe te fourneren hem een assignatie van groote somme van penningen gegeven is; alles ten aensien ende apparente kennisse van den Ambassadeur van *Savoye*, die nu tallen ure zyn affscheyt ende pasport is voorderende. Sommige principale personen achten ende hebben my daeraff gegeven diversche indicien, dat alle 't voersz. geschiet is om den voersz. Ambassadeur tot equitabeler conditien van particuliere peyse te brengen, op dewelcke eene generaeldere gebout soude mogen worden. By de Catholycke Switssers geschiet groote lichtinge van volcke voor den Coninck van Spaigne, dewelcke nochtans zoe ick uit sommige brieven gesien hebbe, niet zoe haest tot perfectie en sal connen comen; 't is deselve levée van dewelcke ick uwe M. E. voor sommige maenden gescreven hebbe, die doen ter tyt mette denominatie van de Coronellen ende Capitainen cesseerde, ende nu ernomen wordt.

Indien der eenige trouppen van Italien affcomen, men gelooft dat den Heere van ESDIGUIERES deselve op d' eene of d'andere maniere grootelycx incommoderen off beletten zal, al waer 't oock dat zyne Commissie wederroepen wierde, waertoe sommige van de principaelste Officieren van S. M. zeer trachten, openbaerlyk seggende dat men den *Savoyaert* niet en behoort voorder te irriteren, ende deur hem den Coninck van Spaigne.

Sommige verstandige van crychsaecken wien oock de passagien van Italie condich zyn, hebben opinie dat twee duysent mannen te voete, en drye hondert te peerde by den voersz. Heere van ESDIGUIERES onderhouden boven tgene hy anderssints byeen brenghen can, aldaer meer voorderinge der gemeene zaecke zouden causeren (als bastant om daermede te beletten alle affcompsten van oorlochsvolck naer Vranckryck, ende de Nederlanden,) dan het dobbel ende tripel elders geëmployeert. — Wenschen derhalven dat Haere Ma^{t} van Engelant ende Uwe M. E. een deel van haar secours daertoe zouden begeren te employeren, ende met

eenen deur middel van de Alliancie dese voerledene dagen gemaeckt, sich associeren met alsulcke Cantoenen van *Switssers* [1]) (mitsgaders *Genève*) als sich daertoe sonder grooten last ende cost willich schynen te presenteren. Van welcke materie den Ambassadeur van Engelant met my in 't breede gediscoureert heeft, seggende 't zelve meer noodich te wesen, omdat den Coninck van Spaignen [2]) dagelycx meer ende meer zyn credit is avancerende by de voersz. Switssers nu zeer onwillich tegen Zyne Ma[t] deur 't manquement van de groote somme van penningen, beloopende tot vele millioenen die men henluyden schuldich is; ende oock by faulte van de Alliancie met henluyden te vernieuwen. Oock omdat zy nu lange zyn zonder Ambassadeur van wegen S. M. waertoe nu gedestineert is den Heere VAN MORFONTEYNE, die haest verreysen zal, gelijck oock den Heere VAN ROYAULX naer Engelant, ende den Heere VAN BUZANVAL naer Uwe Mo. Ed. [3]). Den Bisschop van *Evreux* gaet ook naer *Florence* en *Venegien* om den vyant soo men secht eenich werck ist mogelyck in Italien te geven, waervan mits de qualiteyt van zyn persoone anders zeer soude twyfelen, ten waere deur d'adjunctie van VIRGINIO VESINO die van Zyne Ma[ts] wegen oock medegaet, in Italien eenighe betere hope van dezelve reyse gegeven wiert.

'T is te beclagen dat d' Ambassadeurs van alle de voersz. plaetsen in dese conjuncture absent zyn, arguerende 't zelve een groote flauwicheyt ende groot desordre in desen Staet.

Myn indispositie en laet noch niet toe dat ick my bynnen veerthien dagen, by S. M. zoude connen laten vinden, hebbende dese voerlede daghen een *canterium* doen appliceren in mynen necke, met goede hope dat 't zelve remedie de duysternisse van myne oogen beteren zal, ende de groote excessive pyne van myn hooft die continueel is, wil nemen. — 'T welck indien niet en geschiede, zoe zoude ick qualyken in den dienst van Uwe M. E. met myne oude diligentie ende sorchvuldicheyt (sonder

---

1) *Register v. Holland* 14 December 1598. Brief van MAURITS aan de Generaliteit over het in dienst nemen van Zwitsers, »die uit Vrankryk nog souden staan te verwagten tot het getal van omtrent ses honderd", enz.

2) Den 26 Julij 1597 berigt DE SAILLY aan OLDENBARNEVELT. »Maintenant je vous diray Monsieur, pour nouvelles qu'on tient pour très bonnes, qu'on a du tout faict retirer les Suisses du traicté qu'ilz vouloient faire avec le Roy d'Espaigne, ayant ces jours le Roy de France trouvé moyen de leur envoyer plus de 300,000 escus en argent comptant" enz. (Prov. Utr. Arch.).

3) HENDRIK IV aan de Staten-Generaal, 14 Maart 1597: »Et je vous renvoyeray bientost le S[r] DE BUZANVAL, par lequel je vous manderay plus amplement de mes nouvelles, et ce que je pourray faire ceste année, en laquelle j'espère ne demeurer oisif si je suis secondé de vous, comme vous le m'avez tousiours promis, et est necessaire pour vostre propre bien, comme pour le mien." (Prov. Utr. Archief). Verg. hierbij *Register van Holland*, 14 Julij 1597.

jactantie gesproken) cunnen continueren, hopende nochtans met Godes gratie, dat Uwe M. E. mynes diensts doch niet en zullen beclaghen in dese conjuncture [1]).

Ick verwachte 't gene Uwe M. E. op 't faict van 't affdoen van de Brieven van Represalien ende Marque, oock van de generaele Naturalisatie [2]) sal gelieven gedaan te hebben.

Uwe M. E. zal gelieven te dien fyne wederomme te senden de besegelde brieven van S. M. nopende de voersz. twee poincten, met alsulcke reformatie derzelver als Uwe M. E. oirbaer zullen vinden. Soude oock goet syn, dat 't zelve stuck van de Represalien in dese occasie gansch affgedaen wierde, ende met den clachtigen geinteresseerden deur intercessie van den Raedt van S. M. geapp[t] [3]). Twelck ick hope dat met een cleene somme te doen zal wesen, ende misschien zonder last van Uwe M. E.; anderssints sal dese materie alle reyse recrudesceren tot groote schade van den Coopman, als dese voerleden dagen gebleken heeft, ende meer zoude, had ick met groote diligentie daerinne niet geremedieert. 'T sal goet zijn dat U. M. E. eenen brieff van credentie nopende deselve twee stucken, aen S. M. screven als Uwe M. E. my over sommige weken omboden hebben, dat sy doen zullen, begrypende oock daerinne 't faict van de Navigatie, in 't Tractaet van de Alliantie gementioneert.

Seig[r] JAN VAN DER VEKEN is ten achteren aen myn tractement by assignatie op myn Heeren van *Zeelant* twee quartieren, soedat ick my van de voersz. somme ende noch andere schuldich vinde by den voersz. S[r] VAN DER VEKEN, sonder wiens credit ick my hier geenssints passeren en can [4]); ick bidde U. M. E. daerop consideratie te nemen, ende hem by d' een of d' ander middel te doen contenteren. My hiermede zeer ootmoedelyck recommanderende in Uwe M. E. goede gratie, bidde Godt Almachtich, Mogende Erntfeste Wyse seer voorsienige Heeren, Uwe

---

1) *Register van Holland*, 11 Junij 1597. 3—13 Junij, fol. 309, overlijden van CALVART. »Is geresolveert, dat met de deputatie van een ander Persoon in de plaats van den Agent CALUAERT — alsnog gesupersedeert sal worden." — Het was geen geringe zaak, dien Minister te vervangen. »Pauci sunt schreef SCALIGER quibus haec *mediocria* insint, quae in illo *summa* erant, rerum tam Belgicarum quam Gallicarum peritia, aulica facundia, et *alia* facundia. Quae prudens omitto."

2) Geapprobeert.

3) Verg. het *Edict du Roy touchant l'aubeyne des Provinces-Unies des Pays-Bas* in mijne uitgave van BUZANVAL, p. 344—348. In dit Edict van April 1595, wordt vreemd genoeg, van den aandrang van CALVART gewag gemaakt met den titel, van »*Ambassadeur* de nos très chiers et bons amys les Sieurs Estats Generaulx" enz.

4) Verg. hierbij *Lettres et Négociat.*, DE BUZANVAL, p. 66, 472, DODT, *Archief* IV, 122; *Register v. Holland*, 18 Maart 1599. (Uitbetaling aan NOËL DE CARON of diens klerk te *Londen*, van *f* 180,000 voor rekening der Staten; waarvoor de Rotterdamsche koopman zoude genieten »34 schell. grooten Vlaamsch voor elk pond sterlings.")

M. E. lange te sparen in eene godtsalige voorspoedige regieringe. — Tot *Parys* desen XXVen Meerte 1597.

Uwe Mo. Ed. onderdanichste Dienaer

CALVART 1).

Mogende etc. Myn Heeren de Staten-Generael der Geunieerde Nederlantsche Provinciën.

(Provinc. Utrechtsch Archief).

Messieurs,

Estant meu d'un bon desir au bien et utilité du service de Vos Seigneuries, j'ay ozé prendre la hardiesse de vous escrire, affin de tenir Vos Grandeurs advisees de l'estat des affaires presentes par decha; suppliant tres humblement V. S. voulloir prendre de bonne part ce mien petit debvoir à vostre service, auquel je me suis du tout voué 2). — Messeigneurs, despuis le decez de Monsieur DE CALVART vostre Ambassadeur residant prez du Roy 3), je n'ay remarcqué en ceste Court nul de vostre nation qui vous aye peu tenir advisez. C'est cela aussi qui a ouvert le chemin à ma temerité, pour vous dire, que moyennant la grace de Dieu le Roy est resolu de partir mardy prochain de ceste ville pour s'acheminer en son armée pour le siége *d'Amiens* auquel il est tout resolu, et pour effect duquel Sa Maté a faict ung bon fons de deniers qu'il a mis en ses coffres pour le payement de ses gens de guerre; il a emprunté en ceste ville des particuliers jusques à la somme de deux cens mil escuz qu'il a de net en ses mains. Ce commencement de bon mesnage en Sa Maté faict qu'on espere bien de ceste entreprinse, laquelle sa dicte Majesté espere sera secondée de vostre part en aultre grande entreprinse, qui donnera occasion à l'ennemy commun de quitter l'une pour secourir l'aultre, ses

---

1) Na den dood van CALVART, eerst in 1598 door F. V. AERSSEN vervangen, gaf tusschentijds de beroemde SCALIGER eenige berigten uit Frankrijk. Hiernevens eene proeve van zijn vrijwillig diplomatisch dienstbetoon.

2) In zijne depêche van 9 Julij 1597, zegt SCALIGER nader: "Quand Voz Excellences y auront quelque personnage d'authorité, pourra voir mieulx au fons des affaires, et vous en donner de plus solides avis. Je suis François, et vostre tres humble serviteur; mais aussi comme François je deplore le malheur de ma nation, et comme vostre serviteur ne puis que je ne vous en die mon advis, puis qu'il vous plaist avoir agreable mon petit service" enz.

3) *Register van Holland* 3—13 Junij 1597, fol. 299: "Is gerapporteert dat mits den overlyden van den Agent CALVART nodig sal dienen gelet *wie* in sijn plaats gebruikt sal worden," enz.

forces n'estant assez bastantes separées pour attacquer en mesme temps deux grandes forces. De ceste esperance chascun faict estat d'une bonne victoire pour rebouccr[1]) l'insolent orgueil des heureux succès qu'a eu led[t] ennemi sur cet Estat depuis deux ans; Dieu par sa misericorde en vueille donner le fruict selon l'attente.

(Volgt eene uitweiding over de verstandhouding van den Graaf *d'Auvergne* en van den Burggraaf DE TAVANNES met Spanje; alsmede van zekeren CHARTIER, dien SCALIGER noemt »homme acceleré, et instrument de toute iniquité, que plusieurs de vous, Messieurs, ont cogneu auprès de feu S. A en *Anvers* [2])."

Monsieur le Duc de MONPENSIER part la sepmaine prochaine pour aller en Poictou remettre en l'obeyssance du Roy aucunes places revoltées de son service depuis quelque temps en faveur de Monsieur DE MERCURE. Avec lequel n'y a nulle apparence (pour encores) ny de paix ny de treffves, non plus qu'avec l'Espaignol qui en faisant semblant de demander la paix se mocque et tasche à surprendre ses ennemis trop credules pour ung ennemi si cauteleux. — Le Sr EDMOND [3]) cy-devant Agent pour la Royne d'Angleterre, est depuis dimanche dernier de retour en ceste Court; je n'ay encores peu apprendre la cause de son voyage si soudain; car il est venu d'Angleterre en ceste Court, retourné en Angleterre, et retourné icy en moins d'un mois.

Monsieur LESDIGUIÈRES est empesché en son dessein de *Savoie* par le Sr Mareschal D'ORNANO (Alfonse), Corse, pour quelque querelle particulière, qu'ilz ont pour le governement de *Dauphinay*; il y a à craindre que leur division n'apporte, et du dommage et de la perte aux affaires du service du Roy.

Une flotte de navires marchans passans au long des isles de *Xaintonge*, accompaignée de quelques navires de guerre, donnèrent tellement l'alarme au d[t] pays, qu'elle est parvenue jusques en ceste ville, où l'on faisoit le loup beaucoup plus gros qu'il n'est, disant que c'estoit l'armée d'Espaigne composée de six vingts voilles, dans laquelle y avoit vingt mille hommes de guerre.

Les lettres que Voz Seigneuries escrivoient au Roy par le courrier LE DOULX ont esté baillées en mains propres de S. M. par le S[r] DE LA

---

1) Reboucher? te stoppen, te keer te gaan, te fnuiken.

2) Bij ANJOU.

3) »Sir THOMAS EDMONDS Secretary for the French tongue." W. CAMDEN, *Annals or the Historie of the most renowned and victorious princesse* ELIZABETH, *late Queen of England*. London 1635, 3e uitg. p. 520. — Volgens J. B. DE TASSIS was EDMONDS »ung très honeste personnaige digne d'estre employé en des grans affaires." — Verg. GACHARD, *Actes des Etats-Généraux* de 1600. Introduct. p. XXV. — Een deel der negotiatiën van EDMONDS is in WINWOODS *Memorials* te vinden.

ROSSINIÈRE, filz aisné de feu Monsieur DE CALVART; et l'aultre que Voz Grandeurs addressoient aux Deputez des Eglises françoyses en l'Assemblée de *Saumur*, ont esté mises en mains du S[r] DE LA NOUE, qui les leur rendra fidellement en l'Assemblée generalle, qui se doibt faire le 15e du mois prochain à *Chastellerault*, pour prendre une resolution finalle sur les offres que S. M. leur faict. Dieu par son St Esprit y vueille presider, affin que toutes choses s'y facent à sa gloire, et au bien et repos de cest Estat, et qu'il donne à V. S. Messieurs, en tout heur et prosperité, augmentation de gloire à vostre grandeur.

A Paris le 30e jour de May 1597. Par celluy qui est de V. S., très-humble très-affectionné et obeyssant Serviteur, Signé DE LESCALE [1]).

A Messieurs, Messeigneurs les Estats-Generaux des Provinces-Unies des Pays-Bas, à La Haye [2]).

---

1) Z. wegens de betrekking van den vermaarden Leidschen Hoogleeraar tot den Gezant BUZANVAL, de *Lettres et Négociations* van dien Staatsman p. 157 en mijne mededeeling in het *Bulletin de la Comm. Royale d'Histoire te Brussel*, T. IV. 94 suiv. — CH. NISARD in *Le Triumvirat littéraire* au XVIe Siècle (JUSTE LIPSE, JOSEPH SCALIGER et ISAAC CASAUBON, *Paris* 1852), zwijgt van SCALIGER's diplomatische bemoeijing.

2) Prov. Utrechtsch Archief.

BIJLAGE XLVII.

Bladz. 252 *volg.* »ADRIAAN DAMMAN, *Nederlandsch Agent te* Edinburgh [1]).”

Tweede en Secrete Instructie [2]) voor ADRIAAN DAMMAN, van 't gene ghy van wegen den Heeren Staten Generael in Schotlant zult doen.

Zult bij alle gelegentheyt naerstelyck ondersoeken die affectie van zyne Ma^t^, den Heeren van zijnen Raide, ende anderen principalen van den Rycke, zoe opten welstant van de gemeene christelycke zaecken dezer landen, als totte gereformeerde Religie, ende wat tusschen zyne Ma^t^ ende die Co. Ma^t^ van Vrankrycke, Engelant, Denemarken ende andere nageburige Coninghen, Princen en Republycken gehandelt is, gehandelt wordt, ofte gehandelt te worden apparent is.

Zult oock zorchfuldichlyck ondersoeken, oft den Keyser, Coninck van Spangien, den Coninck van Zweden ende Polen, den Eertshertoge ERNESTUS, die van de Ligue in Vranckrycke ofte andere Princen ofte Republycken van de Roomsche Religie, eenige intelligentie, handelinge ofte correspondentie in 't heymelicke ofte openbaer aldaer trachten te stabilieren en waertoe dezelve zyn streckende.

---

1) Z. de schrale berigten betrekkelijk dien geleerden Gentenaar, bij VICT. GAILLARD, *De l'influence exercée par la Belgique sur les Provinces-Unies*, p. 99. Verg. meer bij BOR, *Nederl. Oorlogen*, XXXI B., fol. 780: »De voorsz. DAMMAN was uyt Vlaenderen van geboorte en overmits hy ten tyde als de Hertog van *Parma*, Vlaenderen onder de subjectie des Konings van Spangien bracht, vandaer vertogen was in Schotland — is hy voorgeslagen geworden om gebruykt te worden tot *Agent*, op eene wedde van *f* 1000 en *f* 200 huishuur, — (sedert 1594). Fragmenten der briefwisseling van DAMMAN met OLDENBARNEVELT, vindt men bij BOR, XXXI B., fol. 324, XXXII B., fol. 7, 187.

2) Het eerste, gewoon Berigtschrift, als min belangrijk, nemen wij hier niet op. — Aan het slot van dat Staatsstuk werd gezegd, dat DAMMAN's jaarwedde voor $\frac{3}{4}$ door de Staten van Holland zoude betaald worden, »ende het resterende vierendeel by de Heeren Staten van Zeelant.”

Zult arbeyden omme te weten oft in den Rycke van Schotland by yemant 't zy aen Zijne Ma[t], het Parlement oft elders yet in 't heymelick oft openbaer voergenomen wert 't welck deser landen dienst zoude mogen wezen schadelyck ende sult arbeyden, omme 't zelve by goede informatie te beletten.

In gevalle tot enige tyden yet zoude mogen worden vastgestelt, raeckende den dienst van die soldaten van de Schotsche Natie in deze landen, zult arbeyden omme goede informatie te doen dat het gebruyck derzelve alhier te lande, allenthalve Zijne Ma[t] ende den Rycke van Schotlant voorderlyck is; dat zy willichlyck hen in dienste dezer landen begeven hebben, ende dat zonder groote ondienste van de gemeene Christelycke zaecke, ende verminderinge van de eere van de Schotsche Natie, mitsgaders die gunste totte zelve in deze landen niet en kan voergenomen worden, daerdeur directelyck ofte indirectelyck zyluyden tot eenige onwille ofte retardement van dienste zoude gebrocht worden in eniger maniere.

Zult verzekeren dat niet alleen gene van de Utheemse Natien in den dienst dezer landen wezende, maer zelfs de ingezetenen van deze landen alhier beter als die van de Schotsche Natie, in de naeste jaren getracteert zyn geweest, ende noch getracteert worden, maar dat onmogelyck is, geduerende de bezwaerlycke ende costelycke oerlogen een iegelyck contentement te doen naer zyn begeren.

Zult voorts arbeyden om aldaer wel te doen verstaen het onderscheyt dat er is, tusschen den Staten-Generael van de Vereenigde Provincien, die alsnu in oorloge jegens den gemeenen vyant zyn ende den Staten-Generael van de Nederlanden, die opte Pacificatie van Gent, enighe jaeren in oorloghe jegens den gemeenen vyant zijn geweest; ten eynde wel verstaen mach worden, dat die Vereenichde Landen niet gehouden en zyn in de schulden van de Staten-Generael van de Nederlanden van de diensten in Brabant, Vlaenderen, Arthois ende Henegouwen gedaen.

Dat die Vereenigde of Geunieerde Provincien hebben opte Unie tot Utrecht gemaeckt hare Regeringe aen de oostzyde der Maze gesepareert ende gescheyden gehouden van de Regeringe van Brabant, Vlaenderen etc. etc

Dat alle stucken ende verificatien van 't gene in die Regeringe van Brabant ende Vlaenderen is gepasseert aldaar zyn gebleven, zonder dat deze Regeringe daervan kennisse heeft.

Zult van alle occurentien den Staet dezer Landen aengaende by alle gelegentheyt advertentie doen, ende alle secrete zaecken in cyffer oft anders secretelyck en zekerlyck overzenden.

Aldus gedaen en geresolveert ter Vergaderinge van voorn. Heeren Staten, in 's Gravenhage den 4[e] January 1594. Verg. *Register van Holland*, 10 Junij 1594.

De volgende merkwaardige depêche betrekkelijk den mislukten aanslag op den Koning van Schotland, levert eene proeve van het diplomatisch talent van den uitgeweken Vlaming, Minister der Republiek.

Messeigneurs, Je n'avois que clos mes precedentes du 6e de ce mois St. Scotiae quand on me venoit dire qu'on avoit failly à tuer le Roy d'Escosse. Or la chose est telle [1]. Le Comte DE GOWREY filz d'un Comte descapité, le Roy estant mineur, lequel estant Seigneur de grande apparence, et ayant peregriné ces sept ans passéz, ou environ en France, et apres en Italie, estoit icy de retour non guere plus d'un mois, fort caressé de plusieurs, et principalement du Roy.

Le 5e de ce mois St. Scot. le Roy estant en *Falckland* peu accompaigné comme c'est sa coustume, quand en esté il est aux champs, alloit à la chasse alentour de St. *Johanstown*, auquel quartier il fait fort beau, ayant avec soy tant seullement le Duc de LENNOX, le Comte de MARRE, Sir THOMAS ASKINE Garderobe de Sa Maté; item un jeune homme depuis un an sorti de page, surnommé RHAMSEY, et un Medicin fort docte appellé Doctor ERRIS, qui longtemps estoit à Madame la soeur du Roy de France [2]. Voicy venir le frère dudict Comte DE GOWREY, Mre ALEXANDER RUEMEN. Car ainsi est le nom de la famille dudict Comte DE GOWREY, hault jeune homme et puissant, très-recommandé tousiours (comme estoit le Comte luy-mesme) pour la bonne institution qu'il avoit eue en Escosse, dont je suis aussi tesmoing. Ledict RUEMEN trouvant le Roy en chemin le pria de vouloir venir au logis de son frère le Comte, qui est en ladicte ville de St. *Johanstown*, près une des portes, disant qu'on y avoit trouvé un tresor de grande importance, auquel ledict Comte ne vouloit que personne touchat, devant que Sa Maté l'auroit veu, et en disposé comme il luy plairoit. — Le Roy le remit au lendemain; l'aultre faisoit grande instance d'y attirer le Roy tout à l'heure, car, que la chose estoit desia divulguée, et que partant la maison seroit en danger d'estre forcée. En somme le Roy y alloit, et estant à ladicte maison, monta tout fin seul avec ledict Mre ALEXANDRE jusques au 3e estage (car le Roy aimoit fort ce joeusne homme l'appellant tousiovrs BILLY, qui signifie *frère*) là où il avoit une montée estroicte, pour tant seullement passer ung à la fois, comme c'est icy la façon en plusieurs maisons d'importance contre les meurtres. Le Roy y estant monté et puis mené devant ung lict tout

1) Verg. hiermede het omstandig verhaal en de afbeelding van het gebeurde, bij BOR, XXXVII B., fol. 662—664.

2) Z. wegens het mislukt huwelijksplan van Koning JACOB met de zuster van HENDRIK IV, de aanteekening in mijne uitgave van BUZANVAL en AERSSEN, *Lettres et Négociat.* p. 75 (met beroep op den brief van JACOB aan DUPLESSIS-MORNAY en andere stukken).

couvert de gordines, là où estoit caché un tout armé, qui tueroit le Roy, lodict ALEXANDRE dit lors au Roy: »Vois-tu ce lict de celluy qu'as fait mourir injustement? c'est-icy la place, où il te fault mourir maintenant." — Le Roy luy dit: »Est-ce cecy la crainte de Dieu, dont as eu le fruit, et n'auras-tu quand tu auras respandu le sang de ton Prince Souverain? Aussi ce n'est-point à moy à qui l'on doibt imputer, s'il y ayt eu de l'injustice en ce que tu as dit; car j'estoye mineur, voires enfant encor."

Tout incontinent le traistre prend le Roy par la barbe, dont le Roy est blessé en la joue, et tenoit la jarrettiere pour lier les mains au Roy pour ainsy tout à loysir se souiller et saouler du sang de son Prince. Mais le Roy luy saisit l'aultre bras si fort qu'il n'avoit la puissance de tirer sa dague, et en luctant tomboient tous deux par terre. Crioit ledict ALEXANDRE à cest armé qui estoit derrière le tapis, qu'il viendroit executer son entreprinse; lequel respondit, qu'il luy estoit impossible de se bouger, ou mouvoir. Cependant le Roy gaigna une fenestre, et cria »*trahison, trahison.*" — A ceste voix accourut ledict RHAMSEY, et y voyant ce qui se passoit, escria aux aultres de la suite du Roy; toutesfois tua ledict ALEXANDRE, luy donnant ung coup soubz le ventre; car le Roy luy cria que le traistre estoit armé d'ung corcelet soubz sa cotte: y accourut aussi ledict Medicin non obstant qu'il est un peu boiteux.

Or ledict Comte accompaigné de huict vouloit monter vers son frère, y ayant premis son Secretaire avec commandement de tout faire que son frère luy commanderoit; mais cestuy voiant ce qui se faisoit, ne voulut estre du parti, comme il confesse à tout le monde.

Mais ledict RHAMSEY voiant cest effort, cria: »que voulez-vous faire là-hault? le Roy est mort." Quoy les traistres pensans estre vray, retournoient tous à la haste, et le dict Comte avec les siens se mit en posture en la sale de sa maison, là où il manioit bien deux espées ensemble, et y combatoient ledict RHAMSEY, nonobstant qu'il avoit un coup à travers ses fesses, ledict Medicin qui y perdoit deux doigts, et ledict Chevalier ASKINE aussi blessé; mais ledict Comte traistre y fut tué, et quelques uns des siens blessez, et prins.

Qui avoit esté son Pedagogue estans prins, fut aussi trouvé en corcelet.

Le Roy estant à sauveté se mit à genoulx en remerciant Dieu de sa grace [1]) en ce que dessus, et de ce que tant de fois auparavant il l'avoit

---

1) De 5e Augustus werd sedert als een heilige dag gevierd, door anderen als »the *Court*-holiday" bespot. — BACO onderteekent den 5 Aug. 1618 een' brief met de vermelding der vreugde »for this happy day." *Works*, V, 493. — Het vreemd luidend verhaal vond niet algemeen geloof. Z. den brief van BUZANVAL uit 's Hage 26 September 1600. »Il y a bien de *l'Amadis des Gaules* dans ce narré. On en parle icy diversement, sans sçavoir pour le certain le véritable sujet. S'il n'y a de l'Etat, je suis bien trompé s'il n'y va *de l'amour*."

si paternellement gardé de dangers. — Après le Roy fit fureter ledict Comte tué, s'il n'avoit pas des lettres sur luy, et on y trouva un long catalogue d'exorcismes.

La chose divulguée et escripte partout, le lendemain on faisoit une ample Declaration de ce qui estoit advenu, sur la tribune de la ville *d'Edinbourg*, où assistoient à testes nues, le Chancelier, le President, le Secretaire, le Thresorier et dix ou douze aultres Conseillers d'Estat. Le Ministre finit par une action de graces à Dieu pour la conservation du Roy. Comme lesdicts S^rs^ descendoient de la dicte tribune, je m'addressay à Monsr le President et luy demanday, s'il y avoit aultre danger plus profond, et secret, si Sa Ma^té^ desiroit aucun secours de Messeigneurs les Estats que je ferois toute diligence à les en advertir et que j'estois asseuré que leurs S^ries^ ne vouldroient negliger aucune chose à eux possible pour la conservation de Sa Ma^té^. — Il me dit qu'il n'y avoit rien qu'on debvoit craindre, et me remercioit fort de ma bonne affection, laquelle je disois dependre de mon debvoir et de la volonté de Messeigneurs. Il me dit aussi qu'il ne fauldroit d'en faire son rapport au Roy.

Ce soir on faisoit icy force feux de joye, et le navire de V. S^ries^ qui a icy amené le Colonel EDMOND, triompha et en cannonnades et en feux. Demain tous doibvent estre icy en armes pour aller au devant du Roy.

La Royne avoit chez elle pour premières filles de chambre deux soeurs desdicts traistres, lesquelles elle chassa sur le pied, et comme le Roy retournoit assez tard vers son Palais en *Falcland*, la Royne toute esperdue, et ne voulant bonnnement croire que le Roy estoit sauvé, courut au devant de luy, prenant ung flambeau hors des mains d'un page.

Le bon Dieu soit loué pour sa grande misericorde qu'il a faict à ce Royaulme; car si ce mal eult esté executé contre la personne du Roy, une horrible anarchie eult icy ensuivie pour ung long temps, tant en meurtres qu'en rapines. Ains j'espère que Dieu se voeult encor servir de ce Roy, lequel vrayement est un bon Prince, et bien deliberé à la defense de la vraye Religion Chrestienne.

Le Roy hier passant le bras de mer a eu beaucoup de saluades hors le navire de guerre de voz S^ries^, qui est icy à la rade; et fut le Roy receu à *Lith* 1) de plus de dix mil hommes très-bien, et bravement armez, et ainsy conduit vers la ville *d'Edinbourg*. Là où il monta la tribune aux harangues luy mesme, qui estoit richement tapissée, et après y estoit tout derecheff redit de ce que dessus devant une multitude de peuple incroyable, et fut Dieu loué, les traistres detestez, le Roy avec grands cris de joye mené vers son Palais.

1) *Leith*.

Messeigneurs etc. En haste *d'Edinbourg* ce XI. d'Aougst st. Sc. 1600.

Soubzscript

De V. S[ries]

Très humble Serviteur,

HADR. DAMMAN.

On fait icy courir un bruit que ce meschant conseil de tuer le Roy seroit forgé en la ville de *Londres*, mais à faulses enseignes, et ce par ceux qui ne desirent que la guerre contre l'Angleterre pour leurs secretes menees. Il est vray que ledict Comte DE GOUREY estoit assez longtemps fort caressé à la Court d'Angleterre, qui donne occasion aux meschans d'ainsy parler.

(Prov. Utrechtsch Archief).

BIJLAGE XLVIII.

Bladz. 253, 259, 260. Openingen tot vrede; — Gezanten van den Keizer en van het Duitsche Rijk. — *Antwoord der Staten-Generaal* — (10 *Mei* 1600).

Aan den Grave VAN MANDERSCHEYT, ende Heer KAREL NUTZEL, 's Keysers Gesanten [1]).

Welgeboren Graeff, oock Edele, Gestrenge Heere, insonders goede Vrundt,

Wy hebben U. L. ende Gunsten brieff gedateert binnen *Cleve* den sesten deses, door handen van derselver Affgesante van Adel, heden wel ontfangen, ende daeruyt verstaen dat U. L. ende Gunsten naerder bevel van Zyne Keys. Mat ontfangen hebbende van den XXIX Martii lestleden hen dienvolgende alhier begeeren te vervoegen om saecken daerane hoochstged. Key. Mat ende den gantschen Roomsche Rycke hooch ende vele gelegen is, die U. L. ende G. in last hebben te proponeren; tot welcken eynde U. L. ende G. alnoch versuecken ende begeeren, beneffens vryen sekeren geleydt- ende passbrieff, dat wy ons in competenten getale verscryven ende U. L. ende G. audientie verleenen wilden; ende daer wy zulcx in *den Haag* niet en begeerden, dat wy daertoe eene andere bequame plaetse souden verordenen, ende aldaer eenige Gedeputeerden uyt onsen middel by U. L. ende G. schicken, naer breeder inhouden van den voorsz. brieff. — Waerop by ons rypelyck geadviseert wesende, hebben goetgevonden U. L. ende G. voor antwoord te erinneren

1) Prov. Utrechtsch Archief. — Verg. wegens vroegere vruchtelooze bemoeijingen der Keizerlijke Gezanten, met name van MANDERSCHEYT en NUTZEL, de depêche van BUZANVAL 8 Dec. 1599 (*Lettres et Négoc.*, p. 326 suiv.) "le Sr CARLO NUTZEL, Conseiller de l'Empereur au Conseil de Hongrie, qui a esté, passé trois ans, longtemps par deça, pour y proposer la paix, et depuis à Bruxelles, mais ordinaire Agent dudit Empereur depuis un an ès pais de Clèves et Juliers."

de hoochwichtige redenen ende consideratien by ons aengetrocken, ende verhaelt in onse voorgaende twee brieven aen U. L ende G. gescreven den II Decembris ende XXXI January lestleden, opte sekere advertentie die ons van goeder hand toegecomen was, dat U. L. ende G. wervinge ende Commission aen ons bestond in twee poincten, namentlyck om te voorderen een handelinge ofte tractation tusschen den Doorluchtichsten Eertzhertoge ALBERT van Oostenryck mit d'Infante van Spaignen ende Ons; ende ten anderen, om te vercrygen restitutie van de plaetsen gehoorich onder den Heyligen Rycke ende affdoeninge van de schaden opten Rycxbodem; ten welcken regardė lichtelyck geoordeelt kon worden tot conservatie van de hoochtsgedachte Keys. Ma[t] ende van den gantschen Heyligen Rycke niet dienstelyck te wesen, dat U. L. ende G. om de voersz. poincten te proponeren alhier souden comen; gelyck wij oock daerom ('tselve geenssins goet vindende) daertoe geenen passbrieff en sonden, maer vertrouwden vastelyck dat hoochstgemelte Keys. Ma[t] de Chur- ende Fursten, ende andere Rycxstenden, de voorsz. onse hoochwichtige redenen ende consideratien, mitsgaders onse gedaen debvoiren gesien hebbende, *genadichst*, *genadich*, ende *gunstich* souden verstaen, namentlyck, dat wy U. L. ende G. van de moeyten ende beswaernisse der voorgenomen reyse begeerden te ontledigen. Ende diewyle wy alnoch op beyde voorsz. poincten geen ander antwoord en souden kunnen geven, als wy U. L. ende G. by de voorsz. onse twee brieven hebben aengescreven, by sooverre U. L. ende G. wervinge ende last is, van hoochstged. Zyne Keys. Ma[t] by ons alhier te erschynen, om deselve poincten te proponeren, om oorsaken, by de voorsz. brieven gededuceert ende andere die tzedert noch meer zyn voorgevallen, ende dat den vyandt den Rycxbodem oock alnoch niet en heeft gerupmpt; soo en kunnen wij alnoch niet oordeelen [1]) tot conservatie van de hoochstgemelte Keys. Ma[t], den gantschen Rycke ende U. L. ende G. personen dienstelyck te wesen, dat deselve U. L. ende G. ten voorsz. eynde alhier comen, ende sulcke moeyten aennemen. Nochtans by sooverre U. L. ende G. desen niettegenstaende ende onaengesien, begeeren by ons te comen, sullen tselve ten besten aensien, ende zyn in sulcken gevallen tevreden, dat U. L. ende G. hen rechtdoere alhier naer hare beste gelegentheyt vervuegen. Tot welcken eynde U. L. ende G. Grave HERMAN VAN MANDERSCHEYT, ende CARL NUTZEL VON SONDERSPUHELL Ridder, Roomsch Keys. Ma[t].

---

1) WICQUEFORT, *l'Ambassadeur*, T. I. 334. »Neanmoins en l'an 1600 les Estats envoyerent un passeport au Comte de MANDERSCHEIT et à CHARLES NUTZEL, parce qu'ils ne venoient point avec ordre *de parler de la paix*, mais seulement pour traiter des interests des Princes et des Estats de la Basse-Saxe qui estoient fort incommodés du voisinage des armes des Provinces-Unies, aussy bien que de celles de l'Archiduc."

Gedeputeerden-Commissariis, tsamen ende besunder dese voor U. L. ende G. eygen personen, derselver Dienaren ende bagaigen sal dienen tot sekeren geleydt — ende passebrieff, daer ende alsoo dat behooren sal; ende sullen tot U. L. ende G. aencompste alhier in *den Hage*, deselve terstonts audientie vergunnen, ende soo haest wederom veraffscheyden, als de gelegentheyt der sake eenichsins sal toelaten ende vereysschen. Den Almogende biddende, enz.

BIJLAGE XLIX.

Bladz. 264—284. Verhouding der Republiek tot HENDRIK IV. — *Voor de kennis dier betrekking in de eerste jaren, zijn nog lezenswaardig* Eenige poincten ende articulen die de Coninklycke Ma[t] van Vranckryck my PHILIPS VAN MARNICX Heere van St. Aldegonde navolgende den brief van credentie my te dien eynde gegeven, belast heeft van zynentweghen myn Heeren — die Generaele Staten van de Geunieerde Provintien ofte Gedep. van dien voer te dragen; *nevens een Franschen brief van* MARNIX *aan de Staten van Zeeland,* (Messieurs les Estats du Pays et Comté de Zelande, ou à Leurs Deputez) *gedagteekend uit* Lusarche 1), 21 *Mei* 1590.

»Biedende andermael myn Heeren de Staten van dese Landen van wegen Zyne Ma[t]. alle goede vrientschap ende correspondentie." (Prov. Utrechtsch Archief). — Hier is de rede van eene bijna onopgemerkte zending 2) van ALDEGONDE naar Frankrijk, hem door den *Raad van State,* die toen nog bij afwisseling nevens de Staten-Generaal, Gezanten afvaardigde, opgedragen, en aangaande welke de gewone Agent DE TAFFIN 3) het volgende schrijft. »Que si Dieu donne bon succez, V. S. feront grand plaisir à Sa Ma[té] de l'en advertir incontinent. Icelles pourront adviser s'il ne seroit point bon aussy d'adjouster une congratulation sommaire de la victoire obtenue le 14e de Mars, me laissant à l'estendre

1) Zeven uren van Parijs.

2) Verg. DELPRAT, *Lettres inédites de Juste Lipse,* p. 17, 44, 48, (LIPSIUS aan CORN. V. AERSSEN.)

3) CALVARTS voorganger, de Heer van LA PREE, geboren te *Mechelen.* Z. hiervoren bl. 228. Hij schijnt regelmatig uit Frankrijk berigt te hebben gegeven aan zijn Ambtgenoot te *Londen:* „la pareille va par la voie d'Angleterre addressée à Monsr. ORTELL."

de bouche, comme ont fait *Messieurs du Conseil d'Estat* par Monsr. de Ste ALDEGONDE; et semble qu'il viendroit bien à propos que ces lettres et ceste charge me fut addressée, quand Sa Ma[té] sera dans *Paris*. Car plusieurs estiment que lors les Ambassadeurs des Princes voysins l'envoyront visiter en sa ville capitale; V. S. donc y pourront adviser [1])." De Agent was voorbarig; de intrede van HENDRIK IV te Parijs had eerst den 22 Maart 1594 plaats [2]). Zie 's Konings brief aan de Staten-Generaal hierboven bl. 265. — Wij achten het overbodig, over den benarden toestand van den heldhaftigen Vorst, getuigen de zendingen van DE SALDAIGNE en D'INCARVILLE in 1589 en 1590, hier verder uit te weiden. — (Brieven aan de Staten-Generaal ontvangen 14 April en 10 Julij 1590; Prov. Utr. Archief).

Van meer gewigt is de nadere opheldering van HENDRIK's gezindheid jegens de Republiek, even vóór de Negotiatie van het Twaalfjarig Bestand, en van zijn kortstondig bejag der Souvereiniteit, blijkbaar uit de verdachte komst van FRANÇOIS V. AERSSEN herwaarts in 1606 en 1607. Wij vinden die verklaring in eenige zinsneden van OLDENBARNEVELT's Memorie van den aanvang van 1614, uit welke betrekkelijk andere punten, reeds vroeger het een en ander werd medegedeeld [3]). De Advocaat begint met de door HENDRIK IV verstrekte, zoogenaamde *Fransche penningen*, welke het dien Vorst hoe lang zoo meer verdroot zonder zekerheid of pand, althans zonder merkbare afbreuk van Spanje, jaar op jaar te verleenen. — »In 't voorsz. jaer 1604, berigt OLDENBARNEVELT, reysde den Heere VAN BUSANVAL, S. M[ts]. Ambassadeur, van hier na Vrankryk, met goede instructie dat dezer Landen zaken meerder secours waren vereyschende; ende werde principalyck door hem die zake daertoe beleyt, dat S.M[t]. beloofde voor het jaer 1605 secours van 1950,000 guldens, mits dat by de hand zoude genomen werden een zeer goed exploit. — Die zaken dezer Landen in den voorsz. jare niet goed succederende, zond S. M[t]. alhier den Heere van St. AUBIN aen U. Ho. Mog. diewelcke van alles zoo wèl goinstrueert ende geinformeert, dat op zyn rapport S. M[t]. accordeerde voor den jare 1606, gelyke assistentie van 1950,000 guldens, sulcks dat AERSSEN niet anders diesaengaende en heeft gedaen, dan te solliciteren en te vorderen voldoeninge van hetgene door beleyt van anderen is beloofd geweest; — zonder dat te gelooven is dat een eerlyk,

1) Depêche aan de *Staten-Generaal*, van 22 Mei 1590 uit *Lusarche*, („ou en leur absence *à Messeigneurs du Conseil*").

2) Inmiddels was TAFFIN den 10 Mei 1593 overleden, „een seer eerlyck man, hebbende de Heeren Staten wel en getrouwelick tot haren contentement gedient." BOR, XXX. 710. Verg. DELPRAT, *Lettres inédites de Juste Lipse*, p. 13.

3) *Inleiding, Eerste Gedeelte*, Bijlage XIV, bl. 73 volgg.

verstandig man in deze landen zal vijzelen voor groote diensten, dat hy in hoogstgen. Koningh (zonder eenige behoorlyke last) heeft getracht te brengen *den appetyt* om te begeren aen S. Mat. by U. Ho. Mog. geoffereert te werden die *Souvereiniteyt* van de Vereenigde Nederlanden. Veel min dat men in dezelve alomme de Roomsche Religie zoude invoeren, ende ordre stellen op het onderhout van de Roomsche Papen ende Clergé. Nog minder, dat men meest alle die lasten, middelen en contributien zoude continueren, zelfs *na de reductie van de gedesunieerde* landen [1]), ende oversulcx alle opgestelde lasten voor permanent houden.

Nogthans is kennelyk dat AERSSENS daertoe die bygevoegde Articulen ofte Memorien geteekent N°. 1. met zyn eygen hand heeft ingestelt, en den 24 Febr. in den jare 1606 aen Z. Mt. gepresenteert [2]). Dat hy ook korts daerna met gelyke pointen alhier te lande is gecomen, zeggende 't zelve te wesen het werck van den Koningh. — Welcke pointen by syn eygen hand geschreven aen S. Exe. eenige Heeren van U. H. M. Vergaderinge. ende onder anderén aen my getoont wesende, was ick daerinne ten allerhoogste geergert ende gemoveert: my verwonderende van zulke groote stoutigheyt ende vermetelheyt.

Dan, omme die offensie van den Koningh ende het ophouden van zyn groot secours (daeruit voor dat jaer, meer als twaelfduisent soldaten te peerd ende te voet moesten betaeld worden) te voorkomen, werde goet gevonden het fait secreet te houden, ende AERSSEN weder na Vrankryk te senden, met last aen S. Mat. te declareren, dat by S. Exc. ende anderen, aen dewelcke die zake geopperd was, niet goed gevonden en was van het overgebragte U. Ho. Mo. openinge te doen. AERSSEN weet ook seer wèl wat misgenoegen ick hem in het particulier in syne voorsz. proceduren toonde en wat consideratien ick hem voorstelde, soo ten opsien van dese Landen, den Koningh ende Croone van *Engelant*, als andersints, en wat onheylen van oude tyden uyt (ten naesten) gelyke proceduren Hollant overkomen waren. — Het jaer 1606 zonder geluk voor U. Ho. Mog. gepasseert wesende, heeft AERSSEN in het voorsz. hoog, stout en vermetel voornemen gecontinueert, en den 6 January 1607 aen hoogstgede. Koningh gepresenteert [3]) die Memorie ende Articulen hierby gevoegt, geteekend N°. 2. Korts daerna is hy daermede in dese Landen weder gekomen. Hoe welkom hy my was, weet hy wel; ook wat daerop onder ons passeerde," enz. [4]).

---

1) België.

2) Ook VILLEROY aan JEANNIN (23 April 1607) spreekt van het „mal interpreter les propositions *que ledit Sieur Aersens avoit fait à Sa Majesté* partant d'auprès d'elle pour aller vers eux." (JEANNIN, *Négotiat*. p. 35.

3) Z. hierbij de Bijlagen tot OLDENBARNEVELT's *Remonstrantie* van 24 April 1618.

4) Archief van AERSSEN.

Wat in die Memoriën van AERSSEN meer onmiddellijk de opdragt der Souvereiniteit betreft, luidt als volgt: »Et partant, est necessaire que les Provinces-Unies s'esvertuent pour chercher les moyens d'obliger Sa Majesté à entreprendre leur *affirmative* 1), puisque c'est la seule resource de leurs misères.

Qui se trouveront facilement, si les Provinces-Unies destituées de leurs moyens pour d'elles mesmes se maintenir, considerent qu'il leur est plus seur *de se donner a un grand Prince*, qui les a si grandement obligées que de tomber en la discretion de leur ennemy par traicté, ou par la force.

Et pourra S. M. estre disposée *d'accepter ceste Souveraineté* tant plus facilement, qu'elle ne voudra point perdre le secours qu'elle y a desjà si notoirement employé pour sa conservation, avec offence du Roy d'Espaigne, et ses partisans.

En ce cas est de besoing d'apprendre quelle seureté l'on luy en pourroit donner, et avec quelles conditions il se feroit.

Venant à declarer la guerre, avec quelles forces on l'assisteroit par mer et par terre, en hommes ou en argent.

Quel est le revenu ordinaire à present.

Si S. M. pourroit faire fondement d'iceluy, *mesmes après la reduction des Provinces desunies*, ou si on entendroit d'en diminuer quelque chose.

Quelle en seroit la forme du Gouvernement soubs Sa Majesté. — Quels sont les Priviléges desquels on desireroit la conservation.

Si on consentiroit à l'exercice de la Religion Catholicque Romaine par toutes les villes, et quel ordre il se donneroit pour l'entretenement du Clergé: ce point estant très-necessaire pour faire *une guerre d'Estat et non de Religion.*

Quel advantage demandera Monsieur le Prince MAURICE, et comment il en faudra traicter avec luy.

Comment on entendroit d'user au regard *des villes cautionaires* 2), et des troupes Angloises qui sont à present en service.

Comment on pourroit plus utilement faire la guerre *pour l'abreger.*

Estant particulierement esclaircy de chasque poinct, faudra en venir faire rapport à S. M., et en apprendre ses commandemens, laquelle pourra nous continuer son secours, et mieux, pour ceste année, si luy en faisons veoir les raisons et advantages 3)."

---

1) Openlijk met Spanje te breken.

2) *Brielle, Vlissingen.*

3) Men verg. dit uittreksel uit de in 1618 door CORN. VAN DER MYLE in zijne polemiek met VAN AERSSEN meer volledig uitgegeven Memoriën, met de verminkte stukken in de *Waarachtige Historie* van J. V. OLDENB. bl. 258—260.

De Koning en zijne raadslieden, vooral JEANNIN bij zijne komst herwaarts in 1607, bemerkten spoedig hoe deerlijk zij hadden misgetast, en vandaar het *désaveu*, hetwelk den bemoeizieken AERSSEN wedervoer [1]. — Verg. de *Negotiations* van JEANNIN, uit welke tevens duidelijk blijkt, dat de slechte indruk der ondoordachte voorslagen uit Frankrijk door AERSSEN overgebragt, het teekenen der wapenschorsing met Spanje had bevorderd en zonder overleg met HENDRIK, doen voltrekken. — (Instructie van 22 April 1607 voor JEANNIN en BUZANVAL, *Negotiat.* p. 8—18). — In strijd met den aan AERSSEN vertrouwden last, zeiden HENDRIK's Gezanten ter Staatsvergadering van 28 Mei 1607. »Elle (Sa Majesté) ne peut toutesfois s'imaginer d'où viennent les causes de ce soupçon, si ce n'est de quelques faux bruits *et vaines propositions* qu'on luy a dit avoir esté mises en avant *sous son nom*, encores qu'elle n'en ait jamais donné aucune charge *a qui que ce soit*, par lesquelles on vous a voulu faire croire que S. M. *aspiroit a la Souveraineté des Provinces-Unies*" [2]. Had AERSSEN dan gelogen? Had hij in plaats van te polsen en te ondertasten, HENDRIK's geheime inzigten luid verkondigd? Verre van daar. De Gezanten melden aan HENDRIK den 2 Junij 1607: »à nostre avis Monsieur d'AERSSENS n'a rien fait malicieusement en la charge qu'il avait *eu* ou *pris luy-mesme*, — il n'en a fait *aucune proposition en l'assemblée publique*, mais *conferé* seulement avec quelques particuliers qui l'ont publié, les uns indiscretement, les autres par malice et à dessein" enz. (*Negot.* p. 55). — AERSSEN had zich slechts daarin misgrepen, dat hij zich tot oneer des Vaderlands, belast had met het aanprijzen van een hersenschimmig ontwerp; — dat hij niet terstond met de natuurlijke verontwaardiging en fierheid van een Nederlandsch Agent, geweigerd had zich tot werktuig der onrijpe eerzucht van den vreemdeling te vernederen.

Verlangt men te hooren, op welken voet de in 1609 als vrij erkende Vereenigde Nederlanden kort daarna tot HENDRIK's verreziende plannen als Bondgenooten toetraden [3], naar het verhaal van SULLY moesten in Limburg, Brabant, Mechelen en Vlaanderen acht souvereine Leenen gevormd en aan Engelsche Grooten (»Princes ou Milords") geschonken

1) Z. AERSSEN's klagten in de brieven van 16 en 17 Mei 1607 aan VILLEROY en JEANNIN in de *Negotiations* van den President, p. 37 volgg.

2) JEANNIN, *Negot.* p. 49.

3) Bij hetgeen hierboven wegens dit ontwerp gezegd werd (bl. 275—284), voege men de bepaling van het Tractaat van HENDRIK IV met den Hertog van *Savoye* (25 *April* 1610), Art. V: „pour courir sus audit Roi d'Espagne." *Solar de la Marguerite, Traités publics de la Royale Maison de Savoie*, T. I, 282.

worden. Al het overige der XVII Nederlandsche Gewesten, »étoit érigé en corps d'Etat libre et indépendant, sous le nom de *Republique Belgique*. Il faut pourtant encore en retrancher un fief, portant titre de principauté, accordé au Prince D'ORANGE, et quelques autres semblables indemnités de peu de valeur, pour trois ou quatre autres personnes [1]).

De laatste brieven eindelijk van HENDRIK IV (5 Mei 1610), weinige dagen vóór zijn' moord geschreven, aan de Staten-Generaal gerigt, door WALRAVEN VAN BREDERODE, CORN. VAN DER MYLE en den vertrouweling van Prins MAURITS, JACOB V. MALDERÉ overgebragt, van de innigste verstandhouding in de zaak van Kleef en Gulik en andere belangen getuigende, vindt men geboekt in het *Register van Holland*, A. 1610, fol. 25—31. — Dien van 8 Mei 1610, welken de Koning aan OLDENBARNEVELT schreef, hebben wij reeds in *De Verdiensten onzer Voorouders in het vak der Diplomatie vlugtig geschetst* (Gorinchem 1835), bl. 18 doen afdrukken.

---

1) *Memoires de Sully*, L. XXX, 266 suiv.

BIJLAGE L.

Bladz. 311. »Welwillende gezindheid van den Koning van Schotland, zoon van MARIA STUART." Slag bij Nieuwpoort. *Gelukwensch van* JACOB I. — *Wegens de karakteristieke gemeenzaamheid van den inhoud, deelen wij dezen brief van den Koning van Schotland mede.*

Messieurs et Compères 1). Ayant esté advertiz tant par voz lettres que le rapport asseuré du porteur, comme Dieu par sa grace vous avoit faict victorieux sur vos ennemis d'une si furieuse et sanglante bataille, avons esté fort resjouyz, comme au bon succès de toutes voz affaires nous nous estimons tousiours y avoir nostre part; à l'advancement desquelles il ne nous manquera rien qui depende de nostre pouvoir, comme nous avons donné charge au porteur de vous informer plus amplement, auquel il vous plaira adjouster pleine creance en ce qu'il dira sur le desir que nous avons à vous faire paroistre quelle est nostre disposition envers vous et vostre Estat, et quel bien et honneur nous esperons tirer de vous, quand nous en aurons besoing. Vous priant tousiours faire estat de nous comme l'un de voz plus affectionnez. Et d'autant qu'en vostre derniere victoire plusieurs de nos gents sont morts, et en reviennent tous les jours de là tant de blessez et estropiez, ruinez quasi en vostre service, Nous desirons qu'ayez esgard au traittement de ce peu de reste qu'estant à l'advenir pour l'amour de nous plus respectez, les plus gallantz espritz, et plus valeureux puissent estre induictz librement se rendre en vostre service, dont nous avons (Dieu mercy) assez bon nombre, desquelz quand vos aurez affaire vous en disposerez. — Et comme toutes vos bonnes fortunes sont par nous reputées nostres, nous

---

1) Gelijke Aanspraak in 's Konings brief van 4 Mei 1600; vermoedelijk wegens de hiervoren bl. 311 vermelde doopplegtigheid, — bij welke H. Ho. Mo. *geraders* waren.

*

ne doubtons pas que de pareille affection, vous aurez à congratuler, quand vous entendrez le vray et simple Discours (lequel vous envoions avecq ces presentes) de la plus cruelle trahison qu'a esté machinée contre nostre persônne, et de laquelle Dieu par sa grace non sans miracle nous a delivré. — Quant au porteur, lequel nous avons esté bien resiouyz de veoir auprès de nous ayant par l'espace de vingt et six ans esté esloigné de sa patrie, nous n'estimons pas estre necessaire de vous le recommander. Car quoyque nous le respectons pour estre nostre subject, si est-ce que nous tenons plus de compte de sa valeur et fidelle affection qu'il a porté à vostre service que de sa naissance. Et pour l'encourager davantage, il n'y a ny bien ny honneur qu'il peult esperer de nous qui luy manqueront pourveu qu'il y continue. Nous ne doubtons que vous ne faciez le pareil, et à luy, et à tous aultres de nostre nation, qui de pareille volonté s'addonneront à vous servir; et serons très-aises qu'à toutes occasions il soit familierement par vous employé devers vous ès affaires de consequence. Au surplus nous remettant à sa creance, Prions le Createur, Messieurs et Compères, vous maintenir en ses bonnes graces, vous donnant heureux succès en toutes voz entreprises. De *Falcland* le vingtiesme d'Aoust 1600. Soubzsigné Vostre bien bon amy et compère JACQUES R. — La superscription: A Messieurs et Compères, Messieurs les Deputez ordinaires, et Conseillers aux Estatz Generaulx des Provinces-Unies des Pays-bas." (Prov. Utr. Archief).

De geheel bijzondere verhouding van Schotland tot de vreemde Magten gedurende het leven van Koningin ELIZABETH, wordt kernachtig geschetst in eene depêche van BUZANVAL aan VILLEROY, 3 November 1604 (*Propositions*, T. II. 729). — Na de verheffing van JACOB tot den troon van Engeland en diens geopenbaarde overhelling tot Spanje, begrepen de Fransche Staatslieden, dat men de bakens moest verzetten. — »La peur que j'en ay (van die Spaanschgezindheid) me fait dire qu'il faudra que nous fassions dorenavant de ces Provinces-Unies *notre ancienne Ecosse* pour opposer aux mauvais vents qui nous pourroient venir *d'Angleterre* et de la nouvelle Ecosse qui s'en va *toute Anglaise*."

BIJLAGE LI.

Bladz. 385. Voorstel van den Koning van Polen tot eene Alliantie met de Nederlandsche Republiek.

Generose, fide nobis dilecte. Ex literis Fidelit. Vestrae intelleximus, quos sermones cum Magnifico Legato Statuum Belgii et ejus filio habuerit. Grato animo a Fidel. V. acceptamus, quod de rebus Suecicis cum eo egerit et communicaverit. — Non abs re erit, ut de novo Fidel. V. cum eo conveniat, illique confirmet nos propensissimâ voluntate erga Status et Ordines Belgicos semper fuisse, quod offerentibus occasionibus testari voluimus et cupivimus; prout in eo passu in mandatis a nobis habuerunt Legati nostri quos anno superiore *Stetinum* miseramus, ut cum Legatis Statuum qui propter tollendas et decidendas inter nos et GUSTAVUM differentias cum aliis ibi esse debuerunt, de omnibus agerent constituerentque quod ad mutuam amicitiam inter nos et Ordines firmiter colendam pertineret. Verum, quum dicta commissio quam Illust^mus^ Elector in se receperat, vigore obligationis nobis datae consecuta non fuerit, neque quisquam exceptis Legatis nostris ibi se stiterit, res suspensa mansit. Porro ut semper, ita et nunc optamus cupimusque amicitiam Ordinum, ex qua amicitia majorem illi fructum, quam ex hostibus nostris percipere exspectareque possunt. Quodsi vero facta fuerit mentio regis Hispan. tunc Fidel. V. dicat, Ordines nunc cum eo habere indutias, sed etiamsi hae constitutae non essent, nos ea pacta quae inter nos constituta fuerint, sancte servabimus. Proponet Fidel. V^{a} ea omnia Magnifico Legato et dextre et secrete, in iisque rebus ulteriorem illius intentionem intelliget; deinde et illud adjiciet cujus jam rei aliquando mentionem Fidel. V^{a} fecerat coram eo et Legato, Illustr^{mum} Electorem in toto negotium hoc suscepisse; quocirca eo nomine a nobis requisiti non sunt Ordines ab illo homine. Quicquid F. V. intellexerit ex eo, nobis quam primum significet et gratiam nostram Regiam utrique nomine nostro deferat. De reliquis cupimus Fid. V. bonam a Deo incolumitatem.

SIGISMUNDUS.

Magnifice Domine Eques aurate. D^{ne} gratiosissime.

Serius S. R. M. D^{nus} meus clementissimus Magn. D. V. literis suis compellat. Causa morae est serus ad S. R. M^{tem} meus reditus, sed ecce quamprimum ad S. R. M^{tem} appuli, de virtutibus Magnif. V^{ae} ac de iis quae inter nos invicem acta fuerint, Maj. Sua informari nihil remorata S. M. R. literas hasce suas quas Magnifico D^{no} Cancellario Ducatûs Prussiae nomine Ma^{tis} Suae commendavi, praenuntium animi sui qua gratia et clementia M. D. V. complectatur, mittit. — Breve tempus elabetur cum et uberiores et crebriores literas S. R. M. ad Magn. D. V. datura sit, et re ipsa testatura, quod literis recipit. Vicissim praestet hoc ipsum Magn. D. V. tandem S. R. M. colere, observare et ei bene velle cupere. Declarabit autem si S. R. M. inclytis Ordinibus Belgicae Federatae commendaverit et omnes scrupulos quos adversos de S. R. M. habuerunt, ab animis eorum prorsus exemerit. Generosum D^{num} Equitem filium charissimum, Magn. D. V. in summo gradu prout illius merita virtus et humanitas efflagitant, S. R. M. diligentissimeque commendavi, quam citissime Magn. D. V. ad literas S. R. M. responderit, eumque S. R. M. per literas inviset; similiter et Magn. D. OLDENBERNEVELDIUM, quos a me amantissime salutari cupio, et simul excusari peto quod ad Magn. D. V. Equitem non scribo per hanc occasionem, alio liberiori tempore, lubens praestiturus. Nova non scribo Magn. D. V. aliis id relinquo: unicum illud Magn. D. V. significo, negotium *Elbingense*, ob quod ex aulâ S. R. M. huc *Heilsbergam* reversus sum, felicissime composui. Utinam et reliqua Prussica negotia aeque feliciter peragantur, ex animo opto, et studium porro meum defero Serenissimo Electori, si praesentes. D.^{vr} as, parentem cum filio, quorum me commendo gratiae et favori, easdem valere, florere, frui ex animo diutissime felicissimeque, a Deo precor, servitiaque mea paratissima defero. *Heilsbergae*, 20 October, 1617. — Magnifico Do. V^{rae} Servitor et amicus obsequentissimus SADOSKI S. R. M. Secretarius. Inscriptio erat: Magnifico Domino DIDERICO STICKE Equiti Aurato Ordinum Belgicae Federatae Transisalaniae Delegato D^{no} Amico.

SIGISMUNDUS III Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Livoniaeque, nec non Suecorum, Gottorum, Vandalorumque haereditarius Rex.

Generose, grate, nobis dilecte. De propensa grata Vra erga nos voluntate, ex eorum relatione cognovimus, quos commissionis peragendae causa *Regiomontum* delegaveramus. Grato animo hujusmodi propensionis V^{rae} testificationem acceptamus, confisi Grat. Vram delata studia cum tempus

et res ipsa poposcerit, nobis eadem animi promptitudine testaturam: quod nos quoque favore nostro complexuri sumus, eandemque bene valere cupimus. Datae *Varsaviae* die 10 mensis Octobris anno D. MDCXVII Regnorum nostrorum Poloniae XXX Sueciae veno XXIX anno. SIGISMUNDUS Rex. Inscriptio erat: Generoso DIDERICO STICKE Equiti Aurato Ordinum Belgicae Federatae Transisalaniae Delegato grato nobis dilecto.

Magnifice Domine Amice observantissime.

Sacra R. M. Dnus meus clementissimus exspectat responsum cum desiderio qualenam habebit a suis ex Belgio Magnif. D. V. in negotio coram S. R. M. et Ill. Ordin. Belgic. Quocirca dedit mihi negotium ut de illo de Magn. D. V. intelligerem, M. S. certiorem facerem. Et quoniam nunc ad aulam mihi eundum est, rogo submisse D. V. ut de ea re me edoceat. Gratissimum erit studium M. D. V^rae^ Suae Regiae Majestati, nec laboris eandem pro S. R. M. suscepti unquam poenitebit. Plura ex Magnifico D^no^ Cancellario Ducatus Prussiae Magn. D. V. intelliget; eo in negotio Magnico D^no^ Equiti plurimam salutem precor et omnia prosperrima cum Magn. Dn. V. earumdemque me benevolentiae et favori perpetuo commendo, servitiaque mea paratissima ipsis devoveo. *Heilsbergae* 3 Maj. 1617 [1]). Magnif. Dom. Vrae Servitor et Amicus obsequentissimus SADOSKI S. R. M. Secretarius — Magnifico et Generoso Domino DIDERICO STICKE Equiti Aurato Transisalaniae Delegato Dno observandi primo [2]).

1) 1618.
2) *Rapport der Legatie* (Prov. Utr. Archief.)

BIJLAGE LII.

Bladz. 176 (*der Bijlagen*). HANS VAN DER VEKEN, *koopman te* Rotterdam. *Diensten door dien Financier*, OLDENBARNEVELT's *Correspondent* 1), *aan den Staat bewezen.*

Seigneur JEHAN VAN DER VEQUEN. Ayant plusieurs fois entendu par le Sr. CALVART l'affection que vous portez au bien general des affaires employant souventes fois vostre credit pour l'advancement d'icelles, et que à present j'envoye vers Messieur des Estats-Generaux le Sieur de la THUILLERIE gentilhomme ordinaire de ma chambre, pour un fait particulier lequel il vous communiquera, et auquel vous pouvez apporter beaucoup, parce mesme que c'est chose dont avez cognoissance, Je vous prie vous y vouloir employer, selon vostre accoutumée affection. Et où il se presentera occasion pour le recognoistre en vostre endroit, je le feray de bon coeur, et me remettant sur le dit Sieur de la Thuillerie, je ne vous en diray d'avantage; seullement prieray Dieu qu'il vous tienne, Seigneur JEHAN VAN DER VEQUEN en Sa sainte garde.

De Pontoyse le 7 Octobre 1595.

Signé HENRY.

au Sieur JEHAN VAN DER VEQUEN. (Archief VAN AERSSEN.)

Cher et bien aimé, Ayant advisé de grattifier les Sieurs de Villebon, du May et Lambert sur la plus valeur des trois cens mil livres de la derniere voiture que nous avons fait passer en Hollande, de la somme de quinze cens livres, qui est a chacun cinq cens livres, Nous vous mandons que vous ayez a leur faire dellivrer a chacun les sus dits 5 cens livres en vertu de la presente, qui vous en servira d'acquit et

1) *Verhooren*, bl. 124 volg. — VAN DER VEKEN was de schoonvader van JOHAN VAN AERSSEN, den Drossaard van Breda, broeder van den Ambassadeur.

descharge par tout où besoin sera. Car tel est nostre plaisir. Donné à Paris le 14 jour d'Avril 1612.

Signé LOUIS.
Signé BRULART.

a Nostre cher et bien aimé le
S^r^. de VAN DER VEEKE.

LOUIS par la grace de Dieu Roy de France et de Navarre. Sur ce qui nous a esté representé par le Sieur JEHAN VAN DER VEQUEN, demeurant a Roterodam en Hollande, quil auroit pleu au feu Roy nostre tres honoré Seigneur et Pere de tres heureuse memoire pour bonnes et grandes considerations envoyer a diverses fois tant par mer que par terre et voye de change durant le cours de son regne plusieurs secours de sommes notables de deniers aux Seigrs. les Estats Generaulx des Provinces-Unies des Pais-Bas, ce que pour les mesmes raisons nous aurions continué par l'advis de la Royne Regente nostre tres honorée Dame et Mere depuis nostre advenement a ceste Couronne jusques a present, tant pour entretenement des gens de guerre a pied et a cheval françois qu'autres effects ausquels les dits deniers ont esté destinés; des quelles sommes la recepte et maniement aurait tousiours esté faicts par le dit VAN DER VEQUEN, dont il se seroit le plus diligemment et fidellement acquité quil luy auroit esté possible. Comme le peuvent tesmoigner les Ambassadeurs tant ordinaires qu'extraordinaires que nostre dit feu Seigneur et Pere et nous avons envoyez et tenus pour nostre service pres les dits Sieurs Estats. Nous requerant en cest egard très humblement le dit VAN DER VEQUEN quil nous plaise lui accorder nos lettres de declaration portans descharge vallable pour luy de tout le maniement et gestion qu'il a faict des dits deniers par nostre commandement et pour nostre service. A ces causes enclinant favorablement a la juste supplication du dit VAN DER VEQUEN et pour preuve de la satisfaction que nous avons du bon debvoir et de la loyauté, quil nous y a tesmoignée, ensemble du fidelle compte par luy rendus du dit faict et maniement comme il nous a este suffisamment attesté par nos dits Ambassadeurs. Nous par l'advis de nostre tres honorée Dame la Royne Regente notre Mere nous avons au dit VAN DER VEQUEN donné et octroyé, donnons et octroyons par ces presentes signées de nostre main pleine et entiere descharge des dites sommes pour ce qui concerne le faict du dit maniement dont nous demeurons entierement contens, et satisfaicts sans que maintenant ny par cy apres luy ou les siens puissent a ceste occasion estre inquietez ny recherchez en quelque maniere que ce soit par nos Ambassadeurs ny aucuns aultres de nostre part, attendu le bon et fidelle debvoir que le dit VAN DER VEQUEN nous y a rendu, et que de temps en temps il nous a fourny les acquittés et recepisses

des dits Sieurs Estats, de touttes les dites sommes a mesure qu'elles leur ont été delivrees par nostre commandement Car tel est nostre plaisir. Donné à Paris ce dixieme jour de Fevrier, l'an de grace Mil six cens treize, et de nostre regne le troisieme.

Signé LOUIS.

Plus bas, par le Roy, la Royne — Regente Sa Mere, presente.

(*Signé*) BRULART [1]).

1) Archief v. AERSSEN.